

MONUMENTA ESTONIAE ANTIQUAE

VANA KANNEL

EESTI REGILAUDUD

ESTONUM CARMINA POPULARIA

X

EESTI KIRJANDUSMUUSEUM
EESTI RAHVALUULE ARHIIV

MONUMENTA ESTONIAE ANTIQUAE

I

VANA KANNEL

CARMINA POPULARIA

X

TARTU 2012

EESTI KIRJANDUSMUUSEUM
EESTI RAHVALUULE ARHIIV

VANA KANNEL

X

PAIDE JA ANNA REGILAUDUD

KOOSTAJAD
OTTILIE KÕIVA, JANIKA ORAS

TARTU 2012

Avaldatud tekstid pärinevad Eesti Kirjandusmuuseumi Eesti Rahvaluule Arhiivi kogudest.

Toimetaja: Janika Oras

Keeletoimetaja: Kadri Tamm

Küljendus: Maris Kuperjanov (tekstid), Siret Roots (illustratsioonid)

Kaas: Paul Luhthein

Raamatu ettevalmistamist ja väljaandmist on toetanud Eesti Kultuurkapital; Eesti Haridus- ja Teadusministeerium (programmid “Eesti keel ja rahvuslik mälu“, “Eesti keel ja kultuuri- mälu“); Eesti Kultuuriministeerium (programm “Eesti kirjandusklassika“); Eesti Kirjandusmuuseumi Eesti Rahvaluule Arhiivi sihtfinantseeritavad teadusteemad (SF0032470s03, SF0030180s08).

Autoriõigused:

autorid (sissejuhatused, registrid)

AS Regio (kaart)

EKM Teaduskirjastus

ISBN 978-9949-490-11-0

ISSN 1406-2267

EESSÕNA

Vanade, regivärsiliste rahvalaulude e. regilaulude teaduslikule publitseerimisele kihelkonniti pani aluse dr. Jakob Hurt “Vana Kandle” esimeste köidetega 19. sajandi lõpuveerandil: “Vana Kannel” I, Põlva kihelkonna laulud, 1875–1886, ja “Vana Kannel” II, Kolga-Jaani kihelkonna laulud, 1884–1886. Siiani on ilmunud “Vana Kandle” (VK) köiteid kümnest kihelkonnast: VK III, Kuusalu I (1938), VK IV, Karksi I (1941), VK V, Mustjala (1985), VK VI: 1 ja VI: 2, Haljala (1989), VK VII: 1 ja VK VII: 2, Kihnu (1997 ja 2003), VK VIII, Jõhvi ja Iisaku (1999), VK IX, Lüganuse (2009).

Käesolevas, “Vana Kandle” X köites, on Põhja-Eesti kahe väikekihelkonna Paide ja Anna regilaulud.

Järvamaa regilaulude trükkitoimetamist “Vana Kandle” seerias oli esialgu kavas alustada Peetri ja Anna ühisköitega. Materjali ettevalmistamisel selgus, et Peetri kihelkonna regilauludest saaks omaette väga mahuka köite ja otstarbekam on avaldada Anna laulud koos Paide lauludega. Mõlemad väikekihelkonnad kuuluvad põhiosas ajalooliselt kokku Peetri kihelkonnaga, aga on läbi aegade olnud ka omavahel väga tihedas kontaktis. Et ei alustatud suuremast ja laulurikkamast Peetri kihelkonnast, selles on omajagu süüdi tekstideosa koostaja “kolkapatriotism” ja eluaastate arv.

Laulude liigitamisel on arvestatud žanri, funktsiooni ja teemat. Sarnaselt Virumaa “Vana Kandle” köidetele on väljaande esimeses osas lüroepilised laulud. Lüürika peatükis on kaks alaosa: töö, tavandite ja muu tegevusega seotud laulud ja üldine lüürika temaatiliste alajaotustega. Selline eelkõige laulude funktsioonist lähtuv jaotusprintsip pärineb Herbert Tamperelt. “Vana Kandle” seerias rakendas ta seda esmakordselt Mustjala regilaulude trükiks ettevalmistamisel. Väikeseks erinevuseks Mustjala köitest (VK V) on lastelaulude ja loitsude paigutamine köite lõpuossa.

Laulutekstide nummerdamisel on jätkatud “Vana Kandle” III köitest alates kasutusel olnud süsteemi (erandiks on VK VI: 1 ja VK VI: 2). Laulutüübid ja tekstid on nummerdatud jooksvalt läbi terve köite (tekstinumbrid on marginaalil). Tüübi piires on variandid järjestatud üldiselt kronoloogiliselt. Kui aga samalt laulikult on eri aegadel kirjutatud (~helisalvestatud) mitu varianti, siis on need märgitud tähtedega *a*, *b* jne. ja omakorda kronoloogiliselt järjestatud. Kõik lauluteksti või viisi juurde kuuluvad andmed, samuti liitlaulude koostisosad on antud vahetult iga vastava variandi juures, mitte tüübi alguses variantide registris, nagu VK III, VK IV ja VK V köidetes.

Tekstide redigeerimisel on säilitatud kõik murdejooned, parandatud on vaid kirjavead, ühtlustatud interpunktsioon ja vana kirjaviis asendatud uuega.

Käsikirja trükiks ettevalmistamisel olid abiks kolleegid Eesti Rahvaluule Arhiivist, aga ka Kirjandusmuuseumi naaberosakondadest. Helisalvestused litereeris Erna Tampere.

Laulutekste aitas käsikirjadest ja koopiaste seast välja otsida Kadri Tamm. Laulude arvutisse sisestamisel olid abiks ka Tartu Ülikooli filoloogiasakonna üliõpilased, samuti Maarja Oras. Rahvaluulekogujate elulooliste andmete väljaselgitamisel abistasid Veera Pino ja eriti Rein Saukas, kellelt on saadud rohkesti olulisi arhiivandmeid suuremate kogujate ning ühe lauliku kohta.

Palju häid abilisi on olnud fotode ja mitmesuguse andmestiku väljaotsimisel muuseumidest ja erakogudest. Kõigepealt Kirjandusmuuseumi kolleegid: Kadri Tamm ja Siret Roots Eesti Rahvaluule Arhiivist, Vilve Asmer ja Irma Pilt Eesti Kultuuriloolisest Arhiivist ja Helje Laas Arhiivraamatukogu bibliograafiaosakonnast. Järvamaa Muuseumist oli heaks abiliseks Maie Rüütel. Oma erakogude fotosid on lahkelt lubanud kasutada René Viljat Türilt ja Elle Näppo Annast. Elle Näppo vahendas ka Ungern-Sternbergide erakogust pärinevaid fotosid, samuti fotosid perekond Laurilt.

Paide linna ja kihelkonna piiride, ajaloo ning muististe probleemides konsulteerisid Tiitu Saarist Järvamaa Kultuurikeskuse Teabetoast ja Henn Sock. Anna kihelkonna küsimustes oli siinkirjutajal õnn toetuda ka kodustele konsultantidele, Niinemägede perele Nurme küla Pritsu talus. Nad olid abiks rahvaluulekogumismatkade ajal ja ka hiljem, kui kaasas olid arhiivitekstide koopiad ning täpsustamist vajavad loendid laulikute ja kogujate nimedega. Käsikirja koostamise lõppjärgus on toeks ja abiks olnud vennatütar Helle Metslang koos abikaasa Toomas Metslangiga.

Väga toetavalt on “Vana Kandle” väljaandmistöösse alati suhtunud Kirjandusmuuseumi juhtkond ja eranditult kõik Eesti Rahvaluule Arhiivi (KM rahvaluule osakonna) juhatajad alates selle rajajast Oskar Looritsast, samuti Keele ja Kirjanduse Instituudi (1995. a-st Eesti Keele Instituut) rahvaluulesektori juhatajad Richard Viidalepp ja Ülo Tedre. Kui Siberist pääses tagasi Oskar Looritsa vanem vend Aleksander Loorits, siis toetas ka tema innukalt “Vana Kandle” seeria jätkamise mõtet. Anna kihelkonna kohta otsis ta välja olulisi andmeid ajaloolistest allikmaterjalidest.

Kõite koostajate tööjaotusest. Kogu töö laulutekstidega – liigitamine, tüpologiseerimine ning tüpoloogiliste jt. registrite koostamine ja redigeerimine – oli siinkirjutaja hooleks. Janika Orase kanda olid kõik viisidega seotud tööloigud (ka helisalvestuste noodistamine), käsikirja toimetamine ning kogu organisatoorne töö: väljaande eel- ja abitööde korraldamine ja juhendamine (tekstide kopeerimine, arvutisse sisestamine, väljatrükid jne.).

Kõite sissejuhatavas osas on ülevaated Paide ja Anna kihelkonna ajaloost Priit Lättilt ja lauludes leiduvatest murdejoontest Helmi Neetarilt. Otilie Kõiva on kirjutanud regilaulude kogumisest, lauludest ja laulikute ning Janika Oras viisidest.

Osa laulutekste, kõik laulualased ülevaated ja registrid sisestas arvutisse Madli Oras. Laulude sisukokkuvõtted tõlkis inglise keelde Katrin Hakkinen. Väljaande küljendas Maris Kuperjanov, fotode ja kogujate käekirjanäidete osa valmistas ette Siret Roots. Kaardi laulikute elukohtadega tegi Triin Laur (AS Regio). Keeleliselt toimetas sissejuhatavad osad ja registrid Kadri Tamm.

Raamatu ettevalmistamiseks andsid oma panuse veel Virve Adamson, Anu Haak, Mall Hiimäe, Risto Järv, Kairi Kaelep, Hilja Kokamägi, Anu Korb, Annika Kupits, Mare Kõiva,

Martin Kõiva, Meeli Kõiva, Inge Liiv, Kersti Liloson, Aado Lintrop, Raivo Lott, Urmas Oras, Mari-Ann Remmel, Heino Rääim, Ingrid Rüütel, Kristi Salve, Mari Sarv, Taive Särg, Jaan Tamm ja Ergo-Hart Västriik. Ülimalt toetavalt on mõjunud Eesti Rahvaluule Arhiivis valitsev sõbralik koostöövaim.

Suur tänu kõigile, kes väljaande koostamisel abiks olid! Suur tänu väljaande rahaliste toetajatele: Eesti Kultuurkapital, Eesti Haridus- ja Teadusministeeriumi programmid “Eesti keel ja rahvuslik mälu”, “Eesti keel ja kultuurimälu”, Eesti Kultuuriministeeriumi programm “Eesti kirjandusklassika”, Eesti Kirjandusmuuseumi Eesti Rahvaluule Arhiivi sihtfinantseeritavad teadusteemad “Folkloori loomine, edastamine, tõlgendamine. Protsess ja institutsioonid” ning “Folkloor ja folkloorikogud kultuurimuutuste mõjuväljas: ideoloogiad, kohanemine, kasutuskontekst”.

Suurim tänu laulikutele ja rahvaluulekogujatele, kes muistsed regilaulud järeltulevatele põlvedele edasi andsid!

Ottile Kõiva
Tallinnas jõulukuul 2011

SISSEJUHATUSEKS

PAIDE JA ANNA. KIHELKONDADE AJALOOLINE ÜLEVAADE

Priit Lätti

Asend ja piirid

Muinasaege haldusjaotuse järgi ümbritsesid Järva maakonda Virumaa, Vaiga, Mõhu, Nurmekunna, Alempoisi, Harju ja Rävalla maakond. Muinasaege Järvamaa piir võis joosta enam-vähem mööda Paide ning Anna kihelkonna läänepiiri. Alempoisi ja Järvamaa vaheline piir läks arvatavasti umbes Paide juurest.¹ Piiriks vastu Virumaad oli Valgejõgi (ehk Järvajõgi) ja Ebavere mäe, Rakke ning Vägeva vaheline joon.² Territoriaalsed muutused on siiski toimunud vaid maakonna äärealadel. Maakonna tuumikala on püsinud muutumatuks. Suurim halduslik muudatus on toimunud Järvamaa edelaosas. Siin paiknes hilisema Türi kihelkonnaga kattuv Alempoisi maakond, mis 13. sajandil langes ordu võimu alla. 16. sajandil liideti seni Viljandi komtuurkonda kuulunud Alempoisi alad Järva foogtkonnaga ja ala muutus osaks põhjapoolsemast Eestist. Rootsi ajal toimunud halduslike ümberkorraldustega sai Alempoisis Eestimaa kubermangu piiriala.³

Kuni 1925. aastani, mil kaotati kihelkonna kui haldusüksuse tähendus, koosnes Järvamaa kaheksast kihelkonnast: Ambla, Järva-Madise, Koeru, Järva-Jaani, Peetri, Paide, Anna, Türi. Praegune Järva on mõneti väiksem ja sarnaneb rohkem 1950. aastal loodud Paide rajooniga. Haldusjaotus ei arvesta enam kihelkondade terviklikkust ning seetõttu on maakonna läänepoolne osa – Vahastu ja Kärü ümbruskond – praegu Rapla maakonna koosseisus. Lääne-Viru maakonda kuuluvad Tapa, Vajangu, Tamsalu ja Rakke ümbrus, mis varasema haldusjaotuse järgi olid osa Ambla, Järva-Jaani ja Koeru kihelkonnast. Alates 2005. aasta oktoobrist kuulub ka kunagi Ambla kihelkonnas asunud Lehtse vald Tapa valla koosseisu. Nõukogude ajal liideti Järvamaaga Pilistvere kihelkonna põhjapoolne osa, Imavere ja Kabala ümbruskond, kus muinasajal paiknes Nurmekunna nime kandev väikemaakond ning mis ajalooliselt on pigem osa Liivimaast.⁴

¹ Evald Tõnisson, Järvamaa muinasaege põllumajandus. – Järvamaa aastal 1939 ja nüüd ... Peatoim. E. Tõnisson, E. Tarvel, G. Troska. Tallinn: Eesti Muinsuskaitse Selts, [1999], lk. 5–16, siin lk. 5.

² Paul Johansen, Die Estlandliste des liber census Daniae. I. Mit vollständigem Facsimile, 2 Abbildungen, 2 Siegeltafeln, 5 Karten im Text und 5 im Anhang. Kopenhagen: H. Hagerup, Reval: F. Wassermann, 1933, lk. 176.

³ Evald Tõnisson, Järvamaa muinasaege põllumajandus, lk. 5–6.

⁴ Evald Tõnisson, Järvamaa muinasaege põllumajandus, lk. 6.

Paide ja Anna on võrdlemisi noored kihelkonnad – loodud iseseisvate haldusüksustena alles 17. sajandil. Anna kihelkonna alad kuulusid enne Peetri kihelkonda, Paide kihelkonna alad Türi ja Peetri kihelkonda. Anna kihelkonnaga on liidetud ka varem Harjumaale kuulunud Mustla küla piirkond. Anna ja Paide kihelkonda ümbritsesid Järva-Madise, Järva-Jaani, Peetri, Pilstvere, Türi ja Kose kihelkond.

Looduslik taust

Järvamaa on maastikuliselt äärmiselt mitmekesine piirkond, mille südaalad paiknevad Pandivere kõrgustiku tihedalt asustatud ja suurte küladega lääneosas.⁵ Viljakate muldadega ja seetõttu samuti tihedalt asustatud on ka Pandivere kõrgustiku edelaosas paiknev Türi voo-restik.⁶ Pandivere kõrgustikuga looduslikult üsna sarnane on ka Kesk-Eesti moreentasandik. Ajaloolisest Järvamaast ulatub Kesk-Eesti moreentasandikule Koigi ümbrus Peetri kihelkonnas.⁷ Ka Kesk-Eesti moreentasandiku puhul on tegemist põlise asustuspiirkonnaga.⁸ Pandivere kõrgustikust lääne ja loode pool asub metsa- ja soorikas Kõrvemaa, mis järsult erineb üles haritud Pandivere aladest. Et põlluharimiseks sobivat mulda on Kõrvemaal vähe ning ala pole asustuseks eriti soodne, on see ilmselt olnud teatavaks piiriks Järvamaa ja naaberalade vahel. Kõrvemaal asuvad osaliselt Ambla kihelkonna alad, samuti Järva-Madise ning ka Anna ja Paide kihelkond. Valdavalt on Kõrvemaa puhul tegemist soostunud tasandikuga, kus paikneb ka arvukalt vallseljakuid, otsamoreene ja väikevoori – kunagise mandrijää servamoodustisi. Kõrvemaa omamoodi jätkuks lõuna ja edela suunas on valdavalt soode ja metsaga kaetud ning hõredalt asustatud Pärnu madalik. Maakonna kaguosa – Koeru kihelkond – paikneb Endla nõo alal. Maastik on valdavalt soine, üksikute kõrgemate soosaartega.⁹

Kiviaeg

Esimesed jäljed inimtegevusest Järvemaal pärinevad kiviajast, mil inimasustus paiknes veekogude ääres ning peamiseks tegevusaladeks oli küttimine ja kalapüük. Järvamaale lähim kiviajal tihedalt asustatud ala paikneb Pärnu jõe alam- ja keskjooksu piirkonnas. On arvatud, et just sealt on lähtunud esimesed jahiretked Järva aladele ja hilisem püüasustus.¹⁰

⁵ Endel Varep, Paide rajooni asulastik. – Paide rajoonis. Kodu-uurijate seminar-kokkutulek 6.–9. augustini 1972. Artiklite kogumik. Tartu: Eesti NSV Teaduste Akadeemia kodu-uurimise komisjon. Eesti NSV Looduskaitse Selts, 1972, lk. 64–85, siin lk. 13–14.

⁶ Endel Varep, Paide rajooni asulastik, lk. 27.

⁷ Evald Tõnisson, Järvamaa muinasaegne põllumajandus, lk. 7.

⁸ Endel Varep, Paide rajooni asulastik, lk. 31.

⁹ Evald Tõnisson, Järvamaa muinasaegne põllumajandus, lk. 7.

¹⁰ Artur Vassar, Paide rajooni vanimast ajaloost (kuni XIII sajandi alguseni). – Paide rajoonis. Kodu-uurijate seminar-kokkutulek 6.–9. augustini 1972. Artiklite kogumik. Tartu: Eesti NSV Teaduste Akadeemia kodu-uurimise komisjon. Eesti NSV Looduskaitse Selts, 1972, lk. 86–106, siin lk. 86, 89; Evald Tõnisson, Järvamaa muinasaegne põllumajandus, lk. 8.

Viimastel aastatel tehtud välitööde põhjal võib väita, et inimesed on Järvamaale – nimelt Türi kihelkonna aladele – jõudnud juba keskmisel kiviajal ehk mesoliitikumis (9000–5000 e. Kr.), seega märksa varem, kui seni arvatud. Sellest perioodist on teada üks asulakoht ning neli tulekivi leiukohta. Praegu on veel vara öelda, kas tegemist oli püsivate asulatega või ainult ajutiste peatuspaikadega.

Üsnagi sarnane oli olukord ka nooremal kiviajal ehk neoliitikumis (5000–1800 e. Kr.). Tollest perioodist on Järvamaalt teada vaid mõni asulakoht ja mõned kiviesemete leiukohad, mis dateeruvad neoliitikumi lõppu. Kõige tuntum sellest ajast pärinev muistis on ilmselt Jändja külas veskipaisu lähedal paiknev asulakoht, kust esimesed leiud – üks silmata kivikirves ja kaks õõnestalba – leiti juba 1921. aastal.

Juhuleidudena on erinevatel aegadel päevavalgele tulnud mitmeid kivikirveid, muuhulgas on Vissuverest ja Türi-Allikult leitud varaseimad venekirved Eestis.¹¹

Juhuleidude ja asulakohtade põhjal saab väita, et inimesi kiviaegsel Järvamaal kindlasti liikus. Milline aga asustuspilt täpsemalt oli, on praeguse uurimisseisu valguses keeruline öelda. Püüasulaid oli arvatavasti üsna vähe, asustus oli hõre ning suured alad olid kasutusel pigem jahiterritooriumitena. Mitmeid kiviaegseid juhuleide on saadud Paide ja Anna alade lähedalt, seega võib oletada, et korilus- ja jahiretked võisid ulatuda ka hilisemate Paide ja Anna kihelkondade aladele.

Pronksiaeg ja eelrooma rauaaeg

Informatsiooni on vähe ka kiviajale järgnenud pronksiaja kohta (u. 1800 e. Kr. kuni 500 e. Kr.). Asustuspilt pronksiaja esimesel poolel oli ilmselt üsnagi sarnane kiviaegsele – asulad paiknesid endiselt veekogude läheduses ning inimesed liikusid aletades ja jahti pidades võrdlemisi laialt ringi. Pronksiaja alguse asulaid on aga paraku väga keeruline avastada, sest neis elati nii lühiajaliselt, et korralikumat kultuurikihti tihti tekkida ei jõudnudki.¹²

Suurem murrang võis toimuda pronksiaja teisel poolel, mil senistest märksa efektiivsemate metallist tööriistade kasutuselevõtuga sai võimalikuks ka nende alade asustamine, mida seni polnud võimalik üles harida. Järvamaalt pole küll teada jäänuseid muistsetest põldudest, kuid on võimalik, et neid pole lihtsalt veel leitud. See võib kehtida ka asulakohtade puhul. Pealegi võib nii mõnigi esmapilgul rauaaega dateeruv asula olla alguse saanud juba märksa varem, näiteks pronksi- või eelrooma rauaajal.

Pronksiaja teisel poolel hakati surnuid matma kivikirstkalmetesse. Kivikirstkalme koosneb maa peale pae- või raudkividest ehitatud kirstust, mida ümbritseb üks või mitu ringikujulist kivimüüri – nende vahe on täidetud väiksemate kivide ja kruusaga. Surnu on kalmesse maetud tavaliselt laibana, harvem ka põletatult. Samasse kalmesse maeti surnuid ka hiljem.

¹¹ Mari Lõhmus, Endise Türi kihelkonna ja praeguse valla asustusest kiviajal. – Türi. Kilde kihelkonnast ja linna arengust. IV osa. Paide: Kuma kirjastus, 2008, lk. 4–12, siin lk. 10.

¹² Valter Lang, Baltimaade pronksi- ja rauaaeg. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus, 2007, lk. 27.

Mõnel juhul ehitati neilegi keskse kirstu kõrvale oma kirstud, mõnel juhul maeti nad lihtsalt ilma kirstuta. Kivikirstkalmed paiknevad tavaliselt 5–6 kalmest koosnevas rühmas.¹³

Järvamaal, Naistevälja küla maadel asub üks Eesti suurimaid kivikirstkalmete rühmi (kompleks on rohkem tuntud Moe mõisa järgi), kuid kivikirstkalmeid on arvatavasti olnud ka Pandivere kõrgustiku lääneservas – maaparandustööde käigus lõhutud Viisu küla kalmete hulgas. On võimalik, et üks kivikirstkalme asub ka Mäos.¹⁴

Kivikirstkalmeid kasutati edasi ka pronksiajale järgnenud eelrooma rauaajal, mis algas aastal 500 e. Kr. ning lõppes 50. aasta paiku p. Kr. Järvamaa kivikirstkalmete puhul on oletatud, et nad võivadki kuuluda pigem eelrooma raua- kui pronksiaega, kuid kindlamaid andmeid meie käsutuses paraku pole. On usutav, et eelrooma rauaaegsed võivad olla just Järva kõrgematel aladel asuvad kivikirstkalmed, kuid Paide ja Anna kihelkonnas võib leiduda ka pronksiaegseid muistiseid.

Mõnevõrra lihtsam on dateerida juhuleide. Pronksiajast ja Paide kihelkonna naabrusest pärineb Järvamaa vanim metallise – Vissuvere soosaarelt leitud odaots. Pronksiaegseid juhuleide on Järvamaalt aga mujaltki.

Eelrooma rauaaega dateeritud muististest on Järvamaal esindatud ka lohukivid. Nende puhul on enamasti tegemist põldudel ja heinamaadel paiknevate suuremate rahnudega, mille sisse on tehtud 6–8 cm läbimõõduga ja kuni 4 cm sügavusi lohke. Kuna lohukivid paiknevad tihti põldudel vanade kivikalmete ja põliskülade läheduses, on neid peetud omaseks viljelusmajanduslikule ühiskonnale. Lohukivide täpsema funktsiooni üle on palju vaieldud. Neid on seostatud loodusnähtustega, viljakusmaagiaga, neis on nähtud hingemärke, mis võivad tähistada sünde ja surmasid.¹⁵ Järvamaalt on teada üle 100 lohukivi, nende hulgas mõned kogu Eesti kontekstis tähelepanuväärsed kivid, kuid Paide ja Anna kihelkonna maadelt pole lohukive seni avastatud.

Rooma rauaaeg

Rooma rauaaeg hõlmab aastaid 50–450 p. Kr. ning jaguneb varaseks ja hiliseks rooma rauaaajaks, mis eristuvad väga selgelt esemelises materjalis. Piir nende kahe perioodi vahel on paigutatud ligikaudu aastasse 200 p. Kr. Rooma rauaaja lõpp 5. saj. p. Kr. seostub muutustega esemelises kultuuris ning matusekombestikus.¹⁶

¹³ Aivar Kriiska, Andres Tvauri, Eesti muinasaeg. [Tallinn:] Avita, 2002, lk. 101–102; EEA = L. Jaanits, S. Laul, V. Lõugas, E. Tõnisson, Eesti esiajalugu. Eesti NSV Teaduste Akadeemia Ajaloo Instituut. Tallinn: Eesti Raamat, 1982, lk. 176–184.

¹⁴ Evald Tõnisson, Järvamaa muinasaegne põllumajandus, lk. 10.

¹⁵ Andres Tvauri, Eesti lohukivid. – Arheoloogilisi uurimusi 1. Archaeological Investigations 1. Tartu Ülikooli Arheoloogia kabineti toimetised 9. Toim. Heiki Valk. Tartu, 1997, lk. 11–53, siin lk. 41–43.

¹⁶ Valter Lang, Aivar Kriiska, Eesti esiaja periodiseering ja kronoloogia. – Eesti Arheoloogia Ajakiri, 2001, nr. 5, 2, lk. 83–109, siin lk. 103.

Rooma rauaajal võeti kasutusele ilmselt kohalikust rauast valmistatud tööriistad, mis võimaldasid üles harida ka seni kättesaamatuks jäänud maad.¹⁷ Põlluharimine oli saanud peamiseks elatusalaks ning seetõttu koondus asustus kõige viljakamate muldadega piirkondadesse. Järvamaal on selliseks alaks Pandivere kõrgustik (Järva-Jaani ja Järva-Peetri piirkond), kuhu kujunesid kiiresti peamised asustuskeskused. Asustatud piirkonnad olid üsna väikesed ning nende vahel paiknesid suuremad asustamata alad.¹⁸ Suurte maa-alade ülesharimine ei võimaldanud asustusel oluliselt nihkuda. Seetõttu on asustus olnud võrdlemisi järjepidev. Seda kinnitab ka mitmel pool jälgitav eriaegsete muististe kooseksisteerimine ühes piirkonnas.

Rooma rauaajal tuli kasutusele nelinurkse kujuga tüüpiline tarandkalme, kuhu maeti tavaliselt põletatult, ehkki esines ka põletamata matmist.¹⁹ Tüüpilised tarandkalmed on eelrooma raua-aegsetest varastest tarandkalmetest suuremad ja korrapärasemad ning igas tarandis on mitu matust. Kalmet ei ehitatud valmis korraga – põhja-lõuna suunalistele taranditele lisati järk-järgult uusi ning nii kujunes välja suur ida-lääne suunaline ehitis. Tüüpiliste tarandkalmete ehitamine levis Kesk-Eestisse umbes 2. sajandil arvatavasti Kirde-Eestist.²⁰ Kalmesse matmine oli usutavasti ainult ühiskonna eliidi privileeg ja mida tehti alama rahva surnukehadega, pole teada. On oletatud, et surnuid küll koheldi ühtemoodi, hävitades surnukehad, kuid kõigi inimeste luid ei maetud kalmetesse.²¹

Varaseid tarandkalmeid praeguse seisuga Järvamaalt teada ei ole,²² kõik Järva tarandkalmed kuuluvad tüüpiliste hulka. Arvatavaid tarandkalmeid on teada pea kõigist Järva vanadest asustuspriirkondadest. Kõige rohkem on neid Pandivere kõrgustiku läänepoolsele äärealale jäävas Peetri kihelkonnas, Nurmsi, Väike-Kareda, Kahala ja teistegi külade juures. Paide kihelkonnas, üsnagi kihelkonna piiril, paiknevad Valgma ja Tarbja kalmed. Viimase puhul on tegemist kolmest tarandist koosneva kalmega, kuhu surnud on maetud peamiselt põletatult. Leiumaterjal – savinõukillud, pronksist sõled, karjasekeppnõelad, sõrmused, käevõrud, kaelaehed, noad, kirve katke, rauast õmblusnõel ning paar ümarat hõõrumiskivi – võimaldab kalme dateerida perioodi 3.–5. sajandini, kuid osa matuseid pärineb ka veel 11.–13. sajandist.²³

¹⁷ Aivar Kriiska, Andres Tvauri, Eesti muinasaeg, lk. 136.

¹⁸ Tanel Moora, Asustuse levimisest ühes Kesk-Eesti piirkonnas m. a. I aastatuhande esimesel poolel. – Pronksiajast varase feodalismi. Uurimusi Baltimaade ja naaberlade arheoloogiast. [Pühendatud dr. Marta Schmiedehelmile 70. sünnipäevaks]. Toim. H. Moora, J. Selirand. Eesti NSV Teaduste Akadeemia Ajaloo Instituut. Tallinn: Eesti Raamat, 1966, lk. 129–136, siin lk. 131.

¹⁹ EEA, lk. 212–219.

²⁰ Aivar Kriiska, Andres Tvauri, Eesti muinasaeg, lk. 139.

²¹ Aivar Kriiska, Andres Tvauri, Eesti muinasaeg, lk. 144–145.

²² Evald Tõnisson, Järvamaa muinasaegne põllumajandus, lk. 10.

²³ Vello Lõugas, Jüri Selirand, Arheoloogiga Eestimaa teedel. Teine, parandatud ja täiendatud trükk. Tallinn: Valgus, 1989, lk. 251–253.

Keskmine ja noorem rauaaeg

Keskmine rauaaeg jagatakse Eestis rahvasterännuajaks (450–600 p. Kr.) ning eelviikingiajaks (600–800 p. Kr.). Eelviikingiajale järgneb juba nooremasse rauaaega kuuluv viikingiaeg (800–1050 p. Kr.) ja hilisrauaaeg (1050–1200/1250).²⁴

Tarandkalmetesse maeti küll edasi, kuid nende tähtsus hakkas järk-järgult vähenema ning alates 4. sajandist on uute tarandite ehitamine ilmselt lõppenud.²⁵ Keskmisel rauaajal matmiseks kasutatud tarandkalmete näideteks on Nurmsi ja Tarbja kalmed.²⁶

Kasutusele tulnud uueks kalmetüübiks on kivivarekalme, milles pole konstruktsioone ning kuhu on maetud nii laibana kui põletatult. Selline kalmetüüp oli levinud Loode-Eestis ja Läänemaal 5.–13. sajandil, Saaremaal alates 10. sajandist²⁷ ja kadus kasutuselt alles ristisu tulekuga.²⁸ Oletatavasti toimusid sarnased protsessid ka Kesk-Eestis.

Kui palju on Järvamaal keskmisesse ja nooremasse rauaaega kuuluvaid kalmeid, pole päris täpselt teada. Kuivõrd kalmeid arheoloogiliselt uuritud pole, saab kalme tüübi ning seega ka oletatava kasutusaja kohta järeldusi teha vaid välisilme järgi. See on loomulikult vägagi ebakindel moodus. Siiski võiks arvata, et üsna suur osa praegu teadaolevatest kalmetest kuulub keskmisesse ja nooremasse rauaaega. 1924. aastal koostatud kihelkonnakirjelduse järgi võib oletada, et Anna kihelkonnas võiks olla vähemalt neli keskmisesse või nooremasse rauaaega kuuluvat kalmet. Üks neist, Haavamäena või Kirikuasemena tuntud paik, võiks koguni olla tarandkalme.²⁹ Keskmisest rauaajast pärinevateks on peetud Purdi mõisa lähedal paiknevat kahte kalmet, nooremast rauaajast arvatakse pärinevat Mustla kalme.³⁰ Paide kihelkonna kalmed näivad koonduvat Mäo kanti. Seal on teada mitu kalmet, millest mõned võiksid kirjelduse järgi samuti kuuluda tarandkalmete hulka.³¹

²⁴ Hilisrauaaja lõpuks on välja pakutud kolm daatumit: 1200, 1227 ja 1250. Kuna 13. sajandist on olemas juba kirjalik allikas, Läti Henriku Liivimaa kroonika, peaks rääkima ajaloolisest, mitte enam muinasajast. Teine daatum – 1227 – viitab võõrvallutuse lõpule. Kolmas dateering kajastab arusaama, et vaatamata 1227. aastal lõppenud vallutusele ei ilmnenu muutused kohalikus materiaalses ning vaimses kultuuris arvatavasti varem kui 13. sajandi keskpaiku. Arvamuste suurt hulka arvestades on ehk mõttekas jätta muinasaja lõpudaatum lahtiseks, aastate 1200 ja 1250 vahele (Valter Lang, Aivar Kriiska, Eesti esiaja periodiseering ja kronoloogia, lk. 102–103).

²⁵ EEA, lk. 216.

²⁶ Evald Tõnisson, Järvamaa muinasaegne põllumajandus, lk. 12.

²⁷ Marika Mägi, At the Crossroads of Space and Time. Graves, Changing Society and Ideology on Saaremaa (Ösel), 9th–13th Centuries AD. CCC Papers 6. Tallinn, 2002, lk. 38–39, 126–129.

²⁸ Valter Lang, Muistne Rävälä 2. Muistised, kronoloogia ja maaviljelusliku asustuse kujunemine Loode-Eestis, eriti Pirita jõe alamjooksu piirkonnas. Muinasaja teadus 4. Töid arheoloogia alalt 4. Tallinn: Eesti Teaduste Akadeemia Ajaloo Instituut, 1996, lk. 323–324; Mati Mandel, Läänemaa 5.–13. sajandi kalmed. Töid ajaloo alalt 5. Tallinn: Eesti Ajaloomuuseum, 2003, lk. 128–133.

²⁹ Oskar Parmas, Anna kihelkond. – Kihelkonnakirjeldus. Käsikiri TLÜ AI arhiivis, 1924.

³⁰ Evald Tõnisson, Järvamaa muinasaegne põllumajandus, lk. 12–13.

³¹ Edgar Liigant, Paide kihelkond. – Kihelkonnakirjeldus. Käsikiri TLÜ AI arhiivis, 1926.

Lisaks matmiskombestikule muutus ka varaga ümberkäimine – seda hakati peitma. Maa-parandus- või põllutööde käigus päevavalgele tulevaid peidetud vara leide nimetatakse kas aareteks või peitleidudeks. Kui leid sisaldab münte või väärismetalli, on tegemist aardega, tööriistade või relvade puhul räägitakse peitleiust. Esemeid on peidetud kas savi- või metallnõus või lihtsalt kasetohtu keeratuna.

Esemete matmise põhjuseks võis olla nende peitmine rüüstajate eest, kuid on oletatud ka uskumust, et tegemist on omalaadse investeringuga hauatagusesse ellu – peidetud esemeid sai omanik pärast surma kasutada.³²

Teateid esemete leidmisest kohtab 1920. aastatel koostatud kihelkonnakirjeldustes palju, kuid paraku pole paljud leiud säilinud ning ka leitud esemete kirjeldused on väga umbmäärased. Seega pole omaaegseid leide tihti võimalik dateerida ning ka nende koguarv jääb segaseks.

Keskmisest rauaajast on Järvamaalt teada kaks väga uhket esemeleidu – Villevere aare ning Rikassaare relvaid. Villeverest leiti 5. sajandist pärinevaid hõbedast ambsõlgi, kaelaja käevõrusid.³³ Rikassaarest, omaaegse Prandi jõe kaldalt leiti 54 odaotsa ja 7 katkist võitlusnuga, mis paiknesid kahes reas, terad vastamisi. On oletatud, et niimoodi võidi relvad paigutada halduspiiri kindlaksmääramiseks või mõne muu lepingu sõlmimise puhul,³⁴ kuid leid võib viidata ka kunagisele sõjalisele konfliktile.³⁵

Alates nooremast rauaajast muutub esemete peitmine Eestis üsna sagedaseks. Peamiselt peideti müntidest koosnevaid aardeid. Sellekohaseks näiteks on Paidest leitud mündiaare.³⁶ Umbes 12. sajandi lõpul muutusid aaretes aga valdavateks hõbeheded.³⁷

Keskmissesse ja nooremasse rauaega kuulub ka enamuse Eesti linnuseid.³⁸ Järvamaalt on kindlalt teada vaid üks linnamägi – Kalijärve ääres asuv Jäneda linnus. Rahvapärimeses nimetatakse hulgaliselt linnamägede või pelgupaikadena tuntud kohti. Viimased on tavaliselt väiksed ja madalad künkad ja praegustel andmetel pole neis kohtades avastatud ei jäänuseid omaaegsetest kaitserajatistest ega ka kultuurkihti. Linnuste vähesust Järvamaal on põhjen-

³² Priit Ligi, Ühiskondlikest oludest Eesti alal hilispronksi- ja rauaajal. – Eesti arheoloogia historioograafilisi, teoreetilisi ja kultuuriajaloolisi aspekte. Muinasaja teadus 3. Töid arheoloogia alalt 3. Toim. Valter Lang. Eesti Teaduste Akadeemia Ajaloo Instituut. Tallinn: Teaduste Akadeemia Kirjastus, 1995, lk. 182–270, siin lk. 206.

³³ Vello Lõugas, Jüri Selirand, Arheoloogiga Eestimaa teedel, lk. 246.

³⁴ M. Mandel, T. Tamla, Rikassaare relvaid. – Eesti NSV Teaduste Akadeemia Toimetised. Ühiskonnateadused, nr. 26/2. Tallinn: Perioodika, 1977, lk. 158–164, siin lk. 162–163.

³⁵ Priit Ligi, Ühiskondlikest oludest Eesti alal hilispronksi- ja rauaajal, lk. 233.

³⁶ E. Tõnisson, Eesti aardeleiu 9.–13. sajandist. – Muistsed kalmed ja aarded. Arheoloogiline kogumik II. Toim. H. Moora. Tallinn: Eesti NSV Teaduste Akadeemia Ajaloo Instituut, 1962, lk. 182–239, siin lk. 197.

³⁷ Vello Lõugas, Jüri Selirand, Arheoloogiga Eestimaa teedel, lk. 94.

³⁸ Aivar Kriiska, Andres Tvaari, Eesti muinasaeg, lk. 154.

datud maakonna loodusliku asendiga metsade ja soode keskel, mis juba iseenesest tagas piisava kaitse kõikvõimalike vallutajate vastu.³⁹

Eesti alade ristiusustamist kirjeldav Läti Henrik ei maini oma kroonikas ühegi linnuse piiramist Järvamaal. Võib oletada, et suuri, kogu kihelkonda kontrollivaid linnuseid Järvamaal ilmselt ei tuntudki. Rahvapärismuses teadaolevate linnamägede puhul võis tegemist olla pigem suurtalude või koguni muinasmõisatega, mille roll polnud mitte niivõrd sõjaline kui just majanduslik. Linnuste kui sõjaliste rajatiste puudumisele võiksid viidata ka hulgalised pelgupaikadest rääkivad pärimusteaded – ohu korral ei varjutud mitte linnusesse, vaid peituti metsadesse või soosaartele. Paide kihelkonna pärimus jutustab Mardisaarel asunud linna-mäest ja Valgma külast lõuna pool Sajasauna rabas olnud pelgupaigast. Anna kihelkonnast tunneb pärimus pelgupaiku Pikasilla mäe all ja Suures saares Eiveres.

Järvamaalt on teada mitmeid hiie- ja ohvrikohti. Nendel muististel ei ole arheoloogilist kultuurkihti ja nendega ei seostu leide. Seetõttu on neid äärmiselt keeruline dateerida. Ohvrikivide kohta on arvatud, et neid kasutati ohverdamiseks tõenäoliselt juba muinasajal.⁴⁰ Sama kehtib ilmselt ka hiite kohta. Hiie-toponüüm seostub väga erinevate paikadega – kivide, küngaste ja soosaartega.⁴¹ Kunagiste hiite täpset arvu polegi võimalik enam välja selgitada, sest suur osa neid puudutavast pärimusest on tõenäoliselt juba kadunud.

Sarnaselt eespool käsitletud lohukividele võib ka ohvrikivideks nimetatud kivil olla peal üks või mitu suuremat lohku või looduslikku nõgu. Paljudel juhtudel puuduvad aga kivil igasugused välised tunnused ning teda saab ohvrikiviks pidada vaid rahvapärismuse põhjal. Kogu Järvamaalt on teada 33 ohvrikivi.

Anna kihelkonnast teab pärimus Mustlas asuvat Hiieaeda ja hiiesauna, samuti saarepuud, mille juures käidud ohverdama. Pärimus mainib ka allikaid. Nii kasutati Siimu allika vett haiguste raviks; kaks allikat, kuhu raha ohverdati ja mille vett ravimiseks kasutati, on teada Puiatu külast; allikad on ka Eiveres ja Ojakülas. Pärimusteadete järgi asus Ojakülas ka ohvrikivi.

Keskmise rauaaja jooksul asustati Järvamaal peaaegu kõik toonasele elanikkonnale sobilikud alad. Kalmete ja juhuleidude paiknemine viitab sellele, et asustus tihenes ka seni ilmselt üsna hõredalt asustatud Kõrvemaal – hilisemate Paide ja Anna kihelkondade alal. Muististe paiknemise põhjal näib, et Paide kihelkonna keskuseks on olnud praeguse Paide linna ümbrus. Muististerikas on ka Valgma kant. Muististe selline koondumine toetab arvamust, et just üle Paide soosaare jooksis kunagi peamine ühendustee Muinas-Järva ning naabruses

³⁹ Evald Tõnisson, Järvamaa muinasaegne põllumajandus, lk. 14; Artur Vassar, Paide rajooni vanimast ajaloost, lk. 100.

⁴⁰ Vello Lõugas, Jüri Selirand, Arheoloogiga Eestimaa teedel, lk. 87.

⁴¹ Mari-Ann Remmel, Järvamaa kohapärimusest folkloristi pilguga. – Arad veed ja salateed. Järvamaa kohapärimus. Koost. Mari-Ann Remmel. Tartu: Eesti Kirjandusmuuseum. Eesti Rahvaluule Arhiiv, 2004, lk. 22–38, siin lk. 25.

asuva Alempoisi vahel.⁴² Anna kihelkonnas hakkavad silma eelkõige Eivere ja Purdi ümbrus, mujalt on muistiseid teada vähem. Toonase asustuspildi täpsem rekonstrueerimine Paide ja Anna kihelkonnas on siiski problemaatiline, sest muistseid asulakohti neist kihelkondadest leitud pole ning teadaolevad kalmed ja juhuleiud ei võimalda täpsemaid järeldusi teha.⁴³

Peamiseks asustusüksuseks oli usutavasti küla.⁴⁴ Asustuse laienedes tekkinud uute küla-de kõrval elati edasi ka varasemates elupaikades. Sellekohaseks heaks näiteks on Nurmsi, kus rooma rauaaegne kalme on rajatud omaaegse väga ulatusliku asulakihi peale.⁴⁵ Niisiis on Nurmsi küla piirkond olnud asustatud järjepidevalt eelrooma rauaaegst alates. Kultuurkihti on leitud ka Tarbja tarandkalme all.⁴⁶

Muinas-Järva kontekstis oli Paide ja Anna piirkond maakonna piiriala, mis paiknes maakonna ilmselt tähtsaima keskuse – Kareda – vahetus naabruses. Peetri kihelkonnas asuv Kareda paistab silma muististe tiheda kontsentratsiooni poolest, samuti mainib Läti Henrik seda neljal korral ristisõdijate kogunemiskohana (vt. allpool).

Keskaeg

Muinas- ja keskaja vaheliseks piiriks Eestis on kristianiseerimissõdade ehk Muistse Vabadusvõitluse periood, mille jooksul ristiusustati kogu Eesti alad ning muutus nii kohalik kultuuripilt, mentaliteet kui ka haldusjaotus.

See ajavahemikku 1208–1227 hõlmav sõdade periood on lühidalt käsitlemiseks liiga pikk ja keeruline. Seetõttu on siinkohal piirdutud rohkem Järvamaad puudutavate sündmuste mainimisega. Väga raske on eristada ka konkreetsetes kihelkondades toimunut, sest rüüsteretked hõlmasid pea kogu maakonda.

Toonane sõda kujutas endast enamasti kiiret ning suhteliselt lühiajalist rüüsteretke, mille eesmärgiks oli eelkõige vastase vara röövimine.⁴⁷ Oma võimu teostati kohalikke ristides ning lepinguid sõlmides. Alles siis, kui võim oli vastallutatud aladel piisavalt kindlustatud, rajati püsivad tugipunktid.

Kristianiseerimissõjad Eestis algasid 1208. aastal vallutajate röövkäiguga Ugandi maakonda. Järvamaad puudutas sõda esimest korda 1212. aasta alguses, mil Beverini linnusest

⁴² Artur Vassar, Nurmsi kivikalme Eestis ja tarandkalmete areng. Väitekiri. Tartu, 1943. <http://www.arheo.ut.ee/docs/Vassar19431.pdf>. 22. XII 2011.

⁴³ Sarnane on olukord pea kogu Järvamaal. Ehkki teadaolevate asulakohtade arv on mõne viimase aasta jooksul läbi viidud maastikuinspeksioonide käigus suurenenud, on nad enamasti dateeritud lihtsalt rauaaega kuuluvateks. See on üsna lai määrang ega võimalda teha täpsemaid järeldusi asustuspildi muutmise kohta ajas.

⁴⁴ Aivar Kriiska, Andres Tvaari, Eesti muinasaeg, lk. 153.

⁴⁵ Artur Vassar, Nurmsi kivikalme Eestis ja tarandkalmete areng; Vello Lõugas, Jüri Selirand, Arheoloogiga Eestimaal teedel, lk. 254.

⁴⁶ Evald Tõnisson, Järvamaa muinasaegne põllumajandus, lk. 11.

⁴⁷ Aivar Kriiska, Andres Tvaari, Eesti muinasaeg, lk. 250.

teele asunud vägi kolm päeva Järva maakonda rüüstas.⁴⁸ Läti Henrik mainib rüüstajate peatuspaigana Kareda küla, kus puhati ilmselt väiksemate rüüsteretkede vahepeal.

Üsna varsti pärast sakslaste lahkumist rüüstasid vene väed Vaigat, Järvat ja Harjut ning piirasid Varbola linnust. Retke korraldas Novgorodi vürst Mstislav Uljas ning selle sõjakäigu eesmärgiks polnud arvatavasti mitte lihtsalt rüüstamine, vaid sakslaste tegevuse otsene takistamine.⁴⁹

Järgmisena puudutas sõjategevus Järvat aastal 1217. Tegemist oli Riia initsiatiivil korraldatud sõjakäiguga, milles osalesid lisaks riialastele, liivlastele ja lätlastele ka ugalased ning Ugandis viibinud sakslased. Sakalastest teejuhtide abil liiguti Järvamaale ning “rabati seda suure nuhtlusega”. Seekordki peatuti Kareda külas, kuhu saabusid ka Järva vanemad rahu sõlmima. Rahu tingimustega – ristiusu vastuvõtmine ja hinnuse maksmine – jäid vanemad nõusse ja pärast kuuepäevast peatust rüüstajate vägi lahkus, viies kaasa sõjasaagi ning pantvangiks võetud vanemate poegi.⁵⁰

21. septembril 1217 toimus Madisepäeva lahing, millest ka järvalased osa võtsid. Pärast kaotust saadeti Riiga edasise rahu üle läbi rääkima saatkond, kuhu kuulusid ka järvalased.⁵¹ Läbirääkimiste tulemusel kohustusid järvalased veel kord võtma vastu ristimise ja tasuma makse. Sõlmitud tingimuste kinnitamiseks anti uusi pantvange.⁵²

1219. aasta alguses toimus leedulaste rüüsteretk Eestisse, mida on peetud kõige hulljulgemaks sõjaliseks ettevõtmiseks tol ajal.⁵³ Nad saabusid üle jäätunud Irbeni väina Sõrve, rüüstasid Saaremaal, Muhus, Läänemaal ja Järvas. Tagasiteel kohtuti aga Lielvares lätlaste ja orduvendadega, kes rüüstajate väe puruks löid ning laiali põgenema sundisid.

Järgmise retke Järvamaale korraldas Võnnu provintsiaalmeister Rudolf.⁵⁴ Vahepeal oli ordule Taani näol tekkinud võistleja ning ilmselt sooviti selle rüüsteretkega oma võimu Järvamaal kindlustada.⁵⁵ Retke ettekäändena süüdistati järvalasi rävalaste abistamises taanlaste vastu. Henriku kroonikast nähtub, et maakonda rüüstati üsna põhjalikult.⁵⁶ Eelmisel aastal sõlmitud rahu kinnitati uute pantvangide võtmisega ning pöörduiti sõjasaagiga tagasi.

Järvalaste rahu sõlmimised uue võimuga häirisid saarlasi, kes karistuseks korraldasid 1220. aasta alguses Järvamaale rüüsteretke. Samal ajal liikus Harjumaa poole ristsõdijate vägi, kes vaid paar nädalat varem oli sõdinud semgalite vastu. Kuna läbi Nurmekunde minnes

⁴⁸ HCL = Henriku Liivimaa kroonika. Heinrici Chronicon Livoniae. Toim. Enn Tarvel. Tallinn: Eesti Raamat, 1982, XV 7.

⁴⁹ Sulev Vahtre, Muinasaja loojang Eestis. Vabadusvõitlus 1208–1227. Tallinn: Olion, 1990, lk. 89.

⁵⁰ HCL XX 5, 6.

⁵¹ Sulev Vahtre, Muinasaja loojang Eestis, lk. 129.

⁵² HCL XXI 6.

⁵³ Sulev Vahtre, Muinasaja loojang Eestis, lk. 134.

⁵⁴ HCL XXIII 5, 6.

⁵⁵ Sulev Vahtre, Muinasaja loojang Eestis, lk. 140.

⁵⁶ HCL XXIII 6.

nähti Järvamaal tulesid ning mitmetest kohtadest suitsu tõusmas, pöörduti Järvamaa poole ning arvatavasti pealelõunaks jõuti saarlaste kogunemiskohaks olnud Kareda küla juurde. Puhkenud lahingus saarlased enamasti tapeti või löödi põgenema. Võtnud saarlastelt ära suure osa röövsaagist (naised ja kariloomad anti järvalastele tagasi), liiguti edasi Harjumaale.⁵⁷ Kareda lahing on vabadusvõitluse aja suurim lahing Järvamaal ning kummalise juhuse tõttu päästsid just ristisõdijad kohalikud elanikud rüüstajate käest.

Harjumaal kohalikke elanikke ristides kohtusid orduvennad taanlastega, kes Alberti ja Theoderichi lubadusele viidates ennast selle maa peremeesteks pidasid.⁵⁸ Peagi kohati taanlastest ristijaid ka mujal – Virumaal ja Järvas. Taani ja Saksa vaheline konkurents Eestimaa pärast oli saanud uue ja selgema vormi – oli alanud omalaadne võiduristimine. Virumaal inimesi ristida tahtnud preestrid Petrus ja Henrik pidid sellest plaanist loobuma, sest taanlaste poolt ristitud virulased ei julgenud Riia preestreid vastu võtta.⁵⁹ Vaimulikud suundusid Järvasse, kus kohtasid Taani preestrit Volterit, kes kinnitas taanlaste õigust Järvamaale.⁶⁰ Tüliküsimus Eestimaa kuuluvuse üle jõudis otsaga välja piiskop Alberti ning Taani kuningani. Kuningas Valdemar kutsus mõõgavennad ja piiskopi enda juurde aru andma Schleswigi lepingu rikkumise pärast. Kohale ilmusid ainult mõõgavennad eesotsas Võnnu provintsiiaalmeistri Rudolfiga, kellele kuningas lubas kolmandiku Eestimaast, jättes piiskopid niimoodi täiesti ilma.⁶¹ Piiskopid jagasid Eestimaad aga omamoodi ning oli selge, et vaidlus võib üle kasvada relvastatud konfliktiks. Osalt see nii juhtuski. Taanlased olid selleks ajaks ristinud kogu Harjumaal ning õhutasid harjulasi sõjakäikudele Järva vastu, et ka need taanlaste ristimise vastu võtaksid. Harjulased korraldasid kokku üheksa rüüsteretke Järvamaale ning selle tulemusena võtsidki järvalased taani võimu ja ristimise vastu.⁶² See ei takistanud sakslastest ristijate tegevust. Läti Henrik, võtnud kaasa noore preestri Theoderichi, ristis Nurmekunde maakonnas ja suundus sealt edasi Järvasse, asudes ristima Loppegunde kihelkonna suuremates küldes, muuhulgas ka Keitises. Henrik mainib, et samasse külla, mis võiks olla tänapäevane Järva-Jaani, ehitasid taanlased kiriku.⁶³ Saabunud Koigi (Reinevere) külla, said preestrid teada, et kohalikud on juba taanlaste poolt ristitud ja seetõttu ei saa nad saksa preestreid vastu võtta. Selle peale jätkasid Henrik ja Theoderich tööd teistes küldes. Tollest ristimiskäigust rääkides kirjeldab Henrik ka üht preester Theoderichi tegu, mis eestlaste maailmapilti tugevasti kõigutada võis.⁶⁴ Nimelt raiunud Theoderich ilmselt Ebavere mäe juures paik-

⁵⁷ HCL XXIII 9.

⁵⁸ HCL XXIII 10.

⁵⁹ HCL XXIV 1.

⁶⁰ HCL XXIV 2.

⁶¹ HCL XXIV 2.

⁶² HCL XXIV 2.

⁶³ HCL XXIII 5.

⁶⁴ Sulev Vahtre, Muinasaja loojang Eestis, lk. 148.

nenud pühas salus maha seal olnud jumalate kujud ja näod. Kohalikud olnud väga imestunud, et puudest selle peale verd ei voolanud, ja hakanud preestreid rohkem uskuma.⁶⁵

Preester Theoderich pöördus varsti pärast seda ristimiskäiku tagasi Järva- ja Virumaale ning asus elama vastristitute juurde. Ta ei jõudnud seal kaua viibida, sest sellest kuulda saanud taanlased röövisid tema ja ta abilise paljaks ning saatsid nad Liivimaale tagasi.⁶⁶

1222. aastal jätkas Taani kuningas Valdemar II võitlust Saaremaal eesmärgiga saar kindlalt enda võimule allutada. Katse aga luhtus ning taanlased olid üsna varsti sunnitud laevadele asuma ja lahkuma. See võit põhjustas vastuhakke teisteski maakondades. Ka virulased ja järvalased saatsid preestrid oma maakondadest välja.⁶⁷ Väga sõjakad olid sakalased, kes tapsid kohaliku foogti, preestreid ja orduvendi ning jagasid nende vara omavahel ära. Pärast seda läks osa sakalasi edasi Leolesse ja Järvamaale. Järvas võtsid nad kinni kohaliku foogti Hebe ning tema kaaslased, kes viidi ilmselt Viljandisse ja tapeti jõhkralt.⁶⁸ Sõlmiti uusi lepinguid venelastega ning Riias õnnestus tagasi saada pantvangid.

1223. aastal läks initsiatiiv võitluses jälle kristlaste kätte. Vallutati Viljandi ja liiguti Leole linnuse alla, mis võitluseta alistus. Samasse ajajärku jääb ka venelaste suur sõjakäik Eestisse.⁶⁹ Samal ajal rüüstasid orduvendid Järvamaad, et maksta järvalastele kätte taanlaste julma kohtlemise eest.⁷⁰ Kuna Järva oli endiselt Taani ja Saksa vaidlusalune ala, võib taanlaste huvide kaitsmist vaid ettekäändeks pidada – pigem prooviti suurendada oma mõjuvõimu Järvamaal, kuid ilmselt loodeti ka koostööle taanlastega,⁷¹ mille vajalikkust olid hiljutised sündmused kujukalt näidanud.

Järgmine sõjakäik Eestisse toimus sama aasta lõpul, kui sakslased tungisid Harjusse ja vallutasid pärast rasket piiramist Lohu linnuse. Piiranud veel kolme väiksemat linnust, suunduti Järvamaale, kus uuendati rahu nii järvalaste kui sinna saabunud virulastega ja võeti uuesti pantvange. See asetas järvalased ja virulased raskesse olukorda, sest Taani pidas Viru- ja Järvamaad endiselt oma valdusteks ning karistas neid riialastele alistumise eest omapoolsete sõjakäikudega.⁷²

1224. aasta suvel lõppesid Tartu vallutamiseiga võitlused mandri-Eestis.⁷³ Läänemaa läks Riia piiskopi, Sakala maakond ordu ning Ugandi piiskop Hermannii alluvusse; jaotati ka Kesk-Eesti väikemaakonnad.⁷⁴ Järva- ja Virumaa kuuluvuse küsimuse lahendas alles paavsti legaadi Modena Wilhelmi saabumine Eesti- ja Liivimaale 1225. aastal.⁷⁵ Vaatamata tema pingutus-

⁶⁵ HCL XXIV 5.

⁶⁶ HCL XXIV 6.

⁶⁷ HCL XXVI 5.

⁶⁸ HCL XXVI 5, 6.

⁶⁹ Sulev Vahtre, Muinasaja loojang Eestis, lk. 160.

⁷⁰ HCL XXVII 4.

⁷¹ Sulev Vahtre, Muinasaja loojang Eestis, lk. 161.

⁷² HCL XXVII 6.

⁷³ Sulev Vahtre, Muinasaja loojang Eestis, lk. 162–166; HCL XXVIII 5, 6.

⁷⁴ HCL XXVIII 2.

⁷⁵ HCL XXIX 2.

tele rahu sõlmimiseks puhkes 1225. aasta sügisel konflikt sakslaste ja taanlaste vahel. Wilhelm sundis sakslasi Virumaa paavsti kaitse alla andma ning nõutas taanlastelt kirjaliku tunnistuse Virumaa ja Järvamaa kuulumise kohta paavstile.⁷⁶ Oma 1226. aastal toimunud ringreisil, mille jooksul külastas ta ka Karedat, määras Wilhelm kindlaks valitsemis- ja kohtukorra allutatud aladel ning sõlmis rahu taanlaste, sakslaste ja eestlaste vahel.⁷⁷ Wilhelm lõpetas oma ringreisi Tallinnas ning läbirääkimiste tulemusel taanlastega jäi Harju Taani võimu alla. Paavsti võimkonda kuuluval Lääne-, Viru- ja Järvamaal moodustus omapärane vaheeriik Saksa ja Taani valduste vahel, mille asehalduriks sai Wilhelmi kaplan Johannes.⁷⁸ Paraku tekkisid varsti tülid sakslaste ja taanlaste vahel, lisaks hakkasid omavalitsema kohalikud Saksa vasallid, kes olid kutsutud appi taanlaste vastu. Neid vastuolusid ja kohalike elanike vastuhakku ära kasutades sekkusid ka taanlased ja Johannes pidi veel sakslasi abiks kutsuma. Nüüd tulid kohale Riia, Tartu ja Semeallia piiskopid koos orduvendadega, kes surusid eestlaste vastuhaku maha ning sundisid Tallinna piiramisega 1227 taanlased kapituleeruma. Selle tulemusena toimus järjekordne halduskorralduse muutus – Tallinn ja Rävalla maakond koos Harju-, Viru- ja Järvamaaga läksid Mõõgavendade ordu alluvusse.

Ehkki võitlused Eestis olid 1227. aastaga lõppenud, polnud mitmete alade, sealhulgas ka Järvamaa kuuluvuse osas kaugeltki üksmeelt. Tülid mitme osapoole vahel päädisid lõpuks 1238. aastal Saksa ordu ja Taani kuninga vahel sõlmitud Stensby lepinguga, mille järgi läksid Tallinna kindlus ja linn, Järva, Viru ja Harju Taani kuningale. Edasi on võimalik lepingust lugeda, et Taani kuningas loovutas Järva orduvendadele. Ordu sai endale ka kiriklikud õigused Järvamaal ja nii hakkas Järva kiriklikult alluma ilmselt Tartu piiskopile.

Üks oluline tingimus mainitud lepingus oli seegi, et ordu ei tohi ilma Taani kuninga loata püstitada Järvamaale kaitseehitisi. Ometi oli kaitseks Taani vastu mingit tugipunkti vaja ning Liivimaa vanem riimkroonika kirjeldab, kuidas ehitati tugevalt kaitstud linnus “maa ette, mida nimetatakse Järva”.⁷⁹ Tegemist oli soode keskele kõrgemale kohale valgest paekivist püstitatud ehitisega, mis sai nimeks Wittensten (Wizenstein, Weissenstein), eesti keeles Paede ehk Paide. Vastehitatud linnust juhtis komtuur, Järvamaad aga foogt, kes kohaliku linnuse puudumisel resideeris ilmselt mõnes naabruses asuvas linnuses. Kuna foogtil oli rohkem võimu kui komtuuril, tuli ette sedagi, et ametid olid ühendatud ja neid pidas üks isik (1346. aastal läksid Harju- ja Virumaa ordu valdusse ning komtuurist sai foogtile alluv ametnik, kes haldas nii linnust kui linna).⁸⁰ 1291. aastal sai linnuse jalamile tekkinud asula linnaõiguse.⁸¹

⁷⁶ HCL XXIX 6.

⁷⁷ HCL XXIX 7.

⁷⁸ Sulev Vahre, Muinasaja loojang Eestis, lk. 168–169.

⁷⁹ Liivimaa vanem riimkroonika. Toim. Enn Tarvel. Tallinn: Argo, 2003, 7524.

⁸⁰ Enn Tarvel, Orduaeg (1227–1581). – Järvamaa. Loodus. Aeg. Inimene. 1. Koost. Taavi Pae, Henn Sokk. Tallinn: Eesti Entsüklopeediakirjastus, 2007, lk. 314–333, siin lk. 315.

⁸¹ Tiiu Saarist, Hetki Paide ajaloo. – Paide – Eestimaa süda. Paide: Eesti Kodu-uurimise Selts, 1991, lk. 3–9, siin lk. 3.

Keskaeg

Kristluse ning vanade kommete ja uskumuste segunemise tõttu kujunes Eesti aladel välja omaladne, Euroopast mõneti erinev usund ja mentaliteet. Kõige paremini peegelduvad sellised muutused matmiskombestikus. Kuna kristlaste olukord oli vastvullutatud aladel endiselt võrdlemisi ebakindel, andis paavst kohalikega parema läbisaamise tagamiseks 1214/1215 vastristitutele loa valida matmine oma soovi järgi.⁸² Seetõttu maetigi enamik surnutest külade lähedal teede ääres paiknevatesse külakalmistutesse ja mitte kirikaedadesse, nagu oli kombeks mujal kristlikus Euroopas. Külakalmete läbimõõt võib olla väga erinev, ulatudes Lõuna-Eestis kuni 100 meetrini. Seda arvu võrdluse aluseks võttes kuuluvad Järvamaa külakalmistud pigem väiksemate hulka.

Sarnaselt hiie- ja ohvrikohtadele on ka külakalmistute leidmisel oluliseks allikaks rahvapärinus, mis mäletab kalmistuid matusekohtadena ning seostab neid tihti Liivi sõja või Põhjasõja sündmustega. Külakalmistule võivad viidata ka omaaegsed teated kruusakaevamise käigus leitud luudest ja esemetest. Praegustel andmetel on külakalmistuid kõige rohkem Ambla kihelkonnas, teistes Järva kihelkondades jääb nende arv kümne piiresse või alla selle.⁸³ Mitu teadet esemete ja luude leidmisest on Paide ja Anna kihelkonnast ja needki võivad viidata omaaegsetele külakalmistutele.

Nagu teistest Järva muististest, on ka siinsetest külakalmistutest üsna vähe arheoloogilisi andmeid ning seetõttu ei saa teha järeldusi nende kasutamise järjepidevuse kohta. Naaberlade põhjal tundub usutav, et Järvamaa külakalmistutesse maeti inimesi ka uusajal, kuid probleemiks on kalmistute arv. Nimelt on Rootsi ajast teadaolevaid külasid Järvamaal märgatavalt rohkem kui teadaolevaid külakalmistuid. Loomulikult on enam kui tõenäoline, et kõiki külakalmistuid pole praegu veel leitud, kuid on võimalik, et sarnaselt Lõuna-Eestiga oli üks kalmistu mitme küla matusepaik.⁸⁴ On ilmne, et mõned külad on hilisema tekkega ning nende elanikud matsid oma surnud emakülade juures olevatesse kalmistutesse. Siiski oleks liiga julge järeldada, et kõik külad, mille juures külakalmistut teada ei ole, kuuluvad nn. tütar külade hulka. Pigem johtub selline pilt praegusest uurimisseisust, samuti säilinud pärimuse nappusest, mis ei võimalda külakalmistuid kindlaks teha.

Vastvullutatud aladel hakkasid uued peremehed rajama mõisaid. Vanim teadaolev mõis Järvamaal on Albu, mida mainitakse 1282, teised on teada märksa hilisemast ajast.⁸⁵ 13. sa-

⁸² Heiki Valk, *Rural cemeteries of Southern Estonia 1225–1800 AD*. CCC Papers 3. Visby, Tartu, 2001, lk. 95.

⁸³ Priit Lätti, *Järvamaa muistised ja asustuspilt rauaaja teisel poolel ning kesk- ja varauusajal*. Baka-laureusetöö. Tartu: Tartu Ülikool, 2004. Käsikiri Tartu Ülikooli arheoloogia õppetoolis.

⁸⁴ Heiki Valk, *Rural cemeteries of Southern Estonia 1225–1800 AD*, lk. 29.

⁸⁵ Vt. Alo Särg, *Järvamaa mõisad ja mõisnikud*. [Tallinn:] Argo, 2005; *Järvamaa mõisad*. Mis kusagil oli ja mis sellest järel on. Kihelkonniti 2005. aasta maakonna piirides. Koost. Rainer Alas. Paide: Kuma kirjastus, 2009; Eesti mõisaportaali, www.mois.ee. 5. XII 2011.

jandi mõisa puhul oli tegemist mitte niivõrd mõisniku eluaseme, kuivõrd just maksude kogumise kohaga. Kuna andameid koguti peamiselt viljas, on üsna loogiline, et mitme mõisa puhul mainitakse esimesena just veskit.⁸⁶

Et Järvamaa oli ordu piiriala, oli seal läänistatud maid ja aadlimõisu üsna vähe, enamasti oli tegemist ordu ametimõisatega.⁸⁷ Maa oli jaotatud vakusteks ning makse nõuti talupoegadelt nende järgi. Selline praktika erines teistest piirkondadest, kus talupoegi maksustati adramaade alusel.⁸⁸

Teine märk uuest võimust oli kirikute rajamine. Läti Henrik mainib kirikut Keitise külas, tänapäevases Järva-Jaanis,⁸⁹ arvatavasti ehitati kirikuid veelgi. Kuidas ja millal Järva kirikukihelkonnad välja kujunesid, pole päris täpselt teada. On arvatud, et muinasaja lõpul jagunes Järvamaa kolmeks kihelkonnaks, millest nimeliselt on teada vaid hilisemate Järva-Jaani ja Ambla kihelkondade aladel asunud Loppekunde.⁹⁰ See ei välista siiski teiste preestrite või kihelkonnakirikute olemasolu, seda enam, et teistegi Järva kihelkonnakirikute rajamisajaks on pakutud 13.–14. sajandit.⁹¹ Kindlasti pidi olema kirik või kabel ka ordu tugipunktis Paides. Anna kirik seevastu on ehitatud märksa hiljem.⁹²

Jüriöö ülestõus

1343. aasta 23. aprillil puhkes Harjumaal Jüriöö ülestõus, mis hiljem haaras Läänemaa ja võib-olla ka Virumaa. Ehkki ülestõus Järvasse ei laienenud, oli Paide ordu kõige põhjapoolsem tugipunkt ning ilmselt just Paide foogt sai puhkenud ülestõusust esimesena teada, kui põgenikud Harjust Paidesse jõudsid.⁹³ Foogt saatis kohe teate ordumeistrile ning asus ka ise lähiümbrusest vägesid koondama.⁹⁴ Ordumeister Burchard von Dreileben saatis ülestõusust kuuldes saadiku ülestõusnute juurde ning palus nende esindajaid Paidesse läbirääkimistele. Ise jõudis ordumeister väikese saatjaskonnaga Paidesse 4. mail ning jäi järele ootama suuremaid abivägesid.⁹⁵ Läbirääkimisi oodates korraldati rünnak Ravila külla toidumoona hankima tulnud eestlaste vastu. Kursi komtuuri Johan de Witte, Paide talliülema ning teiste

⁸⁶ Juhan Maiste, Eestimaa mõisad. Manorial architecture in Estonia. Gutsarchitektur in Estland. Tallinn: Kunst, 1996, lk. 83.

⁸⁷ Enn Tarvel, Orduaeg (1227–1581), lk. 323.

⁸⁸ Enn Tarvel, Orduaeg (1227–1581), lk. 324.

⁸⁹ HCL XXIV 5.

⁹⁰ Evald Tõnisson, Järvamaa muinasaegne põllumajandus, lk. 15.

⁹¹ Tiiu Saarist, Evald Tõnisson, Paide rajooni ajaloo- ja kultuurimälestised. Tallinn: Eesti Raamat, 1986, lk. 36–48.

⁹² Järvamaa mõisad. Mis kusagil oli ..., lk. 149.

⁹³ Vt. Balthasar Russow, Liivimaa kroonika. Tallinn: Hotger, 1993, lk. 49.

⁹⁴ Sulev Vahtre, Jüriöö. Tallinn: Eesti Raamat, 1980, lk 63.

⁹⁵ Sulev Vahtre, Jüriöö, lk 65.

Järva teenrite rünnaku tulemusel olevat tapetud 300 eestlast ning löödud ülejäänud põgenema.⁹⁶

Koos ordumeistriga oli Paidesse saabunud teisi ordu kõrgeid juhte, teiste hulgas Viljandi komtuur Goswin von Herike, Riia komtuur Dirck von Rambouw ja Liivimaa ordumarsal. Läbirääkimised kohale saabunud nelja ülestõusnute kuninga ja orduisandate vahel aga luhtusid ning kõik neli kuningat ja neid saatnud kolm sõjasulast tapeti.⁹⁷

Pärast läbirääkimisi asus orduvägi teele Tallinna poole. Tõsisem lahing eestlastega toimus Kanavere rabas, mis lõppes ülestõusnute purustamisega. Kroonik kirjeldab, et Järva foogt kutsunud pärast lahingut eestlasi rabast välja tulema ning väljatulnutele antud luba Paidesse elama asuda.⁹⁸

Edasised võitlused nihkusid Järvamaast kaugemale ning otseses sõjategevuses Järvamaa ega Paide kuni ülestõusu lõpuni enam ei osalenud.

Liivi sõda ja Rootsi aeg

22. jaanuaril 1558 algas Liivi sõda. Üks esimesi, kellel tuli sissetungijatele vastu minna, oli Järva foogt.⁹⁹ Ehkki kokkupõrkeid venelastega oli varemgi, puhkes tõsine paanika Paides alles suvel, kui teekonnal Tallinna peatusid Paides põgenikud Vene vägede poolt 18. juulil vallutatud Tartust. Järva foogt põgenes Pärnusse, linnuse rüüstasid enne lahkumist palgasõdurid, linnakodanikud põgenesid laiali.¹⁰⁰ Ehkki foogt tuli mõni päev hiljem tagasi, oli kaitset raske organiseerida, sest linna rahvas oli valdavalt põgenenud. 9. augustil jõudsid venelased linna alla ja nõudsid alistumist. Järgmisel päeval põletati maha Paide alevik ning Mäo ja Mündi mõisad.¹⁰¹ 1558. aasta lõpul korraldas ordumeister eduka sõjaretke Põltsamaa kanti, millest võttis osa ka umbes 200 Paide meest. Järgmise aasta algul vastasid aga venelased omapoolse retkega, mille käigus rüüstati tõsiselt Peetri ümbrus. 1560. aasta suve algul põletasid vene väed maha vahepeal taastatud Paide aleviku ning Mäo, Mündi ja Purdi mõisa. Teine vene sõjasalk rüüstas Türi-Alliku ümbrust. Suve jooksul toimus väiksemaid kokkupõrkeid Paide ümbruses veelgi. Septembris ja oktoobris toimus linna tõsisem piiramine venelaste poolt, kuid vaatamata linnusele tekitatud suurtele kahjustustele pidid vene väed pärast kuuenädalast piiramist lahkuma.¹⁰²

⁹⁶ Sulev Vahtre, Jüriöö, lk 67.

⁹⁷ Sulev Vahtre, Jüriöö, lk 70.

⁹⁸ Sulev Vahtre, Jüriöö, lk 71.

⁹⁹ Johannes Renner, Liivimaa ajalugu 1556–1561. Tallinn: Olion, 1995, lk. 29.

¹⁰⁰ Balthasar Russow, Liivimaa kroonika, lk. 117; Johannes Renner, Liivimaa ajalugu 1556–1561, lk. 51–52.

¹⁰¹ Johannes Renner, Liivimaa ajalugu 1556–1561, lk. 57–58.

¹⁰² Balthasar Russow, Liivimaa kroonika, lk. 129.

1561. aasta 4. juunil andis Järva aadelkond koos Harju-Viru rüütelkonnaga truudusevande Rootsi kuningale.¹⁰³ Ordumeister Kettler oli aga poolameelne ning seega oli Järvamaa järjekordselt kahe võimu vahelise vaidluse alaks. Tekkinud olukorras soovitas Rootsi kuningas oma väejuhile Claus Christernssonile võtta Paide jõuga enda kätte, samuti hõivata nii palju mõisu ja tühje talusid kui võimalik. 1562. aastal alistus Paide pärast pikka piiramist rootslastele.¹⁰⁴

Tõsisem sõjategevus Paides algas jälle 1570. aastate algul. Oktoobrist 1570 kuni märtsini 1571 piirasid venelased Paidet.¹⁰⁵ Linnust neil vallutada ei õnnestunud, kuid järgmise aasta lõpul saabusid Järvamaale väga suured vene väed eesotsas Moskva suurvürsti Ivan Vassiljevitsšiga. Suur osa linna garnisonist oli parajasti Kose-Uuemõisas, et vastu võtta Tallinnast saadetud suurtükke. Paidet kaitses ainult 50 sõdurit ja umbes 500 linnusesse varjunud talupoega. Pärast viiepäevast piiramist linn langes.¹⁰⁶

1574. aastal rüüstasid Järvamaad rootslased – oli see nüüd ju vaenlase territoorium.¹⁰⁷ Paide vallutati tagasi alles 1581. aasta novembris Rootsi suure vastupealetungi käigus.¹⁰⁸

Liivi sõja ajast pärineb Järvamaa usutavasti üks tuntumaid muistiseid – Viraksaare soottee. Tegemist on palkteega, mis avastati 1985. aastal freesturbaväljade vahelise kuivenduskraavi kaevamise käigus. Tee jäänused – üksteise kõrval paiknevad palgid – asusid 30–70 cm sügavuse turbakihi all ja on tänu sellele väga hästi säilinud. Tee ehitamiseks on kasutatud ligikaudu 3 meetri pikkusi palke, mis asetati üksteise kõrvale teetrassiga risti. Materjaliks on kasutatud soomändi ning vähesel määral ka kaskke. Tee on lihtsa konstruktsiooniga, koosnedeski ainult üksteise kõrvale laotud palkidest. Palke omavahel siduvad laagid puuduvad. Näib, et teed on hiljem parandatud – mõningad palgid võivad pärineda lahtivõetud puithoonetest. Palkide dendrokronoloogiline uurimine (puidu vanuse määramine aastarõngaste järgi) näitab, et tee on usutavasti ehitatud 16. sajandi teisel poolel (täpsemalt 1567 ja 1592), niisiis Liivi sõja ajal. See on andnud põhjust oletuseks, et Viraksaare soottee puhul võib olla tegemist põgenemisteedega mõnele vaenlase eest varjatud soosaarele.¹⁰⁹ Praegu on tee umbes 10 meetri pikkuse lõiguna maapinnal vaadeldav.

Järvamaalt on teada veel üks arvatav soottee-leid. Paide ja Mäo vahel Sillaotsal avastati 1960. aastatel, samuti turbatootmise tõttu, umbes 2 meetri pikkustest palkidest tehtud tee. Paraku pole sellest rohkem midagi teada, sest tee hävis turbalõikamise käigus.¹¹⁰

¹⁰³ Mati Laur, Eesti ajalugu varasel uusajal 1550–1800. Tallinn: Eesti Entsüklopeediakirjastus, 1999, lk. 35.

¹⁰⁴ Mati Laur, Eesti ajalugu varasel uusajal 1550–1800, lk. 38.

¹⁰⁵ Balthasar Russow, Liivimaa kroonika, lk. 203.

¹⁰⁶ Balthasar Russow, Liivimaa kroonika, lk. 214.

¹⁰⁷ Balthasar Russow, Liivimaa kroonika, lk. 224.

¹⁰⁸ Balthasar Russow, Liivimaa kroonika, lk. 334–335.

¹⁰⁹ Ain Lavi, Aarend-Mihkel Rõuk, Paide ümbruse vanad sooteed. – Paide – Eestimaa süda. Paide: Eesti Kodu-uurimise Selts, 1991, lk. 44–53, siin lk. 45.

¹¹⁰ Ain Lavi, Aarend-Mihkel Rõuk, Paide ümbruse vanad sooteed, lk. 50.

Salateed, sooteed ja sõjateed on levinud motiiv ka Järvamaa rahvapärimuses, kus nad mitmelgi juhul seostuvad soos olevate pelgupaikadega. Nii tunneb pärimus Rikassaaret Paidega ühendavat sõjateed, mis olnud tehtud tammepakkudest ja kivist.¹¹¹

Kui paljud neist rahvapärimusest teada olevatest teedest ka reaalse teekedena eksisteerisid, on pea võimatu öelda. Mitmel juhul võis tegemist olla ainult soosaartele viivate radadega, mida palkidega ei kindlustatud. Samuti on võimalik, et mitmed sooteed on hävinud turbatootmise käigus, või pole neid lihtsalt veel leitud.

Kohalikud ajalooühused on oletanud suurema pakkteedevõrgu olemasolu, kuid need oletused põhinevad vaid pärimusel ning teadaolevate ja praeguste sooteede suundade kõrvaltamisel.¹¹²

Liivi sõda tõi lisaks suurtele purustustele kaasa ka võimuvahetuse – eesti aladel algas Rootsi aeg. 1584. aastal loodi kõikide Rootsi võimu alla jäänud Vana-Liivimaa alade ühendamiseks Eestimaa hertsogkond. Kuna Põhja-Eesti polnud Rootsi riigi osa, vaid omas üsna suurt autonoomiat, kujunes sinne halduskorraldus mõnevõrra keerulisemaks. Võim jagunes kaheks – lisaks riiklikule haldusele toimis ka aadliomavalitsus. Hertsogkond jagunes neljaks kreisiks, millest üks oli Järvamaa. Maa oli jagatud linnuseläänideks (nt. Paide), mis jagunesid omakorda mõisaläänideks. Mõisalääni keskuseks oli riigimõis, mida juhtis foogt, kelle ülesandeks oli maksude kogumine ja talupoegade hulgas korra pidamine. Aadliomavalitsust esindas Eestimaa rüütelkond, mille kõrgeim organ oli maapäev. Igapäevaselt juhtis rüütelkonda 12-liikmeline maanõunike kolleegium. Maanõunikud valisid ametisse adrakohunikuid, kes vähemalt talupoegade jaoks oli kõige kardetum riigivõimu esindaja.¹¹³

Liivi sõjast taastumist segasid pärast sõdagi jätkunud väiksemad konfliktid ning 17. sajandi alguse näljahäda ja katkulaine. Nii leidus 17. sajandi alguses mõisalääne, kus üle 90% maadest olid tühjad või söötis. Rootsi võim püüdis inimeste puudust leevendada maade jagamisega uusasukatele, peamiselt soomlastele. Kas ja kui palju soome põllumehi Järvamaale jõudis, pole teada. Igal juhul taastus talurahvas sõjast, taudidest ja näljast võrdlemisi kiiresti (tõsi, rahvaarv jäi 17. sajandil siiski alla Liivi sõja eelsele rahvaarvule) ning Järva majandusliku arengu katkestas alles 1700. a. alanud Põhjasõda.¹¹⁴

Nagu mainitud eespool, saame alates Rootsi ajast rääkida Paide ja Anna kihelkondadest kui iseseisvatest haldusüksustest, sest mõlemad asutati 17. sajandi algul. Paide kihelkond moodustati 1636., Anna kihelkond 1648. aastal.

¹¹¹ Arad veed ja salateed. Järvamaa kohapärimus. Koost. Mari-Ann Remmel. Tartu: Eesti Kirjandusmuuseum. Eesti Rahvaluule Arhiiv, 2004, lk. 237.

¹¹² Sooteedest vt. lisaks <http://muuseum.mnt.ee/sootee/>; <http://weissenstein.blogspot.com/2009/01/salajane-sootee.html>. 13. XII 2011.

¹¹³ Eesti ajalugu III. Rootsi ja Poola aeg. Kirjutanud E. Tender, E. Blumfeldt, O. Liiv, A. Soom, F. Linnus, J. Kõpp, A. Saareste, G. Suits, F. Puksoo, R. Põldmäe, A. Tuulse. Peatoim. H. Kruus, tegevtoim. O. Liiv. Tartu: Eesti Kirjanduse Selts, 1940, lk. 109–115.

¹¹⁴ Helmut Piirimäe, Rootsi aeg (1581–1710). – Järvamaa. Loodus. Aeg. Inimene. 1. Koost. Taavi Pae, Henn Sokk. Tallinn, 2007, lk. 334–347, siin lk. 337–344.

17. sajandil muutus oluliselt ka Järvamaa mõisapilt. Pärast Liivi sõda tühjaks jäänud alad mõisastati ning söötis põllud hariti üles. Mitmed Järvamaa mõisad, näiteks Prääma, saavadki alguse just 17. sajandil.¹¹⁵ Taastati ja rendati edasi ka juba olemasolevaid mõisu, mida 16.–17. sajandist on Anna ja Paide kihelkonnas teada mitmeid. Mäo, Mündi ja Purdi mõisaid ongi mainitud esimest korda 16. sajandil seoses Liivi sõjaga, kuid usutavasti on need märksa vanemad.

Uute mõisate rajamine tähendas töökoormuse suurenemist eelkõige talupoegade jaoks – olid ju nemad uute hoonete ehitamisel ja vanade taastamisel ning põldude harimisel peamine tööjõud. Rootsi ajal muutus ka maksusüsteem. 1600. aastal toimunud reform asendas keskaegse viljakümnise viljamaksuga ning kaotas vakukoormised. Maksumäärad jäid orduaja omadega enam-vähem võrdseteks, kuid kindlaksmääratud maks tähendas maksukohustust ka ikalduste ja näljahädade korral. Orduajal poleks sellistel juhtudel kümnist nõutud.¹¹⁶

Üsnagi suureks probleemiks kujunes pärisorjus. Et tagada mõisates tööjõu olemasolu, oli Eestis säilitatud sunnismaisus ning 1632. aasta maakorraldus keelas teenistusse võtta isikuid, kes olid oma härra juurest lahkunud. Ka pidid kõik maata põllumehed minema sulaseks või asumaa elama mõnda tühja tallu. Täiendavalt reguleeriti talupoegade liikumisvabadust 1668. aastal Liivimaal kehtima hakanud maapolitseikorraldusega, mis Eestimaal, sh. ka Järvas, hakkas kehtima 1673, kui Eestimaa sai iseseisvaks kindralkubermanguks. Sisuliselt tähendas maapolitseikorraldus pärisorjuse taaskehtestamist.¹¹⁷

Nii mõisnike kui talupoegade jaoks muutus olukord aastal 1680, kui Rootsi Riigipäev võttis vastu otsuse suure reduktsiooni kohta.¹¹⁸ Reduktsioon ehk riigi poolt aadlile jagatud mõisate tagasivõtmine puudutas tänu paljudele Rootsi ajal rajatud mõisatele Järvat tugevasti – redutseeriti üle 80% mõisatest.¹¹⁹ Mõisnikud võisid võõrandatud mõisatesse edasi jääda rentnikena, kusjuures riigile makstav rent koosnes pooles ulatuses rahast ning pooles ulatuses viljast.¹²⁰

Redutseeritud mõisate alla kuuluvad talupojad vabastati küll pärisorjusest, kuid mitte koormistest. Oma renti riigile püüdsid endistest mõisnikest rentnikud välja pressida eelkõige talupoegade käest ning seetõttu on tollest perioodist hulgaliselt teateid koormiste suurendamise, talumaade äravõtmise ning uute maksude sisseseadmise kohta. Rentnike omavoli vältimiseks võeti kasutusele vakuraamatud, kus fikseeriti talupoegade koormised ja muud kohustused nii mõisa kui kiriku ees. Talupojad said ka õiguse riigivõimudele mõisa peale kaevata, kuid enamasti oli neist kaebustest üsna vähe abi.¹²¹

¹¹⁵ Vt. Järvamaa mõisad. Mis kusagil oli

¹¹⁶ Eesti ajalugu III, lk. 135.

¹¹⁷ Eesti ajalugu III, lk. 172–173.

¹¹⁸ Mati Laur, Eesti ajalugu varasel uusajal 1550–1800, lk. 69.

¹¹⁹ Helmut Piirimäe, Rootsi aeg (1581–1710), lk. 342.

¹²⁰ Eesti ajalugu III, lk. 208.

¹²¹ Eesti ajalugu III, lk. 219–224.

Rootsi aja oluliseks märksõnaks oli kirjaoskuse levik. Ladinakeelset õpetust andev linna-kool oli Paides avatud juba 1528. aastal.¹²² Ainsaks emakeelseks õppeaineiks oli usuõpetus, kus nõuti katekismuse lugemise oskust ning kirikulaulude tundmist.¹²³

Talurahva laste harimine seisis kõstrite õlul. 1630. aastal tehtud otsuse järgi pidi kõster tegutsema iga kiriku juures. Paraku aga kõstreid nappis, ka polnud kaugeltki kõigil neil laste õpetamiseks vajalikku haridust.¹²⁴ Leevendust ei toonud ka 1655. aasta otsus kooliõpetajate palkamiseks igasse kihelkonda, sest õpetajaid oli lihtsalt liiga vähe. Olukord hakkas parinema alles pärast seda, kui hakkas tööle Bengt Gottfried Forseliuse rajatud seminar, kus valmistati ette kõstreid ja kooliõpetajaid.¹²⁵ 1689. aastal andis Rootsi kuningas korralduse Eestimaale igasse kihelkonda kool rajada (sarnane korraldus kehtis juba varem Liivimaa kohta) ning 1687.–1688. aasta seisuga tegutses Järvamaal kolm talurahvakooli – Türi, Järva-Jaani ja Järva-Madise.¹²⁶

Rootsi aja lõpus tabas Eestimaad ning muidugi ka Järvat üks tolle perioodi suuremaid katastroofe – 1695–1697 kestnud suur näljahäda. Juba 1694. aasta viljasaak oli kehv ning järgmistel aastatel ikaldus vili täiesti, ka polnud pidevate sadude tõttu võimalik suviti heina teha. Olukorra muutsid veel hullemaks väga külmad ning pikad talved ning 1696. aastal maad laastanud loomataud. Nälga surnute arvuks kogu Eestis hinnatakse umbes 75 000 inimest.¹²⁷ Kindlasti tabas nälg raskelt ka Järvamaad, sest siin puudus võimalus leevendada toidupuudust kalapüügi, nagu seda tehti rannikualadel.

Põhjasõda ja Vene aja algus

1700–1721 toimunud Põhjasõjaga algas Eestis Vene aeg. Nagu Liivi sõjaski, sai Järva-maa ka Põhjasõjas kannatada rüüsteretkede tõttu. 1703. ja 1707. aastal põletati maha Paide ning rüüstati ümberkaudseid kihelkondi. 1710. aastaks oli Kesk-Eesti läinud täielikult Vene võimu alla.¹²⁸

Sõda lõppes 1721. aastal Uusikaupunki rahuga, millega Rootsi loovutas Venemaale Eesti- ja Liivimaa, Saaremaa, Ingerimaa ja osa Karjalat. Järvamaa sai üheks Eestimaa kubermangu

¹²² Eesti kooli ajalugu. Neljas köites. Kaugemast minevikust tänapäevani. 1. köide. 13. sajandist 1860. aastateni. Peatoim. F. Eisen, tegevtoim. E. Laul. Eesti NSV Teaduste Akadeemia Ajaloo Instituut. Tallinn: Valgus, 1989, lk. 81.

¹²³ Janne Vink, Jüri Püvi, Pilk haridusellu. – Paide – Eestimaa süda. Paide: Eesti Kodu-uurimise Selts, 1991, lk. 75–82, siin lk. 75.

¹²⁴ Eesti kooli ajalugu. 1. köide, lk. 133.

¹²⁵ Eesti kooli ajalugu. 1. köide, lk. 156–157.

¹²⁶ Eesti kooli ajalugu. 1. köide, lk. 167–170.

¹²⁷ Mati Laur, Eesti ajalugu varasel uusajal 1550–1800, lk. 95.

¹²⁸ Eesti ajalugu IV. Põhjasõjast pärisorjuse kaotamiseni. Kirjutanud Mati Laur, Tõnu Tannberg, Helmut Piirimäe. Peatoim. Sulev Vahre, tegevtoim. Mati Laur. Õpetatud Eesti Selts. Tartu: Ilmamaa, 2003, lk. 35–39.

neljast maakonnast. Maakonnad omakorda jagunesid kihelkondadeks, mis kujutasid endast nii kiriklikke kui halduslikke üksusi. Järvamaal asusid Ambla, Järva-Jaani, Järva-Peetri, Järva-Madise, Koeru, Anna, Paide ja Türi kihelkond.¹²⁹

Pärast sõda ja katku oli Järvamaa põhjalikult laastatud – mõisad ja talud põletatud, elanikud kas tapetud, põgenenud või tõbedesse surnud. Kui suur Järvamaa rahvaarv täpselt oli, pole võimalik enam öelda. 1712. aasta revisjoni andmetel oli kogu Järvamaal vaid 3894 talupoega, kuid on arvatud, et see arv on ebatäpne ning talupoegi oli rohkem.¹³⁰

Sõjajärgsetel aastatel hakkas rahvaarv kiiresti kasvama ning 1732. aastal oli Järvas juba 14 492 pärustalupoega.¹³¹ Rahvaarvu kasv jätkus ka 18. sajandi teisel poolel, ehkki mitmel korral tuli ette ikaldusi ning nakkushaiguste puhanguid. Rahvaarvu kasvule vaatamata oli Järvamaa elanike arv teistest maakondadest väiksem. Valdav enamus inimesi elas Ambla ja Peetri kihelkonnas, Anna ja Paide kihelkond olid kõige väiksema rahvaarvuga ning seal elas teadaolevalt vaid 1564 talupoega.¹³²

Ainukeseks linnaks Järvamaal oli endiselt Paide. 18. sajandi Paide kohta annab hea kirjelduse August Wilhelm Hupel. Ta mainib, et veel 18. sajandi lõpus oli Paides vaid üks kivihoone – pastoraat. Teised hooned olid õlgkatusega puumajad.¹³³

Paide oli 18. sajandil Eesti väiksemaid linnu, kus elas vaid natuke üle 400 inimese. Alles kreisilinnaks saamisega 1783 algas Paide kiirem areng. 18. sajandi lõpul ja 19. sajandi algul püstitati kohtuhoone, koolimaja, uus pastoraat ning magasiait, lõpule viidi ka uue kivist kiriku ehitamine.¹³⁴

18. sajandil tekitas probleeme Paide õiguslik seisund. Nimelt oli Paide loss koos aleviku ja Mäo mõisaga doneeritud 1636. aastal Lennart Torstenssonile. See muutis linna sisuliselt mõisa omandiks. Paidelased väitsid, et doneeritud on vaid väike mõnemajaline alevik lossi

¹²⁹ Ülle Tarkiaainen, Vene aeg (1710–1917). – Järvamaa. Loodus. Aeg. Inimene. 1. Koost. Taavi Pae, Henn Sökk. Tallinn, 2007, lk. 348–387, siin lk. 348.

¹³⁰ Herbert Ligi, Talurahva arvu dünaamikast Eestimaal XVIII sajandil (adramaarevisjonide andmeil). – Studia historica in honorem Hans Kruus. Toim. J. Kahk, A. Vassar. Tallinn: Eesti NSV Teaduste Akadeemia Ajaloo Instituut, 1971, lk. 223–256, siin lk. 231. Põhjasõja ajal Eestit ning sh. ka Järvamaad raskelt tabanud katkulainest ja selle mõjust rahvaarvule vt. ka Tiiu Oja, Katk Põhjasõja ajal Eestis. – Artiklite kogumik Eesti Ajalooarhiivi 75. aastapäevaks. Eesti Ajalooarhiivi toimetised 1 (8). Tartu: Eesti Ajalooarhiiv, 1996, lk. 217–253, siin lk. 234–235.

¹³¹ Herbert Ligi, Talurahva arvu dünaamikast ..., lk. 232.

¹³² Herbert Ligi, Talurahva arvu dünaamikast ..., lk. 232; mõnevõrra teistsuguseid andmeid vt. ka Sulev Vahtra, Eestimaa talurahvas hingeloenduste andmeil (1782–1858). Ajaloolis-demograafiline uurimus. Eesti NSV Teaduste Akadeemia Ajaloo Instituut. Tallinn: Eesti Raamat, 1973, lk. 108–110.

¹³³ August Wilhelm Hupel, Topographische Nachrichten von Lief- und Ehstland. Gesammelt und herausgegeben durch August Wilhelm Hupel. Dritter und letzter Band. Nebst vollständigen Register über alle drey Bände. Riga, 1782 zu finden bey Johann Friedrich Hartknoch, lk. 369–376.

¹³⁴ Helju Sirel, Paide linnaehituslik kujunemine ja arhitektuur. – Paide – Eestimaa süda. Paide: Eesti Kodu-uurimise Selts, 1991, lk. 54–63, siin lk. 57.

maal, mitte suurem, nn. saksa alev. Vaatamata katsetele olukorda lahendada, jäi Paide endiselt Mäo mõisa ja selle omanike Stackelbergide hallata.¹³⁵ Olukord muutus alles Paide kreisilinnaks saamisega ning linnaõigused taastati lõplikult 1789. aastal.¹³⁶

Pärast Põhjasõja lõppu alanud restitutsiooni tulemusena oli 1726. aastaks endistele omanikele tagasi antud 39 mõisa.¹³⁷ 18. sajandi jooksul kasvas mõisate arv üsnagi kiiresti nii vanade mõisate tükeldamise kui uute karjamõisate rajamise tõttu. Eraldi mõisaliigi moodustasid kirikumõisad, mille maavaldused olid üsna väiksed ja mille haldusse tavaliselt ühtki küla ei kuulunud. Vajalikud tööd said enamasti tehtud teiste mõisate talupoegade abiga.¹³⁸

Mõisate suurenemise ja koormiste kasvamise tõttu sagesid konfliktid mõisa ja talupoegade vahel. Enamasti üritati probleeme lahendada legaalselt, kaebustega võimudele, kuid on teateid ka vägivaldsetest vastuhakkudest.¹³⁹

Lisaks põlluharimisele, mis viljakate muldadega Järvamaal on kaua peamiseks elatusalaks olnud, hakati mõisates põletama viina, valmistama klaasi, telliseid, põletama lupja jne. Heaks näiteks on Mäo mõis, kus täiendava sissetuleku allikateks olid kõrtsid, veskid ja lubja-põletamine.¹⁴⁰

Suurenenud sissetulekud võimaldasid mõisnikel ehitada senisest uhkemaid häärbereid. Seni olid mõisahooned olnud ühekorruselised õlgkatusega palkhooned, nüüd ehitati mõisahooned kivist ning kompleks kujundati ühtse uhke ansamblina.¹⁴¹

18. sajandil asus Paide kihelkonnas 7 mõisat ja karjamõisat – Paide kirikumõis, Mäo, Mündi ja Prääma rüütlimõisad.¹⁴² Mäo mõisa juurde kuulusid Lasputre ja Luua karjamõisad, Prääma mõisale allus Viraksaare karjamõis.¹⁴³ Anna kihelkonnas asus 9 mõisat: Anna kirikumõis, Eivere ja Purdi rüütlimõisad koos kõrvalmõisatega (Puiatu, Pikaküla, Ojataguse), Korba poolmõis ning 3 karjamõisa.¹⁴⁴ Eivere rüütlimõisale allus Leedu karjamõis, Purdi mõisale allusid Naudja ja Tánjala karjamõisad.¹⁴⁵

Mõisate arvu kasv ja mõisamaade laienemine jätkus 19. sajandil. Võeti kasutusele uudismaid ning rajati valduse paremaks haldamiseks karjamõisaid. Üks moodus mõisa territoori-

¹³⁵ Ülle Tarkiainen, *Vene aeg (1710–1917)*, lk. 357.

¹³⁶ Helju Sirel, *Paide linnaehituslik kujunemine ja arhitektuur*, lk. 57.

¹³⁷ Tiit Rosenberg, *Eesti mõisate ajalooline ülevaade*. – Eesti mõisad. Toim. Tiiu Oja. Eesti Ajalooarhiiv. Tallinn: Olion, 1994, lk. 7–55, siin lk. 13.

¹³⁸ Tiit Rosenberg, *Eesti mõisate ajalooline ülevaade*, lk. 21.

¹³⁹ Ülle Tarkiainen, *Vene aeg (1710–1917)*, lk. 355.

¹⁴⁰ Ülle Tarkiainen, *Vene aeg (1710–1917)*, lk. 355.

¹⁴¹ Juhan Maiste, *Eestimaa mõisad*, lk. 63; Tiit Rosenberg, *Eesti mõisate ajalooline ülevaade*, lk. 29.

¹⁴² Vt. Järvamaa mõisad. Mis kusagil oli ..., lk. 147–173; vt. ka Eesti mõisaportaali, www.mois.ee. 5. XII 2011.

¹⁴³ Alo Särg, *Järvamaa mõisad ja mõisnikud*, lk. 88, 111.

¹⁴⁴ Vt. Järvamaa mõisad. Mis kusagil oli ..., lk. 147–173; Eesti mõisaportaali, www.mois.ee. 5. XII 2011.

¹⁴⁵ Alo Särg, *Järvamaa mõisad ja mõisnikud*, lk. 19, 113.

riumi suurendamiseks oli talude mõisastamine. Sel viisil hävitatud küladest ja taludest asustati inimesed mujale ning nii tekkis uusi külasid. Lisaks mõisa laiendamisele püüdsid mitmed mõisnikud rakendada Inglismaalt ja Saksamaalt õpitud põllumajanduslikke uuendusi. Nende hulgas olid peamisteks kartuli-, lina- ja ristikeinakasvatuse levik. Edendati ka loomakasvatust ning hakati pidama meriinolambaid.¹⁴⁶

Ehkki esines perioode, kus rahva suremus oli ikalduste ja nakkushaiguste tõttu suur, kasvas Järvamaa rahvastik 19. sajandi jooksul järjepidevalt.¹⁴⁷ Uueks rahvastiku arvu mõjutajaks oli üldine nekrutiandmise kohustus, mis laienes alates 1797. aastast ka Balti kubermangudele.¹⁴⁸

1804. aastal vastu võetud talurahvaseadusega määrati kindlaks talupoegade koormised, keelati talupoegi oma kohalt välja tõsta ning loodi vallakohtud.¹⁴⁹ Eestimaa kohta käiv seadus jättis erinevalt Liivimaa omast reguleerimata rehepeksukorralduse, mis viis talumehed järelduseni, et öine rehepeks on keisri poolt keelatud. Tänu sellele leidsid 1805. aastal mitmes mõisas aset vastuhakud, mis päädisid karistussalga saabumisega.¹⁵⁰

1816. aastal vabastati talupojad Eestimaal pärisorjusest. Agraarreformiga moodustati mõisnike eestkoste all olevad vallad ehk talurahva kogukonnad, mis suurendas talupoegade enda otsustusõigust. Muutus ka talupoegade maksustamine – senise talu suurust arvestava süsteemi asemel võeti kasutusele nn. vabad rendilepingud – ja selle tulemusena koormised pigem kasvasid.¹⁵¹ 1783. aastal oli kehtestatud pearaha maksmise kohustus. Pearaha tasus tavaliselt mõisnik, kes selle arvel suurendas talude teokohustust.¹⁵²

Pärisorjuse kaotamisega kaasnes ka priinimede andmine seni lisanimesid kandnud talupoegadele. Usutavasti oli lisanime puhul tegemist perenimega, mis ei pruukinud kattuda talunimega. Perekonnanimede panek Järvamaal oli üsnagi pikk protsess ning nimede valik väga suur. Valdavalt pandi talupoegadele võõrapäraseid *mann-*, *berg-* ja *sohn-*lõpulisid nimesid, kuid esines ka tavalisi ja teisteski Eestimaa paikades kasutusel olnud nimesid.¹⁵³

1856. aastal kehtestati Eestimaa kubermangu uus talurahvaseadus, millega talumaa eraldati mõisamaast. Talupoeg pidi maa kas välja ostma või seda mõisalt rentima. Uut seadust oli oodatud kaua, sest talupojad lootsid, et see toob kaasa ka koormiste vähenemise ning abiteo kaotamise. Kui 1858. aastal selgus, et täita tuleb siiski kõiki koormisi, puhkesid

¹⁴⁶ Tiit Rosenberg, Eesti mõisate ajalooline ülevaade, lk. 32.

¹⁴⁷ Ülle Tarkiainen, Vene aeg (1710–1917), lk. 358.

¹⁴⁸ Eesti talurahva ajalugu. I köide. Peatoim. J. Kahk. Eesti Teaduste Akadeemia Ajaloo Instituut. Tallinn: Olion, [1992], lk. 309.

¹⁴⁹ Eesti talurahva ajalugu. I köide, lk. 596–597.

¹⁵⁰ Eesti talurahva ajalugu. I köide, lk. 602–603.

¹⁵¹ Eesti talurahva ajalugu. I köide, lk. 608–609.

¹⁵² Eesti talurahva ajalugu. I köide, lk. 461.

¹⁵³ Aadu Must, Eestlaste perekonnaloole allikad. Tartu: Ajalooarhiiv. Tartu Ülikooli arhiivinduse õppetool. Kleio, 2000, lk. 91; vt. ka A. Musta onomastika andmebaas, <http://www.history.ee/ono/>. 13. XII 2011.

mitmel pool, eriti just Järva-Jaani kandis, vastuhakud.¹⁵⁴ Oluliseks eeskujuks oli Mahtra sõda, millest võtsid osa ka Järvamaa Alliku valla mehed.

Omalaadseks vastupanuvormiks oli hernhuutus, mis küll Järvamaal väga laia kandepinda ei saavutanud. Paistab, et ka Juhan Leinbergi ehk prohvet Maltsveti poolt algatatud väljarändamisliikumine Paide ja Anna kanti eriti ei jõudnud. Pigem tahtsid mujale paremat elu otsima minna Järva-Madise, Järva-Jaani ja Koeru kihelkonna elanikud.¹⁵⁵

1863. aastal kehtestati talurahva passiseadus, mis lubas talupoegadel kuni kolmeks aastaks kubermangust lahkuda ning asuda kõikidesse linnadesse ja küladesse Vene keisririigis. 1868. aastal kaotati teoorjus ning mõisad läksid üle raharendile ja palgatööjõu kasutamisele. Uueks nähtuseks oli talude kruntimine, mis tähendas igale talule võimalikult tervikliku maa-ala eraldamist. Sellega kaasnes külade ümberplaneerimine ning asustumustri muutumine. Mõisnikele andis kruntimine hea võimaluse mõisamaid ümber korraldada, vahetada seniseid kehvi maalappe paremate vastu või oma valdusi laiendada. Ka 19. sajandil jätkus talumaade mõisastamine, tänu millele nii mitmedki külad täielikult kadusid.¹⁵⁶

Talude päriksostmine algas Järvamaal varem kui teistes Põhja-Eesti maakondades.¹⁵⁷ Oma osa mängisid siin nii Tallinna lähedus põllusaaduste müügikohana kui ka Venemaa mitmete kubermangude kesised viljasaagid, mis hindu kergitasid. Talude päriksostmine jätkus 19. sajandi lõpuaastail ja 20. sajandi algul. Talupojad, kes talusid välja osta või rendil pidada ei suutnud, pidid oma talukoha loovutama.¹⁵⁸ 1880. aastatel oli alanud siirdumine tööle linnadesse või mõisatesse.¹⁵⁹

Märgatavalt paranes ühendus teiste piirkondadega. Järvamaa paikneb Tallinn–Tartu ühendusteel, kuid see tee oli vähemalt sajandi algul veel kehv ja reisimine sellel tülikas. 1848. aastal avati Tallinn–Paide postitee vahejaamaga Annas, hiljem asutati postijaamad Anna kiriku juures, Paides ja Mustla-Nõmmel, mis teenindasid Tartu-suunalist postiteed. Põltsamaa poole suunduval teel olid postijaamad Nurmsil ja Pajul. 1857. aasta seisuga paiknesid postijaamad Mustla-Nõmmel, Annas, Paides, Koerus ja Sargveres, samuti oli avatud Paide ja Pikaristi vaheline tee.¹⁶⁰

¹⁵⁴ Juhan Kahk, Talude päriksostmise aegu. Tallinn: Eesti Teaduste Akadeemia. Humanitaar- ja sotsiaalteaduste osakond, 1993, lk. 58.

¹⁵⁵ August Traat, Järvamaa talupoegade vastuhakk 1861. – Paide rajoonis. Kodu-uurijate seminarikokkutulek 6.–9. augustini 1972. Artiklite kogumik. Tartu: Eesti NSV Teaduste Akadeemia kodu-uurimise komisjon. Eesti NSV Looduskaitse Selts, 1972, lk. 165–178, siin lk. 173–174.

¹⁵⁶ Tiit Rosenberg, Eesti mõisate ajalooline ülevaade, lk. 32–33; Ülle Tarkiaisen, Vene aeg (1710–1917), lk. 363.

¹⁵⁷ Juhan Kahk, Talude päriksostmise aegu, lk. 77.

¹⁵⁸ Juhan Kahk, Talude päriksostmise aegu, lk. 87.

¹⁵⁹ Tiit Rosenberg, Eesti mõisate ajalooline ülevaade, lk. 34.

¹⁶⁰ Eerik Selli, Postijaamad riigi ja reisija teenistuses. Tallinn: Valgus, 1976, lk. 35–37.

19. sajandil suurenes kiiresti talurahvakoolide arv ning levis kirjaoskus.¹⁶¹ Seltsiliikumise eeskujuks olid kohalikud baltisakslaste poolt rajatud seltsid. 1879. aastal asutati Paides enamasti käsitöölisi koondav “Ühendus”, 1886. aastal loodi seltsi juurde laulukoor. Kavatsesi korraldada maakondlik laulupidu, kuid see plaan paraku ei teostunud. Laulukoore loodi ka mujal, peamiselt kohalike köstrite ja kirikuõpetajate eestvedamisel.¹⁶²

Rahvusliku meelsuse levikus mängisid väga suurt rolli Eesti Aleksandrikooli Peakomitee ning Eesti Kirjameeste Selts. Aleksandrikooli abikomiteed loodi enamikus Eesti kihelkondades eesmärgiga koguda annetusi kooli rajamiseks. Abikomiteedest kujunesid oma-moodi kultuuriseltsid, sest annetuste kogumiseks hakati korraldama pidusid, näitusi ja muid üritusi.¹⁶³

1880. aastatel alustas Vene keisririigi valitsus aktiivset venestuspoliitikat liitmaks väike-rahvaid venelastega ning vähendamaks baltisakslaste rolli. Asjaajamisekeeleks sai vene keel – seda nii ametiasutustes kui õppetöös. Hakati looma venekeelse õppega koole ja halba vene keele oskust ettekäändeks tuues vallandati hulgaliselt õpetajaid. Suleti nii mitmedki seltsid ning ajalehed.¹⁶⁴ Vastumeetmena venestuspoliitikale hakati rajama haridus-, karskus-, ja tuletõrjeseltse, mida võim asutada lubas. Asutati ka laulukoore. 1879. aastal loodi eestlaste poolt Paides tuletõrjeühing (seni olid tuletõrjeseltsid olnud sakslaste organisatsioonid). Uueks nähtuseks oli karskusliikumine ning 1893. aastal loodud Paide Karskuse Selts sai linna kultuurielus olulise rolli.¹⁶⁵ Mõnevõrra asutati ka põllumeeste seltse, mille kaudu ja abil oli lihtsamini võimalik muretseda tehnikat ja viljaseemet, samuti korraldati ettekandekoosolekuid ja põllumajandusnäitusi teadmiste ja kogemuste vahetamiseks. Tänu aktiivsele seltsitegevusele võeti osa mitmest ülemaalisest ettevõtmisest. Siinkohal peaks kindlasti mainima Jakob Hurda ja Matthias Johann Eiseni algatatud rahvaluulekogumist, samuti aga osavõttu Jaan Jungi poolt välja kuulutatud muististe registreerimise kampaaniast.¹⁶⁶

1892. aastal pidas baltisaksa ajaloolane Axel von Gernet loengu Paide ajalooost. See andis olulise tõuke huvi tekkimiseks linna ja maakonna vanema ajaloo vastu. Toimusid väljakaevamised Vallimäel ning mitmetel kalmetel, asutati komitee eesmärgiga taastada Vallitorn ning

¹⁶¹ Mart Laar, Äratjad: rahvuslik ärkamisaeg Eestis 19. sajandil ja selle kandjad. Tallinn, Tartu, 2005, lk. 213; Ülle Tarkiaisen, Vene aeg (1710–1917), lk. 368.

¹⁶² Jaan Eilart, Kultuurilooline Järvamaa. – Paide rajoonis. Kodu-uurijate seminar-kokkutulek 6.–9. augustini 1972. Artiklite kogumik. Tartu: Eesti NSV Teaduste Akadeemia kodu-uurimise komisjon. Eesti NSV Looduskaitse Selts, 1972, lk. 179–204, siin lk. 192, 194–195.

¹⁶³ Mart Laar, Äratjad: rahvuslik ärkamisaeg Eestis 19. sajandil ja selle kandjad, lk. 131–136.

¹⁶⁴ Mati Graf, Eesti rahvusriik. Ideed ja lahendused: ärkamisajast Eesti Vabariigi sünnini. Tallinn, 1993, lk. 24–36; Ülle Tarkiaisen, Vene aeg (1710–1917), lk. 371.

¹⁶⁵ Tiiu Saarist, Karskusselts “Idu” algusaastad. – Paide – Eestimaa süda. Paide: Eesti Kodu-uurimise Selts, 1991, lk. 99–104, siin lk. 99.

¹⁶⁶ Vello Lõugas, Jüri Selirand, Arheoloogiga Eestimaa teedel, lk. 32; Ülle Tarkiaisen, Vene aeg (1710–1917), lk. 372.

korrastati Vallitorni ümbrus. 12. jaanuaril 1904 asutati Järvamaa Muinasasjade Alalhoidmise Selts, mille eestvedajateks olid apteeker ja linnapea O. Brasche, pastor C. Rall ja teised. Järgmisel aastal avati Järvamaa muuseum.¹⁶⁷

19. sajandi jooksul suurenes märgatavalt ka Paide linn. Elanikkond kasvas sajandi jooksul pea kaks korda, palju püstitati uusehitisi. 1835. aastal asutati esimene eesti õppekeelega kool. Tehti ka katse rajada Paidesse ametikool. 1840. aastatel organiseeriti Paides linnaturg. Linna iseloomustas uute tootmishoonete rajamine – 19. sajandi lõpul asus Paides 4 vabrikut, samuti hulgaliselt väiksemaid käsitöökodasid.¹⁶⁸ 1911. aastal loodi kaubatarvitajate ühisus, järgmisel aastal rajati tuletikuvabrik “Baltika”. Märgatavalt elavdas majandustegevust Paidet ja Tamsalu ühendava kitsarööpmelise raudtee valmimine 1918. aastal.¹⁶⁹

19. sajandil kiirenes oluliselt alevike areng. Sajandi lõpuks olid alevikeks kasvanud mitmed kihelkonnakirikute ümber tekkinud asulad. Alevike elanikkonna moodustasid väikekaupmehed ja käsitöölised, samuti tegutsesid alevikes koolid ja mitmesugused seltsid. Olu-line roll alevike tekkes ja arengus oli raudteel. Otseselt on raudteega seotud näiteks Türi areng. 1899. aastal oli Türi kerkinud puupapivabrik, suurem rahvaarvu kasv ja elamute ehitus vallandus aga pärast Tallinna–Türi–Viljandi raudtee valmimist 1900. aastal.¹⁷⁰

20. sajandi alguse tähtsaimaks sündmuseks on kahtlemata 1905. aastal puhkenud revolutsioon, mis sai alguse veriselt lõppenud tööliste meeleavaldusest Peterburis. Linnades ja maal puhkesid tööliste ja mõisamoonakate streigid, korraldati koosolekuid ja koostati palvekirju, milles nõuti emakeelset kooliharidust, väiksemaid makse ning suuremaid kodaniku-vabadusi. Oma 17. oktoobri manifestiga andis Vene keiser rahvale usu-, sõna-, mõtte-, koosoleku-, trüki- ja ühinemisevabaduse, samuti lubas kokku kutsuda Riigiduuma.¹⁷¹

Novembri lõpus toimus Tartus rahvaasemike koosolek, millel osalesid ka valdade saadikud. Nõuti demokraatliku vabariigi kehtestamist, valitavaid omavalitsusi, mõisnike eesõiguste kaotamist. Valdade esindajad tutvustasid koosoleku otsuseid hiljem kodus ning see tõi kaasa mitmeid sündmusi. Nii jõuti näiteks Koerus iseseisvuse väljakuulutamiseni, maareformini ning sõjameeste salkade loomiseni. Mõisniku käest nõuti tagasi mõisaga liidetud talumaid ning pärast mõisast saadud eitavat vastust otsustati maad ise eraldada ja laiali jagada. Talupoegade liikumise lõpetas kohalesaabunud karistussalk, kes vastuhaku initsiaatorid maha laskis ning teisi ihunuhtlusega karistas.¹⁷²

¹⁶⁷ Tiiu Saarist, Järvamaa muuseum. – Paide – Eestimaa süda. Paide: Eesti Kodu-uurimise Selts, 1991, lk. 127–133, siin lk. 127–128; vt. ka Vello Lõugas, Jüri Selirand, Arheoloogiga Eestimaa teedel, lk. 249.

¹⁶⁸ EAA, f. 41, n. 1, s. 91.

¹⁶⁹ Tiiu Saarist, Hetki Paide ajaloost. – Paide – Eestimaa süda. Paide: Eesti Kodu-uurimise Selts, 1991, lk. 3–9, siin lk. 4; vt. ka Ülle Tarkiaisen, Vene aeg (1710–1917), lk. 373.

¹⁷⁰ Ülle Tarkiaisen, Vene aeg (1710–1917), lk. 375–376.

¹⁷¹ Mati Graf, Eesti rahvusriik: ideed ja lahendused ..., lk. 42.

¹⁷² Ülle Tarkiaisen, Vene aeg (1710–1917), lk. 381.

12.–20. detsembrini 1905 rüüstasid linnatööliste ja talupoegade salgad Põhja-Eestis mõisaid ja viinavabrikuid. Türi kihelkonnas tegutsesid lisaks Tallinnast saabunud mässajatele Türi paberivabriku töölised, kes relvi otsides ümberkaudseid mõisaid rüüstasid. Töölis-tega liitusid talupojad, kes põletasid maha Mäeküla mõisa ning üritasid süüdata ka Kirna mõisa, kuid edutult.¹⁷³

1905. aasta lõpul suruti rahutused sõjaväge kasutades maha. Revolutsioonile järgnes uus venestamislaine, varem antud valitsusepoolsed lubadused ja vabadused võeti tagasi.¹⁷⁴ Vaata-mata venestusele, mis jõudis Järvasse 1907. aastal, jätkati seltsitegevust ja pingutusi ema-keelse hariduse edendamiseks. 1906. aastal oli vastu võetud seadus, mis lubas Balti kubermangu koolides kasutada õppekeelena saksa, eesti ja läti keelt.¹⁷⁵ Hakati asutama haridus-seltse, mõnel juhul võtsid haridusseltsid üle senised muusikaseltsid. Säilisid ka senised karskusseltsid. 1907. aasta augustis toimus Paide Vallimäel Karskuse Seltsi “Idu” poolt korraldatud esimene Järva laulupidu.¹⁷⁶ Suurenes tuletõrjeseltside hulk, kes oma peaaülesan-de kõrval hakkasid järjest rohkem tegelema pidude ja teiste ürituste korraldamisega.¹⁷⁷

1914. aastal alanud I maailmasõda puudutas Järvamaad eelkõige mobilisatsioonide kaudu. Kuna väeteenistuskõlbulikke mehi võeti sõjaväkke, vähenes põllutöötajate hulk, seda ajal, mil sõjaväe ja linnade varustamiseks tuli ära anda loomi ning vilja. Need tegurid tõid kaasa majandusliku olukorra märgatava halvenemise. 1915. aastal võeti linnades, sh. ka Paides, kasutusele suhkru- ja jahukaardid.¹⁷⁸

1917. aastaks oli Vene keisririik sõjast kurnatud. Veebruaris puhkes Petrogradis revolutsioon ja 27. veebruaril teatas parlamendifraktsioonide esindajatest moodustatud Riigiduuma Ajutine Komitee võimu ülevõtmisest. Moodustati Tööliste ja Soldatite Saadikute Nõu-kogu, mis mõni päev hiljem jõudis Riigiduuma Ajutise Komiteega kokkuleppele Ajutise Valitsuse moodustamises. 2. märtsil loobus troonist keiser Nikolai II. Samal päeval puhkes Tallinnas suur streik, Vene turul toimus ligi 20 000 osavõtjaga miiting. Vabastati poliitvangid, rüüstati politseijaoskondi ning kohtuhooneid.¹⁷⁹ Mujal, maakonnalinnades ja valdades streike ja rüüstamisi ei toimunud.

4. märtsil otsustas Ajutine Valitsus tagandada senised kubernerid, järgmisel päeval tuli otsus Tallinna linnapea Jaan Poska määramisest Eestimaa kubermangu komissariks. J. Poska omakorda teatas telegrammiga maakonnalinnade linnapeadele, et viimased on määratud maakonnakomissaride kohusetäitjateks. Teine osa korraldusest käis politsei likvideerimise

¹⁷³ Ago Pajur, Punane aasta Türi kihelkonnas. – Türi. Kilde kihelkonna ja linna arengust. III osa. Paide: Kuma kirjastus, 2006, lk. 25–53, siin lk. 31–37.

¹⁷⁴ Mati Graf, Eesti rahvusriik: ideed ja lahendused ..., lk. 58, 63–66.

¹⁷⁵ Mati Graf, Eesti rahvusriik: ideed ja lahendused ..., lk. 63.

¹⁷⁶ Tiiu Saarist, Karskusselts “Idu” algusaastad, lk. 103.

¹⁷⁷ Ülle Tarkiainen, Vene aeg (1710–1917), lk. 383.

¹⁷⁸ Ülle Tarkiainen, Vene aeg (1710–1917), lk. 384.

¹⁷⁹ Karl Siilivask, Veebruarist oktoobrini 1917. Tallinn: Eesti Raamat, 1972, lk. 60–69.

kohta.¹⁸⁰ Paides pidi politsei asemel elanike julgeoleku eest vastutama kohalik sõjaväeülem. Peagi jõudsid Tallinna kuuldused, et Paides olla võimul ikka endine juhtkond. Olukorda saadeti Tallinnast kontrollima 50 sõdurit koos advokaat Richard Rägo ja ajakirjanik Aleksander Veileriga. Paidesse jõudnuna leiti, et kuuldused on alusetud ja sõdurid pöördusid Tallinna tagasi. Veiler ja Rägo kutsusid kokku koosoleku, kus valiti kohalik miilitsakomitee. 9-liikmeline komitee asus juba järgmisel päeval värbama vabatahtlikke ning mõne päevaga koondati peaaegu 50 meest. Sarnased miilitsakomiteed loodi Järvamaal mujalgi.¹⁸¹

1917. aasta märtsis kohtusid Ajutise Valitsuse juhi vürst Lvoviga Jaan Raamot ja Jaan Tõnisson, uurimaks võimalust saavutada Eestile autonoomia. Vürsti antud pooldavale vastusele järgnes vastava seaduseelnõu koostamine, mis esitati Ajutisele Valitsusele 18. märtsil.¹⁸² Oma meelsust näidati ka meelevaldustega, millest suurim oli usutavasti 26. märtsil Petrogradis aset leidnud ligi 40 000 osavõtjaga demonstratsioon.¹⁸³ Meelevaldusi korraldati ka kodumaal. Nii toimus 26. märtsil Paides meelevaldus koos kõnede ja rongkäiguga läbi linna ning Ajutisele Valitsusele saadeti telegramm palvega Eesti rahva tahte vastu tulla.¹⁸⁴

30. märtsil andis Ajutine Valitsus välja määruse Eestimaa kubermangu valitsemise ajutise korra kohta. Liivimaa kubermangu Eesti maakonnad (Pärnu, Viljandi, Tartu, Saaremaa, Võru) liideti Eestimaa kubermanguga, lubati moodustada Eestimaa kubermangu Ajutine Maanõukogu ning Maavalitsus. Viimane pidi teostama täitevvõimu. Järk-järgult võeti üle nii riigiasutused kui kohalikud omavalitsused. Üsna varsti vahetati eestlaste vastu välja ka kubermanguvalitsustes töötavad vene ametnikud, samuti tagandati maakonnaülemaid, koolide inspektoreid, politseinikke jne. Olulist rolli hakkasid mängima kohalikud miilitsaülemad, kellest kujunesid sisuliselt maakondade juhid. Kui aprillis endised maakonnakomissarid välja vahetati, said uuteks komissarideks mitmel juhul just miilitsaülemad. Nii toimus ka Paides.¹⁸⁵

Kevad-suvel toimusid ajutise maanõukogu valimised. Paide linna läks kubermangu maanõukokku esindama A. Veiler. Mõnevõrra hiljem valiti linna- ja vallanõukogud ning nii pandi alus demokraatlikule omavalitsussüsteemile.

15. juulil võttis Ajutine Valitsus vastu aleviseaduse, millega alevi staatuse said teiste hulgas ka Tapa (kuulus toona Järvamaa koosseisu) ja Türi. Sellele järgnesid alevivalitsuste valimised.¹⁸⁶

¹⁸⁰ Mati Graf, Eesti rahvusriik: ideed ja lahendused ..., lk. 123–124.

¹⁸¹ Ago Pajur, Omariikluse aeg (1918–39). – Järvamaa. Loodus. Aeg. Inimene. 1. Koost. Taavi Pae, Henn Sökk. Tallinn: Eesti Entsüklopeediakirjastus, 2007, lk. 388–475, siin lk. 389–390.

¹⁸² Mati Graf, Eesti rahvusriik: ideed ja lahendused ..., lk. 125–128.

¹⁸³ Mati Graf, Eesti rahvusriik: ideed ja lahendused ..., lk. 130.

¹⁸⁴ Ago Pajur, Omariikluse aeg (1918–39), lk. 391.

¹⁸⁵ Ago Pajur, Omariikluse aeg (1918–39), lk. 392.

¹⁸⁶ Ago Pajur, Omariikluse aeg (1918–39), lk. 394.

Paides oli erinevalt mitmest teisest linnast jäänud loomata tööliste ja soldatite saadikute nõukogu, peamiselt ilmselt seetõttu, et Paides ei olnud suuri tööstusettevõtteid ega sõjaväeosi. Venemaal oli tööliste ja soldatite saadikute nõukogude puhul tegemist poliitilise jõuga, kellega Ajutine Valitsus oma tegevuses pidevalt arvestama pidi, samas polnud kumbki neist pooltest piisavalt tugev ainuvõimu saavutamiseks.¹⁸⁷

Nõukogu loomine kerkis Paides päevakorda linna sõjaväekomandandi kapten Issakovi algatusel. Nõuti, et toimuksid uued maakonnanõukogu valimised. Need toimusidki ning uus esinduskogu – Paide Tööliste, Soldatite ja Talupoegade Saadikute Nõukogu – alustas tegevust 8. mail. Erinevalt teiste piirkondade nõukogudest kujunes Paide nõukogu tegevus üsna rahulikuks, usutavasti seetõttu, et liikmeskonna moodustasid endised maanõukogu, Paide linnavalikogu ja vallanõukogude liikmed, samuti oli enamik liikmeist eestlased.¹⁸⁸

1917. aasta oktoobris toimus Petrogradis enamlaste relvastatud riigipöörde, mille tulemusena kuulutati järgmisel päeval välja nõukogude võim.¹⁸⁹ Ajutise Valitsuse võimult kukutamiseks läks ka Eestis võim Tallinnas tegutsenud Eestimaa Sõja-Revolutsioonikomitee kätte, kuid selle tegelikud võimalused võimu teostada jäid üsna piiratuks. Endiselt tegutsesid kubernangu maanõukogu ja maavalitsus, samuti omavalitsused, formeeriti eesti rahvusväeosi jne. 12.–14. novembril toimusid ülevenemaalised Asutava Kogu valimised.¹⁹⁰ Enamlased olid neil valimistel edukamad peamiselt neis Eesti piirkondades, kus oli arvukas vene elanikkond, nagu Tallinn ja Narva. Mujal jäid valimistulemused nende jaoks üsnagi kehvaks ning saadud tulemustest ei piisanud ainuparteilise valitsuse moodustamiseks. Enamlastel oli ka probleeme kohalike võimuorganite ja asutuste ülevõtmisega ning seda tuli enamasti teha sõdurite abil. Paide linnavalitsus võeti üle ühena viimastest, 1917. aasta 28. detsembril. Ehkki juba varem oli tulnud võim üle anda töörahva saadikute nõukogude kätte, ei muutunud sellest oluliselt midagi, sest Järvamaal olid ülekaalus rahvuslikult meelestatud inimesed, kes ei kavatsenud enamlaste korraldusi täita.¹⁹¹

30. novembril moodustati Paide sõja-revolutsioonikomitee, kuid sellegi tegevus oli vähemalt algul kantud rahvuslikust meelsusest, mitte enamlaste poliitikast. Tõsisemalt hakati võimu ülevõtmisega Paides tegelema alles detsembri keskpaiku, kui Tallinnast saabunud enamlasted H. Uripea ja A. Kuulberg asjaajamise enda kätte võtsid. 17. detsembril moodustati Järvamaa ajutine täitevkomitee, mis kutsus kokku maakondliku nõukogude koosoleku. Koosolekul moodustati uus Järvamaa täitevkomitee, mis mõne päeva pärast, olles tagandanud senised juhid ja laiali saatnud olemasolevad institutsioonid, hakkas ise maakonda juhtima. Valdades hakati moodustama töörahva saadikute nõukogusid, mida võisid valida vaid töölistes, vaesemad talupojad ja kooliõpetajad. Jõukamad vallaelanikud jäid hääleõiguseta.

¹⁸⁷ Ago Pajur, Omariikluse aeg (1918–39), lk. 395.

¹⁸⁸ Ago Pajur, Omariikluse aeg (1918–39), lk. 395.

¹⁸⁹ Mati Graf, Eesti rahvusriik: ideed ja lahendused ..., lk. 173.

¹⁹⁰ Mati Graf, Eesti rahvusriik: ideed ja lahendused ..., lk. 179–182.

¹⁹¹ Ago Pajur, Omariikluse aeg (1918–39), lk. 397–398.

Korra kaitsmiseks hakati moodustama Punakaardi salku. Üsna kohe pärast võimu haaramist enamlaste poolt algasid ka repressioonid – keelustati “vastu-revolutsionääride” koosolekud ja nende ajalehed, arreteeriti inimesi. 28. jaanuaril 1918 kuulutati kogu baltisaksa aadel lindpriiks. Sellele järgnes aadlike ja eestlastest rahvuslaste arreteerimine ja küüditamine Siberisse.¹⁹²

Riigistati kirikud, mõisad ja maa. Talupoegade pettumuseks ei jagatud viimast mitte inimestele, vaid hakati moodustama suurmajandeid.

Vene riigi nõrgenemine sõjas ning kasvav rahulolematuus enamlaste tegevusega pani rahvuslikke jõude otsima viise Vene riigist lahkulöömiseks. Oktoobripööret ära kasutades kuulutas kubermangu maanõukogu end 15. novembril kõrgeima võimu kandjaks Eestis ning otsustas Asutava Kogu kokkukutsumise. See ei muutnud siiski reaalselt olukorda, sest võim oli enamlaste käes. 1917/1918 aastavahetusel Tallinnas toimunud koosolek, kus osalesid kõikide parteide esindajad, otsustas, et iseseisvus tuleb lähitulevikus välja kuulutada. Loodeti Eesti Asutavale Kogule, kuid kuna enamlased katkestasid selle valimised, ei tulnud asutav kogu kokku. Ainsaks lahenduseks oli koostada iseseisvusmanifest, kuulutada see avalikult välja ja võim vägisi üle võtta.¹⁹³

19. veebruaril saadi teada, et on alanud Saksa vägede pealetung. Samal päeval hakkas vastmoodustatud Eestimaa Päästmise Komitee (K. Konik, K. Päts, J. Vilms) koostama iseseisvusmanifesti, mis valmis kaks päeva hiljem. Manifest taheti ette lugeda Haapsalus, kuid katse ebaõnnestus, sest sakslased olid Haapsalu 21. veebruaril okupeerinud. Kuna ka katse Tartusse sõita luhutus, saadeti tekst mitmesse suuremasse keskusse laiali ning loodeti kohalike tegevusele. Manifest loeti ette Pärnus 23. veebruari õhtul, päev hiljem Viljandis. Tallinnas oli võim läinud üle rahvuslaste kätte ning Päästekomitee moodustas Eesti Vabariigi Ajujõu Valitsuse. Manifesti ettelugemisega Pärnus oli vabariik juba ametlikult välja kuulutatud.¹⁹⁴

Paides tegutses iseseisvuse saavutamise nimel väga aktiivselt nn. Paide Eesti Pataljon (ametlikult 4. Eesti Polgu III pataljon).¹⁹⁵ Tegemist oli vägagi rahvusmeelse ja enamlusevastaselt meelestatud väeosaga, mille komitee oli korduvalt esinenud selgelt rahvusmeelsete avaldustega, taunides kubermangu maanõukogu laialisaatmist, nõudes Eestile vabariigi staatust jne. Jaanuaris 1918 moodustati ohvitseride algatusel komitee, mis jälgis enamlaste tegevust ning valmistus nende kukutamiseks. Ehkki võimu ülevõtmist oli arutatud varemgi,

¹⁹² Ago Pajur, Omariikluse aeg (1918–39), lk. 399.

¹⁹³ Mati Graf, Eesti rahvusriik: ideed ja lahendused ..., lk. 194–196.

¹⁹⁴ Ago Pajur, Omariikluse aeg (1918–39), lk. 400–401; vt. ka Mati Graf, Eesti rahvusriik: ideed ja lahendused ..., lk. 238–243.

¹⁹⁵ Pataljon oli loodud pärast enamlikku riigipööret 2. Eesti polguna. Hiljem oli polgu juhtimine üle viidud Viljandisse ja Paidesse jäänud väeosa oli saanud 2. Eesti polgu III pataljoniks, mis 1918. aasta jaanuari algul viidi Rakveres asuva 4. Eesti polgu koosseisu.

jõuti tegudeni ööl vastu 24. veebruari, kui sõdurid võtsid enda kätte enamlaste peakorteri, raudteejaama, telefonikeskjaama ning vangla. 24. veebruari õhtul jõudis Paidesse maakonna endine miilitsaülem J. Lintrop, kaasas iseseisvusmanifesti tekst. Teksti paljundamiseks võtsid sõjaväelased üle Seidelbergi trükikoja ning seal valmistatud 10 000 manifesti koopiat saadeti üle maakonna laiali. 25. veebruari keskpäeval luges pataljoni ülem kapten Maide iseseisvusmanifesti turuplatsil ette. Samal päeval loeti manifest ette ka Türil ja ilmselt teisteski keskustes.

Õhtul jõudsid Paidesse Saksa väed. Neid võtsid vastu linna juhid, kes deklareerisid, et nad on Eesti Vabariigi esindajad ning et Eesti on käimasolevas sõjas neutraalne.

Paide on üks viiest Eesti linnast, kus iseseisvus jõuti enne Saksa vägede saabumist välja kuulutada, ja üks kolmest linnast, kus manifesti levitamiseks paljundati.¹⁹⁶

Sajandite jooksul on Järvamaa näinud paremaid ja halvemaid aegu, mis kõik on jätnud oma jälje nii materiaalsesse kultuuri, maastikule, keelde, mentaliteeti kui ka lauldesse. Geograafiliselt kesksest alast kujunes sajandite jooksul ka üks Eesti vaimseid keskusi. Ammune unistus – olla peremees omal maal – täitus viimaks 1918. aastal. Järvamaa lugu sellega loomulikult ei lõppenud ja ees ootasid keerulised ajad: Vabadussõda, oma riigi ehitamine ja arendamine, Nõukogude okupatsioon, ning viimaks uuesti oma riigi ülesehitamine juba sootuks teistsuguses maailmas.

¹⁹⁶ Ago Pajur, Omariikluse aeg (1918–39), lk. 401–405.

REGILAUUDE KEELE MURDELISUS. FONEETIKA JA MORFOLOOGIA

Helmi Neetar

1. Üldist

1.1. Regilaulud on tekkinud ja levinud suuliselt. Seega on nende keel põhijoontes murdeline ja kajastab tekkekoha keelekasutust. Laulu, mis on levinud ühelt murde- või murrakualalt teisele, on mugandatud kohaliku pruugiga, kuid osaliselt võib seal säilida lähteala keelesugemeidki. Samal ajal leidub regilauludes arvukalt arhaisme (häälikunähtusi, sõnavorme ja eriti sõnavara), mis murdekeeles endas puuduvad. Sageli polnud laulikule regivärsside kirjapaneku ajal mõnede sõnavormide sisuline funktsioon enam selge, kuid väljakujunenud traditsioon ja ka värsimõõt olid aidanud neid säilitada. Tuleb arvestada sedagi, et laulude kirjapanijale oli esmatahtis regivärss ise, keele (täpsem) ülesmärkimine oli teisene. Rahvaluulekoguja ei tarvitsenud olla väga hea (kohaliku) murde tundja. Sageli polnud tal eri koolitust ja oskust, kuidas kõiki kuulnud häälikunüansse kirjutatud tekstis esitada. Mõjutada võis ka kirjepilt, mis ei vasta alati hääldusele, nt. põhjaeestiline *`aätsid*,¹ *`leitsid*, kirjakeele järgi *andsid*, *leidsid*.

1.2. Selle raamatu rahvalaulud esindavad Järvamaa kaht endist kirikukihelkonda – Annat ja Paidet (kaasa arvatud Paide linn). Laulikud on üldiselt siit pärit, kuid võinud elu jooksul siirduda ka mujale. Enamasti on mindud küll lähikonda, ent üks laulikust, Leena Randmer, on siiski asunud elama Jõhvi kihelkonda. Keele seisukohalt on tegemist keskmurde kahe järva murrakuga, millel on mitmeid ühisjooni. Samal ajal on keskmurde tuumala – põhiliselt Järvamaa, Virumaa lääne- ja Harjumaa idaosas murrakud – kirjakeele aluseks. See ei tähenda siiski, et kõik siinsed keelenähtused oleksid kirjakeelde üle võetud. Kuna murdepärasused ilmnevad regilaulude keeleski, vaadeldakse siin eeskätt regilaulukeelt ja esitatakse puhtmurdenäiteid haruharva. Mitmed murdejooned esinevad küll laiemalt, kuid nende levilate täpsem näitamine pole siinkohal vajalik, kui pole tegu just välismõjudega. Asjahuviline leiab

¹ Murdesõnad antakse lihtsustatud transkriptsioonis, s.o. hääldust märgitakse üsna kirjakeelepäraselt. Vajadusel tähistab 3. vältet pikkusmärk ` sõna ees ja palatalisatsiooni (peenendust) märk ´ vastava tähe juures.

keskmurde detailse kirjelduse Mari Musta ja Aili Univere teosest,² Järvamaa murrakuid on käsitlenud siinkirjutaja.³ Põhjaliku ülevaate rahvalaulukeelest saab Juhan Peegli kirjatöödest.⁴

2. Konsonantism

2.1. Murdeomased on kaashäälikuühendid *kl, kr, pl, tr* sõna algul. Need esinevad ka regilaulude kirjapanekuis, nt. *kirju kleidiga, ei krooksusärgi krookijad* ‘kroogitud särgi voltijat, kurrutajat’, *palenukid plakilised* ‘plekilised’, *prouad, preilid, lepatriinu, trummal* ‘trummar’. Erandlikult üksikkonsonandiga: *liister* ‘kliister’, [toodi] *libedamad limbileenta* ‘klimbisuppi’. Mõnikord on konsonantide vahele võinud tekkida švaavokaal: *karavatil* ‘koikul’ *kargutaja* (< vn. *кровать*).

2.2. Sõnaalgulist *h*-d ei hääldata peaaegu kogu põhjaesti keelealal ja see puudubki enamasti Anna-Paide rahvalaulude kirjapanekuis, nt. *akkas poegi audemaie: aus kuu, aus kaks*. Teinekord on ilmselt lähtunud aga kirjakeele tavast, nt. *harakale haigust ~ haigus harakalle*. Nii murdekeeles kui regilauludes on vokaalidevaheline *h* võinud kaduda: *lään ~ läen ~ lähen*⁵ : *lääd : lähme ~ lääme, suitseb suure me’e (mehe) hobune, nähikse ~ näikse, pihus ~ peos, juba meil lehib lehte puusse ~ juba leib meil lehti puussa*, liitsõna põhisõnas: *aidame ~ aidamehe, teomed*. Sõnast *rehi* : *rehe* on kujunenud *rei* : *reie*, nt. *lähme mõisa rehe juure ~ lähme suure reie juure; reheapil ~ ja [lõin] reiepapi rinnuli, ka reia alla* ‘rehealusesse’.

2.3. Üldiselt on üksikklusconiide laadivaheldus murdekeeles ja rahvalauludes samasugune, nt. *kuduma* : *kujun* (ka *koon*) – *sõnadest sõba* [ei] *kujuta* : *kojutud; laug* ‘silmaaug’ – [uni] *lase lapse lao ~ lau peale*; kuid *vibu* : *viu ~ vio* (kirja- ja murdekeeles *vibu* : *vibu*) ‘hälliritv’ – *nõrgub* ‘nutab’ *nõrgasse veusse ~ nõrgale veole ~ nõrgasse veussa*. Regilauludes on laadivahelduslik ka sõna *mõdu* (*ma laalan mered mõoksi*), kuid laadivaheldus puudub tuletistes *sadune* ‘sajune’, *õdekene* (vrd. *õkesed*). Selline esinemus on tüüpiline idamurdele. Jõhvis elanud laulikul Leena Randmeril esineb häälikumuutus *b > v* (*sõba* ‘rituaalne

² Mari Must, Aili Univere, Põhjaesti keskmurre. Häälikulisi ja morfoloogilisi peajooni. Eesti Keele Instituudi toimetised 10. Tallinn: Eesti Keele Instituut, 2002.

³ Helmi Neetar, Järvamaa keelest. – Järvamaa. Loodus. Aeg. Inimene. 2. Koost. Taavi Pae, Henn Sökk. [Tallinn:] Eesti Entsüklopeediakirjastus, 2009, lk. 280–285.

⁴ Juhan Peegel, Regivärsilise rahvalaulu keelest. – Eesti rahvalaulud. Antoloogia IV. Eesti NSV Teaduste Akadeemia Keele ja Kirjanduse Instituut. Tallinn: Eesti Raamat, 1974, lk. 45–76; Juhan Peegel, Eesti vanade rahvalaulude keel. Eesti Keele Instituut. Tallinn: Eesti Keele Sihtasutus, 2006.

⁵ Koolon eraldab omavahel või nimetavast käändest ja *ma*-tegevusnimest muud muutevormid.

pead kattev suurrätt' – *päästke see sõsar sõvasta*), mis on rohkem omane viru murrakuile ja kirderannikumurdele,⁶ hajateateid on ka Kirde-Harjumaalt ja Ida-Järvamaalt.

2.4. *mb*-ühend esineb Järvemaal kahesuguselt:⁷ põhja pool (ka Anna põhjaosas – Puiatu-Aru, Mustla) on see säilinud, lõuna pool (ka Anna lõunaosas – Otiku, Eivere) *mb* > *mm*. Tegusõna *tõmbama* käibib aga kõikjal ühtmoodi: *tõmmama* : *tõmmata*. Rahvalauludes: *lammatal*, [olin] *lammapoissi* ~ *lammapoisiks* 'lambakarjuseks', *lammuline* 'lambakarjus', *sammas* : *samma*, *üitlen üimner* 'uuesti' *jälle*, ja *õmles uusi undrukuid*.

2.5. Teisalt on võinud klusiil murdekeeles lisanduda, mistõttu sõnakujud varieeruvad. See kajastub ka rahvalauludes, kus vaheldub *mm* ~ *mb*, nt. *kammer* : *kamre* : *kammeris* ~ *kammeres* (< kasks. *kammer*), kuid *kandle paneb kambre lae alla*, [panen] *kandle kambri laesse*, *kamberissa*; *ämmeriga*, *veeämri häilimista* 'hõljumist' (< kasks. *emmer* või erts. *ämbar*), kuid *ämber* : *ämbre* : *ämberista*. Vahelduda võib ka *n* ~ *nd* nagu sõnas *kaenal* (sm. *kainalo*) : *kain(d)las* ~ *kaindelussa* ~ *kaendelus*.

2.6. Murdekeeles on ühendite *pj*, *tj*, *tr*, *tv* asemel vastavalt *bj*, *dj*, *dr*, *dv*, nt. *kabja* ~ *kabi* : *kabja* : *kabja*, *ud'jama* : *ud'jad*, *adra* : *adra* : *adra*, *ridva* ~ *ritv* : *ridva* : *ridva*. Regilauludest saab selle kohta tuua vaid mõned näited, nt. *kubjas* : *kubja*, *kedrama* : *kedras*, *sega* ~ *keeda pudru*, *tedre teise rietega*, kuid *nüüd on kurat kupjaks pandud*, *kase* ~ *haava latvas*.

2.7. *j* on kadunud nii murdekeeles kui regilauludes mõnes sõnas: [ta] *aab* : *me aame* [ahju] : [ma] *aasin* : *neiu asju aadessagi*, kuid *saksa asjade ajaja*, *vaotama* 'vajutama'. Murdepärane on ka *hj* > *h* : *kahatsesid karrat-pärjad* 'kahatsesid kardpead, s.o neiid', vrd. Harjumaal, Põhja-Viljandimaal *kahjatsema*.

2.8. Harilikult on murdekeeles ühendite *-l'g* (eesvokaali järel) ja *-lj* nõrgas astmes toimunud assimilatsioon (edasiareng *-il*), samuti *sj* > *s's*. Rahvalaulude kirjapanekud varieeruvad osalt seepärast, et palatalisatsiooni pole märgitud järjekindlalt, nt. *kallakene* ~ *kaljakene* *kaunikene* ~ [jõid] *kal'la*; *koti küllest* ~ *külmad küljelauad*, määrsõna *küna külleli*; *laia välja pealta* ~ *välilale*, *väravast väl'la* ~ *vii mind välja*; *pane palju* ~ *pailu võida*; *seljaroodu mööda* ~ *sella pealt* ~ *seilas*, määrsõna *seilalisti* 'selili'; *sõitsin kos'sa teeda* ~ *aurab kossa halli täkku*.

⁶ Kirderannikumurde kohta vt. Mari Must, Kirderannikumurre. Hääliline ja grammatiline ülevaade. Eesti NSV Teaduste Akadeemia Keele ja Kirjanduse Instituut. Tallinn: Valgus, 1987.

⁷ Vt. nt. Mari Must, Aili Univere, Põhjaeesti keskmurre, lk. 449, kaart 25.

2.9. Murdekeeles on *v* kadunud labiaalvokaalide naabruses. Samasugune on *v* esinemus rahvalauludeski, nt. *sui* ‘suvi’ *tuleb, lõuke laulab* (vrd. *lõevoke* Kodavere), *kägu* [toob] *kõige suisooja, lähme suiks Soomemaale, sui* ‘suvel’ *mina veeretan vilusse* [sängi]; *tuleb kui tui* ‘tuvi’ *tubaje*. Murdeomane on *v* kadu sõnas *päe ~ pää* ‘päev, päike’ ja selle lühenemine liitsõna põhisõnana. Rahvalauludes: *lähme ~ lääme jaanipäev* ‘jaanipäeval’ *kiriku*, nädalapäevade nimetustes: *esmaspä, teisipä, kolmapä, nel’labä, lauba, pühapä*.

Häälikumuutus *v > b* on omasem läänemurdele ja keskmurde lääneosale. Järva murrakutes pole see eriti levinud. Rahvalauludest saab tuua mõned näited: *ja sina kala kabala* (kaval), *isa mind hüüdis ilbeseksi* (ilveseks), vrd. (neiust) *ilvene iherdamaie* ‘halisema’; [peksan] *kõlkad kõluibedeksi* (*iva ~ iba* ‘iva, viljatera’) : *ibasid*.

Püüe ühtlustada kogu käändeparadigmat on tinginud laialdaselt nõrga astme (s.o. *v*) üldistumise sõnades, kus muidu oleks tugevas astmes *b*. Rahvalaulud pakuvad arvukalt näiteid, nagu *ajateivad* (vrd. *teibasse*), [kuub] *kirju kitse koivadesta; varvaküüned ~ varvaküüned; mis mina kukun, kurva lindu; kus on kurvade koduje; olen halva, seisan kurva; turvad* ‘kala: turvas’ *tuppa tulevad*.

2.10. Algselt *rs-* ja *rss-*järjendiga sõnades on murdekeeles sageli üldistunud *rss*, nt. *kärss* : *kärssa ~ kärssa* : ‘*kärssa* ja *kõr’ss* : *kõrre* : ‘*kõr’ssa ~ `kõr’ssi*. Rahvalaulude kirjapanekuis see peaaegu puudub: *kaerakõrss, põrssa* ‘põrsa’.

2.11. Põhja-Järvamaal on teatud sõnarühmas (nn. *kse*-noomenid) säilinud *-ks*, Lõuna-Järvamaal aga *ks > s* nagu kirjakeeleski. Rahvalauludes kohtab läbisegi mõlemat esinemust, nt. *emised, kerisele ~ kerikesele ~ käkikoormad keriksedel, kuus paari oli kuldkäikseid, sõrm ei kannu sõrmuksida, tuul tal viigu terviksid ja ajateivad armuksid*, kuid *teine* [laar õlut] *käärib kamberissa, kolmas magab matusessa* (katte all; idandatakse terasid, s.o. linnaseid). Ühend *-ks* on püsinud sugulusmõistetes (ka kirjakeeles): *õeksed*. Tegusõnas *jooksma* on keskmurde lääne- ja edelaosas klusiil kadunud. See kajastub rahvalaulude keeleski: *ma joose* : [vesi] *joosis* : *kerbud joosid* : *joosta*. Leidub kirjapanekuid, kus *-ks* on säilinud (*jõgi jookseb vüö vahelta* : *jooksta*) nagu keskmurde kirde- ja idaosas.

2.12. Kolme kaashääliku ühendist *lts, nts, rts* on *t* nõrgas astmes kadunud murdekeeles. Rahvalaulude kirjapanekuis tuleb ette nii *t* kadu kui säilimist, nt. *selle suure selsi sees, kañsik* ‘kantsik’ ~ *kantsikulle, parapansik* (< vn. *барабанщик*) ‘trummar’, *pahma tallan tansuga* ~ [kuulis] *tantsuhääle, naised tansivad ~ naesed tantsivad tanuta, kiltre kinsud ~ kintsud, käivad kahe kõrsu vahet; kõrsieite, kõrsitaati ~ kui ma läksin kõrtsist välja*. Samuti *varsti ~ varsi*. Ühendit *mps*, kus kaob *p* (*kimsud komsud*), kirjapanekuis ei leidunud.

2.13. Murdekeeles oma lühikese ja pika konsonandi vaheldust leidub rahvalauludeski, nt. *tõuseb hommiku ülesse ~ omiku ojud meresse* (kalast), *uduselle ommingulle ~ usin ootab ominguda, hobu tõi härrikpea ~ äriku vasika, sõnni ~ sõni ~ seni*. Pikk konsonant on sõnades *kunni* ‘kuni’, *ammetmehe isandale*.

3. Vokalism

3.1. Laiema murdelevilaga häälikumuutustest, mis ilmnevad ka rahvalauludes, tuleb mainida järgmisi: a) *ja* > *jä*, nt. *aganas oli leiva jätku*; *kui seda jägu jägati*; b) *ir* > *er*, nt. *kerves* : *kerve*, *kerp* : *kerbud* : *kerpa*, *kerstukaanta*, kirjapanekuis rööpselt *kirves*, võtan *kirbuga kõnelda*, *kirstukaanta*, kuid alati *kirik* : *kiriku*; c) *ih* > *eh*, *üh* > *öh*, nt. *kõik vehavad* ‘vihkavad’ *vaestalasta*, *veherpuu* ‘viherpuu, türnpuu’, *lõhike*; d) *uj* > *oj*, nt. *ojud*, *kojutud* ‘kootud’, rööpselt *uj*, nagu *ise kujun*, *sõnadest sõba ei kujuta*. Lõpuks mõned murdeomased sõnakujud ja vokaalivaheldused, nagu *vidama* : *vidada*, *puuvidajad*, kuid *rae raamatu vedaja* ‘pidaja’; *senna* ~ *sõnna* ~ *sinna*, *süda oli sõrviti* ~ *sõrvati* ~ *serviti sees*; *kes* ~ *kis*, *kesse* ~ *kissi*; *sõnni* ~ *sõni* ~ *seni*, *ättüümä* ‘aitüüma’. Murdepärast lühikese vokaali pikene-mist on märgitud vaid sõnas *maanitsenud*.

3.2. Pikad vokaalid (peale *ii* ja *uu*) on Järvamaa 20. sajandi murdekirjapanekuis diftongistunud. Murrakuti ja isikuti kõigub küll diftongide kvaliteet ja diftongistumise ulatus. Ühtlasi ilmneb, et liiga silmapaistvat murdejoont on hakatud vältima, eriti pika *a* diftongistumist. Regilaulude kirjapanekuis ei tarvitse kajastuda selleaegne hääldus, vaid mõjutada on võinud kirjapilt. Pikk *a* on üldiselt diftongistumata, kuid leiduvad ka sõnakujud nagu *moa*, *toar*, *tooge roaga* ~ *roagu* ‘raage’, *noadid*, *voadatakse*, *peretoadikesta*. Tähelepanu pälvib värsirida *paat* ‘võik hobune’ *võind paasa* (ühel korral *paesa*) *ringutada*. Sõnakuju *paes* (*aa* > *ae*) on omane Harjumaa läänepoolsetele murrakutele, lääne- ja saarte murdele. Selle keelenähtuse on tinginud palataliseeritud konsonant.

Pikk *e*, *o* ja *ö* antakse rahvalaulukirjapanekutes diftongistumata, välja arvatud vähesed erandid: *viere*, *viere päevakene*, *pihad piened pakatavad*, *kardab lienta katsuvada*; *ega* [ma] *tulnud juoma pärast*; *jõgi jookseb vüü vahelta*. Rohkem kirjapanekuid on pika *õ* diftongistumisest, nt. *põesa alla võeraks*, *viinamõedud*, *rõemukene*, *õerumaie*, *kuldamõeka*. Pikk *ü* on kirjapanekuis üldiselt kujul *üü*, kuid mõnikord ka murdepäraselt, nt. *laadapillid hiiavad*, *varvakiüined* ~ *varvakiüined*, *saime süia*, vrd. *mis ma talle süia annan*. Pikk *ä* on murdekeeles diftongistunud (*ea*, *ia*), väheseid näiteid saab tuua rahvalauludest: *joose Maie*, *kui võid peasta* ‘pääseda’; *piari-piari piasukene*, vrd. *püri-pääri pääsukene*. Muutus *ää* > *äe* kajastub kirjapanekuis vaid paaril korral: *jäe päevakene*, *sea* ~ *säe sängi*.

Teatud sõnade rühmas on diftong *ea* ~ *ia* üldine kogu põhjaeesti keelealal, lõunaeestis ja kirderannikumurdes *ää*. Väitlus selle üle, kumb neist saaks lõplikult kirjakeelse staatuse, oli väga vilgas veel 20. sajandi algupoolel. Võitsid diftongistunud sõnakujud. Rahvalaulude kirjapanekuis esinevad läbiseigi mõlemad, nt. *peale* ~ *pääle*, *peal* ~ *pääl*, *pealta* ~ *päältä*; *pianahast*, [õlu võtab] *pooled meeled poiste peasta*, kuid *pääda otsimaie*; *eada äälekesta* ja *must* ‘minust’ *saand ühte hääda lasta*; *pillid üüdsid ühel eael* ja *siis kuuldi kurika hääлта*; *teada*, *sea* ~ *säe sängi*.

Murdekeeles on pikk vokaal võinud teatud juhtudel lüheneda. See keelenähtus ilmneb ka rahvalauludes: *tomingaga* (toomingaga), *tomingane*; *õtsun* ~ *õtsub hõbeohjudessa*, vrd.

õõtsub õbeelme' elle. Sõna mees on lühenenud liitsõna põhisõnana: vanames, pei(d)mes 'peigmees'.

3.3. Diftongidest võib kirjakeele *i*-lõpulistes diftongides *i* murdekeeles püsida või madalduda. See ilmneb ka rahvalaulude kirjapanekuis. Enamasti esineb *naine*, nt. *vanad naised, teste naistel olid nidad*, vrd. *vennanaene; Harju naestel arutada, Viru naestele veeretada*. Diftongi järgosis madaldubki sageli *n*-i ees: *kain(d)las ~ kaendelus* (sm. *kainalo*), *lainettesse ~ laenettesse*.

Verbis *lõikama* vaheldub murdekeeles ja rahvalauludes *õi ~ ei*, nt. *lõikamaie : täna lõikan selle põllu, leikamas : kardab leiba leikavada*. Keskmurde lääne- ja lõunapoolseis murrakuis on levinud *lõikama*, põhja- ja idapoolseis *leikama*, Järvamaal tekkinud kohati segaesinemus.⁸ Verbist *kõitma* on kirja pandud *ei*-diftong: *kinnikeidetud sulased*. Selline diftong on rohkem omane idapoolsele Harjumaale, Põhja-Tartumaale ja Põhja-Viljandimaale. Teatud tingimustel võib *i* kaduda: a) *st*-ühendi ees, nt. *mina aga mõistan ~ mõstan* (murdekeeles *mõs'tan*), *teste naistel*; b) allegrovormides, nagu *kudas 'kuidas'; kuda tibu, nõnda tervis; tene teise aida alla*.

u-lõpuliste diftongide nõrgas astmes on võimalik *au > aa*, nt. rööpselt *sauna ~ saana, laulan ~ laalan, karjalaadad* (laudad), *Jaanikene, kaanikene* (kaunikene).

Diftongi *ae* puhul pole murdeomased järgmised keelendid: [jooksin] *vaheaida* (aeda) *mööda; kaaratükki katsumas*, vrd. *ma teen kaerad katukselle; meil naurid* (naerid) *ja teil naurid*. Need on võinud tulla koos lauluga naaberaladelt. Murdeomane pole ka *äe*-diftongi edasiandmine kirjapildi, mitte häälduse järgi. Rahvalaulude kirjapanekuis on mõlemat, nt. *väätimalle ~ viie väeti lapsega; pääva kündsin ~ viere, viere päevakene; äästama*.

Hilisdiftongid on tekkinud laadivahelduslikes sõnades pärast konsonandi kadu. Kõrge vokaal on diftongi 1. või 2. osisena püsinud või madaldunud, kuid mingit seaduspära pole võimalik kindlaks teha. Mõned näited rahvalauludest: *teomed, teorjad, ikka pean tiol* (teole) *minema, tüdruk tiule; sead, sianaha siiludest; saud ~ saod; toa taga, toassa, kus oli tuul tua teinud; nua, vaud, käueksi 'käoks', ei loust* (loost) *lugu peeta, lõukene : lõukse ~ lõoke : lõokese*. Diftongi 2. osis pole madaldunud: *kautajalle, tüdrukud teutamatta, tõuta ikka*.

3.4. Järgsilpide vokalism (ka murdekeeles) on üsna mitmekesine. Vahelduvad tüvevokaalid, nt. *iga lõuna eida laastu, nutan noore lõuneni, lõoke toob lõunesooja*; [heina] *kaare alta ~ kaari veere all; kõrsi ~ kõrsu 'kõrtsi'; iire ~ iiri* (iirid tulid istukille); *nädal : nädala ~ nüüid otsas mu* [teenistus] *nädalid*. Sõnal *mänd* on rahvalaulude kirjapanekuis kolm võimalikku tüvevokaali: *a, i, e*, nt. *märjad männad, kuivad kuused; üks oli metsa, männimetsa, prees on märja männi otsas; maha mina raiun männemetsa*. Murdeomasem oleks *mänd* :

⁸ Vt. nt. Mari Must, Aili Univerre, Põhjaeesti keskmurre, lk. 446, kaart 24.

männa. *l-*, *r-lõpulised* sõnad on järva murrakuis *e*-tüvelised. Rahvalauludes esineb rööpselt idapoolset *i*-tüve, nt. *kolm kahvlid, kannel* : *kandle ~ kandli, kopelisse, kammer* : *kam(b)re* : *kammeris, ämber* : *ämbre* : *ämberista*.

Järvamaa põhjaosas on järgarvudes *a* asemel *e* (nagu ida- ja kirderannikumurdes) ja see kajastub ka rahvalauludes: *kolmandeks vihad umalad* : *kolmandemad*. Häälikumuutus *hi* > *he* on lääneline nähtus (eeskätt Pärnumaa murrakud, ka keskmurde lääneosa), mis tuleb mõnevõrra esile rahvalauludes: *koheoinas, koheärjad*.

Tuletussufikseis *-line* ja *-mine* on *i* sageli madaldunud nii murdekeeles kui rahvalauludes, nt. *pulmalised ~ pulmalesed, leia uusi leivalesi ~ leivalisi* ‘palgalisi’; *tegemine, kuid olemene*. Vaheldust *e ~ i* esineb mujalgi, nt. *läksin ise hiljukese, mööda maad madalakesi; linad laiale* ‘laiali’ *lautud*.

Määrsõnades vaheldub *-sti* ja *-st*, nt. *haledasti laalab halva, siga ei liiasti lisunud* ‘lihunud’, *kasinast, sagedast*. Tähelepanu pälvib diftongiline *mesi-* ja *kesi-*sufiks (*kordameisi, kolmekeisi, neljakeisi*). See oleks ootuspärane keskmurde idapoolseis murrakuis.

3.5. Murdekeeles on omane sisekadu: kui sõna 1. silp oli pikk, kadus teise alglahtise silbi vokaal. Rahvalaulukeeles leidub sisekadu vähesel määral, sest vokaali säilimist on soosinud värsimõõt, nt. *tohtrid ~ tohterida, veeämri ~ hõbedase ämmeriga*. Lauliku mälus võis algne vokaal ähmastuda ja asenduda teisega. See kehtib astmevahelduslike *a*-tüveliste verbide muutevormide ja neist tuletatud tegijanimede kohta. Verbi muutevormides on enamasti *e* pro *a*, nt. *mä’i jäänd üksi hüüdemaie, kandema, heina niitematta; seni kui naine võttemata, pärjekene* ‘neiukena, kodukana’ *piüdemata; nuttemaie* : *nuttemasta*, ka nägin *marja kasvevada* ‘kasvatat’. Võib-olla on eeskujuks *e*-tüvelised verbid, nt. *jooksema, ja paled laenet laskema*.

Tegijanimedes on *e* haruldasem, nt. *nõrk oli neiu nõudejakse, pärjekese piüdejaksi, sini-aga-taime tahtejaksi*. Enam levinud on *-i*, nt. *heinaniitijalle ~ einaniitijale, lehmahoidijalle* ‘lehmakarjusele’, *lammatali saab laulijalle, kepikandijad kaduma, tahtijaida*. Nii murdekeeles kui rahvalauludes on *i*-vokaal harilik esmavätelistest *e*-tüvelistest verbidest tuletatud tegijanimedes, nt. *ise olin toa tegija, palgi paigale panija*.

4. Käänamine

4.1. Kuna singulari genitiiv on aluseks paljude teiste käänete moodustamisel, tuuakse allpool näitematerjali muutevorm nii, nagu see esineb rahvalauludes. Näiteks *ne*-sõnades võib *-se* asemel olla *-tse*: *karjatsel, vana viltse lõngaga, sarnatseksi*. Järgarvudes lisandub *-nde* (*kolmandemad*), *tu*-karitiivides *-ma* (*väätimalle*, kuid *viie väeti lapsega; teoorjad õnnetumad*). Samasugune esinemus on murdekeeles. Pluurali genitiivis on rööpselt *seinte ~ seinade najale*, ka *einte peale* (samuti järva murrakuis). Rahvalauludes leidub *oksa-dest* ja *vitsade*, puuduvad murdelised rööpvormid *vitste, okstest*. Sõnas *muu* vaheldub *mu(u)nde ~ muude*.

4.2. Singulari partitiivis esineb murdepärane *-d* (resp. *-da*) harilikult kolme- ja enamasilbilistes sõnades, nt. *meil põle kodu kuivatajad, uue kuue uhtujada; tal põle õiged õpetajad; kolm kahvlid selgas, kuid küla kopelt mööda*. Murdepärane on ka partitiivi lõpu lisamine *s*-liitega sõnades: *parmule ei palakast alla, rööpselt kasukast ~ kasukad*. Nagu vaneemas murdekeeles nii ka rahvalauludes on järgarvsõnades *t*-lõpp: *kolmat, neljat*. Partitiivi lõppu *-t* (resp. *-ta*) esineb muudeski sõnades, nt. *kausiga kilet ka, käivad kahe kõrsu vahet, ei pilli toida pereta, otsind ta pesa aseta*.

4.3. Pluurali partitiivi vormid varieeruvad suuresti nii murdekeeles kui rahvalauludes. Ühesilbilistele pikavokaalsetele tüvedele liitub *-id* (resp. *-ida*): *luid ~ küljeluida, puida, päida*. Rõhutu silbi järel on rahvalauludes rohkem lühikest partitiivi kui murdekeeles (siin rööpselt *-si* või *-sid*). Partitiivi lõppudeks on: a) *-i*, nt. *palju mehi, niinekõisi, mokki, kauri, lesti, sõrmi, uusi, vaesilapsi, värsimõõdu tõttu -ida, nt. kõrsida, silmida*; b) *-u*, nt. *asju, jalakandu, kõrvu, paelu, sõjaleibu, täiu 'täisid', vitsu, vendu* (murdekeeles *veñdi*). Nii murdekeeles kui rahvalauludes on väga palju *a*-lõppu *e-*, *i-* ja *u*-tüvelistes sõnades, nt. *lehta, putka 'putki', hunta, kiva, keppa, kintspüksa, narsukot 'ta, poissa ~ (üks kord) poisse, tükka ~ tükke, kerpa, kända, roaga 'raage'*. Murdeomane on ka diftongiline partitiiv, nt. *kasinaid, kuldkäikseid, linajuukseid, sädemeid, viltseid, allikuida*. Kolmesilbilistes *i*-tüvedes on ootuspärane *-id*, nt. *paberida, [tütterid:] tütterida 'tütreid', sõnumid siis viige talle, ka [jahvatan] nisu-rukkid*. Rahvalauludes on *id*-lõppu muudelgi juhtudel: *tuul tall viigu terviksid ja ajateivad armuksid; laetid 'viljalademeid' lõõn lauluga, rööpselt ilusaid ~ ilusid. ne- ja s-lõpulistes sõnades on ootuspärane rahvalaulukeele *i+da*, nt. hobusida, karjatsida*. Siit on see partitiivi lõpuna kandunud ka teist tüüpi sõnadesse, nt. *asjasida, lapsesida, regesida* (rööpselt *regesi*), *orjasida*, lisaks kontaminatsioonilised *einusida, kaerusida, orjusida, päivisida*. Murdekeeles oleks tavaline kas lühike partitiiv või *-sid*. Viimast on mõnikord rahvalauludeski: *ibasid 'ivasid, viljateri'*.

4.4. Erinevalt murdekeelest käibib rahvalauludes illatiivi lõpuna ka *-je*, nt. *sea mind sekile 'kotile' regeje*. Muus osas on illatiivi moodustamine enam-vähem sama. Ühesilbilistes pikavokaalsetes sõnades esineb *h* + vokaal (*pähe, suhu*). Üldlevinud on *sse*-lõpp, nt. *hernesse, laesse, peenrassa, sui mina veeretan [säangi] vilusse*. See võib rööpselt esineda ka *meri*-tüüpi sõnades: *merde ~ meresse, tulesse* (murdekeeles *tulde*). Gemineeruvad vaid klusiilid: *jökke, tuppa, kätte, määrsõna kokku*. Kahesilbiliste astmevahelduslike sõnade illatiiv langeb kokku partitiiviga: *ahju, kööki, püksid jalga, kõrtsi ~ kõrtsu, oksad pilve ei puegi ('poegi', sõnast pugema)*. Algselt kolmesilbiliste sõnade illatiiv on lõputa: *läksin mustaga* (musta naisega) *kiriku, kivikambri kõndimaie, [kui] harakas jäi aiateiva, ka sandi persse. juur*-tüüpi sõnades (nagu Lääne-Järvamaale omane) puudub *-de*, sõned ise käibivad määr- või kaassõnadena: *juure, ääre*. Illatiivi on kasutatud ka terminatiivi asemel, näitamaks mõõtu või määra: *seal oli kirpa kingapaela ~ kingapaelu*.

Rahvalaulukeeles on tihti peale vahetatud illatiivi (*-sse*) ja inessiivi (*-ssa*) lõpuvokaal, nt. *juba meil lehtib lehta puussa, lehta puusse, rohtu moassa; tuli nuttesse 'nuttes' tagasi*.

4.5. Inessiivi lõpp on rahvalauludes sageli *-ssa* (*paeludessa*). Murdekeelega ühine on tugevaastmeline inessiiv, nt. *siiga üppab aedas, jalgas saksa saapa'aida, kuuse tippus, kase ~ haava latvas, nurkas, kuub selgas, kolmas* [kätki] *rippus kodu pardes ~ partes, pilliroogus*.

4.6. Murdekeeles ja rahvalauludes esineb harilikult kaasrõhulise silbi järel *-lle*, nt. *karjatselle; suuremalle suurem tükk, pisemalle pisem tükk; talguselle 'talgutele'*. Alati see siiski niimoodi pole, nt. *arakale aigus; varesele valu, kiitsakale kibedus*. Rahvalaulukeeles on mõnikord vahetatud allatiivi (*-lle*) ja adessiivi (*-lla*) lõpuvokaal, nt. *petipiim mul lähkerille ~ lähkerisse*; [läksin] *isa aita varga'alla*. Määrsõnades võib *-lle* täita mõlema käände funktsiooni, nagu *iirid tulid istukille, rotid tulid roomakille*; [jäi] *upakille, servakille*.

4.7. Translatiivi lõppudeks on murdeomane *-ks* või rahvalaulukeeles käibivad *-kse, -ksi* ja *-ksa*, nt. *soldatiks sain sõjameheks; et ei mina süündind soldatiksa ega mina mahtund madruseksi; nõrk oli neiu nõudejakse*.

4.8. Rahvalauludes, nagu murdekeeleski, on üldisem *de*-mitmus. See võib kontamineeruda *i*-mitmusega, nt. *pulmidelle; õtsun hõbeohjudessa, parre alla paeludessa; ruugedesse rõõvidesse 'riietesse'*. Ühesilbilistest pikavokaalsetest sõnadest on kirja pandud värsiread: [tegid] *puiest laeva, luiest laeva*. Need vormid pole murdeomased (vrd. *luude*), vaid esinevad põhjaeesti keelelal viru murrakus, Põhja-Tartumaal ja Põhja-Viljandimaal.

4.9. Murdekeeles esineb *i*-mitmust palju vähem kui rahvalaulukeeles, nt. [hobune] *võind aesuta karata, kas pannaks padjus magama*; [ei] *kanapoegil karjumaie, ei linaseemil siuksumaie; mõisapaikus; magada mina tahaksin, Peetri pikisse linusse; kullerkuppu* [kasvanud] *silmi peale, silmist sinine, mis seal kodu parsil rippus, verisulile*.

4.10. *e*-pluural käibib murdekeeles vaid teatud sõnavormides, ka rahvalaulukeeles on seda vähe: *kullerkupud* [kasvanud] *kulme peale, jalge pealta*, [tegi] *pohlalehtest poole torni, õlge 'õlgede' peale*.

5. Pööramine

5.1. Kogu keskmurdes, eriti selle lääneosas, on pluurali 3. pöörde lõpuks imperfektis *-id*, ida pool *-ivad*. Anna-Paide rahvalauludes leidub mõlemat, nt. *lõid ~ lõivad, tegid ~ tegivad, saia sõivad Salla naised*.

5.2. Imperfekti tunnuseks murdekeeles on *-si ~ -(i)s* (*kuulsin : kuulis, hakkasin : hakkas*), vaid teatud sõnarühmas *-i* (*panin, peksin*). Murdeomased pole sellised kirjapanekud nagu *kasvatin* [tamme] *isal iluksi, odraoras haljendi; külma minda külmateli, vilu minda*

vingeteli. Kas keskmurde viru murrakuist, kirderanniku- või idamurdest pärineksid *kuulin*, *vastu kostin* ‘vastasin’ (pro *kuulsin*, *kostsin*).

5.3. Murdekeeles varieerub tugevasti *nud*-kesksõna, harilikult *-nd*, kuid on muidki võimalusi. Varieerumine on iseloomulik rahvalaulude keelelegi. Üsna sage on *-nd*, nt. *joond*, *kasvand*, *kuivand*, *kulutand*, *käänd*, *lagund*, *saand*. Harvemini on *-n* kadunud nagu murdekeeles: *old*, *pääst* ‘pääsenud’. *nud*-kasutus võib olla tingitud kas värsimõõdust või naaberlade (Põhja-Tartumaa, Põhja-Viljandimaa idaosa) mõjust, nt. *lugenud*, *murdnud*, *teinud*, *ei Andres võtnud sõnada* ‘kuulanud sõna’, ka *annud* ‘andnud’, *kannud*, *kiinnud*, *pannud* (murdepärane oleks *and* jne.). Vormi *tahtnud* asemel on Jõhvis elanud laulikult kirja pandud *tahtand*, mis viitab kirderannikumurde mõjule.

5.4. *da*-tegevusnime puhul pälvib tähelepanu, et keskmurdes üldlevinud *näha* kõrval esineb rahvalaulude kirjapanekuis ka *nähja*. Sellest on hajateateid keskmurde lääne- ja idaosast, kuid omasem on see saarte ja läänemurdele. Konsonanttüvelised on rahvalauludes *peasta* ‘pääseda’, *veerda* ‘veereda’, murdekeeles on need sõnad vokaaltüvelised (◌*piaseda*).

5.5. Umbisikulises tegumoes on värsimõõt aidanud säilitada 2. silbi vokaali, nt. *maksetud*, *peksetakse*, kuid *maeti*. Analoogia tõttu kasutatakse vormi *müietud* ‘müüdüd’, mis murdekeeles puudub.

5.6. Rahvalaulukeeles on laialt levinud potentsiaali vormid, millele liitub oleviku tunnus: *ne+kse*. Need ei väljenda sisuliselt võimalikkust, vaid umbisikulist tegumoodi, nt. *voodi aita pandaneksi* (pannakse), *mis mul süia toodaneksi*, *mis seal kodus tehtaneksi*, *tehtaneksi*, *nähtaneksi*, *sind aga ära müidaneksi*, *kus need tunnid tuntaneksi*.

5.7. Üksnes rahvalaulukeeles käibib selline vorm nagu *nu+de+kxi*. See lähtub *nud*-kesksõna translatiivist, algne dentaalainene on säilinud või asendunud *d*-ga, nt. *saan mina sulle saanudeksi*, *jälle sulle jäänudeksi*.

6. Kokkuvõtteks tuleb öelda, et Anna-Paide rahvalaulude üllitis on keeleliselt mitmekihiline. Siin on arhailisi sõnu ja sõnavorme, mida on aidanud säilitada värsimõõt. Samuti näeme Järvamaale omast murdekeelt ja naaberlade keelelisi mõjutusi, mis on tulnud põhiliselt läänest, põhjast ja idast.

REGILAUUDE KOGUMISEST PAIDE JA ANNA KIHELKONNAS

Ottile Kõiva

Esimesed regilaulude kirjapanekud Paide kihelkonnast pärinevad 19. sajandi keskpaigast. Üleskirjutajaks oli publitsist ja luuletaja Friedrich Nikolaus Russow (14. IV 1828 – 22. VII 1906). Ta sündis Tallinnas eesti päritoluga tolliametniku perekonnas. Vanemad surid noorelt. Russowi lapsepõlv möödus Paide lähedal vanaema hoole all. Alghariduse sai ta Paide kreiskoolis, edasi õppis Tallinna gümnaasiumis (1840–1847) ja seejärel Peterburi Ülikoolis õigusteadust (1847–1851). Ülikooliõpingute ajal on ta koolivaheaegadel käinud Paide piirkonnas rahvalaule kogumas. Pärast ülikooli lõpetamist asus Russow tööle Tallinnas Eestimaa Kubermanguvalitsuses. 1863. aastal siirdus ta Peterburi, kus töötas mäedepartemangus ja Ermitaaži graafikaosakonna konservaatorina. 1865–1905 oli Russow ühtlasi Teaduste Akadeemia Etnograafiamuuseumi (1879. a-st Antropoloogia- ja Etnograafiamuuseum) varahoidja.

Russow kuulus Peterburi patriootide ringi, oli Johann Köleri lähedane sõber ja õpilane. Harrastuskunstnikuna on ta muuseas loonud õlimaale ja joonistusi Tallinna motiividel.

Russowi rahvaluule-alane tegevus on seotud Eestimaa Kirjandusliku Ühinguga (EKÜ). Tema suunajaks ja juhendajaks oli Alexander Heinrich Neus (27. XII 1795 – 22. II 1876), tollal eesti rahvalaulude parim tundja, EKÜ Kodumaateaduse osakonna direktor aastatel 1842–1857. 1847. a. sai Neus EKÜ-lt eesti rahvalaulude teadusliku väljaande koostamise tellimuse ja seoses sellega intensiivistas ta ka rahvalaulude kogumist sõprade kaasabil.¹

Russowi kogutud rahvalaulude originaalid pole säilinud, olemas on aga Neusi väga täpsed koopiad, mis asuvad Eesti Rahvaluule Arhiivis EKÜ kogus.² Seitse Russowi regilaulukirjapanekut on avaldatud Neusi antoloogias “Ehstnische Volkslieder” I–III (1850–1852). EKÜ fondis on 24 Russowi kogutud teksti (19 regilaulu, 1 loits ja 4 uuemat, siirdevormilist rahvalaulu), koos Neusi poolt avaldatud tekstidega, mille algkäsikirju ega ka koopiaid alles

¹ Neus oli Russowite perekonnatuttav – Russowi lell oli Neusi klassikaaslane gümnaasiumipäevilt ja lähedane sõber.

² EKÜ, F 232 f², lk. 58–63 (nr. 301–309), lk. 65–71 (nr. 315–328), lk. 77 (nr. 337). Neusi käsikirja esilehele on kirjutatud: “Volkslieder der Ehsten, gesammelt in den Jahren von 1818 bis 1863”. Selles ajavahemikus on Neus endale ümber kirjutanud mitmelt poolt pärit rahvalaule. Aastad 1818–1863 on hiljem ekslikult sattunud ka Russowi kirjapanekute koopiade juurde ja väljaannetesegi.

pole, on niisiis meieni jõudnud kokku 31 teksti. Täpset üleskirjutusaega pole lisatud, aga arvestades “Ehstnische Volkslieder” I köite ilmumisaastat, pidid sealsed tekstid olema üles kirjutatud hiljemalt 1840. aastate lõpul.

Russowi poolt kogutust paistavad eriti silma lüroepilised laulud. Seitsme pika ja tervikliku lüroepilise teksti hulgas on müütiline “Loomine” (lt. 1), samuti paar perekonnaballadi – “Tütarde tapja” (lt. 14, var. 1) ja “Mehetapja” (lt. 15, var. 1). Veel elavat traditsiooni näivad kajastavat kaks kiigelaulude kirjapanekut. Tavandilauludest on kõige rohkem pulmalaulu (8 teksti), osa neist on aga fragmendid. Kujundirikkaid lüürilisi regilaulu on mitmest teemavaldkonnast, nagu armastus ja abielu, laul ja laulik, hool ja mure. Küllap just Neusi näpunäidete järgi on noor Russow märkinud ka värsside variante, sõnaseletusi ja loitsu puhul selle esitusviisi küllaltki täpse kirjelduse.

Võimalik, et Russow on rahvalaulu kirja pannud veel hiljemgi, siis, kui ta koos Neusiga koostas regilaulude rahvapärandit. Selle esimene osa oli valmis ja tsensori käes 1859. a.³ Tsensoori takistuste tõttu jäi käsikiri aga trükkis avaldamata ja läks kaotsi.

Põhiosa Paide ja Anna regilaulukirjapanekutest on Eesti Rahvaluule Arhiivis Jakob Hurda rahvaluulekogus. Hurda suurüleskutses “Paar palvid Eesti ärksamaile poegadele ja tütardele” (1888)⁴ oli Järvamaa nende maakohtade loetus, kust vanu laule veel väga vähe korjatud. Täiesti valge laik oli tollal Anna kihelkonna ala. Esimene saadeti Anna regilauludega saabus Hurdale 20. IX 1889. aastal. Saatja oli Ambla köster Konrad Engelbrecht Preisberg⁵ (31. I 1868 – 10. I 1919).⁶ Kaaskirjas on selgitus: “Juuresolev vanavara on Anna kihelkonnast Purdi vallast pärit, kus ma lapsepõlves elasin.” Regilaulu on selles saadetises 11. Preisbergi teine, väiksem ja ühtlasi viimane saadeti Hurdale (aastast 1891) sisaldab ainult paar Anna regilaulu, rohkem on laule Türi kihelkonnast.⁷

³ EAA, f. 321, n. 1, s. 229, l. 121: Tsensoor Carl Micwitzi hinnang A. H. Neusi ja Fr. Russowi “Eesti rahva laulud” 1. jao kohta 7. XII 1859. a. Fotokoopia sellest on EKM EKLA-s: B-47: 99–101.

⁴ Olevik, 1888, 22. II, nr. 8, lk. 1; 29. II, nr. 9, lk. 1; 7. III, nr. 10, lk. 1 ja 21. III, nr. 12, lk. 1.

⁵ Originaalis on ainult Preisbergi eesnime algustäht K. Vanades registrites ja laulukoopiatel on eesnimena ekslikult märgitud *Karl*. Õige eesnime ja eludaatumid on välja selgitanud folklorist Veera Pino “Eesti vanasõnade” (EV) kogujate registri koostamisel (Eesti vanasõnad IV. Lisad. Proverbia Estonica IV. Monumenta Estoniae Antiquae III. Koost. L. Briedis, A. Hussar, A. Krikmann, V. Pino, E. Rivis, I. Sarv, R. Saukas, toim. A. Krikmann, I. Sarv. Tallinn: Eesti Raamat, 1988, lk. 438). Konrad Preisbergi elulugu on igakülgset uurinud folklorist Rein Saukas “Eesti mõistatuste allikaloo” koostamisel (Rein Saukas, Eesti mõistatuste allikalugu I. Reetor 5. Tartu: Eesti Kirjandusmuuseum. Folkloristika osakond. Eesti Kultuuriloo ja Folkloristika Keskus, 2005; Eesti mõistatuste allikalugu II. Reetor 6. Tartu: Eesti Kirjandusmuuseum. Folkloristika osakond. Eesti Kultuuriloo ja Folkloristika Keskus, 2005; Eesti mõistatuste allikalugu III. Reetor 7. Tartu: Eesti Kirjandusmuuseum. Folkloristika osakond. Eesti Kultuuriloo ja Folkloristika Keskus, 2007; Eesti mõistatuste allikalugu IV. Reetor 8. Tartu: Eesti Kirjandusmuuseum. Folkloristika osakond, 2009).

⁶ H III 4, 147/59.

⁷ H III 12, 445/8.

Konrad Preisbergi isa Carl Eduard Preisberg oli köster, tema haud on Anna kalmistul. Konrad Preisberg lõpetas Paide kreiskooli, 1886–1887 õppis Tartu Õpetajate Seminaris, 1889. aastast kuni surmani töötas kõrtrina Amblas. Kaasaegsed on teda meenutanud väga hea inimesena ja agara seltskonnategelasena.⁸

Preisberg hukkus traagiliselt – ta mõrvati 10. jaanuaril 1919. a.⁹ Preisbergi kirjanekutes on väga häid, Anna kihelkonnale iseloomulikke orjuslaulude ja vaeslapselaulude tekste, laule laulust jm. Peale regilaulude on ka paar uuemat laulu ja loodushäälendeid.

1891. a. saadetise kaaskirjast nähtub, et Preisberg on huviga jälginud ka rahvaviise ja variaablust. Ta oleks viisegi Hurdale saatnud, kui neid vaid oleks soovitud. Nii kirjutab ta ühe Türi kihelkonnast pärit laulu kohta: “Laul VI [Kus käisid sa mu pojuke] on ka juba minu esimeses näputäiekeses, aga siin on ta natuke teistmoodi ja saab ka ühe teise viisi peal lauldud. Kumbki nendest viisidest ei lähe nende viisidega ühte, mis Hermannil “Eesti rahva viisides” on ilmnunud. Kui soovite, saadan Teile need viisid ja ka veel mõned teised.”¹⁰ Rahvaviiside saadetist ei järgnenud. Võimalik, et Hurt soovitas rahvaviiside noodistused saata Karl August Hermannile, sest ennast ei arvanud ta viiside kogumiseks küllalt kompetentseks. Hurda poolt kavandatud esimeses rahvaluule editeerimisplaanis olid rahvaviisid ette nähtud omaette seeriana.¹¹

1889. aastal on Hurdale Järvamaalt kahel korral regilaule saatnud ka Väätša kooliõpetaja Kaarel (Karl) Türk (17. XI 1858 – 31. XII 1939).¹² Ta oli pärit Pilstvere kihelkonnast Imavere vallast, kus tema isa Ado oli taluperemees. Koolmeistri ametis oli ta olnud juba väga noorena kodukohas Järvavere koolis (1874–1879), õpetajakutse omandanud hiljem Tallinna Kubermangugümnaasiumis.¹³ 1885. aastal kolis perekond Türi kihelkonda Väätšale, kus Kaarel Türk töötas kooliõpetajana aastatel 1886–1898.¹⁴

⁸ EKLA, f. 199, m. 47, l. 45.

⁹ Peep Kärp, Fotomeenutusi traagilistest ajaloostundmustest. – Kultuur ja Elu 1990, nr. 9, lk. 38–40, siin lk. 39.

¹⁰ H III 12, 452.

¹¹ Ettekanne Eesti Kirjameeste Seltsis 1875. Vt. [Eesti Kirjameeste Seltsi protokollid.] Kaheksas koosolek. 26. ja 27. Septembril Tartus. – Eesti Kirjameeste Seltsi aastaraamat 1875. Kolmas aastakäik. Tartu: Trükitud H. Laakmanni kirjadega, 1875, lk. 96–103, siin lk. 101.

¹² Rahvaluulesaadetiste kaaskirjas Türk eesnime ei ole lisanud, on ainult eesnime algustäht. Meetrikaaramatutes on K. Türgi eesnimi *Karel* (EAA, f. 3159, n. 1, s. 441, l. 762) või *Kaarel* (EAA, f. 3159, n. 1, s. 459, l. 345); kirjas C. R. Jakobsonile “Sakala” tellimuse asjus (4. I 1879) on ta oma aadressiks andnud “koolmeister *Kaarl* Türk Pillistfer, Imafer Iarafer” (EKLA, f. 47, m. 47: 10); hilisemates töö- ja elukohtades on teda tuntud eesnimega *Karl* (vt. Tiit Saarist, Hetki Paide ajaloost. – Paide – Eestimaa süda. Paide: Eesti Kodu-uurimise Selts, 1991, lk. 3–9, siin lk. 4; Kilde Anna kihelkonnast. Pühen-datud Eesti Vabariigi 90. sünniaastapäevale. Koost. Elle Näppo. [Paide:] OÜ Saarakiri, 2008, lk. 13 ja lk. 58). *Karl* Türgist kui Anna koorijuhist rääkis siinkirjutajatele ka Ottilie Niinemägi, kes tema juhitud Purdi segakooris laulis.

¹³ <http://www.imaverepk.ee/ajalugu>. 16. XI 2011.

¹⁴ Väätša Põhikool 260. [Väätša, 1999.], lk. 13 [nimestik “Koolijuhte läbi aegade”].

Koolitöö kõrval on Türk olnud aktiivselt tegev ka muusika alal. Kui Paide Eesti Seltsi “Ühendus” juures 1886. aastal alustas tegevust segakoor, käis Türk Väätsalt seda juhata-mas.¹⁵ Töenäoliselt saajandivahetusel asus Türk tööle kupjana Purdi mõisas (vt. fotot), aga hakkas juhutama ka siinset laulukoori ja orkestrit. Harjutatud on laupäevaõhtuti, pühapäeviti esinetud mõisa küünides pidudel, mille sissetulek läks heategevuseks.¹⁶ 1910. aastal võttis Türk Purdi laulukooriga osa üldlaulupeost Tallinnas.¹⁷ 1913–1914 oli ta Anna kiriku orga-nist.¹⁸ (Türi kogudusest Anna kogudusse on Türk tulnud 1909. aastal.¹⁹)

K. Türgi esimeses rahvalaulusaadetises (Hurda poolt signeeritud 18. I 1889) on ainult Türi kihelkonna laulud, teise saadetise (21. V 1889)²⁰ käsikirja esilehele on koguja märki-nud: “Paide, Väetsa, K. Türk (Türi kihelk.)”. Seda on registreeritud koostamisel ja publitseeri-misel tõlgendatud kaheti: kord on võetud aluseks esikohal olev Paide, kord saatmiskoht Türi kihelkond.²¹ Et K. Türgi selles saadetises on kindlasti ka Paide laule, selgub võrdlusest E. Türgi saadetisega (vt. allpool). Kahjuks pole aga täpsustatud, millised laulud on üles kir-jutatud Paides, millised Türi kihelkonnas Väätsal. Saadetises on 40 regilaulu, lisaks veel kaks laste mängitamislaulu koos vastavate selgitustega, mis Hurda kogus on üsna harulda-sed. Suhteliselt palju on kirjanekute seas orjuslaule, nekrutilaule ja vaeslapselaule. 38. aruandes kirjutab Hurt: “Olge terve! Kaunis ja hinnaline lisa. Ehk saate ka mõne jutu ja vana usku üles kirjutama.”²²

Samal aastal (16. mail 1889), mõni päev enne K. Türgi viimast saadetist, on Hurt saanud käsikirja 24 regilauluga neiu E. Türgilt Pilstvere kihelkonnast Imavere kabelimõisast, saadetise lõpus on aga märgitud, et laulud on Paide linnast korjatud.²³ Head, terviklikud tekstid on kirjutatud hoolikalt ja korraliku käekirjaga. Aruandes ütleb Hurt neiu E. Türgi korjanduse kohta: “Ilus kimbuke vanu lillesid. Täname. Ehk leiate Pilstverest sarnatseid?”²⁴ Järge aga ei tulnud. Osa E. Türgi üleskirjutustest on väga sarnased K. Türgi poolt saadetud

¹⁵ J. Eilart, Kultuurilooline Järvamaa. – Paide rajoonis. Kodu-uurijate seminar-kokkutulek 6.–9. au-gustini 1972. Artiklite kogumik. Tartu: Eesti NSV Teaduste Akadeemia kodu-uurimise komisjon. Eesti NSV Looduskaitse Selts, 1972, lk. 179–204, siin lk. 192; Tiit Saarist, Hetki Paide ajaloost, lk. 4.

¹⁶ Arne Pöder, Muusikaelu. – Järvamaa. Loodus. Aeg. Inimene. 2. Koost. Taavi Pae, Henn Sokk. [Tallinn:] Eesti Entsüklopeediakirjastus, 2009, lk. 354–378, siin lk. 369.

¹⁷ Näitelava, 1910, nr. 15, lk. 217, foto nr. 18.

¹⁸ Kilde Anna kihelkonnast, lk. 13.

¹⁹ Paide koguduse personaalraamat (Anna abikogudus), 1919–1934. EAA, f. 3159, n. 1, s. 459, 1. 345.

²⁰ H II 13, 635/50 (1–40; 1–2).

²¹ Eesti rahvalaulude antoloogias on trükitud 5 teksti K. Türgi sellest regilaulusaadetisest, neist 4 teksti juures on päritolukohaks pandud Paide (ERIA, nr. 2717, 2984, 4560, 4862), ühe teksti puhul aga Türi (ERIA, nr. 1750).

²² Olevik, 1889, 5. VI, nr. 23, lk. 3.

²³ H II 26, 911/8 (1–24).

²⁴ Olevik, 1889, 22. V, nr. 21, lk. 2.

tekstidega. (Käesolevas kogumikus on need tähistatud sama laulu a- ja b-variantidena.) Ilmselt on K. Türgil ja E. Türgil olnud ühiseid laulikuid (~ühine laulik), kellelt võidi isegi samaaegselt laule kirja panna. Nagu eespool märgitud, käis K. Türk just neil aastail sageli Paides. Kas mingil määral võis olla tegu ka teise üleskirjutuste kopeerimisega, pole olemasoleva materjali põhjal võimalik öelda. K. Türk ja E. Türk olid arvatavasti sugulased, kuid neiu E. Türgi isikuandmeid pole kahjuks seni õnnestunud välja selgitada.

Entusiastlik rahvaluulekoguja oli Paidest pärit Aleksander Hanson (snd. 16. II 1874).²⁵ Kogumistööd Paide linnas ja ümberkaudsetes küldes alustas ta juba 18-aastasena. Ajavahe-
mikus 1892–1896 saatis Hanson Hurdale üle 120 regilaulu, lisaks veel rahvajutte, rahvaluule lühivorme ja uskumuste-kommete kirjeldusi. Tema neljast saadetisest kõige suurem on esimene saadetus, mis sisaldab 100 regilaulu ja mõned regilaulu elementidega loitsud.²⁶ Esindatud on enamik paikkonnas tuntud regilaululiikidest, kahjuks puuduvad lõikuslaulud ja kiigelaulud. Koguja hariduse kohta pole andmeid, aga kirjapanekud on tehtud päris hea kirjaoskusega, käekiri on lausa kalligraafiline. Saadetise vormistusestki on tunda, et seda tööd on tehtud hoole ja armastusega (vt. illustratsioone). Suure kogu ümberkirjutamisel on noormees üle pingutanud. Saadetise lõppu on märgitud: “Paides 23. Jõulukuul kell 2 homiku 1892”.²⁷ (Väsimumest ja magamatuses on viimastesse tekstidesse sattunud mõni viga.) Oma 87. aruandes nimetab Hurt seda kauniks korjanduseks, mille järg oleks väga soovitatav.²⁸ Ja järg tuligi, kuid regilaule oli hilisemates saadetes vähe.²⁹ Kaaskirjas teisele saadetisele 1893. a. juulikuus ütleb Hanson, et “vanavara on Paide ligidal küllalt saadaval, kui aga mõni mees ka omalt poolt sulle pihku võttaks ja kallist vara paberisse pistaks.” Ta muretseb, et “isamaaliste asjadega” on järvalased teistest maha jäänud.³⁰

Viljakas rahvaluulekoguja on olnud ka O. J. Siin. Mingisuguseid eluloolisi andmeid pole aga temagi saadetistele lisatud. Täit selgust ei saa tema isiku kohta ka arhiivandmestikust.³¹ Aastatel 1894 ja 1895 on Siin Hurdale rahvaluulet saatnud neljal korral, regilaule on

²⁵ Koguja sünniaja- ja koha väljaselgitamise eest võlgnen tänu Veera Pinole ja Rein Saukasele. Aleksander Hansoni edasise elukäigu kohta Paide meetrikaraamatutes andmeid pole.

²⁶ H, Gr. Qu., 135/97 (1–100), 210/1 (1–7).

²⁷ H, Gr. Qu., 212.

²⁸ Olevik, 1893, 26. VII, nr. 30, lk. 633–634.

²⁹ H II 38, 857/64 (1–10), 872/3 (1–4), (1893); H II 46, 935/43 (1–2, 4–10), (1894); H II 57, 687 (1–2), (1896).

³⁰ EKLA, f. 43, m. 4: 19.

³¹ Paide koguduse sündinute nimekirjas (1871–1891), (EAA, f. 3159, n. 1, s. 395, l. 53, nr. 54) on Otto Sion, Jaani ja Mari p., snd. 18. VII 1878 Pernaufeld [Pärnuvälja, Paide khk.]. Paide koguduse personaalraamatu XIVa (linna- ja maakogudus, R–T), (1891–1936) järgi on Otto Jaani p. Sion olnud fotograaf (EAA, f. 3159, n. 1, s. 453, l. 90). On võimalik, et Hurda korrespondent O. J. Siin on sama isik. Sellele viitab ka Siini teises saadetes (H III 18, 37/68) leiduv märg – Pärnuvälja valdas, Paide kihelkond. Arvestades sünniaastat 1878 pidanuks ta rahvaluulekogumist alustama veelgi nooremana kui Aleksander Hanson. Kas ehk ei innustanud teda “sulge pihku võtma” just Hanson?

nendes saadetistes kokku üle saja, neist enamik kõige varasemas korjanduses. Esimese ja viimase saadetise alguses on märge, et materjal on korjatud Paide ja Türi kihelkonnast, aga üksikute tekstide päritoluandmed puuduvad.³² Hurt on Siuni saadetised võtnud vastu tänu ja tunnustusega. “On õige materjaal. Täname ja palume veel koguda. Vaev ei saa mitte asjata olema,” kirjutab Hurt 100. aruandes.³³ Vaev ei ole tõesti asjata olnud. Siuni poolt kogutu täiendab oluliselt Paide kihelkonna rahvapärimeste, eriti just regilaululülike üldpilti. Tema kirjapanekute seas on lõikuslaule, kiigelaule (neist oli varem ainult paar teksti) ja esmakordselt isegi üks mardi- ja kadri laulu variant. Ka rahvaehtsuse seisukohalt on Siuni – nagu kõigi teistegi Paide ja Anna rahvaluulekogujate – kirjapanekud “õige materjal”, ilma oma poolsete ilustusteta. Raskusi on olnud arhailiste sõnavormide kirjapanemisega: kohati esineb mõnede sõnade ja muutelõppude väärtõlgendamist, samuti kiirustamisest tingitud hooletusvigu. Kaaskirjas neljandale saadetisele (1895) teatab Siun, et elab nüüd Tartus ja lisab ka oma uue aadressi. Vanavara on ta korjanud Paides ja võiks veel korjata, “kui sui Paide poole lähen”.³⁴ Tema neljas rahvaluulesaadetis jäi siiski viimaseks. Ehk tuli ta Tartusse edasi õppima?

1893. aastal on Hurdale Paidest 19 regilaulu saatnud T. Michelson.³⁵ See on hea täiendus eelkõige regivärsilise lüürika kogule, lüroepikat esindab ainult kaks lühikest teksti. Enamik nendest lauludest (13) on Paidest ainukordselt fikseeritud. Domineerivad naiselikud teemad. On kujundirikkaid, tunde- ja mõtteerksaid neidude laule, näiteks väga omapärase arendused laulutüüpidest “Kolm rätti” (lt. 177) ning “Hea ja kuri kodu” (lt. 161). Korrespondendi enda, samuti lauliku(te) kohta saadetises lisateavet pole. Ka meetrikaraamatute abil ei õnnestunud tema isikut tuvastada.

Paide piirkonnast pärit regilaulu leidub Hurda fondis ka Virumaa laulude seas. Nimelt on Hurda stipendiaadid, filoloogiaüliõpilane, hilisem rahvaluuledoktor ja rahvaviiside suurokogumise juht Oskar Kallas (25. X 1868 – 26. I 1946) koos meditsiiniüliõpilase Michel Ostroviga (22. III 1863 – 21. II 1940) 1888. aastal Jõhvi kihelkonnas Puru külas üle viiekümne regilaulu kirjutanud ühelt suhteliselt noorelt naiselt Leena Randmerilt, kelle kohta

³² H I 7, 29/76 (1–81), (1894); H III 18, 37/47 (1–15), (1894); H III 23, 441/3 (1–4), (1895); H II 54, 151/90 (1895). Kaks laulu Siuni esimesest saadetisest (H I 7, 44 (34) ja H I 7, 47 (38)) on käesolevast kogumikust välja jäetud. Nende Türi khk. päritolu ilmneb kohalikes paiganimedes, mida Siun on väga täpselt kommenteerinud, aga ka “paigavaimus”. Esimeses on peale Türi khk. mõisate (~valdade) nimede kasutatud ka talukohtade ja isegi heinamaa nimesid, mida võisid teada vaid kohalikud: Las mind laulda Laupa moodi./ kõerutada Kerna moodi./ viisi võtta Väätsa moodi./ tooni tõsta Tori moodi!/ Tori aga toidab Tondissaare./ Loogu küis Loodevälja (H I 7, 44 (34), värsid 1–6). (Siuni kommentaari järgi on Tondissaare talukoht Tori vallas, Loodevälja talukoht Kirila külas ja Loogu küis Loodevälja t. heinamaa.) Teine välja jäetud tekst (H I 7, 47 (38)) on siirdevormiline külalaul Türi khk. Kolu valla peredest.

³³ Postimees, 1894, 10. VI, nr. 124, lk. 3.

³⁴ EKL A, f. 43, m. 21: 15.

³⁵ H III 12, 485/500 (1–19).

on märgitud, et ta on sündinud Paide ligidal.³⁶ Jõhvi–Iisaku regilaulude ja laulikute ülevaates konstateerib Ülo Tedre, et Leena Randmeri “laulud on mõneti erandlikud, Jõhvis vähetuntud.”³⁷ Laulude päritolule vihjavad ka mõned Anna ja Paide kihelkonna paiganimed (vt. nt. “Oma ema ja võõrasema ootavad koju” (lt. 313, var. 1) ja “Neiud põlgavad” (lt. 8, var. 1)).

20. sajandi algul, eesti rahvaviiside süstemaatilise kogumisaktsiooni käigus, suunas Oskar Kallas Järvamaale häid kogujaid, kuid nende põhiliseks tegevuspiirkonnaks on olnud Peetri kihelkonna ala. 1911. aastal on lühiajaliselt peatunud ka Anna kihelkonnas Puiatu külas. Viiside kirjutajaks oli tolleaegne Peterburi Konservatooriumi üliõpilane, Eesti Üliõpilaste Seltsi (EÜS) stipendiaat Peeter Penna (2. I 1873 – 3. VII 1943), tekstide kirjutajaks juba kogemustega rahvaluulekoguja Volde mar Rosenstrauch (27. I 1877 – 8. I 1919). Saak oli napp – ainult kuus regilaulu, see-eest aga koguti Annast esmakordselt regiviise ja kirjutati üles ka lauliku nimi ning vanus.³⁸ Paidest pole EÜS-i fondi laekunud ainsatki noteeringut. Oma reisikirjelduses märgib Rosenstrauch, et kõige rohkem on regilaule säilinud Peetri kihelkonnas, Annas veel mäletatakse neid, kes regilaule oskasid, Paides aga polevat midagi saada.³⁹ Võib-olla kulus kogu aeg Peetri kihelkonna külades ja Paide piirkonda ei jõutudki?

Paar väikest, aga väga sisukat Paides kirja pandud regilaulukogu leidub ka ERA Eesti Kirjanduse Seltsi (EKS) fondis. Ühe 1913. aastal EKS-ile saadetud Türi kihelkonna rahvaluulekogu juures on väike vihik Paide kihelkonna regilauludega (23 teksti).⁴⁰ Vihiku kaanele on kirjutatud: “Vanavara 1904. Juula Neidoffi, snd. Tikkeri suust (Paides) mahakirjutanud A. Kruusberg”. Üheksa Juula Neidoffilt kirjutatud regilaulu leidub aga ka Türi laulude seas, kogumisaeg 1913.⁴¹ Enamik neist on 1904. a. üles kirjutatud laulude variandidid.

Teenekas ajalooarrastaja ja vanavara jäädvustaja Aleksander Kruusberg (1937. a-st Kruuspere; 31. VIII 1879 – 12. XI 1937) oli pärit Järvamaalt Türi kihelkonnast Väätsalt. Hariduse sai ta Paide linnakoolis, mitmesugustel kursustel ja vabakuulajana Tartu Ülikoolis. Kruusberg töötas Eesti Hüpooteegipangas ning oli Eesti Rahva Muuseumi ja Eesti Kirjanduse Seltsi korrespondent. Kruusberg on kogunud rohkesti ajaloolisi rahvapärimusi. Eesti ajaloole alalt on ta avaldanud ka rea kirjatöid, peamiselt algdokumente ja mälestusi. Suuremat tähelepanu on pälvinud tööd “Esiisade enneajalooline õigus”⁴² ja “Materjale Maltsveti liikumise kohta”.⁴³

³⁶ H II 1, 266/88 (391–427), 651/6 (836–850).

³⁷ VK VIII, lk. 111.

³⁸ EÜS VIII 503/4 ja 734/6.

³⁹ EÜS VIII 474/9.

⁴⁰ EKS 1, 122/46. Vihiku esilehel (lk. 122) on pliiatsikirjas märkus: Hurti Muuseumile saadud 9. X 07. Hiljem on see vihik pandud Kruusbergi 1913. a. käsikirja lõppu.

⁴¹ EKS 1, 33/40.

⁴² Aleksander Kruusberg, Esiisade enneajalooline õigus. I. Perekond. Tartu: Postimees, 1920.

⁴³ Materjale Maltsveti-liikumise kohta. Mit einem deutschen Referat. Juhan Leinberg, auch Prophet Malzwet genannt, seine Sekte und die mit seinem Namen verknüpfte Bewegung. Toim. Aleksander Kruusberg. Tartu: Loodus, 1931. A. K. eluloolised andmed on võetud EBL-ist (Eesti biograafiline

1908. ja 1909. aastal on mõned head regilaulud (kokku 7 teksti) Paides üles kirjutanud August Tobro (12. III 1887 – 19. VIII 1974).⁴⁴ Enamik neist kirjapanekutest on funktsioonilt pulmalaulud. Üldse domineerivad naiselikud teemad nagu kaunis neiu põli ja abielu naise eluraskused – pole kahtlust, et nende laulude esitajaks oli naislaulik. Tobro ise oli pärit Tartumaalt, õppis Aru ministeeriumikoolis, Treffneri gümnaasiumis ja Tartu Veterinaariainstituudi juures velskriametis. 1908. aastast alates elas ja töötas ta Paides, oli omavalitustöötaja ja populaarne seltskonnategelane.⁴⁵

Professor Walter Andersoni (10. X 1885 – 23. VIII 1962) organiseeritud lastefolkloori kogumise aktsioonist 1920.–1930. aastatel võtsid Paide koolid aktiivselt osa. 1925. a. vastas Andersoni küsitluskavale Paide linna algkooli IV b kl. (õpetaja Alma Timsoni juhendamisel),⁴⁶ 1936. a. sama kooli IV b kl.,⁴⁷ V kl.⁴⁸ ja VI kl.⁴⁹; 1928. a. Järva Maakonna Paide Ühisgümnaasiumi I a ja I b kl. (Anni Antsov)⁵⁰; 1935. a. Paide Keskkooli I kl. ja III kl.⁵¹ Üleskirjutamine toimus koolitunnis. (Kõiki tööd kohapeal kontrollinud ja juhendanud õpetajate nimesid pole lisatud.)

Peale päris lastelaulude on Andersoni kogus rohkesti mängitamislaulude variante (“Koer läheb karja” (lt. 391) 26-st variandist 21 ja “Tee kakku!” (lt. 392) 13-st variandist 8 on õpilaste kirjapanekud, “Tii-tii, tihane!” (lt. 393) 24 varianti on kõik õpilaste poolt paberile pandud). Palju on ka loodushääledeid, eriti pääsukese ja peoleo laulu imitatsioone (“Midli-madli” (lt. 414) 22 varianti ja “Kas Tiit teol?” (lt. 422) 16 varianti on eranditult õpilaste üleskirjutused). Sõnamäng ja -nali on lastele väga meelepärased. Sageli on lisatud absurdinalja – näiteks on teolise leivakotti pandud “päts piima, lass leiba” (vt. peoleo laul “Kas Tiit teol?”). Rekordilise variantide arvuga on arstimissõnad “Varesele valu!” (lt. 432 – 41 variandist 37 on õpilastelt). Mingi väikse valu puhul on neid sõnu lastele väga sageli lohutuseks loetud.

Lisaks alg- ja keskkooliõpilastele rakendas Anderson lastefolkloori kogumisel ka üliõpilasi. Rahvaluulekogumist on ta arvestanud proseminaritööna. Mõned Anna kihelkonna

leksikon. Akadeemilise Ajaloo-Seltsi Toimetused II. *Academiae Societatis Historicae Scripta II. Estonia*. Toim. A. R. Cederberg (peatoim.), H. Koppel, J. Köpp, A. Saareste, P. Treiberg, F. Tuglas, R. Kleis. Tartu: Loodus, 1926–1929, lk. 240) ja EBL-i täiendusköitest (Eesti biograafilise leksikoni täiendusköide. Akadeemilise Ajaloo-Seltsi Toimetised X. *Academiae Societatis Historicae Scripta X. Estonia*. Tartu / Tallinn: Loodus, 1940, lk. 146).

⁴⁴ EKS 15, 1/8.

⁴⁵ Eesti avalikud tegelased. Eluloolisi andmeid. Toim. R. Kleis. Tartu: Eesti Kirjanduse Selts, 1932, lk. 342.

⁴⁶ A 7818–7849.

⁴⁷ A 15795–15823.

⁴⁸ A 15824–15853.

⁴⁹ A 15854–15872.

⁵⁰ A 10218–10245.

⁵¹ A 15072–15143.

lastelaulud (~lastele lauldud/loetud laulud) leiduvad filosoofiateaduskonna üliõpilase Marie-Elisabet Otsa (snd. 1901) proseminaritöös.⁵²

Paide–Anna “Vana kandle” köitesse lisandus Andersoni fondist kokku u. 300 teksti. (Välja on jäetud liisklugemised, riimilised ja kirjandusliku päritoluga laulud, samuti Paides õppinud, aga kaugematest kihelkondadest pärit õpilaste üleskirjutused.)

1920. aastatel on professor Matthias Johann Eiseni lähetusel stipendiaatidena Paide kandis rahvaluulet kogunud toleaeagsed filoloogიაüliõpilased, hiljem tuntud teadlased August Palm (20. II 1902 – 2. IV 1972) ja Richard Viidalepp (1935. a-ni Viidebaum; 23. I 1904 – 3. VI 1986). Mõlemad on külastanud suure repertuaariga laulu- ja jutumeest Jüri Preemat, kes elas Paide äärelinnas Kurekülas, aga pärit oli Türi kihelkonnast Kolu vallast. Millal ta Kurekülla elama asus, pole lisatud. Palmi kirjapanekutes (1926. aastast) on Jüri Preemalt 42 regilaulu, mõned riimilised laulud ja muistendid.⁵³ Viidalepa 1927. a. korjanduses on Preemalt 13 regilaulu (osalt varasemate variandid), lisaks üks loodushäälend ja paar uuemat ringmängulaulu. Lauludest rohkem on muistendeid, ka pikki muinasjutte ja mõistatusi.⁵⁴ Jüri Preema on enamasti laulnud tüüpilisi meestelaule, suhteliselt palju on sõja- ja nekrutilaulude variante (lähemalt vt. “Paide ja Anna kihelkonna regilauludest ja laulikutest” lk. 78–81). Kogumistehnika kohta märgib Palm: “Laulud on etteytluse järele yleskirjutet ja pärast laulmise järele kontrollleerit.”⁵⁵ Arvatavasti on samuti toimunud ka Viidalepp.

1929. aastal asus Viidalepp tööle Eesti Rahvaluule Arhiivis (ERA), kus jätkas intensiivset kogumistööd ja sai ühtlasi rahvaluulearhiivi korrespondentide töö peamiseks juhendajaks. Ka hiljem, kui ta töötas Tallinnas Keele ja Kirjanduse Instituudi (KKI) rahvaluulesektoris (1947–1979; 1952–1962 sektorijuhataja), jäi tema eriliseks huviobjektiks kodukant Järvamaa – nimelt pärines ta Peetri kihelkonnast Nurmsi külast. Järvamaa rahvapärimuse jäädvustamist (koostöös Kirjandusmuuseumi rahvaluulearhiivi folkloristidega) jätkas Viidalepp taas 1960. aastate ekspeditsioonidel, samuti kohalike korrespondentide abil.⁵⁶ Kodukoha

⁵² A 9830.

⁵³ E, StK 37, 156/92 (1–6; 1–42), 63/4 (1–4).

⁵⁴ E, StK 40, 36/47 (66–76), 113 (157–159), 122/3 (35–46), 192/6 (28–29), 297/304 (7–9), 379/422 (55–62). Richard Viidalepa varasemast rahvaluulekogumistööst on põhjalikult kirjutanud folklorist Pille Kippar. (P. Kippar, Richard Viidalepp ja Järvamaa. – Järva Teataja, 1989, 27. V, nr. 61, lk 3; 30. V, nr. 62, lk. 3. Vt. ka Kodumurre 20, Tallinn: Eesti Teaduste Akadeemia Emakeele Selts, 2002, lk. 32–37).

⁵⁵ E, StK 37, 156.

⁵⁶ Janika Oras, Kolm laulikut 1965. a. Järvamaa ekspeditsioonilt: Anette Evert, Anette Raagul, Rosalie Veinberg. – Regilaul – esitus ja tõlgendus. Eesti Rahvaluule Arhiivi Toimetused 23. Tartu: Eesti Kirjandusmuuseum, 2006, lk. 87–149, siin lk. 94–96; Janika Oras, Viie 20. sajandi naise regilaulumaailm. Arhiivitekstid, kogemused ja mälestused. Eesti Rahvaluule Arhiivi Toimetused 27. Tartu: Eesti Kirjandusmuuseumi Teaduskirjastus, 2008, lk. 166–168. Iseloomulikku Richard Viidalepa suundumustes ja töömeetodites vt. ka Mall Hiiemäe, Richard Viidalepp: A Folklorist with and Ethnological Inclination. – Studies on Estonian Folkloristics and Ethnology. A reader and Reflexive History. Ed. by Kristin Kuutma, Tiiu Jaago. Tartu: University of Tartu; Estonian Literary Museum, 2005, lk. 243–258.

rahvaluulehuvilisi suunas ja innustas ta pensionieaski.⁵⁷ Järvamaa rahvaluulest ja selle kogumistest on Viidalepp ise ülevaatlikult kirjutanud koduloolises kogumikus “Paide rajoonis”.⁵⁸

1929. aastal tegi Viidalepp kogumismatka Anna kihelkonda, mis ERA vanades rahvaluulekogudes oli nõrgalt esindatud. Kogutud materjalidele on lisatud lühiülevaade matkast koos täpse kaardi ja esitajate nimestikuga.⁵⁹ Laulikute küsitlemisel on Viidalepp eriti tähelepanelikult jälginud neid liike, mis Anna kihelkonna vanades kogudes peaaegu puuduvad, nagu kalendritähtpäevade laulud, mängulaulud, lastefolkloor jne. Matka algul peatus Viidalepp Paide linnas ja lõpuks ka Peetri kihelkonnas. Nagu Viidalepp oma reisikirjelduses märgib, sai matk Anna kihelkonda “sooritet eranditult jalgsi”. Kogumisolude kohta kirjutab Viidalepp järgmist: “Nende päevade [27. V – 11. VI] ebasoodsa ilmastiku tõttu ei saand see matk olla nii põhjalik, kui kui oleksin soovind. Kavatsus oli hiljem veel korraks sinna tagasi sõita, kuid seegi ei vist osutu käesoleval suvel enam võimalikuks.

Anna kihelkond pole maa-ala poolest suur – moodustub vaid Anna vallast, kuid sääl on rohkesti metsatalusid, mis teest kaugel (maanteest), suvel võõrale osalt ligipääsmatud. Need jäid mul käimata. Otsisin objekte külist ja asundusist, mis asuvad suuremate teede lähedal. Nagu paistab juba kaardilt, on kõige rohkem olnud objekte Eivere asunduses (8). Põhjus lihtne – sääl asub vanadekodu. – Säält edasi oli lähedal ka kaks tublit eite (Anu Luik ja Ann Voormuth), kes teadsid ka veel vanu laule. Kuid vanu rahvalaule laulda oskas ainult Anu Luik ja temalgi oli häälematerjali kaunis napilt.”⁶⁰ (Anu Luige ja Ann Voormuthi laulurepertuaari on lähemalt tutvustatud lk. 88–92)

Vaatamata takistavatele asjaoludele oli Viidalepa tookordne regilaulusaak väikse ja “kultuurist rikutud” Anna kihelkonna kohta ometi küllaltki hea – üle poolesaja kirjapaneku, lisaks regilaulusugemetega loitse, loodushäälendeid ja lastelaulukesi.⁶¹ Kahjuks polnud sellel matkal kaasas viisikirjutajat, polnud ka fonograafi ega vist fotoaparaatigi – ERA kogudes pole ühtegi fotot 1929. a. suurematest laulikute.

Aastatel 1930–1936 on Paide kihelkonna alalt muu materjali hulgas mõned regilaulud saatnud ERA korrespondent, matemaatikaüliõpilane Helene Neumann (snd. 1907. a.).⁶²

⁵⁷ 1970. aastate algul kogus endise Peetri khk. alal väga edukalt mänge ja muud lastefolkloori õpetaja Saima Paeoja koos Vodja 8-kl. Kooli õpilastega. (Sellest on Viidalepp kirjutanud ajalehes Võitlev Sõna, 1973, 22. V, nr. 60, lk.3). Kirjandusmuuseumi korrespondendina jätkas Paeoja õpilaskooli kogumist ka Paide 3. Keskkoolis.

⁵⁸ Richard Viidalepp, Järvamaa rahvaluulest. – Paide rajoonis. Kodu-uurijate seminar-kokkutulek 6.–9. augustini 1972. Artiklite kogumik. Tartu: Eesti NSV Teaduste Akadeemia kodu-uurimise komisjon. Eesti NSV Looduskaitse Selts, 1972, lk. 107–121.

⁵⁹ ERA II 14, 11/4. Vt. lisa 2.

⁶⁰ ERA II 14, 11/2: “Paar sõna matkast Anna kihelkonda”.

⁶¹ ERA II 14, 25/81, 165/291, 459.

⁶² ERA II 23, 27/99 (1930); ERA II 31, 242/5 (1930); ERA II 90, 47/8 (1935); ERA II 122, 165/367 (1936).

Neumanni peamiseks lauluallikaks oli tema ema, Anna Neumann Mäo vallast Seinapalu külast. Hällilaulude ja mängitamislaulude kirjapanekud kajastavad veel elavat traditsiooni.

Annast on ERA korrespondentide hulka kuulunud Purdi algkooli juhataja, kirjamees ja seltsitegelane Ernst Rungi (8. XI 1885 – 28. III 1975). 1930-ndatel aastatel vastas ta ERA küsitluslehtedele ja organiseeris noorkotkaste kaastööd rahvamängude kogumisel. Laulude küsitluskavale vastates on ta kirja pannud riimilisi rahvalaule, regilaulude kohta aga märgib, et “vanemad, algriimilised rahvalaulud on täiesti kadunud”.⁶³ On lisatud häid andmeid kohalikust olustikust, aktiivsest seltsitegevusest ja ühtlasi laulutraditsiooni muutumisest, uuema, kirjandusmõjulise laulurepertuaari sissetungist. Rahvamängude saadetise juures on muuseas huvitav märkus: “Kooli [Purdi] ringkonnas on 7 võõrandatud ja tükeldatud mõisat, mis on kohale toonud palju asunikke igast ilmakaarest, mispärast puhast kohalist vanavara on raske tabada.”⁶⁴

Sõja-aastatel ja stalinistlike repressioonide aegadel oli rahvaluule kogumistöö madal seisus. Uus tõus algas alles 1950. aastate teisel poolel. Anna kihelkonna alalt lisandus uusi aktiivseid korrespondente, kultuurihuvilisi taluinimesi, tollal kolhoosnikke. Väga agar rahvapärimeste koguja oli Asta Kagovere (neiuna Lehtmet), (27. V 1920 – 18. XII 2002). Alates 1955. aastast saatis ta rahvaluulearhiivile (siis Kirjandusmuuseumi rahvaluule osakond) üle 3000 lehekülje kirjapanekuid, peamiselt rahvajutte, uskumuste ja kommete kirjeldusi, samuti rahvaluule lühivorme. Eriti palju on ta kirja pannud pajatusi kodukandi inimestest ja külaelu pöördelistest sündmustest 20. sajandil. Mõnus jutustaja oli Asta Kagovere ka ise. Rahvajutte on temalt korduvalt helilindistatud. Rahvalaule on tema saadetistes suhteliselt vähe ja need on uuemad, lõppriimilised. Ent peamiselt just Asta Kagovere soovitusel ja juhatusel õnnestus 1965. a. ekspeditsiooni ajal leida neid, kes veel mäletasid üksikuid regilaulu. Asta Kagovere sünnikodu oli Nurme külas, tema ema oli hariduselt kooliõpetaja, isa meremees. Pärast abiellumist naaberküla taluperemehe Tõnu Kagoverega kolis ta Sõmeru külla Matsile. Matsil oli arhailise elulaadiga talupere, vanad traditsioonid ja rahvatarkused olid seal au sees. Mehe lähisugulastelt pärinevadki paljud Asta Kagovere kirjapanekud. Tema erihuviks oli maalikunst. Sugulastele ja sõpradele kinkis ta tähtpäevadeks alati lillemaale ja looduspilte.⁶⁵ Vaatamata kõigile suure pere muredele ja eluraskustele oli ta kõrge eani optimistlik ja huumorimeelne.

Samaaegselt Asta Kagoverega alustas rahvapärimeste kirjapanemist Otilie (Olli) Niinemägi (neiuna Lehtmet), (12. I 1890 – 26. IX 1980). Ta sündis ja kasvas Koeru kihelkonnas, Väinjärve vallas. Tema isa oli Ellavere karjamõisa rentnik. Otilie Niinemägi õppis Paides linna tütarlastekoolis, oli kirjandushuviline ja harrastusluuletaja ning nooremas eas

⁶³ ERA II 84, 203 (2), (1934).

⁶⁴ ERA I 5, 289 (1935).

⁶⁵ Kilde Anna kihelkonnast, lk. 117.

tegi kaastööd ajakirjandusele. 1909. aastal kolisid tema vanemad Koeru kihelkonnast Annasse, kus ostsid Pritsu talu Nurme (end. Nurmsi) külas. 1910. aastal abiellus ta Puiatu küla Kööba talu perepoja Robert Niinemäega, kes oli suur laulu- ja muusikasõber, mängis kannelt (simlit) ja viulit. Koos käidi laulukooris ja näiteringis. Otilie Niinemäe repertuaaris olid põhiliselt kirjandusliku päritoluga laulud ja koraalid. Mõned temalt või tema enda poolt kirja pandud, hiljem ka helilindistatud vanad rahvalaulud, peamiselt laste mängitamislaulud, on õpitud mehekodus Annas.

Otilie Niinemäe esimesed rahvaluulekirjapanekud jõudsid Kirjandusmuuseumi 1956. aastal. Otsene “äratus” tuli oma tütrelt, Olli (Otilie-Olga) Niinemäelt (1958. a-st Kõiva), kes tollal Kirjandusmuuseumi rahvaluule osakonnas töötades püüdis taaselustada korrespondentide võrku ning uusi kaastöölisi otsides alustas kõigepealt oma koduümbrusest ja lähisugulastest.⁶⁶ Rahvaluulekogumisega oli Otilie Niinemägi aga kokku puutunud ka noore noorikuna, kui 1911. aastal tema mehekodus Kööbal peatusid Peeter Penna ja Voldemar Rosenstrauch.⁶⁷ Otilie Niinemäe üleskirjutusi pole eriti palju – ainult paarsada lehekülge. Regilauludest on sealhulgas vaid paar fragmentaarset teksti, lisaks mõned regilauluelementidega mängitamislaulukesed. Mõõtmatult suur oli aga tema abi ja tugi tütrele selles temale endalegi juba noorest east hingelähedases töös.

1960. aastate teisel poolel oli rahvaluulearhiivi üks aktiivsemaid korrespondente Albert (eestistamiseni Alfred) Lauri (30. VI 1904 – 8. XII 1970). Ta oli põline Anna kihelkonna inimene. Tema kodutalu Nõrgla asus Anna kiriku lähedal, paar kilomeetrit Purdi mõisast. Lauri oli mitmekülgsede kultuurihuvidega inimene, iseõppija nagu ta isagi. 1920.–1930. aastatel osales ta agaralt tolaeagsetes seltsides. Anna Haridus-Muusika Seltsis oli Lauri üks kirjatoometajaid.⁶⁸ Ta oli mõtleja ja arutleja, aga ka aktiivne seksuja, kes küllaltki mõjusalt kasutas “laulurelva”, kui kusagil viga nägi laita.⁶⁹ Oma uuemaagsete kriitiliste pilkelauludega järgis ta kohalike külalaulumeistrite traditsiooni, ent teda võib pidada ka Anna kihelkonna viimaseks regilaulikuks. Isalt ja emalt õpitud regilaule on ta juba nooremas eas üles kirjutanud ja kohaliku näiteringi etendustes kasutanud.⁷⁰ 1965. a. Järvamaa ekspeditsiooni ajal laulis ta need regilaulud ka helilindile.⁷¹

⁶⁶ Olli Kõiva sugulane (onutütar) oli ka Asta Kagovere; rahvaluulet (kaasaegset õpilasfolkloori) hakkas hiljem koguma ka Olli vennatütar Helle Niinemägi (Metslang).

⁶⁷ Oma reisikirjas märgib Rosenstrauch kohalike abistajate hulgas ka Olli Lehtmets-Niinemäe perekonda (EÜS VIII 476/7).

⁶⁸ Ülle Jääger, Kultuuriasutused ja nende tegevus. – Järvamaa. Loodus. Aeg. Inimene. 2. Koost. Taavi Pae, Henn Sökk. [Tallinn:] Eesti Entsüklopeediakirjastus, 2009, lk. 415–436, siin lk. 429.

⁶⁹ Vt. ka Kilde Anna kihelkonnast, lk. 92–93.

⁷⁰ RKM II 213, 547 (16).

⁷¹ RKM, Mgn. II 1057.

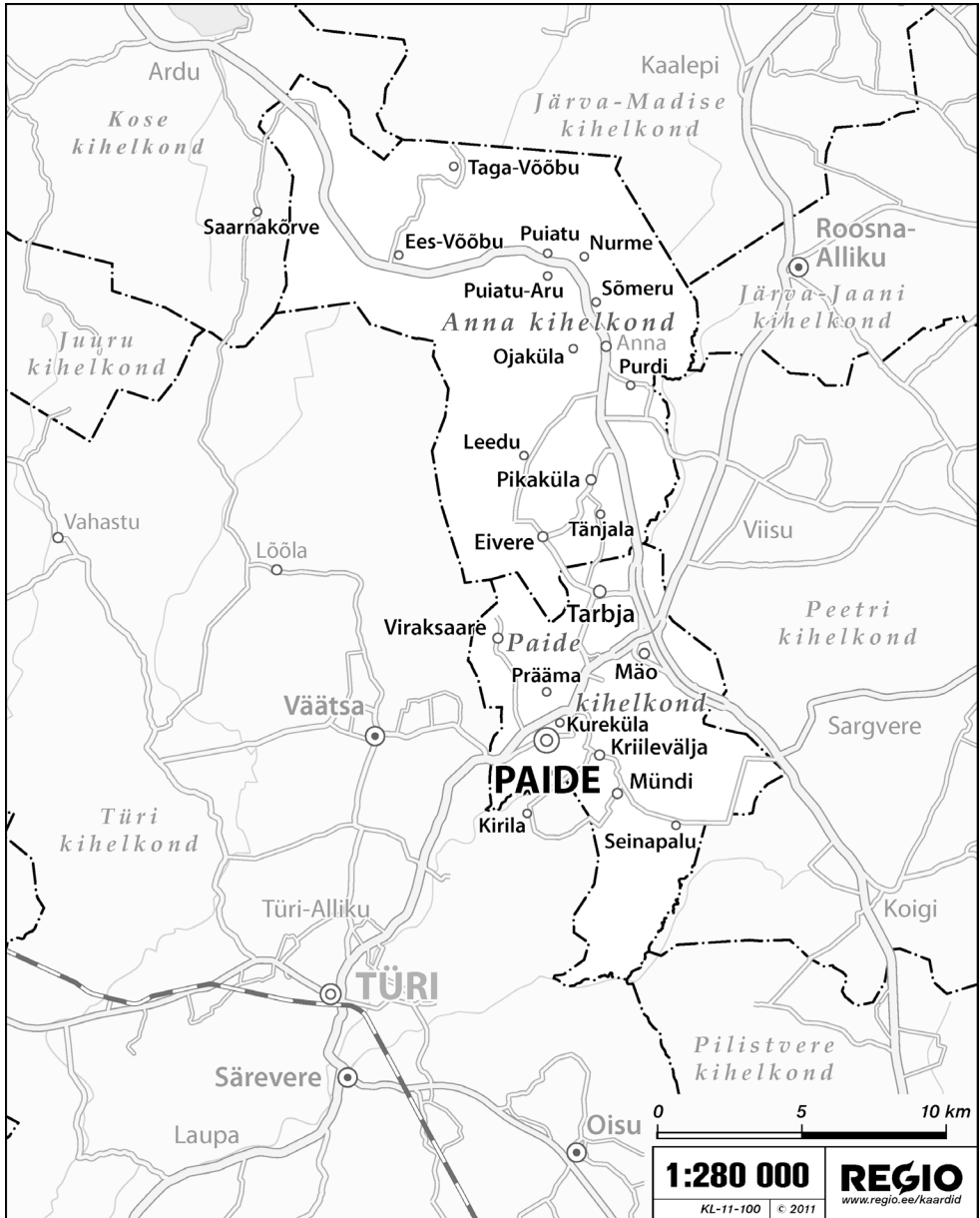
1965. a. ekspeditsiooni käigus⁷² täienesid Anna regilaulukogud eeskätt hälli- ja mängitamislauludega, mis tollal polnud veel elavast traditsioonist päriselt kadunud. Ka mäletati üksikuid orjuslaule, mardi- ja kardilaule (enamasti küll ainult algusvärsse). Oli ka erandlikke leide mõnest terviklikust regilaulust, mis olid esitajale koos viisiga mällu sööbinud nendelt, kellele regilaulud olid veel olulised.⁷³ Ekspeditsiooni kõige tähtsamaks tulemuseks oli see, et esmakordselt õnnestus Anna regilaule ka helilindistada, samuti lisandus kuuldelisi noodistusi. Mõnevõrra täienesid ka andmed regilauludega seotud kombestiku ja esitamistavade kohta.⁷⁴

Viimane Anna kihelkonna regilauluelementidega lastelaulu helilindistus pärineb 1990. aastast, see on siinkirjutaja salvestus iseendalt (“Sõit-sõit Suureküla poole!”, lt. 387, var. 3); viimase teksti on siinse teose autor 1999. aastal kirja pannud oma vanemalt õelt Aurora Niinemäelt (16. X 1915 – 9. I 2003), (“Jõudke, jõulud!”, lt. 60, var. 3). Nii võib kokkuvõttes öelda, et selle kogumiku laulud on jäädvustatud 150 aasta kestel – alates 19. sajandi keskel üles kirjutatud müütilise loomislauluga (“Loomine”, lt. 1) ja lõpetades lastelaulukestega 21. sajandi künnisel.

⁷² Üldist 1965. a. Järvamaa ekspeditsiooni kohta: Selma Lätt, Rahvaluule kogumise ekspeditsioon 1965. a. – Rahvapärimate Koguja 6. Tartu: Eesti NSV Teaduste Akadeemia Fr. R. Kreutzwaldi nimeline Kirjandusmuuseum, 1968, lk. 85–86; Janika Oras, Kolm laulik 1965. a. Järvamaa ekspeditsioonilt: Anette Evart, Anette Raagul, Rosalie Veinberg, lk. 94–96; Janika Oras, Viie 20. sajandi naise regilaulumaailm, lk. 166–168.

⁷³ “Käisin Albert Lauri juures. Ta teab palju ja tunneb vanade pärimuste vastu tõsist huvi. On ajalehe jaoks neid ise kirja pannud. [...] Ilma reaalse lootusega küsisin muuseas siiski ka regilaule, aga imedeimeks ei jäänudki see küsimine nagu hüüdjaks hääleks kõrbe. Minu pärimiste peale tõi ta tagatoast koltnud paberilehe, millele tema isa oli kirjutanud koos nootidega (!) ühe vana regilaulu [Nooriku virkuseõpetus + Anumate puhtus]. Isa laulnud seda sageli viiuli saatel ja nii jäi see ka Albertile meelde.” (Olli Kõiva ekspeditsioonimärkmetest jaanipäeval 1965. Autori valduses).

⁷⁴ Olli Kõiva kirjapanekud asuvad EKM ERA-s: RKM II 213, samas köites on ka Tiit Roonurme noodistused; Alo Põldmäe noodistused on RKM II 196, 495 jj.

Anna ja Paide kihelkonna laulikute elukohad.

PAIDE JA ANNA KIHELKONNA REGILAULUDEST JA LAULIKUTEST¹

Ottilie Kõiva

Sidemetest teiste kihelkondadega

Paide ja Anna kihelkonna regilaulutraditsioon kuulub ajalooliselt kokku Peetri kihelkonna laulupärimusega. Põhiliselt nende kolme kihelkonna alal asus Järva-Peetri muinaskihelkond, mille keskuseks oli “väga tore, suur ning rahvarikas” Kareda küla.² Omaette (kiriku)kihelkondadeks said Paide ja Anna alles 17. sajandil (Paides oli varem vaid linnakogudus). Anna kihelkonnale lisandus veel Mustla küla Kose kihelkonnast ja Paide kihelkonnale osa Türi kihelkonnast (vt. ka Priit Lätti, “Paide ja Anna. Kihelkondade ajalooline ülevaade”, lk. 12). Tihedad on olnud sidemed ka teiste ümberkaudsete kihelkondadega.

Järva-Madise ja Anna kihelkonna vahel laiuvad küll Kõrvemaa rabad ja sood, kuid seegi pole suutnud takistada omavahelist suhtlemist. Talveteega on vahel Järva-Madise kirikus käidud. Selgetel talvapäevadel kostab Järva-Madise kirikukellade helingi Annasse. Ka soojal ajal on üle raba ühendust peetud. “Anna kihelkonna noorusel oli mitmestkümnest põlvkonnast see komme, et ristipäeval mindi jalgsi läbi raba otse 5–6 kilom[etrit] Järva-Madise kiriku.”³ Endisaegadel, kui Annas ei olnud veel oma kirikut (puukabel ehitati 1650, kivi-kirik valmis 1780) või puudus oma õpetaja, on Järva-Madise õpetaja ajutiselt ka Annas tee-

¹ Pealkiri on mõnevõrra tinglik. Esiteks juba seetõttu, et Paide ja Anna kihelkondade vanem lauluvara on ühine Peetri kihelkonna regivärsipärimusega. Teiseks seetõttu, et andmed vanade rahvalaulukogude juures on väga ebatäpsed – “Paide piirkonnast” kirjapandud laulud võivad osalt pärineda ka lähedastest naaberkihelkondadest. Kahe saadetise juures on üldsõnaline teade “Korjatud Paide ja Türi kihelkonnast”, olemasolevatel andmetel on aga mõned laulikud varem elanud naaberkihelkondades. Lauludele lisatud andmestiku kontrollimisel on ilmnenud lahknevusi lauliku kirikukihelkondliku kuuluvuse ja tegeliku elukoha vahel – elukoha vahetamisel võidi vahel jääda endise kodukiriku koguduse liikmeks. Sidemed ümberkaudsete kihelkondadega on nii või teisiti mõjutanud kohalikku laulutraditsiooni.

² HCL = Henriku Liivimaa kroonika. Heinrici Chronicon Livoniae. Toim. Enn Tarvel. Tallinn: Eesti Raamat, 1982, XV: 7.

³ RKM II 68, 263 (29) < Anna khk., Nurme k. – Ottilie Niinemägi, snd. 1890 (1957).

ninud; tihedamad sidemed olid siiski Peetri ja Paide kirikuga. Alates 1738. aastast oli Anna kihelkonnal Paide kihelkonnaga ühine kirikuõpetaja.⁴

Naaberkihelkondade omavahelistest kontaktidest on rahvaluulekogudes andmeid peamiselt 20. sajandi algupoole kohta. Kõrvemaa kaugetes metsakülades ja rabasaartel käidi tihti vastastikku tantsupidudel ja jootudel, valla- ja kihelkonnapiirid suhtlemist ei seganud. Nurme külas pajatati veel paarkümmend aastat tagasi, kuidas kaks Anna valla noormeest enne I maailmasõda jõgepidi Kollassaarele (Albu v.) varrudele sõitnud, seal vadereid mänginud ja lakkades seigelnud.⁵ Taga-Võõbu küla *lamakatel* Selisaares (Anna khk.) käinud poisse mitmest külast ja vallast: Kaalepist (Järva-Madise khk., Albu v.), Ardust (Kose khk., Kõue (end. Triigi) v. Harjumaal), Mustlast ja Purdist (Anna khk., Anna v.) – “metsaküla tüdrukud olid hindas”, meenutas Järva–Harju piirimailt “kolme valla nurgast” pärit laulik Katarina Kreti. Kiigel käinud Katarina koos õega aga Pallisaarel Kõrvekülas (Järva-Madise khk., Albu v.), sest Taga-Võõbus külakiike polevat olnudki, ainult lauahüppamine olnud.⁶

Maakondadevahelist suhtlemist on 1965. a. ekspeditsiooni ajal hoolikalt jälginud Mall Hiimäe (siis Proodel); suuniseid selleks sai ta ekspeditsiooni üldjuhilt Herbert Tampereelt. Välitööde lõpul resümeeeris Hiimäe: “Järvamaa ja Harjuma piir ei ole piiriks inimeste ja rahvaluulenähtuste vahel. Tegelikult on Harju ja Järva omade sidemed olnud nii majanduslikud kui kultuurilised.”⁷

Kose kihelkonna vahendusel on Anna kihelkond olnud ühenduses ka Ida-Harju regilaulupärimusega, mis Herbert Tampere hinnangul on “väga rikkalik ja üks kõige täiuslikumaid kogu Eestis”.⁸

Kui sagedased on olnud töö- ja elukohtade vahetamised naabermaakonda või -kihelkonda (eriti Anna, Paide, Peetri ja Türi kihelkonna piires), samuti kaugelt naisevõtmised ja kaugemale meheleminemised, see nähtub ka siinsete laulikute eluloolistest andmetest. Vägagi oluline teema on see ka regilauludes. Elukoha muutmisel ei katkenud sidemed varasema kodukihelkonnaga. Tähtsamate pühade ajal, eriti jaanipäeval, käidi ikka omaste kalmudel nagu tänapäevalgi, käidi kirikus ja pärast kirikuteenistust ka lähedalasuvas kõrtsis – Anna kõrts oli kirikust vaid mõne sammu kaugusel (vt. fotot).

⁴ August Wilhelm Hupel, Topographische Nachrichten von Lief- und Ehtland. Dritter und letzter Band. Riga: zu finden bey Johann Friedrich Hartknoch, 1782, lk. 520.

⁵ RKM, Mgn. II 4427 (22) – O. Kõiva < Asta Kagovere (1990).

⁶ RKM II 213, 395/6 (25, 26) – O. Kõiva < Katarina Kreti, snd. 1913 (1965).

⁷ RKM II 195, 683, ka 289/94 ja 677; vt. ka Janika Oras, Kolm laulikut 1965. a. Järvamaa ekspeditsioonilt: Anette Evert, Anette Raagul, Rosalie Veinberg. – Regilaul – esitus ja tõlgendus. Eesti Rahvaluule Arhiivi Toimetused 23. Tartu: Eesti Kirjandusmuuseum, 2006, lk. 87–149, siin lk. 107, 111–116; Janika Oras, Viie 20. sajandi naise regilaulumaailm. Arhiivitekstid, kogemused ja mälestused. Eesti Rahvaluule Arhiivi Toimetused 27. Tartu: Eesti Kirjandusmuuseumi Teaduskirjastus, 2008, lk. 169 jj.

⁸ Herbert Tampere, Harjuma rahvaluulest. – Harju rajoonis. Kodu-uurijate seminar-kokkutulek 11.–14. juulini 1974. Artiklite kogumik. Tallinn: Eesti NSV Teaduste Akadeemia kodu-uurimise komisjon. Eesti Geograafia Selts, 1974, lk. 303–310, siin lk. 304.

Regilaululiikidest ja -tüüpidest

Paide–Anna “Vana Kandle” köide esindab tüüpilist Põhja-Eesti põlise põllunduspiirkonna regilaulutraditsiooni. Kui võrrelda Harju- ja Virumaa alalt seni ilmunud VK köidetega,⁹ siis laululiikides suurt vahet ei ole, küll aga laulutüüpides, kirjapanekute arvus ja variaabluses. Rannaäärsete kihelkondade laulurepertuaari omapäraseks jooneks on Soome mõju, eriti Lüganuse lauludes. Hoopis eriilmelised, osalt lausa vastandlikud on aga Mustjala ja Kihnu VK köited nii laululiikide esindatuse kui ka eri liikide proportsioonide poolest: Põhja- ja Kesk-Eestile iseloomulikud lõikuslaulud ja kiigelaulud puuduvad seal peaaegu täiesti, väga vähe on ka orjuslaule, ülikalkalikult on aga pulmalaule.¹⁰ Paide ja Anna, need kaks hilistekkelist väikekihelkonda, ei saa muidugi regilaulude hulga poolest võistelda vanade ja suurte ning eriti laulurikaste kihelkondadega, nagu Kuusalu, Haljala ja Kadrina, kus ka kogumistöö on olnud väga intensiivne, kuid “Vana Kandle” täielikus seerias väärivad väikekihelkonnad igati võrdset tähelepanu suurtega.

Regilaulutekste e. variante (k.a. regilauluelementidega lastelaulud, loodushäälendid ja loitsud ning mõned siirdevormilised laulud ja fragmendid) on käesolevas köites kokku 1018; nummerdatud laulutüüpe on 439; liitlaulude põhitüübiga kontamineerunud regilaulutüüpe, millel väljaandes oma tüübinumber puudub, on 157. Enamik Paide–Anna regilauludest on esindatud ainult ühe variandiga (ühevandilisi laulutüüpe on 286). Variantide vähesuse peapõhjuseks on hiline ja nõrk kogumistöö, seda eeskätt endise Anna kihelkonna alal. Nagu juba märgitud, on Paide ja Anna kihelkonnad juuripidi seotud Järva-Peetri muinaskihelkonnaga, sealt on pärit vana ühine laulurepertuaar. Koos kõigi Peetri kihelkonna regilauludega oleksid eeltoodud arvud üle poole suuremad.

Paide–Anna lüroepilised laulud (lt. 1–33) on enamasti kirja pandud 19. sajandil. Kõige pikemad ja täielikumad on Friedrich Russowi 1850. a. paiku Paide piirkonnast kogutud laulud, nende seas ka müütiline “*Loomine*” ja perekonnaballaadid “*Tütarde tapja*” ja “*Mehetapja*”. Põhiosa selle kogumiku lüroepikast ongi pärit Paide kihelkonna alalt, kus 19. sajandi lõpukümnenditel, Jakob Hurda suurskogumise ajal, oli mitu tublit kohalikku korrespondenti (vt. “Regilaulude kogumisest Paide ja Anna kihelkonnas”, lk. 53 jj.) Suhteliselt palju on lüroepilisi laule kosjadest ja perekonnaelust, aga ka sõjast ja nekrutist – nendest laulurühmadest püsisid mõned laulutüübid imeväärselt kaua traditsioonis. Muistse “*Venna sõjaloo*” kaheksast variandist on kolm üles kirjutatud 1920. aastate lõpul, “*Tütarde tapja*” viiest variandist kaks on noteeritud 20. sajandi alguskümnenditel. Mitmest laial alal tuntud laulutüübist on omapäraseid variante või lokaalredaktsioone, näiteks “*Lunastatav neiu*” (lt. 13), “*Haige noorik*” (lt. 16), “*Tütarde tapja*” (lt. 14), (vt. “Paide ja Anna kihelkonna laulute regilaulurepertuaarist”).

⁹ VK VI: 1–2. Haljala regilaulud (1989); VK VIII. Jõhvi ja lisaku regilaulud (1999); VK IX. Lüganuse regilaulud (2009); VK III. Kuusalu vanad rahvalaulud I (1938) – sisaldab ainult Kuusalu asundustest kirja pandud regilaulu. Kogu Kuusalu kihelkonna regilauluvara (mitu tuhat teisendit) alles ootab publitseerimist.

¹⁰ VK V. Mustjala regilaulud (1985); VK VII: 1–2. Kihnu regilaulud (1997, 2003).

Töölaulude peatükk pole pikk. Lõikuslauludest (lt. 34–41), sellest Põhja- ja Kesk-Eesti kõige põhilisemast töölaululiigist, on ainult 9 kirjapanekut, milles (koos kontaminatsioonidega) on esindatud 10 laulutüüpi. Anna kihelkonna alalt on vaid kolm lühikest, osalt fragmentaarset teksti (aastatest 1911 ja 1929). Kogumistöö on tõepoolest olnud nagu vilja-peade noppimine kõrrepõllul.

Lõikuslaulude tüübid “*Kaualõigatud põld*”, “*Halb sirp*”, “*Mis otsas ootab*” jt. olid tuntud ja populaarsed ka teistes Järva, Harju ja Viru kihelkondades, samuti rehepeksulaulud “*Rõõmus rehepeksja*” ning sellega liitunud “*Ma lähen rehele, rebane*” (2 varianti, Paide khk.).¹¹ Ülemaalse levikuga heinaniidulaulust “*Vikat niidab, ma vilistan*” on ainult üks fragmentaarne variant (Paide khk.).

Mõnevõrra rohkem on regivärsilisi karjase laule (lt. 44–48) – 6 laulutüüpi (k.a. ainult liitena esinev “*Karjased ja lamburid*”). Tundetoonilt on karjalaulud väga erinevad: on vaeslapse kurbust – “*Karjase pühapäev*”, “*Karjase põli*” (esimeses variandis liitub “*Kurva kodu*”); on helget suvist loodusmeeleolu – “*Eit teeb kaku karjasele*” + pääsukeselaul “*Siblin-sablin*”. Peaaegu kõik kirjapanekud pärinevad Paide kihelkonna alalt. Annast on ainult üks lühike tekst – lõppriimilise “*Karja-Tõnu*” lauluga kontamineerunud “*Laisk karjane*”.

Erinevalt rannaäärsetest kihelkondadest puuduvad meresõidu- ja kalurilaulud. Üksikuid laule (~motiive) kalapüügist ja kaladest küll esineb, aga muudes laululiikides, näiteks ülemaalse levikuga “*Mõrrad mõisa poole*” (lt. 266, ptk-s Mõisaorjus) ja “*Kalajõgi*” (liitena kord pulmalaulus “*Lahkumise valu*” (lt. 105, var. 3), kord laulus “*Laulud lutsu suust*” (lt. 131, var. 2)).

Naiste koduste tööde laulud (lt. 49–52) “*Sõõru, lehmakene!*”, “*Kokku, koorekene!*”, “*Keeda putru!*” on mõnevärsilised, noteeritud Anna kihelkonnast 20. sajandil. Algne töömaagiline funktsioon on ammugi taandunud, aga lastele loetud-lauldud värsid on kaua traditsioonis püsinud. “*Vanaema muidu rääkis laste juures,*” ütles “*Sõõru, lehmakese*” kohta selle esitaja Alma Tiigi (snd. 1901. a.) 1965. a. Järvamaa rahvalaulekogumise ekspeditsiooni ajal. Hoopis erinev on laulutüüp “*Käsikivi*” (2 var. Paide khk-st 1889. a.). Variantid on suhteliselt pikad, sisult on need neidude lüürilised kaebelaulud.

Huvitavalt mitmekülgse laulurühma moodustavad teekäigulaulud (lt. 53–57). Kirjapanekutes domineerivad neidude laulud: “*Neiud öösel käimas*” (5 var.), “*Lähme lillakile!*” (1 var.) ja “*Riia rikkumine*” (1 var.), aga esindatud on ka laialt tuntud meestelaul “*Hakkame, mehed, minema!*” (2 var.) ja laulutüüp “*Orjade tee*” (1 var.), mida lauldi mõisa teole minnes ja teolt tulles. Kaks Põhja-Eestis populaarset teekäigulaulu, “*Kodu kauget*” ja “*Upume ojasse*”, esinevad Paide tekstides sageli liidetena. Anna kihelkonna alalt pole kahjuks ühtki regivärsilist teekäigulaulu kirja pandud, ent teel laulmise traditsioon oli Annas elav veel 20. sajandil. Siis aga lauldi riimilisi rahvalaule või ka tuntud koorilaule. Usutavasti võis teorju-

¹¹ Siin ja edaspidi on liitlauludes nimitüüp (laulu pealkirjaks võetud tüüp) kursiivis, teiste lauluosade tüübinimed püstkirjas.

se ajal just Annas olla palju teekäigulaule, sest teotee kaugetest metsaküladest Purdi mõisani oli väga pikk.¹² Palju on lauldud ka rabasaartele heinale või marjule minnes.

Kalendritähtpäevade lauludest (lt. 58–63) on kõige rohkem kirjapanekuid “*Mardilaulust*” (9 var.) ja “*Kadrilaulust*” (8 var.); Anna ja Paide kihelkonna variantide arv on peaaegu võrdne. Annast on veel 1965. ja 1966. aastal noteeritud martide viljaõnne-loits “*Sisse viskan seemnevilja*” (lt. 58, var. 8a ja b). Karja- ja pereõnne soovimise sõnu kaasneb nii mardi- kui kadrilaulu variantidega, aga ka sajatamisi, kui “sante” sisse ei lastud. Kadri- laulu pikemad ja täielikumad tekstid pärinevad Anna laulikutele 1929. aastast, kadride teekonna kirjeldamisel kurdetakse eriti soos ja rabas sompamisi.

Jõulupühade laulud “*Jõudke, jõulud!*” (lt. 60, 3 var.) ja “*Jõnkadi-jõnkadi, jõulud tulevad!*” (lt. 61, 1 var.) kuuluvad pigem laste repertuaari, varasemad variandid ongi õpilaste poolt kirja pandud. Viimane variant laulutüübist “*Jõudke, jõulud!*” (Anna khk.) on fikseeritud 1999. a. Esitaja (Aurora Niinemägi, snd. 1915. a.) kommenteeris: “Vanavanemad lugesid lastele. Lapsed ütlesid ka järele. Seda ei lauldud. Neid laulukesi korrutati kümneid kordi.”

Vastlalauludest on kaks varianti tüübist “*Linal liulaskjale!*” (lt. 62, Anna khk., 1929. a.). Jaanilauludest on üksainus noteering – “*Jaanipäev vara tulnud*” (lt. 63, 1888. a., esitanud Leena Randmer, snd. 1850 Peetri kihelkonnas).

Kiigelaulud (lt. 64–73), see Järvamaale väga iseloomulik laululiik, on kahjuks samuti võrdlemisi väheste kirjapanekutega esindatud. Ent kui arvestada ka kontaminatsioonidena või kiigetsükli osadena esinevaid liiteid, on eri laulutüüpe kokku 16. Kõige varasem kiigelaulutsükkel on kirja pandud 19. sajandi keskpaiku Paide kihelkonnas ja kajastab veel elavat traditsiooni: “*Kiige toomine*” + “*Kas on kiik venna tehtud*” + “*Kitsas kiik*” + “*Laske kiigelt maha!*” (lt. 64, var. 1). Kiigelaulud on enamasti pikad ja liideterohked. Nende laiemat tuntuust ja kiigetraditsiooni elujõudu 19. sajandil näitab ka kiigelauluvärsside kasutamine teistegi, ilmselt kiigel lauldud laulude sissejuhatuses, nt. “*Oleks mu hääl endine!*” (lt. 126, ~1850. a.) ja “*Kurva kodu*” (lt. 306, 1888. a.).

Vanad laulumängud ja neid saatnud regivärsilised mängulaulud taandusid 19. sajandi lõpupoolele kiiresti käibelt, asemele tulid ringmängud ja lõppriimilised ringmängulaulud. Vanu mängulaulutüüpe (lt. 74–85) on Paide ja Anna kihelkonna alalt fikseeritud siiski suhteliselt palju (12 nimitüüpi + 1 kontamineerunud tüüp), kuid osalt on tekstid fragmentaarsed ja enamasti puudub mängukirjeldus. Teisendeid on äärmiselt vähe, ainult “*Lambamängust*” (2 var., Anna khk., 1929. a.) ja “*Kuningamängust*” (2 var., Paide khk., 1893. a. ja 1926. a.).

¹² Teotee pikkus oli raske probleem. Harju piiri lähedalt Mustlastki tuli Purdi mõisas teol käia. Kõrve- maa teoliste otsetee külast mõisani, nn. *vaimutee* läks kohati mööda hagudest ja roigastest sooteed e. (soo)silda. Laulu “*Hobune varastatud*” + “*Tilluke teomees*” (lt. 26, var. 1a) esitaja Tõnis Paimets (1965. a. 80 a.v.) on arvanud, et tilluke teomees nuttis sellepärast, et hobusega sõites lõhkus “silla, kust vaimutee käis üle valla” (T. P. märkus laulu lõpu kohta: “Võttis poisil vee lahti – vaimutee läks kõve- raks.”).

“Nõelamängust”, “Hanemängust” ja “Kullimängust” on noteeritud vaid üksikuid värse; “Hobusemängu” on küll kirjeldatud, kuid laulusõnad kirjapanekus puuduvad.

Kuigi vanad pulmakombed ja neid saatnud regivärsilised tavandilaulud taandusid Järva- maal varem kui mujal Põhja-Eestis, on Paide–Anna pulmalaulude tüübistik (lt. 86–123) siiski suhteliselt hästi esindatud, laule (osalt küll kulu vorme) on “kahe otsaga” pulmade kõigist põhilistest järkudest ja laululiikidest: saaja saabumine mõrsjakoju, mõrsja otsimine, mõrsja lahkumine vanematekodust, saabumine peiukoju, tanutamine, tantsitamine, veimedel jagamine; eraldi liikidena saab välja tuua õpetuslaulud, söögilaulud, vastastikused pilkamised, kiitmisel ja laitmised (*kiustelaulud*, *vastandlaulud*), mida võidi laulda mõlemal pool. Enamik kirjapanekutest pärineb Paide kihelkonna alalt 19. sajandist (varaseimad noteeringud u. 1850. a.). Laulutüüpide üldarv selles peatükis on 52, neist 14 tüüpi esinevad kontaminatsioonidena. Variante on üles kirjutatud vähe, peamiselt õpetuslauludest ja mõrsja lahkumislauludest, mis on eriti kujundirikkad ja emotsionaalsed, osalt itkulised: “*Lahkumise valu*” (3 var. + 3 var. liidetena), “*Mõrsja lahkumine*” (3 var.), “*Ehi, neiu, saaks minema!*” (3 var.), “*Kodu nutab mõrsjat*” (1 var. + 2 var. liidetena); erandlikult palju on kirjapanekuid “*Nooriku virkuseõpetusest*” (7 var., neist viimased Annast 1965. a.). Peaaegu kõik Paide–Anna pulmalaulutüübid on tuntud ka ümberkaudsetes Põhja-Eesti kihelkondades, laulikute tuleb aga ette huvitavalt omapäraseid variante (~redaktsioone), lokaalset värvingut lisavad kohalikud paiganimed, näiteks laulus “*Neidu pole kodus*” (lt. 91):

Reepalus¹³ olnud rehele,
Paides ta pea silinud,
Õetlas¹⁴ õe maganud,
Kurjaveres¹⁵ kurvastanud. (Paide khk. – F. Russow ~1850. a.)

Võrreldes töö- ja tavandilauludega on lüürilisi laule laulust ja laulikust (lt. 124–151) suhteliselt palju – 28 laulu, milles (liidetega kokku) on esindatud 40 eri laulutüüpi. Hea lauluhäl, laulud ja laulmise oskus on ka Paide–Anna laulikute seas olnud suur ja hinnatud väärtus: “*Laula, kuni elad!*” (lt. 124, 2 var. Anna khk.); “*Küla jääb kuulama*” (lt. 125, 1 var. Anna khk.-st + 6 var. liidetena Paide khk.-st); “*Lauliku soost*” (lt. 128, 4 var. Paide khk.). Viimase laulutüübi püsiliiteks on laulu imeväge ülistav “*Lauldud hobu ja sadul*”, mis esineb aga ka iseseisvalt (lt. 127, 2 var. Anna ja Paide khk.).

Laulud laulust, nagu kiigelaulukid, on kuulunud eelkõige neidude repertuaari. Sarnaselt kiigelauludele on ka nende laulude varaseimad variandid liideterohked. Näiteks enne 1850. aastat Paide kihelkonnast kirja pandud tsükkel: “*Oleks mu hääl endine!*” + “*Laulan mere*

¹³ Reepalu – Reopalu küla Paide läänepiiril.

¹⁴ Õetla – Õetla mõis ja küla Peetri kihelkonnas.

¹⁵ Kurjaveres – Vodja küla vanem nimetus (Peetri khk.).

maaks” + “Hääl ära viidud” + “Ärge sööge mu häälekest” + “Hea hääl” + “Metsa murd” (lt. 126, var. 1). Algusvärsid

Kui lähen kiike kiikemaie,
kiigelauda laalemaie ...

osutavad ühele peamisele laulmiskohale tollal ja veel pool sajandit kauemgi.

Enamik eelnimetatud Paide–Anna laulutüüpidest on tuntud ka mujal Põhja-Eestis, eriti Kesk-Eestis, mõned neist olid ka ülemaaliselt populaarsed, näiteks “Laula, kuni elad!”, “Küla jääb kuulama” ja “Suude sulg”. Andekad laulikud on aga vanu laule mitmeti varieerinud. Traditsiooniliste värsside ümberütlemisega ja uute rõhuasetustega on lauludele antud uus sisu, vahel hoopis vastupidine varasemale, näiteks eneseirooniline “*Ei mõista laulda*” (lt. 142, var. 1, vt. Leena Randmeri lauludest, lk. 81–84); “*Laulan palgatagi*” (lt. 151, vrd. “Lauliku le palka” – VK VI 602); “*Lugu, nagu loodud*” (lt. 141, vrd. “Lugu, nagu lauldud” – ERIA 63); “*Loo seadja süüdi*” (lt. 143, vrd. “Ei ole süüdi” – VK III 208 ja “Süü on pingiseadjal” – VK IX 442) – viimasel juhul on tegemist humoristliku pulmalaulu vaimuka ümberpööramisega. On need lauliku(te) improvisatsioonilised arendused või lokaalsed tüübid (~lokaalre-daktsioonid), jääb selgusetuks, sest rohkem kirjapanekuid pole.

Järgnevad laulurikkad peatükid inimese elukaarest ja pereringist alates lapsepõlvkodust ja lõpetades uute peresuhetega pärast abiellumist: Kodu ja lapsepõlv (lt. 152–165), Noorrahva elu (lt. 166–197), Armastus ja kosjad (lt. 198–232), Abielu ja peresuhted (lt. 233–260). Kõige rohkem on laule noorrahva elust, armastusest ja kosjadest. Põhiliselt on need neidude ja naiste laulud, ent üllatavalt palju on ka meeste repertuaari kuulunud, mõneti obstsõnseid laule¹⁶ (vt. Jüri Preema laulud, lk. 80, Juula Neidoffi laulud, lk. 87). Põhja- ja Kesk-Eestis või ka ülemaaliselt populaarsete laulutüüpide kõrval on omapäraseid, seni teadaolevatel andmetel ainult Paide või Anna kihelkonnast ja vaid ühel korral kirja pandud regilaule. Nende lähtealuseks on aga ikkagi vanad tuntud laulud, näiteks: “*Tüdurukud viivad meeled peast*” (lt. 169, vrd. lt. “Õlu viib meeled peast”); “*Kaasa ja armud*”

¹⁶ Meeste regilaulutraditsiooni tugevusele Järvamaal on tähelepanu juhtinud R. Viidalepp (Richard Viidalepp, Järvamaa rahvalulest. – Paide rajoonis. Kodu-uurijate seminar-kokkutulek 6.–9. augustini 1972. Artiklite kogumik. Tartu: Eesti NSV Teaduste Akadeemia kodu-uurimise komisjon. Eesti NSV Looduskaitse Selts, 1972, lk. 107–121, siin lk. 110–111.) Sama on täheldanud J. Oras Järvamaa laulikute uurimisel. Ühtlasi toob ta esile asjaolu, et 20. sajandi regilaulupärimust iseloomustab ka üldisemalt “otseütleva, sugudevahelistele suhetele meeste vaatepunktist läheneva regilaulu suhteliselt pikem traditsioonis püsimine.” (Janika Oras, Viie 20. sajandi naise regilaulumaailm, lk. 193.)

Herbert Tampere märgib, et ka läänepoolse Harjumaa rahvalaulude kandjaiks on olnud “võrdlemisi suurel määral mehed, nagu see tildse on iseloomulik Lääne-Eesti põhjapoolsele aladele”. (Herbert Tampere, Harjumaa rahvalulest, lk. 303.) Meeslaulikute oluline osa regilaulupärimuses ilmneb aga ka Virumaa kihelkondade Haljala, Lügänuuse, Jõhvi ja Iisaku “Vana Kandle” köidetes.

(lt. 248, vrd. “Ema ja armud”); “*Koduväi kaebus*” (lt. 255, vrd. “Kuidas nõuad äia meele”) – pulmalauludele iseloomulik otsene pöördumine pruudi või peigmehe poole on siin asendatud enesekohaste jutustavate värssidega.

Sakste ja mõisasundijate vastu suunatud regilaule, nagu proosapärimusigi, on viljaka põlumaaga ning tiheda mõisate võrgustikuga Järvamaal olnud ülirohkesti. Mõisaorjus (lt. 261–284) on ka Paide–Anna regilaulurepertuaari keskseid teemasid. Orjuslaulud ei puudunud ühegi Paide–Anna regilauliku repertuaarist, mõnda neist on mäletatud veel 20. sajandil, isegi aastakümneid pärast mõisate likvideerimist. Järvamaa viimsetele regilaulikutele pühendatud uurimuses märgib Janika Oras, et “kõigi siinsete laulikute repertuaari ühisosaks oli “*Kättemaks sakstele*””.¹⁷ Ka Annast on paar mõisaorjuse laulu helilindistatud veel 1965. aastal: “*Kubjas, lase lõunale!*” (lt. 270, var. 3a–b), “*Hobune varastatud*” + “*Tilluke teomes*” (lt. 26, var. 1a–b). Paide–Anna populaarsemad tüübid on olnud “*Kättemaks sakstele*” (lt. 262, 5 var.), “*Kubjas ahju!*” (lt. 267, 5 var.), “*Kubjas, lase lõunale!*” (lt. 270, 4 var.), “*Ikka peab ori olema*” (lt. 274, 3 var. + 1 var. liitena).

Regilaulud rikka ja vaese, pererahva ja palgaliste vastuoludest külas (lt. 285–303) haakuvad osalt mõisaorjuse lauludega. Orjuslaul “*Ikka peab ori olema*” (lt. 274) näiteks esineb liitena ka sulaselaulus “*Orjale otsitakse tööd*” (lt. 293), viimane aga omakorda kontamineerub lauluga “*Ikka peab ori olema*” (lt. 274, var. 3). Sulane oli kahekordne ori – talus pidi orjama peremeest ja teosulasena kupja kepi all ka mõisas orjatööd tegema. Mitme teisendiga on esindatud “*Orja palk*” (lt. 290, 4 var. + 1 var. liitena), “*Hollandi sulane*” (lt. 297, 4 var.), “*Ori läheb ära*” (lt. 302, 2 var. + 2 var. liitena), “*Päevapalk pisike*” (lt. 303, 6 var.).

Vaeslapse laulud (lt. 304–316) on eriti armastatud regilaulurühm. Neid hingestatud poeetilise pildistikuga laule on esitatud sügava kaasaelamisega, kirjapanekutes leiame isikupäraseid variante. Vaeslapse ja peretütre, oma ema ja võõrasema võrdluspiltides jagatakse valgust-varju sarnaselt muinasjutudele. Nagu ka mõisaorjust ja külavastuolusid kujutavates lauludes, on laulikud siingi kindlalt vaese, solvatu ja põlatu poolel. Paide–Anna vaeslapse laulude arv pole suur (13 eri laulu + 5 kontaminatsioonidena), kuid nende seas on mitmed väga populaarsed ja variandirohked laulutüübid. Esikohal on ülemaaline rekordtüüp “*Ema haul!*” (lt. 304), millest on üheksa varianti, teisel kohal “*Peretütar inetu, vaeslapsilus*” (lt. 316) kuue variandiga (+ 1 var. liitena); kaks varianti on laulutüüpidest “*Vihm, üle vaeslapsest!*” (lt. 311) ja “*Oma ema ja võõrasema ootavad koju*” (lt. 313).

Loodus on lahutamatu seotud küla argieluga. Regilaulik jälgib kõike ümbritsevat talupoja pilguga, laulus aga pannakse loomad-linnudki vahel põllumehe moodi tegutsema: haritakse põldu, seemendatakse vilja ja viimaks viiakse vihud parsile kuivama (“*Loomad ja linnud tööl*”, lt. 324). Laule inimese ja looduse suhetest – aastaaegadest, lindudest ja loomadest või maast ja metsapuudest (lt. 317–349) on suhteliselt palju

¹⁷ Janika Oras, Kolm laulikut 1965. a. Järvamaa ekspeditsioonilt ..., lk. 106.

(33 eri laulu), korduvaid noteeringuid aga kahjuks vähe. Kahe või enama variandiga on esindatud vaevalt kolmandik kõigist lauludest: “*Kägu kukub karjasele*” (lt. 319, 2 var.), “*Kevad põllul*” (lt. 320, 3 var.), “*Kits ja hunt*” (lt. 326, 2 var.), “*Kits ja krapp*” (lt. 327, 3 var.), “*Sikukene*” (lt. 328, 2 var.), “*Teohobuse söök*” (lt. 332, 2 var.), “*Imed võõras külas*” (lt. 342, 8 var.), “*Kased kasvama*” (lt. 343, 3 var.), “*Imelik maja*” (lt. 346, 2 var.), “*Teeksin toa tuule peale*” (lt. 347, 3 var.).

Erinevalt laiemast traditsioonist on Paide kihelkonnast kirjutatud laulude “*Seni*” (lt. 321) ja “*Ei mõistnud istutada*” (lt. 345) tõised looduspildid oma otseses tähenduses, mitte metafoorid (vrd. “*Seni*” [heinamaa ilus] ja neiu põlve lõppu sümboliseeriv “*Heinamaa ilu ja neiu noorus*” – VK VI 534; “*Ei mõistnud istutada*” Paide kihelkonna teisend ja abielulaul “*Ei mõistnud istutada*” – ERIA 3024). Kas on siin tegemist kuluvormidega või hoopis vastupidi, just arhailisemate versioonidega? Võimalik siiski, et samaaegselt olid käibel mõlemad – vastavalt esitamisolukorrale ja kuulajatele võidi laulda (~meenutada) kord üht, kord teist versiooni.

Laule töökuselt, laiskusest, hoolest ja murest on kirja pandud ainult kolm (kõigist 1 var. ja kõik 19. saj. noteeringud): “*Laisk ootab õhtut*” (lt. 350), “*Tõuske üles!*” (lt. 352) ja “*Mure ei lase magada*” (lt. 352). Viimasega on liitunud väga kujundlik “*Jõin murekarika*” ja “*Mis maksab muretsemine*”.

Argimuredest ja -askeldustest kõnelevad laulud (lt. 353–360) on lühikesed, osalt nelikvärsid ja siirdevormilised, enamik 20. sajandi kirjapanekud. Erandlik on “*Tahtsin taeva talgutele*” (lt. 359, vt. ka lk. 78)

Laulurühm õllest ja viinast, joomisest ja jorutamisest (lt. 362–371) algab igivana regilauluga “*Humal*” (lt. 362, 2 var.), mis on liitunud teiste omapäraselt kujundlike õllelauludega. Ülipopulaarne on olnud “*Õlu viib meeled peast*” (lt. 364), millest eri lauluna on küll ainult üks teisend, kuid liitena esineb see neljas õllelaulus; sama õllelaul on olnud lähtealuseks ka ühele Anna kihelkonnast üles kirjutatud naistelaulule (vt. lk. 87–88). Laulurühm lõpeb uuemaaegse nelikvärsiga “*Viltu*” (lt. 370, 2 var.) ja nn. “*lõputa lauluga*” “*Siku sarved*” (lt. 371, 1 var.).

Tülitsemisest ja vargusest on kaks laulu: “*Purelge, koerad!*” (lt. 372, 1 var.) ja “*Armukese õpetamine*” (lt. 372, 1 var.), viimane on rahvusvaheliselt tuntud anekdoot-äiustslaul.

Külaelu argipäeva peatüki lõpetavad nimesõimud (lt. 374–376). Variandirohkeim on “*Juhan-Jussi tappis kassi*” (lt. 374), millest on kirja pandud 25 varianti, neist 24 õpilaste poolt.

Hällilaulud (lt. 377–384) on peaaegu kõik jäädvustatud alles 20. sajandil. Anna kihelkonnas on neid esmakordselt kogunud Richard Viidalepp (siis Viidebaum) 1929. aastal; viimased variandid, osalt veel elavast traditsioonist, on noteeritud ja helilindistatud 1965. a. Järvamaa ekspeditsiooni ajal. Kõige levinumad on olnud “*Uni, tule!*” (lt. 381, 8 varianti) ja “*Lase kiik käia!*” (lt. 380, 7 varianti). Laulikute leiame üldtuntud hällilauludest huvitavalt omapäraseid arendusi, näiteks “*Suisu suuremaks!*” (lt. 378, var. 1 ja var. 2, laulikud Leena Randmer ja Anu Luik); “*Maga, maga, Maalu-Kaalu!*” (lt. 383) ja “*Memm läks metsast*

marju tooma” (lt. 382) – kahe viimase puhul näib olevat tegemist ühe pere piires käibinud redaktsioonidega (esitaja Anna Neumann), kus unelaulule lisab turvalist kodusoojust lapsepäraselt naljatlev sõna- ja nimemäng.

Kõige kauem püsisid aktiivses käibes mängitamislaulud (lt. 385–394), Anna khk. alalt on neist ka helilindistusi (1965. a-st). Üldtuntud on “*Sõit-sõit linna!*” (lt. 385, 9 var.), kusjuures Paide–Anna teisendites sõidetakse tavaliselt Riiga. Laulmisel lisatakse selle lapse nimi, keda parajasti sõidutatakse. Ainult ühe pere traditsioonis on säilinud “*Sõit-sõit Suureküla poole*” (lt. 387, 8 var.), mis näikse olevat koos inimestega Viljandimaalt või/ ja Pärnumaalt Annasse rännanud.¹⁸ Selle laulu tekst on väga püsiv, rohkem varieerub viis.

On ka ainult ühe küla mängitamislaulu. Iseloomulik on lähiümbruse kohanimedega kasutamine, nende valiku määrab aga alliteratsioonitaotlus. Näiteks Nurme (end. Nurmsi) külas on lauldud:

Kõp-kõp-kõp Kabelisse,¹⁹
sõidame nüüd Sõmerusse! (lt. 388: “*Sõit-sõit Sõmerusse!*”, var. 1a–b).

Laulu esitaja Otilie Niinemägi ongi seda nimetanud Nurme (~Nurmsi) küla taatide kõputuslauluks lastele. (Nurme ja Sõmeru on naaberkülad, Anna kirik (vanasti kabel) asub Nurme külast u. 3 km eemal.)

Kõige rohkem variante on mängitamislauludest “*Koer läheb karja*” (lt. 391, 26 var.), “*Tee kaku!*” (lt. 392, 13 var.) ja “*Tii-tii, tihane!*” (lt. 393, 24 var.). Põhiliselt on need kooliõpilaste kirjapanekud 1920.–1930. aastatest ja leiduvad ERA-s prof. Walter Andersoni lastelaulude kogus (vt. “Regilaulude kogumisest Paide ja Anna kihelkonnas”, lk. 59–60). Osalt on suulist traditsiooni mõjutanud nende laulude avaldamine koolilugemikes. Võimalik, et kooliklassis laulude üleskirjutamisel on esinenud ka pinginaabrilt mahakirjutamist.

¹⁸ Otilie Niinemägi (1890–1980) on laulu “*Sõit-sõit Suureküla poole*” (lt. 387, var. 1a) õppinud oma äialt Mart Niinemäelt, kes oli sündinud Pilstvere kihelkonnas Kabala vallas, tema naine Mall Niinemägi oli aga pärit Halliste kihelkonnast Vana-Karistest. Suureküla ja Suurküla nimelisi külasid on olnud mitu, üks Suureküla on ka Pilstvere kihelkonnas; Kanaküla on kuulunud Vana-Kariste valla koosseisu. 19. sajandi lõpuveerandil asusid Mart ja Mall Niinemägi elama Anna kihelkonda Puiatu külla Kõöbale, kus sündis nende poeg Robert Niinemägi (1890–1944). (Pärast I maailmasõda kolis Niinemägede perekond Nurme (siis Nurmsi) külla Pritsu tallu.) Isalt (ja emalt?) õpitud laulukesega on Robert Niinemägi omakorda oma lapsi põlvel sõidutanud. Tema vanim poeg Aare Niinemägi (1911–1986) ja noorim tütar Otilie Kõiva (snd. 1932) on “*Sõit-sõit Suureküla poole!*” (lt. 387, var. 2d–e ja var. 3) ka helilindile laulnud.

¹⁹ Alguvärsil *Kõp-kõp-kõp Kabelisse* on ajalooline taust. Anna kiriku kohal oli vanasti väike puukabel (ehitatud 1650. a.). Praegune kivikirik valmis 1780. aastal, aga sõna *kabel* püsis rahvatraditsioonis veel paar sajandit edasi. *Kabel* on öeldud nii kiriku kui ka kalmistu kohta, vahel aga kasutatud ka paiganime-na kiriku ümbruskonna tähenduses, nagu ilmselt selleski laulukeses. Kiriku lähedal asunud kaupluse kohta öeldi *Kabeli pood*, varem oli olemas olnud ka *Kabeli kõrts*.

Andmeid mängitamislaulude esitamisviisi kohta kooliõpilaste kogudes ei ole, neid on lisanud ainult vanemad kohalikud rahvaluulekogujad. Samad puudujäägid ja küsitavused ilmnevad teisteski õpilaskogudes.

Lastelaulule (lt. 395–413) pole eriti palju (19 eri laulu), mõnest laulust on aga ülirohkesti kirjapanekuid (kokku saab nii 138 teksti). Rekordtüübid on “*Kell üks*” (lt. 413) 62 variandiga, millest 59 on kooliõpilaste kirjapanekud; “*Lenda, lepatriinu!*” (lt. 409) 25 variandiga, neist 24 õpilastelt, ja ahellaul “*Mina leidsin õlekõrre*” (lt. 398) – 12 varianti, kõik õpilastelt.

Vanadest lastelauludest kõige populaarsem on ülemaalse levikuga ahellaul “*Liiri-lõõri, lõoke!*” (lt. 397). Paide–Anna alalt on sellest laulust kirja pandud 9 varianti (ajavahemikust 1891–1965), õpilaste üleskirjutisi on ainult 2. Variantiti on laulu sõnastuses palju improvisatsioonilist, eriti varieeruvad on lõppplahendused. Viimasele noteeringule (lt. 397, var. 9) on lisatud selgitus ka esitamisviisi kohta: “Loeti nii, et laps vastas. Vahel lugesid lapsed ka üksi.”

Loodushäälenditest (lt. 414–423) on kõige populaarsemad pääsukese laulu imitatsioonid, mida on 7 eri tüüpi, neist suurima variantide arvuga “*Midli-madli*” (lt. 414) – 22 teisendit, kõik Paide linna kooliõpilaste kirjapanekud 1920.–1930. aastatest. Anna kihelkonnast on linnulaulutähendeid kogunud Hurda korrespondent Konrad Preisberg juba 1889. a. Peale kahe pääsukese laulu – “*Suuremale suurem tükk*” (lt. 415) ja “*Tegin kapukad*” (lt. 419) on ta Hurdale saatnud ka ööbiku laulu imitatsiooni “*Too piits!*” (lt. 421) ja muinasjutuga seotud “*Käo laulu*” (lt. 423). Peoleo laulu “*Kas Tiit teol?*” (lt. 422, 16 var.) on kirja pannud nii Paide kui ka Anna õpilased. Pääsukese ja ööbiku laulu tähendeid on noteeritud veel 1965. a.

Töömaagilised loitsud pole Paide–Anna alal säilinud. Kalendritähtpäevadega seotud maagilisi sõnumisi on mõnevõrra noteeritud mardi- ja kadrilaulude osana. Küllaltki palju on aga arstimissõnu (lt. 424–433), seda peamiselt tänu Hurda korrespondendile Aleksander Hansonile, kelle korjanduses leiduvad ka *roosi*-, *pisti*-, *voolme*-, *maaluse*- ja *ussisõnad* (lt. 424–427, 429); osalt on tekstid aga fragmentaarsed ja enamasti ilma kasutamisujuhised. Erandlikult täpse ravimise kirjeldusega on Richard Viidalepa poolt 1929. aastal noteeritud “*Maa-emandad, andke tervis kätte!*” (lt. 428, 1 var.). Ülirohkesti on kirjapanekuid veel 20. sajandilgi üldtuntud loitsust (~laste lohutuslaulust) “*Varesele valu!*” (lt. 432) – 41 varianti, neist 37 kooliõpilastelt. Populaarne on olnud ka hambaloits “*Anna raudhammas!*” (lt. 433) – 11 varianti, kõik R. Viidalepa kirjapanekud. Saunasõnu oleks asjata lootagi, sest Järvamaal saunu polnud, pesti ja viheldi rehetoas. Seejuures on ikkagi tänatud vihategijat, veetoojat, ahjukütjat: “*Aitüma vihategijale!*” (lt. 431, 1 var.).

Maagilistest sõnumistest ja sajatamistest (lt. 434–439) haruldasemaid on sõnad sakste viha ärahoidmiseks: “*Sina lammas, mina karu!*” (lt. 435, 1 var., Fr. Russowi kirjapanek ~1850. a.), millele on lisatud ka küllaltki täpne sõnade kasutamise õpetus.

Paide ja Anna kihelkonna laulikute regilaulurepertuaarist

Siis kui regilaulud paberile pandi, olid need Kesk-Eestis elavast esitusest juba taandanud ja jäänud vaid mäluvaraks. Viimsed regilauluoskajad ei saanud enam olla ümbruskonnas tuntud ja tunnustatud eeslauljateks, *rahvalaulikuteks* selle sõna otseses, tõelises tähenduses. Välja arvatud mõned laste hällitamised ja mängitamised, on laulusõnad kogutud küsitledes-meenuvates, mitte elavast esitusest vastavas keskkonnas. Andmeid nende kohta, kellelt on jäädvustatud siinsed regilaulud, on äärmiselt vähe. 19. sajandi kogude juures pole lauliku nimegi märgitud (erandiks on Oskar Kalda ja Mihkel Ostrovi kirjapanekud). Ometi kõnelevad tekstid nendest nimetutest laulikuteist vägagi palju, ka seda, kas tegemist võib olla mees- või naislaulikuga. Näiteks T. Michelsoni 1893. aastal saadetud regilauludes domineerib naiselik lüürika. Esitatud laulude taga on tunda hellameelset, tagasihoidlikku naislaulikut. Ühe jutustava laulu juures on koguja märkus: “Lõppu kõigist minu palvetest hoolimata ei lauletud, olla rumalaste.” (vt. “*Kosjahobu söötmine*”, lt. 10, var. 2).

Hurda korrespondentide Aleksander Hansoni, O. J. Siiuni ja K. Türgi rahvaluulesaadetistes on aga päris palju tüüpilisi meestelaule. Esitajale võivad sageli osutada juba laulude algusvärsid. Üldtuntud orjuslaulu “*Kubjas ahju*” viiest Paide khk. variandist kaks algavad värsiga “Oh me vaesed teopoisid ...” (lt. 267, var. 3 ja 4); üks variant laulutüübist “*Kosjahobu söötmine*” algab riimilise värsipaariga:

Olin mina enne noor mees,
puupöör oli püksi ees ... (lt. 10, var. 1);

laulutüübi “*Vaeslapsel pole kiigeriideid*” sissejuhatuseks on:

Hoi mina üks isata poega,
hoi mina üks emata poega,
vanemateta vaenelapsi! (lt. 312, var. 1).

Meestelaulupärane on siin ka eesliite (*h*)oi lisamine.²⁰

Meeslaulikule viitab vahel ka laulu peategelase vahetamine. Omapärane versioon on laulutüübist “*Lunastatav neuu*”, kus väljalunastamist vajab mitte neuu, vaid noormeest²¹ (lt. 13, var. 2). Kui ka pruut noormeest (sõja)laevalt ei lunasta, lõpetab see järsult:

²⁰ Meestelaulu esitamiseviisi iseloomuliku joonena on seda esile toonud H. Tampere. (Herbert Tampere, Tekstimuutusi eesti rahvalaulude ettekandmisel. Textänderungen beim Vortrag estnischer Volkslieder. Äratrükk koguteosest “Kaleviste mailt”. (Õpetatud Eesti Seltsi Kirjad III). Tartu, 1935, lk. 95–107, siin lk. 96.)

²¹ Meespeategelasega versioon laulutüübist “*Lunastatav neuu*” pole päris erandlik, kirjapanekuid on ka Virumaalt (Jõhvist ja Väike-Maarjast), aga need on õnneliku lõpuga (vt. VK VIII, lt. 24, var. 2, ja Ingrid Rüütel, Ühte käivad meie hääled. Eesti rahvalaule Väike-Maarja kihelkonnast. Tallinn, 1997, lk. 115–116, nr. 120).

Nüid ütlen – ei ole sõjas naene armas,
naene armas, kaasa kallid ...
(värsid laulutüübist “Sõjas mõök ja hobu kallid”).

Meestepoolseid loominguilisi edasiarendusi näikse olevat küllaltki palju. Kontaminatsioonide ja interpolatsioonidega laiendatud ja täiendatud laulud ei mahu vahel enam endise nimetuse alla. Näiteks meheliku huumoriga laulutüüp “*Tahtsin taeva talgutele*” (pealkiri minult, O. K.), mille aluseks on tuntud laulutüübid “Tahtsin minna talgutele” ja “Loojale loole”. Laulik kurdab:

lage soo ja lagund regi,
nuttur laps ja joonud naine,
sest ei saanud taeva talguselle
ega suure isa pulmidelle
ega Määra alla heinamaale. (lt. 359, värsid 10–14).²²

Võimalik, et meeskorrespondendid on mõned laulud kirjutanud ka omaenda repertuaarist.

Midagi kindlat lisaandmeteta laulude esitajate soo kohta muidugi öelda ei saa, sest meestelt õpitud laule on laulnud ka mõned naislaulikud, näiteks Paide khk. laulik Juula Neidoff (vt. lk. 85) ja Järva–Harju piiril Kose kihelkonnas elanud Anette Raagul,²³ meeslaulikutele kirjutatud tekstide seas on aga tüüpilisi naistelaule.

Meestelaulutraditsiooni osatähtsus piirkonniti vajaks veel lähemat uurimist.

Nimeliselt teadaolevatest Paide–Anna meeslaulikutele on kõige rohkem regilaule mäletanud Jüri Preema. Eluloolisi andmeid on tema kohta kahjuks väga napilt ja needki on osalt vastuolulised. August Palmi 1926. a. kirjapanekute juures on märgitud, et Jüri Preema on 80 aastat vana, pärit Kolu vallast, Türi kihelkonnast, keskeas mõne aasta Peetri kihelkonnas elanud.²⁴ Richard Viidebaumi (Viidalepa) andmetel aga oli Jüri Preema 1927. aastal 79-aastane, elas Paides, Kurekülal.²⁵ Millal ta Paide äärelinna kolis, pole lisatud.

Jüri Preemalt on kirjutatud 46 regilaulu, mõnest laulust on 2–3 varianti, kokku 56 teksti. Nii laululiikide, -tüüpide kui ka variantide sõnastuse poolest eristuvad need vägagi ilmekalt Paide kihelkonna naislaulikutele kirjanudust. Puuduvad töölaulud, väga vähe on tavandilaule

²² Viimased värsid on ilmselt lähtunud “Loojale loole” tüüpilistest värsidest: “Lähme loojale loole, Maarijale heinamaale” (ERIA 1049).

²³ Vt. Janika Oras, Kolm laulik 1965. a. Järvamaa ekspeditsioonilt, lk. 118.

²⁴ E, StK 37, 156.

²⁵ E, StK 40, 36. Paide Kureküla kohal on praegu Kure tn. ja Soo tn.

– pulmalauludest ainult humoristlik söögilaul “*Ärge põue pistke!*” (lt. 98, var. 1), kadrilaulust väike jupike (lt. 59, var. 2, 5 värssi), kiigelauludestki on üksainus, võrdlemisi lühike tekst (“*Kiik tahab kindaid!*”, lt. 70, var. 1, 9 värssi). Hällilaule pole, pole ka mängitamislaulu. Lastelauludest on Jüri Preemalt kirjutatud üks 4-värsiline variant laulutüübist “*Hiire pulmad!*”, kus peategelaseks on hoopis rebane (lt. 401, var. 2).

August Palm on oma korjandusele lisanud märkuse: “Märgata mälu nõrgenemist, vist vanadusest. On palju unustand. Mõnest laulust ainult katked, riismed meeles.”²⁶ Õeldu kehtib laulude kohta, mis ei kuulunud Jüri Preema aktiivsesse repertuaari. Meestelauludes unustamist märgata pole – vastupidi, need on terviklikud, mõnes teisendis tundub olevat isikupäraseid täiendusi.

Suhteliselt palju on Jüri Preemalt kirja pandud jutustavaid laule²⁷ – 9 eri laulu, kokku 13 varianti, neist enamik sõjast ja soldati raskest elust, mida ta tundis ka isikliku kogemuse põhjal²⁸: “*Venna sõjalugu!*” (lt. 27, var. 6, 7a, 7b), “*Vahisoldati kaebus!*” (lt. 31, var. 2a, 2b), “*Sõjas mõõk ja hobu kallis!*” (lt. 28), “*Nekruti põgenemine!*” (lt. 30, var. 4) ja “*Püssi põmin kostab koju!*” (lt. 32).

Vanadest müütilistest lauludest on Jüri Preemalt noteeritud mehelik variant laulutüübist “*Suur tamm!*” (lt. 4, var. 2): alles siis kasvab tamm taevasse, oksad otseti meresse, kui noormees viib tamme pruudi õue, kasvatab pruudi iluks. Omapärane on ka lõpuliide “*Imelik maja!*”, millele lokaalse värvingu annavad kohalikud paiganimed:

Tüükast tegin Türi kiriku,
ladvast tegin Paide linna.
Mis jäid järel liistud-laastud,
neist ma tegin vennal talli,
vennal talli, vennal sauna.

Mööda sõitvad Mündi²⁹ saksad,
kordameisi Koigi härrad,
ikka multa nad küsivad:
“Kelle see sauna nähikse?”
(lt. 4, var. 2, värssid 17–35).

Meestepäraselt varieeritud on samuti laul “*Vennal võõrsil!*”, millele liitub “*Liigsööja!*” (lt. 18, var. 2). Erinevalt naispeategelasega variantidest ei lõpe konflikt venna ja vennanaisega siin valuliste etteheidetega, pigem on tunda huumorimeelset üleolekut:

“Oot-oot-oot-oot, hella venna!
Mis sest vaadist õllest juua ...” jne. (lt. 18, var. 2, värssid 16–17).

²⁶ E, StK 37, 156.

²⁷ Nagu Palmi ja Viidalepa üleskirjutustest nähtub, oli Jüri Preema ka hea jutustaja (vt. lk. 60).

²⁸ Richard Viidalepp, Järvamaa rahvaluulest, lk. 111.

²⁹ Mõis Paide kihelkonnas.

Laulutüüp “*Haige noorik*”, mis tavaliselt lõpeb positiivselt, isegi humoristlikult (külanaised soovivad mehel õllelinnased likku panna), on Jüri Preemal aga erandlikult traagilise lõpuga:

Ei mul aidand Pärnu arstid,
Pärnu arstid, Paide tohtrid –
mulda läks murepidaja,
hauda läks mul armuandja ... (lt. 16, var. 2b, värsid 13–16).

On see individuaalne eriarendus või päritud Paide kandi veelgi vanematelt meeslaulikutelt? Küsimus jääb paratamatult kindla vastuseta. Seni teadaolevatel andmetel analoogilise lõpplahendusega variante laulutüübist “*Haige noorik*” rohkem pole.

Tavandiväliseid lüürilisi laule on Preemalt kõigest teemavaldkondadest. Traditsioonipärased, tundeHELLad ja tänumeelsed on laulud kodust ja lapsepõlvest: “*Em viis põlles põllu peale*” (lt. 153, var. 1) ja “*Kolm kätkit*” (lt. 154, var. 2a ja 2b).

Hästi on Preema tundnud ka laule laulust. “*Lauliku soost*” + “*Lauldud hobu ja sadul*” (lt. 128, var. 3) ei eristu naislaulikute variantidest. Ainult Jüri Preemalt on kirjutatud aga “*Peaksin piisa viina saama!*”, millele hoogsalt liituvad “*Küla jääb kuulama*” ja “*Laulud lutsu suust*” (lt. 132).

Lauludes noorrahva elust, armastusest ja kosjadest on palju pila, sõnastus on väga maskuliinne, osalt on tegemist lausa lorilauludega: “*Karu Kaie kiskunud*” (lt. 191, var. 2), “*Varastas kuivamast*” (lt. 192, var. 1), “*Neitsiau ära viidud*” (lt. 193, var. 1).

Jüri Preema abielu ja pere kohta pole andmeid, temalt kirjutatud laulud räägivad küll peamiselt luhtunud naisevõtust: “*Must võinuks muidu joosta*” (lt. 251, 3 varianti), “*Koduväi kaebus*” (lt. 255, var. 1 – pulma õpetuslaulu ümberütlus, võimalik, et improvisatsioon isikliku elukogemuse põhjal), “*Truudusetu naine*” + “*Kangekaelne naine*” (lt. 258, var. 1). Tundesooja suhtumist abikaasasse väljendavad ainult eelnimetatud “*Haige nooriku*” (lt. 16) lõpuvärsid.

Ootuspäraselt palju on laule mõisaorjusest ja teotööst oma traditsioonilises sõnastuses. Kõigepealt muidugi ülipopulaarne “*Kättemaks sakstele*” (lt. 262, var. 3) ja sarkastilised kupjalaulud “*Kubjas vereimeja*” (lt. 268, var. 1), “*Kurat kupjaks*” (lt. 269, var. 1). Kaks varianti on laulutüübist “*Peremees kiidab teopõlve*” + “*Teomees künnab kiuste*” (lt. 281, var. 3a ja 3b). Ei puudu ka laialt levinud “*Õised orjad*” (lt. 280, var. 1).

Rikka ja vaese, pererahva ja palgalise vastuoludest kõnelevad laulud “*Ei jõua sugu sööta*” (lt. 287, var. 1) ja “*Kaval sulane kündmas*” (lt. 299, var. 1).

Isikupärasemat varieerimist kohtame vaeslapselauludes. “*Em haul!*” lõpeb üleskutsega:

“Oot-oot-oot-oot, noored mehed,
toogem külast küüdnud ärjad,
kündkem muru mulla pealta ... (lt. 304, var. 2).

Laulutüübist “*Peretiitar inetu, vaeslaps ilus*” on üldtuntud söögi ja ilu kontrasti täiendatud veel teoorjuse motiiviga:

Mina vaene orjalapse,
ikka pean teol minema!
Petiipim mul lähkerille (~lähkerisse) –
siiski mu ihu ilusa ... (lt. 316, var. 6).

Traditsioonipärase sõnastusega on mõtisklevad-arutlevad laulud loodusest ja küla-elu argipäevast: “*Kased kasvama*” (lt. 343, var. 3), “*Sillad soile*” (lt. 348, var. 1), “*Mis on mille jätk*” (lt. 353, var. 1).

Kui arvestada ka kontaminatsioone, on Jüri Preemalt kirjutatud tekstides (terviklikult või osaliselt) esindatud üldse 60 erinevat regilaulutüüpi. Jüri Preemast suurem regilaulureper-
tuaar on selle kogumiku laulikute olnud ainult Leena Randmeril.

Nagu kogumistülevaates märgitud, elas Leena Randmer laulude üleskirjutamisajal (1888) Jõhvi kihelkonnas Puru külas. Lauliku päritolu kohta on O. Kallas ja M. Ostrov lisa-
nud, et Leena Randmer on sündinud Paide ligidal.³⁰ (Selle teate alusel ning laulude läheduse tõttu Paide piirkonna lauludele ongi need võetud Paide–Anna VK-sse ja allikaviidetes märgitud ka Paide khk. Kui käsikirja koostamise lõppjärgus selgus, et Leena Randmeri sünniko-
du jääb Peetri khk. piiridesse, on viidetes lisatud põlvnemine Peetri khk-st, laule pole aga eraldatud, sest Peetri, Paide ja Anna regilaulupärimus kuulub ajalooliselt kokku; nende kihel-
kondade laulud olidki algul ühisesse köitesse planeeritud.)

Jõhvi khk. meetrikaraamatute järgi on Leena (~Leno ~Leeno) Randmer (18. XII 1850 – 14. VII 1906) sündinud Kirisaare külas Peetri kihelkonnas (Kirisaare küla on Paide khk. piirist u. 10 km, Anna khk-st 5 km, otseteed üle raba ainult paar km).³¹ Leeris on Leena käinud 1869. a. Peetri kirikus, abiellunud aga Jamburis 9. II 1885, 35. eluaastal. Selles eas abiellumine oli tollal küllaltki erandlik. Tavaliselt abiellusid taluneid võimalikult varsti pärast leeriskäimist. Pole teada, kas Leena elas kuni abiellumiseni oma vanemate juures kodukülas või ehk käis ta kusagil ümbruskonnas või Paide linnaski teenimas. Või oli tege-
mist teise abieluga?

Leena abikaasa Ka(a)rel Randmer (1843–1892) oli pärit Saka külast Lügänuvalt, Jõhvi kihelkonda asunud 1861. aastal.³² Peres oli kaks poega: Johannes (1887–1910) ja Aleksander Nikolai (~Aleksander Nicolai), snd. 1891.³³ Leena jäi varakult leseks – abikaasa suri 1892, noorem poeg oli siis alles aastane. Ka Leena Randmer ise suri suhteliselt noores eas,

³⁰ H II 1, 266.

³¹ Jõhvi koguduse personaalraamat, Jõhvi, 1885–1903. – EAA, f. 1226, n. 1, s. 294, l. 136. Järva-Peetri koguduse sünnimeetrika, 03.11.1846–24.06.1856. – EAA, f. 1235, n. 1, s. 192, nr. 253; see lehekül on kahjuks nii tuhmunud, et sünnikoht ja neiupeelvenimi pole selgelt loetavad; abieluueelne nimi on ebaselge ka Jõhvi koguduse personaalraamatus.

³² Jõhvi koguduse kirikutähed, R. S. – EAA, f. 1226, n. 1, s. 88, l. 11.

³³ Jõhvi koguduse personaalraamat XV (Jõhvi, Tammiku), 1900–1928. – EAA, f. 1226, n. 1, s. 311, l. 74.

55-aastaselt, surmameetrikast nähtub, et südamehaigusse.³⁴ Küllap oli üksinda lastekasvatamine üle jõu käivalt raske.

Eri lauludena on Leena Randmerilt pandud kirja 56 teksti, paljud neist on aga kontaminatsioonilised. Liiteid on 25 laulutüübist, põhitüüpidega kokku seega 81 laulutüüpi. Üksikvärsside interpoleerimisest kumab läbi veelgi laialdasem regivärssiteadmus. Juhuslikku kokkulaulmist näib olevat väga harva. Enamasti arendavad ja süvendavad liited põhitüübi teemat.

Kogumiku lüroepika peatükis on Leena Randmerilt ainult 2 laulu – “*Venna otsija*” (lt. 3, var. 1) ja “*Neiud põlgavad*” (lt. 8, var. 1), tekstid pole päris terviklikud.

Töö- ja tavandilauludest on kõige rohkem pulmalaule (9 teksti), nende seas tõusevad esile vanematekodunt lahkumisel lauldud “*Mõrsja lahkumine*” (lt. 104, var. 1) ning “*Kodu nutab mõrsjat*” + “*Tütär viib ilu õue pealt*” (lt. 106, var. 1) ja veimede jagamise laulud: “*Kas äi saab särgi?*” (lt. 118, var. 1), “*Kas äi annab härja?*” (lt. 119, var. 1), “*Palju paljakaid*” (lt. 120, var. 1), “*Ei kiitnud kiike, vaid kirstu*” (lt. 121, var. 1). Ilmselt olid need 19. sajandi lõpupoolel osalt veel aktiivsel kasutusel.

Lõikuslaulud on esindatud ühe pikema tekstiga: “*Etterutanud lõikajale*” + “*Mis otsas ootab*” (lt. 38, var. 1). Kalendritähtpäevalauludest on kirja pandud vaid üks jaanilaul “*Jaanipäev vara tulnud*” + “*Kevad põllul*” (lt. 63, var. 1). Kiigelaule on kahe numbril all, kontaminatsioonid näitavad aga kiigerepertuaari laiemat tundmist: “*Kiige toomine*” + “*Kiige katsumine*” + “*Kutse kiigele*” (lt. 64, var. 2) ja “*Kiigel kullad ei kulu*” + “*Kiige katsumine*” (lt. 73, var. 1). Kiigel ei lauldud ainult päris kiigelaule. Kiigelaulvärssidega on Leena Randmer alustanud ka vaeslapselaulu “*Kurva kodu*” (lt. 306, var. 1). Seegi viitab veel elujõulisele kiigetraditsioonile.

Regivärssilistest mängulauludest on Leena Randmerilt kirjutatud “*Kündmisemäng*” (lt. 84, var. 1), mida on täiendatud värssidega laulutüübist “*Hea ja kuri mees tulevad koju*”.

Lüürikast on laulikule väga oluline teema olnud laul ja laulmine, suhtumine laulikusse: “*Laulud kodus õpitud*” + “*Küla jääb kuulama*” (lt. 129, var. 1), “*Ilutegija*” (lt. 133, var. 1), “*Miks neiud ei laula?*” (lt. 137, var. 1), “*Laulik kardab vanemaid*” + “*Kardab laulu laitmist*” (lt. 138, var. 1) ja lõpuks eneseirooniline “*Ei mõista laulda*” (lt. 142, var. 1). Sõnastuselt kuulub viimane kokku võistulauluga “*Laulad sea sõnu*” (lt. 150), mis on aga enesekohaseks pööratud. Tõenäoliselt on tegemist Leena Randmeri enda improvisatsioonilise ümberütlega. Temalt on siiski ka traditsioonipäraseid võistulaulu kirja pandud: “*Võta äke hääleks!*” + “*Mida suust kukub*” (lt. 145, var. 1) ja “*Mis sa, sitikas, sirised!*” (lt. 147, var. 1), mille peamiseks esitamiskohaks olid pulmad, kuid neid võidi laulda ka viljalõikuse juures, kõrtsis jm. Lauliku-teema tuleb esile veel mureliku neiulaulu ja vaeslapselauludes (vt. lt. 176, var. 1 ja lt. 313, var. 1).

³⁴ Jõhvi koguduse surmude nimekiri 1892–1916. – EAA, f. 1226, n. 1, s. 309, l. 219, nr. 135. Surmadaatumile (14. VII 1906) on lisatud: *страдание сердца*.

Leena Randmeri ja tema pere kohta käivate arhiivandmete väljaselgitamise eest võlgnen tänu folklorist Rein Saukasele.

Kodu- ja lapsepõlvelaule esindab kontaminatsiooniline “*Tugi sai sellel, kes ei tundnud*” + “*Kuidas sa mind kasvasid!*” + “*Ena viis põlles põllu peale*” (lt. 159, var. 1), milles tänumeelsele meenutusele lisandub süütunne, et tütrest ei tulnud emale oodatud abi ja tuge.

Kõige rohkem on Leena Randmerilt kirjutatud regilaule armastusest ja kaasavalikust (11 laulutüüpi). Üldiselt on need traditsioonipärased. Omapärane variant on laulust “*Õunapuu*” (lt. 198, var. 1): õunapuoksaga, “mis oli kullal kirjutatud”, noomib neiu noormehi, proovib, kas poiss pole “vile viina pääle, kaval õllekannudele”. Pikemalt on välja arendatud ka laulutüüp “*Kaasa kaugel*” (lt. 201, var. 1): kaasa püüab kalu kallile, “esmaspäe toob eeringida, teisipäe toob tintisida” (järgneb nädalapikkune loetelu eri liiki kaladest, värsid pärinevad laulutüübist “Iga päev toob kala”, ERIA 3041). Üldtuntud musta naise laulust “*Masain musta ja rumala*” on Leena Randmeril musta mehe versioon (lt. 253, var. 1).

Nagu kõik Järvamaa laulikud, on ka Leena Randmer hästi tundnud laule mõisaorjusest ja sotsiaalsetest vastuoludest külas, samuti laule lese ja vaeslapse kaitsetust elust (9 nimitüüpi + liited).

Küla ja mõisa vahelised vastuolud olid eriti teravad väga viljaka põllumaaga ja suurte rikaste mõisatega Peetri kihelkonnas – Leena Randmeri sünnikihelkonnas. “Laul mõisaärra siunamiseks” on laulikupoolne pealkiri sarkastiliste võrdluspiltidega orjuslaulule “*Saksa silmad põllule põlevad*”

:

Saks see sõidab mööda teeda,
silmad põllule põleksid,
nii kui ullu undi silmad,
kevadise kitse silmad. (lt. 261, var. 1).

Rahvapärimuse järgi on üks Peetri kihelkonna mees just seda laulu laulnud kord möödasõitvale mõisahärrale ja saanud selle eest 80 vitsahoopi.³⁵ Paide ümbruskonnast on andmeid, et vastaliste orjuslaulude laulmise pärast keelatud põllul laulmine üldse ära, “kis aga lauld, see kutsutud mõisa ja antud oma nahatäis kätte”.³⁶

Väga populaarne orjuslaul on “*Kubjas ahju*”, aga siingi on varianditi erijooni. Leena Randmer alustab väga kujundlike värssidega laulutüübist “*Ikka peab ori olema*”:

Ehk tuleks tulla taeva’asta,
laseks vihma varda’asta ... (lt. 267, var. 1).

Lese- ja vaeslapselaules on tunda sügavat kaasaelamist ja isikupäraseid arendusi kontaminatsioonilistes lauludes: “*Kõik tuuled peale tulevad*” + “*Õösi üksi*” (lt. 249, var. 1);

³⁵ E, STK 40, 61 (95) < Peetri khk., Keri k. – R. Viidebaum < Leena Krüügel, 66 a. (1927).

³⁶ H II 54, 162 – O. J. Siiun (1895). Laulmine oli keelatud olnud umbes parkümmend või rohkem aastat tagasi, s.o. u. 1860.–70. aastatel.

“*Oma ema ja võõrasema ootavad koju*” + “Suu laulab, süda muretseb” + “Pisarate veerimine” (lt. 313, var. 1). Viimasele lisab lokaalset omapära ümberkaudsete paiganimede kasutamine: vaeslapse pisarad voolavad jõena.

*Äivere*³⁷ ärradelle,
*Puivere*³⁸ pullidelle,
*Sõerevere*³⁹ sõnnidelle. (värsid 25–27).

Ka loodusest ja külaelu argipäevast on Leena Randmerilt päris palju laule kirjutatud (8 laulutüüpi + liited): “*Teaksid teised kui külm*” + “Kuhu kurk kuue pannud?” (lt. 322, var. 1); “*Hirnub selgaistujaid*” + “Peremees pulmas” (lt. 331, var. 1), regivärsilisele põhitüübile on liitunud uuem tantsulaul; “*Kelle pered?*” (lt. 336, var. 1); “*Laisk ootab õhtut*” (lt. 350, var. 1); “*Pill ei toida*” + “Lauldes läbi metsa” (lt. 369, var. 1), lõpuliide on riimiline, kirjandusemõjuline; “*Purelge, koerad!*” (lt. 372, var. 1); “*Varga õpetamine*” (lt. 373, var. 1); “*Juhan Jussi tappis kassi*” (lt. 374, var. 1). Laulus “*Kelle pered?*” (lt. 336, var. 1) on nimetatud ka üht talu Jõhvi khk-st Puru külast, kus Leena Randmer laulude üleskirjutamisajal elas (analoogiliselt on kohanimedid kohandanud Anu Luik laulutüübis “*Oma ja võõra küla poisid*”, lt. 181, var. 1).

Hällilaulle on Leena Randmerilt ainult üks: “*Suisu suuremaks!*” (lt. 378, var. 1). Sama laulutüüp on kirja pandud ka Anu Luigelt, võrdluspildid on aga erinevad:

L. R.: Suisu-suisu, lapsekene,
suisu-suisu suuremaks,
piimapiisa priskuseksi,
koorekannu kõrguseksi! (lt. 378, var. 1);

A. L.: Suisu-suisu suuremaks,
paisu pisut pikemaksi,
õlekõrre kõrguseksi,
oavarre raskuseksi! (lt. 378, var. 2).

Mängitamislaule, lastelaule, loitse ja loodushäälendeid Leena Randmerilt pole kirjutatud. Võib-olla polnud nii põhjalikuks küsitlemiseks tookord piisavalt aega ja võimalust. Arhiiviandmetest nähtub, et 1888. a. suvel oli Leena Randmeri vanem laps alles mõnekuune.

Juula Neidoff (neiuna Tikker) on Paide khk. regilaulikutest sünniaasta järgi kõige vanem – tekstide kirjapanija Aleksander Kruusberg on lisanud päris täpse daatumi: 27. I 1840. Sünnikohana on märgitud “Paide kreis, Põhjaka”. 21-aastaselt on Juula Neidoff Väätsa kutsarile mehele läinud. Laulude üleskirjutamise ajal oli ta lesk.⁴⁰ Andmeid ei ole selle kohta,

³⁷ Äivere – Eivere mõis ja küla Anna khk-s Järvamaal (Leena Randmeri koduküla Kirisaare on Anna khk. lähedal).

³⁸ Puivere – küla Koeru khk-s Järvamaal.

³⁹ Sõerevere – Särevere mõis ja küla Türi khk-s (?), (sõnamänguline tuletis).

⁴⁰ EKS 1, 40.

millal ta leseks jäi, kui suur oli pere jne. Kruusberg on Juula Neidoffi laule üles kirjutanud kahel korral: 1904. aastal Paides 23 teksti⁴¹ ja 1913. aastal 9 teksti,⁴² neist enamik varasemate variandidid. Üleskirjutamiskoht viimaste juures puudub, lisatud on aga, et “laulud kuulnud 12–15 a. vanuses Padula kõrtsis, kus ta onu lapsi õpetanud”.⁴³ Kirjapanekute seas on tõepoolest mõned tüüpilised meestelaulud, kuid põhiosa lauludest kuulub ikkagi naisterepertuaari. Eri laule on 25, liidetena lisandub veel 28 nimetust.

Võrreldes teiste Paide–Anna nimeliselt teadaolevate naislaulikutega, on Juula Neidoffilt kirjutatud suhteliselt palju lüroepilisi laule (6 laulu, neist 3 kahel korral). On ka paar müütilise tagapõhjaga regilaulutüüpi: “*Tähe mõrsja*” (lt. 2, var. 1) ja “*Kotkas kaare alt*” ning sellega liitunud “*Neli neidu*” (lt. 5, var. 2). Kontaminatsioonide ja interpolatsioonidega on laulik “*Tähe mõrsja*” oma kaasajale kohandanud. Laul algab karjaselauluga “Eit teeb kaku karjasele”, keskosas aga lisandub sotsiaalne motiiv:

Sai siis Salme neitsikene.
Istub salve ääre peale,
mõedab vallavaestel leiba,
kihelkonna kerjataval. (värsid laulutüübist “Mõisa aidast varas-
tamas”).

Kaks omapärast varianti on vanast perekonnaballaadist “*Tütarde tapja*” (lt. 14, var. 4a ja 4b). Juula Neidoffi teisendid erinevad selle raskemeelse laulu teistest variantidest humooristliku kujundipildiga sellest, kuidas laisk minia paneb loomad kodutöid tegema:

Lehma pani leiba sõtkumaie,
ärja ahju pühkima,
mullika munutamaie.
Lehma sarv oli leivane,
mullika mokad jahused
ärja turi tuhane. (var. 4b, värsid 18–23).

Järva–Harju kosjalauludes iseloomustatakse analoogiliste värssidega laiska peretütart (vrd. nt. lt. 226, var. 2: “*Kosilane laisas talus*” + “*Kosilase pilge*” < Jüri Preema (1926)).⁴⁴

Jutustavate laulude seas on ka kaks uuemaagest, tavaliselt meeste repertuaari kuulunud laulu: siirdevormiline “*Neiud meelitavad poisse lakka*” + “*Kosilane laisas talus*” (lt. 9, var. 1a, 1b) ja kirjanduslikku päritolu rahvalaulusugemetega “*Rõõmus nekrut*” (lt. 33, var. 2a, 2b). Need võivad küll Padula kõrtsis kuulnud olla. Johann Daniel Petenbergi “*Neekruti laul*”

⁴¹ EKS 1, 122/46.

⁴² EKS 1, 33/40.

⁴³ EKS 1, 40.

⁴⁴ Vt. ka ERIA 2356: *Kosilase pilge* < Harju-Jaani.

ilmus trükist 1854. aastal.⁴⁵ Oli Krimmi sõja aeg.⁴⁶ Just neil aastatel oli noor Juula Tikker Padula kõrtsimajas onu lapsi õpetamas. Sõjasündmused puudutasid otseselt ka Eestimaa mehi. Petenbergi laulu kiirele levikule rahva seas võisid kõrtsidki kaasa aidata. Tragile teismelisele neiu on uused meestelaulud hästi meelde jäänud.

Töölaule Juula Neidoffilt eraldi ei ole kirjutatud, üks karjaselaul (“Eit teeb kaku karjasele”) esineb aga sissejuhatava liitena “*Tähe mõrsjas*” (lt. 2) ja üks rehepeksulaul (“Rõõmus rehepeksja”) on liitunud vaeslapselauluga “*Peretütar laisk tööle, nobe tantsima*” (lt. 315).

Kiigelaul on mitu, aga need on kirja pandud ja ilmselt ka esitatud järjest, ilma vaheta, nagu neid tegelikult kiigel kiikudes lauldigi: “*Kiik halval kohal*” + “*Pole mune kiigele tuua*” + “*Imemaa*” + “*Kiigel kullad ei kulu*” (lt. 66).

Pulma tavandilauludest on kirja pandud ainult mõrsja kodust ärasaatmise laule. Itkulise “*Mõrsja lahkumine*” + “*Kodu nutab mõrsjat*” on Juula Neidoff Kruusbergile esitanud nii 1904. aastal kui ka 1913. aastal. Küllap olid need värsid talle väga olulised ning võisid müllu sööbida omaenda pulmade ajast, kui ta kodupaigast lahkus ja Väätsa kutsarile mehele läks:

Ära pean mina minema,
ära pean, kallis, kaduma,
ära häista rahva’asta,
paremasta paika’asta.
Siia jätan selle paiga,
siia selle koha töotan,

jäätmaad jäneste joosta,
karjasmaad karude karata.
Mind jäid nutma Nurme neid,
haletsema Harju neid,
kahatsema karrad-pärjad.
(lt. 104, var. 2a, värsid 1–11; järgneb lõpu-
liide “*Kodu nutab mõrsjat*”).

“*Lahkumise valu*” on noteeritud ainult 1904. aastal. Traditsioonilisele liitele “*Pisarate veeremine*” on Juula Neidoffi variandis lisandunud veel “*Kalajõgi*” ja “*Homnikul vees, õhtul katlas*”, mis lõpeb humoristliku riimilise värsipaariga:

Saksad sõivad niuh ja näuh,
kahvlid käisid kiuh ja käuh. (lt. 105, var. 3).

Põhiosa Juula Neidoffilt talletatust kuulub tavandivälisesse lüürikasse (16 laulu). Laulud laulust on esindatud kahe kirjapanekuga: “*Laulud kodus õpitud*” + “*Küla jääb kuulama*” (lt. 129, var. 3) ja võistulaul “*Laulad sea sõnu*” + “*Alles sind hauti*” (lt. 150, var. 2), mõlemad on traditsioonipärases sõnastuses.

⁴⁵ [J. D. Petenberg,] Laul Eestima-meestele. Tallinn, 1854.

⁴⁶ Krimmi sõda 1853–1856.

Laulude seas noorrahva elust, armastusest ja kosjadest on peale tüüpiliste neidude ja naiste laulude, nagu “*Kellele kurdan*” (lt. 176, var. 2), “*Neiu läheb, kellele loodud*” (lt. 199, var. 1) ja “*Kaasa ei pane kasvama*” (lt. 215, var. 2a, 2b), ka mitu laulu, mis võiksid kuuluda pigem (noor)meeste repertuaari: “*Ei enne laulatus*” (lt. 186, var. 1), “*Tüdrukud poevad poiste põue*” (lt. 187, var. 1), “*Poistenälg*” (lt. 188, var. 1a, 1b), “*Kas võtad kosjad vastu?*” (lt. 232, var. 1).

Orjuslauludest on Juula Neidoffilt kirjutatud ülipopulaarne “*Kättemaks sakstele*” (lt. 262, var. 2) ja “*Kubjas ahju*” + “*Kubjas ja teomees*” (lt. 267, var. 5). Kontaminatsioon on jällegi tunda meesterepertuaari mõju. Teomeeste jutustavate laulude tundmine tuleb esile isegi müütilise “*Tähe mõrsja*” variandis, kuhu on interpoleeritud värsse laulutüübist “*Mõisa aidast varastamas*” (vt. lt. 2, var. 1).

Pererahva ja palgaliste vastuolusid kujutav “*Orja palk*” (lt. 290, var. 4) ei eristu teistest sama tüübi variantidest. See on üldse suhteliselt vähevarieeruv regilaul.

Kontaminatsioonidega on pikemalt välja arendatud vaeslapselaul “*Peretütar laisk tööle, nobe tantsima*” – liituvad “*Peretütar inetu, vaeslaps ilus*” + “*Peretütar ja vaeslaps pühadel*” + “*Röömus rehepeksja*” (lt. 315, var. 1).

Loodusest, loomadest ja külaelu argipäevast on eraldi lauluna ainult “*Teohobuse kiitus*” (lt. 333, var. 1), liidetena ja võrdluspiltidena esineb neid motiive aga paljudes lauludes, kas või pulma tavandilauludes (vt. lt. 104 ja 105). Loomade välimuse tähelepanelik jälgimine ilmneb ka lastelaulus “*Hiire pulmad*” (lt. 401, var. 1).

Näib, et Juula Neidoff ei olnud ainult vanade laulude meenutaja. Mõneski lauluvariandis on tunda isikupärast lähenemist, omaenese mõtete-tunnete väljendamist traditsioonilise lauluainese abil.

Laulude valikust jääb mulje, et Juula Neidoff oli huumorimeelne, eelistas koomilisi situatsioone. Tema laulurepertuaari erijoonteks on meestelaulude tundmine, samuti uuema, lõppriimilise laulutraditsiooni ja kirjanduslike tekstide mõju.

Anna kihelkonnast on esimesed laulikuandmetega regilaulukirjapanekud 1911. aastast, kui Puiatu külas peatusid EÜS-i stipendiaadid Voldemar Rosenstrauch ja Peeter Penna. Laulude esitaja Ann Ots oli tollal 80-aastane. Regilaule on ainult 6, need on lühikesed (alla 10 värssi), aga sisult terviklikud ja esitatud lauldes. “*Vaimutüdrukuna õpitud Poiatu laulud*”, on laulik ise oma laulude päritolu selgitanud.⁴⁷ Esindatud on paikkonnale iseloomulikud laululiigid, nagu lõikuslaulud – “*Kaualõigatud põld*” (lt. 34, var. 1) ja orjuslaulud – “*Palve sakstele*” (lt. 263, var. 2). Lauluteemalistest lauludest on Ann Otsalt kirja pandud võistulaul “*Vana laulik*” (lt. 149, var. 1), mida võidi laulda nii pulmas kui ka ühistööde juures viljapõllul. Kosjaminekust ja luhtunud naise võtust kõnelevad laialt tuntud laulutüübid “*Tule mult luba küsima!*” (lt. 221, var. 3) ja “*Ma sain musta ja rumala*” (lt. 253, var. 6). Omapärane on humoristliku alatooniga lauluke “*Tüdrukud viivad meeled peast*” (lt.

⁴⁷ EÜS VIII 734. Poiatu – Puiatu.

169, var. 1), seni teadaolevatel andmetel ainuke kirjapanek. Võimalik, et see on lokaalne, just Annas loodud laul. Lähtealuseks on traditsioonilised kodukoha kiitmise laulud ja üldtuntud õllelaul “Õlu viib meeled peast“:

Oh seda ilust hiekesta,
kallist kasemetsakesta,
kus kasvid õied ilusad,
eide tütterid kenamad,
taadi tütterid tasased!
Võtsid meeled meeste peasta ... (lt. 169, väärsid 1–6).⁴⁸

Suurema regilaulurepertuaariga lauljaid õnnestus Annas leida folklorist Richard Viidalepal (tollal Viidebaum) veel 1929. aastal. Oma kogumismatkal sai ta mõned regilaulud kirja panna mitmelt vanainimeselt Eivere vanadekodus.⁴⁹ Viidalepa sõnutsi elasid aga “kaks tublit eite” vanadekodu lähedal – need olid Anu Luik (“Luige eit”) ja Ann Voormuth.⁵⁰ Kahjuks ei saanud Viidalepp neid laulikuid enam uuesti külastada. Esmakordsel küsitlemisel ei meenu ju esitajal kunagi kõik nooreea laulud korraga. Siiski on just ettevalmistuseta esitatud lauludes palju olulist ja laulikut iseloomustavat.

Anu Luik (1853–1934) elas laulude üleskirjutamisajal Anna kihelkonnas. Tema saun oli Eivere küla lähedal ja ta oli elanud seal 9 aastat. Pärit oli Anu Luik Järva-Madise kihelkonnast Seidla vallast.⁵¹ Tema mees olnud aga Anna kihelkonna inimene.⁵²

1964. a. Järvamaa ekspeditsiooni ajal on ühes Richard Viidalepa intervjuus Anu Luike meenutanud temaga samast vallast pärit laulik ja rahvapärimeste koguja Rosalie Veinberg (1881–1971), kes lapsepõlves oli käinud Anu Luige ja tema tütreaga koos karjas. “Meil oli üks... üks vana inime, käis meiega karjas, üks vana naisterahvas. Küll SEL oli vanu laulusi! [---] vanamuodi laulud olid ja ilusad laulud olid ...” Vana naine oli elanud Kurisoo mõisa metsa servas viletsas saunas ja teda oli kutsutud Majame(he) Anuks. Perekonnanimi Luik selgub alles intervjuu lõpul. Laulude sõnu Veinberg kahjuks ei mäletanud.⁵³

⁴⁸ 20. sajandi kolmekümnendail aastail olid Annas väga populaarsed metsapeod Purdi Kasemetsa parkmetsas (vt. Henn Sökk, Järvamaa vaatamisväärsusi. Paide: Järva Maavalitsus, 2003, lk. 60). Kas ehk polnud noorte kooskäimised Purdi kasemetsas veelgi vanem traditsioon ja sellegi laulu taustaks?

⁴⁹ Laulikute nimestik on ERA II 14, 13, siin lk. 645.

⁵⁰ Vt. “Paar sõna matkast Anna kihelkonda”, ERA II 14, 11/2, siin lk. 643.

⁵¹ ERA II 14, 203.

⁵² Suulised andmed Anu Luige lapselapselt Hilda Luigelt 2007. a. oktoobris. Hilda Luik elab Anna kiriku lähedal ja hoolitseb ka vanaema kalmu korrashoiu eest. Ta oli väga väike, kui vanaema suri, ega mäleta temast seetõttu midagi täpsemat.

⁵³ Vt. Janika Oras, Viie 20. sajandi naise regilaulumaailm lk. 238–239.

Anu Luigelt on käesolevas kogumikus 26 teksti, nende seas ka paar fragmenti. Laulud on ta esitanud osalt lauldes, osalt dikteerides. Kahjuks on aga viisid jäänud noteerimata, sest kaasas ei olnud ei viisikirjutajat ega ka fonograafi.

Lüroepikast on kõigepealt meenunud müütiline “*Suur tamm*” (lt. 4, var. 3), kolmest Paide–Anna variandist kõige täielikum, tüüpiline neidude laul:

... istutan tamme neiu iluks,
kasvatan aga neiu kasuks.
Tamm siis jõudis, tamm siis kasvis,
tamm siis jõudis taeva’asse,
oksad pilvesse pugesid,
lehed kuud siis kummardasid ... (värsid 39–44).

Omapärane variant on laulust “*Haige noorik*” (lt. 16, var. 3), millesse on interpoleeritud värsse “*Memme vaevast*” ja mardi-kadrilauludest.

Väga vähe on kirjapanekute seas töö- ja tavandilaule. Puuduvad lõikuslaulud. Koduste tööde lauludest on üles kirjutatud ainult võitegemise laul “*Kokku, koorekene!*” (lt. 50, var. 2). Pulma tavandilaule ei ole, pulmadega seostuvad aga võistulaulud, mis 19. sajandi lõpupoolel ja 20. sajandi alguseski on osalt veel käibel olnud. Anu Luigelt kirjutatud “*Mida suust kukub*” (lt. 146, var. 3) ja “*Vana laulik*” (lt. 149, var. 2) ning sellega liitunud “*Võta äke hääleks!*” on tüüpilises traditsioonilises sõnastuses.

Paikkonnale iseloomulikest kiigelauludest on ainult üks kirjapanek – “*Kiik tahab kindaid!*” (lt. 70, var. 2), mis muidugi ei pruugi tähendada, et Anu Luik kiigelaule rohkem üldse ei tundnud. Ilmselt on Viidalepp eelisjärjekorras küsinud neid laululiike, millest varem polnud ühtegi üleskirjutust või oli neid väga vähe, nagu mängulaulud, hälli- ja lastelaulud.

Terviklikult või osaliselt on Anu Luik mäletanud kuut laulumängu: “*Nõelamäng*” (lt. 74, var. 1), “*Seamäng*” (lt. 75, var. 1), “*Kullimäng*” (lt. 77, var. 1), “*Lambamäng*” (lt. 78, var. 1), “*Hobusemäng*” (lt. 79, var. 1) ja “*Leinamäng*” (lt. 81, var. 1). Kui “*Lambamäng*” välja arvata, on need nimetatud tüüpidest ainukesed variandid. Mängukirjelduste ja lauliku-poolsete kommentaaride järgi otsustades on vähemalt mõned vanad laulumängud Anu noorpõlves tema kodukandis olnud veel elavas käibes. Näiteks “*Lambamängu*” kirjeldus algab sissejuhatava lausega “*Lammast jälle mängisime*”, mis viitab ka Anu aktiivsele osalusele.

Üldisi lüüriilisi laule on mitmest teemaderingist: laulust ja laulikust “*Pulmades laulikuks saanud*” (lt. 130, var. 1) ja eelnimetatud võistulaulud; kodust ja lapsepõlvest “*Kolm kätkit*” (lt. 154, var. 3); noorrahva elust “*Oma ja võõra küla poisid*” (lt. 181, var. 1). Vaeslapselaule on kolm. “*Vihm üle vaeslapselt!*” (lt. 311, var. 2) ning “*Oma ema ja võõrasema manitsus*” (lt. 314, var. 1) on esitatud esimeste laulude seas ja lauldes – ilmselt kuulusid need lauliku aktiivsesse repertuaari veel vanaduspäevilgi. Mõnevõrra hiljem on kirja pandud “*Ema haul!*” võrdlemisi lühike variant (võib-olla oli laulik selleks ajaks juba väsinud).

Suhteliselt palju on hälli- ja lastelaule ning lastele loetud arstimissõnu (kokku kuus). Hällilaulud “*Uni, tule!*” (lt. 381, var. 3) ja “*Suisu suuremaks!*” (lt. 378, var. 2) on väga lühikesed, see-eest on pikad ja pildirikkad aga lastelaulud “*Liiri-lõõri, lõoke!*” (lt. 397, var. 6) ja “*Hiire pulmad!*” (lt. 401, var. 5), mille paralleelvärsides kohtame värseid humoristlikke kujundeid.

Omapärane on Anu Luige variant laulutüübist “*Kits ja krapp!*” (lt. 327, var. 3). Selles on palju situatsioonikoomikat ja absurdinalja:

Ma panin krapi koera kaela ...	viisid kassi ahju alla.
Unt sõi koera, krapp jäi mulle.	Ahi akkas aukuma
Ma panin krapi kassi kaela.	ja põrand akkas paukuma,
Iirid tulid istukille,	parred põrisema ... (värsid 3, 6–13).
rotid tulid roomakille,	

Anu Luigelt kirjutatud lauludes ja mängudes on üldse palju lastepärast ja lastesõbralikku. Võitegemislauluski on lastele mõeldud:

Kokku, kokku, koorekene,
lapse leivatiki peale,
karjalapse õnne peale! (lt. 50, var. 2).

Loitsu “*Varesele valu!*” (lt. 432, var. 9) on ta meenutanud nii, nagu luges seda oma tütrele.

Ann Voormuth, teine “tubli eit”, elas Leedu asunduses. Anu Luigest oli ta paar aastat noorem – 1929. aastal 73-aastane. Viidalepa andmetel on Ann Voormuth sündinud Anna vallas, mehega elanud ka Vodjal (Peetri khk.) ja Mäos (Paide khk.). Mees olnud mõisa moonamees. Nendele andmetele on Viidalepp lisanud märkuse: “A. V. laulda ei oska – sellep. on kõik järgnev kirjutet etteütlemise järele.”⁵⁴ See iseloomustus tundub olevat liiga kategooriline. Viisipidamisega võis Annel küll probleeme olla ja sellepärast ei tahtnud ta muidugi üksinda laulda, aga arvatavasti oli ta koos teistega rühmas siiski laulunud, näiteks kiigelaule ja kadrilaule, muidu poleks sõnad talle meelde jäänud.

Võrreldes Anu Luige lauludega on Ann Voormuthil fragmentaarseid tekste rohkem, ka esineb liitumisi lõppriimiliste lauludega. Täiesti puuduvad lüroepilised laulud. Teised Kesk-Eestile iseloomulikud regilaululiigid on Ann Voormuthilt tehtud kirjapanekutes (kokku 27) siiski esindatud, kas või ühe tekstiga.

Töölaule on Ann Voormuthilt kirjutatud kaks: lõikuslaul “*Pole lauljat hulgas!*” (lt. 37, var. 1) ja karjase laul “*Laisk karjane!*” + Oh ma vaene Karja-Tõnu (lt. 47, var. 1). Kalendritähtpäevade lauludest on Ann Voormuthilt kirjutatud päris täielik “*Kadrilaul!*” (lt. 59, var. 3), milles on nii ukse taga, toas kui ka lahkumisel lauldud osad. Ilmselt on ta kadrisantitamises ise aktiivselt osalenud.

⁵⁴ ERA II 14, 261.

Küllaltki hästi on Ann Voormuth tundnud ka kiige laule. Temalt kirja pandud kiigetsük-
lis on mitu laulutüüpi: “*Kutse kiigele*” + “*Kiige katsumine*” + “*Vend teeb uue kiige*” + “*Kin-
gitused kiigutajale*” (lt. 67, var. 1).

Regivärsilisi mängulaule on Ann Voormuthilt ainult üks – “*Sõrmemähkimise mäng*”
(lt. 83, var. 1) ja seegi on esitatud nagu “mälestuste mälestus”: “Purdi vaimudel olnud sihuke
kaasitamise laul”. 1920. aastate lõpul ja 1930. aastatel, kui Richard Viidalepp ja Ernst Rungi
Annas rahvapärismi kogusid, oli vana laulu- ja mängutraditsioon juba ammu taandunud (vt.
“Regilaulude kogumisest...”, lk. 7). Väga aktiivne oli seltsitegevus. Rahvamängude küsitlus-
kavale 1935. aastal vastates märgib E. Rungi: “Praegu peavad seltsid piduõhtuid pea iga kuu,
mõnikord ka kaks korda kuus. Kavas näidend, laul, muusika, kõnedki – ja lõpuks tants. Met-
sanurga külades aga peetakse veel pahatihti simmanne.”⁵⁵ Neis metsanurga külades võis vana
mängutraditsioon tollal osalt veel edasi elada, kuid maanteest kaugel asunud metsataludes,
mis olid suvel võõrale osalt ligipääsmatud, jäi Viidalepal käimata⁵⁶ ja käimata jäi seal ka
Rungil. Sõja-aastatel ja stalinlike repressioonide aegadel metsanurga-talud tühjenesid.

Terviklikke pulmalaulule on Ann Voormuthilt kolm: saajarahva saabumisel mõrsjakoju
lauldud “*Kust teadsid tulla?*” koos vastusega “*Kust teadsin tulla*” (lt. 87, var. 2) ja miniaga
peiu majja sisenemisel lauldud “*Sisse siidised tulevad*” (lt. 108, var. 1), lisaks söögilaul
“*Ärge põue pistke!*” (lt. 98, var. 2), mida “kahe otsaga” pulmades võidi mõlemal pool laulda.
Nähtavasti olid vanad pulmakombed Ann Voormuthi noorusaegadel veel Annaski mõnevõrra
käibel.

Lauluteemalistest lüürilistest lauludest (kaks teksti) on omapärane kontami-
natsiooniline variant laulutüüpidest “*Laula, kuni elad!*” + “*Laulik kardab laitjaid*” + “*Kelle-
le kurdan*” (lt. 124, var. 2). Laulu põhiosa on esitatud selle klassikalisel kujul:

Laula, laula, suukene,
liigu, linnukeelekene!
Külap saab siiski vaid olla,
kui saab musta mulla alla,
kena kerstu keske'elle,
laia laudade vahele. (värsid 1–6).

Laulu lõppu liidetud laulutüübi “*Kellele kurdan*” viimased värsid võivad olla individuaal-
ne lisand:

Kellel ma istutan igava?
Õele elatumalle,
vennale väätimalle. (värsid 9–11).

⁵⁵ ERA I 5, 289 (59). Vt. ka Kilde Anna kihelkonnast, lk. 55–58.

⁵⁶ Vt. “Paar sõna matkast Anna kihelkonda” – ERA II 14, 11.

“*Laulud lutsu suust*” kontamineerimine laulutüübiga “Küla jääb kuulama” (lt. 131, var. 3) on ümbruskonnas traditsiooniline, huvitavaid variante on aga üksikvärssidest.

Hästi on Ann Voormuth mäletanud paikkonnas väga populaarset orjulaulu “*Kättemaks sakstele*” (lt. 262, var. 4), küla vastuolusid kujutavat “*Hollandi sulast*” (lt. 297, var. 4) ja vaeslapse laulu “*Ema haul*” (lt. 304, var. 9), aga ka humoristlikke laule küla argielust – “*Imed võõras külas*” (lt. 342, var. 3) ja “*Nädalapäevad*” (lt. 360, var. 1).

Regilaule pereringist, noorrahva elust, armastusest ja abielust on Ann Voormuthilt vähe ja need on enamasti fragmentaarsed. Neil teemadel lauldi Annas juba ammu lõppriimilisi laule. Kauem püsisid traditsioonis vanad hällilaulud ja lastelaulud.

Hällilauludest on Ann Voormuthilt kirjutatud “*Kiigu, kitsetall!*” (lt. 379, var. 1) ja “*Uni, tule!*” (lt. 381, var. 1). Huvitav variant on lastelaulust “*Hiire pulmad*” (lt. 401, var. 4). Hiire tütrele on pärisnimi ja nalja on tehtud vist ka kohalike talunimedega.⁵⁷

Roiu-roiu, roti [Roti] pulmad,
iiiri [(H)iiiri] Anna sai mehele!

Iiri talu nime kasutas Ann Voormuth ka “*Sõrmemähkimise mängus*” (vt. lt. 83, var. 1).

⁵⁷ Anna kihelkonnas Sõmeru külas olid Roti talu ja (H)iiiri talu.

PAIDE JA ANNA REGIVIISID

Janika Oras

Viiside kogumine

Paide ja Anna kihelkonnast on meieni jõudnud väga vähe regiviise. Paidest pole jäädvustatud ainsatki viisi, Anna kihelkonnast on viisijäädvustusi kokku 34, üheksalt esitajalt. Kuna mitmelt esitajalt on samu laule kirjutatud-salvestatud korduvalt, on eri viise vähem, 23.¹

Esimesed neli Anna regiviisi on kirja pannud Peeter Penna 1911. a. juunikuus 80-aastaselt Ann Otsalt Puiatu külas (laulud nr. 74, 292, 377, 444). Tegemist on nelja erineva kaherealise viisiga, ehkki osa nende viiside motiive kattub.

Eesti Üliõpilaste Seltsi (EÜS) stipendiaatide Peeter Penna ja Voldemar Rosenstrauchi kogumisretk Peetri, Paide ja Anna kihelkonda ei olnud Paide ja Anna osas kuigi viljakas – kõik ülejäänud regiviisikirjapanekud sellelt retkelt pärinevad Peetri kihelkonnast (vt. lk. 58). Voldemar Rosenstrauch, üks EÜS-i missioonitundelisemaid ja aktiivsemaid sõnadekogujaid, oli enne viisikoguja Penna saabumist piirkonnas eeltöid teinud ja kirjutab: “[Regilaulude] mõistjad on vanad inimesed ja neidki mõni üksik, kelle noorusaeg endisesse teoorjusesse tagasi ulatab. Ikka tuletavad laulikud meelde, et siis kui meie teul selle ja sellega käisime, vaat siis oli alles laul!”²

Ühiselt mõisas teotööl käimisest on paljudele EÜSi kogujatele räägitud kui viimasest regilaulude laulmise ajast. Ka Ann Ots oli oma laulud õppinud vaimutüdrukuna (naisteolisena), nagu Rosenstrauch on tema laulude juurde kirjutanud.³ See olustik, millega kogujad 20. sajandi alguses Paide ja Anna kihelkonnas kokku puutusid, oli hoopis teistsugune kui teoorjuse ajal: “...elumajad rehest lahus ja paljudes majades klaver, lapsed linnas koolis.”⁴ Rosenstrauchi kogemuse järgi sellise jõukama, uuematele kultuurinähtustele orienteeritud rahva hulgas regilauluteadjaid ei leidu: “... teatavasti elabki vanalaul sääl edasi, kuhu jõukus oma uuemate kultura teguritega tunginud ei ole.”⁵

¹ Samaks viisiks või eri viisideks arvamine sõltub materjalist ja selle tõlgendamisest. Siin on eri viisina arvestatud kõiki omavahel meloodiaalt ja vormilt erinevaid viise, sh. sama laulu meloodiaalt ja vormilt erinevaid esitusi (Tõnis Paimetsa varieeruva vormiga häällauluviisi 668 variandid on loetud samaks viisiks).

² EÜS VIII 474, Voldemar Rosenstrauchi kogumispäevik.

³ EÜS VIII 734, vt. illustratsioone ja lk. 87.

⁴ EÜS VIII 476, Voldemar Rosenstrauchi kogumispäevik.

⁵ EÜS VIII 475, Voldemar Rosenstrauchi kogumispäevik.

Ent ülejäänud Anna kihelkonna viisijäädvustused pakuvad põnevaid alternatiive sellele Rosenstrauchi üldistusele. Juba 1918. a. on Anna kihelkonnast regiviisi oma tarbeks kirja pannud Kaarel Lauri (183). 1864. a. sündinud Kaarel Lauri, muusika alal iseõppija, kes mängis ka kohalikus keelpilliorkestris, oli seda kaherealist pulmalauluviisi laulnud viiuli saatel. Vanemas suulises traditsioonis ei ole regiviise pilli saatel esitatud, veel vähem iseenda tarbeks kirja pandud. Aga just uued kasutamismoodused andsidki “vanalaulule” võimaluse uues kontekstis edasi elada – Kaarel Lauri poeg Albert Lauri on seda ja teisi vanematelt õpitud regilaule põiminud kohaliku näiteringi lavastusse (vt. lk. 63).

Albert Laurilt on 1965. a. ekspeditsiooni ajal lisaks pulmalaulule (185, 186⁽¹⁾, 186⁽²⁾, 187⁽¹⁾, 187⁽²⁾)⁶ salvestatud lastelaul (650) ja kaks orjuslaulu (458, 508, 509). Tema esituses on isa pulmalaulust – võib-olla laulu näitemänguks seadmise käigus ja kaasaegse autoriloomingu eeskujul – kujunenud omapärane, laiendatud ja “läbikomponeeritud” versioon. “Läbikomponeeritud” vormidena võib kirjeldada ka orjuslaule. Kõigis neis on kindlaskujunenud järjekorras kasutatud mitut eriilmelist fraasi. Rütmi ei moodusta üks korduv rütmivormel, vaheldumisi on kasutatud erinevaid rütmikujundeid (vt. allpool). Laulude esitusstiilis, eriti tempo varieerimises ja kohatistes fraasilõpuaeglustustes, on tunda uute muusikastiilide mõjusid.

1965. a. Järvamaa ekspeditsiooni ajal ongi kogutud enamik Anna kihelkonna regiviise. Tol ekspeditsioonil salvestasid laule siinse väljaande koostaja Otilie Kõiva koos Kirjandusmuuseumi heliinseneri Richard Hanseni ga (snd. 1930). Praktikatoõna panid koha peal viise kirja rahvaluulearhiivi ekspeditsioonist osa võtnud kompositsioonitüdengid A lo Põldmäe (snd. 1945) ja Tiit Roonurm (snd. 1943) Tallinna konservatooriumist.

Albert Lauri kõrval oli 1965. a. ekspeditsiooni teiseks meeslaulikuks Kose kihelkonda elama siirdunud Tõnis Paimets. Temalt salvestati neli laulu: kaks orjuslaulu, üks hälli- ja kiigelaul (50, 145, 668⁽¹⁾, 668⁽²⁾, 1018). Tõnis Paimetsa laulude viisid ei ole väga täpselt välja lauldud, noodistused annavad edasi pigem meloodialikumise üldpildi, mille tagant võib aimata alusmeloodiat.

Ekspeditsiooni ajal on Otilie Kõiva salvestanud ka oma ema, Otilie Niinemäe regilaulu ja lastelaule, mis olid õpitud mehekodus Puiatu külas (577–579, 675, 676, vt. lk. 63). Voldemar Rosenstrauch nimetab oma 1911. a. kogumisaruan des Otilie Niinemäe kogumistöö toetajana, aga mitte laulikuna. Võimalik, et äsja abiellunud Otilie polnud veel jõudnud ära õppida neid vanu laule, mis ta hiljem ise kirja pani ja lindile laulis. Ja võib-olla just tollane otsekokkupuude EÜS-i kogumistööga ajendas teda mehe sugulaste vanu laule tähele panema – seega on regilaulu kuulumine Otilie Niinemäe repertuaari samuti üks näide vana laulu uutest eluvõimalustest. Kultuurilooliselt huvitava seigana võib nimetada seda, et folklorist Otilie Kõiva poolt oma emalt salvestatud kaherealine regiviis langeb üsna täpselt kokku tuntud rahvaluule- ja kirjandusuri ja Rudolf Põldmäe poolt oma emalt Mari Põld-

⁶ Ülaindeksiga laulu numbri järel on viidatud väljaandes sama järjekorranumbri alla paigutatud laulu eri esituskordadele.

mäelt Jüri kihelkonnas salvestatud regilaulude viisiga⁷ – viis on küllaltki iseloomulik Põhja-Eesti kaherealiste viiside traditsioonile.

Lastehüpitamislaulu on Otilie Niinemägi laulnud tuntud labajalalaulu viisil (675⁽¹⁾, 675⁽²⁾, 676⁽¹⁾, 676⁽²⁾).⁸ Tema poeg Aare Niinemägi on selle viisiga laulnud Niinemägede pere teist, Viljandimaa vanaisalt pärit hüpitamislaulu (682–685). Hiljem, 1990. a. laulis sama laulu lindile Aare õde ja Otilie Niinemäe tütar Otilie Kõiva, kes oli selle saatel ka oma lapsi hüpitanud (686; sellest Viljandimaalt Annasse rännanud “perekonnalaulust“ vt. lk. 75).

1965. a. ekspeditsioonil on koos viisiga kirja pandud või salvestatud veel kolm hällilaulu “Lase kiik käia” varianti: Katarina Kretilt saksa rahvaviisiga, mis on hällilaulule laenatud laulust “Hüüavad pasunad, tõuske üles magajad” (652, 653), ja Hilda Saarelt tüüpilise neljarealise lastelauluviisiga (655).

Viiside redigeerimine ja noodistused

Käskkirjadest võetud originaalnoodistusi on avaldamiseks tänaste noodistamis põhimõtete ga pisut kohandatud, ehkki põhiosas vastab noodipilt algele kirjanepakule.

Originaalnoodistuses kasutatud helikõrgused ja rütmihikud on jäetud muutmata;

originaali võtmemärgid on jäetud samale kohale; võtmemärgid on sulgudes juhul, kui altereeritud helikõrgusi noodistuses ei esine;

originaali taktimõõt on pandud sulgudesse, kui tegemist pole siirdevormilise või uuema laulu viisiga;

pidevate taktijoontega on eraldatud värsile vastavad viisired, muud originaalis leidunud taktijooned on märgitud punktiirjoontega.

Helisalvestustelt on kõik viisid noodistanud Janika Oras. Viisid on transponeeritud ühele tugihelile (*g*¹), absoluutkõrgus on märgitud esimese võtmemärgi alla ja kui helikõrgus hiljem muutub, siis vastavasse kohta noodi alla.⁹ Kasutatud on ainult neid võtmemärke, mis näitavad viisis läbivalt kasutatud helikõrgusi, juhuslikud madaldused-kõrgendused on märgitud vastava noodi ees. Taktijoon on ainult värsireale vastava viisirea lõpus, välja arvatud uuemad viisid. Helisalvestustelt on laulud noodistatud kogu ulatuses (erandiks on laul nr. 50).

⁷ Noodistused: Vaike Sarv, Regilaule Jüri kihelkonnast. – Harju kärjad. 2.–3. juulil Saue. Tallinn: Eesti Raamat, 1988, lk. 58–68; salvestused: RKM, Mgn. II 138 b, d; 139 b, g; 148 h, k.

⁸ Kolmeosalise meetrumiga labajalaviisid on lähtunud torupillimuusikast ja sobivad hästi lastelauluvärssidega.

⁹ Tõnis Paimetsa laulud on erijuhtumiks – enamasti on need noodistatud algekõrgusel (oktav kõrgemalt) ja intonatsioonilise ebastabiilsuse väljatoomiseks on kasutatud rombikujulisi noodipäid.

Noodistustes on kasutatud järgmisi lisamärke

- ↑ – vähem kui pooletooniline kõrgendus
- ↓ – vähem kui pooletooniline madaldus
- ⤴ – väike pikendus
- ⤵ – väike lühendus
- > / – rõhk
- v • – suurem ja väiksem hingamispaus
- ♪ – retsiteerides, poolkõneldes esitatud heli
- ♪ – ebamääraselt esitatud (osalt ebastabiilse kõrgusega) heli
- ↖ ↗ – tõusev ja laskuv järsk eel- või järellibistus
- ~ – libistus (glissando, portamento)
- × – katkestus, komistus

Viiside ülevaade

Viisijäädvustusi on vähe ja nende seas on mitmeid “klassikalisest” regiviisist¹⁰ erinevaid viise. See teeb keeruliseks nende viistüüpidesse koondamise “Vana Kandle” väljaannetes kasutatud põhimõtete järgi. Et siiski mingit viiside koondpilti luua, olen moodustanud viisiderühmad, mis koosnevad omavahel kas otseselt või kaudsemalt seotud viisidest (vt. lk. 543). Rühmadesse paigutamisel lähtusin eelkõige meloodilisest lähedusest – sarnasest fraasidest või motiividest viiside meloodiajoonisest.¹¹ Selleks, et meloodiajooniste omavahelist lähedust paremini esile tuua, on tabelis mõni viis transponeeritud (tugiheli mujal kui g-l).

¹⁰ Vanemate kihistuste regilauluviisid on tavaliselt ühe- või kaherealised (ühe või kahe värsi pikkused), tertsi-seksti (või ka pisut suurema) heliulatusega.

¹¹ Fraasiks on regiviisides nimetatud värsipikkust vormiüksust, motiiviks poole fraasi pikkust (neljanoodilist) viisilõiku.

Motiivide kombineerimine on üks regiviise kujundavatest teguritest (nt. Урве Липпус, О некоторых структурных свойствах эстонских рунических напевов и о возможности использования их при систематизации напевов. – Проблемы таксономии эстонских рунических мелодий. Таллинн: Академия наук Эстонской ССР, 1977, lk. 5–55; Ingrid Rütel, Mustjala regiviiside tüpologia. Eesti NSV TA Keele ja Kirjanduse Instituut. Ars Musicae Popularis [1]. Tallinn: Valgus, 1980, lk. 6–7; Vaike Sarv, Setu muinasjutulaulude viisid. – Kristi Salve, Vaike Sarv, Setu lauludega muinasjutud. Eesti NSV TA Keele ja Kirjanduse Instituut. Ars Musicae Popularis 5. Tallinn, 1987, lk. 24–40, siin lk. 34 jj.).

Viiside sellisel rühmitamisel tuli eraldi välja tuua vormierinevused, sest mitmesse rühma kuuluvad erineva, ka varieeruva vormiga viisid. Vormi- ja rütmiskeemid on tabelis iga viisi juurde välja kirjutatud.

Millised on Anna kihelkonna viiside peamised tunnusjooned? Täiesti puuduvad üherealiste viiside jäädvustused. Üherealiste viiside puudumisega käib kaasas ka kitsa heliulatusga (ters–kvart) viiside puudumine. Ka “puhtalt” kaherealisi viise on kokku ainult kümme, enam-vähem võrdselt ulatuslikuma vormiga viisidega. Viiside heliulatus on enamasti kvindist suurem. Kvindiulatusga on Lauride pulmalauluviis(id)¹² ning lastelaulud Katarina Kretilt ja Hilda Saarelt (183, 185–187; 652, 653, 655), neist kaherealine on ainult Kaarel Lauri pulmalauluviisi variant (183). Suur heliulatus soodustab meloodialiikumise hüppelisust: kvardi–kvindi, aga ka suuremad hüpped on omased eriti kahe meeslauliku, Albert Lauri ja Tõnis Paimetsa repertuaarile ja tantsulistele viisidele.¹³

Suhteliselt uuema-aegsest muusikalisest mõtlemisest räägib suure heliulatus kõrvale viiside vorm. Kaherealisuse kõrvale on selget neljarealisust vähe, suhteliselt palju on aga neljarealisest ulatuslikumaid ja seejuures ebakorrapäraseid vorme. Eriti Albert Lauri viisid on justkui läbikomponeeritud – lühikesele püsivale tekstile on kinnistunud üsna keerulise vormiga viis, mis on kokku pandud kolmest kuni viiest eri fraasist (185–187, 458, 508, 509). Rohkem kui kahe fraasi varieeruvat kombineerimist võib näha ka Tõnis Paimetsa regilaulude (eriti 668) ja Ottilie Niinemäe labajalarütmis lastelaulu esituses (675, 676).

Anna laulikute rütmikäsitluses on mitmeid näiteid uuemale muusikatraditsioonile omase rütmilise¹⁴ mõtlemise mõjust. Enamiku siinsete viiside alusrütmiks on kaheksast

¹² Poeg Albertil on isa Kaarliga võrreldes lisandunud uut muusikalist materjali, nii et tema versioon tuleks tegelikult eraldi viisiks lugeda.

¹³ Hüppelist meloodialiikumist ongi peetud meestestilile iseloomulikuks nii vanemas kui uuemas rahvalaulus (Herbert Tampere, Eesti lüro-eepiliste rahvalaulude muusikalistest stiilidest. – Paar sammukest eesti kirjanduse ja rahvaluule uurimise teed. Uurimusi ja materjale II. Tartu: Eesti NSV Teaduste Akadeemia Fr. R. Kreutzwaldi nimeline Kirjandusmuuseum, 1961, lk. 235–261, siin lk. 253; Ingrid Rütteil, “Ei saa tõusta Toonelasta ...” (Rahvalaul ja -muusika Ida-Virumaal 20. sajandi alguses). – Ida-Virumaa rahvakultuurist. Virumaa fond. Eesti Teaduste Akadeemia Keele ja Kirjanduse Instituudi folkloristika osakond. Tallinn: Infotrikk, 1992, lk. 207–258, siin lk. 239–240; Edna Tuvi, Jõhvi ja Iisaku regiviisid. – VK VIII, lk. 117–123, siin lk. 121; Ingrid Rütteil, Eesti uuema rahvalaulu varasemast arengujärgust. – Paar sammukest eesti kirjanduse uurimise teed. Uurimusi ja materjale VII. Tartu, 1971, lk. 11–100, siin lk. 96).

¹⁴ Uuemat eesti rahvamuusikat iseloomustab meetriline rütmitunnetus: stabiilse meetrumi piires võib vabalt kasutada eri pikkusega rütmüksusi. Meetrilisele rütmile vastandub prosoodiline rütm, mille puhul rütmilise mõtlemise aluseks on stabiilselt korduv, laulu värsiehitusega seotud rütmiskeem (meetrum ei pea olema stabiilne). Regilaulus kordub värsile vastav kaheksaüksuselise rütm (väikeste variatsioonidega) terve laulu vältel (Urve Lippus, Linear Musical Thinking. A Theory of Musical Thinking and the Runic Song Tradition of Baltic-Finnish Peoples. Studia Musicologica Universitatis Helsinkiensis VII. Helsinki: University of Helsinki, 1995, lk. 28–29).

võrdse pikkusega rütmüksusest koosnev rütmivormel, mis vastab värsi kaheksale silbile (♪ ♪ ♪ ♪ ♪ ♪ ♪ ♪). Vanemale regilaulutraditsioonile omase rütmikäsitluse järgi murtud värsse – värsse, mis sisaldavad kolmesilbilisi sõnu (või sõnarõhurühmi) – esitades rütmijoonis ei muutu. Niisuguse traditsioonilise rütmiga esitab murtud värsse Tõnis Paimets (668, värsid “keerita kiriku pealta”, “sepikud seda paremad”).¹⁵ Juhul, kui silpe on värsis rohkem kui kaheksa, peaks mõni kaheksandiknoot vastavalt jagunema kaheks 16ndiknoodiks (nagu laulu 668 värsis “tule aga tule, isa, koju”). Kui värsis on vähem silpe – see on Põhja-Eesti regilaulus juba regilaulu värsimõõdu taandumisperiodile viitav nähtus¹⁶ –, asendab kahte viimast kaheksandiknooti üks noot (nt. 508 “seegi roju roostetand”).

Traditsiooni taustal on omapärane Ottilie Niinemäe ainsa regilauluviisi (577–579) rütm: sõnade lisamise või pikendamisega on kõigisse värsidesse saadud kümme silpi. Näiteks Ann Voormuthi variandis leiduvat tavapärasest värsikuju “tüdrukud tegid regesid” (574) on Ottilie Niinemägi esitanud versiooniga “tüdrukud tegivad regesida”. Vastavalt stabiilsele 10-silbilisele värsile koosneb viisi rütmijoonis kümnest kaheksandiknoodist ja tavapärase 8-noodilise viisi pikendamiseks on “laiendatud“ esimest viisimotiivi.¹⁷

Lauride pulmaviisi ja teisedki Albert Lauri laulud näitavad murtud värsi taju ja ühtlasi esituse muutumist. Juba Kaarel Lauri 1918. a. kirjapanekus (183) murtud värside puhul ühtlane rütm muutub – kolmesilbilised sõnad on märgitud kiiremate rütmüksustega, et järgmise

¹⁵ Tõnis Paimetsa hällilaulus on võimalik jälgida ka seda, kuidas murtud värsi esitamisel muutub meloodiajoonis. See on eesti regilaulu esitusele väga tüüpiline nähtus (nt. Urve Lippus, *Linear Musical Thinking*, lk. 66–67; Taive Särg, *Eesti keele prosoodia ning teksti ja viisi seosed regilaulus*. *Dissertationes Folkloristicae Universitatis Tartuensis* 6. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus, 2005, lk. 206–208; Janika Oras, *Muhu regilaulu rütmid. – Regilaul – keel, muusika, poeetika*. Toim. Tiiu Jaago, Mari Sarv. Tartu: Eesti Kirjandusmuuseum. Eesti Rahvaluule Arhiiv; Tartu Ülikool. *Eesti ja võrdleva rahvaluule õppetool*, 2001, lk. 153–194; Janika Oras, *Viie 20. sajandi naise regilaulumaailm: arhiivitekid, kogemused ja mälestused*. Eesti Rahvaluule Arhiivi toimetused 27. Tartu: Eesti Kirjandusmuuseumi Teaduskirjastus, 2008, lk. 155–159).

Kuna murtud värs lõpetab kolmevärsilise värsirühma ja laulik värsse ei korda, muudab see ka laulu vormi. Samasugust nähtust võib jälgida mitmetes regilauluesitustes (nt. Janika Oras, *Viie 20. sajandi naise regilaulumaailm: arhiivitekid, kogemused ja mälestused*, lk. 228–229).

¹⁶ Mari Sarv, *Loomiseks loodud: regivärsimõõt traditsiooniprotsessis*. Eesti Rahvaluule Arhiivi toimetused 26. Tartu: Eesti Kirjandusmuuseumi Teaduskirjastus, 2008, lk. 35–40.

¹⁷ Sellise laiendatud rütmiga viisi eeskujuks võivad olla murtud värsides esitamisel tekkivad kolmeüksuselised meetrumirühmad, aga ka 9 meetrumüksuse pikkused (või pikemad) viisivariandid, mida paljud regilauluesitajad on kasutanud 9- ja enamasilbiliste värsides esitamiseks (nt. Taive Särg, *Värsiehitusega seotud viisivariatsioonid Karksi laulikutel. – Regilaul – loodud või saadud?* Toim. Mari Sarv. Tartu: Eesti Kirjandusmuuseum. Eesti Rahvaluule Arhiiv. Eesti Kultuuriloo ja Folkloristika Keskus, 2004, lk. 123–170, siin lk. 155–168; Janika Oras, *Helmi Villa regilauluviisid – korrastatud mitmekesisus. – Regilaul – loodud või saadud?* Toim. Mari Sarv. Tartu: Eesti Kirjandusmuuseum. Eesti Rahvaluule Arhiiv. Eesti Kultuuriloo ja Folkloristika Keskus, 2004, lk. 89–121, siin lk. 108–109).

sõna algussilp langeks kokku “löögiga”, rõhulise (paarituurvulise) kaheksandiknoodiga. Näiteks murtud värsi “pane aga peekerid pinusse” puhul on kolmesilbiliste sõnade esitusrütmiiks kirjutatud triool ja nii paigutub ka värsi viimane sõna “löögi peale” (viieandale kaheksandiknoodile, selle asemel, et alata kuuendast kaheksandiknoodist). Trioolidega on lahendatud ka murtud värsside “ari akende alused” ja “kubjas mõtles kuu olema” paigutus. Kaarel Lauri üleskirjutus ei pruugi loomulikult kajastada tegelikku esitust.

Kaarel Lauri pojalt Albertilt helisalvestatud esitustes (185–187) on murtud värsist “pane aga peekerid pinusse” saanud juba “mitte-murtud” värsistruktuur “pane aga peekrid pinusse”. Sellise värsi esitusel ei sobituks sõna algussilp enam viisi kuuendale noodile, minemata lahku regivärsi esitusloogikast.

Albert Lauri rütmikäsitlusest tuleb veel esile tuua ühe või kahe pikema noodi (veerandnoodi) kasutamist värsi lõpus isegi siis, kui tegemist pole lühema värsiga või viimati kirjeldatud murtud värsi “kokkusurutud” esitamisega. Kaks pikka lõpunooti on näiteks pulmalauluridades “peretütar neitsikene”, “kilter päeva tõusemaie”. Pole võimatu, et siit kumab läbi Järvamaal traditsiooniline lõpunoodi pikendusega rütmivormel.¹⁸

Mõnede lastelaulude värsimõõt erineb regilauluvärsist – seda on kirjeldatud kuussilbikuna või nelja rõhuga rõhulise värsina.¹⁹ Kõik siinsed hällilaulud on sellises lastelaulumõõdus ja nende (varieeruva) esitusrütmi aluseks on neljast kaheksandik- ja kahest veerandnoodist koosnev rütmivormel (♩ ♪ ♪ ♪ ♪ – 650, 652, 653, 655).

1. Ann Otsa ja Otilie Niinemäe regiviisid on suurim kaherealiste viiside rühm (292, 377, 444, 577–579). Ann Otsa viiside kirjanekud tekitavad küsimuse, miks ta on laulnud oma kuus regilaulu nelja küllaltki erineva meloodiaga, ehkki kolmel neist on märgatav ühisosa – kummagi viisirea alguses on laskuvad kolmkõlakäigud, kus liikumine astmelt astmele toimub rõhurühma sees, uue rõhurühma algul astet korratakse.²⁰ Need viisiridade algusmotiivid, mis omavahel funktsioonilt vastanduvad,²¹ näivadki moodustavat Ann Otsa viiside tuuma. Võiks isegi oletada, et see, mis toimub viisiridade teises pooles – kuidas algusmotiivid igal konkreetsel korral heliritta või peatugiheli suhtes paigutuvad –, on juhus-

¹⁸ Herbert Tampere, Eesti rahvalaule viisidega II. Tallinn: Eesti Riiklik Kirjastus, 1960, lk. 35–36. Kahe pika lõpunoodiga rütmiskeem, mis on väga iseloomulik karjala runoviisidele (äkki oli Albert Lauri nendega tuttav?) ja tuntud ka Lõuna-Eestis, ei ole Kesk-Eestis tüüpiline.

¹⁹ Mari Sarv, Loomiseks loodud, lk. 92.

²⁰ Selline meloodialiikumine on Põhja-Eesti kaherealises regilaulus üsna tavaline, Järvamaal nt. EÜS VII 2572 (116 a, b) Amblast 1910, EÜS VI 1359 (257) Järva-Jaanist 1909, EÜS VIII 482 (12) Järva-Madiselt 1911.

²¹ Mõistet “funktsioon” ei ole siin kasutatud mitte (funktsionaal)harmoonilise muusika, vaid lineaarses muusikas väljenduvate funktsionaalsete suhete tähenduses (vt. Urve Lippus, *Linear Musical Thinking*, lk. 105 jj.; Urve Lippus, *Regiviiside heliread*. – Muusikalisi lehekülgi 5. Tallinn: Eesti Raamat, 1988, lk. 88–130, siin lk. 95).

likum ja muutub eri esituskordadel. Otilie Niinemäe viisis on Ann Otsa viisidele sarnaseid (rõhurühma sisese laskumisega) meloodiamotiive, ühist on ka motiivide funktsioonivahekorras.

2. Albert Lauri lastelaulurütmiga “Lase kiik käia” (650) esindab varasele lastelaulule omast lihtsat asteastmeliselt laskuvat intoneerimistüüpi.²²

3. Ann Otsa lõikuslauluviisis (74) on motiivikordusi ja kolmkõlakäike nagu tema teistes viisideski, ent erinevalt kolmest 1. viisirühma viisist on meloodia oktaviulatusega ja jätab “kandilise” või “tammuva”²³ mulje, liikudes kahenoodiliste rõhurühmade kaupa (rõhurühmade piires noodid enamasti korduvad). Kõik need tunnused seovad Ann Otsa lõikuslaulu viisi eelmise, Albert Lauri lastelauluviisiga, ent oma vaheldusrikkama meloodiaga meenutab see eelkõige uuemat pillilugu.

4. Kaarel ja Albert Lauri regiviisid. Lauride kvindiulatusega pulmalauluviisi (183, 185–187) vormi- ja rütmisearasusi on eespool juba tutvustatud. Kaarel Lauri on selle üles kirjutanud mažoorse. Tema poeg Albert Lauri laulis viisi minoorse tertsiiga, lisades isa poolt kasutatud kaherealisele variandile veel täiendavaid meloodiakäike. Lauride ühise pulmalauluviisi algusele sarnaneb Albert Lauri esitatud orjuslaulu “Kubjas, lase lõunale” (458) B-fraas ja viimasele omakorda tema “Päevapalk pisike” (508, 509) algus. “Päevapalk pisike” B-fraasi teine ja kolmas motiiv langevad kokku “Kubjas, lase lõunale” A-ja C-fraasi motiivistikuga.

5. Tõnis Paimetsa kiige- ja hällilauluviis. Viiside meloodiat ei saa täpselt välja märkida, aga nende A-ja B-osa on selgelt sarnase meloodialiikumisega (145, 668⁽¹⁾, 668⁽²⁾). Kiielauluviisi teine viisirida lõpeb helirea kõrgemas osas, ent hällilaulus on laulik kasutanud täiendavaid, helirea alumisele(?) noodile laskuvaid fraase (need kõlavad murtud värsse esitades ja ka esimese laulmiskorra lõpus, ent iga kord erinevalt ja seetõttu puuduvad tabelist). Rütmis on kuulda meeste regilaulule ja lõppriimilisele külalaulule iseloomulikku rõhuliste nootide pikendamist.²⁴

6. Tõnis Paimetsa orjuslaulude viisid. Jutustava laulu “Hobune varastatud” + “Tilluke teomes” (50) esituses on kuulda mitmeid erinevaid meloodiakäike, ent lõpupoole võtab viis skeemil näidatud kuju. Oma meloodialiikumise üldsunnalt on viis sarnane siirdetavilise “Tillukese teomehe” tüüpviisile, ehkki siin liigub meloodia tunduvalt suuremas ulatuses. Refraan vastabki enam-vähem laulu üldtuntud viisile.²⁵ Kui võrrelda seda viisi Pai-

²² Ingrid Rüütel, Varafolkloorsetelt vokaalžanridelt lauluni I–II. – Mäetagused, nr. 8–9, <http://www.folklore.ee/tagused/nr8/ing.htm>; <http://www.folklore.ee/tagused/nr9/rtl.htm> 2. I 2012; näited nr. 45–46.

²³ Vrd. Ingrid Rüütel, Ida-Saaremaa külalauludest ja laulumeistritest. – Keel ja Kirjandus, 1974, nr. 4–5, lk. 232–241; 287–294, siin lk. 294.

²⁴ Herbert Tampere, Eesti lüro-epiliste rahvalaulude muusikalistest stiilidest, lk. 253.

²⁵ Ingrid Rüütel, Eesti rahvalaulu “Tilluke teopois” viisi trükiversioonidest. – Paar sammukest eesti kirjanduse ja rahvaluule uurimise teed. Uurimusi ja materjale III. Tartu, 1964, lk. 258–285, siin lk. 261.

metsa teise orjuslaulu fragmendiga (1018), siis esimese fraasi kokkulangevus on ilmne, intonatsioonilist sarnasust on ka teises fraasis.

7. Katarina Kreti ja Hilda Saare lastelaulud (652, 653, 655) on ühendatud samasse rühma tinglikult – viisidel on sama heliulatus (kvint) ja iseloomulik lastelaulurütm, mõlema põhilisteks meloodiakujunditeks on viiendalt ja neljandalt astmelt algavad laskuvad tertsikäigud. Sellised motiivid sobivad universaalse laskuva-tertsilise äiutusmotiiviga, on omased varastele labajalalauludele (nn. “Hiir hüppas” viisiperekonnale) ja üldisemalt vaneemale germaani viisitraditsioonile, mis peegeldub ka laulus “Hüüavad pasunad” kasutatud saksa rahvaviisis.²⁶ Viimasega on oma lastelaulu esitanud Katarina Kreti.

8. Perekond Niinemäe labajalarütmis (kolmeosalise taktimõõduga) lastelauluviisi(de) (675, 676, 682–686) vormiskeemil on vormiüksustest välja toodud terviklauseid (fraasipaarid) ja seda mitte ühe variandi piires, vaid läbi “perekonnaviisi” kõigi variantide. Viiest muusikalisest lausest sarnanevad omavahel meloodialiikumiselt alustavad (A ja B) ning lõpetavad laused (D ja E). C-lausest erineb D-st ainult laskuv algusmotiiv. Kolmest esitajast üks, ema Ottilie Niinemägi, varieerib viiside vormi: kombineerib kahte või kolme muusikalist lauset, ühel korral aga piirdub ainult ühe lausega, st. kaherealise vormiga (675⁽¹⁾, 675⁽²⁾, 676⁽¹⁾ ja 676⁽²⁾).

²⁶Ingrid Rüütel, Eesti uuema rahvalaulu varasemast arengujärgust, siin lk. 14–18; “Hüüavad pasunad”: Friedrich Kuhlbars, *Laulik koolis ja kodus. Ued laulud ühe, kahe, kolme ja nelja healega ja kaanonid. Noorele ja vanale, iseäranis Eesti koolidelle väljaannud Friedrich Kuhlbars. Tartu: [E. Wettering], 1868, lk. 8 (Karjaste röömulaul).*

LÜROEEPILISED LAULUD

MÜÜTILISED LAULUD

1. LOOMINE

1.

1

Külatüdrukud, õeksed,
külapoisid, pooled vennad,
külanaised, noored naised,
pange selga uued kuued,
⁵ kätte kroogitud käiksed!
Lähme merde pühkimaie,
mereäärta äigamaie!
Pühime pühked mere'esse,
äigame laastud laine'esse!
¹⁰ Lähme omme vaatemaie,
kis siin pöörand pühki'eida.
Püha pürje linnukene,
otsind ta pesa aseta
reegudessa, raagudessa,
¹⁵ mere kümmeje kivisse,
ranna paksu paemurdu,
üle ilma, laia moa,
üle Ilvese [?] kiriku.
Tuli vasta kolmi põõsast:
²⁰ üks oli põõsas sinine,
teine puupõõsas punane,
kolmas kullakarvalene.
Põlgas ta põõsa sinise,
põlgas ta põõsa punase,
²⁵ võttis kulla arma'aksi.

Akkas ta pesa koguma:
kogus kuu, kogus kaksi,
peale paari päevasida.
Akkas ta mune munema:
³⁰ munes kuu, munes kaksi,
peale paari päevasida.
Akkas poegi audemaie:
aus kuu, aus kaksi,
peale paari päevasida.
³⁵ Said pojad verisulile,
akkas poegi pillutama:
pillutas kuu, pillutas kaksi,
peale paari päevasida.
Ühe pani kuuks taeva'asse,
⁴⁰ teise päävaks peale ilma,
kolmas söödile kivikse.
Seda teab taevataadikene,
seda arvab armas rahvas,
kus need tunnid tuntaneksi,
⁴⁵ ajad kallid arvatakse,
mõud mustad mõõdetakse,
kui põle söödila kivida
ega kuuda taeva'asse
ega pääva peale ilma.

H. Neus, Ehnstnische Volkslieder I. Tallinn 1850, lk. 39/41 (7) < Paide khk. – F. Russow (–1850).

Trükitud (kärbetega): ERI I, lk. 30/1, Jä 10 (lt. 2: Loomine).

Mere pühkimine + Loomine.

2. TÄHE MÕRSJA

2

Sui tuleb, lõoke laulab,
eit teeb kaku, ma läen karja.
Eit teeb kaku karjatselle,
leiva lehmahoidijalle.
⁵ Ma läen karja saatemaie.
 Mis mina leidsin karjateelta?
Kana leidsin karjateelta,
kuke kuldise mäelta.
Viisin koju eide kätte,
¹⁰ viisin koju taadi kätte.
Eit pani aita audumaie,
taat pani vakkaje vajuma.
 Sai siis Salme neitsikene.

1.

Istub salve ääre peale,
¹⁵ mõedab vallavaestel leiba,
kihelkonna kerjataval.
 Tulid siis kolmed kosilased:
üks oli Kuu, teine Päeva,
kolmas Tähte poisike.
²⁰ Ei mina lähe Kuulegi –
Kuu ju mängib kudruselle,
Päe ju mängib pähkelille,
Tähel täringid käesse.
 Tähte tuppa kutsuti
²⁵ ja tooli alla anneti.

EKS 1, 139/40 (15) < Paide l. – A. Kruusberg < Juula Neidoff, snd. Tikker (1904).

Trükitud: ERI II, lk. 101/2, Jä 18 (lt. 16: Salme neu).

Eit teeb kaku karjasele + Tähe mõrsja + Mõisa aidast varastamas + Kuu mängib kudrustega.

3. VENNA OTSIJA

3

Mul oli kolmi eada venda:
üks kui ua-õiekene,
kaks kui ernekaunakesta:
ühe mina saatsin karjateele,
⁵ teise saatsin marjamaale,
kolmanda kalajõe.
 Tuli venda karjateelta,
jo tuli teine marjamaalta –
ei tulnd kolmat koguni.
¹⁰ Ma läen venda otsimaie.
Võtan alla iirialli,
käekõrva kuldakõrvi.
Tuleb aga Kuuke, Kuura meesi.

1.

 “Kas aga nägid minu venda
¹⁵ vee päele veerevada,
mere saares sõudevada,
lootsikuid jo loputavad?”

 Tuli aga Tähti, teine meesi.
 “Kas aga nägid minu venda
²⁰ vee päele veerevada,
mere saares sõudevada,
lootsikuid jo loputavad?”
 “Jaa, mina nägin sinu venda
vee päele veerevada,
²⁵ mere saares sõudevada,

lootsikuid jo loputavad.”
Andsin alta iirialli,
käekõrvast kuldakõrvi –
armsam oli vennakene

³⁰ kui oli iiriallikene,
kallim oli vennakene
kui oli kuldakõrvikene.

H II 1, 274/5 (405) < Jõhvi khk., Puru k. < Paide khk.? < Peetri khk. – O. Kallas, M. Ostrov < Leena Randmer (1888).

Trükitud: ERI I, lk. 201, Vi 1 (lt. 8: Uppunud vend) ja VK VIII nr. 11 (lt. 3: Venna otsija, var. 1).

4. SUUR TAMM

1.

4

Tädi kutsus täna pulma,
onu kutsus homme pulma.
Mina mõistsin, vasta kostsin:
“Mul põle aega pulma tulla –
⁵ ma lään koju vetta tooma,
hakkam kervista ihuma,
tapperi tera tasuma.
Tamm oli jõudnud, tamm oli kasvand,

tamm oli kasnud taeva'asse,
¹⁰ oksad pilve ojunud,
ma lään tamme raiuma.
Mis sest tammest välja saab?
Juurest saab Jumala lauda,
keskelt ju kirikupinki,
¹⁵ ladvast laste laululauda.”

H II 38, 864 (10) < Paide l. – A. Hanson (1893).

2.

5

Läksin metsa, leidsin tamme.
Viisin tamme isa õue,
kasvatin isal iluks.
Läksin tamme vaatamaie:
⁵ tamm põld tõusnud, tamm põld kasvand.
Viisin tamme, jätsin tamme,
viisin tamme venna õue,
viisin vennale iluksi,
kasvatan vennale kasuksi.
¹⁰ Läksin tamme vaatamaie:
tamm põld tõusnud, tamm põld kasvand.
Viisin tamme, jätsin tamme,

viisin tamme õe õue,
kasvatan õel iluksi,
¹⁵ õemehe kasuksi.
Läksin tamme vaatamaie:
tamm põld tõusnud, tamm põld kasvand.
Viisin tamme, jätsin tamme,
viisin tamme pruudi õue,
²⁰ kasvatan pruudil iluksi.
Läksin tamme vaatamaie:
tamm oli tõusnud, tamm oli kasvand,
tamm oli kasvand taeva'asse,
otsad otseti meresse.

25 Hakkan tamme vaatamaie,
 hakkan tamme raiumaie.
 Tüükast tegin Türi kiriku,
 ladvast tegin Paide linna.
 Mis jäid järel liistud-laastud,
 30 neist ma tegin vennal talli,
 vennal talli, vennal sauna.
 Mööda sõitvad Mündi saksad,
 kordameisi Koigi härrad,
 ikka multa nad küsivad:

35 “Kelle see sauna nähikse?”
 Mina aga mõistan, jälle kosten:
 “See aga minu venna sauna.
 Pealt oli siidiga kojutud,
 alt oli kullaga võitud.
 40 Emand istub tooli pealla
 käärid kullatud käessa,
 piirab neida neiu päida,
 leikab neid linajuukseid.”

E, StK 37, 162/4 (2) < Paide khk., Kureküla – A. Palm < Jüri Preema (1926).

Suur tamm + Imelik maja.

6

Mis on meie õue alla?
 Meri meie õue alla.
 Mis seal mere keske'ella?
 Tamm oli mere keske'ella.
 5 Ma võtan tamme, ma viin tamme,
 viin aga tamme eide õue,
 istutan tamme eide iluks,
 kasvatan aga eide kasuks.
 Tamm ei jõua, tamm ei kasva,
 10 tamm ei jõua taeva'asse,
 oksad pilve ei pu'egi,
 lehed kuud ei kummardagi.
 Ma võtan tamme, ma viin tamme,
 viin aga tamme tuadi õue,
 15 istutan aga tuadi iluks,
 kasvatan aga tuadi kasuks.
 Tamm ei jõua, tamm ei kasva,
 tamm ei jõua taeva'asse,
 oksad pilve ei pu'egi,
 20 lehed kuud ei kummardagi.
 Ma võtan tamme, ma viin tamme,
 viin aga tamme venna õue,
 istutan tamme venna iluks,

3.

kasvatan aga venna kasuks.
 25 Tamm ei jõua, tamm ei kasva,
 tamm ei jõua taeva'asse,
 oksad pilve ei pu'egi,
 lehed kuud ei kummardagi.
 Ma võtan tamme, ma viin tamme,
 30 viin aga tamme õe õue,
 istutan tamme õe iluks,
 kasvatan aga õe kasuks.
 Tamm ei jõua, tamm ei kasva,
 tamm ei jõua taeva'asse,
 35 oksad pilve ei pu'egi,
 lehed kuud ei kummardagi.
 Ma võtan tamme, ma viin tamme,
 viin aga tamme neiu õue,
 istutan tamme neiu iluks,
 40 kasvatan aga neiu kasuks.
 Tamm siis jõudis, tamm siis kasvis,
 tamm siis jõudis taeva'asse,
 oksad pilvesse pugesid,
 lehed kuud siis kummardasid.
 45 Mul oli kodu kolmi venda,
 igal vennal kolmi kervest,

need läksid tamme raiumaie.
Tüükast tegin tünderiku,
juurikast tegin (~teen) joogikannu,
⁵⁰ oksadest tegin oostel talli,

südamest tegin söögilaua,
ladvast tegin laevamasti,
laastudest tegin loomalauda,
lehtedest tegin lae peale.

(Laulmise järgi.)

ERA II 14, 205/9 (2) ja 215 (5) < Anna khk., Eivere k. – R. Viidebaum < Anu Luik (1929).

Meri õue all + Suur tamm.

5. KOTKAS KAARE ALT

1.

7

Lähme Loojale loole,
õue alla heinamaale.

Kaare võtan, teise jätan,
hakkan kolmat korjamaie.

⁵ Mis mina leian koare alta?

Kotka leian koare alta.

Mis seal kotka tiiva all?

Kirves kotka tiiva all.

Mis seal kirve jo ninas?

¹⁰ Laastu kirve jo ninas.

Mis seal laastust raiutakse?

Jaanil aita raiutakse.

Mis sinna aita pandaneksi?

Voodi aita pandaneksi.

¹⁵ Mis seal voodi jo sees?

Õled voodi jo sees.

Mis sinna õlge peale?

Palakas õlge peale.

Mis sinna palaka peale?

²⁰ Padja palaka peale.

Mis sinna padja peale?

Kaks aga noorta neiu paari.

Üks aga neob niidipaela,

teine seob siidipaela,

²⁵ kolmas koob kuldavööda,

neljas loob loogelista,

viies seab sõerulista,

kuues kassikäpolista.

Kk.: 1. Loale – 15. sinna.

H, Gr. Qu., 189 (84) < Paide khk. – A. Hanson (1892).

Loojale loole + Kotkas kaare alt + Neli neidu.

2.

8

Ann läks alla heinamaale,
niitis kaari kolmandalle.

Mis sääl kaari veere all?

Kotkas kaari veere all.

⁵ Mis sääl kotka tiiva all?

Kirves kotka tiiva all.

Mis sääl kirvesilma all?

Laast kirvesilma all.

Mis sest laastust raiutakse?
¹⁰ Jaani aita tehakse.
Mis sinna sisse pannakse?
Sängid sisse pannakse.
Mis sinna sängi pannakse?
Lauad pääle pannakse.
¹⁵ Mis sinna laua pääle pannakse?
Õled pääle pannakse.

Mis sinna õlge pääle pannakse?
Palak pääle pannakse.
Mis sinna palaku pääle pannakse?
²⁰ Neli noorta neiukest.
(Mis nad tegivad?)
Üks aga kodus kulda (v)öökest,
teine valas vaske (lõnga?).

EKS 1, 140/1 < Paide I. – A. Kruusberg < Juula Neidoff, snd. Tikker (1904).

Kotkas kaare alt + Neli neidu.

6. HARJA OTSIMINE

9

Veere, veere, päevakene,
veere, päeva, õhtu tõttu,
kuningate kulla tõttu,
rikaste raha tõttu!
⁵ Kuningatel kulda palju,
rikastel rahada palju,
meil aga vaestel vaeva palju.
Ei ole aega päeval veerda:
päev soeb sulaste päida,
¹⁰ kammib karjalaste päida,
piirab pika neiu päida.
Suga solgutas meresse.
“Andres, vaese poega,
mine too suga meresta!”
¹⁵ Ei Andres võtnud sõnada.
Läksin ise hiljukese,
mööda teedi tiljukesi,

Kk.: 28. Õhta töö – 29. Videvik vii.

H, Gr. Qu., 169/70 (39) < Paide khk. – A. Hanson (1892).

Trükitud: ERI I, lk. 319, Jä 11a (lt. 9: Harja otsimine).

Veere vaese vaeva tõttu + Päev soeb sulaste päid + Harja otsimine + Laisk ootab õhtut + Õhtu toob õled tuppa.

1.

mööda maad madalakesi,
mööda vetta veigukesi,
²⁰ mööda laine loigukesi.
Laiska ootab õhta'ada,
vedel päeva veerevat,
mina ootan homikuda,
teista päeva tõusevat,
²⁵ kolmat koitu kollendavat.
Õhta tuleb ootemata,
videvik tuleb viitemata.
Õhta toob õled tubaje,
videvik viib magama.
³⁰ Hämarik üles äratab,
koit meid saadab kauge'ella,
valge laiali lahutab,
päev meid saadab pillu-pallu.

Veere, veere, pävakene,
veere, pääva, vete taha
rikaste rahade tõttu,
meie vaeste vaeva tõttu!
⁵ Ei old aega pääval veerda:
pää soeb sulaste päida,

otsib orjalapse peada,
kammib karjalaste päida,
ei old aega pääval veerda.
¹⁰ Viska see soa meresse,
perdilauad lainettesse,
arja külma allikasse!

HI 7, 44 (33) < Paide ja Türi khk. – O. J. Siiun (1894).

Trükitud: ERI I, lk. 319, Jä 12 (lt. 9: Harja otsimine).

Veere vaese vaeva tõttu + Päev soeb sulaste päid + Harja otsimine.

LAULUD KOSJADEST JA PEREKONNAELUST

7. SAANI TEGEMINE

11

1.

Jaanikene, kaanikene,
tee mul saksa saanikene,
kirjuta see koljukene!
Iga lõuna eida laastu,
⁵ iga pääv pane painardi,
iga kuus pane kodara!
Kui saad saani valmis saanud,
vii saani uue lumele,
aa saani toa edele,
¹⁰ kutsu isa vaatamaie:
“Isakene, taadikene,
mis sel saanil puuduneksi?”
Isa kuuleb, kostab vastu:
“Jaanikene, kaanikene,
¹⁵ mis sel saanil puuduneksi –
viis sel saanil puuduneksi:
kus on aisad õunapuised,
kus on saarine sadula,

kus on rangid vahterused,
²⁰ kus on looka künnapuine,
kus on alli aisatäisi?”
Jaani mõistab, kostab vastu:
“Isakene, taadikene,
sul on õues õunapuida,
²⁵ kust saab aisad õunapuised;
valdas kasvand vahteruida,
kust saab rangid vahterused;
külas kasvnud künnapuida,
kust saab looka künnapuida;
³⁰ küla saares seegi saare,
kust saab saarine sadula;
isa tallis seegi alli,
kust saab alli aisatäisi;
meie külas seegi neitsi,
³⁵ kust saab saani sõidetava.”

H. Neus, Ehnstnische Volkslieder II. Tallinn 1851, lk. 229/30 (69) < Paide khk. – F. Russow (–1850).

Tee mulle saan + Saani tegemine.

8. NEIUD PÕLGAVAD

1.

12

Läksin küla laka peale –
tütrukud ei tahtnud minda,
akkasid mind augutama:

“Sul pole selgas sitsisärki,
⁵ sitsisärki, siidivesti,
kaelas kardamaniskid,
jalgas saksa saapa’aida!”

Ma lähen nutte’ es koduje.

Eit tuli vasta alla õue,
¹⁰ taat tuli vasta peale õue:
“Mis sa nutad, poega noori?”

“Läksin küla laka peale –
tütrukud ei tahtand minda,
akkasid mind augutama:

¹⁵ “Sul pole selgas sitsisärki,
sitsisärki, siidivesti,

kaelas kardamaniskid,
jalgas saksa saapa’aida!””

“Ole vaida, poega noori!

²⁰ Lähme omme Paide linna,
Paide linna, Oomari poodi –
säält saab selga sitsisärgi,
sitsisärgi, siidivesti.”

Siis lähen pruudi laka alla:

²⁵ “Kuku mulle, kulda lindu,
saja mulle, saksa marja;
kuku mu kuueõlma pääle,
lase laia kaabu pääle!”

Minu peigu, poisikene,
³⁰ oiab oosta, söödab minda,
peab aga pillille mureta,
kannab oolta kantsikulle.

H II 1, 278/9 (411) < Jõhvi khk., Puru k. < Paide khk.? < Peetri khk. – O. Kallas, M. Ostrov < Leena Randmer (1888).

Trükitud: ERIA nr. 4160 (lt. 1979: Neiud põlgavad, pole ehteid, var. 3) ja VK VIII nr. 50 (lt. 17: Neiud põlgavad, var. 1).

Neiud põlgavad + Tore neiu.

2.

13

Olin mina, olin mina noori meesi,
läksin ma noorelt külasse
noori neiusid vaatamaie.
Neiud mind ei võtnud vastu:

⁵ “Sul põle selgas siidisärki,
kaelas kardarätikuda!”

Läksin koju nutuga.
Eit tuli vasta väravalle,
taat tuli vasta õue’elle:

¹⁰ “Mis sina nutad, poega noori?”

Poega mõistis, jälle kostis:

“Läksin ma külade poole,
külaneiu vaatamaie.
Ei need neiud tahtnud minda –
¹⁵ mul põld selgas siidisärki,
kaelas kardarätikuda.”

Eit aga mõistab, taat aga kostab:
“Ära sa nuta, poega noori!

Homme lähme Paide laadal –
²⁰ ostan selga siidisärgi,
siidisärgi, siidivesti,
kaela kardarätikuda.”

E, StK 37, 179/80 (21) < Paide khk., Kureküla – A. Palm < Jüri Preema (1926).

14

3.

Läksin küla, läksin küla laka peale.
Tüdrukud ei, tüdrukud ei tahtnud minda,
haksid minda, haksid minda augutama:
“Sul põle selgas, sul põle selgas sitsisärki,
⁵ sitsisärki, sitsisärki, siidivesti,
kaelas karda-, kaelas kardamaniskida,
jalgas saksa, jalgas saksa saapasida (~saapa’aida).”

Läksin koju, läksin koju nuttemaie.

Isa multa, isa multa küsimaie:

¹⁰ “Mis sa nutad, mis sa nutad, nooru poega?”

“Mis ma nutan, mis ma nutan, nooru poega –

läksin küla, läksin küla laka peale,
tüdrukud ei, tüdrukud ei tahtnud minda,
haksid minda, haksid minda augutama.”

¹⁵ Isa minda, isa minda õpetama:

“Võta naine, võta naine Narva teelta
ehk ka teine, ehk ka teine Tartu teelta!”

(Kõik värssid korduvad, v.a. 5. värss.)

Sama viis kui “Kus sa käisid, kus sa käisid, sokukene“.

ERA II 23, 75/7 (2) < Paide khk., Mäo v., Seinapalu k. – H. Neumann < Anna Neumann ja Maria Laube (1930).

9. NEIUD MEELITAVAD POISSE LAKKA

15

1a.

Kus mina nägin ilus tüdruk,
ilus tüdruk Anneke
ja kena nägu Kaiekene?

Oruküla valdas, Alli külas,
⁵ seal mina nägin ilus tüdruk,
ilus tüdruk Anneke

ja kena nägu Kaieke.

See käis tihti tihnikul,
välkus Vähi kõrsi ees.

¹⁰ Oru Ants sai hõlma kinni,
Sõra Siim sai sõrme kinni
ja Tõura Villem tõukas takka,
tõukas Tõura lauda lakka.

Seal see ase oli ammu valmis –

¹⁵ teki peal olid tedrekirjad,
lina peal olid linnukirjad
ja padja peal olid pardikirjad.

Seal oli kirpa kingapaelu,
täia pastla tärkeni.

²⁰ Kerbud joosid, kõrred suus
ja täi läks nurka, nuustik selgas.

EKS 1, 129/30 (6) < Paide I. – A. Kruusberg < Juula Neidoff, snd. Tikker (1904).

Neiud meelitavad poisse lakka (rl/ul) + Kosilane laisas talus.

1b.

16

Kus ma nägin ilus tüdruk,
ilus tüdruk Annekene,
kena nägu Kaiekene?

Oruküla valdas, Ooli külas,
⁵ seal mina nägin ilus tüdruk,
ilus tüdruk Anneke
ja kena nägu Kaieke.

See käis tihti tihnikule
ja välkus Vähi kõrsi ees.

¹⁰ Sõõro Siim sai sõrme kinni,
Oru Ants sai õlma kinni,

Tõura Villem tõukas takka,
tõukas Tõura lauda lakka.

Seal see ase oli ammu valmis,

¹⁵ teki peal olid tedrekirjad,
padja peal olid pardikirjad,
lina peal olid linnukirjad.

Seal oli kirpa kingapaela,
täia pastla tärkeni.

²⁰ Kirbud joosid, kõrred suus,
täi läks nurka, nuustik sel'las.

EKS 1, 39 – A. Kruusberg < Juula Neidoff (1913).

Neiud meelitavad poisse lakka (rl/ul) + Kosilane laisas talus.

10. KOSJAHOBU SÖÖTMINE

1.

17

Olin enne noormees,
puupöör oli püksi ees.
Nägin marja kasvevada,
sinisääri sirguvade.

⁵ Hakkan sälgu söötemaie.

Sõitsin Soome silla peale –
Soome silda naksatele,
aluspalgid paugutele.

Kus see on siia tulnud?
¹⁰ See on tulnud Soomemaalta,
[Soomemaalta,] Saaremaalta
või veerend Vene rajalta.

H, Gr. Qu., 143 (10) < Paide khk. – A. Hanson (1892).

18

2.

Nägin neidu kasvamaie,
maast kui marja tõusemaie.
Hakkasin hoosta hoidemaie:
hõlma all mina andsin heinad,
⁵ kamalus mina kandsin kaerad.

Sai siis täkku täisi rammu,
ajasin äia ukse alla (~ette).
Äi tuli õue vaatamaie,
ämm tuli õue vaatamaie.

¹⁰ “Tere äia, tere ämma!”

Hobune hoovi mul aeti,
heinad ette anneti,
kaerad ette kanneti,
ennast tuppa kutsuti,
¹⁵ mulle süüa anneti.
“Ei ma tulnud sööma pärast
ega tulnud juoma pärast –
ma tulin maja viisi pärast,
tulin neid vaatamaie.”

(Lõppu, kõigest minu palvetest hoolimata, ei lauletud, olla rumalaste.)

H III 12, 499 (18) < Paide l. – T. Michelson (1893).

Kosjahobu söötmine + Kosjasõit.

11. KAEVUL KOSIJA

19

1.

Kosjakäik

Joose, joose, mustakene,
lase traavi, laugukene!
Joose senna kaevu ääre,
kus on viksi kaevuvinna,
⁵ viksi vinna ja kõrki kooku,
veel viksim vee vidaja,
kõrgim koogu kõigutaja!

“Vinna, vinna, neitsikene,

vinna vett veistel juua,
¹⁰ anna mu hobusel juua,
anna hallil haisutada,
mustal mokki maigutada
ja kõrvil kõrvu lungutada!
Ma pole petis peiukene,
¹⁵ kavalik ei kaasake –
ma olen vaene teedekäija,

teedekäija, maademõetja,
saksa asjade ajaja,
rae raamatu vedaja.”

EKS 1, 134/5 (11) < Paide l. – A. Kruusberg < Juula Neidoff, snd. Tikker (1904).
Kaevul kosija + Postivedaja.

12. MÜÜDUD NEIU

1.

20

Vasta eha ja eledad,
vasta koitu ja koledad!
Otsime öömaja, saime siis öömaja.
Kuhu pean pea panema,
⁵ kuhu juuksed juuretama?
Pea panin pädaka peale,
juuksed kuuse juure peale.
Kessi tuli üles üidemaie?

Minu aga enda ella venna:
¹⁰ “Tõuse aga üles, õekene!
Sind on ära müietud,
kaugel ära kaubeldud,
änam inda annetud:
isa sai ea obuse,
¹⁵ ema sai ead lüpsilehmad,
vend sai kolmed küiniärjad.”

H III 4, 149/50 (3) < Anna khk., Purdi v. – K. Preisberg (1889).

Trükitud: ERI I, lk. 406, Jä 11 (lt. 12: Müüdüd neiu).

Öösel käimas + Müüdüd neiu.

2.

21

“Vennakene hellakene,
mis seal kodus tehtaneksi?”
“Õekene hellakene,
mis seal kodus tehtaneksi,
⁵ tehtaneksi, nähtaneksi –
kodus aga kurja tehtaneksi,
sind aga ära müidaneksi.”
“Hellakene vennakene,
kas must palju pakutakse?”
¹⁰ “Õekene hellakene,
küläp sust palju pakutakse:
isale sõjahobune,

vennale värsid vägevad,
emale aga lüpsilehma.”
¹⁵ “Saagu, saagu, ma sajatan!
Isa läheb sõtta sõitemaie –
hobu tal ära suregu!
Vend läheb väljale kündemaie –
värsid vaole väsigu!
²⁰ Ema läheb lehma lüpsemaie –
nisa aga verda, teine vetta,
kolmas piimapiisukesta,
neljas tõrvatilgakesta!”

H, Gr. Qu., 137/8 (3b) < Paide khk. – A. Hanson (1892).

Trükitud: ERI I, lk. 406, Jä 12 (lt. 12: Müüdüd neiu).

Eit teeb kaku, ma lähen karja,
 memm teeb pulli, ma lähen metsa.
 Karja minda aeti
 ja kakku kotti panneti,
⁵ vitsa kätte väänati
 ja väravast välja saadeti:
 “Aja see kari arusse,
 keerita see kari kesale,
 lehmad linna lepikusse,

H, Gr. Qu., 162/3 (32) < Paide khk. – A. Hanson (1892).

Eit teeb kaku karjasele + Müüdüd neuu.

¹⁰ vasikad Vau väljale,
 lambad Lauri heinamaale,
 sead aga Siimu kopelisse!”
 Kes tuleb härgi nõudemaie?
 Vend tuleb härgi nõudemaie,
¹⁵ ike kuldane käessa,
 rahe raudane peossa,
 juted kullakeerulised.

13. LUNASTATAV NEIU ~ LUNASTATAV NOORMEES

Ann läks merest vetta tooma:
 Anne laeva tõmmatie.
 Vene akkas veeremaie,
 sõda suuri sõudemaie,
⁵ Saksa laevad laskemaie,
 Anne noori nuttemaie,
 ilvene iherdamaie:
 “Ma veeren Vene seasse,
 poen Pohla keske’elle,
¹⁰ sõjaleibu sõtkumaie,
 vainukakku kaitsemaie!”
 Ann läks Vene palve’elle:
 “Oota, [Vene,] vaata, Vene,
 seisa, armas Arju saksa,
¹⁵ pea, pooli Pohlakane!
 Las joosen mina kodoje,
 mina lään otsin ostijada,
 enese lunastajada.”
 “Isakene, taadikene,
²⁰ lunasta minda sõjasta,
 venelaste alta vildi,

kuralase alta kuue,
 käsiammude käesta!”
 Isa mõistab, kostab vastu:
²⁵ “Miskaga mina lunastan?”
 Anne mõistab, kostab vastu:
 “Isakene, taadikene,
 kolm sul aita õuessagi:
 üks on rukkissa rujutud,
³⁰ teine nõtkub nisudessa,
 kolmas aita linnaksessa –
 pane see paras minusta!”
 Isa mõistab, kostab vastu:
 “Enne ma annan Annekese,
³⁵ kui ma annan aidakese.
 Aita mul mõne ajaksi,
 Anne täna-ommeneksi.”
 Vene akkab veeremaie,
 sõda suuri sõudemaie,
⁴⁰ Saksa laevad laskemaie,
 Anne noori nuttemaie,
 ilvene iherdamaie:

“Ma veeren Vene seasse,
poen Pohla keske’ elle,
45 sõjaleibu sõtkumaie,
vainukakku kaitsemaie.”

Ann läks Vene palve’ elle:

“Oota, [Vene,] vaata, Vene,
seisa, armas Arju saksa,
50 pea, pooli Pohlakane!
Las joosen mina kodoje,
mina lään otsin ostijada,
enese lunastajada.”

“Emakene ellakene,
55 lunasta minda sõjasta,
venelaste alta vildi,
kuralase alta kuue,
käsiammude käesta!”

Ema mõistab, kostab vastu

60 “Miskaga mina lunastan?”

Anne mõistab, kostab vastu:

“Emakene ellakene,
sul on kolmi eada põlle:
üks sul põlle kuldatoime,
65 teine põlle õbetoime,
kolmas valmis vasketoime –
pane see paras minusta!”

Ema mõistab, kostab vastu:

“Enne ma annan Annekese,
70 kui ma annan põllekese.
Põllega lähen ma kiriku,
astun aldari edele,
pööran ma pühakodades.
Anne täna-ommeneksi.”

75 Vene akkab veeremaie,
sõda suuri sõudemaie,
Saksa laevad laskemaie,
Anne noori nuttemaie,
ilvene iherdamaie:

80 “Ma veeren Vene seasse,
poen Pohla keske’ elle,
sõjaleibu sõtkumaie,
vainukakku kaitsemaie!”

Ann läks Vene palve’ elle:

85 “Oota, [Vene,] vaata, Vene,
seisa, armas Arju saksa,
pea, pooli Pohlakane!
Las joosen mina kodoje,
mina lään otsin ostijada,
90 enese lunastajada.”

“Ellakene vennakene,
lunasta minda sõjasta,
venelaste alta vildi,
kuralase alta kuue,
95 käsiammude käesta!”

Venda mõistab, kostab vastu:

“Miskaga mina lunastan?”

Anne mõistab, kostab vastu:

“Ellakene vennakene,
100 sul on kolmi eada alli,
pane neid paras minusta!”

Venda mõistab, kostab vastu:

“Enne ma annan Annekese,
kui ma annan allikese.
105 Alli mul mõne ajaksi,
Anne täna-ommeneksi.”

Vene akkab veeremaie,
sõda suuri sõudemaie,
Saksa laevad laskemaie,
110 Anne noori nuttemaie,
ilvene iherdamaie:

“Ma veeren Vene seasse,
poen Pohla keske’ elle,
sõjaleibu sõtkumaie,
115 vainukakku kaitsemaie!”

Ann läks Vene palve’ elle:

“Oota, [Vene,] vaata, Vene,
seisa, armas Arju saksa,
pea, pooli Pohlakane!
120 Las joosen mina kodoje,
mina lään otsin ostijada,
enese lunastajada.”

“Külapoiss, mul ella venna,
lunasta minda sõjasta,

¹²⁵ venelaste alta vildi,
kuralase alta kuue,
käsiammude käesta!”
Poiss siis mõistab, kostab vastu:
“Miskaga mina lunastan?”
¹³⁰ “Külapoiss, mul ella venna,
sul on kolmi eada ratsud,
pane neid paras minusta!”

Poiss siis mõistab, kostab vastu:
“Enne ma annan ratsukeši,
¹³⁵ kui ma annan Annekese.
Anne mul mõneks ajaksi,
ratsu täna-ommeneksi.
Annega elu elaksin,
Annega maja peaksin.”
¹⁴⁰ Õlmad kokku, löövad kätta.

Kk.: 2. tõmmatija – 16., 51., 88. ja 120. koddaja – 32., 67., 101. ja 132. minnusse.

Aus d. Gegend v. Weissenstein, aufg. v. F. Russow. Vgl. Ehstn. Volksl. S. 109 ff.
EKÜ, F 232 f², 69/71 (327) < Paide khk. – F. Russow (~1850), ümb. kirj. H. Neus.
Trükitud: ERIA nr. 48 (lt. 20: Lunastatav neiu, var. 1).

24

2.

“Oh te lahked laevamehed,
pikad prisked purjepoisid!
Jõudke laevad, sõudke laevad,
laske laevad liikuda,
⁵ nii kui kätkid kiikuda,
laske laevad maale minna!
Mul jäi maale vana isa,
sel jäi kolmi kõrvi oosta:
üks oli kohe kuldakõrvi,
¹⁰ teine vahelt vaskikõrvi,
kolmas ju hõbedakõrvi,
ehk ta annaks need mu eest,
lunastaks mu laeva seest.”
Ei tema annud neid mu eest
¹⁵ ega lunastand mind laeva seest.
Ütlen uuest ümber jälle,
varsti vana viisi pääle:
“Oh te lahked laevamehed,
pikad prisked purjepoisid!
²⁰ Jõudke laevad, sõudke laevad,
laske laevad liikuda,
nii kui kätkid kiikuda,

laske laevad maale minna!
Mul jäi maale vana ema,
²⁵ sel jäi kolmi lüpsilehma:
üks oli kohe kuldasarvi,
teine vahest vaskisarve,
kolmas oli hõbedasarve,
ehk ta annaks need mu eest,
³⁰ lunastaks mu laeva seest.”
Ei tema annud neid mu eest
ega lunastand mind laeva seest.
Ütlen uuest ümber jälle,
varsti vana viisi pääle:
³⁵ “Oh te lahked laevamehed,
pikad prisked purjepoisid!
Jõudke laevad, sõudke laevad,
laske laevad liikuda,
nii kui kätkid kiikuda,
⁴⁰ laske laevad maale minna!
Mul jäi maale vennakene,
sel jäi kodu kolmi mõeka:
üks oli kohe kuldamõeka,
teine vahelt vaskimõeka,

⁴⁵ kolmas ju hõbedamõeka,
 ehk ta annaks need mu eest,
 lunastaks mu laeva seest.”
 Ei tema annud neid mu eest
 ega lunastand mind laeva seest.
⁵⁰ Ütlen uuest ümber jälle,
 varsti vana viisi pääle:
 “Oh te lahked laevamehed,
 pikad prisked purjepsoid!
 Jõudke laevad, sõudke laevad,
⁵⁵ laske laevad liikuda,
 nii kui kätkid kiikuda,
 laske laevad maale minna!
 Mul jäi maale õekene,
 sel jäi kodu kolmi sõrmust:
⁶⁰ üks oli kohe kuldasõrmus,
 teine vahelt vaskisõrmus,
 kolmas ju hõbedasõrmus,
 ehk ta annaks need mu eest,
 lunastaks mu laeva seest.”
⁶⁵ Ei tema annud neid mu eest

ega lunastand mind laeva seest.
 Ütlen uuest ümber jälle,
 varsti vana viisi pääle:
 “Oh te lahked laevamehed,
⁷⁰ pikad prisked purjepsoid!
 Jõudke laevad, sõudke laevad,
 laske laevad liikuda,
 nii kui kätkid kiikuda,
 laske laevad linna minna!
⁷⁵ Mul jäi linna pruudikene,
 sel jäi kolme kuldasõrmust,
 ehk ta annaks need mu eest,
 lunastaks mu laeva seest.”
 Ei tema annud neid mu eest
⁸⁰ ega lunastand mind laeva seest.
 Nüüd ütlen – ei ole sõjas naene armas,
 naene armas, kaasa kallis –
 sõjas on armas haljas mõeka,
 kaunis kangepää hobune,
⁸⁵ kes päästab mehe sõjast,
 hobu halli ratsutimehe.

H I 7, 65/8 (68) < Paide ja Türi khk. – O. J. Siion (1894).

Lunastatav noormees + Sõjas mõök ja hobu kallis.

14. TÛTARDE TAPJA

1.

25

Poeg läks naista kosjamaie
 pühapäila ommingulle,
 argipäila õhta'al[le],
 tuli nuttesse tagasi.
⁵ Lõi ta laki laua peale,
 kinda'ad peale kübara,
 isi peale nuttemaie.
 Ema pojalta küsima:
 “Mis sa nutad, poega noori?”
¹⁰ “Mis ma nutan, eidekene?

Läksin naista kosjamaie
 pühapäila ommingulle,
 argipäila õhta'al[le].
 Ei neidu tulnud minule,
¹⁵ sinipõlle poegusille,
 et sul palju tüttareida,
 palju pauatahtijaida.
 Vii tüttareid vedeje,
 kannal alvad allikasse,
²⁰ siis tuleb naine pojale,

saad kätte imu minia.”

 Ema viis tüttreid vedeje,
kandis alvad allikalle.

 Siis tuli mini kodoje.

²⁵ Pandi kangasta kuduma,
lõuendida lõksutama,
paberida paugutama.
Ei mõistnud kangasta kududa,
lõuendida lõksutada –
³⁰ suga käis peale sopa-sapa,
niiepaelad nika-naka.

 Ema läks nuttessa vedeje:

 “Tõuse üles, tütar noori,
tõuse kangasta kuduma,

³⁵ lõuendida lõksutama,
paberida paugutama!”

 Tütar kuulis, kostis vastu:

 “Ei või tõusta, eidekene,

ei või tõusta, ei elada.

⁴⁰ Muru kasvunud mulla peale,
arueina aua peale,
sinilille silma peale.

 Kui’p kuju imu minia,
vii siis lõngad Virusse,

⁴⁵ kangasteljed karjamaale,
külab nad seal siis kujutakse –
tuletoojad löövad toime,
karjakäijad katsvad korra.”

 “Tõuse ikka, tütar noori!

⁵⁰ Tõuse mu pead sugema,
kingapaela kinnitama!”

 “Ei või tõusta, eidekene,
ei või tõusta, ei elada.

 Muru kasvunud mulla peale,

⁵⁵ arueina aua peale,
sinilille silma peale.”

Kk.: 3. ja 13. õhtaal – 25. ja 28. kangast ta.

Aus d. Gegend v. Weissenstein, aufg. v. F. Russow. Vgl. Ehstn. Volksl. S. 33 ff.

EKÜ, F 232 f², 68/9 (326) < Paide khk. – F. Russow (~1850), ümb. kirj. H. Neus.

Tütarde tapja + Tütre haul (“Ema haul” ümberütlus).

26

2.

Ehitasin hella venda
kübaralle, kinda’ alle,
sadulalle, saapa’ alle –
mõtlen sõitvad mõisateeda,
⁵ aavad saksa asjasida.

 Vend aga [sõitis] kosjateeda,
aas ta neiu asjasida.

 Tuli tema kosjasta koduje,
pani tema kübara laua peale,

¹⁰ kinda kübara sisse,
piitsa pani kübara peale,
hakkas, noori, nuttemaie.

Eit läeb vasta, taat läeb vasta:

 “Mis sa nutad, poega noori?”

¹⁵ “Mis ma nutan, eidekene,
või mis ma nutan, taadikene –
ei naine tule minule,
ei mini tule sinule,
et sul palju tütterida.

²⁰ Vii sina Anne allikasse,
kanna Kaie kalda’asse,
linapead linaleosse!”

 Eit oli hullu uskumaie,
viis tema Anne allikasse,

²⁵ kandis Kaie kalda'asse,
linapead linaliosse.

Siis sai kuldase minia.
Ämm pani kangasta kuduma –
ei osand kangasta kududa.

³⁰ Hüüdis Anne allikasta,
karjus Kaie kalda'asta,
linapead linaliosta:

“Tulge kangasta kuduma!”

“Eit sai kuldase minia –

³⁵ eks see koju kangasta.
Viime kanga karjateele,
külap karjatsed kojuvad,
sigurised tallavad laud,
lambrilapsed aavad pooli.”

H, Gr. Qu., 158/9 (27 B) < Paide khk. – A. Hanson (1892).

3.

27

Mul oli üks ainus venda,
töötas naiseta elada,
ilma kaasata kasuda –
läks tema ikka kosjalagi.

⁵ Tuli tema kosjast kodula,
pani vöö laua peale,
kindad vöö peale.

Läks aga juure memmekene:
“Mis sina nutad, poega noori?”

¹⁰ “Mis mina nutan, memmekene –
et ei tule naine minule
ega tule mini sinule,
sul on palju tütterida.
Vii sina tütterid veduja,

¹⁵ kannalapsed lainettesse,
alvemad vii allikasse!”

Memm võttis kätte hullu meele,
hullu meele, poja keele,

viis tema tütterid veduja,

²⁰ kandis lapsed lainettesse,
alvemad viis allikasse.

Siis toodi koju kuldne mini,
hõbedane pojanaine,
ei see viitsind ilmas vetta tuua.

²⁵ Memm läks järvest vetta tooma,
uued panged, paksud laud,
hõbeviitsad, kuldsed küüned.

Läks ta järve kalda'alle:
“Tule jälle välja, tütterike,

³⁰ tule välja, veevidaja,
kaevuteede kõndija!”

“Ei tule, ei tööta –
sul on kodu kuldne mini,
hõbedane pojanaine –

³⁵ eks see viitsi vetta tuua,
kaevuteeda kõndida!”

HI 7, 30/1 (2) < Paide ja Türi khk. – O. J. Siun (1894).

4a.

28

“Hellakene memmekene,
ei tule naene minule,
ei tule mini sinule,

et sul pailu tütterida.

⁵ Vii sina tüterid mere'essa,
kannalapsed laene'essa,

siis tuleb naene minule,
siis tuleb mini sinule!”

10 Ema siis võttis hullu meele,
hullu meele, poja keele,
viis aga tüterid mere’esse,
kandis halvad laene’esse,
siis tuli naene pojale
ja tuli mini emale.

15 Sai siis mini sinna saanud –
ei tema viitsind vetta tuua,
leemepada liigutada.
Lehma pani leiba sõtkumaie,
härja ahju pühkimaie,
20 mullika muunutamaie.*

*Ahjusuu ette tulelõket tegema, et leivad ka eespool küpseksid.

EKS 1, 122/3 (1) < Paide l. – A. Kruusberg < Juula Neidoff, snd. Tikker (1904).

29

“Ellakene memmekene,
ei tule naine minule,
ei tule mini sinule,
et sul pailu tütterida.

5 Vii sina tüterid meresse,
kanna alvad laine’esse,
siis tuleb naine minule
ja tuleb mini sinule!”

10 Ema siis võttis ullu meele,
ullu meele, poja keele,
viis aga tüterid meresse,
kandis alvad laine’esse,
siis tuli naine pojale
ja tuli mini emale.

15 Sai siis mini sõnna saanud –
ei tema viitsind vetta tuua,
leemepada liigutada.
Lehma pani leiba sõtkumaie,

Lehma sarv oli leivane
ja härja turi tuhane.

Ema läks tütarde järele:
“Tulge koju, tütrekesed,
25 tulge mulle vetta tooma,
leemepada liigutama!”

Tütred aga mõistsid, vasta kostsid:
“Sul kodu kuldne minia,
hõbedane pojanaene –
30 küll see võib sul vetta tuua,
leemepada liigutada!
Parem meil meres magada,
mere ääres elada,
merelaeneid laksutada.”

4b.

ärja ahju pühkima,
20 mullika munutamaie.
Lehma sarv oli leivane,
mullika mokad jahused,
ärja turi tuhane.

Ema läks tütarde järele:
25 “Tulge koju, tütrekesed,
tulge mulle vetta tooma,
leemepada liigutama!”

Tütred aga mõistsid, vasta kostsid:
“Sul kodu kuldne minia,
30 õbedane poeanaine –
küll see võib sull’ vetta tuua,
leemepada liigutada!
Parem meil meres magada,
mere ääresse elada,
35 merelaineid laksutada.”

EKS 1, 33/5 – A. Kruusberg < Juula Neidoff (1913).

Jürje sõitis teeda mööda,
 Maie kõndis maada mööda.
 Kuda paistis Maie pärga?
 Naa kui pääva meie peala.
⁵ Kuda Maie rõhtu vööla?
 Naa kui kuu taeva'as.

Akkas Jürjed söötemaie,
 söötemaie, jootemaie,
 akkas ta aset tegema –
¹⁰ tegi voodit vedeje,
 laotas palakad põrmandalla.

Kui jähid kauaks magama,
 ämm läks üles üüdemaie:
 “Tõuse üles, Maiekene,
¹⁵ tõuse üles, mu minia,
 tõuse karja saatemaie!
 Muunde kari kaste'ella,
 meie kari karjaedas.”

Mai läks karja saatemaie,
²⁰ omaksed üüdsid eemalt:
 “Oh Maie, minu omane,
 miks sinu nuga verine,
 urmatsed udikäiksed,
 linik lepakarvalene?”

²⁵ Maie mõistis, kostis vastu:
 “Mullu tapsin musta kuke,
 tuna Rootsi varveluse,
 sest minu nuga verine,
 urmatsed udikäiksed,
³⁰ linik lepakarvalene.”

“Ehk sa tapsid, Maiekene,
 ehk sa tapsid Jürje noore,
 ukkasid kaasa unise?
 Joose, Maie, kui võid peasta!”

³⁵ Mai läks lepa palve'ella:
 “Oh leppa, avita minda!”
 Leppa vasta lõigatille:

“Kuda võin mina avita?
 Minu maha raiutakse,
⁴⁰ tarvis-puida tahetakse.
 Joose, Maie, kui võid peasta!”

Mai läks aava palve'ella:
 “Oh aava, avita minda!”
 Aava vasta õigatija:
⁴⁵ “Kuda võin mina avita?
 Kuda mu lehte lädiseb,
 nenda su veri veriseb.
 Joose, Maie, kui võid peasta!”

Mai läks kase palve'ella:
⁵⁰ “Oh kaske, avita minda,
 kaseoksad, oidke minda!”

Kaske vasta karjatella:
 “Kuda võin mina avita?
 Küla ahjud köötakse,
⁵⁵ minult vihta viidaneksi,
 sinu siita leitaneksi.
 Joose, Maie, kui võid peasta!”

Mai läks kuuse palve'elle:
 “Oh kuuse, avita minda,
⁶⁰ kuuseoksa, kata minda!”

Kuuske kuulis, kostis vasta:
 “Kuida võin mina avita?
 Minu maha raiutakse,
 toapalka tarvitakse,
⁶⁵ sinu siita leitaneksi.
 Joose, Maie, kui võid peasta!”

Maie nuttis, kostis vasta:
 “Viige minu veimed vainiuulle,
 tehke see tuli ülesse
⁷⁰ sinisesta lõngadesta,
 punasesta paeludesta!”

Mai läks ärga palve'ella:
 “Oh ärga, avita minda!”
 Ärga kuulis, kostis vasta:

⁷⁵ “Tule minu turja peale,
istu ikke nuki peale,
ma viin sind läbi vedeja,
kannan mere kalda’asse.

Senna tulevad noodamehed,
⁸⁰ tulevad noored noodamehed,
vanad võrguvõttijadki –
siis sind sealta leitaneksi!”

H. Neus, Ehnstnische Volkslieder I, lk. 54, v. 68: vermed.

H. Neus, Ehnstnische Volkslieder I. Tallinn 1850, lk. 52/5 (12) < Paide khk. – F. Russow (–1850).

31

2.

Mai oli kärmas neitsikene,
tantsis Tärmandu määle –
sulg oli suus ja pärg oli peas,
kard oli rätt ja kaelassa.

⁵ Söötis Jüri, jootis Jüri,
viis ta vilusse magama,
pani päeva paistelle.
Alla pani hallid vaibad,
peale vaalitud palakad.
¹⁰ Mai pani noad voodi’esse –
Jüri läks nurgeti nugaje,
Jüri läks otseti odaje,
siis Maie voodi verine,
urmatsed udupalakad.
¹⁵ Ämm läks Maie vaatama –
Maie voodi oli verine,
urmatsed udupalakad.
Ämm mõistis, kohe kostis:
“Miks sa tapsid mehe noore,
²⁰ uinutasid kaasa ilusa?”
Maie kuulis, vasta kostis:
“Ei mina tapnud meesta noori,
uinutanud kaasat ilusat –
toas tapsin tubase talle,
²⁵ väravas selle västeriku,
(toas tapsin tubase talle.)

musta kuke pööningulta,
lakast laululinnukese,
laudast valgepea vasika.”

³⁰ Ämm läks õue vaatama,
väravasse vehkima –
toas tantsis tubane tall,
väravas see västerikku,
musta kukke pööningul,
³⁵ lakas laululinnukene,
lautas valgepea vasikas.
Ämma mõistis, kohe kostis:
“Oo Maie, minu minia,
miks sa tapsid mehe noore,
⁴⁰ uinutasid kaasa kalli?”
Siis ämm aas Maie hulkuma.
Mai läks kuuse palve’elle,
Mai läks kase palve’elle:
“Kata Maie, mata Maie!”
⁴⁵ Kuusk jälle kuulis, kohe kostis:
“Kudas mina kallis katan Maie,
katan Maie, matan Maie?
Tuleb homik, tuleb päeva,
mind küll maha raiutakse
⁵⁰ ja minu süüks süstetakse
ja minu kahjuks kallatakse.”

H, Gr. Qu., 145/6 (13) < Paide khk. – A. Hanson (1892).

16. HAIGE NOORIK

1.

32

Eks mina üteln eidelegi,
annud teada taadilegi:
“Eite, otsi mulle naine,
taati, kuula mulle kaasa!”

⁵ Kui ei eit ei otsi kaasa,
kui ei taat ei kuula naesta,
küll ma küilatan külasse,
küla külmasse laosse,
küttemata hoone’esse,
¹⁰ kasimatta kammerisse.

Siin sai mullu naene võetud,
tänavu sai teine toodud –
nüüd jäi sāngi nuttemaie,
ajas arsti otsimaie,

¹⁵ tohtrid kulda kuulamaie.

Tulid vastu vanadmoorid:

“Kus sina lähed, noori meesi?”

Mees aga mõistis, jälle kostis:

“Siin sai mullu naine võetud,

²⁰ tänavu sai teine toodud –
nüüd jäi sāngi nuttemaie,
karavati karjumaie,
ajas arsti otsimaie,
tohtrit kulda kuulamaie!”

²⁵ Vastavad vanad mõlemad:

“Oh sina nolpi noorimeesi!

Mine koju, otsi tööda:
pane sina rukkid jõgeje,
odrad otseti jõgeje,

³⁰ kaerad kaksiti järele –

tee sina naisele õluta,
siis saab naine terve’eksi!”

H, Gr. Qu., 168/9 (38) < Paide khk. – A. Hanson (1892).

Võta mulle naine + Haige noorik.

2a.

33

Mullu mina võtsin naise noore,
tunamullu teisepoole.

Viisin alla heinamaale,
panin kulla kaare peale.

⁵ Niitis heina mul ilusa,
niitis kaare kaunikesse.

Hakkas põlvista põdema,
jalakandu kaevlemaie.

Läksin tohterit ajama.

¹⁰ Ei mul aidand Pärnu arstid,
Pärnu arstid, Paide tohtred –
mulda läks murepidaja,
hauda läks mul armuandja,

suri ära suisutaja,
¹⁵ kadus ära kaisutaja.

Ei või surra surma kõrva,
hauda minna armu kõrva.

E, StK 37, 161 (1) < Paide khk., Kureküla – A. Palm < Jüri Preema (1926).

Haige noorik + Naise surm.

34

Mullu võtsin naise noore,
tunamullu teisepoole.
Viisin hella heinamaale,
panin kulla kaare peale.
⁵ Niitis heina mul ilusa,
niitis kaare kaunikese,
võttis loogu nii mis laksus.
Hakkas põlvista pödema,
jalasäärul ju magama,
¹⁰ jalakandu kaeblemaie.

2b.

Mina arstisid a'ama,
tohterida toodemaie.
Ei mul aidand Pärnu arstid,
Pärnu arstid, Paide tohtrid –
¹⁵ mulda läks murepidaja,
hauda läks mul armuandja,
suri ära suisutaja,
kadus ära kaisutaja.
Ei või surra surnu kõrva,
²⁰ hauda minna armu kõrva.

E, StK 40, 45 (73) < Paide khk., Kureküla – R. Viidebaum < Jüri Preema (1927).

Haige noorik + Naise surm.

35

Mullu võtsin noore naise (~naise noore),
tunamullu teisepoole.
Viisin ella einamaale (~einamalle),
kandsin kulla kuare peale.
⁵ Niitis kaare, niitis kaks*,
akkas põlvista pödema,
kingapaelasta kiduma,
siarepaelasta siduma.
Tuli ei lõppend tuasta,
¹⁰ säde sängisammasta –

3.

otsin naisel lausujada,
noorel nutuvõttijada ...
“Kui põle peergu peressa,
võta roogu riasta'asta;
¹⁵ kui põle roogu riasta'assa,
võta tohtu tualaelta;
kui põle tohtu tualaela,
too obu tubaje,
süita ta saba põlema!”

*Kordamisel jättis vahele.

ERA II 14, 241 (28) < Anna khk., Eivere k. – R. Viidebaum < Anu Luik (1929).

17. KODUS KÄIMAS

36

Kui tulin mina kodusta,
isa õuesta ilusa,

1.

ema seebilta sileda,
venna saialta saleda,

⁵ õe õunalta punane.
 Sain siia saanudassa,
 siia jälle jäänutassa.
 Olin aasta, olin kaksi,
 peale paari päivisida,
¹⁰ läksin siis mina kodusse.
 Vasta eite, vasta taati,
 vasta need vanad mõlemad:
 “Tütartane nooremada,
 kas oled musta sööma tõttu
¹⁵ või oled musta jooma tõttu

või musta murede tõttu
 või oled, armas, aige olnud?”
 Mina kuulin, kostin vastu:
 “Ma põle musta sööma tõttu,
²⁰ ei ole musta jooma tõttu,
 en ole, armas, aige olnud –
 ma sain Soomiku sugusse,
 taha Narviku tagaja,
 tigidasse rahva’asse,
²⁵ seal ma kurves kolletasin,
 silmi nähjes närvetasin.”

Kk.: 5. aunalta – 10. koddose – 22. sugguse.

Aus d. Gegend v. Weissenstein, doch nach Angabe “wierländisch”, aufg. v. F. Russow.

EKÜ, F 232 f², 60/1 (307) < Paide khk. < Virumaa [?] – F. Russow (~1850), ümb. kirj. H. Neus.

18. VENNAL VÕÕRSIL

1a.

37

Millal lään mina isale,
 millal lään mina emale,
 millal veeren vendadelle?
 Ei sünni sügise minna,
⁵ ei kõlva kevade käia –
 sügise jõed sügavad,
 kevadel on laened laiad,
 hobu upub mul ojasse,
 mära mätaste vahele,
¹⁰ lauku ruuna laenetsesse.
 Panen põlle purjudeksi,
 tanu targa tõke’eksi,
 siis lään mina isale,
 siis lään mina emale,
¹⁵ siis ma veeren vendadelle.
 Õel olid tütreid õue alla,
 vennatütred väravas.
 Vend võtis hobu rake’esta,

vennanaene kindad käesta,
²⁰ nadu mul andis istetooli.
 Vend siis hakkas rääkimaie,
 oma naesega kõnelma:
 “Otsi minu õele süüa!”
 “Mis annan õele süüa?
²⁵ Vesi virdene kaossa,
 koalid külmad kelderissa.”
 “Kas su lehma lüpsab vetta
 või kanad kiva munevad,
 et ep saa õele süüa?”
³⁰ Eks ma siis ei olnud võeras,
 kui seda tuba tehtaneksi –
 ise olin toa tegija,
 palgi paigale panija,
 arust härgade ajaja,
³⁵ soost sammalde vedaja.
 Oleks mind loodud murdijaksi,

kivi alta kiskujaksi,
ma murraks pereminia,
veristaksin vennanaese!

H II 13, 640 (13) < Paide ja Türi khk. – K. Türk (1889).

Millal saan omile + Vennal võõrsil.

38

1b.

Milla läen mina isale,
milla läen mina emale,
milla veeren vendadele?
Ei sünni sügise minna,
⁵ ei kõlva kevade käia –
sügise jõed sügavad,
kevade olid laiad lained,
hobu upub mul ojasse,
mära mätaste vahele,
¹⁰ lauku ruuna laenetessa.
Panen põlle purjudeksi,
tanu targa tõke'eksi,
siis läen mina isale,
siis läen mina emale,
¹⁵ siis ma veeren vendadele.
Õel olid tütreid õue alla,
vennatütred väravas.
Vend võtis hobu rakesta,
vennanaine kindad käesta,
²⁰ nadu mulle andis istetooli.

Vend siis hakkas rääkimaie,
oma naisega kõnelema:
“Otsi mu õele süüa!”
“Mis annan õele süüa?”
²⁵ Vesi virdene kaevussa,
koalid külmad kelderissa.”
“Kas su lehma lüpsab vetta
või kanad kiva munevad,
et ep saa õele süüa?”
³⁰ Eks ma siiski olnud võeras
kui seda tuba tehtaneksi –
ise olin toa tegija,
palgi paigale panija,
arust härgade ajaja,
³⁵ soost olin sammelde vedaja.
Oleks mind loodud murdijaksi,
kivi alta kiskujaksi,
ma murraks pereminia,
veristaksin vennanaise!

H II 26, 917 (22) < Pilistvere khk., Imavere krkm. < Paide l. – E. Türk (neiu), (1889).

Millal saan omile + Vennal võõrsil.

39

2.

Millal lään mina isale,
millal lään mina emale,
millal veeren vendadelle,

millal kõnnin õdedele?
⁵ Pisut lään mina isale,
pisut lään mina emale,

pisut veeren vendadelle,
arvast lään mina õdedelle,
siiski mu vennad vihased,
¹⁰ vennnanaised noogutavad:
“Vaat, kus tuleb suuri sööja,
suuri sööja, suuri jooja.
Ärja sööb tema söömalagi,
vaadi õlle joomalagi.”

¹⁵ Mina aga mõistan, jälle kosten:
“Oot-oot-oot-oot, hella venna!
Mis sest vaadista õllest juua –
pärm tal all ja vaht tal peal;
mis sest härjast süüasagi –
²⁰ saba tal suurel, sarved pikad.
Ärja söön ma söömalagi,
vaadi õlle joon joomalagi.”

E, StK 37, 186/7 (33) < Paide khk., Kureküla – A. Palm < Jüri Preema (1926).

Vennal võõrsil + Liigsööja.

KÜLA ARGIELU LOOD

19. VALLA SEPP

40

1.

Hans oli Harju, Jaan oli Järva,
Mart oli madal poisikene.

Ta teeb vallal valja'aida,
kihelkonnal kirve'eida,

⁵ Nurme neidudel nugada.

Vald temal kiidab valja'aida,
kihelkond temal kirve'eida,
Nurme neidised nugada.

Ta teeb laevad luigeluista,

¹⁰ luigeluista, pillerpuusta,
laevamastid marjapuusta,
laevakipperid kivista.

Ei mind tohtind augutada,

¹⁵ Peeter pead ei pööritada,
Rein ei rihma liigutada,
Mihkel keppi keeritada.

H II 13, 643 (21) < Paide ja Türi khk. – K. Türk (1889).

Valla sepp + Luust laev.

20. EHTED VARASTATUD

41

1.

Läksin alla heinamaale,

läksin silmi pesema

jõe jookseva veega.

Panin helmed heinamaale,

⁵ kuldakee kaare peale,

sõle suure sõeru peale,

preesi peene liiva peale.

Oo tuli augi alla vetta,

pääsuke tuli pealta vetta,

¹⁰ viis minu helmed heinamaalta,

kullakee koare pealta,

sõle suure sõeru pealta,

preesi peene liiva pealta.

Siis läksin kodu nutuga.

¹⁵ Eit tuli vastu väravas,

toat tuli vastu tänavas:

“Mis sa nutad, tütar noori?”

“Ma läksin alla heinamoale,

läksin silmi pesema

²⁰ [jõe jookseva veega.

Panin helmed heinamaale,

kuldakee kaare peale,

sõle suure sõeru peale,

preesi peene liiva peale.

²⁵ Oo tuli augi alla vetta,
pääsuke tuli pealta vetta,
viis minu helmed heinamaalta,
kullakee koare pealta,
sõle suure sõeru pealta,
³⁰ preesi peene liiva pealta.”]
“Ära nuta, tütar noori,

las tuleb kaubamees külasse,
poepoiss tuleb ukse alla –
ostan helmed heinakarva,
³⁵ kullakee koarekarva,
sõle suure sõerukarva,
preesi peene liivakarva.”

H II 13, 639/40 (11) < Paide ja Türi khk. – K. Türk (1889).

2.

42

Lähme silmida pesema
jõe jookseva veele,
kaevu külma allikalle!
Paneme helmed heina peale,
⁵ kullakee koare peale,
sõle suure sõõru peale.
Oi tuli varas vabrikusta,
leskenaeene lepikusta,
viis minu helmed heina pealta,
¹⁰ kullakee koare pealta,
sõle suure sõeru pealta.
Oi lään nuttes koju poole.
Vastas eite, vastas toati,
vastas need vanad mõlemad:
¹⁵ “Mis sina nutad, tütar noori?”
“Mis mina nutan, eidekene,
või mis nutan, toadikene –
läksin silmida pesema

jõe jookseva veele,
²⁰ kaevu külma allikalle.
Panin helmed heina peale,
kullakee koare peale,
sõle suure sõõru peale.
Oi tuli varas vabrikusta,
²⁵ leskenaeene lepikusta,
viis minu helmed heina pealta,
kullakee koare pealta.”
Vastas eite, vastas toati,
vastasid vanad mõlemad:
³⁰ “Ära sina nuta, tütar noori,
las tuleb kaubamees külasse,
poepoiss tuleb ukse peale,
siis ostan helmed heinakarva,
kullakee koarekarva,
³⁵ sõle suure sõerukarva.”

H II 38, 681/3 (7) < Paide l. – A. Hanson (1893).

21. EHTED KATKI

1.

43

Hans oli aus poisikene,
tegi maale mängikese,

küla alla kiigekese.
Kutsus Kaied, kutsus Maied,

⁵ Anned alla laulemaie.
Katki läksid Kaie helmed,
pihuks-puruks Anne põuad.
Ann läks Harju sepa juurde:
“Võta mu põuad paranda,
¹⁰ hõbehelmed õienda!”
Seppa kuulis, kostis vastu:
“Kui tuled minu pojale,

siis võtan põuad paranda,
hõbehelmed õienda,
¹⁵ rahakannad kaunist!”
Ann aga kuulis, kostis vastu:
“Sepa lapsed on süsised,
seppa ise ilma musta –
süsi tal suussa sündinessa,
²⁰ raud tal käessa kasvadessa.”

H III 12, 489/90 (5) < Paide I. – T. Michelson (1893).

Ehted katki + Neiu läheb sepile + Sepal mustad lapsed.

22. SUUR SIKK

44

1.

Seeland tappis suure siku.
Mis sest sikust välja sai?
Kael sai Karja-Annele,
veri sai Viiuli-Jaanile,
⁵ magu sai Moska Madlile,
habe Adu Eevale,
sarved Saare Saagupille,

sooled Saare Edvile,
karvad Karja-Jukule,
¹⁰ hambad mõisa aidamehel,
kops sai mõisa kubjale,
pea sai Pärnu pealikulle,
saba sai salve pühkijalle.

H, Gr. Qu., 185/6 (76) < Paide khk. – A. Hanson (1892).

23. KASS KAEVUS

45

1.

Peretütar loodud laiska,
loodud laiska, peetud laiska –
ei tema viitsind vetta tuua,
sulaselle silmavetta,
⁵ pereidel pudruvetta,
aas ta kassi vetta tooma.
Kass läks vette kahvati,
saba taga sahvati.
Ma lähen külast kõisi tooma:

¹⁰ Nigulalt toon niinekõie,
Tõnu Jürilt tõrvakõie,
Kandelilt kanepikõie.
Hakkan kassi vinnamaie –
katki läks kanepikõisi,
¹⁵ nika-naka niinekõisi,
tõrvakõis see tõmbas välja.
Kassi pani kao rakke peale.
Siis oli kahju uuest kaost,

veel kahjum kaoveesta.
²⁰ Hiir aga vaatab nurgastagi:
“Häst, häst, häst, häst, kassikene!
Kus sina panid minu kuusi poega,
seitse heada seltsimeesta,
kaheksa kasovanemad,
²⁵ üheksa hüva vaderida,
kümme küla noortameesta –

kõik olid kassi p[ers]esse,
musta makerja maosse.”
Mis sest kassist meile [sai]?
³⁰ Külje pealt sai kümme [?],
saba pealt said sabarihmad,
nina pealt said neiul kingad,
pea pealt pisikesed lapid.

H, Gr. Qu., 152/3 (21) < Paide khk. – A. Hanson (1892).

Peretütär ei viitsi vett tuua + Kass kaevus + Hiir parastab.

2.

46

Hästi käisin, hästi käisin Härma kaudu,
hästi Härma Hansu kaudu,
sisse läksin Siimudelle.

Mis seal Siimul tehtaneksi?

⁵ Siimul siga tapetakse,
musta pulli poodaneksi.

Viisin lihad vindumaie,
küljetükid küpsemaie,
rasvapallid paindumaie.

¹⁰ Tuli siis kassi hiiruhända,
hiiruhända, hiirusilma,

viis ta mu lihad vindumasta,
küljetükid küpsemasta,
rasvapallid paindumasta.

¹⁵ Ma aan kassi kaevuteele,
kassi kaevurattesesse.

Hakkan kassi üles pooma.

Hiirid naervad nurga all:

“See, see, see, kassikene,

²⁰ see, see sulle jo paraja –
kus sa panid kuusi poega,
seitse headamad sõberid!”

H, Gr. Qu., 170/1 (40) < Paide khk. – A. Hanson (1892).

Seatapmine + Kass kaevus + Hiir parastab.

24. HUNDITAPJA

1.

47

Hunt viis karjast talle ära,
mina läksin otsimaie.
Otsisin kunni homikuni,
otse noore lõuneni,

⁵ siis mina leidsin hundi üles.
Võtsin hundi naha maha,
tegin eidele kasuka.

HI 7, 39 (24) < Paide ja Türi khk. – O. J. Siiun (1894).

KÜLA JA MÕIS

25. KUBJAS JA TEOMEEES

48

1.

Ma olin vaene teomees
ja härjad väsin adra ees.
Mis teeb üks vaene teomees,
kui härg ei astu adra ees
⁵ ja soolatera karbi sees
ja karbid musta koti sees!
Iga pääv mind peksetie,
iga reede riieldi,
iga laupää lahiti.
¹⁰ Kilter ka veel kiusas mind –
mõetis mulle suure tüki,
suure tüki, laia tüki
soo äärest sombaaugust,
mäe äärest märga moad,
¹⁵ raba äärest rasket moad.
Vaod ma kündsin enne valget,
kolmed vaod koidikussa,
päävatõusuks poole tüki,
siis sain tüki teise ette.
²⁰ Ootan süüa toodevad,
laia kapp kannaetavad.

Nägin süüa toodevat,
musta kapp kannaetavat.
Ena toitu, mis mul toodi,
²⁵ ena asja, mis mul anti –
hiiri listituid ibasid,
põlend leivakoorukesi!
Võtan kätte ja vihastan:
musutan härjad murule,
³⁰ sahad lõin vasta sauna seina,
piitsa pistsin peendarisse,
ise läksin Aru kõrtsi.
Võtsin mõned mõõdud viina,
kannu kaks kahmukasta,
³⁵ toobi tugevat õluta.
Tundsin jala tuuravada,
vähe jalga vääravada.
Siis sain sääred sängilagi,
pöiad pika pingilagi.
⁴⁰ Jäin maoli magama,
uluauk jäi upakille,
sitaauk jäi servakille.

H II 13, 638/9 (10) < Paide ja Türi khk. – K. Türk (1889).

Teomehe põli mõisas (rl/ul) + Kubjas ja teomees + Teomehe söök + Joo, kurk.

26. HOBUNE VARASTATUD

1a.

49

Oh mina veike meheke,
päka pikku poisike,
vat-luu, vat-luu-lii,
päka pikku poisike!

⁵ Öösel peksin mõisa rehed,
pääval kündsin mõõdumaad,
vat-luu, vat-luu-lii,
pääval kündsin mõõdumaad.

Siis hobu mina lasksin vallali

¹⁰ ja ise mina heitsin pikali,
vat-luu, vat-luu-lii,
ja ise mina heitsin pikali.

Pea panin põllupeendralle,
jalad jõekaldalle,

¹⁵ vat-luu, vat-luu-lii,
jalad jõekaldalle.

Siis kuri mees tuli kuusikust
ja varas tuli varnikust,

vat-luu, vat-luu-lii,

²⁰ varas tuli varnikust.

Viis mult ära vaimuruuna,
tillukese teuruuna,
vat-luu, vat-luu-lii,
tillukese teuruuna.

²⁵ Nüüd poiss tuli koju nutte'es,
isa tuli vasta küsides:

“Miks nutad sa, mu noorem poega,
mul on kodus kolmi ruuna,
vat-luu, vat-luu-lii,

³⁰ mul on kodus kolmi ruuna.

Üks on (h)alli, teine kõrvi,
kolmas (h)ele punane,
vat-luu, vat-luu-lii,
kolmas (h)ele punane.”

³⁵ Siis (h)alli panin aiste vahele
ja kõrvi kõrva jooksema,
vat-luu, vat-luu-lii
ja kõrvi kõrva jooksema.

Sõitsin üle Rünga* silla,

⁴⁰ Rünga sild see raksatas,
vat-luu, vat-luu-lii,
Rünga sild see raksatas.

Riksatas ja raksatas,
alumine palk see praksatas,
⁴⁵ vat-luu, vat-luu-lii,
alumine palk see praksatas.

Oh mina veike mehekene,
päka pikku poisike,
vat-luu, vat-luu-lii,
⁵⁰ päka pikku poisike!

Lõhkusin ma Rünga silla,
kust vaimutee käis üle valla,
vat-luu, vat-luu-lii,
kust vaimutee käis üle valla!

⁵⁵ Kus mina istsin, seal mina nutsin,
kus mina seisin, sein oli märg,
vat-luu, vat-luu-lii,
kus mina seisin, sein oli märg.

*Annas ei ole niisugust kohanime kuulnud. (T. P.)

T. P. märkus laulu lõpu kohta:

Võttis poisil vee lahti – vaimutee [teoliste tee] läks kõveraks.

See oli vana Sigade-Eeva, kes seda laulis. Mõisas oli sigade juures käind. Oli vigane ja käis külakorda. Ta oli u. kuuekümnene, mina olin siis üsna laps, kui seda kuulsin. Hakka-

sin seda laulu alati jorisema. Hiljem nägin raamatus ka. Siis ma hakkasin seda mõtlema, et miks see poiss nuttis.

Eeva seda viimast otsa eriti laulis. Tema istus ja irises laulda.

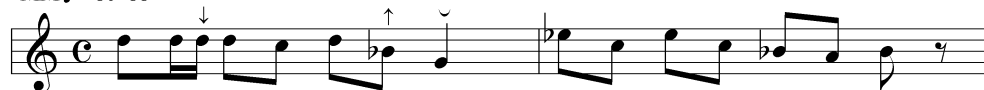
RKM II 213, 511/5 (12) < Kose khk., Paunküla < Anna khk. – O. Kõiva < Tõnis Paimets (1965).

Tilluke teomees + Hobune varastatud.

50

1b.

MM ♩ = 80–88

d2=d Oh mi-na väi-ke me-he-ke, pä-ka pik-ku poi-si-ke!

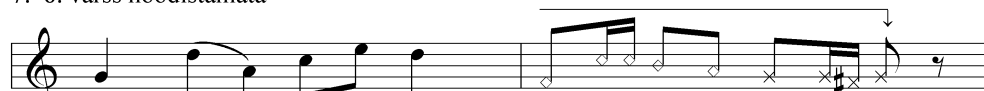

Õö-sel pek-sin mõi-sa-re-hed, päe-val künd-sin mõe-du-maad.

Vaat-luu, vaat-luu-lii, päe-va-le künd-sin mõe-du-maad.

7.–8. värss noodistamata

gl=H Vaat-luu, vaat-luu-lii, kus mi-na sei-sin, sein o-li märg.

gl=B O-bu mi-na võt-sin val-la-li, i-se mi-na eit-sin pi-ka-li. *gl=H*

Vaat-luu, vaat-luu-lii, i-se mi-na eit-sin pi-ka-li.

Pea pa-nin põl-lu-peend-ra-le, ja-lad jõ-e kal-da-le.

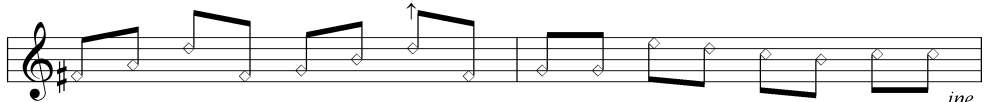
Vaat - luu, vaat-luu - lii, ja - lad jõe kal - da - le.

Siis ku - ri mees tu-li kuu-si - kust, va - ras tu - li var - ni - kust.

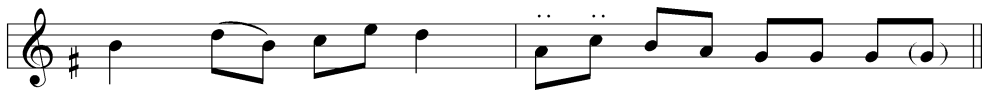

gl=c Vaat - luu, vaat-luu - lii, va - ras tu - li var - ni - kust.

Viis mult ä - ra vai - mu - ruu - na, til - lu - ke - se te - o - ruu - na... *jne.*

Viisi lõpuosa oletamisi üldistus, alates värsist "pea panin põllupeendrale":

Oh mina väike meheke,
päka pikku poisike!
Öösel peksin mõisarehed,
päeval kündsin mõedumaad.

⁵ Vaat-luu, vaat-luu-lii,
päeval^e kündsin mõedumaad.
Kus mina istsin, seal mina nutsin,
kus mina seisin, sein oli märg.

Obu mina võtsin vallali,
¹⁰ ise mina (h)eitsin pikali.
Pea panin põllupeendrale,
jalad jõe kaldale.

Siis kuri mees tuli kuusikust,
varas tuli varnikust.

¹⁵ Viis mult ära vaimuruuna,
tillukese teoruuna.

Siis poeg tuli koju nutte'es
ja isa tuli vasta küsides:

“Mis nutad sa, minu noorem poega,
²⁰ mul on kodus kolmi ruuna.
Üks on (h)alli, teine kõrvi,
kolmas (h)elepunane.”

(H)alli panin aiste vahele,
kõrvi kõrva jooksema.

²⁵ Sõitsin üle Rõnga silla,
Rõnga sild see raksatas,
riksatas ja raksatas,
alumine palk see praksatas.

RKM, Mgn. II 1056 b < Kose khk. < Anna khk. – O. Kõiva ja R. Hansen < Tõnis Paimets (1965). Lit. E. Tampere.

Tilluke teomes + Hobune varastatud.

SÕDA JA NEKRUT

27. VENNA SÕJALUGU

51

Kissi sõtkub meie õue?
Sõda sõtkub meie õue.
Kissi tallab me tanava?
Vainu tallab me tanava.
⁵ Kissi toob sõjasõnumi?
Kiri toob sõjasõnumi.
Kissi kannab vainukeeled?
Raamat kannab vainukeeled.
Kissi lääb meista sõjasse?
¹⁰ Kas lääb isa või lääb ema
või läheb sõsar sõdaje
või läheb kõige noorem venda?
Tuli kõige noorem venda,
kõige noorem, kõige targem:
¹⁵ “Isakene, taadikene,
emakene ellakene!
Ei ole seda enne kuulnud,
enne kuulnud, muista nähtud,
et on naisida sõjasse!”
²⁰ Läks siis kõige noorem venda,
kõige noorem, kõige targem.
Kui tuli sõjast tagasi,
aas ta isa ukse ette:
“Tule, isa, tunne poega!”
²⁵ Tuli isa, ei ta tunnud.
Aas ta ema ukse ette:
“Tule, ema, tunne poega!”
Tuli ema, ei ta tunnud.

1.

Aas ta venna ukse ette:
³⁰ “Tule, venda, tunne venda!”
Tuli venda, ei ta tunnud.
Aas ta õe ukse ette:
“Tule, õde, tunne venda!”
Tuli õde, tundis venda.
³⁵ Kust ma tundsin ella venna?
Saledasta saapa’asta,
madalasta mantelista,
käredasta kinda’asta –
sest ma tundsin ella venna.
⁴⁰ Õde vennalta küsima:
“Ellakene vennakene,
kuda sõjas oldaneksi,
vainula elataneksi?
Kas on sõas naine armas,
⁴⁵ naine armas või kaas kallis?”
Venda mõistis, kostis vastu:
“Õekene ellakene! (~Õde murumadala!)
Ei ole sõas naine armas,
naine armas, kaas ei kallis –
⁵⁰ sõjas armas aljas mõõka,
kaunis kangepea obune.
Tupes pead tule pidama,
sadulal saab süia saia,
koljul saab uni magatud,
⁵⁵ ratsul saab raha loetud.
Oh minu õde madala,

taputilku tillukene,
nõnda sõas oldaneksi,
vainula elataneksi!”

Aus d. Gegend v. Weissenstein, aufg. v. F. Russow. V. 47 lautet auch: Ödde murro maddala.
EKÜ, F 232 f², 61/2 (309) < Paide khk. – F. Russow (~1850), ümb. kirj. H. Neus.

2.

52

“Hellakene vennakene,
mis seal sõjas nähtaneksi?”
“Õekene hellakene,
mis seal sõdas nähtaneksi,
⁵ kas on sõdas naene armas,
naene armas, kaasa kallis?
Õekene hellakene,
ei ole sõdas naene armas,
naene armas, kaasa kallis –
¹⁰ sõjas on armas haljas mõeka,
kaunis kangepea hobune.”
“Hellakene vennakene,

mis seal sõjas tehtaneksi,
tehtaneksi, nähtaneksi,
¹⁵ kas on sõjas palju päida?”
“Jah on sõjas palju päida,
nii kui rabas mäta’aida.”
“Hellakene vennakene,
kas on sõjas palju sõrmi?”
²⁰ “Jah on sõjas palju sõrmi
nii kui metsas oksa’aida.”
“Hellakene vennakene,
kas on sõjas palju verda?”
“Nii kui metsas allikaida.”

H, Gr. Qu., 136/7 (3) < Paide khk. – A. Hanson (1892).

3.

53

Mis seal meie õue alla?
Meri meie õue alla.
Mis seal mere keske’ella?
Sammamere keske’el.
⁵ Mis seal samma otsassagi?
Sõel seal samma otsassagi.
Mis seal sõela seessa?
Sõrmus sõela seessa.
Mis seal sõrmuse sees?
¹⁰ Kägu sõrmuse seessa.

Mis see kägu meile toob?
Ta toob sõjasõnumid.
Kelle kord on sõtta minna:
kas lääb isa, või lääb ema
¹⁵ või lääb see, mis kätkis kiigub?
Õde läks venda õpetama:
“Sõida sõja keske’ella:
esimesed heidetakse,
tagumised tapetakse,
²⁰ keskmised koju tulevad!”

H, Gr. Qu., 142 (8) < Paide khk. – A. Hanson (1892).

Meri õue all + Venna sõjalugu.

Mis seal meie õue alla?
 Meri meie [õue] alla.
 Mis seal mere keske'el?
 Post seal mere keske'el.
⁵ Mis seal posti otsa peal?
 Sõel seal posti otsa peal.
 Mis seal sõela põhja peal?
 Kägu sõela põhja peal.
 Mis see kägu meile toob?
¹⁰ Kägu toob sõjasõnumid.
 Kelle kord on sõtta minna:
 isa vana, ema vana,
 õde kui ilus õiekene,
 vend kui valge roosikene –
¹⁵ venna kord on sõtta minna.
 Õde mõistis, kohe kostis:
 “Ellakene vennakene,
 kui lääd sõtta sõitemaie,
 väe hulka vehkimaie,
²⁰ ää sõida sõja eesse,
 ää sõida sõja tagaje,
 sõida sõja keske'el:
 esimesed heidetakse,
 tagumised tapetakse,
²⁵ keskmised koju tulevad!”
 Hirnub halli, karjub halli,
 halliga läeb alta ilma,
 päitsuga pealta päeva,
 viie vikerkaare vahelta,
³⁰ kuue koidu keske'el.
 Aab tema halli isa õue,

Kk.: 61. Vaimu kakku katsumata.

H II 46, 940/3 (10) < Paide I. – A. Hanson (1894).

Meri õue all + Venna sõjalugu.

isa õue, ema õue.
 Hirnub halli, karjub halli,
 isa tuli poega tundemaie,
³⁵ ema tuli poega tundemaie:
 võeras mees, võeras hobune,
 võerad kindad tal käessa,
 võeras piitsukene peos.
 Hakkas tema halliga ajama,
⁴⁰ aas tema halli venna õue,
 venna õue, õe õue.
 Õde tuli venda tundemaie,
 vend tuli venda tundemaie:
 võeras mees, võeras hobune,
⁴⁵ võerad kindad tal käes,
 võeras piitsukene peos.
 Hakkas ta halliga ajama,
 aas tema halli pruudi õue.
 Pruut tuli peidmeest tundemaie:
⁵⁰ oma mees, oma mehikene,
 omad kindad tal käes,
 oma piitsuke peos.
 “Tule tupp, istu maha,
 räägi mulle sõjasõnumid!
⁵⁵ Kas on sõjas naene armas,
 naene armas, kaasa kallis?”
 “Sõjas on armas haljas mõeka,
 kaunis kangepea hobune,
 kes peastab mehe sõjasta,
⁶⁰ sõjaleiba sõtkumasta,
 vainukakku katsumasta.”

Hellakene vennakene,
 kui lähed sõtta sõdimaie,
 ihu kerves, halli mõeka,
 tee hästi terava rauda,
⁵ mine siis sõtta sõdimaie!
 Ära sõida sõja eessa,
 ära sõida sõja tagassa,
 sõida sõja keskella:
 esimesed heidetakse,

¹⁰ tagumised tapetakse,
 keskmised koju tulevad.
 Tule siis tupp, hella venda,
 istu meie tooli peale,
 persekille pingi peale,
¹⁵ võta meie võidaleiba,
 söö meie sealihada,
 katsu meie kanamunada!

H III 18, 40/1 (5) < Paide l. – O. J. Siinun (1894).

Post oli meie õue'ella,
 mis seal posti otsassagi?
 Kägu kukub posti otsas.
 Mis see kägu meile räägib?
⁵ Kägu toob sõjasõnumida,
 vares räägib vaenukeelta.
 Kelle kord oli sõtta minna:
 isa vana, ema vana,

väike vend oli noorukene –
¹⁰ minu aga kord oli sõtta minna.
 Õde joostes järele:
 “Ära sina hoiä etteotsa,
 ära sina hoiä tahaotsa:
 esimesed eidetakse,
¹⁵ tagumised tapetakse,
 keskmised kodu tulevad!”

E, StK 40, 36/7 (66) < Paide khk., Kureküla – R. Viidebaum < Jüri Preema (1927).

Olin mina, olin mina, ellad vennad,
 olin mina sõda sõrmimassa,
 Vene väge värvimassa.
 Oli mul väikene allikene,
⁵ pisikene kõrvikene.
 Sõitsin ma isa kodusse,
 suguseltsi vaatamaie.
 Võtsin alli, viisin alli,
 viisin alli isa õue:

¹⁰ “Tule, isa, tunne poega!”
 Tuli isa tundma poega.
 Ei see isa tunnud poega:
 “Võeras mees, võeras obune,
 võeras piitsuke peossa,
¹⁵ võeras vehmer kandelussa.”
 Alli irnub, alli karjub.
 Viisin alli venna õue:
 “Tule venda, tunne venda!”

Tuli vend, ei tunnud venda:
²⁰ “Võeras mees, võeras obune,
 võeras piitsuke peossa,
 võeras vehmer kandelussa!”
 Alli irnub, alli karjub.
 Viisin alli õe õue:
²⁵ “Tule õde, tunne venda!”
 Ei see õde tunne venda:
 “Võeras mees, võeras obune,
 võeras piitsuke peossa,
 võeras vehmer kandelussa!”
³⁰ Alli irnub, alli karjub.
 Viisin alli onu õue:
 “Tule, onu, vaatamaie!”
 Ei see onu tunnud poega:
 “Võeras mees, võeras obune,

³⁵ võeras piitsuke peossa,
 võeras vehmer kandelussa!”
 Alli irnub, alli karjub.
 Viisin alli tädi õue:
 “Tule tädi, tunne poega!”
⁴⁰ Ei see tädi tunnud poega:
 “Võeras mees, võeras obune,
 võeras piitsuke peossa,
 võeras vehmer kandelussa.”
 Alli irnub, alli karjub.
⁴⁵ Viisin alli pruudi õue:
 “Tule pruuti, tunne peiut!”
 Tuli pruut ja tundis peiut:
 “Oma mees, oma obune,
 oma piitsuke peossa,
⁵⁰ oma vehmer kandelussa!”

E, StK 37, 168/70 (8) < Paide khk., Kureküla – A. Palm < Jüri Preema (1926).

58

Hellakene vennakene,
 mulle anti hallikene,
 läksin halliga kodusse,
 läksin eite vaatamaie,
⁵ läksin taati teretamaie:
 “Tule välja, eidekene,
 tule välja, taadikene,
 tule välja, tunne poega!”
 Ei see eit ei tunnud poega
¹⁰ ega taat ei tunnud poega:
 “Võeras mees, võeras hobune,
 võeras piitsuke pihussa,
 võeras vehmer kaendelussa.”
 Halli hirnub, halli karjub.
¹⁵ Võtsin halli, viisin halli,
 viisin halli venna õue:
 “Tule, venda, tunne venda!”
 Tuli vend siis venda tundma.
 Ei vend ei tunnud venda:

7b.

²⁰ “Võeras mees, võeras hobune,
 võeras piitsuke peossa,
 võeras vehmer kaendelussa.”
 Võtsin halli, viisin halli,
 viisin halli õe õue:
²⁵ “Tule, õde, tunne venda!”
 Ei see õde tunnud venda:
 “Võeras mees, võeras hobune,
 võeras piitsuke peossa,
 võeras vehmer kandelussa.”
³⁰ Võtsin halli, viisin halli,
 viisin halli tädi õue:
 “Tule tädi, tunne minda!”
 Ei see tädi tunnud minda:
 “Võeras mees, võeras hobune,
³⁵ võeras piitsuke peossa,
 võeras vehmer kandelussa.”
 Võtsin halli, viisin halli,
 viisin halli onu õue:

“Tule onu, tunne minda!”
⁴⁰ Tuli onu, ei tunnud minda:
 “Võeras mees, võeras hobune,
 võeras piitsuke peossa,
 võeras vehmer kaindelussa.”
 Võtsin halli, viisin halli,
⁴⁵ viisin halli äia õue:
 “Tule äia, tunne väimeest!”
 Tuli äi, ei tunnud väimeest:
 “Võeras mees, võeras hobune,

võeras piitsuke peossa,
⁵⁰ võeras vehmer kaindelussa.”
 Halli hirnund seitsmet korda.
 Võtsin halli, viisin halli,
 viisin pruudi õue peale:
 “Tule pruuti, tunne peimeest!”
⁵⁵ Tuli siis pruuti, tundis peimeest:
 “Oma mees, oma hobune,
 oma piitsuke peossa,
 oma vehmer kaindelussa!”

E, StK 40, 38/41 (69) < Paide khk., Kureküla – R. Viidebaum < Jüri Preema (1927).

28. SÕJAS MÕÕK JA HOBU KALLIS

1.

59

“Hella venda, kallikene,
 aa mul sõjasta juttu:
 kas on sõjas naine armas,
 naine armas, kaasa kallis?”
⁵ “Ei ole sõjas naine armas,

naine armas, kaasa kallis –
 sõjas on armas al'las mõõka (~mõeka),
 kallis kangepea hobune,
 kes päästab mehed sõjasta,
¹⁰ mehepojad lahingista.”

E, StK 40, 38 (68) < Paide khk., Kureküla – R. Viidebaum < Jüri Preema (1927).

29. VIIMNE VIHTLEMINE

1.

60

Vihtle, vihtle, eidekene,
 vihtle, vihtle, taadikene,
 viimast korda vihtled mind –
 veneks mind aga viiakse,
⁵ soldaniks mind soovitakse,
 muskadeeriks mutsitakse.

Siis vahin valli ääre peala,
 kord on külma, kord on nälga,
 mõlemad on hingevõtjad.
¹⁰ Kui hakkab mina minema,
 siis hakkab hale tulema
 ja kullatilgad kukkuma.

HI 7, 35 (14) < Paide ja Türi khk. – O. J. Siiun (1894).

Viimne vihtlemine + Vahisoldati kaebus + Lahkumise valu.

30. NEKRUTI PÕGENEMINE

61

1a.

Õekene ellakene,
vennakene veigukene!
Kui lään liisku võttemaie,
ei mina karda linna liisku,
⁵ linna liisku, mõisa mõetu –
ää tulen ärrade käesta,
Tombi tohteri toasta,
lippan liisusakste käest!

Vaht mind hüüdis valli pealt,
¹⁰ teine teise nurga pealt.
Viidi mind linna lossi peale,
taha Tartu uulitsalle.
Seal mu pea piirati,
kõrvaääred krõpsiti,
¹⁵ silmad siis vetta veeretasid.

H II 13, 647 (32) < Paide ja Türi khk. – K. Türk (1889).

62

1b.

Õekene ellakene,
vennakene veigukene,
kui lään liisku võttemaie,
ei mina karda linna liisku,
⁵ linna liisku, mõisa mõetu –
ää tulen ärrade käesta,
Tombe tohteri toasta,
lippan liisusakste käest!

Vaht mind hüüdis valli pealt,
¹⁰ teine teise nurga pealt.
Viiaks linna lossi pealt
taha Tartu uulitsale.
Seal mu pea piiratakse,
kõrva ääred krõpsitakse,
¹⁵ silmad siis vetta veeretavad.

H II 26, 911 (1) < Pilistvere khk., Imavere krkm. < Paide l. – E. Türk (neiu), (1889).

63

2.

Häbi olgu härrale,
teine tema prouale –
pani mind linna liisu alla
ja pani mõisa mõedu alla!
⁵ Ei ma karda linna liisku,
linna liisku, mõisa mõetu,
Toompää häida tohterida –

äe tulen härrade käesta,
Toompää tohteri toasta,
¹⁰ Vene vahtide vahelta!
Härrad jäivaid ähkimaie,
tohterid torisemaie,
Vene vahid vandumaie,
sanderid sajatamaie.

H, Gr. Qu., 156 (25) < Paide khk. – A. Hanson (1892).

Liisuvõtmine + Nekruti põgenemine.

Ükskord külas meil käsku anti,
noored mehed mõisa aeti,
mõisa tuppä tuikuma
ja mõisa aita astuma.

⁵ Kiri toodi Riia linnast,
paber toodi Paide linnast:
homme lähme liisku võtma.

Siis mina võtan numer üks,
numer üks ja numer kaks.

¹⁰ Ju siis liigun linna poole,
et linna aknad hallendavad,
Toompea tornid tolgendavad,
Olevist löi oja-aja,
Nigulist löi nika-naka,

¹⁵ alevid löid talla-ralla.

Ära tulin härrade käästa,
Toompea tohteri toasta,
et ei mina sündind soldatiksa
ega mina mahtund madruseksi.

²⁰ Soldatil olid saapad jalgas,
madrusel oli mantel selgas.
Soldatil olid saapad suured,
madrusel oli mantel laia.

Soldatiks sain sõjameheks,
²⁵ ausa halli kuue selga,
kroonu valged kindad kätte,
musta sirmi silma ette,
valged rihmad rinna ette.

HI 7, 56/7 (52) < Paide ja Türi khk. – O. J. Siin (1894).

Liisuvõtmine + Nekruti põgenemine.

Ei ma karda linna liisku,
linna liisku, mõisa mõetu –
välla tulin vahtide vahelta,
kinderalli keske'elta!

⁵ Vahid aga jäivad vandumaie,

kinderallid sajatamaie,
tohterid torisemaie.
Tundi löid Tuompea kellad,
Lihulas löid liksat-laksat.

E, StK 37, 157 (3) < Paide khk., Kureküla – A. Palm < Jüri Preema (1926).

31. VAHISOLDATI KAEBUS

Mitu, mitu, ellad vennad,
mitu pean mina nägema,
mitu külma kannatama!
Oo mina vaene vahisoldat,

⁵ istun valli ääre peal,
küll on külma, küll on nälga,
mõlemad on hingevõtjad:
külma mul kurnab küljeluida,

nälg mul näpistab südanta,
¹⁰ töö mul vaevab luid ja konta.
Nopin täia vammusesta:

suuremad pistan suhuje,
vähemad viskan vedeje,
kobedamad topin kotti.

H II 13, 637 (6) < Paide ja Türi khk. – K. Türk (1889).

Vahisoldati kaebus + Täid kaladeks.

67

1b.

Mitu, mitu, ellad vennad,
mitu pean mina nägema,
mitu külma kannatama!
Oo mina vaene vallisoldat,
⁵ istun valli ääre peale,
küll on külma, küll on nälga,
mõlemad olid hingevõtjad:

külm mul kurnab küljeluida,
nälg mul südant näpistab,
¹⁰ töö mul vaevab luid ja konta.
Nopin täia vammusista:
suuremad pistan suhugi,
vähemad viskan vedeje,
kobedamad topin kotti.

Kk.: 11. rammusista.

H II 26, 918 (24) < Pilstvere khk., Imavere krkm. < Paide l. – E. Türk (neiu), (1889).

Vahisoldati kaebus + Täid kaladeks.

68

2a.

Oo mina vaene vallisoldat,
istun valli ääre pealla,
pea mul pal'las, nutan seal!
Nopin täia tilluselta,
⁵ keeran täia vammuselta:
suuremad ma suhu pistan,
pisemad ma merde viskan.

Seal nad kasvavad kalaksi,
siginevad siiadeksi,
¹⁰ lagunevad latikaksi.
Siiad olid suured, seljad mustad,
augid suured, laugud laiad,
latikatel küürud selgas.

E, StK 37, 172 (10) < Paide khk., Kureküla – A. Palm < Jüri Preema (1926).

Vahisoldati kaebus + Täid kaladeks.

Oh mina vaene vallisoldat,
istun valli ääre peal,
pea mul paljas, nutan seal!

Keeran täiad vammuselta:

⁵ suuremad ma suhu pistan,
pisemad ma merde viskan.
Seal nad kasvavad kalaksi,
siginevad siigadeksi,
lagunevad latikaksi.

¹⁰ Siiad on suured, seilad mustad,

augid suured, laugid laiad,
latikatel küirud selgas.

Tina oli tikke tikutada,

raud oli raske raputada,

¹⁵ vask oli vali allastada.

Ihutud mu hingerauad,

kohutud mu kaelarauad,

valmis mu verevalajad –

need minu hella hinge peale,

²⁰ need minu kulla kaela peale.

E, StK 40, 41/2 (70) < Paide khk., Kureküla – R. Viidebaum < Jüri Preema (1927).

Vahisoldati kaebus + Täid kaladeks + Raske püss.

32. PÜSSI PÕMIN KOSTAB KOJU

1.

70

Ma lähen sõda sõrgemaie,
Vene väge värvimaie,
Prantsusmaale paugutama,
Inglismanti irmutama.

⁵ Kuuldus koju eide kätte,
kuuldus järgi taadi kätte –
kes seal püssa põmmutab,
kes seal mõeka laksutab?

E, StK 40, 37 (67) < Paide khk., Kureküla – R. Viidebaum < Jüri Preema (1927).

33. RÕÕMUS NEKRUT

1.

71

Äрге tehke talle häbi,
neiud, oma nutu läbi,
araks mind ei alandage!

Mees on tehtud tööde tarvis,

⁵ vaenu vasta võidu tarvis!

Lääme linna liisku võtma –

liisu võtan, sõtta tõttan.

Seal soen ennast saksa viisi,

harin ennast härra viisi.

¹⁰ Viskan riided täiest ahju,

musta kuube kuuma ahju.

Soldatiks saan, sõjameheks,

rauast kübara saan pähe.

Siis mina jätan jumalaga
¹⁵ teid ma rõõmsa südamega.
Võtan püssi varnalt kätte,
panen vööle võõrast mõeka.
Eks mind siis ei kaitse kaimud,

vallatumad pere vaimud!

²⁰ Eks neiud siis ei hõiska,
sõjalaulu mulle luiska!
Ihti mamma, juhti samma,
miks sa tütart mul ei anna!

H, Gr. Qu., 141 (7) < Paide khk. – A. Hanson (1892).

72

2a.

Ma läen linna liisku võtma,
liisku võtma, sõtta tõtma.
Siis soen ennast saksa viisi,
harin ennast härra moodi.
⁵ Viskan viisud, kas sest kahju,
soldatist saan saapad jalga,
ausa halli mundri selga.
Soldatist sain sõjameheks,
rauast kübara ma pähe.
¹⁰ Läksin linna lossi pääle.
Sääl mu peada piirati,
juuksed juureni võeti.
Siis mina hakkas nuttemaie:
“Oh minu Juhan, kus minu juuksed,

¹⁵ kallis Juhan, kus minu karvad,
kus minu ilus valge pea!”

Eidekesi, taadikesi
näen mina nurkas nuttemaie,
nuttemaie, nuusumaie,
²⁰ rõõmu rinnast riisumaie,
et mina kipun kerve vastu
vahetama sõjariistu.

Mees pole loodud lomberdajaks,
koduües komberdajaks,
²⁵ ahjuhargi armastajaks.
Mees on tehtud tööde tarvis,
välja minna vaenu vastu.

EKS 1, 137/9 (14) < Paide l. – A. Kruusberg < Juula Neidoff, snd. Tikker (1904).

73

2b.

Ma lähen linna liisku võtma,
liisku võtma, sõtta tõtma.
Siis sean ennast saksa viisi,
arin ennast ärra viisi.
⁵ Viskan viisud, kas sest kahju,
musta kuue kuuma ahju.
Soldatist saan saapad jalga,
ausa alli mundre selga.

Soldatist saan sõjameheks,
¹⁰ rauast kübara ma pähä.

Läksin linna* lossi peale.
Seal minu peada piirati,
juuksed juureni võeti.
Siis mina akkan nuttemaie,
¹⁵ nuttemaie, noosumaie:
“Oh minu Juhan, kus minu juuksed,

kallis Juhan, kus minu karvad!”

Näen mina nurkas nuttemaie
eidekesi, taadikesi,
²⁰ valla vanamoorikesi,
nuttemaie, noosumaie,
rõõmu rinnast riisumaie,
et mina kipun kerve vasta

*Tallinn.

vahetama sõjariistu.

²⁵ Ma akkan neida noomimaie:
“Mees põle loodud lomberdajaks,
koduõuves komberdajaks,
ahjuargi armastajaks.
Mees on tehtud teiste tarvis,
³⁰ väl’la minna vaenu vasta.”

EKS 1, 39/40 – A. Kruusberg < Juula Neidoff (1913).

LÜÜRIKA

TÖÖ, TAVANDITE JA MUU TEGEVUSEGA SEOTUD LAULUD

TÖÖLAULUD

VILJALÕIKUS JA REHEPEKS

34. KAUALÕIGATUD PÕLD

1.

74

Lõ- pe, lõ- pe, põl- lu - ke - ne, saa ot - sa saa - re - ke - ne.

* kohal kahte moodi.

Lõpe, lõpe, põllukene,
saa otsa, saarekene!

Juba sind ammu hakatie,

iga päev su peale käidi,
5 iga tundis tuli meele.

EÜS VIII 735 (328) < Anna khk., Puiatu k. – V. Rosenstrauch < Ann Ots (1911).

Viis: EÜS VIII 504 (104) – P. Penna (1911).

2.

75

Lõpe, lõpe, põllukene,
saa otsa, saarekene!

ERA II 14, 79 (21) < Anna khk., Pikaküla as. < Paide l. – R. Viidebaum < Marie Punapart, snd.
Viiger (1929).

35. HALB SIRP

76

1.

Ei ma mõista, mis mul on,
on mu kääd ju kinni pandud,
sõrmed selga seotud,
et esi ei edene
⁵ ega väli ei vähene?

Sirise, sirise, sirpi,
kõrise, kõverarauda!
Sirp on sita sepa tehtud,
raud on raipesti taotud.

HI 7, 34 (12) < Paide ja Türi khk. – O. J. Siiun (1894).

Väsinud lõikaja + Halb sirp.

36. PÕLD PANEB LÕIKAJA PÕDEMA

77

1.

Põld on pikka, piiad noored,
väli laia, lapsed noored.
Põld ta' ab pikka põimimesta,

väli laia laamimesta.
⁵ Põllupõimijad põevad,
väljalaamijad väsivad.

HI 7, 38 (21) < Paide ja Türi khk. – O. J. Siiun (1894).

Trükitud: ERIA nr. 1643 (lt. 781: Põld paneb lõikaja põdema, var. 1).

Põld pikk, ma pisike + Põld paneb lõikaja põdema.

37. POLE LAULJAT HULGAS

78

1.

Kas põle põllule pereta
või põle väilale vägeda –
ei ole põllul laulijada?

Täna lõikan selle põllu,
⁵ omme lõikan teise põllu,
tunahomme tuataguse.

ERA II 14, 265/7 (4) < Anna khk., Leedu as. – R. Viidebaum < Ann Voormuth, elanud ka Peetri ja Paide khk. (1929).

38. ETTERUTANUD LÕIKAJALE

1.

79

Täna uurijad usinad,
välja laanijad vägevad –
omme uurijad unised,
välja laanijad väsinud.

⁵ Ette läind vanad emised,
taha jäänud taimekesed,
kõht neil jooseb kõrta mööda,
magu neil jooseb maada mööda,
udar uuta lunda mööda.

¹⁰ Olge viksid, meie neiud,
et me otsaje ujume,

taha saareje sajame,
peenderisse pillutame!

Otsas on õlut punane,
¹⁵ saares on saiad saledad,
peenderis on piimakoogid.

Seda teab Jumalukene:
ehk on piitsad peenderissa,
kaigas kraavi ääre pealla;

²⁰ tuleb aga aega – annetakse,
tuleb tundi – tõmmatakse!

H II 1, 272 (403) < Jõhvi khk., Puru k. < Paide khk.? < Peetri khk. – O. Kallas, M. Ostrov < Leena Randmer (1888).

Trükitud: VK VIII nr. 353 (lt. 125: Etterutanud lõikajale, var. 1).

Etterutanud lõikajale + Mis otsas ootab.

39. EI ANTA SÜÜA

1.

80

Täna oli tehtud tükid tööda,
tükid tööda, laksud maada,
vähendatud välgud väljad,
kokku pandud kopepeleida,
⁵ kokku koppeli esised.

Ei siin süüa annetagi.

Võtan kätte ja vihastan:
lõikan pead peale põllu,
ivad hiirele poetan,

¹⁰ sasid panen parma'esse.

H III 12, 490 (6) < Paide l. – T. Michelson (1893).

40. MIS OTSAS OOTAB

1.

81

Lõpe, lõpe, väljakene,
aki, armas väljakene!

Otsa meid aga oodatakse,
vaia meid aga vaadatakse.

⁵ Otsas on meil odraleivad,
vaias on vaheviilakad.

Kk.: 6. vahe villakad.

H III 18, 42 (8) < Paide l. – O. J. Siin (1894).

41. SIRISE, SIRBIKENE!

82

1.

Rukkilõpetese aal saab visatud sirpi. Tüdrukud viskavad sirpi kõik ühe maa pealt. Kelle sirp kõige kaugemale läheb, see saab kõige enne mehele. Sirbiviskamise juures lauldakse:

Sirise, sirise, sirbikene,
kõrise, kõverrauake!
Kelle sirp siin ette jõuab,
sellel peidmees mütsi ostab.

ERA II 122, 165 (1) < Paide khk. – H. Neumann < Anna Neumann (1936).

42. RÕÕMUS REHEPEKSJA

83

1a.

Ma lään, rebane, reहे,
pardike, lään pahma' alle,
lapsuke, lään laeti peale.

Võtan nuia nurgasta,
⁵ varda reहे varnasta,
reहा reहे seinasta.

Peksan parred pahma' aksi,
seinad seemnerukkideksi,
kõlkad kõlu-ibadeksi.

¹⁰ Reहे mina peksan rõõmuga,
laetid lõõn lauluga,
pahma tallan tansuga.

H II 13, 646/7 (31) < Paide ja Türi khk. – K. Türk (1889).

Trükitud: ERIA nr. 1751 (lt. 827: Ma lähen reहे, rebane, var. 3).

Ma lähen reहे, rebane + Rõõmus reहेpeksja.

Ma lään, rebane, rehele,
 pardike, lään pahma'ale,
 lapsuke, läen laeti peale.

Võtan nua nurgasta,
⁵ varda rehe varnasta,
 reha rehe seinasta.

Peksan parred pahma'aksi,
 seinad seemnerukkideksi,
 kõlkad kõlu-ibedeksi.

¹⁰ Rehte mina peksan rõemuga,
 laetid lõõn lauluga,
 pahma tallan tansuga.

H II 26, 911 (3) < Pilstvere khk., Imavere krkm. < Paide l. – E. Türk (neiu), (1889).

Ma lähen rehele, rebane + Rõõmus rehepeksja.

HEINATEGU

43. VIKAT NIIDAB, MA VILISTAN

1.

85

Vikat viidab, ma vilistan,
 reha riisub, ma laulan,
 sirp lõikab, ma siristan.

H II 54, 151 (3) < Paide ja Türi khk. – O. J. Siion (1895).

KARJANE JA KARI

44. EIT TEEB KAKU KARJASELE

1.

86

Tuleb sui ja lõoke laulab,
 eit teeb kaku, ma lään karja.

Ma aan karja Kaunissaare,
 ise istun Ulassaare,

⁵ teen aga tule Tuulassaare.

Sibri villad, sabri villad!
 Tegin ämmale kapukad,
 ämm viskas ahju kapukad.

Mina tagaaknast välja,
¹⁰ ämm sabast kinni,
saba lõhki – sirdi!

Etas-ketas, kelle ratas,
eide ratas, taadi ratas,
vanamoori vokiratas.

H I 7, 36 (16) < Paide ja Türi khk. – O. J. Siiun (1894).

Eit teeb kaku karjasele + Siblin-sablin (loodushäälend, pääsuke) + tantsulaul (ul).

45. KARJASEPÕLI

87

1.

Karjatsel oli vaeva elu:
vesi oli alla, vesi peale,
vesi varvaste vahele,
küünar oli vetta alla külje,
⁵ küünar vetta peale külje.

Kus on kurvade koduje?
Vesi oli palgid veeretanud,
sadu oli seinad sammeldanud,
udu oli ukсед ette lõõnud.

Kk.: 6. kuivade – 7. valgeid vemmeldanud.

H, Gr. Qu., 173/4 (46) < Paide khk. – A. Hanson (1892).

Karjasepõli + Kurva kodu.

88

2.

Karjatsel oli vaeva elu:
vesi alla, vesi peale,
vesi varvaste vahele.
Sigurised suured sitad,
⁵ lamburised laiad pasad,

karjatsed kanapojuksed
sõivad kulda, jõivad kulda,
panid kulda kukkurisse,
hõbedad üle õlade,
¹⁰ vaske varvaste vahele.

H, Gr. Qu., 181/2 (65) < Paide khk. – A. Hanson (1892).

Karjasepõli + Karjased ja lamburid.

46. KARJASE PÜHAPÄEV

1.

89

Tuleb aga lauba õhtuke
ja pikem pühapäevake:
teised käivad kirikuteeda –

mina vaene karjateeda;
⁵ teised kuulvad kirikukella –
mina laugu lehma kella.

ERA II 23, 27 (1) < Paide khk. – H. Neumann < Anna Neumann (1930).

47. LAISK KARJANE

1.

90

Oh ma vaene Karja-Tõnu,
alati sain alvu sõnu!
Mis sa kaua kodu tegid?

Imetasin iiripoegi,
⁵ kasvatasin kassipoegi,
kosutasin koerapoegi!

ERA II 14, 279 (16) < Anna khk., Leedu as. – R. Viidebaum < Ann Voormuth, elanud ka Peetri ja Paide khk. (1929).

Oh ma vaene Karja-Tõnu (ul) + Laisk karjane.

48. HUILAKE, HOOSTELISED!

1.

91

Huilake, hoostelised,
helletage, heinalised,
sinna paksusse pajusse,
haledasse haavikusse,
⁵ koledasse kuusikusse,

mäledasse männikusse,
kus ei kuule kukehääalta,
noore lapse nutuhääalta,
laisa linnu lauluhääalta!

H, Gr. Qu., 177 (55) < Paide khk. – A. Hanson (1892).

KODUSED TÖÖD

49. SÕÕRU, LEHMAKENE!

92

1.

Sõõru, sõõru, lehmakene,
anna mulle palju piima!
Mul on pere piima tahtmas,
suur pere võida tahtmas.

Vanaema muidu rääkis laste juures.

RKM II 213, 246 (10) < Anna khk., Ees-Võõbu k., Kala t. – O. Kõiva < Alma Tiigi (1965).

50. KOKKU, KOOREKENE!

93

1.

Kokku, kokku, koorekene,
ümmer mäna mita-mäta!

ERA II 14, 42 (3) < Anna khk., Eivere vk. – R. Viidebaum < Leena Adams (alaline Anna v. elanik), (1929).

94

2.

Võitegemise laul

Kokku, kokku, koorekene,
lapse leivatüki peale,
karjalapse õnne peale!

ERA II 14, 225 (13) < Anna khk., Eivere k. – R. Viidebaum < Anu Luik (1929).

51. KÄSIKIVI

1.

95

Kivikene, sõtsikene,
kivivits oli vennikene,
eks sa võind meres mürada,
alla kallaste karata,
⁵ enne kui tulid meie moale
meid aga vaesid vaevamaie,
pisikesi piinamaie!

Meie õlad õhukesed,
käsivarred veigukesed.
¹⁰ Oleks õlad õunapuised,
käsivarred vahterised,
sõrmed sõsteri lülista,
siis ma jõuaks ümber aada,
käänata käsikivida.

H II 13, 635 (2) < Paide ja Türi khk. – K. Türk (1889).

Käsikivi + Oleks õlad õunapuust.

2.

96

Kivikene ellakene,
eks sa võinud meres mürada,
mere ääres ajada
ja mere ääres kasvada,
⁵ ennem kui tulid meie maale
meie pihta piinamaie
ja meid vaesid vaevamaie,
õlanukka õerumaie!
Meie pihad peenikesed,

¹⁰ käevarred varjukest.
Oleks meie pihad pihlakast,
õlanukid õunapuust,
käevarred vahtarised,
sõrmed sõstraluista,
¹⁵ siis ma peaksin piitsahoobid,
kannataksin kaikahoobid,
ennem kui alvad haugutused,
nurjatumad nõrgutused.

Kk.: 17. arvad hukatused.

H II 25, 916 (20) < Pilstvere khk., Imavere krkm. < Paide l. – E. Türk (neiu), (1889).

Käsikivi + Oleks õlad õunapuust + Pigem peks kui sõim.

52. KEEDA PUTRU!

1.

97

Keeda pudru, Puuri naine,
sipsa soola, Siimu naine,
lase jahu, Jaagu naine!

ERA II 14, 72 (5) < Anna khk., Pikaküla as. < Paide l. – R. Viidebaum < Marie Punapart, snd. Viiger (1929).

TEEKÄIGULAULUD

53. ORJADE TEE

98

1.

Lähme, lähme, käime, käime,
lähme seda teeda mööda,
kus oli tee tipuline,
maa oli maksakarvaline!

⁵ Kust olid enne härjad käinud,
härjad käinud, orjad läinud,
vara olid läinud vaesedlapsed,
hilja need pereminiad.

H, Gr. Qu., 165 (35) < Paide khk. – A. Hanson (1892).

54. HAKKAME, MEHED, MINEMA!

99

1.

Hakkame meie minema,
pistame piibud põlema,
kõik küla ahjud küdema,
sada sauna suitsemaie,
⁵ tuhat tuba tolmamaie!

Hakkame meie minema,

meie kodu kauge'ella:
viis oli väljada vaheta,
kuus oli kuivada jõgeda,
¹⁰ seitse sooda sitke'eda,
kaheksa kalamereda,
üheksa hüva jõgeda.

H, Gr. Qu., 148 (15) < Paide khk. – A. Hanson (1892).

Hakkame, mehed, minema + Kodu kaugel.

100

2.

Akkame, mehed, minema,
paneme piibud põlema,
sada sauna suitsemaie,
tuhat tuba tormamaie!

⁵ Meie kodu kauge'elle:
viis oli väl'lada vaheta,

kuus oli kuivada jõgeda,
seitse sitket sooda'aida,
kaheksa kalamereda,
¹⁰ üheksa hüva jõgeda,
kümme külma allikasta.

E, StK 37, 156/7 (2) < Paide khk., Kureküla – A. Palm < Jüri Preema (1926).

Hakkame, mehed, minema + Kodu kaugel.

55. NEIUD ÖÖSEL KÄIMAS

1.

101

Õekene ellakene,
lähme silmi pesema
jõe jookseva veele,
kaevu külma allikale!

⁵ Paneme helmed heina peale,
preesi peene liiva peale,
sõle suure söedi peale.

Kus me lähme vasta ööda,
vasta ööda, vasta pääva,
¹⁰ vasta pilgesta pimedad,
vasta elgista ehada?
Ehk me upume ojasse,
ehk kes katsub kalda'asse!
Jumal otsib meid ojasse.

H II 26, 913 (10) < Pilstvere khk., Imavere krkm. < Paide l. – E. Türk (neiu), (1889).

Ehted varastatud + Neiud öösel käimas + Upume ojasse.

2.

102

Kus me lähme vasta ööda,
vasta ööda, vasta põhja,
vasta helgista ehada,
vasta koitu keerulista?

⁵ Meie kodu kauge'elle:
viis oli verstada vaheta,
kuusi kuivada jõgeda,
seitse sooda sitke'eda,
kaheksa kalamereda,
¹⁰ üheksa hüva jõgeda,
kümme külma allikasta.

Millal meie senna saame,

senna saame, senna jääme,
kus need kuused kollendavad,
¹⁵ aruhaavad haljendavad,
lepad sirged sinavad,
kased õuni kasvatavad!

Ma[ha] mina raiun märjad männad,
märjad männad, kuivad kuused,
²⁰ jätan kased kasvemaie,
kase oksad oigamaie –
oksad oigavad isada,
lehed leinavad emada.

H, Gr. Qu., 155 (23) < Paide khk. – A. Hanson (1892).

Neiud öösel käimas + Kodu kaugel + Kus kuused kollendavad + Kased kasvama.

3.

103

Kus me lähme vasta ööda,
vasta ööda, vasta kuuda,
vasta pilgistad pimedad?

Meie kodu kauge'elle:
⁵ viis oli väljada vaheta,
seitse sooda sitke'eda,

üheksa hüva jõgeda,
kaheksa kalamereda,
kümme külma allikasta.

¹⁰ Ehk me upume ojasse,
ehk me kaome kalda'asse!
Kis meid otsib oja seest

ehk meid kaevab kalda seest?
Looja otsib oja seest,
¹⁵ Maarja kaevab kalda seest
oma kuldse koogulagi,
hõbedase ämmeriga.

H, Gr. Qu., 186/7 (78) < Paide khk. – A. Hanson (1892).

Neiud öösel käimas + Kodu kaugel + Upume ojasse.

104

4.

Kus me lähme [vasta] ööda,
[vasta ööda], vasta vetta,
vasta pilgasta pimedada,
vasta helgasta ehada,
⁵ vasta kullasta kuuda?

Ehk me upume ojasse,

ehk me kaome kalda'assa!
Kes meid otsib ojasta
või kes katsub kalda'assa?
¹⁰ Jumal otsib ojasta,
Maarja katsub kalda'assa.

H I 7, 32 (6) < Paide ja Türi khk. – O. J. Siiun (1894).

Trükitud: ERIA nr. 2134 (lt. 1043: Upume ojasse, var. 2).

Neiud öösel käimas + Upume ojasse.

105

5.

Kus me lähme vasta ööda,
vasta pilgasta pimedada,
vasta kullasta kuuda?

Ehk me upume ojasse,
⁵ ehk me kaome kalda'asse!

Kis meid otsib ojasse,
kissi meid katsub kalda'asse?
Lauku täkku laenettesse,
kimmel kibikalda'asse.

Kk.: 9. kibi kalaasse.

H III 18, 43 (10) < Paide l. – O. J. Siiun (1894).

Neiud öösel käimas + Upume ojasse.

56. LÄHME LILLAKILE!

1.

106

Piigakene peenikene,
neiukene noorukene,
lähme laupääv lillakille,
peale pääva pohlikulle!

⁵ Mis me sealt maast leiame?

Kuus kullatud vööda,
sada saksa siidisärki.

Kus me need kullad paneme,
hõbelõngad õmbleme?

¹⁰ Küürime kübara peale,
värvime värava peale,
sennap need kullad paneme,
hõbelõngad õmbleme.

Oi-oi-oi-oi olgu, vend,

¹⁵ olgu otsa hommuksi,
tulevase reede'eksi,
näärilaupa õhtu'eksi.

H II 26, 912 (6) < Pilistvere khk., Imavere krkm. < Paide l. – E. Türk (neiu), (1889).

Lähme lillakile + Lauujärg tulevasteks pühadeks.

57. RIIA RIKKUMINE

1.

107

Siin on riita neidisida,
paras parve tütterida,
tooge te teine riita,
koguge see kolmas riita!

⁵ Lähme Riiga rikkumaie,
Talllinna tappemaie,
Põltsamaad põletamaie!

H, Gr. Qu., 184/5 (74) < Paide khk. – A. Hanson (1892).

KALENDRITÄHTPÄEVADE LAULUD

58. MARDILAUL

108

1.

Võtke vasta mardikesed!
Kopsi minna kelderisse,
üle õue aitusesse,
otsi mardil maugukesta,

⁵ katsu mardil kakukesta!
Õue otsa õnne,
väravasse vil'lasalve!

HI 7, 42 (29) < Paide ja Türi khk. – O. J. Siiun (1894).

109

2.

Laske mardid sisse tulla, marti!*

Mardi küüned külmetavad,
mardi varvad valutavad.

Mart on tulnud kauge'elta:
⁵ üle viie viljaväila,
üle kuue koidunurga,

üle seitsme sitke sooda,
kaheksa kalamereda,
üheksa Emajõgeda,
¹⁰ kümme külma allikata,
üle soode, üle rabade.

*“Marti” kordub iga värsi järel.

Kadrیده laul olnud seesama, ainult “marti” asemel lauldud “katri”.

ERA II 14, 32/3 (4–5) < Anna khk., Eivere vk. < Peetri khk., Päinurme k. – R. Viidebaum < Anna Piilbaum (1929).

110

3.

Mardipäeval lauldakse:

Tere, tere, eidekene,
tere, tere, taadikene!
Laske mardid sisse tulla!
Mardi küüned külmetavad,
⁵ varba'ad valu tegevad,

sõrmeotsad sõitelevad.
Mart ei tule sööma pärast,
mart ei tule jooma pärast,
mart tuleb karjaõnne pärast.

Laulu eest antakse martidele mardipäeva karaskit või ka midagi muud, sest martisid arvatakse karjaõnne toojaiks. Ka süüakse mardipäeval hane.

E 69507/8 (1–2) < Paide? – Paide Ühisgümn. õpil. (1930).

4.

111

Enne sisseminemist lauldi ukse taga:

Laske mardid sisse tulla!	⁵ seaõnne, lehmaõnne.
Mardi küüned külmetavad,	Viljad kasvagu üle peaje,
mardi varbad valutavad.	mets aga otse taevasse! Jne.
Mart toob sulle lambaõnne,	

Vahest nutetakse, teinekord aga tansitakse ja mängitakse pilli. Lõpuks küsitakse vaevapalk. See peab olema harilikult toiduained, harva ka esemed. On olnud ka ihnsaid inimesi, kes ei raatsi midagi anda. See aga sajatati ära ja see oli kõige kardetavam asi. Sagedamini käis see nii:

Su kari ärgu kasvagu,
su loomad surgu ja olgu vigased,
viljal ärgu olgu sigivust
ja tütreid jäägu vanatüdukuiks!

See olnud aga tihti tõsi ja sellepärast toodi ikka paremad suutäied kadri- ja mardisantidele.

E 69517/8 < Paide l. – Paide Ühisgümn. õpil. (1930).

Mardilaul + Mardi sajatused.

5.

112

Laske sisse mardikesed!	Ma mängin endi Ekuga ja
Mardi küüned külmetavad,	katsun pudru näpuga.
mardi varbad valutavad,	Ma nägin nurgast tulema
mardid tulnud kaugelt maalta.	¹⁰ üks kanik kahe silguga.
⁵ Ma olen üks vaene mardisant,	Mu hambad külge hakkasid
mul pole muud kui kepp ja kott.	ja kihvad külge kargasid.

E 73108 (2) < Paide khk. – J. Jäetma (1930?).

Mardilaul + ul.

113

6.

Tere, tere, eidekene,
tere, tere, taadikene!
Laske mardid sisse tulla!
Mardi küüned külmetavad,
⁵ varba'ad valu tegevad,

sõrmeotsad sõitelevad.
Mart ei tule sööma pärast,
mart ei tule jooma pärast,
mart tuleb karjaõnne pärast.

E 78613 (1) < Paide khk. – E. Michelson (1932).

114

7.

Mardipäevaks sai õlut tehtud ja kadripäevaks ka. Mardid jooksevad, poisid ja tüdrukud segamini. Martidele ei antud kedagi. Aga kui kadriks käisime, siis mõisas saime 15 kopikat. Ütlevad ikka, et kadridele pidavat andma. Mõni andnud nuusti linu.

Ukse taga:

Laske mardid sisse tulla!
Mardi küüned külmetavad,
jalavarbad valutavad.
(Ununenud.)

Kadridel oli niisamuti. Sel põlnd viisi kedagi.

RKM II 213, 580 (6) < Anna khk., Puiatu-Aru k. – O. Kõiva < Elisabet Pärloja (1965).

115

8a.

Laske sisse mardisandid!
Sandi küüned külmetavad,
varbaotsad valutavad.

Sant on tulnud kaugelt maalta,
⁵ üle soode põhjaraalta.

Kui mardisandid sisse tulid, siis mardiisa viskas peoga põrandale vilja ja laulis:

Sisse viskan seemnevilja,
seemnevilja, leivavilja,
hüvad odrad, kaunid kaerad,
rukkid palju paremad!

Kuulnud isalt. A. L. on selle ja mõne teisegi kodus kuulnud rahvalaulu üles kirjutanud ja näidendis kasutanud.

RKM II 213, 547 (16) < Anna khk., Purdi k. – O. Kõiva < Albert Lauri (1965).

Mardilaul + Sisse viskan seemnevilja.

8b.

116

Mardilaupäeval mardiks käimise korral on lauldud mardi sisselaskmise-palve laulu. Tuppa sisse minnes see, kes mardisaks, on laulnud kotist teri põrandale visates:

Sisse viskan seemnevilja,
seemnevilja, leivavilja,
hüvad odrad, kaunid kaerad,
rukkid palju paremad!

See pidi õnnistuseks olema tulevasele viljasaagile.

RKM II 221, 234 < Anna khk., Purdi k. – Albert Lauri (kogujalt), (1966).

59. KADRILAU

1.

117

Pereit on eidekene,
peretaat on taadikene,
võtke vasta kadrikesed!
Kadrid tulnud kauge'elta,
⁵ üle soo, üle lageda,
üle pika Peipsi järve.
Kadri kaskine hobune,
pihelgane piitsukene.

Pereit on eidekene,
¹⁰ peretaat on taadikene,
võtke vastu kadrikesed!
Kadri isi ilma vööta,
kadri lapsed kapukata,
kadri küüned külmetavad,
¹⁵ varvad valu tegevad.

HI 7, 41 (28) < Paide ja Türi khk. – O. J. Siiun (1894).

2.

118

Kulla pereidekene,
laskem sisse kadrikesi!
Kadri küüned külmetavad,

kadri varvad valutavad,
⁵ kadri tulnud kauge'elta.

E, StK 37, 190 (38) < Paide khk., Kureküla – A. Palm < Jüri Preema (1926).

A. Ukse taga:

Laske kadril tупpa tulla!
Kadri küined külmetavad,
kadri varvad valutavad.

Kadrid tulnud kaugelt maalt,
⁵ üle soo, üle rabade,
üle sangas saaremetsa.

B. Toas:

Tere, tere, emake,
tere, tere, isake!
Kõpsi minna kelderisse,
¹⁰ kapsi minna kamberisse,
üle aja aitadesse!

Otsi kadrile osada,
leia kadrile lihada,
vitsi tuua villusida,
¹⁵ koonal kotitakkusida!

C. Lahkumisel:

Aitüma pereisale,
aitüma pereemale
üiva andi andemasta,
üiva kinki kinkimasta!

²⁰ Sirgugu siakarjad,
saagu laudad lammaid täis!

ERA II 14, 279/81 (18) < Anna khk., Leedu as. – R. Viidebaum < Ann Voormuth, elanud ka Peetri ja Paide khk. (1929).

Ukse taga:

Laske sisse kadrikesed!
Kadri küined külmetavad,
jalavarvad valutavad.
Kadrid tulnud kaugelt:
⁵ üle soo, üle jõgede,
üle kalli kasemetsa,
üle alli aavametsa.
Kadril kaskine obune,

remmelgane reekene,
¹⁰ pihelgane piitsukene.
Kadri vitt oli vetta täis,
karvad kasteeinu täis –
kadri soossa soputeli.
Kadri vidrib villasid,
¹⁵ kudrib kuuelõngasid.

Toas:

Pereit oli eidekene,
peretaat oli taadikene,
tõuse üles voodiasta,
võta see tuli tubaje,

²⁰ lõõtsu lõke põrandulle!

Võta võtimed võresta,
kepsi minna kelderisse,
astu minna aitadesse!
Otsi kadrile osada,

²⁵ katsu kadrile kalada,
tükk too tooresta lihada,
vaagen valgeid erne'eida,
pirakake peened leiba,
tükikene teista leiba!

³⁰ Tõmma pinda parrestagi,
võta roogu räasta'asta!

Lahkumisel:

Katused kanuda täide,
põhud täide põrssa'ida,
mulgud muneda täide ...

Lahkumisel, kui midagi ei antud:

³⁵ Saagu su siad surema,
kanad kaevugi munema!

ERA II 14, 73/5 (11–12) < Anna khk., Pikaküla as. < Paide l. – R. Viidebaum < Marie Punapart, snd. Viiger (1929).

Kadrilaul + Kadri sajatused.

5.

121

Kadri küined külmetavad,
kadri varvad valutavad.
Kadrid tulnud kaugelt maalt,
üle soo, üle rabade.

⁵ Kadril kaskine obune
ja remmelgane reekene,
tomingane loogakene
ja pihelgane piitsukene.

ERA II 14, 29 (22) < Anna khk., Eivere vk. – R. Viidebaum < Madli Milosei (1929).

122

6.

Kadripäeval lauldakse:

Kadri tulnud kauge' elta,
läbi soo, läbi rabade.
Kadri kaskine hobune,

remmelgane reekene,
⁵ pihelgane piitsakene,
toomingane loogakene.

E 69508 (2) < Paide l.? – Paide Ühisgüm. õpil. (1930).

123

7.

Kadri tulnud kauge' elta,
üle soode, üle rabade.
Kadri kidrib, kadri kudrib,
kadri kidrib villasida,
⁵ kudrib kuuelõimesida.
Kadri soossa seilalisti,

põllupeenardel pikali.
Pereit on eidekene,
otsib kadrile osada.
¹⁰ Too tükike verileiba,
tükk too tooresta lihada!

E 69515/6 < Paide l. – Paide Ühisgüm. õpil. (1930).

124

8.

Laske, laske kadril tuppa,
kadri küüned külmetavad,
kadri varbad valutavad!
Rohkem ei mäleta.

Meil ikka käisid ka kadriks. Mina ei käinud. Kadri tegid ennast ilusaks. Toas tantsisid ringi. Mardid manguisid andeid, aga kadri küll ei manguisid.

RKM II 213, 246 (11) < Anna khk., Ees-Võõbu k., Kala t. – O. Kõiva < Alma Tiigi (1965).

60. JÕUDKE, JÕULUD!

1.

125

Jõudke, jõudke, jõulukesed,
niki-näki, näärikesed,
et saaks oma kääga ossi võtta!

A 7848 (22) < Anna khk., Saarnakõrve – Leida Tuurvelt, Paide linna algk. IV b kl. (1925).

2.

126

Jõudke, jõudke, jõulukesed,
niki-näki, näärikesed,
siis saaks lapsed saia süüa,
oma kääga ossi võtta!

A 15863 (31) < Paide l. – Leida Pallok, Paide linna algk. VI kl. (1936).

3.

127

Jõudke, jõudke, jõulukesed,
et saaks lapsed saia süüa,
oma käega vorsti võtta!

(Kordamisel: oma käega ossi võtta.)

Vanavanemad lugesid lastele. Lapsed ütlesid ka järele. Seda ei lauldud. Neid laulukesi korrutati kümneid kordi.

EFA II 33, 186 (1) < Anna khk., Nurme k., Pritsu t. – O. Kõiva < Aurora Niinemägi (1999).

61. JÕNKADI-JÕNKADI, JÕULUD TULEVAD!

1.

128

Jõnkadi-jõnkadi, jõulud tulevad,
vorstikambri võti kadund!

A 7819 (31) < Paide l. – Hilja Aur, Paide linna algk. IV b kl. (1925).

62. LINAD LIULASKJALE!

129

1.

Linad liulaskijalle,
takud takkalükkajalle,
elbed eestvedajalle!

ERA II 14, 41 (2) < Anna khk., Eivere vk. – R. Viidebaum < Leena Adams (alaline Anna v. elanik), (1929).

130

2.

Liugu ja liugu,
lina pikka kiudu!
Linad liulaskijalle,

takud takkalükkajalle,
⁵ ebemed eestvedajalle!

ERA II 14, 227 (15) < Anna khk., Eivere k. – R. Viidebaum < Anu Luik (1929).

63. JAANIPÄEV VARA TULNUD

131

1.

Kust see Jaan on siia tulnud?
Jaanike!*

Juba rukipea nähikse,
odraoras aljendelle,
kaeraoras katab maada,
⁵ nisu tupesta tuleksi,

ernes lesti lepitele!
Oleks old einad enne tehtud,
rukis salvije sagatud,
odrad pandud parmastesse,
¹⁰ kaerad akijalgudessa!

*"Jaanike" kordub iga värssi järel.

H II 1, 654 (847) < Jõhvi khk., Puru k. < Paide khk.? < Peetri khk. – O. Kallas, M. Ostrov < Leena Randmer (1888).

Trükitud: ERIA nr. 888 (lt. 389: Vara tulnud Jaan, var. 1) ja VK VIII nr. 1217 (lt. 440: Jaanipäev vara tulnud).

Jaanipäev vara tulnud + Kevad põllul.

KIIGELAULUD

64. KIIGE TOOMINE

1.

132

“Õekesed ellakesed!

Kuulsin kiikes kiigutavad,
läksin kiike vaatamaie.

Kust see kiike siia toodud,

⁵ siia toodud, siia saadud?

On see toodud Türgimaalta
või on saadud Saksamaalta,
veeretud Vene rajalta?”

Mina kuulsin, kostsin vastu:

¹⁰ “Õekesed ellakesed!

Kiik toodud Kõi külasta,
võllas Võnnu mõisa’asta,
sambad sinisalusta.

Mehed põlvida põdesid,

¹⁵ ärjad sarvida ägasid,
poisikesed põideluida,
tüdrukud peopesasid
meie kiike tuuessagi,
siia maale saadessagi.”

²⁰ Las lähen katsma kiigekesta,

kas on kiike venna tehtud,
venna tehtud vellessagi?

Teopoisid teinud kiike,
abivaimud raiund aisad,

²⁵ teinud kiige kitsa’aksi,
lasnud aisad laiemaksi –
alt ei või ani ujuda,
pealt ei pääsuke pugeda,
seest ei siidilinnukene.

³⁰ Oleks mu venda teinud kiike,
vend oleks kiike kiigutanud,
ajanud anisulile,
pandud pardilestadele.

Laske maha, ma paluksin!

³⁵ Kui ei lase, ei palugi –
küllap ma õõtsun õhta’ani,
kiigun keskeommikuni.

Küllap leppa lüpsab lehma,
vaherpuu joodab vasika,

⁴⁰ küll siis kaske saadab karja.

Aus d. Gegend v. Weissenstein, aufg. v. F. Russow. Schaukellied. Nach ihm dient anstatt d. Schlusses v. Z. 34 an auch folgender: Olgu nõnda, ellad õed, olgu nõnda, jäägu jälle – küllap sest saab meie noorel, parajast saab paari noorel.

EKÜ, F 232 f², 65 (315) < Paide khk. – F. Russow (~1850), ümb. kirj. H. Neus.

Kiige toomine + Kas on kiik venna tehtud + Kitsas kiik + Laske kiigelt maha.

2.

133

Kust on meie kiike toodud,
kust on toodud, kust on saadud?
Kes on meie kiike toomas,

kes on toomas, kes on saamas?

⁵ Toomas toomas, Sander saamas.
Aisad toodud Arjumaalta,

võllas toodud Võhmutelta,
samma'ad sinisalusta.

Et las kaen uuta kiike,
¹⁰ kas see kiike kannab meida?
Kui ei kanna, las kaduda!
Kiigesevad, ellad vennad,
too tuli, põleta kiike,
too vesi, uputa kiike,

¹⁵ too sina kerves, raiu kiike!
Tulge kiige, küla naised,
tooge kanad, tooge munad,
tooge aned audumasta,
tooge pardid paaristiku!
²⁰ Kana jäi koju munele,
kukk jäi kõrva kaagutama.

H II 1, 281 (414) < Jõhvi khk., Puru k. < Paide khk.? < Peetri khk. – O. Kallas, M. Ostrov < Leena Randmer (1888).

Trükitud: VK VIII nr. 1106 (lt. 422: Kiige toomine).

Kiige toomine + Kiige katsumine + Kutse kiigele.

65. KIIGE KATSUMINE

134

1a.

Vennakene veigukene,
lükka kiike kiikumaie,
kiigelauda laulemaie!
Kas su kiike kannab meid?
⁵ Kui ei kanna, siis kadugu!
Teopoissi, ella venda,
teinud kiige kitsukese –
alt ei saand ani ujuda,
pealt ei pääsuke pageda,

¹⁰ seest ei siidilinnukene.
Kiigutage, kõigutage,
ärge mind üle ajage,
üle võlla võntsutage,
üle parre paugutage!
¹⁵ Kui mina kukun kiigesta,
langen kiigelausta,
kukun kummuli kivisse,
langen põlvili paeesse.

H II 13, 650 (40) < Paide ja Türi khk. – K. Türk (1889).

Kiige katsumine + Kitsas kiik + Kiigel kartlik.

135

1b.

Vennakene veigukene,
lükka kiiku kiikumaie,
kiigelauda laulemaie!
Kas see kiike kannab meid?
⁵ Kui ei kanna, siis kadugu!

Teopoissi, ella venda,
teinud kiige kitsaks –
alt ei saand ani ujuda,
pealt ei pääsuke pageda,
¹⁰ seest ei siidilinnukene.

Kiigutage, kõigutage,
ärge mind üle ajage,
üle võlla võntsutage,
üle parre paugutage!

¹⁵ Kui mina [kukun] kiigesta,
langen kiigelauasta,
kukun kummuli kivisse,
langen põlvili paesse.

H II 26, 915 (16) < Pilstvere khk., Imavere krkm. < Paide l. – E. Türk (neiu), (1889).

Kiige katsumaie + Kitsas kiik + Kiigel kartlik.

66. KIIK HALVAL KOHAL

1.

136

Oh te hullud kiigesepad,
ena, kus nad kiige teinud –
nad teind küla künnismaale,
külalaste laastumaale,
⁵ külapoiste pulgismaale.
Küla jäi nutma künnismaada,
külalapsed laastumaada,
külapoisid pulgismaada.
Kiigesepad, hellad vennad,
¹⁰ ärge mult mune küsige!
Kanaid jäid koju munele
ja kuked kõrva kaagutama.

Sõua kiike, jõua kiike,
sõua kiike sõnna maale,
¹⁵ kus need kuked kulda joovad,
kuked kulda, kanaid karda,
anad haljasta hõbedat!
Kümme tüdrukud küllassa,
ühiksa üle tänava,
²⁰ seitse selle poole peale.
Ei nad tohi tulla kiike –
kardavad kulla kuluma,
hõbehelmed õerumaie
ja rahakannad raksumaie.

EKS 1, 144/5 < Paide l. – A. Kruusberg < Juula Neidoff, snd. Tikker (1904).

Kiik halval kohal + Pole mune kiigele tuua + Imemaa + Kiigel kullad ei kulu.

67. KUTSE KIIGELE

1.

137

Tulge kiike, külanaised,
tooge kanaid, tooge munad!
Kanaid jäid lakka munele,
kukk jäi kõrva kõõgutama,
⁵ aneid audumassa ...
pardid paaristikku ...

Et las kaen, et las katsun,
kas see kiike kannab minda?
Kui ei kannan, las kaduda!
¹⁰ Minu vend teeb uue kiige,
uue kiige, uhke kiige:
lepast teeb lõdusa kiige,

pajukoorest paksud lauad,
aavapuust teeb aluspostid,
¹⁵ pihlakased pealiskõllad.
Mis mina luban sõuajalle,

sõuajalle, jõuajalle,
enese kiigutajalle?
Vallast valge neiuksese,
²⁰ kõige pikem, kõige peenem ...

Kordamisel lisatud:

Kõige valgema vallasta,
kõige targema talusta,
kõige sirgema seasta,
kõige peenema peresta.

ERA II 14, 263/5 (2) < Anna khk., Leedu as. – R. Viidebaum < Ann Voormuth, elanud ka Peetri ja Paide khk. (1929).

Kutse kiigele + Kiige katsumine + Vend teeb uue kiige + Kingitused kiigutajale.

68. KINGITUSED KIIGUTAJALE

138

1.

Lähme kiike kiikumaie,
kiigelaudu laulemaie!
Mis mina tõotan kiikujale,
kiikujale, oma vennal?
⁵ Pinupikkuse hobuse,
ajakõrguse hallikese.
Pinu pealt tema pistab selga,
aja pealt tema astub selga.
Mis mina tõotan kiikujale,
¹⁰ kiikujalle, oma vennal?
Jõua kiike, sõua kiike,
jõua kiike sõnna maale,
kus minu isa elukse,
kus minu ema elukse!
¹⁵ Mis mina tõotan oma vennal,
oma vennal, kiikujalle?
Jõua kiike, sõua kiike,

jõua kiike sõnna maale,
kus see õllemeri näikse –
²⁰ see on noorte meeste meri!
Mis mina tõotan oma vennal,
oma vennal, kiikujale?
Jõua kiike, sõua kiike,
jõua kiike sõnna maale,
²⁵ kus see mõdumeri näikse –
see on noorte neitsite meri!
Mis mina tõotan kiikujale,
kiikujale, oma vennal?
Jõua kiike, sõua kiike,
³⁰ jõua kiike sõnna maale,
kus see viinameri näikse –
see on vana meeste meri,
mis mina tõotan kiikujale,
kiikujale, oma vennal.

HI 7, 39/40 (26) < Paide ja Türi khk. – O. J. Siin (1894).

Kingitused kiigutajale + Kolm merd.

69. TASU KIIGUTAMISE JÄRGI

1.

139

Kiigel lauldi igasuguseid laule, kuid olid ka laulud kohe kiige jaoks. Ühes kiigelaulus oli järgmisi sõnu (tervet laulu ei mäleta):

Kiigutajad, kiigepoisid,
näitke üles kenad viisid!
Kui meid kõrgest kiigutate,
viha pärast vintsutate,
⁵ siis te palgast ilma jäete
ja ka äbi, naeru saate!

ERA II 90, 47 (1) < Paide khk., Mäo v., Seinapalu k. – H. Neumann < Maria Laube (1935).

70. KIIK TAHAB KINDAID

1.

140

Külavainul karjub kiike, mis see kiike karjub seal? Kiike karjub kinda'aida, ääl aga äida säärepaelu. ⁵ Las minu vend aga võtab naise,	teine vend töötab võtta, kolmas toob pruudi kodusse (~koduse) – siis saab kiigel kinda'aida, ääl äida säärepaelu.
---	--

E, StK 37, 156 (1) < Paide khk., Kureküla < A. Palm < Jüri Preema (1926).

2.

141

Mis sa keod, meie kiike või mis ägad, meie äiu? Kiige keob kinda'aida, aluslauda ande'eida, ⁵ pealispuu punatseid paelu. ----- Las mu venda võtab naise, teine vend toob teise naise,	kolmas vend saab kosjas käinud, neljas vend saab neiu näinud, ¹⁰ viies vend saab viinad joonud, kuues vend saab kuulutatud – siis saab kiike kinda'aida, aluslaud saab ande'esid, pealispuu punaseid paelu.
---	--

ERA II 14, 233 (22) < Anna khk., Eivere k. – R. Viidebaum < Anu Luik (1929).

71. ILUS NEIU KIIGEL

142

1.

Oh mu kuulsad kiigutajad,
õbedased õõtsutajad,
kiigutage mind kõrge'essa,
et ma paistan palju maada,
⁵ paistan palju, maksan palju!
Kui ep ma isi ei paista,
paistab mu pale punane,
sõrmus suuri sõrmestagi,
rahad laiad kaelastagi.
¹⁰ Tulid siis Riia raerrad,
Tallinnast need targad saksad,
Paidest need parajad errad.

Küsisivad, kuulasivad:
“Kas see neidu kiige alla,
¹⁵ mis see paistis palju maada,
paistis palju, maksis palju,
paistis ta pale punane,
sõrmus suuri sõrmestagi,
rahad laiad kaelastagi?”
²⁰ Mina kuulsin, kostsin vastu:
“Küll see neidu kiige alla.
Ei seda neidu teile anta –
neiul peigu kiige alla.”

Aus d. Gegend v. Weissenstein aufg. v. F. Russow. Vgl. Ehstn. Volksl. S. 366 f.

EKÜ, F 232 f², 61 (308) < Paide khk. – F. Russow (~1850), ümb. kirj. H. Neus.

143

2.

Kiigutage, kukutage,
kiigutage, ellad vennad,
kiigutage kõrgemini,
õõtsutage õigemini,
⁵ et mina paistaks palju maada,
paistaks mu pärga punane,
hõbesõrmus sõrmestagi,
teine teisesta käesta,
kolmas kulda põidelista,
¹⁰ paistaksin peiu peresse,
abikaasa kammerisse!
Tuli see tuhing minule,
hakkasin Hansul ütlemaie,

Kaarelile kaebamaie:
¹⁵ “Tulge nüüd minu tubaje,
astu minu asemelle,
kohmi mind aga kaendalusse!
Nipi minda, näpi minda,
nipi nüüd minu nisada
²⁰ nii kui nahku kinda'aida;
katsu mu karusikesta,
vaata valge reite peale!
Võta võti püksistagi,
hoia mu ihu ilusti,
²⁵ kaitse karvanassikesta!”

H II 13, 638 (9) < Paide ja Türi khk. – K. Türk (1889).

Ilus neiu kiigel + Tule julgesti.

Nikulai* kroonimise päeval oli Purdi mõisa kopli peal pidu. Üks vanaeit laulis, kui noored olid kiigel. Oli posti kõrval, andis hoogu ja õiskas, oli vist vintis natuke:

Tõuse, kiike, kõrge'elle,
kõrge'elle, kauge'elle!
Tõuseb neiu kõrge'elle,
paistab pailu, maksab pailu ...

Nooremad kiigel laulsid ka.
Rohkem ei mäleta, viis ei ole ka meeles.

*Vene riigi viimane tsaar Nikolai Romanov krooniti 1894. aastal.

RKM II 213, 517/8 (18) < Kose khk., Paunküla < Anna khk. – O. Kõiva < Tõnis Paimets (1965).

3b.

MM♩ ~ 84

d2=d Tõu - se, kii - ke, kõr - ge - el - le, kõr - ge - el - le, kau - ge - el - le,

tõu - se, kii - ke, kõr - ge - el - le, kõr - ge - el - le, kau - ge - el - le!

accel.
Pais - tab pai - lu, mak - sab pai - lu...

RKM, Mgn. II 1056 d – O. Kõiva ja R. Hansen < Tõnis Paimets (1965). Lit. E. Tampere.

72. KIIGU KAUGELE!

146

1.

Sõua kiike, jõua kiike,
jõua kiike sõnna maale,
kus need kuked kulda sõivad

ja need kanad karda jõivad,
⁵ aned aljasta õbedad.

H I 7, 72 (75) < Paide ja Türi khk. – O. J. Siion (1894).

Kiigu kaugele + Imemaa.

73. KIIGEL KULLAD EI KULU

147

1.

Külatüdrukud, õeksed,
külapoisid, pooled vennad,
tulge kiike katsumaie!

Mis te kodu kolletate,
⁵ aia ääres aigutate!
Kardate kullad kuluma,

kardate vased vajuma,
õbe'elmed õigenema?
Linnas, linnas, neitsikene,

¹⁰ linnas kulub teie kulda,
Paides vajub teie vaske,
Talinas õerub õbeda!

H II 1, 281 (415) < Jõhvi khk., Puru k. < Paide khk.? < Peetri khk. – O. Kallas, M. Ostrov < Leena Randmer (1888).

Trükitud: VK VIII nr. 1130 (lt. 426: Kiigel kullad ei kulu).

Kiige katsumine + Kiigel kullad ei kulu.

MÄNGULAULUD

74. NÕELAMÄNG

1.

148

Nõelamängust:

Nõlet, nõlet, nõelake,
nõlet, nõelasilmake! ...

ERA II 14, 225 (12) < Anna khk., Eivere k. – R. Viidebaum < Anu Luik (1929).

75. SEAMÄNG

1.

149

Ring oli koos, kõik kõvasti üksteise ligi. Üks käis teinepool aeda [ringi] ja kutsus siga välja. Siga oli kápuli, kippus siit ja sealt. Aga oiti, et ei saa. Kõige ullemast tahtis jalgade vahelt. Siis võttis tüdruku selga ja sõitis ...

Lauldud:

Põs's, siga, orikas, põrsas,
ära mine võera viljaaeda:
võeras tuleb, võllas seilas,

teine tuleb, teivas seilas,
⁵ annab servi selga mööda,
tumbib sulle turja mööda!
(Õeldud.)

ERA II 14, 219/21 (9) < Anna khk., Eivere k. – R. Viidebaum < Anu Luik (1929).

76. HANEMÄNG

1.

150

Ani, ani, valge,
kus käisid, sulge?
Oma poegi pesemas.
Kas sa minu poegi nägid?

A 10239 (11) < Paide l. – Armilde Reinson, J. M. Paide Ühisgümnn. I b kl. (1928).

77. KULLIMÄNG

151

1.

Objekt seda enam lähemalt ei mäleta. Mängitud pühade ajal, tavaliselt jõulu ja lihavõtte keskmisel pühal. Mängijad seisnud üksteise selja taga.

Selle mängu laulust:

Kuut, kuut, kullikene,
kuda meie kulli küined?
Nii kui Viru vikati ...

ERA II 14, 215/7 (7) < Anna khk., Eivere k. – R. Viidebaum < Anu Luik (1929).

78. LAMBAMÄNG

152

1.

“Lammast jälle mängisime ...” Lambad istunud maas, karjane käind ümber ja laulnud:

Teen aeda, teritan teivast,
et ei saa susi sisse
ega karga karu üle.

Siis tulnud hunt karjase juurde ja ütelnud: “Eit käskis koju tulla pudru ja piima sööma.”
Karjane läind. Ennem veel laulnud:

Tule ulka, undike,	lippidest ja lappidest,
⁵ karga ulka, karuke!	kirju kitse koibadest,
Eit teeb mulle uue kuue,	¹⁰ vana pätsu peanahast.
taat teeb karvase kasuka	(Öeldud.)

ERA II 14, 223 (11) < Anna khk., Eivere k. – R. Viidebaum < Anu Luik (1929).

153

2.

Teen aeda, teritan teivast,	kus ei susi sisse pääse,
kuldne teivas, vaskne roigas,	⁵ karu lammaste kallale.
õbedane vitsukene,	Sui tuleb, lõoke laalab,

eit teeb kakku, ma lään karja;
eit teeb mulle uue kuue,
taat teeb talise kasuka.

ERA II 14, 79 (22) < Anna khk., Pikaküla as. < Paide l. – R. Viidebaum < Marie Punapart, snd.
Viiger (1929).

Lambamäng + Eit teeb kaku karjasele.

79. HOBUSEMÄNG

1.

154

Mees keskel, teised seisavad ringi, käed üksteise õlgadel. Väljas hobuse otsija, kes
suksutab:

Suks, mu obune!

Ennem veel küsind:

Kas olete mu oost näind?

Hobune tahtnud suksutamise pääle üle käte hüpata. Kui ta välja saand, siis mäng
lõppend.

Laulu objekt ei tea.

ERA II 14, 221 (10) < Anna khk., Eivere k. – R. Viidebaum < Anu Luik (1929).

80. KUNINGAMÄNG

1.

155

Kuningas, kuningakene,
miks sa mullu meile ei tulnud,
kui jooksid jõed õluta,
allikad viina ajasid,
⁵ õuest jooksid õllesooned,
väravast viinasooned,

kaevuteelta kaljasooned?
Nüüd tuled kehvale suile,
aasta-aale alvadselle.
¹⁰ Nüüd ma riisun riidesta,
katkun kaelakordadesta,
päästan pärgi pealinusta.

H III 12, 500 (19) < Paide l. – T. Michelson (1893).

Kuningas, kuningakene,
rikas Riia härrakene,
miks aga mullu meil ei tulnud,
kui käisid käsud järele,
⁵ viied-kuued viinakannud,
seitsmed-kaheksad õllekannud?
Õlut sai aga hoostel juua,

kalja kõigel karjal juua.
Junkur kargas karvu kinni,
¹⁰ mina junkuri rinnust kinni,
lõin aga junkuri vastu muad.
Sitta sai sigadel süüa,
kust sai kõigel karjal juua.

E 57568/9 (10) < Paide l., Paide vm. – A. Palm < Kai Trepp (1926).

Kuningamäng + Kupja peksja.

81. LEINAMÄNG

157

1.

“Nukk” oli keskel, teised moodustasid ringi. Laulule vastavalt nukk alanes ja ülenes.

Alane, alane, nukku,
alanda, alanda peada:
juba su ema surekse,
emal auda kaevatakse (~raiutakse)!

⁵ Alane, alane, nukku,
alanda, alanda peada:
juba su isa surekse,
isal auda kaevatakse!

Järgnevad õde, vend, peig. Viimase puhul nukk alaneb põrandani. Siis algab ülenemine.

Ülene, ülene, nukku,
¹⁰ ülenda, ülenda peada:
juba sul ema elussa,

ema aud oli ummistatud!
Etc.

(Õeldud.)

ERA II 14, 217/9 (8) < Anna khk., Eivere k. – R. Viidebaum < Anu Luik (1929).

82. SILLAMÄNG

158

1.

Meie tahme linna minna
selle suure seltsiga.
Sild on katki, sild on katki,

millega me lapime?
⁵ Australiga, australiga,
selle selge kullaga!

A 10239 (14) < Paide l. – Armilde Reinson, J. M. Paide Ühisgümn. I b kl. (1928).

83. SÖRMEMÄHKIMISE MÄNG

1.

159

Kelle õues kasvas kaske?

⁵ raius kase, raius näpu.

Iri õues kasvas kaske.

Kis läks näppu mähkimaie?

Kis läks kaske raiuma?

(Nimi) läks näppu mähkimaie.

[(Nimi) läks kaske raiuma,]

Purdi vaimudel olnud sihuke kaasitamise laul.

ERA II 14, 269 (7) < Anna khk., Leedu as. – R. Viidebaum < Ann Voormuth, elanud ka Peetri ja Paide khk. (1929).

84. KÜNDMISEMÄNG

1.

160

Kes see kündise külasse?

Peksa padjad piene'eksi –

Mihkel kündise külasse,

¹⁰ ma tulen tööltä tüdinud

äistas alla aavikusse.

ja tulen väljalta väsinud,

Kes see talle süia viis?

tasa mina tõstan teki ääre,

⁵ Miina talle süia viis.

vagusaste vaiba ääre –

Mine koju, Miinakene!

kardan kulla kukkumaie,

Mul on sahad seademata,

¹⁵ kardan ella ehmatama!

sahakured kopsimata.

Kk.: 4.–5. sööja – 8. sahkikured.

H II 1, 280 (413) < Jõhvi khk., Puru k. < Paide khk.? < Peetri khk. – O. Kallas, M. Ostrov < Leena Randmer (1888).

Trükitud: VK VIII nr. 1241 (lt. 450: Kündmisemäng, var. 1).

Kündmisemäng + Hea ja kuri mees tulevad koju.

85. KÕVERIKUMÄNG

161

1.

Ringmäng

Kõverikku, kasterikku,
veeri-vääri västerikku!

Kus mina panen kõveriku,
veeri-vääri västeriku?

⁵ Toa taha tapuaeda,
väravasse väänettesse.
Sealep ta istub hüvasta,
sealep ta seisab sõdusasti.

¹⁰ Kelle see linik põleksi,
kelle lõime lõkendeleb?
Et sel neiul noorukesel.

Kes on kerge kustutama?

Eks see peigu, poisikene.

Kelle peas on Pääru pärga?

¹⁵ Eks sel Maril, neitsikesel.

Kelle kaelas Kaarli rätik?

Kaie kaelas Kaarli rätik.

Kelle seljas Siimu kuub?

Maie seljas Siimu kuub.

²⁰ Kelle jalas Malle king?

Jo ...

H, Gr. Qu., 139/40 (5) < Paide khk. – A. Hanson (1892).

Kõverikumäng + Tulekustutamise mäng.

PULMALAULUD

SAAJA SAABUMINE MÕRSJAKOJU

86. AVAGE UKSED!

1.

162

Tehke lahti laiad ukсед,
lahti laiemad väravad –
sisse siidised tulevad,
sisse siidineitsikesed!

⁵ Kui [ei] tee, ei palugi –

meil on hulgas uksesepаd,
seas sagarasepad,
peiupoissa põõnaseppe,
isamees oli hingeseppа.

Kk.: 3. sissi – 4. sissi siid neitsikesed – 6. ukсед seppаd.

H, Gr. Qu., 180 (61) < Paide khk. – A. Hanson (1892).

Avage ukсед + Meil on hulgas uksesepаd.

2.

163

Tehke lahti laiad ukсед,
lahti laiemad väravad –
sisse siidised tulevad,
sisse siidineitsikesed!

⁵ Kui ei tee, ei palugi –

küllap me lõhume teie ukсед,
põrutame teie pöörad.
Meil on ulkas uksesepаd,
seas on sagarasepad.

H III 18, 42/3 (9) < Paide l. – O. J. Siion (1894).

Avage ukсед + Meil on hulgas uksesepаd.

87. KUST TEADSID TULLA?

164

1.

Pruut:

Kust sa, siili, võtsid silma,
adrakonn, tee osasid
meie suurdeja sugusse,
rahakasse rahvasse?

Peigmees:

⁵ Kui olid kuningatütar,
siis kosinud ka kuningapoega;
kui olid Riia raelaps,
siis kosind ka Riia raepoega!

EKS 15, 4 (3) < Paide l. – A. Tobro (1909).

Kust teadsid tulla + Eks kosinud kuningapoeg.

165

2.

Peiukene, poisikene,
kust sa teadsid meile tulla,
meile, suurile soole,
rahakalle, rikka'elle?

⁵ Sest ma teadsin teile tulla,
teile suurile soole,

rahakalle, rikka'elle:
kuulsin kuppude kobina,
nahkasarvede nabina,
¹⁰ kuulsin kuppu kopsitama,
nahkasarve napsitama.

ERA II 14, 287 (24) < Anna khk., Leedu as. – R. Viidebaum < Ann Voormuth, elanud ka Peetri ja Paide khk. (1929).

Kust teadsid tulla + Kust teadsin tulla.

166

3.

Pulmas lauldud peigmehele kiustelaulu:

Kust sa, siga, silmad võtsid,
orikas, tee osasid?

Kuulsin kuppude kobina,
nahkasarvede vabina,
⁵ aasin vere aisu peale ...

ERA II 14, 77/8 (17) < Anna khk., Pikaküla as. < Paide l. – R. Viidebaum < Marie Punapart, snd.
Viiger (1929).

Kust teadsid tulla + Kust teadsin tulla.

88. URKAD UKSE ALL

1.

167

Tere, lingud, tere, langud,
tere, uued langu uksed!
Kas tohib tulla tubasse,
alla räästa ajada?
5 Ei tohi tulla tubasse,
alla räästa ajada –

teil olid ojad uste alla,
salaaugud uste alla,
sisse pistan siidipõlle,
¹⁰ ära kastan kardapõlle,
hukka teen uued umiskingad.

H, Gr. Qu., 174/5 (48) < Paide khk. – A. Hanson (1892).

Langude teretamine + Urkad ukse all.

89. HALVA ILMAGA TEEL

1.

168

Oli udune omiku:
udu rikkus uue kuue,
kaste kallima kasuka.

ERA II 14, 275 (12) < Anna khk., Leedu as. – R. Viidebaum < Ann Voormuth, elanud ka Peetri ja
Paide khk. (1929).

90. KAS ON ÕRSI TOAS?

1.

169

Küll saab nähja, küll nähikse,
kas on õrsida tuassa,
kõrendaid on kõrvastiku,

kus minu venda viskab vildi,
⁵ kus sõsar sõva lautab?
Minu venna vilti märga,

sõsari sõva ligune!	ahju ees on aavasuitsu.
Küll saab nähja, küll nähikse –	Sõsar suitsuje sureksi,
ehk on tuas tukisuitsu,	palavasse pakatelle,
¹⁰ lie ees on lepasuitsu,	leitsiesse lämmatelle!

H II 1, 285 (423) < Jõhvi khk., Puru k. < Paide khk.? < Peetri khk. – O. Kallas, M. Ostrov < Leena Randmer (1888).

Trükitud: VK VIII nr. 1493 (lt. 557: Kas on õrsi toas?).

MÕRSJA OTSIMINE

91. NEIDU POLE KODUS

170

1.

Võiu-võiu, võerasrahvas,
 mis teie taga ajate?
 Juba ju eile siita läinud,
 tunaile koidikulle,
⁵ eila läind eha valule.
 Reepalus olnud rehele,
 Paides ta pea silinud,
 Öetlas õe maganud,

Kurjaveres kurvastanud,
¹⁰ Arjus anded jäganud,
 Tallinnas pandud tanule,
 Narva linnas naastud saanud,
 Peterpuris pulmad peetud
 kullaste kodade sees,
¹⁵ õbedase kamberisse.

Aus d. Gegend v. Weissenstein, aufg. v. F. Russow.

EKÜ, F 232 f², 66 (319) < Paide khk. – F. Russow (~1850), ümb. kirj. H. Neus.

92. SIRGU JÄLJED

171

1.

Siit läinud sirgu jälled,
 sirgu jälled, nirgu jälled,
 otsekui orava jälled,

justkui meie neuu jälled.
⁵ Siin on sirku seisatanud,
 kingapaelu kinnitanud.

Aus d. Gegend v. Weissenstein, aufg. v. F. Russow.

EKÜ, F 232 f², 66 (318) < Paide khk. – F. Russow (~1850), ümb. kirj. H. Neus.

93. NEIU TAHAB TAGANEDA

1.

172

Muundel toon muud sõnumid,
peiule seda sõnumid,
peiule aledad meeled:

neidu tahab ärataganda,
⁵ viskab kihlad kerstustana,
vahetused vakastana.

Aus d. Gegend v. Weissenstein, aufg. v. F. Russow. Nach ihm: Hochzeitslieder [nr. 317–322], meist aber nur Bruchstücke, d. letzte [nr. 322] mit d. Angabe nach anrühigem Schluss.

EKÜ, F 232 f², 66 (317) < Paide khk. – F. Russow (~1850), ümb. kirj. H. Neus.

2.

173

Peiukene, poisikene!
Neidu tahab ärataganda,
tahab kihlad kätte anda,
pandid panna laua peale,
⁵ sõrmuksid sõmara peale.

Neidu alles noorukene,
kääd ei kanna käiksidea,
sõrm ei kanna sõrmuksida,
rind ei kanna Riia risti.

Aus d. Gegend v. Weissenstein, aufg. v. F. Russow.

EKÜ, F 232 f², 66/7 (320) – F. Russow (~1850), ümb. kirj. H. Neus.

Neiu tahab taganeda + Neiu alles noor.

94. TULGE TEISEL AASTAL!

1.

174

Ema, ella memmekene,
anna see tütar minule,
mis seal kiigutab kätki'essa,
õõtsub hõbeohjadessa,
⁵ nõrgub nõrgassa veossa!

Ta jo väga pisikene –
tule teinekord tagasi,
siis on valmis neiukenne,
valmis neiu vakakene!

H III 12, 498 (17) < Paide l. – T. Michelson (1893).

Pane see tütar minule + Tulge teisel aastal.

95. KUI EI SAA SIIT NAIST, TOON SAKSAMAALT

175

1.

Kui'p saa, kui'p saa, ellad vennad,	saadan laevad Saksamaale.
kui'p saa naista siita maalta,	Sealt toon naise naastulese,
neidu neljasta külasta,	pisukese, püstikese,
tanu teisesta talusta,	¹⁰ ärjasõru suurulese.
⁵ kaasa kahe valla pealta –	Kojo toon naise kositud,
tõukan tervakud vedeje,	laua taga laulatetud.

Aus d. Gegend v. Weissenstein, aufg. v. F. Russow.

EKÜ, F 232 f², 67 (322) < Paide khk. – F. Russow (~1850), ümb. kirj. H. Neus.

Vt. ka Neusi kommentaar lt. “Neiu tahab taganeda”, var. 1.

Kui ei saa siit naist, toon Saksamaalt + Koju tõin kositu.

96. KAUBAD TEHTUD KAMBRIS

176

1.

Lingukesed, langukesed,	karjamaale, marjamaale –
mis teil aitab oidemine,	kaup on tehtud kammerissa,
servi vastu seisemine –	erra suuri oonedessa,
isi nemad kallid teinud kauba,	¹⁰ praua pika pingi peale,
⁵ isi armad annud kätte.	praua laia laua peale.
Põle teind kaupa karjamaala,	

Kk.: 6. karjamada – 7. märja male.

Aus d. Gegend v. Weissenstein, aufg. v. F. Russow.

EKÜ, F 232 f², 67 (321) < Paide khk. – F. Russow (~1850), ümb. kirj. H. Neus.

SÖÖGILAUDUD

97. TÄNU SÖÖGI EEST

1.

177

Peremees, peremehike,
kaasike, kaunike,*
perenaene, naesuke,
pange lammas laua pääle,
keraoinas keskelle!
⁵ Aitüma pereisale,
kes meile rooga valmistand;

aitüma perenaesele,
kes meile lauda katnud;
aitüma peretütrelle,
¹⁰ kes meile ette kannud;
aitüma perepojale,
kes meile õlu valmistand!

*Kordub iga värssi lõpul.

H II 57, 687 (1) < Paide l. – A. Hanson (1896).

98. ÄRGE PÕUE PISTKE!

1.

178

Sööge, langud, jooge, langud,
ärge, langud, põue pistke!
Ma olen oolast otsimaie,
kaval järel katsumaie:

⁵ katsun naiste sukasääred,
katsun uute kuute põued,
kabistan kasukapõued.

E, StK 37, 175 (17) < Paide khk., Kureküla – A. Palm < Jüri Preema (1926).

2.

179

Sööge, langud, jooge, langud,
ärge, langud, põue pistke!
Ma olen uilas otsima:

otsin uue kuue põue,
⁵ katsun kasuka taskusse.

ERA II 14, 261 (1) < Anna khk., Leedu as. – R. Viidebaum < Ann Voormuth, elanud ka Peetri ja Paide khk. (1929).

ÕPETUSLAULUD

99. JÄTA KOJU KOLMED KOMBED!

180

1.

Jäta kodu kolmed viisid:
nutuviisid, tukuviisid,
parsile unipalakad!

Vii sina peiul kolmed näpud:
⁵ siidinäpud, niidinäpud,
lõuendisse lõnganäpud!

EKS 15, 8 (3) < Paide I. – A. Tobro (1908).

100. NOORIKU VIRKUSEÕPETUS

181

1.

Sa tahtsid minna talusse,
talusse, talupojale,
kündijale, külvajale,
musta mulla põõrajale –
⁵ ole hommingu usina,
enne valget varane!
Küüri kulbid katelista,
peekrid pinude pealta,
kannud kaevu ääre peale!
¹⁰ Kes tuleb vara külasse,
mõtleb ta kuu kumavad,
pääva ääre äilivada –
kumasid su kulbivarred,
läikisid su lähkrivitsad,
¹⁵ äilisid su ämbrevitsad,
kiirgasid sul kannukõrvad.
Kui tuleb äia kirikust,
ole usin, karga vasta,
riisu teda riide'esta,
²⁰ katku kaelarätikuda,
võta kindad käesta –
seega nõuad äia meele!
Ämm läeb kaevust vetta tooma,

ole usin, karga vasta,
²⁵ võta ämber ämma käesta,
kalla vesi katelisse –
siis nõuad ämma meele!
Oma mees tuleb metsastagi,
ole usin, karga vasta,
³⁰ võta hobu rakesta,
võta kindad käesta,
riisu teda riide'esta!
Nao laps tuleb lammustagi,
ole usin, karga vasta,
³⁵ aa sina lammad lauta'esse,
võia lapsel võida-leiba –
seega nõuad nau meele!
Käli laps oli kätki'essa,
teed sina tööda ehk lääd mööda,
⁴⁰ lükka kätki kiikumaie,
vibu nõrka nõtkumaie –
seega nõuad käli meele!
Küdi tuleb väljalt kündemasta,
härjad härmatsed eessa,
⁴⁵ sahad saused sülessa,
ole usin, karga vasta,

võta härjad ikesta,
 aa sina alla kopelissa,
 õue alla heinamaale –
⁵⁰ seega nõuad küdi meele!

H II 26, 916/7 (21) < Pilistvere khk., Imavere krkm. < Paide l. – E. Türk (neiu), (1889).

Nooriku virkuseõpetus + Pestud anumad + Kuidas nõuad äia-ämma meele.

2.

182

Mu neitsikene noorukene,
 kui tahad minna talusse,
 talusse, talupojale,
 peresse pereminiaks –
⁵ lähed õhtute magama,
 viskad hoole õrre peale,
 mured musta parre peale,
 tõused hommikul ülesse,
 võtad hoole õrre pealt,
¹⁰ mured musta parre pealt.

Siis sina sõku sõnnilaudad,
 siis sina talla talulaudad!
 Leiad lehmalt siis vasika,
 lammalt laugu tallekese,
¹⁵ kitselt kriimu pojakese,
 viid siis põllet põrandale –
 ämm siis räägib hästi sooga,
 nadu naerab lahkesti,

küdi küllaldes kõneleb.

²⁰ Minias hakkab muretsema:

“Mis ma panen padaje,
 mis ma käänin katelie?”

Ämm siis kostab, mis ta mõistab:

“Mis sa tõid isakodusta,
²⁵ mis sa tõid emakodusta,
 seda pane padaje,
 seda kääni katelie!”

“Kerstu tõin isakodusta,
 helmed tõin isakodusta,
³⁰ sõle tõin vennakodusta.”

“Kerst ei kee keedu’eksa,
 helmed ei kee herneteksa,
 sõlg ei sula soolaksa –
 kerst vii linna keedu pandiks,
³⁵ helmed linna herne pandiks,
 sõlg vii linna soola pandiks!”

EKS 15, 1/3 (1) < Paide l. – A. Tobro (1909).

Nooriku virkuseõpetus + Hool ja mure + Mis on minial patta panna.

3a.

183

Pe - re - tü - tar, neit - si - ke - ne, kui viit - sid ol - la vir - ku,

pü - hi to - ad, laa - mi lau - ad, a - ri a - ken - de a - lu - sed!
 Pa - ne a - ga pee - ke - rid pi - nus - se, kan - nud pa - ne kae - vu ää - re pea - le!
 Kuu - ma - sid si - nu kul - bi - var - red, läi - ki - sid si - nu lähk - ri - põh - jad,
 kub - jas mõt - les kuu o - le - ma, kil - ter päe - va tõu - se - maie.

RKM II 213, 543/4 < Anna khk., Purdi as., Nõrgla t. – Kaarel Lauri (koguvalt), (1918).

Nooriku virkuseõpetus + Pestud anumad.

184

3b.

Peretütar, neitsikene,
 kui viitsid olla virku,
 pühi toad, laami lauad,
 ari akende alused!

⁵ Pane aga peekrid pinusse,

kannud pane kaevu ääre peale!

Kumasid sinu kulbivarred,
 läikisid sinu lähkripõhjad –
 kilter arvas kuu kumama,

¹⁰ kubjas päeva tõusemaie.

Kuulnud isalt. Isa laulnud seda viiuli saatel. Kirjutanud ka viisi ise üles. A. Lauri isa Kaarel Lauri (sünd. 1865 Anna khk.) oli iseõppija, mängis keelpilliorkestris esimest viiulit.

RKM II 213, 545 (13) < Anna khk., Purdi k. – O. Kõiva < Albert Lauri < isalt Kaarel Laurilt (24. VI 1965).

Nooriku virkuseõpetus + Pestud anumad.

Peretütär, neitsikene

Andante

Pe-re-tü-tar, neit-si-ke-ne, kui viit-sid ol-la vir-ku,
 pü-hi to-ad, laa-mi lau-ad, ha-ri a-ken-de a-lu-sed!
 Pa-ne a-ga peek-rid pi-nus-se, kan-nud pa-ne kae-vu ää-re pea-le!
 Ku-ma-sid si-nu kul-bi-var-red, läi-ki-sid si-nu lähk-ri-põh-jad,
 kil-ter ar-vas kuu ku-ma-ma, kub-jas päe-va tõu-se-mai-e.

RKM II 213, 337 – T. Roonurm < Albert Lauri (2. VII 1965).

MM♩ = 80–114 (1. värss aeglane)

Pe-re-tü-tar, neit-si-ke-ne, kui viit-sid ol-la vir-ku,
 pü-hi to-ad, laa-mi lau-ad, a-ri a-ken-de a-lu-sed!

Pa-ne a-ga peek-rid pi-nus-se, kan-nud pa-ne kae-vu ää-re pea-le!

Ku-ma-sid si-nu kul-bi-var-red, läi-ki-sid si-nu lähk-ri-põh-jad -

kil-ter ar-vas kuu ku-ma-ma, kub-jas päe-va tõu-se-mai-e.

Teisel korral:

MM ♩ = 114–124

g^l=H Pe-re-tü-tar, neit-si-ke - ne, kui viit-sid ol-la vir-ku,

pü-hi to-ad, laa-mi lau-ad, a-ri a-ken-de a-lu-sed!

Pa-ne a-ga peek-rid pi-nus-se, kan-nud pa-ne kae-vu ää-re pea-le!

Ku-ma-sid si-nu kul-bi-var-red, läi-ki-sid si-nu lähk-ri-põh-jad -

kil-ter ar-vas kuu ku-ma-ma, kub-jas päe-va tõu-se-mai-e.

RKM, Mgn. II 1057 a – O. Kõiva ja R. Hansen < Albert Lauri (1965). Lit. E. Tampere.

Avaldatud: Eesti rahvalaule ja pillilugusid I. Teaduslik antoloogia. Koostanud ja kommenteerinud H. Tampere, E. Tampere, O. Kõiva. Tartu, 1970, lk. 19 (lt. 2: Animate puhtus), Pl. III A (teine, täiendatud tr.: Eesti rahvamuusika antoloogia. Tartu, 2003, lk. 149, CD 2, nr. 7).

Nooriku virkuseõpetus + Pestud anumad.

MM ♩ = 96–124 (1. värss aeglane)

gl=c Pe-re-tü-tar, neit-si-ke - ne, kui viit-sid ol-la vir-ku,
 pü-hi to-ad, laa-mi lau-ad, a-ri a-ken-de a-lu-sed!
 Pa-ne a-ga peek-rid pi-nus - se, kan-nud pa-ne kae-vu ää - re pea-le!
 Ku-ma-sid si-nu kul-bi-var-red, läi-ki-sid si-nu lähk-ri-põh-jad -
 kil-ter ar-vas kuu ku-ma-ma, kub-jas päe-va tõu-se-mai - e.

Teisel korral:

MM ♩ = 90–126 (1. värss aeglane)

gl=c Pe-re-tü-tar, neit-si-ke - ne, kui viit-sid ol-la vir-ku,
 pü-hi to-ad, laa-mi lau-ad, a-ri a-ken-de a-lu-sed!
 Pa-ne a-ga peek-rid pi-nus - se, kan-nud pa-ne kae-vu ää - re pea-le!

Ku - ma - sid si - nu kul - bi - var - red, läi - ki - sid si - nu lähk - ri - põh - jad -
 kil - ter ar - vas kuu ku - ma - ma, kub - jas päe - va tõu - se - mai - e.

RKM, Mgn. II 1057 h – O. Kõiva ja R. Hansen < Albert Lauri (1965). Lit. E. Tampere.

Nooriku virkuseõpetus + Pestud anumad.

101. ÄRA NOOMI TEISTE NÄHES!

188

1.

Ellakene vennakene,
 ära mind teul teuta,
 laida laia välja peala!

Vii mind sinna hoone'essa,
⁵ kus neid noori noomitakse,
 tüdart tööle õpetakse,

kotikangasta kuduma,
 tinaniisi niksutama,
 hõbesuga õõtsutama!

¹⁰ Niied mul käevad niksa-naksa,
 tallalauad trilla-tralla.

H III 12, 495 (11) < Paide I. – T. Michelson (1893).

MÕRSJA LAHKUMINE VANEMATEKODUNT

102. EI LÄINUD METSAST MEHELE

189

1.

Annekene, neitsikene,
 sa'p läind metsasta mehele,
 puu otsast poisile,
 kaseladvast kaasale!

⁵ Sa ootasid isa õluta,
 ema laia laua otsa,
 venna poolta poolikuda!*

Niüd saad saele sõita:

viiral pikal viidaneksi,
¹⁰ torupillil toodaneksi,
pasunal pandi mehele.

*Poolt seapead.

H II 13, 641 (15) < Paide ja Türi khk. – K. Türk (1889).

Trükitud: ERIA nr. 4862 (lt. 2321: Ei läinud metsast mehele, var. 1).

103. EHI, NEIU, SAAKS MINEMA!

1.

190

Ehi, ehi, neitsikene,
ehi ruttu, eks sa jõua,
sea ruttu, saaks minema!
Ma tulin sinu järele,
⁵ et saaks sae sõitemaie,
pulmaulka uilumaie,
pikka riita reisimaie.

Ei sae sõida salaja,
sae sõidab saksa viisi.

¹⁰ Kui lähme läbi külada (~külade),
elgib elmine obune,
paugub paasine tanava,
röksub looka kuldaküüsi.

Neitsikene noorukene,
¹⁵ kui akkad sina minema,
siis akka ästi eide kaela,

akka ästi taadi kaela,
akka viie venda (~vennä) kaela,
akka ju õdede kaela!

²⁰ Kui akkad sina minema,
siis akkab ale tulema,
vesi silmi veeremaie.

Oh mu endist neitsipõlve,
kaunist kasu-, neiupõlve,
²⁵ kui ma kandsin sitsipõlle,
sitsipõlled, siidikuued,
ummiskingad, õbepandlad!

Kui saad kurja mehepõlve,
siis saad nutta nurkessagi,
³⁰ kahatseda kamberissa,
väriseda voode'essa,
siis saad nutta, et sa nõrked.

Aus d. Gegend v. Weissenstein, aufg. v. F. Russow. Hochzeitslied. V. 6 uiloma, was ulkoma; v. 10 küllada od. -de; v. 11 elmine, m. Blechzierath u. Glöckchen behängt; v. 13 küsi Krumholzenden; v. 18 venda od. vennä.

EKÜ, F 232 f², 59/60 (304) < Paide khk. – F. Russow (~1850), ümb. kirj. H. Neus.

Ehi, neiu, saaks minema + Tore sõit + Hakka hästi eide kaela + Lahkumise valu + Kallis kasvupõli + Nüüd saab nutta nurgaski.

191

Ehi, neiu, eks sa jõua,
seada valmis, saaks minema!
Ju kipub küü hobune,
väänab pead äia päitsu.

2.

⁵ Viiakse sind viljapaigust,
saadakse saiapaigust –
viidakse vee varale,
taarikapa tarvituseks.

H III 12, 488/9 (4) < Paide l. – T. Michelson (1893).

Ehi, neiu, saaks minema + Viiakse vee varale.

192

Seada valmis, saaks minema,
et saaks saja sõitemaie,
pulmahulk saaks hulkumaie!
Tüdinevad ukselingid,
⁵ väsivad väravasammad
peiu hooste hoide'elle.

3.

Hirnub halli, karjub halli,
ei tema hirnu heinusida
ega karju kaerusida,
¹⁰ hirnub selgaistujaid,
karjub selgakargajaid.

Kk.: 1. Saoda.

H II 46, 935/6 (1) < Paide l. – A. Hanson (1894).

Ehi, neiu, saaks minema + Hirnub selgaistujaid.

104. MÕRSJA LAHKUMINE

193

Ära pean mina minema,
ära pean, kallis, kaduma,
ära äästa rahva'asta,
paremasta paikidesta,

1.

⁵ avi, ulgasta ujuma,
tedre, teisest lahkumaie,
part, jo paarist lindamaie!

H II 1, 288 (426) < Jõhvi khk., Puru k. < Paide khk.? < Peetri khk. – O. Kallas, M. Ostrov < Leena Randmer (1888).

Trükitud: VK VIII nr. 1574 (lt. 600: Mõrsja lahkumine).

Ära pean mina minema,
 ära pean, kallid, kaduma,
 ära häista rahva'asta,
 paremasta paika'asta.
⁵ Siia jätan selle paiga,
 siia selle koha töotan,
 jäätmaad jäneste joosta,
 karjasmaad karude karata.

Mind jäid nutma Nurme neiud,
¹⁰ haletsema Harju neiud,
 kahatsema karrad-pärjad.
 Nutsid memme nuumalehmad,
 hirnusid isa hobused,
 karjusid kariveised
¹⁵ seda heada söötijada,
 seda kallist kasvatajat.

EKS 1, 146 < Paide I. – A. Kruusberg < Juula Neidoff, snd. Tikker (1904).

Mõrsja lahkumine + Kodu nutab mõrsjat.

Ära pean mina minema,
 ära pean, kallid, kaduma,
 ära äista rahvasta,
 paremaista paikadesta.
⁵ Siia jätan selle paiga,
 siia selle koha töotan,
 jäätmaad jäneste joosta,
 karismaad karude karata.

Mind jäid nutma Nurme neiud,
¹⁰ aletsema Arju neiud,
 kahatsema karrad-pärjad.
 Nutsid memme nuumalehmad,
 irnused isa obused,
 karjusid kariveised
¹⁵ seda heada söötijada
 ja seda kallist kasvatajat.

EKS 1, 33 – A. Kruusberg < Juula Neidoff (1913).

Mõrsja lahkumine + Kodu nutab mõrsjat.

105. LAHKUMISE VALU

Kui mina hakkab minema,
 siis hakkab hale tulema,
 vesi silmist veerema,
 kulmud laineid laskema.
⁵ Vesi veereb palelagi,

palelagist rinnulagi,
 rinnulagist põlvilagi,
 põlvilagist varvilagi.
 Sealt siis tilkus tilgakene,
¹⁰ kasvis kalajärvekene.

Sealt said juua venna veised,
venna veised, õe aned,
sealt said juua vindilinnud,
minu vaese silmaveesta.

H, Gr. Qu., 144 (11) < Paide khk. – A. Hanson (1892).

Lahkumise valu + Pisarate veeremine.

197

2.

Tulin aga tупpa, tunneti
ja iste alla anneti
ja küsiti ja kuulati,
kas kõlvad kodu väiks.

⁵ Kui akkan mina minema,
siis akab ale tulema
ja ju vesi silmist veerema.
Silmist jookseb palelagi,
palest jookseb rinnulagi,

¹⁰ rinnust jooseb põlvilagi,
põlvist jooseb varvulagi,
varvust jooseb vainu'elle.

Sinna allikad asuvad,
sünnivad jõed sügavad
¹⁵ minu vaese silmavetta,
kulla kulmutilke'eida,
pale laia laine'eida.

Kk.: 16. kulla kalla telkeeida.

H I 7, 74/5 (80) < Paide ja Türi khk. – O. J. Siiun (1894).

Kas kõl bab koduväiks + Lahkumise valu + Pisarate veeremine.

198

3.

Kui hakkab mina minema,
siis hakkab hale tulema
ja vesi silmist veeremaie.

Silmist joosis rinnulagi,
⁵ rinnult ju vöö vahele,
vöö vahelt varvi'ulle,
varvi'ult ju vaini'ulle.

Sinna allikad asusid,
sinna jõed jõudelesid,

¹⁰ kalad sisse kasvelesid.

Haud olid suured, hallid kaelad,
siiad suured, seljad mustad.

Oh sina, kala, kavala
ja sina, lutsu, liiga tarka –
¹⁵ omiku ojud meresse,
lõuna lõid laksu laene'esse
ja õhtu keed sina katelesse
ja tiksud tinavaagenesse,

sealt said saksa laua peale.
²⁰ Saksad sõivad niuh ja näuh,
kahnvled käisid kiuh ja käuh.

EKS 1, 133/4 (10) < Paide I. – A. Kruusberg < Juula Neidoff, snd. Tikker (1904).
Lahkumise valu + Pisarate veeremine + Kalajõgi + Hommikul vees, õhtul katlas.

106. KODU NUTAB MÕRSJAT

1.

199

Kui viidi tütar kodusta –
siis viidi viisi majasta,
ilus kaar jo einamaalta,
paras parmas põllu pealta.
⁵ Mind jäid nurgad nuttemaie,
istemed igatsemaie:

nurgad nutsid noorukesta,
pingid nutsid pienikesta,
istemed ilusikesta,
¹⁰ lehmad nutsid lüpsijada,
ärjad eada söötijada.

H II 1, 288 (425) < Jõhvi khk., Puru k. < Paide khk.? < Peetri khk. – O. Kallas, M. Ostrov < Leena Randmer (1888).

Trükitud: VK VIII nr. 1583 (lt. 606: Kodu nutab tütart, var. 1).

Tütar viib ilu õue pealt + Kodu nutab mõrsjat.

SAABUMINE PEIUKOJU

107. KAS ON MINI MEELEPÄRANE?

1.

200

Tule aga välja, meie eite,
tule aga välja, meie taati,
tule aga välja vaatamaie,
kas on mini meelega järgi,
⁵ pojanaine poogelane –
kas vilgas virutamaie,

käbe kangast kuduma,
nobe lõngu noppimaie;
kas tema meeldib äia meeles,
¹⁰ kas tema meeldib ämma meeles?
Mine sina mööda, tee sina tööda,
lükka kätki kiikumaie:

viledast käib alt aga vingu,
saledast käib alt aga suitsu –
¹⁵ siis sina meeldid ämma meeles,

siis sina meeldid äia meeles,
küüraka küdide meelest,
naljaka nadude meelest!

H I 7, 37/8 (19) < Paide ja Türi khk. – O. J. Siiun (1894).

Trükitud: ERIA nr. 5789 (lt. 2731: Kas on mini meelepärane, red. D: Kas vilgas virutama).

Kas on mini meelepärane + Kuidas nõuad äia-ämma meele.

VASTASTIKUSED PILKAMISED, KIITMISED JA LAIMMISED

108. SISSE SIIDISED TULEVAD

201

1.

Minia majja tulles:

Edane, esimene seina,
tagane, tagumene seina,
vana ahi, anna ruumi:
sisse siidised tulevad!

ERA II 14, 267 (5) < Anna khk., Leedu as. – R. Viidebaum < Ann Voormuth, elanud ka Peetri ja Paide khk. (1929).

109. TRUMMAL TUUAKSE TUPPA

202

1.

[Peiupoolsed:]

Liigu, liigu, leeke,
anna ruumi, ahjuke:
trummal tuuakse tubaja,
parapansik põrmandulle!

H I 7, 38 (20) < Paide ja Türi khk. – O. J. Siiun (1894).

110. VIIDI VILGAS NEIU

1.

203

[Pruudipoolsed:]

Viidi meilt üks vilgas neiu,
aeti kui ani minema,
tedre teisi toitimaie.

See läks eidele esikuks,
⁵ toadile tulepuhujaks,
mommel meele hääoluseks.

[Peiupoolsed:]

Toodi meil üks torsuperse,
aeti kui ahi küdema,
pandi kui pada tulele,
¹⁰ leemelänni lõuka' alle.
Siis jäi põrand põksumaie,
ahi jäi nurka aukumaie.

Tuba meil ulub uuta luuda,
kibu nurub nuustikuida,
¹⁵ kammer karjub kahte seina,
lusikad aga loputajat,
voagnad veest vedajat.

Kk.: 3. toitimaie.

H II 13, 637 (7) < Paide ja Türi khk. – K. Türk (1889).

Viidi vilgas neiu + Toodi totter + Kosilane laisas talus.

111. TOODI TOTTER

1.

204

Peigmehe kodus oli kombeks noortpaari vastu võtta pärgadega, auväravatega, lauludega, lehviva pulmalipuga. Kostsivad vastandlaulud: kiidu- ja laidulaulud, naljalaulud. Sugugi kaunilt ei kõlanud selline joru [peiupoolsetelt]:

Viidi teilt üks virsaperse,
toodi meile üks torsuperse.

(Pulmalaul kuulnud Robert Niinemäelt, snd. 1890. a. Annas.)

Kk.: 1. meilt.

RKM II 68, 341 < Anna khk., Nurme k. – Otilie Niinemägi (kogujalt), (1957).

112. PEIUL PAREMAD RIIDED

205

1.

Ei mina täna pruudi eite:
põle pand pruuti riide'esse,
pruudi särk pole peenikene,
pruudi kuub pole süsimusta,
⁵ lumivalgeje kasukas.

Mina aga tänan peiu eite,
kes pand peiu riide'esse:
peiu särk oli peenikene,
peiu kuub oli süsimusta,
¹⁰ lumivalgeje kasukas.

Enam oli teie neiu süüdi,
kui oli meie peiu süüdi:
kes käskis kenaste käia,
üle õue õige'este,
¹⁵ üle silla sirge'este;
kes käskis kätta lüüa,
kes sundis suud andma!
Õlma alt sina andsid õuni,
peust piimakookisida.

H II 13, 641 (14) < Paide ja Türi khk. – K. Türk (1889).

Peiul paremad riided + Kes käskis kenasti käia.

113. KES KÄSKIS KENASTI KÄIA!

206

1a.

Neitsikene noorukene,
peiukene, poisikene,
kes käskis käia kenaste,
üle õue õigeste,
⁵ üle vainu valgeste,
üle aja anda suud,
läbi käänu lüüa kätt –
nüüd käid, kägu sülessa,
öökull sul hõlma alla,
¹⁰ lauluräästas rätikussa!

Ikke sina mõlgud mõisassa,
vääksud herra välja peal,
laps sul pilliks peussa,
see sul surmaks sülessa:
¹⁵ “Tere, härtsi härrakene,
kuldakrooni prouakene,
hõbenappu nooredhärrad!”

Künnad härra välja peal,
pöörad proua põllu peal,
²⁰ sahad saueseks sülesse,
ise higine järele.

Vaod mina künnan valge'eksi,
pooled vaod puhte'eksi,
kolmed vaod koidikuksi.
²⁵ Nägin süüa todevada,
musta kappi kannetavat,
kohe mul kukkus kurva meele,
algetas hale südamesse.

Vesi hakkas silmist veeremaie,
³⁰ silmist veereb rinnulagi,
rinnust veereb põlvilagi,
põlvist veereb varvulagi,
varvust küla vainu'ulle.

Säält sai küla karjal juua,

³⁵ valla varssadel ojuda,
saksa sälgudel segada.
Oi minu vaese silmavetta,

pale lastud laine'eida,
kulmu kullatilkasida!

H II 13, 648/9 (37) < Paide ja Türi khk. – K. Türk (1889).

Kes käskis kenasti käia + Nooriku vaev + Lapsega mõisateol + Teomehe söök + Pisarate veeremine.

1b.

207

Neitsikene noorukene,
peiukene, poisikene,
kes käskis käia kenaste,
üle õue õigeste,
⁵ üle vainu valgeste,
üle aja anda suud,
läbi käänu lüüa kätt –
nüüd käid, kägu sülesse,
öökull sulle õlma alla,
¹⁰ lauluräästas rätikusse!
Ikka sina mõlgud mõisa'assa,
vääksud herra välja peal,
laps sul pilliks peussa,
see sul surmaks sülesse:
¹⁵ "Tere, ärtsi herrakene,
kuldakrooni prouakene,
hõbenuppu nooredherra!"
Künnad herra välja peal,
pöörad proua põllu peal,
²⁰ sahad saueseks sülesse,

ise higine järele.
Vaod mina künnan valguksi,
pooled vaud puhtuksi,
kolmed vaud koidikuksi.
²⁵ Nägin süüa toodevade,
musta kappi kannetavad.
Kohe mul kukkus kurva meele,
algatas hale südamesse.
Vesi hakkas silmist veeremaie,
³⁰ silmist [veereb] rinnulagi,
rinnust veereb põlvilagi,
põlvist veereb [varvulagi],
varvust küla vainule.
Sealt sai küla kari juua,
³⁵ vallalla varssadel ujuda,
saksa sälgudel segada.
Oi minu vaese silmavetta,
pale lastud laine'eida,
kulmu kullatilke'eida!

H II 26, 913/4 (11) < Pilistvere khk., Imavere krkm. < Paide l. – E. Türk (neiu), (1889).

Kes käskis kenasti käia + Nooriku vaev + Lapsega mõisateol + Teomehe söök + Pisarate veeremine.

114. KAASA ASEMEL KARU KASVATANUD

208

1.

Et ästi akkan eide kaela,
ästi akkan taadi kaela,
ästi akkan ämma kaela,
ästi akkan äia kaela,

⁵ mõnusast mõlema kaela –
mulle hunti oidemasta,
karu mulle kasvatamast,
metsalooma meelitamast!

H II 54, 181 (74) < Paide ja Türi khk. – O. J. Siion (1895).

Hästi hakkas ämma kaela (lt. "Hakka hästi eide kaela!" ja "Hakka ämma kaela!" ümberütlus, vastulaul)
+ Kaasa asemel karu kasvatatud.

TANUTAMINE

115. PÄÄSTA MÕRSJA SÕBAST!

209

1.

Isamees ilusikene,
peiupoiss punasikene,
saja-küll-vanem kulda saksa,
päästke see sõsar sõvasta,

⁵ vaene vangirietesta!
Mu õe õlad vajuvad,
pihad piened pakatavad!

H II 1, 287 (423) < Jõhvi khk., Puru k. < Paide khk.? < Peetri khk. – O. Kallas, M. Ostrov < Leena Randmer (1888).

Trükitud: VK VIII nr. 1603 (lt. 621: Päästa mõrsja sõbast!).

116. LINNUKE LINALE

210

1.

Linnuke tahab linale,
talleke tahab tanule.

Neitsikene noorukene,
viska sohu sulgepärga,

⁵ arusse aukübara!
Pane pähe muretespärga,
lagipeale leinalappi,
otsa ette oolekrooni!
Lina sind keelab, neitsikene,
¹⁰ lina sind keelab liikumasta,
tanu sind keelab tantsimasta,
põll ju põlvi tõstemasta.
Ehi, ehi, neitsikene,
ehi ruttu, eks sa jõua!

¹⁵ Ehi eide riide'elle,
pane eide paeladelle,
sea eide sääriselle,
istu eide iste'melle!
Nõnda eit on enne ehtind,
²⁰ nõnda taati enne tantsind.
Lina ei keela liikumasta.
Lina ütleb: liigu, liigu!
Tanu ütleb: tantsi, tantsi!
Põll ju ütleb: tõsta põlvi!

Aus d. Gegend v. Weissenstein aufg. v. F. Russow. Hochzeitslied. V. 6 mur.-pärge, d. i. pik tannu Weibermütze; v. 7 leina l., viereckter Lappen auf d. Scheitel, e. Theil d. Mütze; v. 8 ole kr., Tresse vorn am piktannu od. harjakas. H.; v. 13 ff. Gegenstrophe; v. 17 särised, Halbstrümpfe ohne Fuss.

EKÜ, F 232 f², 58/9 (303) < Paide khk. – F. Russow (~1850), ümb. kirj. H. Neus.

Linnuke linale + Võta naise hooled + Lina toob liia hoole + Ehi ema ehetsesse.

TANTSITAMINE

117. TANTSITAGE TASA!

1.

211

Kui pruut meelepärast ei ole:

Tooge tonti tantsimaie,
ahjuarki astumaie,
vana luuda luusimaie!

Eks tal tited tiiva alla,
⁵ äbarikud äнна alla,
värdijad vöö vahele?

H II 1, 288 (427) < Jõhvi khk., Puru k. < Paide khk.? < Peetri khk. – O. Kallas, M. Ostrov < Leena Randmer (1888).

Trükitud: VK VIII nr. 1601 (lt. 620: Tantsitage tasa, var. 1).

Ämma sõnad pulmatantsu puhul:

Hillu-hillu, tillu-tillu,
hillu noorta hüpitaga,
tasa neiut tantsitaga!

Ehk on tited tiiva all,
⁵ äbarikud hõlma all?

EKS 15, 4 (4) < Paide l. – A. Tobro (1909).

VEIMEDE JAGAMINE

118. KAS ÄI SAAB SÄRGI?

Andide juures:

Küll saab nähja, küll nähikse,
kas on kerstus äial särgid,
säial särgid, ämmal särgid,

naol narmikud käised,
⁵ küül küüdüd säärepaelad?

Vastuseks lauldi:

Siin on kerstus äial särgid,
äial särgid, ämmal särgid,
küül on küüdüd säärepaelad,
naol narmikud käised!

H II 1, 286 (423) < Jõhvi khk., Puru k. < Paide khk.? < Peetri khk. – O. Kallas, M. Ostrov < Leena Randmer (1888).

Trükitud: VK VIII nr. 1615 (lt. 631: Kas äi saab särgi?).

119. KAS ÄI ANNAB HÄRJA?

1.

214

Andide juures:

Küll saab nähja, küll nähikse: nadu valgetpead vasikad,
kas teil äia annab ärga, ⁵ küdi küütu ärjakesta!
äia ärga, ämma lehma,

H II 1, 286 (423) < Jõhvi khk., Puru k. < Paide khk.? < Peetri khk. – O. Kallas, M. Ostrov < Leena Randmer (1888).

Trükitud: VK VIII nr. 1617 (lt. 632: Kas äi annab härja? var. 2).

120. PALJU PALJAKAID

1.

215

Eks te annud ammu teada, ⁵ Ma oleks korjand kotitakud,
tunamullu toonud teada, ajand kokku arjatakud
et teil pailu paljakaida, teie kümnele külale,
irmus pailu ilbakaida! vaevastelle valdadelle.

H II 1, 286 (423) < Jõhvi khk., Puru k. < Paide khk.? < Peetri khk. – O. Kallas, M. Ostrov < Leena Randmer (1888).

Trükitud: VK VIII nr. 1621 (lt. 634: Palju paljakaid, var. 1).

121. EI KIITNUD KIIKE, VAID KIRSTU

1.

216

See pole kiitnud kiigekesta, austanud kerstu alusta.
austand kiige alusta! ⁵ See neidu käinud punele,
See on kiitnud kerstukesta, madaraile muile maile!

H II 1, 286 (423) < Jõhvi khk., Puru k. < Paide khk.? < Peetri khk. – O. Kallas, M. Ostrov < Leena Randmer (1888).

Trükitud: VK VIII nr. 1631 (lt. 638: Ei kiitnud kiike, vaid kirstu).

LAPULISED

122. KAS ON PUUDU PULMALISI?

217

1.

Peigmehe poolt laulavad:

Kas teil puudub pulmalesi,
et teil laulab lapilesi?

Mis sa lõugad, lapiline,
suu sul seitsmesopiline!

Toast:

⁵ Mis sa, hääleta, ägised,
ilma kurguta, kõrised!
Võta äke hääle'eksi,
kaevukooku kurgu'eksi,

vana regi rinda'eksi!
¹⁰ Sinu mina pistan p-esse,
matan sääremarjadessa!

H, Gr. Qu., 171/2 (41) < Paide khk. – A. Hanson (1892).

Trükitud (värsid 1–4): ERIA nr. 6261 (lt. 2932: Kas on puudu pulmalistest, red. B).

Kas on puudu pulmalisi + Võta äke hääleks.

123. LAPULISELE HALVAD ANNID

218

1.

Oiu-voiu vorsti tahaks –
vorstikambre võti kadund!
Mul aga anti alvad annid,

alvad annid, hallid sukad,
⁵ kure kootud säärepaelad –
ma põld päris pulmaline.

H I 7, 60 (59) < Paide ja Türi khk. – O. J. Siiun (1894).

Trükitud: ERIA nr. 6263 (lt. 2934: Lapulisele halvad annid).

ÜLDINE LÜÜRIKA

LAUL JA LAULIK

124. LAULA, KUNI ELAD!

1.

219

Laula, laula, suukene,
liigu, linnukeelekene!
Küll sa saad siis vaita olla,
kui saad musta mulla alla,

⁵ kui mind mulda muudetakse,
liiva alla liidetakse,
valge laudade vahele,
kena kerstu keske'elle.

H III 4, 149 (2) < Anna khk., Purdi v. – K. Preisberg (1889).

2.

220

Laula, laula, suukene,
liigu, linnukeelekene!
Külap saab siiski vaid olla,
kui saab musta mulla alla,
⁵ kena kerstu keske'elle,
laia laudade vahele.

Laulaksin, mis laidetakse,
istuks muidu, saab igava.
Kellel' ma istutan igava?
¹⁰ Õele elatumalle,
vennale väätimalle.

ERA II 14, 291 (29) < Anna khk., Leedu as. – R. Viidebaum < Ann Voormuth, elanud ka Peetri ja Paide khk. (1929).

Laula, kuni elad + Laulik kardab laitjaid + Kellele kurdan.

125. KÜLA JÄÄB KUULAMA

221

1.

Kui akkan laulu laskema,
lugusida lõksutama,
siis jääb valda vaatamaie,
kehelkonda kuulamaie,

⁵ saksad servi seisemaie,
kuulma minu kõnesi,
minu laulu luuletusi!

H III 4, 150/1 (4) < Anna khk., Purdi v. – K. Preisberg (1889).

126. OLEKS MU HÄÄL ENDINE!

222

1.

Kui lähen kiike kiikemaie,
kiigelauda laalemaie,
oleks mu ääle ennesini,
vana ääle vaskesini –
⁵ ma laalaks mered mõoksi,
mere ääred äädikaksi,
mere kalda'ad kaluksi,
mere liivad linnakseksi,
mere paed paatereksi!
¹⁰ Ääle viidud äädikaksi,
kurgu kuivaksi kalaksi,
rinnad Riiga rääbuseksi.
Tule koju, äälekene,
tule koju kutsumatta,
¹⁵ sõnumi lähendamata,
käli käimata järele!

Arju atad, linna litsid,
Põltsamaa pooled paganad,
ärge sööge mu südada,
²⁰ ärge jooge mu jumeta
ega mu eada äälekesta!
Las mu ääle ästi käia,
kurku kullasti kumada
naa kui Rootsi roogupilli,
²⁵ Tallinna paras pasun!
Kus mu ääle kuuluneksi,
senna metsi murduneksi,
puud pikad lähvad pinusse,
alud riita ju ajasse
³⁰ ilma noorita meheta,
teravatta kerve'etta.

H. Neus, Ehstnische Volkslieder I. Tallinn 1850, lk. 81/2 (24c) < Paide khk. – F. Russow (–1850).

Oleks mu hääl endine + Laulan mere maaks + Hääl ära viidud + Ärge sööge mu häälekest + Hea hääl + Metsa murd.

127. LAULDUD HOBU JA SADUL

1.

223

Mina laulan laudad õue,
laudad õue, tallid õue,
talli sisse latteriku,
latterikku laugu täku,
⁵ laugu täkule sadula,

sadulalle saksa poisi,
saksa poisile kübara,
kübaralle kuldapaela,
kullapaelale kuduja,
¹⁰ kuduja kuldasmõeka!

H III 4, 152 (7) < Anna khk., Purdi v. – K. Preisberg (1889).

2.

224

Mina ei laula, miks ei laula –
mina aga laulan aidad õue,
[aidad õue,] laudad õue,
lauda taha talli õue,
⁵ talli sisse latterida,
latterisse lauku täkku,
laugu täkule sadula,
sadulalle saksa poissi,
saksa poisile kübara,
¹⁰ kübaralle kuldapaela,
kullapaelale kuduja,
kuduja kuldasmõeka,

kullamõegale valaja,
valajalle vaskivormi.

¹⁵ Harakas haugutas mind,
vana vares vandus mind,
istus talli ukse peale,
tahtis tooresta lihada.
²⁰ Ootas mu hobu surevat,
kõrvi ruuna langevat,
lauku täkku langevat.
Mul olid targad tallipoisid.

H, Gr. Qu., 135 (1) < Paide khk. – A. Hanson (1892).

Lauldud hobu ja sadul + Vares ootab hobuse surma.

128. LAULIKU SOOST

1.

225

Minap laula, miks ep laula –
mina lauliku soosta,
keelepeksija peresta:
laulik isa, laulik ema,

⁵ laulikud õed mõlemad,
laulik viimik vennanaene.
Oi mina [laulan] laudad õue,
laudad õue, aidade õue,

aida taha tallikese,
¹⁰talli sisse hallikese,
hallile laulan sadula,
sadulale saksa poissi,

saksa poisile kübara,
kübarale kuldapaela,
¹⁵kullapaelale kuduja,
kudujale kuldamõeka!

H II 38, 859/60 (5) < Paide l. – A. Hanson (1893).

Lauliku soost + Lauldud hobu ja sadul.

226

2.

Mina aga laulan, miks ei laula –
mina lauliku sugusta,
keelepeksja peresta:
isa laulik, ema laulik,
⁵laulikud õed mõlemad,
väimees, see oli vana laulik.

Mina aga laulan, miks ei laula,
mina aga laulan [aidad õue,]
aidad õue, laudad õue,

¹⁰ lauda sisse latterida,
latterisse lauku täku,
laugu täkule sadula,
sadulasse saksa poissi,
saksa poisile kübara,
¹⁵kübaralle kuldapaela,
kullapaelale kuduja,
kudujalle kuldamõeka!

H I 7, 75/6 (81) < Paide ja Türi khk. – O. J. Siin (1894).

Lauliku soost + Lauldud hobu ja sadul.

227

3.

Mina aga laalan, miks ei laala,
mina lauliku soosta,
keelepeksija peresta:
isa laulik, ema laulik,
⁵laulikud õed mõlemad,
laulik viimne vennanaine.

Minap siis laalan, miks ei laala,
mina aga laalan laudad õue,
tua aga taha tallisida,
¹⁰talli sisse latterida,

latterille lauku täkku,
laugu täkule sadula,
sadulalle saksa poissi,
saksa poisile kübara,
¹⁵kübaralle kuldapärja,
pärjale kuldalinti,
lindile lindi kudujat,
kudujalle aljast mõeka,
mõegale mõega tegijat!

E, StK 37, 180/1 (24) < Paide khk., Kureküla – A. Palm < Jüri Preema (1926).

Lauliku soost + Lauldud hobu ja sadul.

Pilli lõid minu pidajad,
sarve lõid minu sagajad,
kannelt minu kasvatajad.

E, StK 37, 185 (30) < Paide khk., Kureküla – A. Palm < Jüri Preema (1926).

129. LAULUD KODUS ÕPITUD

1.

229

Kui mina akan luulemaie,
luulemaie, laulemaie,
siis tuleb küla kuulemaie,
valda viisi vaatamaie
⁵ selle lapse laulusida,
neitsikese palve'eida:
“Kus see laps need laulud võtnud,

ulluke sõnad osanud?
See käind Arjus õppimassa,
¹⁰ Virus viisi võttemassa!”
Mina aga kuulin, kostan vasta:
“Arjus õppivad õeksed,
Virus viisi vennanaised.”

H II 1, 287 (424) < Jõhvi khk., Puru k. < Paide khk.? < Peetri khk. – O. Kallas, M. Ostrov < Leena Randmer (1888).

Trükitud: VK VIII nr. 1018 (lt. 386: Laulud tööil õpitud, var. 2).

Küla jääb kuulama + Laulud kodus õpitud.

2.

230

Kui mina hakkann, siis mina hakkann,
kui mina hakkann Harju laulu
virulane veeretama,
Järva sõnu jätkamaie,
⁵ siis tuleb küla kuulamaie,
valda viis vaatamaie:
“Kust see laulik siia tulnud
ehk see laps need laulud võtnud?

See käind Harjul õppimasse,
¹⁰ Virus viisi võttemasse!”
Mina kuulen, kostan jälle:
“Ma õpsin oma kodusse,
isa uue toasse,
venna kalli kammerisse,
¹⁵ õe uue aidasse.”

H, Gr. Qu., 136 (2) < Paide khk. – A. Hanson (1892).

Küla jääb kuulama + Laulud kodus õpitud.

231

3.

Kui mina hakkas laulemaie,
luulemaie, laulemaie,
siis tuleb küla kuulamaie,
valda viis vaatamaie:
⁵ “Kus see laps need laulud võtnud?
See käind Harjus õppimas

ja Virus viisi võttemas!”
“Ma’p käind Harjus õppimas
ega Virus viisi võttemas,
¹⁰ ma õppisin kodu toassa,
kodu kolde ääre peala.”

EKS I, 141/2 < Paide l. – A. Kruusberg < Juula Neidoff, snd. Tikker (1904).

Küla jääb kuulama + Laulud kodus õpitud.

130. PULMADES LAULIKUKS SAANUD

232

1.

Mu isa sõgedakene,
mu ema madalukene,
sõitis seitsmessa saessa,*

kandis minda kaasassagi –
⁵ sest sai lauliku minusta,
laulik lapseoidijalla.

*Pulmas.

ERA II 14, 227 (16) < Anna khk., Eivere k. – R. Viidebaum < Anu Luik (1929).

131. LAULUD LUTSU SUUST

233

1.

“Kus see laps need laulud võtnud?
See käind Harjus õppimaie,
Virus viisi võttemaie!”
Mina aga kuulen, kostan vastu:
⁵ “Ei käind Harjus õppimaie,

Virus viisi võttemaie!
Lood ma võtsin lutsu suusta,
arud angerja peasta,
laulud latika ninasta.”

H III 12, 488 (3) < Paide l. – T. Michelson (1893).

Kui mina hakkam luulemaie,
 luulemaie, laulemaie,
 siis tuleb küla kuulemaie,
 valda viide vaatamaie
⁵ minu aga pisikse sõnuda
 ja neid lapse laulusida:
 “Kust see laps need laulud võtnud,
 oimetu sõnad osanud?
 See käind Harjus õppimas
¹⁰ ja Virus viisi võttemas,
 Järves sõnu jätkamas,
 Harjus sõnu aitamas!”
 Oi mina mõstan, kohe veel kostan,
 varsti vastu üttelema:

Kk.: 10. Ei.

HI 7, 42/3 (31) < Paide ja Türi khk. – O. J. Siiun (1894).

Küla jääb kuulama + Laulud lutsu suust (+ värsse “Kalajõest”).

¹⁵ “Ma’p käind Harjus õppimas,
 ei Virus viisi võttemas,
 ei Järves sõnu jätkamas,
 ei Harjus sõnu aitamas!
 Loo mina võtsin lutsu suusta,
²⁰ sõna kaksi kala suusta,
 haugi hammaste vahelta.
 Purika külled punased,
 särjed suured, seljad mustad.
 Hans käis Harjus õppimas,
²⁵ Virus viisi võttemas,
 Järvas sõnu jätkamas,
 Harjus sõnu aitamas.”

Kui mina akkan laulemaie,
 laulemaie, luulemaie,
 siis tuleb küla kuulemaie,
 valda kaksi vaatamaie:

⁵ “Kust see laps need laulud saanud?”
 “Lood ma võtsin lutsu suusta,
 viisid peale Virgumaalta (~Viirumaalta).”

ERA II 14, 289 (26) < Anna khk., Leedu as. – R. Viidebaum < Ann Voormuth, elanud ka Peetri ja Paide khk. (1929).

Küla jääb kuulama + Laulud lutsu suust.

132. PEAKSIN PIISA VIINA SAAMA!

236

1.

Peaks aga piisa viina saama,
teise piisa piiritest –
siis mina laalaks lahkemini,
ütleks sõnad selgemini,
⁵ kõerutaks kõredamini,
teeksin äälta tedre moodi,
pajataksin pardi moodi!
Siis tuli küla kuulamaie,
viis tuli valda vaatamaie:

¹⁰ “Kus see laps need laulud võtnud,
ori viisi ju asunud?”
Mina aga mõistan, jälle kosten:
“Lood mina võtsin lutsu suusta,
viisi augi ammaste vahelta,
¹⁵ tooni särje soomusesta:
kuda need lutsud looka lõõnud,
augid unna ammustanud,
särjed sülisti kudunud.”

E, StK 37, 190/1 (41) < Paide khk., Kureküla – A. Palm < Jüri Preema (1926).

Peaksin piisa viina saama + Küla jääb kuulama + Laulud lutsu suust.

133. ILUTEGIJA

237

1.

Tuba on tumma, rahvas ramma,
ahi algule küötud.
Ma üksi ilutegija,

naistel naljaeitjaksi.
⁵ Ilu teen enese teada,
nalja lasen laste teada.

H II 1, 267 (393) < Jõhvi khk., Puru k. < Paide khk.? < Peetri khk. – O. Kallas, M. Ostrov < Leena Randmer (1888).

Trükitud: VK VIII nr. 1037 (lt. 390: Ilutegija).

134. LAULDES LÄBI METSA

238

1.

Lähme lauldes läbi metsa:
kelle ääl siin ästi kostab,
sellel' peigmes mütsi ostab!

ERA II 14, 265 (3) < Anna khk., Eivere k. – R. Viidebaum < Perenaine Liisbet (1929).

135. SUUDE SULG

1.

239

Küla mul ütleb: kuku, kuku,
küla lapsed: laula, laula!
Mis mina kukun, kurva lindu,
või mis laulan, halva lapsi –
⁵ koju jäid mul suude sulgi.
Noored mehed, ellad vennad,

sõitke ratsuli kodula,
tooge mulle suude sulgi,
laua pealta laululehti –
¹⁰ siis mina laulan linnukeeli,
teen aga hääle tedrekeeli,
pajatan aga pardikeeli!

H I 7, 35/6 (15) < Paide ja Türi khk. – O. J. Siion (1894).

136. LAPSE LAULMINE

1.

240

Laala, laala, lapsuke,
lapsel ilus hääleke,
kirju kuke keeleke,
musta kana meelege!

ERA II 122, 366 (63) < Paide khk., Mäo v., Seinapalu k. – H. Neumann < Anna Neumann (1936).

137. MIKS NEIUD EI LAULA?

1.

241

Mis on meie neidistelle,
ella õbe-elmidelle,
kulla kudruskaeladelle,
et ei laala meie neiud,
⁵ elgi meie elmeskaelad,
paugu meie pauakaelad,
laula laiaristilised?

Tõest, tõest, nad tõbised,

vistist, vistist, nad vigased!
¹⁰ Nende peigud, poisikesed,
tooge neile Rootsist rohtu,
Saksamaalta sallatida,
Venemaalta viirukida –
küll siis laulvad meie neiud,
¹⁵ elkvad meie elmeskaelad!

H II 1, 282 (416) < Jõhvi khk., Puru k. < Paide khk.? < Peetri khk. – O. Kallas, M. Ostrov < Leena Randmer (1888).

Trükitud: ERI A nr. 219 (lt. 91: Miks ei laula, var. 1) ja VK VIII nr. 1072 (lt. 402: Miks neiud ei laula).

138. LAULIK KARDAB VANEMAID

242

1.

Laulaksin mina lugu kaksi,
veeretaksin viisi-kuusi –
kardan laulu laidetava,
äälel äbi tehtavada,
⁵ viisil viga leitavada!
Sõnad pannakse tähele,

rapsitakse raamatusse –
omme ette eidetakse,
siiski söömalaua peale,
¹⁰ pesemata käte peale,
unise voodi peale!

H II 1, 266 (391) < Jõhvi khk., Puru k. < Paide khk.? < Peetri khk. – O. Kallas, M. Ostrov < Leena Randmer (1888).

Trükitud: VK VIII nr. 994 (lt. 381: Arg laulik, var. 4).

Kardab laulu laitmist + Laulik kardab vanemaid.

243

2.

Laalaksin veel lugu kaksi,
veeretaksin viisi-kuusi –
kardan koju kuulevada.
Ehk on kuuljad kodusse,
⁵ sõna võttejad võsasse,
pardipüüdejad paosse,
linnulaskjad lepikusse.
Sõnad aga pannakse tähele,

kasitakse raamatusse,
¹⁰ kirjutakse kinda'asse –
omme ette heidetakse,
tuna ette toodenaksi,
siiski söömalaua peale,
pesemata käte peale,
¹⁵ käte peale, rätte peale,
unise voodi peale.

Kk.: 9. Kassitakse.

H I 7, 52 (46) < Paide ja Türi khk. – O. J. Siiun (1894).

Laulik kardab vanemaid + Sõna võtjad.

139. LAULIK KARDAB HÄÄLE VIIJAID

244

1a.

Ei ma tohi tõeste laulda,
häält aga hästi kuulutada –
ehk ju kuulajad külassa,

linnulaskijad linnassa.
⁵ Viivad mu hääle Virusse,
aavad mu hääle Harjusse,

Harju naestel arutada,
Virus naestele veeretada.
Virus olid neiud, virgad neiud,
¹⁰ Harjus neiud ja agarad,

Järva neiud vänderikud –
need olid kurjad kündema,
agarad olid äästama,
valjud sahka vapustama.

H II 13, 647 (33) < Paide ja Türi khk. – K. Türk (1889).

Laulik kardab hääle viijaid + Neiud agarad kündma ja äestama.

1b.

245

Ei ma tohi tõesti laulda,
häält aga hästi kuulutada –
ehk ju kuulajad külasse,
linnulaskjad linnasse.
⁵ Viivad hääle Virusse,
aavad mu hääle Harjusse,
Harju naistel arutada,

Virus naistel veeretada.
Virus olid neiud, viksud neiud,
¹⁰ Harjus neiud ja agarad,
Järva neiud vänderikud –
need olid kurjad kündema,
agarad olid äästama,
valjud sahka raputama.

H II 26, 911 (4) < Pilstvere khk., Imavere krkm. < Paide l. – E. Türk (neiu), (1889).

Laulik kardab hääle viijaid + Neiud agarad kündma ja äestama.

2.

246

Ma laulaks luguda kaksi,
veeretaksin viisi-kuusi –
kardan koju kuulevada,
eide ette helkivada,
⁵ taadil teada toodavada.
Ütlen uuest ümber jälle:
ma laulaks luguda kaksi,
veeretaksin viisi-kuusi –
ehk on kuuljaid kusagil,
¹⁰ sõna võtjad võsasse,
linnulaskjad lepikusse,

pardipüüdjad pajusse.
Viivad mu hääle Virusse,
aavad hääle Harjumaale,
¹⁵ Viru aga naestel veeretada,
Harju naestel arutada.
Virus pool on mehed mustad,
mehed mustad, naesed laisad,
tüdrukud tuli-tigedad,
²⁰ poisid kännu-karvalised –
ei viitsind veele pesta,
lehelisel loputada.

H, Gr. Qu., 149 (16) < Paide khk. – A. Hanson (1892).

Laulik kardab vanemaid + Laulik kardab hääle viijaid + Virus ei viitsita pesta.

140. LAULIK KARDAB LAITJAID

247

1.

Et laulaks – ikka laidetakse,
oleks vaid – vannutakse,
peaks aga suu – ei peeta,
seisaks muidu – saab igava!

H II 54, 187/8 (90) < Paide ja Türi khk. – O. J. Siion (1895).

141. LUGU, NAGU LOODUD

248

1a.

Ei loust lugu peeta,
sõnadest sõba kujuta.
Lugu nenda, kuidas loodud,
sõnad nenda, kuda saadud.

⁵ Lugu aga jooksis luuda mööda,
vana sea selga mööda,
kirju kitse külge mööda,
emise udarat mööda.

H II 13, 650 (39) < Paide l. – K. Türk (1889).

Lugu, nagu loodud + Lugu jooksis luuda mööda.

249

1b.

Ei loust lugu peeta,
sõnadest sõba kujuta.
Lugu nõnda, kuidas loodud,
sõnad nenda, kuidas saadud.

⁵ Lugu aga jooksis luuda mööda,
vana sea selga mööda,
kirju kitsi külge mööda,
emise udarat mööda.

H II 26, 915 (15) < Pilstivere khk., Imavere krkm. < Paide l. – E. Türk (neiu), (1889).

Lugu, nagu loodud + Lugu jooksis luuda mööda.

Lugu nõnda, kuda loodud,
sõnad nõnda, kuda seatud,
viisid nõnda, kuda viidud.

Lugu jookseb liiva mööda,
⁵ vana hagust aeda mööda,
kirju kitse külge mööda.

H, Gr. Qu., 177 (54) < Paide khk. – A. Hanson (1892).

Lugu, nagu loodud + Lugu jooksis luuda mööda.

142. EI MÕISTA LAULDA

Mis mina laalan, kui ei mõista?
Ma laalan sea lugida,
orika unenäguda,
vana kuldi kometida!

H II 1, 652 (840) < Jõhvi khk., Puru k. < Paide khk.? < Peetri khk. – O. Kallas, M. Ostrov < Leena Randmer (1888).

Trükitud: ERIA nr. 251 (lt. 102: Ei mõista laulda) ja VK VIII nr. 1087 (lt. 413: Ei mõista laulda, var. 1).

143. LOO SEADJA SÜÜDI

Ei ole minule süüdi
ega mu loole süüdi,
süü selle loo seadjalle –

seanud loo servakille,
⁵ loo otsad urvakille.

H, Gr. Qu., 152 (19) < Paide khk. – A. Hanson (1892).

VÕISTULAULUD

144. KES TAHAB LAULDA MEIE VASTU?

253

1.

Kes tahab laulda meie vasta
ehk ka meie naiste vasta?

Mina aga laulan, miks ei laula –
mina aga laulan laste vasta,
⁵ üle pae poiste vasta,

üle Narva naiste vasta,
üle Türi tüdrukute,
roheline Rootsi vasta,
üle metsa, üle merede!

Kk.: 5. Üepae.

H, Gr. Qu., 195 (97) < Paide khk. – A. Hanson (1892).

254

2.

Kes tahab laulda meie vasta
ehk ka meie naiste vasta?

Mina aga laulan, miks ei laula –
mina aga laulan laste vasta,

⁵ üle pea poiste vasta,
üle Türi tüdrukute,
roheline Rootsi vasta,
üle metsa, üle mere!

H III 18, 41 (6) < Paide l. – O. J. Siiun (1894).

145. VÕTA ÄKE HÄÄLEKS!

255

1.

Kas tahad moga võidu laulda,
või tahad moga kiuste laulda?

Kiuste laulvad kiigesevad,
võidu võllaste panijad.

⁵ Kui tuled moga võidu laulma –
siis tule meie vainiulle!
Võta äke ääleksagi,

vana regi rindadeksi,
kaevukooku kurguksagi –
¹⁰ siis tule moga kiuste laulma!
Sinu suusta kukub sitta,
alta ammaste ilada,
pealta keele kitsekusta!
Minu suusta kukub kulda,

¹⁵ alta ammaste õbedat,
pealta keele keedisida!

H II 1, 275 (406) < Jõhvi khk., Puru k. < Paide khk.? < Peetri khk. – O. Kallas, M. Ostrov < Leena Randmer (1888).

Trükitud: VK VIII nr. 1084 (lt. 412: Võta äke hääleks! var. 1).

Võta äke hääleks + Mida suust kukub.

2.

256

Mis sa, ingetu, igised,
ilma rinnuta, rögised!
Võta äke ääledeksa,

vana regi rindadeksa,
⁵ siis tule mu vasta laulema!

ERA II 14, 41 (1) < Anna khk., Eivere vk. – R. Viidebaum < Leena Adams (alaline Anna v. elanik), (1929).

146. MIDA SUUST KUKUB

1a.

257

Mis sina laulad, lampilõuga,
kõerutad, nina kõvera!
Sinu suusta kukub sitta,
alta hammaste ilada,
⁵ pealta keele keeva vetta.
Las laulan mina, punane!

Minu suusta kukub kulda,
alta hammaste hõbedat.
Mina aga laulan, laksub metsa,
¹⁰ paugub pitka palgimetsa,
nõrgub nõrka loogametsa,
kõigub see kõrendimetsa.

H II 13, 649/50 (38) < Paide ja Türi khk. – K. Türk (1889).

Mida suust kukub + Metsa murd.

1b.

258

Mis sina laulad, lampilõuga,
kõerutad, nina kõvera!
Sinu suusta kukub sitta,

alta hammaste ilada,
⁵ pealta keele keeva vetta.
Las laulan mina, punane!

Minu suusta kukub kulda,
alta hammaste hõbedad.
Mina aga laulan, laksub metsa,

¹⁰ paugub pikka palgimetsa,
nõrgub nõrka loogametsa,
kõigub see kõrendimetsa.

H II 26, 914 (14) < Pilstivere khk., Imavere krkm. < Paide l. – E. Türk (neiu), (1889).

Mida suust kukub + Metsa murd.

259

2.

Mis sina laulad, lampilõuga,
kõerutad, nina kõveras!
Sinu suusta kukub sitta,
alta hammaste ilada.

⁵ Minu suusta kukub kulda,
alta hammaste hõbedat,
pealte keele keelingida.

H II 46, 939 (6) < Paide l. – A. Hanson (1894).

260

3.

Mis sa laulad, lampilõuga,
kõerutad, nina kõvera(s)!
Sinu suust aga kukub sitta,
alta ammasta ilada,

⁵ peale keele kitse kusta.
Minu suust aga kukub kulda,
alta ammasta õbedad.
(Õeldud.)

ERA II 14, 235/7 (24) < Anna khk., Eivere k. – R. Viidebaum < Anu Luik (1929).

147. MIS SA, SITIKAS, SIRISED!

261

1.

Mis sina, sitikas, sirised,
porikärmes, jo porised?
Sul pole loodud laulumokad –

sul on loodud rokamokad,
⁵ obuse puritsemokad,
vana mära virsamokad!

H II 1, 283 (417) < Jõhvi khk., Puru k. < Paide khk.? < Peetri khk. – O. Kallas, M. Ostrov < Leena Randmer (1888).

Trükitud: VK VIII nr. 1094 (lt. 416: Mis sa, sitikas, sirised! var. 2).

148. KOER, ÄRA HAUGU!

1.

262

Usta, koera, haukumasta,
lõvi, lõugu peksemasta,
muri, minda murdemasta,
kirju koera, kiskumasta!

⁵ Tule aga meie õue alla,

võta aga regi rindadeksa,
vana äke hääledeks,
siis on hääлта hästi laulda,
kurku kullasti kõnelda!

HI 7, 32 (7) < Paide ja Türi khk. – O. J. Siiun (1894).

Trükitud: ERIA nr. 245 (lt. 99: Võidulaulmine, red. C2: Võta regi rindadeks).

Koer, ära haugu + Võta äke hääleks.

2.

263

Usta, koera, haukumasta,
lõvi, lõugu peksemasta,
muri, minda murdemasta,
kirju koera, kiskumasta!

⁵ Augu väljale siguda,
oraselle oina'aida!
Orasel olid oinad suured,
väljal olid sead vägevad.

Kk.: 1. haukumassa – 2. peksemassa.

HI 7, 49 (41) < Paide ja Türi khk. – O. J. Siiun (1894).

149. VANA LAULIK

1.

264

Ise mina laulan, pea sul paljas,
mõned karvad kõrva ääres –
needki pole omad karvad,
needki Riia Reinu karvad,

⁵ Paju Matsi parrakarvad,
Andrese habemekarvad,
Musta Matsi munnikarvad.

Viis on laulu nr. 444 juures.

EÜS VIII 735/6 (330) < Anna khk., Puiatu k. – V. Rosenstrauch < Ann Ots (1911).

Viis: EÜS VIII 504 (105) – P. Penna (1911).

265

Mis sa laulad, lagi sul pal'las,
pisut karvu sul peassa –
needki Siimu silmakarvad,
Andrese abemekarvad,
⁵ Mõisa Miku munnikarvad.
Mis sa, ääletu, ägised,

2.

rõgirnukke, rõgised!
Võta äke ääledeksi,
vana regi rindadeksi,
¹⁰ siis tule minu vastu laulemaie,
laulemaie, luulemaie!
(Õeldud.)

ERA II 14, 237 (25) < Anna khk., Eivere k. – R. Viidebaum < Anu Luik (1929).

Vana laulik + Võta äke hääleks.

150. LAULAD SEA SÕNU

266

Mis sa laulad, kui ep mõista –
sa laulad sea sõnumid,
orika unenägusid,
vana kuldi komme'ida!
⁵ Siga viib sinu mehele,

1.

orikas oma pojale,
vana-aga-kult viib komme'eila.
Mis sina laulad, seda mina laidan,
laidan laisale mehele,
¹⁰ hullupäise uimaselle.

H, Gr. Qu., 175 (49) < Paide khk. – A. Hanson (1892).

Laulad sea sõnu + Laidan laisale.

267

Mis sina laulad, lampilõuga,
kõerutand, nina kõvera!
Sul pole, laisal, laulusida,
vedelal ei viisisida.
⁵ Sa laulad sea sõnuda,
orika unenägusida,

2.

vana kuldi kombe'eida.
Eila sind munast muneti,
alles su suu verine,
¹⁰ kõrvaäred kolletanud –
täna tuled tänna haukumaie!

EKS 1, 142 < Paide l. – A. Kruusberg < Juula Neidoff, snd. Tikker (1904).

Laulad sea sõnu + Alles sind hauti.

151. LAULAN PALGATAGI

1.

268

Mis sina laalad, kui ei mõista –
laalad lauliku järele!
Anna lammas laulijale,
koheoinas kostijale,

⁵ kitse keelepeksijale!
Mina laalan lammatagi,
peksan keele kitsetagi,
koston koheoinatagi.

H II 46, 939/40 (7) < Paide l. – A. Hanson (1894).

Laulikule palka + Laulan palgatagi.

KODU JA LAPSEPÕLI

MEMME VAEV

152. MEMME VAEV

269

1.

Minu ella eidekene,
kui sa minda kasvatasid,
kasvatasid, kaunitasid,
ellitasid, üpitasid,
⁵ tansitasid, talitasid –

ei lõppend tuli toasta,
säde ei sāngi samba'asta.
Allid käisid arstiteeda,
kimmeliid kirikuteeda,
¹⁰ vesialliid veskiteeda.

Aus d. Gegend v. Weissenstein, aufg. v. F. Russow. Nach ihm soll es e. Bruchstück sein e. Fassung d. Liedes in d. Ehstn. Volksl. S. 441, u. d. Recrut gewünscht haben, in d. Wiege erstickt worden su sein. Vgl. 261 [EKÜ, F 232 f², 41].

EKÜ, F 232 f², 67 (324) < Paide khk. – F. Russow (~1850), ümb. kirj. H. Neus.

270

2.

Millal maksan eide vaeva,
eide vaeva, toadi vaeva,
eide elli piimavaeva,
toadi helded õpetused!

⁵ Mitu ööd olid uneta,
mitu pääva pealuseta.

Mähitasid, mängitasid,
kasvatasid, kannitasid,
suu juures susutasid,
¹⁰ maha panid, maalutasid,

üles tõstsid, üpitasid,
kolmel kätkil kiigutasid,
panid parmaste vahele,
odra ääre istuma –

¹⁵ mõtlesid must kaksi saama!

Must saand ühte hääda lasta –
oi must sündis süüalune,
kasvis kahjude-tegija,
veeris vemmaldealune.

H II 13, 644 (23) < Paide ja Türi khk. – K. Türk (1889).

Memme vaev + Kuidas sa mind kasvatasid + Kasvas üks ja kangekaelne.

153. EMA VIIS PÕLLES PÕLLU PEALE

1.

271

Millal maksan memme vaeva,
hea ema piimavaeva,
kes mind põlles' põllul' kandis,
pani aga parmaste vahele,

⁵ peotäite keske' elle,
kus ei tulnud tuuli peale,
ega veerend vesi peale!

E, StK 40, 47 (76) < Paide khk., Kureküla – R. Viidebaum < Jüri Preema (1927).

154. KOLM KÄTKIT

1.

272

Oh minu hella eidekene,
mesimarja memmekene!
Millal maksan eide vaeva,
eide hella piimavaeva?
⁵ Kui sa minda kasvatasid,
kasvatasid, kannitasid,
üles tõstsid, hüpitasi,
magatasid, mängutasid,
kolmel kätkil kiigutasid:
¹⁰ üks alla heinamaale,

teine oli väljal põllu peale,
kolmas oli parte alla.
See, mis alla heinamaale,
see oli linnu liigutada;
¹⁵ see, mis väljal põllu peale,
see oli tuule lõõtsutada;
see, mis kodu parte alla,
see oli eidel üpitada
ja oli taadil tantsitada.

H, Gr. Qu., 138/9 (4) < Paide khk. – A. Hanson (1892).

Kuidas sa mind kasvatasid + Kolm kätkit.

2a.

273

Millal maksan memme vaeva,
ia ema piimavaeva?
Kui sa mind kiigutasid,
kolmel kätkil õõtsutasid:
⁵ üks oli alla einamalle,
teine põllul väl'la peal,
kolmas rippus kodu pardedes.

Mis oli alla einamalle,
see oli linnul liigutada;
¹⁰ mis seal põllul väl'la peal,
see oli tuulel tuigutada;
mis seal kodu parsil rippus,
see oli suitsul suigutada.

E, StK 37, 182 (26) < Paide khk., Kureküla – A. Palm < Jüri Preema (1926).

274

Millal maksan memme vaeva,
hea ema piimavaeva?

Kui ta minda kiigutas,
kolmel kätkil õõtsutas:
⁵ üks oli alla heinamaale,
teine oli põllul välja peale,
kolmas rippus kodu partes.

2b.

Mis oli alla heinamaale,
see oli linnul liigutada;
¹⁰ mis oli põllul välja peale,
see oli tuulel tuigutada;
mis seal kodu partes rippus,
see oli suitsul suigutada.

E, StK 40, 46/7 (75) < Paide khk., Kureküla – R. Viidebaum < Jüri Preema (1927).

275

Meie lapsel kolmi kiiget:
üks oli paelust parte all,
teine alla einamal,
kolmas väilal põllu peal.

⁵ Mis oli alla einamalla,

3.

see oli linnu liigutada;
mis oli väilal põllu peal,
see oli tuulte tuigutada;
mis oli paelust parte all,
¹⁰ see oli ema õõtsutada.

ERA II 14, 231/3 (21) < Anna khk., Eivere k. – R. Viidebaum < Anu Luik (1929).

KASVATUS ASJATA

155. KASVAS ÜKS JA KANGEKAEELNE

276

Hellakene memmekene,
kui sa minda kasvatasid,
kasvatasid, kannitasid,
üles tõstsid, hüpitasiid,
⁵ sülle võtsid, süüa andsid,
maha panid, mängatasid,
kätki panid, kiigutasid –
lootsid kaks kasvevada,
ühaksa ülenevade!

1.

¹⁰ Must kasvis aga kangekaelne,
veeres vemmalde-alune –
tuikus keppi tomingane,
vängus keppi västerikku,
karjus kaskine sugar
¹⁵ minu peeneid pihtu mööda
ja minu sirgeid selgi mööda.
Oleks minu pihad pihlakased,
õlanukid õunapuised,

käevarred vahterised,
²⁰ sõrmed sõsteri lülista,
siis mina peaksin piitsahoobid,
kannataks kaikahoobid,

ennem kui halvad haugutused,
nurjatunud noogutused –
²⁵ need käisid läbi südame!

H, Gr. Qu., 160/1 (29) < Paide khk. – A. Hanson (1892).

Kuidas sa mind kasvasid + Kasvas üks ja kangekaelne + Oleks õlad õunapuust + Pigem peks kui sõim.

2.

277

Mina eide hella lapsi!
Eit mind söötis saiaga,
jootis rõõsa piimaga,
lootis kaks kasvevada.

⁵ Kasvas üks ja ülemealne,
kohe läksin koerale tööle –
isa aita varga' alla,
ema kirstu kiskumaie.

H, Gr. Qu., 173 (45) < Paide khk. – A. Hanson (1892).

Trükitud: ERIA nr. 2451 (lt. 1201: Kasvas üks ja kangekaelne, var. 4).

156. KASVAS LAPS JA KASVAS VITS

1.

278

Mina kiigutan sinuda,
võeras kasvatab käsida,
metsas kasvab kaikaid.

Kudas löödi pikki pihta,
⁵ [pikki pihta,] servi selgi,
lapiti ligi lihada!

Kk.: 3. kaikaed.

H, Gr. Qu., 180 (62) < Paide l. – A. Hanson (1892).

157. PALJU POEGI

1.

279

Meie eidel mitu tükki:
neid sai taadil taga ajada

üle viie viljavälja,
üle künni, kesavälja,

⁵ otsekohe üle orase.
Ei ole meie eidel elu
ega ole pisikesel pojalt pidu.

H II 54, 182 (75) < Paide ja Türi khk. – O. J. Siion (1895).

Trükitud: ERIA nr. 3956 (lt. 1874: Palju poegi).

158. KAUA KARJAS KÄINUD

280

1.

Hans oli vana Hansu poega,
kõik rahvas rääksid Hansust imet,
mis see Käki Kriim siis tegi,
kui tema võeras mõisas käis.

⁵ Läks tema tee peal sisse kõrtsu,
võttis viina mitu lortsu,
rõõmsaks läksid siis tema kondid.
Läks tema tee peal kõrsi ahju,

leidis sealt ühe rasvatombu.
¹⁰ Sest mina raibe raisku läksin,
et mina kaua karjas käisin.
Hundilt sain mina hullu meele,
karult kange südame,
rebaselt keele libeda,
¹⁵ jänesele jäljed jäledad.

HI 7, 58 (55) < Paide ja Türi khk. – O. J. Siion (1894).

Ul + Kauga karjas käinud.

159. TUGI SAI SELLEL, KES EI TUNNUD

281

1.

Ena, ella memmekene,
kui sa minda kasvatasid,
kasvatasid, kallitasid,
imetasad, ellitasid,

⁵ võtsid sülle – suisutasid,
panid maha mängimaie,
panid parmaste vahele,
sületäite keske' elle.

Ohaka panid oidemaie,

¹⁰ kibuvitsa kiigutama,

marjavarre vaigistama –
ohakas ei oinud minda,
kibuvits ei kiigutanud,
marjavars ei vaigistanud.

¹⁵ Võtsid sülle – suisutasid,
panid maha – mängitasid,
mõitlesid toeks tulema,
mõitlesid abiks olema –
tugi oli sellel, kes ei tulnud,
²⁰ abi oli sellel, kes ei arvand!

Tuba jäi sinu tueksa,
ahi jäi sinu abiksa,
lõugas jäi kätta pikemaksa.

H II 1, 271 (400) < Jõhvi khk., Puru k. < Paide khk.? < Peetri khk. – O. Kallas, M. Ostrov < Leena Randmer (1888).

Trükitud: VK VIII nr. 889 (lt. 327: Tugi sai sellel, kes ei tundnud).

Kuidas sa mind kasvatasid + Ema viis põlles põllu peale + Tugi sai sellel, kes ei tundnud.

160. ISA HOIDIS HIIEMETSA

1.

282

Isa meil hoidis hiiesida,
toa taha tammesida,
lootes poegadest pärijaid,
tütardest töötegijaid.

⁵ Kui viidi poega isasta,

viidi kui tugi toasta;
kui viidi tütar emasta,
viidi kulpi katelista,
siniseeme välja pealta,
¹⁰ paras parmas põllu pealta.

H, Gr. Qu., 186 (77) < Paide khk. – A. Hanson (1892).

VASTUOLUD PEREKONNAS

161. HEA JA KURI KODU

1.

283

Neitsikene noorukene,
sa lähed kodu kulla peale,
hõbedase õue peale,
vaskise värava peale.

⁵ Sul olid võitnud võidaleiba,
antud anilihada.

Ma lähen kodu kurja peale,
õelase õue peale,

vihase värava peale.

¹⁰ Kodu mul kurva, kodu mul halva,
kodu mul kurjad oldaneksi,
halvad sõnad annetaksi.

See kurja kerin kerasse,
laon lepalaastu peale,
¹⁵ seon särgisiiludesse,
vajutan vöö vahele.

Kui lähen kaevult vetta tooma,
viskan see kera vetteje,
lepalaastu laene'esse –
²⁰ vesi viib mu vennal teadust,
vesi vennanaesel teadust,
sulgi viib sugule teada,
õlgi viib õele teada.
Kellel kurdan, kellel kaeban,

²⁵ kellel haiget aletsen?
Kivile kirikuteela,
paele papi välja peala.
Kivi oli kõrki, ei kõnele,
pae oli paksu, ei pajata.
³⁰ Kivi ei mõista neuu keelta,
pae ei neuu palve'eida.

H III 12, 485/6 (1) < Paide l. – T. Michelson (1893).

Hea ja kuri kodu + Sõnakera + Kellele kurdan.

162. MINA HALB LAPS

284

1.

Mina eide halva lapsi.
Eit tegi mulle halva särghi
halvemasta kangasta,
lõppe-otsast lõigati.
⁵ Jäin kui jänes järele,
kanapoeg jäin karjuma,
ema järele hüüdemaie.

Kui mul viidi viimast venda,
härgh jäi õue ammuamaie,
¹⁰ täkk jäi talli tantsimaie,
ruun jäi raudu raksutama –
neil põlnd heina andijada,
kaera ettekandijada.

H, Gr. Qu., 178/9 (58) < Paide khk. – A. Hanson (1892).

Mina halb laps + Vara vaeslapsiks + Loomad leinavad söötjat.

163. HILINE

285

1.

Isa mind sõimab hilbeseksi,
ema enneaeguseksi,
muu pere munarebuseksi,

rahvas rauaroosteseksi,
⁵ oma mees mind metsiseksi.

H, Gr. Qu., 182 (67) < Paide khk. – A. Hanson (1892).

164. HALVAL AJAL SÜNDINUD

1.

286

Miks olen mina mustukene,
teisest õest tõmmuma?
Et olin heina-ajane,
sügiselle, raitsakalle,
⁵ mardi pahale peole.
Ei ole vetta ära mu pesta,

lobjakast ei loputada.
Aasin Andrest vetta tooma –
ei Andres läinud vetta tooma.
¹⁰ Läksin aga ise hillukesi,
mööda teeda tillukene.

HI 7, 63/4 (65) < Paide ja Türi khk. – O. J. Siin (1894).

165. TÜTAR EI SAA TÖÖST PALKA

1.

287

Neitsikesed noorukesed,
ärge te pulmi punuge,
ärge varrusid varuge,
tehke rinnu meeste tööda,
⁵ kaela murdes naeste tööda!
Isale teen kiidutööda,
emale teen kiidutööda,
vennale eluaseme.

Mõtlen aida annetama,
¹⁰ karja kätte kannetama.
Kes andis aida minule,
kääni karja tüterille?
Õuest sain õlesideme,
väravast sain väänet vitsa.
¹⁵ Sedagi sain salaja soata,
läbi aja anda kätte.

H, Gr. Qu., 157 (27) < Paide khk. – A. Hanson (1892).

2.

288

Tegin aga rinnu eide tööda,
tegin aga rinnu taadi tööda –
mõtlen aida annetavad,
karja kätte kannetavad.
⁵ Miniale anti aida,
käliale kanti karja.

Oh mul anti aida takka,
kanti karjalaada takka –
õuest sain õlesideme,
¹⁰ väravast sain vitsavääne,
seegi sain salaja võtta.

HI 7, 50 (42) < Paide ja Türi khk. – O. J. Siin (1894).

NOORRAHVA ELU

NEIUD

166. KALLIS KASVUPÕLI

289

1.

Oi minu endista eluda,
kallist kasvupõlvekest!

Enne mina kasvsin eidekodu,
eidekodu, taadikodu,

⁵ olin kui osi ojasse,
kasvsin kui kala meresse,
pikka putke põõsa'esse,
kõrgas jõe kalda'esse,
sinilille lepikusse.

¹⁰ Siis kuuldi kurika hääalta,
veeamri häilimista.

Oi mina kärksin kalda'asse,
kurikas kuldane käesse,
hõbedane lehtilauda.

¹⁵ Meeste silmad jooksid vetta
oi minu kuldse kuue peale,

sinisema sii peale,
punasema pärja peale.

Oi kui ütlen uuest ümber,
²⁰ pööran sõnad teisepidi:
isa tõi sii sinise,
ema tõi pärja punase,
vend tõi lindi literise,
õde hõbetressilise.

²⁵ Siis lään mööda meeste hulgast,
poetan aga poiste hulgast,
tigateda tihaste hulgast,
ribeda rebaste hulgast.

Mööda lään, müdistan jalga,
³⁰ kaudu käin, krõbistan kaela,
katsun oma karrat pärga,
lehitan linajuusta.

H II 38, 860/1 (6) < Paide I. – A. Hanson (1893).

Kallis kasvupõli + Poiste silmad jooksid vett + Uhkelt poistest mööda.

167. ÜHE LEIVA LINNUKESED

290

1.

Oh meie ühed õeksed,
oh meie kahed käälikesed,
ühe toa tuikesed,

ühe leiva linnukesed –
⁵ ühes sööme, ühes joome,
ühes meie ööd magame,

ühes pead pääluselle,
ühes jalad vaiba alla.

Kk.: 1. ühe – 2. kahe.

H, Gr. Qu., 192/3 (91) < Paide khk. – A. Hanson (1892).

168. NEIU KASVAB MÕISAPOISTE ÕNNE PEALE

1.

291

Oot-oot poisid, noo-noo poisid,
küllap minust neiu kasvab!
Kes teab, kelle õnne piale –
mõisapoiste õnne piale.

Vanaema lapsena roninud aia peale ja omaette laulnud.

RKM II 213, 344 (5) < Anna khk., Ees-Võõbu k., Kala t. – O. Kõiva < Alma Tiigi (1965).

169. TÜDRUKUD VIIVAD MEELED PEAST

1.

292

Oh seda i - lust hii - e - kes - ta, kal - list ka - se - met - sa - kes - ta.

Oh seda ilust hiiekesta,
kallist kasemetsakesta,
kus kasvid õied ilusad,
eide tütterid kenamad,

⁵ taadi tütterid tasased!
Võtsid meeled meeste peasta,
pooled meeled poiste peasta,
oimud naeste otsa eesta.

EÜS VIII 734/5 (327) < Anna khk., Puiatu k. – V. Rosenstrauch < Ann Ots (1911).

Viis: EÜS VIII 503 (103) – P. Penna (1911).

170. POISTE SILMAD JOOKSID VETT

293

1.

Neitsikene noorukene
virutas jõe kaldale,
kurikas kuldane käessa,
hõbedane löömalauda.
⁵ Poiste silmad jooksid vetta
selle kulla kuue peale,
sinisema siidi peale,

punasema pärja peale.
Kessi tõi siidi sinise?
¹⁰ Ema tõi siidi sinise.
Kessi tõi pärja punase?
Õde tõi pärja punase.
Kessi tõi lindi literise?
Vend tõi lindi literise.

H II 13, 645 (25) < Paide ja Türi khk. – K. Türk (1889).

Trükitud: ERIA nr. 4560 (lt. 2183: Poiste silmad jooksid vett).

171. POISS TULEB NEIDUDE TULELE

294

1a.

Sui tuleb, lõuke laulab,
ma lään karja, eit teeb kaku.
Kuhu ma karja aaksin?
Karja aaksin Kaunissaare,
⁵ ise lääksin Iilissaare,
tule teeksin Tuulissaare.
Kissi tuli mu tulele?
Poiss see tuli mu tulele.

Mul oli kivi kindassa,
¹⁰ raudakeppi kaendelussa.
Ma lõin poisil poole peada,
koputasin kulmud mõlemad.
Poiss läks mõisa kohtusse.
Kummal kohut mõistetakse?
¹⁵ Kohut mõistetaks minule,
poisil perse peksetakse.

H II 13, 648 (35) < Paide ja Türi khk. – K. Türk (1889).

Eit teeb kaku karjasele + Poiss tuleb neidude tulele.

295

1b.

Sui tuleb, lõuke laulab,
ma lään karja, eit teeb kaku.
Kuhu ma karja aaksin?
Karja aaksin Kaunissaare,
⁵ ise lääksin Hiilissaare,

tule teeksin Tuulissaare.
Kissi tuli mu tulele?
Poissa tuli mu tulele.
Mul oli kivi kinda'assa,
¹⁰ raudakeppi kaendelusse.

Ma lõin poisil poole peada,
koputasin kulmud mõlemad.
Poiss läks mõisa kohtusse.

Kummal kohut mõistetakse?
¹⁵ Kohut mõistetaks minule,
poisil perse peksetakse.

H II 26, 912 (7) < Pilstvere khk., Imavere krkm. < Paide l. – E. Türk (neiu), (1889).

Eit teeb kaku karjasele + Poiss tuleb neidude tulele.

172. NEIUD LÄHEVAD EHTIMA

1.

296

Neitsikesed noorukesed,
lööme kokku kolmekeisi,
peame nõu neljakeisi –
lähme ära siita maalta,
⁵ lähme Riia linna alla!
Lähme endid ehtimaie –
paneme endid sinistesse,
sinistesse siididesse,
punastesse paeladesse,
¹⁰ kalevisse kuubedesse,
ruugedesse rõõvidesse!

Kes tõi sii sinise?
Isa tõi sii sinise.
Kes tõi paela punase?
¹⁵ Ema tõi paela punase,
vend tõi ruuge roosilise,
ise kujun kalevikuube.
Suga suuri, niied laiad,
suga suuri, äia tehtud,
²⁰ niied laiad, ämma tehtud,
kangasjalad kaasa toonud,
pingid peigude rajalta.

H III 12, 494 (10) < Paide l. – T. Michelson (1893).

Neiud lähavad ehtima + Kangakuduja.

173. NEIUD HERNEID NOPPIMAS

1.

297

Neitsikesed noorukesed,
lähme õhta erne'essa!
Nopin kauna, nopin kaksi,
hakkan kolmata võttemaie.
⁵ Peigu hüüaks pihlakaista,
armas peigu aavikusta:
“Kellele sa kaunad nopid,

kellele ivad poetad?”
“Isale ma kaunad nopin,
¹⁰ emale ivad poetan.”
“Kellele sa lestad annad?”
“Ma söödan lestad lehmadelle,
varred vana härgadelle.”
Peigu kuuleb, kostab vastu:

¹⁵“Neitsikene noorukene,
sa paned lestad leiva sisse,
varred varu õlle sisse!”

H III 12, 497/8 (16) < Paide l. – T. Michelson (1893).

174. NEIUNÄLG

298

1.

Poisikesed, oisukesed,
jätke neiud naeremata,
tüdrukud teutamata –
küll teil vahest neiunälga,
⁵ neiunälga, pruudipuudu!
Küll käite küla-külalt
ja käite pere-perelta,

palute pereidekesta
ja palute peretoadikesta:
¹⁰“Anna see tütar minule,
mis sul kiigub kätkesta
ja õõtsub hõbeohjussa,
nõrgub nõrgasse veussa
ja parte alla paeladessa!”

H II 26, 914 (12) < Pilstivere khk., Imavere krkm. < Paide l. – E. Türk (neiu), (1889).

299

2.

Oh te poisid pungassilmad,
pungassilmad, rõngaskaead,
jätke neiud naeremata,
sõlerinnad sõimamata,
⁵ raharinnad laimamata –
küll teil tuleb neiunälga,
neiunälga, pruudipuudu!
Küll käite küla-külalta,
ka käite talu-talulta,
¹⁰ kükakil külatänavas,

persekil pereväravas:
“Pereit mul eidekene,
peretaat mul taadikene,
andke see tütar minule,
¹⁵ mis kiigub teil kätki’essa,
nõtkub nõrgale veole,
parte alla paeladessa!”
Neiud aga varjult vaatamassa –
oleks see peiu minule!
– – – –

H, Gr. Qu., 140 (6) < Paide khk. – A. Hanson (1892).

Et uhti mamma, just seesama,
miks sa tütart mul ei anna?
Ma toon mati maasikaida,
poole mati pohlasida!

⁵ Ot-ot, Oisu mehed,
no-no, noored mehed,
küll te näete, mis te saate –
küll teil tuleb neiunälga,
neiunälga, piapuudu!

¹⁰ Küll käite pere-pereni,

perseli perevärvavas:
“Pange see tütar minule,
mis teil kiigub kätki’esse,
õtsub hõbeohjudesse,
¹⁵ parre alla paeludesse,
nõrgub nõrgasse veosse!”

Nõrk oli neiu, nõrk oli peiu,
nõrk oli neiu nõudejaksi,
pürjekese püüdejaksi.

H I 7, 47/8 (39) < Paide ja Türi khk. – O. J. Siiun (1984).

Ul + Neiunälg.

175. NEIUHULK LAIALI

1.

301

Oli meid enne heagi hulka,
käis kui küla karjasalka,
nüüd on hulka otsa saanud.

Jumal teab ju, kus on saanud –
⁵ kas on rahe ää rabanud
või on viinud vihmaoogu
või on tapnud talvekülma?

Ei ole rahe ää rabanud
ega pole viinud vihmaoogu,
¹⁰ ei ole tapnud talvekülma –

Viru kimmeliid vedanud,
Harju hallid aigutanud,
Rootsi ruunad ringutanud
üle suure Soome silla,

¹⁵ Soome silla, Saare silla,

üle übanest jõgedest.

Seal meid parve pandaneksi,
loobiti aga lootsikusse,
üle mere müüdaneksi,
²⁰ kauge’elle kaubeldaksi,
Saaremaale saadetaksi.

Hakkasin armu paluma –
miks mind ära annetakse!

Ei ma pole kuri isale,
²⁵ ei ma pole kuri emale,
õel ei oma õdedelle,
ma pole kuri kellegille –
miks mind ära annetakse,
kauge’elle kaubeldakse,

³⁰ muile maile müüdanekse!

H II 13, 636 (4) < Paide ja Türi khk. – K. Türk (1889).

Neiuhulk laiali + Miks müüsid tütre.

Hellakene vennakene,
 eks meid enne olnud hulka,
 olnud hulka, käinud karja,
 oli kui hoostehulka,
⁵ käis kui küla sälusalka,
 nüüd on hulka otsa saanud,
 parve paigale aetud.

Kus on saanud, kus on jäänud –
 kas on viinud vihmahoogu
¹⁰ või on toonud tuulehoogu
 või on siit rahe rabanud?
 Ei ole viinud vihmahoogu

ega põle toonud tuulehoogu
 ega põle rahe rabanud –
¹⁵ siit on viinud Viru poisid,
 Harju poisid armastanud,
 Viru kimmelid vedanud,
 Rootsi ruunad ringutanud.

Tulda löid hobuse turjad,
²⁰ sädemeid sälu sääred,
 välku heitsid varsa kabjad
 neuu teeda käiessagi,
 kosjaasju aadessagi.

H, Gr. Qu., 150 (17) < Paide khk. – A. Hanson (1892).

Neiuhulk laiali + Tore sõit.

Murelik neuu

176. KELLELE KURDAN?

Laulaksin – mind laidetakse,
 oleks vait – mind vannutakse,
 istuks muidu – mul igava,
 astuks muidu – mul aleda.
⁵ Kellel istutan igava,
 kellel astutan aleda,
 kellel kurdan kurvad mieled
 kellel aige'ed alandan?

Kellel muile, kui kivile,
¹⁰ kivile kirikutiele,
 paele papi välja peale.
 Kivi ei mõista neuu kielta,

paas ei neuu palve'eida.

Kivikene, kullakene,
¹⁵ pækene, paksukene!
 Eks sa võind meres magada,
 merekalda'as karata,
 mereliivas liigutada,
 enne kui tulid meie maale,
²⁰ meie maale, meie saare,
 meie pihta piinamaie,
 käe-küll-varsi vaevamaie!

Oleks meil pihad pihlakased,
 käevarred vahterised,

²⁵ sõrmed sõstaralülüista –
siis me piaks piitsa-oobid,
kannataksin kaika-oobid.

H II 1, 268 (396) < Jõhvi khk., Puru k. < Paide khk.? < Peetri khk. – O. Kallas, M. Ostrov < Leena Randmer (1888).

Trükitud: VK VIII nr. 742 (lt. 267: Kellele kurdan? var. 2).

Laulik kardab laitjaid + Kellele kurdan + Käsikivi + Oleks õlad õunapuust.

2.

304

Vaimude lugu*

Oh mind vaesta orjalasta,
alati minul aleda,
iga päev mul päevad pikad,
iga kuus oli mulle kurva!

⁵ Kellel istutan igava,
kellel astutan aleda?

Kivile kirikuteele,
paele papi väljale.

Kivi oli kõrki, ei kõnelend,

¹⁰ paas oli paksu, ei pajatand.

Kivi ei mõistnud neiu keelta,
paas ei neiu palve'eida.

Õekesed hellakesed,
lööme kokku kolmekesti

¹⁵ ja peame nõu neljakesti:

lähme ära siita maalta,

lähme suiks Soomemaale,

paariks päevaks Pärnumaale,
aastaks Alutaguje!

²⁰ Teeme seal kivist kiriku,
teeme seal kanast kabeli,
sibulasta teeme silda,
murulaugusta laome!

Kui tuleb maale neiunälga,
²⁵ neiunälga, piapuudu,
küll meid hool otsitakse,
sälu säärel sõidetakse,
varsa kabjal katsutakse.

Tuld lõivad hooste turjad,
³⁰ sädemeid lõid sälu sääred,
välku lõivad varsa kabjad
neiu hulka otsidesse,
piiaparve püüde'esse.

*Laulikupoolne nimetus naisteoliste laulu kohta.

EKS 1, 131/3 (9) < Paide l. – A. Kruusberg < Juula Neidoff, snd. Tikker (1904).

Kellele kurdan + Suveks Soomemaale + Neiu linn + Neiunälga + Tore sõit.

177. KOLM RÄTTI

305

1.

Ema, ella memmekene,
kedra mulle pikad lõngad,
kust mina kujun kolme rätti:
⁵ ühe kujun pikaviirulise,
teise laialapilise,
kolmanda kassikäpulise!
Ehk saan kehvale mehele,
vaesele vabatmehele:
¹⁰ ühe mina laenan leiva ette,

teise saadan soola ette,
kolmanda kannan kaelassa.
Mis oli pikaviiruline,
selle mina laenan leiva ette;
¹⁵ mis oli laialapiline,
selle saadan soola ette;
mis oli kassikäpuline,
selle mina kannan kaelassa.

H III 12, 492/3 (9) < Paide l. – T. Michelson (1893).

Trükitud: ERIA nr. 1937 (lt. 926: Kolm rätti, var. 3).

Vanatüdruk

178. VANATÜDRUK ISTUB LEELÕUKAL

306

1.

Vanatüdruk old leelõukal,
piibunoiss old suus
ja tuletukk old peos.

H II 54, 188 (91) < Paide ja Türi khk. – O. J. Siiun (1895).

NOORMEHED

179. TORE SÕIT

1.

307

Noored mehed, hellad vennad,
pangem ratsud rakke'esse,
hallid hõbehelmetesse,
sõerasilmad sõrmustesse!

⁵ Siis lähme läbi külade,
läbi tallatud tänava –
laksub looka kuldaküüsi,
taga tal raksub raudasaani!

Neiu kõrvalta vaatab,
¹⁰ kaasa hüüab kammerista:
oleks see meesi minule,
mis läheb läbi külade,
läbi tallatud tänava –

helgib helmine hobune,
¹⁵ paugub paasine tänava,
laksub looka kuldaküüsi,
taga tal raksub raudasaani!

Küll ma ta pea peseaksin
ja ta kaela kasiksin,
²⁰ sukad-kindad loputaksin,
läbi vete läigitaksin!

Äivo-võivo, võitud kingad,
ai me' kingad võidemata,
tärkeääred äigamata,
²⁵ kannalapid rasvamata!

H, Gr. Qu., 151 (18) < Paide khk. – A. Hanson (1892).

Tore sõit + Oleks see mees minul.

2.

308

Mis läheb läbi külada,
läbi poase tänava –
helgib mees, helgib hobune,
helgib helmine hobune,

⁵ plaksus paasine tänava;
looga peal olid kuldaküüsed,
look on luine, pind on puine,
loogaküüsed künnapuised!

H, Gr. Qu., 175 (50) < Paide khk. – A. Hanson (1892).

3.

309

Olin mina enne noori meesi,
olin kui uba ilusa,
kasvin kui kala meressa.

Küll mind, küll mind noored neid,
⁵ vaatsid mind üle tänavate.
Oli mul väikene mustukene,

kenakaela kõrvikene.
Küll mind siis aga neiud vaatsid:
oleks see peiu minuda,
¹⁰ mis sõidab piki tänavat –

hobu alla kui see osi,
kübar kui kirikukella,
vöö kui vihmavikerkaari!

E, StK 37, 164 (3) < Paide khk., Kureküla – A. Palm < Jüri Preema (1926).

Oleks see mees minul + Tore sõit.

180. MEIE JA TEIE POISID

310

1.

Minu vennad kui need virved,
onupojad kui need osjad,
tädiupojad täied mehed –
nad ei võtnud võlga, ei varastand,
⁵ ei teind kurja kellegille,
üleliiga ühegille;

saks ei pand neid samma'asse,
kihelkond ei kohtu'esse!
Muude vennad kui need konnad –
¹⁰ võtsid võlgu ja varastasid,
saks jo pani neid samma'asse,
kihelkond jo kohtu'esse!

Kk.: 2. ojad – 7. mind.

H, Gr. Qu., 193 (93) < Paide khk. – A. Hanson (1892).

181. OMA JA VÕÕRA KÜLA POISID

311

1.

Oh neid alva Albu (~Äivre)* poissa!
Käivad kahe kõrsu vahet:
obu all on allitanud,
mees on [peale] päävatanud,
⁵ kübar peas ja lagi väilas,
oheliku ots tal vööl.

Oh seda kurja Kurisooda!**
Käivad kahe kõrsu vahet:
obu alla kui seda ahju,
¹⁰ mees peale kui see pääva,
kübar peas kui kirikukella,
vöö kui vihmavikerkaari.

*Äivere – Eivere as. ja k. Anna khk-s.

**Kurisoo mõis ja küla Järva-Madise khk-s.

ERA II 14, 255/7 (41) < Anna khk., Eivere k. – R. Viidebaum < Anu Luik (1929).

182. LÜKKAS TEISE MEHE MERRE

1.

312

Toomas toores, mis oli tugeva,
lückas teise mehe meresse,
kastis teise mehe kasuka,
oidis oma uue kuue.

HI 7, 47 (37) < Paide khk. – O. J. Siion (1894).

183. ÜTLESID SAAVAT ÜHEKSA NAIST

1.

313

Hansukene, poisikene,
ütled, saad üheksa naist,
kiidad, saad kaheksa naist.
Sa ep saa ühte heada naista,
⁵ sa saad muti mättasta,
roti rattaroopesta,
konna kople urkadesta –
see sinu siidinaisukene,
niinekirju neitsikene!

¹⁰ Hans ei arvatud meheks,
haug ei arvatud kalaks,
luts ei leivakõrvaseks,
särg ei suureks söödavaks.
Kes arwab Hansu meheks,
¹⁵ see arwab hau kalaks,
lutsu leivakõrvaseks,
särje suureks söödavaks.

H, Gr. Qu., 174 (47) < Paide khk. – A. Hanson (1892).

Ütlesid saavat üheksa naist + Ei arvatud meheks.

184. MINA ÜKSI RÕÕMUS MEES!

1.

314

Tuba tumma, rahvas kurvad,
oi, mina üksi rõõmus mees
selle suure selsi sees!
Mis te kullad kurvastate,
⁵ vaesed vaiki seisate?

Kas teil tõuseb teine põli
või teil astub uusi aega,
tõuseb see põli tõbine,
astub see aega igava?

HI 7, 61 (62) < Paide ja Türi khk. – O. J. Siion (1894).

Mina üksi rõõmus mees (rl/ul) + Tõuseb teine põli.

185. NEIDUDE VAHEL SOE

315

1.

Oleks minu olemine,
teiseks minu tegemine,
küll ma teaks, mis ma teeks –
ma teeks toa tuule peale,
⁵ saunad saarte ääre pääle!
Toa mina kütaks tomingaga,
saana saare algudega –
ei saand siiski seda sooja,

mis sain Anne armudesta,
¹⁰ Kaie kulla kaindelusta,
Liisu ella liigetelta.
Pidin Pillele minema,
jäin Mallele magama –
mulle Malle magusama,
¹⁵ kui need Pille piimakoogid.

Kk.: 5. sääрте.

HI 7, 58/9 (56) < Paide ja Türi khk. – O. J. Siion (1894).

Teeksin toa tuule peale + Neidude vahel soe + Pidin Pillele minema.

186. EI ENNE LAULATUST

316

1.

Kiilub neiu, karjub neiu,
kiilub kinnivõtte'esse,
karjub lakka kande'esse.
Sai tema lakka – seisis vakka,
⁵ pööras suu poisi poole,
hakkas poisilta küsima:
“Mis sinul püksissa põgiseb,
alla värvela väriseb?
Kas võib anda neiu kätte

¹⁰ ja pista neiu peossa?”
Poiss siis mõistab, vasta kostab:
“Ei või anda neiu kätte,
las saab pappi paari pannud,
laiakaabu laulatanud,
¹⁵ kirikherra kuulutanud
ja sinimantel maanitsenud –
siis võib anda neiu kätte
ja pista neiu peosse!”

EKS 1, 125 (3) < Paide l. – A. Kruusberg < Juula Neidoff, snd. Tikker (1904).

187. TÜDRUKUD POEVAD POISTE PÕUE

1.

317

Tüdrukud kui kullergud,
ilusad kui roosinupud,
poiste põuve te poete,
alla õlma te ajate –

⁵ küll käite käod käässe,
ööpikud alla õlma,
lauluräästad rätikusse!

EKS 1, 37 < Paide l. – A. Kruusberg < Juula Neidoff, snd. Tikker (1913).

188. POISTENÄLG

1a.

318

Tüdrukud, kas kuulete,
mis te endist arvate,
et te poissa põlgate
ja mehi maha jätate!

⁵ Pärast tuled poisi palve'elle,
õlekubu sul õlala,
padjad kaksi kaendelussa,
lina liperdab käessa:
“Hellakene vennakene,
¹⁰ tule minu manuje magama!
Ma panen alla angervarred,
pea alla petersillid,
jalge alla jaanikannid!”

Poiss jälle mõistab, vastu kostab:
¹⁵ “Ennem mina heidan kivi manu,
kivi manu, kännu manu,
ennem kui selle neiu manu,
kes oli pooleli peetud,
ülearu armastatud,
²⁰ ülemääri mängitatud!
Ennem mina vean virsakaid,
läbi Narva narsakaid,
ennem kui neida neidisida,
kes olid pooleli peetud,
²⁵ ülearu armastatud,
ülemäära mängitatud!”

EKS 1, 123/4 (2) < Paide l. – A. Kruusberg < Juula Neidoff, snd. Tikker (1904).

Poistenälg + Peetud neiu.

1b.

319

Tüdrukud, kas kuulete,
mis te endist arvate,
et te poissa põlgate,
mehi maha jätate!

⁵ Pärast tuled poisi palvele,
lina liperdab käässe,
padjad kaksi kaindelasse:
“Ellakene vennakene,

tule minu manuje magama!
¹⁰ Ma panen alla angervarred,
pea alla petersilid,
jalge alla jaanikannid!”
Poiss jälle mõistab, vasta kostab:
“Ennem mina eidan kivi manu,
¹⁵ kivi manu, kännu manu,
ennem kui selle neiu manu,
kis oli pooleli peetud,

ülearu armastatud,
ülemäära mängitatud!
²⁰ Ennem mina vean virsukot´ta,
läbi Narva narsukot´ta,
ennem kui neida neiusida,
kel olid liiad litsi viisid,
kel olid pooled pordu viisid
²⁵ ja ometi olid tal oora viisid!”

EKS 1, 38 – A. Kruusberg < Juula Neidoff (1913).

Poistenälg + Peetud neid.

320

2a.

Neidud, neidud noorukesed,
mis te endast arvate,
et te poisse põlgate,
noorimehi laidate!
⁵ Küll teil astub uusi aega
ja teil astub teisi põlvi.
Küll käite küla-külalta,
küll käite tänav-tänavalta,

küll käite pere-perelta,
¹⁰ palud pereidekesta,
palud peretaadikesta:
“Andke see poega minule,
mis teil kiigub kätki’elle,
õõtsub õbeelme’elle,
¹⁵ nõrgub nõrgale veole!”

E, StK 37, 164/5 (4) < Paide khk., Kureküla – A. Palm < Jüri Preema (1926).

321

2b.

Tütarlapsed noorukesed,
miks te poissa põlgate,
noorimehi laidate!
Küll teil astub uusi aegi
⁵ ja teil tuleb teisi põlvi,
kui käite küla-külalta
ja käite pere-perelta:

“Anna see poega minule!
Kulla pereidekene,
¹⁰ kulla peretaadikene,
anna see poega minule,
mis sul kiigub kätki’elle,
õõtsub hõbehelme’elle,
nõrgub nõrgale veole!”

E, StK 40, 46 (74) < Paide khk., Kureküla – R. Viidebaum < Jüri Preema (1927).

189. NEIUD NUTSID, KUNI PURJED PAISTSID

1.

322

Senni nutsid neiud noored,
kahatsesid karrat-pärjad,
senni kui paistsid laevapurjed.

Kui jäid paistmast laevapurjed,

⁵ siis jäid neiud nuttemasta,
kahatsemast karrat-pärjad,
ulgumast jäid uued kuued.

H, Gr. Qu., 182 (68) < Paide khk. – A. Hanson (1892).

Trükitud: ERIA nr. 3625 (lt. 1735: Neiud nutsid, kuni purjed paistsid, var. 2).

Poiste lorilaulud rikutud tüdrukutest

190. TÛTAR RIKUTUD

1.

323

Isa uugas ja ema nuttis,
et tema tütar rikutud,
Talina kaldani kallal käinud.

Kust see ull on siia tulnud?
⁵ Rakvere tilulemma teelt tema tulnud,
Peeterburi Pikaristi nusumas käinud!

H II 1, 656 (850) < Jõhvi khk., Puru k. < Paide khk.? < Peetri khk. – O. Kallas, M. Ostrov < Leena Randmer (1888).

Trükitud: VK VIII nr. 2318 (lt. 775: Tütar rikutud).

191. KARU KAIE KISKUNUD

1.

324

Et hunt oli Anne ammustanud,
karu Kaie kiskunud,
madu oli nõeland meie Maie
alt aga jala, pealt aga jala.

H II 54, 189 (95) < Paide ja Türi khk. – O. J. Siiun (1895).

325

2.

Tibu oli nokkind Tiiu reied,
karu oli kiskund Kaie reied,
part oli paksu Maie reied,
unt oli Anne ammustanud.

E, StK 37, 187 (34) < Paide khk., Kureküla – A. Palm < Jüri Preema (1926).

326

3.

Iiu-tiiu Tiiu reied,
karu oli kiskund Kaie reied,
unt oli Anne ammustanud
ja madu Marit maitsenud.

ERA II 14, 42 (4) < Anna khk., Eivere vk. – R. Viidebaum < Leena Adams (alaline Anna v. elanik), (1929).

192. VARASTAS KUIVAMAST

327

1.

Läksin metsa, jäin magama,
põesa alla puhkamaie.
Tuli tuuli, tõstis tormi,
aas mu aerud pal'la'aksi,
⁵ aas mu vitu vetta täis.
Ma panin vitu kuivamaie,
kase otsa kahkumaie.
Tuli kulli kurjaküüsi,

viis tema oopis kuivamasta,
¹⁰ kase otsast kahkumasta.
Külapoiss jäi nuttemaie,
nuttemaie, ihkamaie:
“Oh seda kurja kullikesta,
kus tema viis minu kannikese,
¹⁵ ilusama mängikese!”

E, StK 37, 166/7 (6) < Paide khk., Kureküla – A. Palm < Jüri Preema (1926).

193. NEITSIAU ÄRA VIIDUD

1.

328

Läksin metsa pähkelille,
mäe aga peale sõsterille.
Läksin metsa, jäin magama,
põesa alla puhkamaie.
⁵ Tuli tuul ja tõstis tormi,
aas mu aerud pal'la'aksi.

Tuli võeras, võttis korra,
teine võttis teise korra,
kolmas viis ära koguni.
¹⁰ Külapoiss sai lahti vantsimesta,
pimedal ööl hulkumesta.

E, StK 37, 167/8 (7) < Paide khk., Kureküla – A. Palm < Jüri Preema (1926).

Poissmehed

194. VÕTAKS NAISE, KARDAB LAPSE SÜNDIMIST

1.

329

Muidu võtaks naise noore –
kardan noore nuttevada,
kätki tuppa toodevad,
vibu parssi pandavad:

⁵ ära tema pistis äia silmad,
äia silmad, ämma silmad,
ää küüraka küdide silmad,
narmasjalgas nadude silmad.

HI 7, 64 (67) < Paide ja Türi khk. – O. J. Siiun (1894).

195. SÄNG JA MÄNGITAJA

1.

330

Mul põld sängi, mul põld mängi,
mul põld sängil mängitajad,
karavatil kargutajad.

Las saan sängi, siis saan mängi,
⁵ siis saan sängil mängitaja,
karavatil kargutaja.

HI 7, 39 (25) < Paide ja Türi khk. – O. J. Siiun (1894).

196. NAISE TEGEMINE

331

1a.

Muile vaimul oli kui nina,
ebas mul vaimul põlnudki.
Vottasin mina kuusin käba,
tegin mina omal vaimu nina.

⁵ Övan [hüva?] nina, kaunis nina,
kuusin käbas, nii näi teed käia,
omale vaimole kantsa [katsoa?].

Kk.: 6. nai.

Aus d. Gegend v. Weissenstein, aufg. v. F. Russow. Soll v. e. eingewanderten Finnen in neuerer Zeit verfasst sein.

EKÜ, F 232 f², 66 (316) < Paide khk. – F. Russow (~1850), ümb. kirj. H. Neus.

332

1b.

Erinevused variandist 1a: 4. v. vaimus – 5. v. Hövan – 6. v. käbast – 7. v. vaimule.
Lisatud:

Tibu, tibu taaradi,
kampusi naudi,
keerlingi, veerlingi,
runstikki naudi.

Kk.: 1. Tibbo tibbo taradi.

Aufg v. F. Russow. Ein zweites Bruchstück v. 316 [Naise tegemine, var. 1a], worin bei d. zweiten Aufnahme sich ergab: v. 4 waimus; v. 5 Hövan; v. 6 käbast; v. 7 waimule.

EKÜ, F232 f², 77 (337) < Paide khk. – F. Russow (~1850), ümb. kirj. H. Neus.

333

2.

Kõigil olid naised,
mul põld naist.
Teste naistel olid nisad,
minu naisel põld nisasid.
⁵ Läksin aga aeda,
võtsin kaksi kapsipeada,

neist sain oma naisel nisad.
Kõigi naistel olid reied,
minu naisel põld reisi.
¹⁰ Võtsin vana ruuna reied,
neist sain oma naisel reied.

HI 7, 34 (11) < Paide ja Türi khk. – O. J. Siiun (1894).

Kui põle naisel nisada,
võta kaksi küpse kaali,
siis saad naisele nisada!

ERA II 14, 285 (22) < Anna khk., Leedu as. – R. Viidebaum < Ann Voormuth, elanud ka Peetri ja Paide khk. (1929).

197. VILETS POISSMEHEPÕLI

1.

335

Et poissme-põli, vilets põli,
et tema peab öösse ulkuma,
lee-aga-lõukal tukkuma,

lakast lauta kukkuma.
⁵ Oleks mul üks naisenarmas,
see oleks minu meelest armas!

H II 54, 187 (89) < Paide ja Türi khk. – O. J. Siiun (1895).

ARMASTUS JA KOSJAD

IGATSUS ARMSAMA JÄRELE JA KAASAVALIK

198. ÕUNAPUU

336

1.

Mõelge, mõelge, neiud noored,
arvake, poisid agarad,
mis see sealta mäelta paistab?

Õunapuu sealta mäelta paistab.

⁵ Mitu oksa õunapuule,
mitu õita oksalagi?

Kolm oli õita oksalagi:

üks oli metitud meele,

¹⁰ teine vaksitud vahale,
kolmas kulla kirjutetud.

Mis oli metitud meele –
see mu enese oksa;

mis oli vaksitud vahale –

¹⁵ see oli minu peigu oksa;

mis oli kullal kirjutetud –
seega proovin poissisida,

noomin noorida mehida,

kas on vile viina pääle

²⁰ või on sale saia pääle,

kaval õllekannudelle.

H II 1, 270 (399) < Jõhvi khk., Puru k. < Paide khk.? < Peetri khk. – O. Kallas, M. Ostrov < Leena Randmer (1888).

Trükitud: VK VIII nr. 1305 (lt. 479: Kolm õuna, var. 1).

337

2.

Mis siin meie õue all?

Meri meie õue all,
õunapuu mere kalda all.

Mitu oksa õunapuul,

⁵ mitu õit on oksal külles?

Kuus õit on oksal külles,

seitse õuna õie külles:

eha poolt õunad ilusad,

päeva poolt õunad punased,

¹⁰ koidu poolt õunad kollased.

Tuli üks tuuline ilma,

sattus üsna sadune päeva,

raputas õunad meresse.

Kes oli nobe noppima?

¹⁵ Mai oli nobe noppima:

noppis kuldse korvitäie

ja ka vaskse vaagnatäie,

särjesapi sarjatäie.

Kes oli hoolas otsimaie?

²⁰ Hans oli hoolas otsimaie:

otsis kuldse korvitäie

ja ka vaskse vaagnatäie,

särjesapi sarjatäie.

H II 26, 914 (13) < Pilstivere khk., Imavere krkm. < Paide l. – E. Türk (neiu), (1889).

199. NEIU LÄHEB, KELLELE LOODUD

1.

338

Sellel mina lähen, kel on loodud!
Oleks tema ooned upakille,
karjalaudad küllakille,
tuba tueda na'ale,
⁵ahi or'kide vahele,
kui aga saan mehe meelease,

abikaasa armulese!
Ehk ma teeksin süüdi suure ulga,
kahju teeksin kaela murru,
¹⁰ikka ta mo pead silitab,
katsub kaela elmesida!

EKS 1, 35 < Paide l. – A. Kruusberg < Juula Neidoff, snd. Tikker (1913).

200. KUS ARMAST NÄGIN?

1.

339

Kus ma nägin oma armu?
Läks ta üle Rootsi turu
sini-halli säluga
ja pisikese paadiga.

HI 7, 38 (22) < Paide ja Türi khk. – O. J. Siiun (1894).

201. KAASA KAUGEL

1.

340

Mis mina kardan luuledessa,
luuledessa, lauledessa!
Ega mo oma siin ei ole
ega mo kaasa siin ei kasva –
⁵minu oma Hollandissa,
minu kaasa kauge'ella,
minu peigu Peipisissa,
üva mees üle mereda.
Püüab aga kallile kalada,
¹⁰armsa'ale ahvenida:

esmaspäe toob eeringida,
teisipäe toob tintisida,
kesknest toob kena kalada,
neljapäida ahvenida,
¹⁵reede Riia rääbusida,
laupa laia latikuida,
pühapäe püü kalada!
Tuul tal viigu tervisida,
Riia rajad raamatuida,
²⁰pilved pikkada igada!

H II 1, 279 (412) < Jõhvi khk., Puru k. < Paide khk.? < Peetri khk. – O. Kallas, M. Ostrov < Leena Randmer (1888).

Trükitud: VK VIII nr. 1310 (lt. 481: Kaasa kaugel).

341

Üks, mis hoolin hullates,
kaks, mis kardan karates!

Minu oma siin ei ole,
minu kaasa siin ei kasva –
⁵ minu oma hulga maad
ja minu kaasa kaugel maal,
minu peiu Peipses,
minu [oma] üle mereda,
joodab järvel hobusta,
¹⁰ üle mere mustakesta,

Kk.: 1. mis oli.

H II 26, 915 (18) < Pilstvere khk., Imavere krkm. < Paide I. – E. Türk (neiu), (1889).

2.

kivi pealta kimmelida,
paa pealta päitsekesta.

Tuul tal viigu terviksid
ja ajateivad armuksid,
¹⁵ pilved pikka igada,
taevas tarka meeleast!
Veelained rutust tõtke
Peipsi randa peiule,
sõnumid siis viige talle,
²⁰ minu armsa kaasale!

342

Üks mina hoolin hõisatessa,
kaks mina kardan karjudessa,
vähe välja üteldessa!

Minu oma siin ei ole,
⁵ minu kaasa siin ei kasva –
minu oma Hollandissa,
minu kaasa kauge'ella,
mees hüva üle merede,
kaas' hüva üle kalade,
¹⁰ joodab järvela hoosta.

Kus tema hüpitab hoosta,
sinna hoone hüpitelleb;
kus tema tantsitab hoosta,
sinna talli tantsitelleb;
¹⁵ kus tema keeritab hoosta,
sinna kirik keeritelleb.

Läbi lähen mehise metsa,
läbi poisise tänava –

Kk.: 1. olin.

H, Gr. Qu., 147/8 (14) < Paide khk. – A. Hanson (1892).

Kaasa kaugel + Ei pelga poisse + Pead ei anta poiste piirda.

3.

pead ei pista põuenegi,
²⁰ kätt ei käena rättikussa,
juust ei varjule vajuta,
pea viin kodu eide piirda!

Kui ei piira hea eite,
küll siis piirab tarka taati;
²⁵ kui ei piira tarka taati,
küll siis piirab mu õde;
kui ei piira mu õdekene,
küll siis piirab venda noori;
kui ei piira venda noori,
³⁰ küll siis piirab peidmees noori;
kui ei piira peidu noori,
küll siis piirab kaasa kallis;
kui ei piira kaasa kallis –
juuks las kannuni kasuda,
³⁵ säärimarjani magada!

202. MAGAKSIN POISI SÜLES

1.

343

Magada mina tahaksin,
magada Mardi süles,
Hansu alla vaipadessa,

Kaarli kalli kuubedessa,
⁵ Peetri pikisse linusse,
Tõnu tõrvariietessa!

H II 1, 653 (843) < Jõhvi khk., Puru k. < Paide khk.? < Peetri khk. – O. Kallas, M. Ostrov < Leena Randmer (1888).

Trükitud: VK VIII nr. 1318 (lt. 487: Magaksin poisi süles).

203. PANE SEE TÜTAR MINULE!

1.

344

Ema, ella memmekene,
pane see tütar mehele,
mis teil kiigub kätkiessa,
alla parde paeladessa!
⁵ Kui ei pane – ei palugi!
Saagu koju kolletama,

aja ääre allitama,
seina ääre seenetama!
Kuusk tal kasvagu kulmu pääle,
¹⁰ kask tal kasvagu kaela pääle,
niinepuu nisade pääle,
kadakas karvade vahele.

H II 1, 277 (410) < Jõhvi khk., Puru k. < Paide khk.? < Peetri khk. – O. Kallas, M. Ostrov < Leena Randmer (1888).

Trükitud: VK VIII nr. 1333 (lt. 493: Pane see tütar minule, var. 1).

204. RATASSÄNG

1.

345

Jaanikene, kaanikene,
tee mul saksa saanikene,
ratastega sängikene:
sui mina veeretan vilusse,
⁵ talvel ahu paistele,
kevade kesaväljale!
Sai tema saani valmis teinud,

aas ta äia ukse ette,
aas ta ämma ukse ette.
¹⁰ Mis sel saanil vaja aga?
Hobu ette ostemata,
rangid kaela katsumata,
tekk oli ette tegemata,
neiu peale nõudemata.

H, Gr. Qu., 195/6 (98) < Paide khk. – A. Hanson (1892).

Tee mulle saan + Ratassäng + Saani tegemine.

205. ÖÖSI ÜKSI

346

1.

Las tuleb lauba õhtukene,
pühapane päevakene:
eit lääb toadiga magama,
õde lääb oma mehega,
⁵ vend lääb noore noorikuga –
ma lään nuttes nurga poole,
tükin tühja söngi poole:

kõik on külmad küllelauad,
ärmatand olid äärelauad,
¹⁰ udused olid otsalauad,
seenetand olid seinapalgid.
Pööran külle – leian külma,
pööran selja – leian seina.

H II 13, 643 (20) < Paide ja Türi khk. – K. Türk (1889).

347

2.

Isa lääb oma naisega,
vend lääb noore noorikuga –
ma lään nuttes nurga poole,

tükin tühja söngi poole,
⁵ kobistan vana kasukast.

H II 57, 687 (2) < Paide l. – A. Hanson (1896).

348

3.

Mud'u mina elaks ööd kui päevad,
õhtu ju üle ajaksin –
tuleb see õnnis õhtukene:
eit läheb taadiga magama,
⁵ vend läheb noore noorikuga,
õde läheb oma mehega –
ma läen nuttes nurga poole,

toogin tühja söngi poole,
rabistan vana kasukast:
¹⁰ pööran sel'la, leian seina,
võtan kirbuga kõnelda,
lutikaga lüüa lusti.
Lutikas luu närib,
kirbud ju keha õgivad.

E, StK 37, 160 (6) < Paide khk., Kureküla – A. Palm < Jüri Preema (1926).

Kõik ajad mina ajaksin,
 kõik päevad mina peaksin –
 kui tuleb õnnis õhtuke,
 vilets videvikuke,
⁵ pühapäine pikka päeva,
 siis eit läheb taadiga magama,
 õde läheb oma mehega,
 vend läheb noore noorikuga –
 mina lähen nuttes nurga poole,
¹⁰ tükkin tühja süngi poole:

tümiseb see tühja süngi,
 koliseb see kolm-aga-lauda –
 külmad on mul küljelauad,
 härmad on mul äärelauad.
¹⁵ Siis kobistan vana kasukast:
 “Hea oled sina härgis olla,
 parem parsil magada,
 ennem kui kurja kaindlas
 ja vihasema vaiba all
²⁰ ja tigidama teki all!”

ERA II 22, 203/4 (1) < Anna khk., Võõbu k., Pohlassaare t. – Linda Sark (1929).

Õösi ükski + Parem vana kasuka all kui kurja kaenlas.

TULE MULLE

206. PEKS EHETE ASEMEL

1.

350

Mis sa kurdad mulle tulles,
 mulle tulles, mulle saades!
 Ma tuon Riias ristid sulle,
 Riia linnast ristid sulle,
⁵ Kuresaarest kaelakrooni,
 poest tuon sulle pika põlle,
 Tontisaarest tohvimütsi!
 Et las ütlen ümber jälle,

uuest muile sõnule,
¹⁰ jälle vana järje pääle.
 Lööd mul rusikaga vastu rindu –
 see sinu Riia ristikene;
 käänad kaela kahekorra –
 see su Kuresaare kaelakrooni;
¹⁵ peksad põlvijed punaseks –
 see sinu poe pikka põlle!

H II 1, 651 (837) < Jõhvi khk., Puru k. < Paide khk.? < Peetri khk. – O. Kallas, M. Ostrov < Leena Randmer (1888).

Trükitud: VK VIII nr. 1354 (lt. 501: Peks ehete asemel).

207. PANEN HÕLBULE TÖÖLE

351

1.

Mis sa kurdad mulle tulles,
mulle tulles, mulle saades,
mulle, noorile mehele,
kübarpeale kõrge'elle?

⁵ Ma panen õlbule tööle:
päävaks peada otsimaie,

aastaks aset tegema!

Mis sa tühja kiiteleksid,
oma aega viiteleksid!

¹⁰ Ei ma eile käinud teile,
tunaeile tulnud teile.

H II 1, 285 (422) < Jõhvi khk., Puru k. < Paide khk.? < Peetri khk. – O. Kallas, M. Ostrov < Leena Randmer (1888).

Trükitud: VK VIII nr. 1357 (lt. 503: Panen hõlbule tööle, var. 1).

352

2.

Neitsikene noorukene,
miks sa mullu mul ei tulnud?
Ma panen su hõlbule tööle:
suiks panen sukka tegema,
⁵ päävaks pead otsima,
aastaks aset tegema.

Neiu mõistab, jälle kostab:
“Ole vait, sina poisikene,
ei mina tule sinule,
¹⁰ sinule seateule,
musta mulla pöörajalle,
kübara kautajalle,
hobuse vahetajalle,
kõrtsijuuja, lakkujalle!”

¹⁵ Mina mõistan, jälle kosten:

“Tule ikke, neitsikene,
tule mulle, muiskurille,
sulaselle, suiskurille!
Ma toon Riiast rinnarätte,
²⁰ Amblast toon aluspalaka,
turult toon sitsipõllekese.”

Neiu mõistab, jälle kostab:
“Ole vait, sina poisikene –
²⁵ vemmal toob verise põlle,
matar maksakarvalise,
rusikas aga ruudulise,
aiateivas ammulise;
tomingas on turjakulli,
³⁰ aiateibas augukrantsi,
remmelgas on riekoera!”

H II 13, 637/8 (8) < Paide ja Türi khk. – K. Türk (1889).

Panen hõlbule tööle + Peks ehete asemel.

Neitsikene noorukene,
tule mulle, mul on külla,
tule minu külla hoidemaie,
vara järel vaatamaie!

⁵ Ma panen hõlbule tööle:
suiks panen suuda andemaie,
päavaks pääda otsimaie,
aastaks aset tegema.

Ma teen kaerad katusele,
¹⁰ ma teen linad ligidalle,
ma teen odrad õue alla.

Neiu vasta kosteleksi:
“Saan mina sulle saanudeksi,
jälle sulle jäänudeksi,

¹⁵ sa teed kaerad kaugelle,
linad poole linna teesse,
odrad mäe orgudesse.

Sellel lähen, kel on loodud!

Oleks tema hooned upakille,

²⁰ karjalaudad kallakille,
tuba tugede najale,
kui saan mehe meelelise,
abikaasa armulise!

Teen mina süüdi suure hulga,

²⁵ kahju teeksin kaela murru,
ikka ta mu pead silitab,
katsub kaela helmesida!”

EKS 1, 136/7 (13) < Paide l. – A. Kruusberg < Juula Neidoff, snd. Tikker (1904).

Panen hõlbule tööle + Külvan kaerad katusele + Neiu läheb, kellele loodud.

Neitsikene noorukene,
tule mulle, mul on külla,
tule minu külla oidemaie,
vara järel vaatamaie!

⁵ Ma panen õlbule tööle:
suiks panen suuda andemaie,
päavaks peada otsimaie.

Ma teen linad ligidalle,

ma teen kaerad katusele,
¹⁰ odrad endi õuve alla.

Neiu aga mõistab, vastu kostab:

“Saan mina sulle saanudeksi,
jälle sulle jäänudeksi,
sa teed kaerad kaugelle,

¹⁵ linad poole linna teele,
odrad mää orgudesse.”

EKS 1, 37 – A. Kruusberg < Juula Neidoff (1913).

Panen hõlbule tööle + Külvan kaerad katusele.

208. KAEV KAUGEL – KÜLLAP HÄRJAD VEE VEAVAL!

355

1.

Võiu ma Mari madala,
vaene aga veike Liisukene!

Kui käisid käsud järele,
viied viinad, kuued kruusid –
⁵ mis sa kardad, mis sa kurdad
meile tulles, meile saades,
mulle, noorile mehile,
kübaralle kõrge'elle,
vammusvööle valge'elle?
¹⁰ Et meil kaugel karjalaadad,

vesi viie versta taga?
Külap ärjad vee veavad,
ruunad tōrred tōmutavad!

Ma teen rennid reia-alla
¹⁵ ja teen õue uued aidad:
seinad teen sealihasta,
põrandad põrssapekista,
katuse kanalihasta,
sarikad sikusarvista!

Kk.: 2. laene – 12. veevad.

H III 18, 38/9 (2) < Paide l. – O. J. Siin (1894).

Trükitud: ERIA nr. 4926 (lt. 2331: Tule mulle! red. O₂: Kas on kaugel kaevutee?)

Kaev kaugel – küllap härjad vee veavad + Teen õue uued aidad.

209. ILUS NEIU, TULE MULLE!

356

1.

Ilus tüdruk, ilus tüdruk, valge mamsel,
kas sa lubad, kas sa lubad mulle tulla,
mulle tulla, mulle tulla, minu olla?
Raha-rikkust, raha-rikkust mul ei ole,
⁵ leivapuudust, leivapuudust mul ei tule.
Aida tegin, aida tegin anelihast,
katus peale, katus peale kanalihast.

ERA II 14, 171 (5) < Anna khk., Eivere vk. – R. Viidebaum < Ants Veideman (1929).

Ilus neiu, tule mulle (rl/ul) + Ait nooriku magada.

Ilus tüdruk, ilus tüdruk, valge mamsel,
kas sa lubad, kas sa lubad mulle tulla,
mulle tulla, mulle tulla, mulle olla?

Ma teen aida, ma teen aida anelihast,
⁵ katus peale, katus peale kanamunast,
sisse panen, sisse panen siidisängi,
sängi sisse, sängi sisse siidimängi,
mängi juure, mängi juure pruudiroosi krantsi,
juure panen, juure panen junkrupoisi.

¹⁰ Istu maha, istu maha einte peale,
käsi poisi, käsi poisi kaela peale
niikui sulist, niikui sulist padja peale!
(Kõik värvid korduvad.)

ERA II 31, 243/4 (4) < Paide khk., Mäo v., Seinapalu k. – H. Neumann < Maria Laube (1930).

Ilus neiu, tule mulle (rl/ul) + Ait nooriku magada.

KEDA VÕTTA, KEDA JÄTTA

210. MA POLE TATI TARVITADA

1.

358

Ema, ella memmekene,
kandsid ilmale ilusa,
maa peäle maalikese
meestel meeleaiguseksa,
⁵ poistel pooleks vihaksa!

Siin mind tahtvad tatimokad,
ilamokad mind imuvad,

koolamokad mind kosivad.

Ma pole, ila, so imule,
¹⁰ tatilõua tarviline:
pillad tatti naise pääle,
ila mo, ilusa, pääle,
koola kulla põlle pääle!

H II 1, 276 (407) < Jõhvi khk., Puru k. < Paide khk.? < Peetri khk. – O. Kallas, M. Ostrov < Leena Randmer (1888).

Trükitud: ERIA nr. 4612 (lt. 2206: Ma pole tati tarvitada) ja VK VIII nr. 1389 (lt. 511: Ma pole tati tarvitada).

211. VAHELT VAESLAPS

359

1.

Kui ma läksin kõrtsist välja
nägin mina palju nalja!
Sääl oli neli neitsi-riita:
ees olid elmeskaelad,
⁵ taga olid taalderkaelad,
keskel on kenad õbedad,
siis on vahel vaesedlapsed.
Mina vahin ja vaatan:
ma ei taha eesta elmeskaela

¹⁰ ega taha tagant taalderkaela,
keskelt ei kena õbedad –
ma tahan vahelt vaestalasta,
otsast tahan orja järgemista!
See on, tüdruk, tööda teinud,
¹⁵ vaenelaps on vaeva näinud –
see sünnib minu sülesse,
see mahub minu majasse,
ulatab mo oonettesse!

H II 1, 277 (409) < Jõhvi khk., Puru k. < Paide khk.? < Peetri khk. – O. Kallas, M. Ostrov < Leena Randmer (1888).

Trükitud: VK VIII nr. 1411 (lt. 515: Vahelt vaene, var. 1).

360

2a.

Vennakene ellakene,
kui lääd naesta nõudemaie,
pruudikesta püüdemaie,
taimekesta tahtemaie,
⁵ ää otsi ilmast ilusat,
ää vahi ilmast valge'eida,
ää sihi ilma sirge'eida –

võta vahelt vaenelaps,
otsast orja järgemine,
¹⁰ kis oskab kangast kududa,
õbesuga õõtsutada,
vaskivarvu veeretada,
tinaniisi nikutada!

H II 13, 648 (36) < Paide ja Türi khk. – K. Türk (1889).

361

2b.

Vennakene ellakene,
kui lääd naista nõudemaie,
pruudikesta püüdemaie,
taimekest tahtemaie,
⁵ ää otsi ilmast ilusat,

ää vahi ilma valgeida,
ää vahi ilma sirgeida –
võta vahelt vaenelaps,
otsast orja järgemine,
¹⁰ kis oskab kangast kududa,

hõbesuga õõtsutada,
vaskivarva veeretada,
tinaniisi nikudada!

H II 26, 912 (8) < Pilstvere khk., Imavere krkm. < Paide l. – E. Türk (neiu), (1889).

212. KES SAAB VAESE – SAAB NAISE

1. 362

Kes saab vaese, see saab naese,	kena oli kirikuteel,
kes saab kehva, võib elada.	⁵ uhke kõrtsi uluall,
See oli välku välja peal,	tore oli kodu toassa.

H II 13, 642 (18) < Paide ja Türi khk. – K. Türk (1889).

213. TUNNEN TUIMA

1. 363

Ellakene vennakene,	⁵ lakast tunneb laisa neiu:
kui läed naista võttemaie –	tuimal neiuul tukka pikka,
võta õde õlma alla!	laisal neiuul lakka laia,
Õde tunneb tuima neiu,	litsil lipsakad juused!

H II 1, 284 (420) < Jõhvi khk., Puru k. < Paide khk.? < Peetri khk. – O. Kallas, M. Ostrov < Leena Randmer (1888).

Trükitud: VK VIII nr. 1416 (lt. 519: Tunnen tuima neiu).

214. NEIU EI LÄHE KARJASELE

1. 364

Enne mina lähen varga' alle,	uduselle ommingulle,
ala aida kiskujalle,	varaselle valge' elle.
enne kui lähen karjatselle!	Udu mul rikub uue kuue,
Karjane kaotab karja –	sadu mul rikub saaniteki,
⁵ aab aga minda otsimaie	¹⁰ kaste valge'e kasuka,

ärmatus isa obuse.

Too mul tekki, võta see vaiba,
pühi mo obu igista,
äiga sadul saastastagi!

H II 1, 283 (419) < Jõhvi khk., Puru k. < Paide khk.? < Peetri khk. – O. Kallas, M. Ostrov < Leena Randmer (1888).

Trükitud: VK VIII nr. 1436 (lt. 526: Neiu ei lähe karjasele).

Neiu ei lähe karjasele + Halva ilmaga teel.

215. KAASA EI PANE KASVAMA

365

1.

Õde hella, eks mina üteln,
nadu noori, eks mina noomind,
kaasa kallis, eks mina üteln,
sõber hella, eks mina sõidelnd –
⁵ ää mine noorelta mehele,
kasvemata kaasa'elle!

Kaas ei pane kasvamaie,

mees ei meelta võttemaie –
kaas aga pärib kanga'aida,
¹⁰ mees aga meeliriide'eida,
iga lõuna lõuendida,
iga kuus tahab uuta kuube,
iga päev tahab valget särki.

H, Gr. Qu., 164/5 (34) < Paide khk. – A. Hanson (1892).

366

2a.

Neitsikene noorukene,
ää mine noorelta mehele,
kasvamata kaasadelle!
Kaas ei pane kasvamaie,
⁵ mees ei meelta võttemaie –
kaasa küsib kanga'aida,
iga kuus tahab uuta kuube,
nädalis ta'ab nelja särki,
veerand kuus ta'ab viltseid püksa,
¹⁰ aastas kahte kasukasta.

Kui ei, kui ei, neitsikene,

kui ei saa kuus uuta kuube,
nädalis ei nelja särki,
veerand kuus ei viltseid püksa,
¹⁵ aastas kahte kasukasta,
siis tuleb vemmal vehkimaie,
käsikämmal klähmimaie.

Rusikas sul ruuduline,
mater maksakarvaline,
²⁰ vemmal sul veevidaja,
kuntsik kaasa kaisutaja.

EKS 1, 135/6 (12) < Paide l. – A. Kruusberg < Juula Neidoff, snd. Tikker (1904).

Kaasa ei pane kasvama + Peks ehete asemel.

Neitsikene noorukene,
ära mine noorelta mehele,
kasvamata kaasadele!

Kaas ei pane kasvamaie,
⁵ mees ei meelta võttemaie –
kaasa küsib kangaida,
mees tahab meelel riideida,
iga kuu tahab uuta kuube,
nädalas tahab nelja särki,
¹⁰ veerand kuus tahab viltseid püksa,
aastas kahte kasukast.

Kui ei, kui ei neid sigine,
ei saa kuus uuta kuube,
nädalas ei nelja särki,
¹⁵ veerand kuus ei viltseid püksa,
aastas kahte kasukast,
siis tuleb vemmal vehkima,
käsikämmal klähmima.

Rusikas sul ruudulene,
²⁰ matter maksakarvalene,
vemmal sul veevidaja,
kan´sik kaasa kaisutaja.

EKS 1, 36 – A. Kruusberg < Juula Neidoff (1913).

Kaasa ei pane kasvama + Peks ehete asemel.

Ära püia minna mehele,
noorelt naeseks saamaje!

Mis läheb meeletu mehele,
kasvamata kaasadele –
⁵ mees ei pane meeldima,
kaas ei pane kasvama –
mees tahab maani riide´eida,
kaasu küsib kangasida,

iga kuus tahab uuta kuube,
¹⁰ nädalis tahab nelja särki,
aastas kahte kasukad.

Kui ep saa seda sinulda,
piht siis tunneb piitsa,
turi tuppede vermeid,
¹⁵ maitseb pannelde magusat.

EKS 15, 3/4 (2) < Paide l. – A. Tobro (1909).

Õde hella, eks ma üteld,
nadu noori, eks ma noomind –
ää mine noorelta mehele,
kasvamata kaasadele!

⁵ Kaas ei pane kasvamaie,
mees ei meelta võttemaie –

kaasa küsib kanga´aida,
mees aga meeleriide´eida.

Kui ei saand seda temale,
¹⁰ siis oli vemmal vehkimas,
käsikämmal klähmimas.

Kk.: 1. es – 2. es.

E 64368 (2) < Paide l. – M. Pralits (1929).

216. VARA TÕTTU VANALE

370

1.

Vara tõttu lähen vanale,
raha tõttu raipelle –
vanal on vara parem,

rahakott on raskem,
⁵ kirstukaas on kindelema.

H, Gr. Qu., 183 (71) < Paide khk. – A. Hanson (1892).

217. ENNEM SÕLED SÕNNI KAELA!

371

1.

Oleks minu olemine,
teiseks minu tegemine,
küll ma teaksin, mis ma teeksin:
ma paneks sõled sõnni kaela,
⁵ rublatükid emiste kaela,

ennegu nende neidiste kaela,
kes olid sõnnide sositud,
alli ärgade aetud,
emalammaste positud.

E, StK 37, 173/4 (13) < Paide khk., Kureküla – A. Palm < Jüri Preema (1926).

KOSJAD

218. KOSJADE OOTEL

372

1.

Nõtkutakse, räägitakse –
viinakruusi täidetakse;
nõtkutakse, räägitakse –
küll ehk kosja tulduneksi;
⁵ nõtkutakse, räägitakse –
ehk mul kingi katsutakse;
nõtkutakse, räägitakse –
poes mul põlle lõigatakse,
küll ehk linna minnetaksi!

¹⁰ Linna läks mu linnukene,
alevisse armukene,
turule minu tuike,
kalaranda kaasukene.
Tuleb koju või ep tule,
¹⁵ toob saia või ep too?
Ei ma ooli saia pärast
ega linnaleiva pärast.
Jäägu saiad soode peale,

linnaleivad liiva peale,
²⁰ tubakas jäägu turule,
viharohud Viiburissa,
paharohtu Paide'esse!
Tuleks ta minu toeksi,

astuks ta minu abiksi!
²⁵ Saaks ta saanil sõitjaksi,
kodara kolistajaksi,
reetalla tantsijaksi!

H. Neus, Ehstnische Volkslieder II. Tallinn 1851, lk. 245/6 (74a) < Paide khk. – F. Russow (–1850).

Kosjade ootel + Linna läks mu linnukene.

219. KOSILANE EI TULE – KARDAB RAHA RAISATA

1.

373

Hulluks läinud hooste silmad,
hulluks läinud sõitja silmad,
pimedaks läind peiu silmad,
et ei tohtind meile tulla,
⁵ hobust õue ajada,
varssa ei varnule siduda –
kartsid kukkuri kuluma,

palju raha raiskamaie.
Et minu eit oli enne surnud,
¹⁰ enne surnud, ammu surnud,
sest minu eit oli ammu ostnud,
enne ostnud, ammu ostnud –
siis viisid Riia ristidessa,
naksud kõrva naksudesse.

Kk.: 14. karva.

H II 26, 916 (19) < Pilstvere khk., Imavere krkm. < Paide l. – E. Türk (neiu), (1889).

220. MEES EI VÕTA, EI JÄTA

1.

374

Mehele läheksin, mees ei võta,
koju jääksin, poiss ei jäta.
Ei see hulluke unusta,

ei see jätis jäta minda –
⁵ mina jätiste jäokse,
huulispillide osakse.

H, Gr. Qu., 182 (66) < Paide khk. – A. Hanson (1892).

221. TULE MULT LUBA KÜSIMA!

375

1.

Poisikene, luisukene,
kui läed naista võttemaie,
tule mult luba küsima!

Ma annan aidast uue kuue,
⁵ latterist toon laugu täku,
totterist toa obuse,
siis mine Koiki kosjamaie!

Koigi kupjal kolmi tütart:
üks oli Anne, teine Kaie,
¹⁰ kolmas libe Liisukene.
Anned mulle anneti,
Kaied mulle kaubeldi –
Liisud ma ise immustin!

H II 1, 284 (421) < Jõhvi khk., Puru k. < Paide khk.? < Peetri khk. – O. Kallas, M. Ostrov < Leena Randmer (1888).

Trükitud: VK VIII nr. 1449 (lt. 535: Tule mult luba küsima, var. 1).

Tule mult luba küsima + Kupja kolm tütart.

376

2.

Hellakene vennakene,
kui lääd naist aga võttemaie,
pärjakesta püüdemaie,
tule mult luba küsima!

⁵ Ma annan aidast uue kuue,
keldrist kena kübara,
varna otsast vaskepiitsa,
latterista laia laugu,

laia laugule sadula,
¹⁰ sadulasse saksa poisi,
saksa poisile kübara,
kübarale kuldapaela,
kudujale kuldamõeka,
valajale vaskivormi.
¹⁵ Tiramp-tiramp-tirallalla!

H I 7, 37 (18) < Paide ja Türi khk. – O. J. Siiun (1894).

Tule mult luba küsima + Lauldud hobu ja sadul.

377

3.

Hel - la - ke - ne ven - na - ke - ne, kui läed nais - ta võt - te - mai - e...

Ellakene vennakene,
kui läed naista võttemaie,
tule mult luba küsima!

Ma annan aidast uue kuue,
⁵ kelderist kena kübara.

EÜS VIII 734 (325) < Anna khk., Puiatu k. – V. Rosenstrauch < Ann Ots (1911).

Viis: EÜS VIII 503 (102) – P. Penna (1911).

4.

378

Ellakene vennakene,
kui läed naista võttemaie,
tule mult luba küsima!

Ma annan tallist alli täku,
⁵ varna otsast vaskse piitsa,
kelderist kena kübara.

ERA II 14, 283 (21) < Anna khk., Leedu as. – R. Viidebaum < Ann Voormuth, elanud ka Peetri ja Paide khk. (1929).

222. EI ÜHT NAIST

1.

379

Lähme naista võttemaie:
teine võtab teise naise,
teine teise eide tütre,

sa saad Kaie, ma saan Maie.
⁵ Kai oli kahmakas tööle,
Mai oli matsakas jalale.

H, Gr. Qu., 191 (88) < Paide khk. – A. Hanson (1892).

2.

380

Oh meie hellad, või meie vennad,
kahekesi kasuvennad!
Ühte meie söömad sööme,
ühthe meie joomad joome,
⁵ ei me ühte naist ei võta:
teine võtab teise naise,
teine teise eide tütre,
teine teise taadi tütre,
sa võtad Maie, ma võtan Kaie.

¹⁰ Kai oli kahmakas tööle,
Mai oli matsakas jalale.
Anne mulle arvati
ja Kaie mulle kaubeldi.
Ei mina võta Annest naista
¹⁵ ega mina võta Kaiest naista –
Annel arvad särgijätatud,
Kaiel katkised käised.
Liisu ümber lipitsesin.

Pidin Pillale* minema,
²⁰ jäin Mallele* magama –
mulle Malle magusama,
kui need Pilla piimakoogid.

*Pilla ja Malle talukohad Kulus.

Kk.: 11. jalaga.

H I 7, 48/9 (40) < Paide ja Türi khk. – O. J. Siin (1894).

Ei üht naist + Ühte pakutakse, teist tahaks + Pidin Pillele minema.

223. VALLA VALEKEELED SEGAVAD KOSIMIST

381

1.

Ühte neiud kosisin
üle Harju haaviku,
üle virve viiviku –
ükski leht ei lõdisend,

⁵ ükski kõrss ei kõbisend!
Vallakeeled, valekeeled,
käisid meie noorte vahel,
segasid me noorte meeled.

H, Gr. Qu., 188/9 (83) < Paide khk. – A. Hanson (1892).

Kuidas kosisin + Valla valekeeled segavad kosimist.

224. KOLM KOSJAHOBUST

382

1.

Mul oli kolmi kos'sa oosta:
musta ajan mulgu ette,
alli ajan akna alla,
kõrvi kõrge trepi alla.

ERA II 14, 283 (20) < Anna khk., Leedu as. – R. Viidebaum < Ann Voormuth, elanud ka Peetri ja Paide khk. (1929).

225. HOITUD HOBUSEGA KOSJA

1.

383

Oli mul väike mustukene,
linalakka laadatak(u),
seda mina söötsin, seda mina jootsin,
seda mina oidsin ju omale.

⁵ Sellega lään Kõpu kõrsu ette,
sellega viin tukkuja toasta,
venivorsti voode'elta,
magaja viin ahju pealta.

E, StK 37, 181/2 (25) < Paide khk., Kureküla – A. Palm < Jüri Preema (1926).

Hoitud hobusega kosja + Kosilane laisas talus.

226. KOSILANE LAISAS TALUS

1.

384

Paadi aasin paku taha,
linalaka lee ette,
tuhkru toa ukse ette.
Vaatan läbi ukseaugu –
⁵ tüdruk tukub toolina,
vana naine vokina.

Minda tuppa kutsuti,
iste alla anneti,
siis mul süia toodaneksi.

¹⁰ Mis mul süia toodaneksi?

Toodi külma kaalileenta,
libedamad limbileenta.

Suu sööb ja süda peksab,
peksab pere viisi pärast,
¹⁵ et olid halvad pere viisid:
kirbud kõntsid, kõrred suus,
täid läksid nurka, noosid selgas.
Seal sai luual pühkida
ja sai argil ahju aada.

HI 7, 68/9 (70) < Paide ja Türi khk. – O. J. Siin (1894).

2.

385

Tahtsi tassa kos'sa minna.
Vaatan läbi ukseaugu –
tütar tukub turva näol,
peerud puhas põlevad.

⁵ Võtsin kätte julge meele,
astusin ma julgest tuppa.

Anne mulle anneti,
Kaie mulle kaubeldi.

Äi mind akkas augutama,
¹⁰ ämm mind akkas noomimaie:
“Kudas sina tohtsid kos'sa tulla,
sul põle omal midagida –

vest sul teiste vendadesta,
nuga sul teiste noortemeestest,
¹⁵ tupp sul teistest tuttavatest,
obu sul külast kuulatud,
saan sul külast saadetud.”
Mina aga mõistan, jälle kosten:
“Oi-oi-oi-oi, äiakene,
²⁰ oi-oi-oi-oi, ämmakene!
Küllap siin tual oleks kriipsimesta,
uuel aga luual luusimesta,

ennegu teile kos´sa tulla –
kerbud tantsivad põrandal,
²⁵ täi läeb nurka, nuustik selgas.
Kis on teie leivad teinud?
Lehmad teie leivad teinud,
ärjad ahju ju ajanud.”
“Kust siis seda tunnuse?”
³⁰ “Ärja sarved ju tainased,
lehma sõrad ju tuhased.”

E, StK 37, 177/8 (20) < Paide khk., Kureküla – A. Palm < Jüri Preema (1926).

Kosilane laisas talus + Kosilase pilge.

227. KUPJA KOLM TÛTART

386

1.

Lähme Koiki kosjamaie
Koigi kubja tütreid.
Koigi kubjal kolmi tütart:
üks oli Anne, teine Kaie,
⁵ kolmas libe Liisukene.
Ann oli ahjul alasti,
Kai oli parsil paljareisi,
Liisu leelõuka´alla.

Anne mulle arvati
¹⁰ ja Kaie mulle kaubeldi.
Ei mina võta Annest naista
ega mina taha Kaiest naista –
Annel olid arvad särgijätkud,
Kaiel katkised käiksed.
¹⁵ Liisu ümber lipitsesin –
Liisul olid linad ilusad.

H I 7, 59/60 (58) < Paide ja Türi khk. – O. J. Siin (1894).

Kupja kolm tütart + Ühte pakutakse, teist tahaks.

228. ÜHTE PAKUTAKSE, TEIST TAHAKS

387

1.

Ise mina trillin, ise mina trillin,
Anne siis mul annetakse,
Kai mulle kaubeldakse –

mina Marid maiastasin,
⁵ Liisu ümber lipitsesin,
Krõõda kõrvas kõpitsesin.

H, Gr. Qu., 184 (73) < Paide khk. – A. Hanson (1892).

229. KAS KÕLBAB KODUVÄIKS?

1.

388

Tulin aga tuppä, tunneti
ja iste alla anneti
ja küsiti ja kuulati –
kas kõlvad koduväiks,
⁵ pere-aga-tütrel peigme'eksi?

Hobu oli alla kui see ahju,
mees oli peale kui see päeva,
kübar kui kirikukella,
vöö kui Riia linna lippu!

HI 7, 38/9 (23) < Paide ja Türi khk. – O. J. Siiun (1894).

230. KOSILANE OTSIB KADUNUD KANA

1.

389

“Tule tuppä, istu tooli,
istu tooli, lange lauda,
võta meie võida-leiba!

Kust sa teadsid siia tulla?”
⁵ “Tee oli tehtud siia tulla ...
Mul oli kodu kadund kana,
kui ma otsin, leian oma.”

ERA II 14, 267/9 (6) < Anna khk., Leedu as. – R. Viidebaum < Ann Voormuth, elanud ka Peetri ja Paide khk. (1929).

Kust teadsid tulla + Kosilane otsib kadunud kana (rl/ul).

231. ÕISSA, KELLAD KUULDA!

1.

390

Ennä õissa – kellad kuulda!
Mina kuulsin kos'saäle,
kuulsin kul'luste kõlina,
peiu piitsa plaksumista.

ERA II 14, 283 (19) < Anna khk., Leedu as. – R. Viidebaum < Ann Voormuth, elanud ka Peetri ja Paide khk. (1929).

323. KAS VÕTAD KOSJAD VASTU?

391

1.

Neitsikene noorukene,
kas sina võtad vastu mind,
kui mina tulen kosja sind?
Kas võtad vastu auga
⁵ või ajad ära häbiga?
Kui võtad vastu auga,
siis mina kingin kihlasid,
annan sulle andisida.
Kui ajad ära häbiga,
¹⁰ siis mina hakkam kiuste laulma:
“Neiud, mis te nikitsete,
noored neiud, nakitsete?
Kas teid söövad kurjad kerbud
või teid luuvad lutikad?”
¹⁵ “Ei meid söö kurjad kerbud
ega meid loo lutikad.

Meie teeme tittesida,
valmistame vattisida.
Iga lauba saame lapse,
²⁰ iga reede ristitame.”
Papp pani lapsel hullu nime,
pani ta nime “Nipitiri”.
Laps läks küla vainiule.
Küla tüdrukud teotsid,
²⁵ valla poisid vaidelesid:
“Oh sina Otti, hoora poega,
Väära Matsi naese poega,
sind on tehtud teoaukus,
teoaukus ja mõisapaikus,
³⁰ heinakaare otsa all
ja rukkivihu ladva all!”

EKS 1, 126/7 (4) < Paide l. – A. Kruusberg < Juula Neidoff, snd. Tikker (1904).

Kas võtad kosjad vastu (rl/ul) + Teomeeste laps.

ABIELU JA PERESUHTED

ABIELUNAINE

Igatsus isakodu järele

233. EHITUD NEIU ISAKODUS

1.

392

Oh minu ennist elukest,
kallist kasupõlvekest!
Kui istsin ma isakodussa,
käisin ma emakodussa,
⁵ veeresin vendade seassa:
kõht mul kandis kardapõlle,
puusad poeseelikuida,
all mul laksus laia pooka,
peas mul paistsid laia pärga,
¹⁰ kaelas nähti kaubahelmed,
rinnas rippus Riia reesi.
Kui hakkasin ma minema,
siis hakkas mul hale tulema,

vesi silma veerema
¹⁵ ja paled laenet laskema.
Hale tuli mul isakodusta,
hale tuli mul emakodusta,
vesi silma vendadesta.
Mitu välja mul vahella?
²⁰ Viis on välja vahella,
kuus on kuivada jõgeda,
seitse sooda pehmesida,
kaheksa kalamereda,
üheksa Emajõgeda,
²⁵ kümme külma allikuida.

EKS 15, 7/8 (2) < Paide I. – A. Tobro (1908).

Ehitud neiu isakodus + Lahkumise valu + Kodu kaugel.

234. MILLAL SAAN OMILE?

1.

393

Kõrtsi jõin mina kõrvikese,
alevisse allikese,
linalaka linnateele.
Millas lään mina isale,
⁵ millas lään mina emale,

milla veeren vendadelle,
milla õerutan õele?
Sügisel ei sünni minna,
kevadel ei kõlba käia –
¹⁰ sügisel jõed sügavad,

kevade need lained laiad,
obu upuksi ojasse,
lauku täkku lainetesse,
kõrvi ruuna kõrgastesse,
¹⁵ alli ajakäändudesse.
Mu vennal veripunane,
see oskas üle ojuda,

Kk.: 23. ojubve.

H I 7, 61/3 (63) < Paide ja Türi khk. – O. J. Siion (1894).

Kõrtsijoodik + Millal saan omile.

üle pori päterdada,
üle muda materdada.
²⁰ Oleks mul oimud, ojuksin,
oleks tiivad, lindeneksin –
linnul tiivad lindeneva,
kalal aga oimud, see ojub vees.

394

2.

Millal lään mina isale,
millal lään mina emale,
millal veeren vendadele,
millal kõnnin õdedele?
⁵ Sügise ei sünni minna,
kevade ei kõlva käia –

sügise ojad sügavad,
kevade on lained laiad,
obu upub mul ojasse,
¹⁰ lauku täkku laine'elle,
kimmel kivikildudelle (~kivikildudesse),
mära mätaste vahele.

E, StK 37, 185/6 (32) < Paide khk., Kureküla – A. Palm < Jüri Preema (1926).

235. NEIU KAUGELE KAUBELDUD

395

1.

Eks sul olnud hale meel,
kui mind ära anneti,
kaugelle kaubeldi,
muile maile müidaneksi,

⁵ selle halvale rahvale,
vana vaskiveeringile,
mis oli muistel mungad teinud
ja tannbergid raha tagunud.

H, Gr. Qu., 187 (80) < Paide khk. – A. Hanson (1892).

Neiu kaugele kaubeldud + Muistne raha.

236. MERI VIIB SÕNA

1a.

396

Vennakene veigukene,
tooge roaga, tehke luuda –
ma lään merda pühkima,
mereäärta äigamaie!

⁵ Ma pühin pühkmed meresse,
aan aga laastud lainettesse.

Vesi viib isale teada,
vesi viib emale teada,

vesi viib viiel vennal teada,
¹⁰ kuulutab kuue õele.

Ma laulsin üle merede,
üle metsa meeste vasta,
üle poe poiste vasta.

Kuningal on kulda palju,
¹⁵ minul vaesel vaeva palju.

H II 13, 647/8 (34) < Paide ja Türi khk. – K. Türk (1889).

Mere pühkimine + Meri viib sõna + Kes tahab laulda meie vastu.

1b.

397

Vennakene veigukene,
tooge roagu, tehke luuda –
ma lään merda pühkimaie,
mereäärta äigamaie!

⁵ Ma pühin pühkmed meresse,
aan aga laastud laentesse.

Vesi viib isale teada,
vesi viib emale teada,

vesi viib viiel vennal teada,
¹⁰ kuulutab kuue õele.

Ma laulsin üle merede,
üle metsa naeste vasta,
üle poe poiste vasta.

Kuningal on kulda palju,
¹⁵ minul vaesel vaeva palju.

H II 26, 911/2 (5) < Pilstivere khk., Imavere krkm. < Paide l. – E. Türk (neiu), (1889).

Mere pühkimine + Meri viib sõna + Kes tahab laulda mere vastu.

Elu mehekodus

237. KURJALE KOSITUD

398

1.

Oleks ma uneski näinud,
tukkudeski tulnud meele,
et mind kurjale kositi,
vihaselle viidaneksi,
⁵ pahaselle pandaneksi,

ma oleks ammu aida teinud,
aida teinud anesulesta,
kammeri kanamunesta,
kelderi kena kivista.

H II 46, 939 (5) < Paide l. – A. Hanson (1894).

Kurjale kositud + Ait nooriku magada.

238. MÜTSIPÕLI – MUREPÕLI

399

1.

Mütsipõlve, murepõlve,
tanupõlve, tahmapõlve,
põll tõi põlvini mureta.
Oi seda kulla pärjapõlve –
⁵ kus ma lähen, seal ma läigin,

kus ma tahan, seal ma tansin!
Kas minu [hännad?] hästi hüüri
või minu kortsud [kohe?] käivad,
kuuevoldid kohastikku?

Kk.: 3. pöld.

H II 26, 915 (17) < Pilstvere khk., Imavere krkm. < Paide l. – E. Türk (neiu), (1889).

Mütsipõli – murepõli + Ise tantsin – taha vaatan.

239. MINIA MEELEVALD

400

1.

Mis oli minil mindavada,
kälikestel käidavada?
Tuli oli lukuta toas,
vesi oli kaevus võttemita,

⁵ taguait oli akkenita –
see oli minil mindavada,
kälikestel käidavada.

H I 7, 51/2 (45) < Paide ja Türi khk. – O. J. Siun (1894).

240. ÄMM EI ANNA SEEPI

1.

401

Viidi mind pereminiaks,
pandi mind pada pesema,
katelt kullala küürima.
Rätti sai mul rähmaseks
⁵ ja tanu sai mul tahmaseks,

põll sai ette põrmuseks.
Võtan kätte ja vihastan,
viskan põlle põõsa'essa,
tanu Tartu tee rajale,
¹⁰ kuue kuuse oksa peale.
(Lõpp puudub.)

H III 12, 497 (15) < Paide l. – T. Michelson (1893).

241. MEHEVANEMAD SURNUD

1.

402

Mul põle äiada ega põle ämmada
ega põle karta kaasokesta,
häbeneda heada meesta:
mu ämmad muldas magavad,

⁵ mu äiad muldas magavad,
linasärgid liivassagi,
hallidkuued haudas.

H, Gr. Qu., 183 (70) < Paide khk. – A. Hanson (1892).

242. VAENE LASTEVANG

1.

403

Oh mina vaene lastevangi,
lastevangi, särjesängi,
millal saan mina minema,
millal ennast ehtima!
⁵ Enne panen pere magama,
laon aga lapsed kätki'isse,
äiad-ämmad voodi'isse,

imeja tema sülesse.
Siis teen uksele õluta,
¹⁰ sagaralle annan saia –
siis saan uksest hoola käia,
sagaralt salaja minna,
ei siis ulu uued ukсед,
ei karju kaskised sagarad.

H II 13, 646 (30) < Paide ja Türi khk. – K. Türk (1889).

243. NURGANAINE

404

1.

Tunnukse tohine naine,
nurganaine, neitsikene –
puna uulesta pugunud,

veri veerend pale'esta.
⁵ Otsib ahjulta abida,
keriselta kinnitust.

Kk.: 5. ahjult ta abbita.

Aus d. Gegend v. Weissenstein, aufg. v. F. Russow. Bruchstück. Vgl. Ehstn. Volksl. S. 89.

EKÜ, F 232 f², 67 (323) < Paide khk. – F. Russow (~1850), ümb. kirj. H. Neus.

Hea mees ja halb mees

244. HEA MEES PILLIGA, KURI PIITSAGA

405

1.

Kuda mina kiidan heada meesta?
Nõnna mina kiidan heada meesta:

kui ta tuleb kõrsist koduje,
tuleb kui tui tubaje,

⁵ astub kui ani majasse,
pilliga viib mu magama,
kanneliga kannab kamre.

Heidab õhtu voodi'esse,
paneb pilli pea alla,

¹⁰ kandle kambre lae alla.

Hakkab mind üles ajama:

“Tõuse lehmi lüpsemaie,
vasikaida jootemaie –
teiste kari kauge'el,

¹⁵ teiste mullikad murule,
meie mullikad mudale!”

Ma lään lehmi lüpsemaie,
vasikaida jootemaie.

Kardab minu küüned külmetavad,

²⁰ varvad valu tegevad –
ta toob mulle tule järele,
kannab need vanad kasukad.
Nõnna kiidan heada meesta.

Et las ütlen uuest ümber,

²⁵ varsti vana järje peale.

Laulge mulle varsti vasta,
kui ei laala, laalan jälle,

kuda mina laidan santi meesta.

Kui ta tuleb kõrsist koduje,

³⁰ tuleb kui kurat koduje,
astub kui pagan majasse,
õuest kuuluks õiskamine,
paku takka paukumine,
väravast aga vandumine.

³⁵ Piitsaga viib mu magama,
kaikaga kannab kamre.
Heidab õhtu voodisse,
paneb piitsa pea alla,

kaika kamre lae alla.
40 Tõuseb hommiku ülesse,
võtab piitsa pea alt,
kaika kambre lae alt,
hakkab mind ülesse ajama:
“Tõuse, litsi, lüpsa lehma,

45 tõuse ülesse, saada karja!
Kui ei tõuse, ei palugigi –
külap mul leppa lüpsab lehma
ja mul kaske saadab karja,
vaherpuu joodab vasikad.”
50 Nõnna laidan santi meesta.

H II 46, 936/8 (2) < Paide I. – A. Hanson (1894).

245. PEIG LUBAS PILLIL PIDADA

1.

406

Ellakene vellekene,
kui sa minu pettelesid,
[pettelesid,] püüdelisid,
tuas ja tua eessa,
5 tuas ja tua tagassa,
põlvili ja põesa'assa,
kübaratta, kinda'etta,
vaskivööta, vammuksetta,
lubasid pillil mind pidada,
10 lubasid kandlil mind kasvatada:
“Lähen õhtu magama,
panen pilli peatse'esse,
kandli kambri laesse.
Aan sind hommiku ülesse,
15 võtan pilli pealse'esta,
kandli kambri laesta:
“Tõuse, lilli, lüpsa lehma,
valgepea, jooda vasikad!”
Sain siis sulle saanuksa,
20 jäin siis sulle jäänuksa –
võtab piitsul mind pidada,
kantsikul mind kasvatada.
Tõused homikul ülesse,

võtad piitsa peatse'esta,
25 kantsiku kambri laesta:
“Tõuse, litsi, lüpsa lehma,
vana hoora, jooda vasikad!
Toon sul põlled punased,
maani maksakarvalised,
30 vististi toon viirulised,
rutusti toon ruudulised,
kärrest kassikäpulised –
piits on põlled punased,
vibalik on viiruline,
35 kammel kassikäpuline.”
On mul tekid tedrekirja,
palakad mul pardikirja;
on mul padjad pöörilised,
padjaröörid pitsilised –
40 need võind kerstus mädaneda,
kaane alla hallitada,
kui kurjada kulutada,
õela mehe õerutada!
Kuri võind kulus elada,
45 paha võind pajus magada.

EKS 15, 5/7 (1) < Paide I. – A. Tobro (1908).

Peig lubas pillil pidada + Peks lubatud ehete asemel + Vaip võinuks vakas vanuda.

246. VAIP VÕINUKS VAKAS VANUDA

407

1.

Oh minu armas alli vaipa,
sinisiidi tekike,
udupeenike palakas –
eks võinud vakka vananeda,
⁵ alla kaane allitada,

ennem kui said sopardil magada,
riivatuma ringutada!
Eks sopard võind sasis magada,
riivat õlgis ringutada.

H II 54, 182 (76) < Paide ja Türi khk. – O. J. Siiun (1895).

247. MEES TÖÖST MUST

408

1.

Miks oli musta minu meesi,
hallitand minu abikaasa –
eile käis raha lugemas,
täna vilja viskamas:
⁵ kivitolm oli heitnud peale,
raha hallitesse ajanud.
Seebitükk mul seinä peal,

valge rätik varna peal –
pesen musta puhta'aksi,
¹⁰ vaalin musta valge'eksi,
saadan musta muude hulka.
Must aga muljub tööda teha,
valge keksib kammeres käia,
ehib ennast aitadesse.

H II 46, 935/6 (1) < Paide l. – A. Hanson (1894).

Mees tööst must + Must aitab.

Lesknaine

248. KAASA JA ARMUD

1.

409

Oli mul kaasa tullessagi,
ei ole kaasa minnessagi –
see läind noorelt ju magama,
ilusalt läks alla ilma,
⁵ valgelt laudade vahele,
kenalt kerstu keske' elle.
Kaasa viidi uksest välja,

armud läksid aknast välja;
kaasa viidi teeda mööda,
¹⁰ armud läksid aeda mööda;
kaasa auda panneti,
armud alla eideti.
Üksi jäin mina järele,
aua ääre nuttemaie.

H. Neus, Ehnstnische Volkslieder II. Tallinn 1851, lk. 149/50 (43c) < Paide khk. – F. Russow (–1850).

249. KÕIK TUULED PEALE TULEVAD

1.

410

Nõnna, nõnna, ellakesed,
nõnna, nõnna, ellad vennad,
nõnna oli vaene leskenaine
kui on oone katusea:
⁵ kõik tuisud peale tulevad,
kõik sajud peale sajavad!

Pööran külje – leian külma,
pööran selja – leian seina:
kõik on külmad küljelauad,
¹⁰ ärmatand on äärelauad,
seenetand on seinalauad.

H II 1, 276 (408) < Jõhvi khk., Puru k. < Paide khk.? < Peetri khk. – O. Kallas, M. Ostrov < Leena Randmer (1888).

Trükitud: VK VIII nr. 765 (lt. 279: Kõik tuuled peale tulevad).

Kõik tuuled peale tulevad + Öösi ükski.

ABIELUMEEES

Poissmehepõlve tagaigatsemine

250. KODUS EI RAATSITUD POEGA LÜÜA

411

1.

Oh mina üks eidepoega,
üks eide-, taadipoega –
ei mind täinud eide lüüa,
eide lüüa, taadi lüüa,
⁵ venna valusti vapustada.
Einputk oli eidel roosku,
takutükk oli taadil roosku,
pilliroog oli venna piitsa.
Seni olin, hellad, seni olin, vennad,
¹⁰ seni olin ella eidepoega,
seni kui naine võttemata,
pürjekene püidemata.
Pidasin piludad särgid,
kandsin kahekirjulised.
¹⁵ Seni mina kiigun kätki'essa,
õtsun hõbeohjudessa,

parre alla paeludessa,
nõrgun nõrgasse veosse.
Nõrk oli neiu, nõrk oli peiu,
²⁰ nõrk oli neiu nõudejakse,
pürjekese püidejaksi,
sini-aga-taime tahtejaksi.
Ei tohi, ei tohi, hellad vennad,
ei tohi talusse minna,
²⁵ alla räästasse ajada –
ehk on augud uste alla,
veerispuud värava alla?
Ehk mina rikun uued riided,
kastan oma kapukaida?
³⁰ Ei mina riku uusi riidid
ega kasta oma kapukaida.

HI 7, 46/7 (36) < Paide ja Türi khk. – O. J. Siiun (1894).

Kodus ei raatsitud poega lüüa + Ema ja naise hoolet + Urkad ukse all.

Luhtunud naisevõtt

251. MUST VÕINUKS MUIDU JOOSTA

1.

412

Eks minu must võind muidu joosta,
all võind aesuta karata,
kimmel võind kiva vidada,
paat võind paasa ringutada,

⁵ ennekui sõitsin kos´sateeda!
Oli see naine, mis ma sain –
perset sai perel pidada,
reit sai ruunal ringutada.

E, StK 37, 174 (15) < Paide khk., Kureküla – A. Palm < Jüri Preema (1926).

2a.

413

Eks minu must võind muidu joosta,
all võind aesuta karata,
kimmel võind kiva vidada,
paat võind paesa ringutada,
⁵ ennekui vidas virsikuida,
läbi linna litsisida,
läbi Arju attasida!
Ostan litsile õluta,
ostan oorale õluta,
¹⁰ linna litsile lihada,
Arju atale kalada.
Ei litsi võta õluta,
linna oora ei lihada,

Arju ata ei kalada.
¹⁵ Ma viin litsi sauna leili.
Annan litsil liiast leili,
enesele ella leili.
Litsi akkab mind paluma:
“Oo minu ella peiukene,
²⁰ abikaasa armuline,
ära sina anna liiast leili,
enesele ella leili!”
Siis viisin litsi kelgu peale,
kus oli oja, ojutasin,
²⁵ kus oli loiku, loputasin.

E, StK 37, 165/6 (5) < Paide khk., Kureküla – A. Palm < Jüri Preema (1926).

Must võinuks muidu joosta + Linna litsi naiseks saanud + Halva naise pesemine.

2b.

414

Eks minu must võind muidu joosta,
hall võind aisuta karata,
kimmel võind kiva vidada,

paat võind paasa ringutada,
⁵ ennem kui vidas virsikuida,
läbi linna litsisida!

Ostan hoorale õluta,
linna litsile lihada,
Harju atale kalada.
¹⁰ Ei hoor võta õluta,
linna lits ei lihada,
Harju ata ei kalada.
Ma viin litsi kelgu peale,
ma viin litsi sauna leili.
¹⁵ Annan litsil liiast leili,

eneselle hella leili.
Litsi hakkab mind paluma:
“Oo minu peiu noorukene,
abikaasa kallikene,
²⁰ ära sina anna liiast leili,
eneselle hella leili!”
Ma panin litsi kelgu peale,
kus oli oja, seal ojotan,
kus oli loiku, loputan.

E, StK 40, 42/3 (71) < Paide khk., Kureküla – R. Viidebaum < Jüri Preema (1927).

Must võinuks muidu joosta + Linna litsi naiseks saanud + Halva naise pesemine.

252. KAUGELT NAINE TOODUD

415

1.

Onupoeg tõi Oisult naise,
tädipoeg tõi Tännasilmast,
oma poeg tõi oma külasta,
mina toku Tori rajalt,
⁵ vean aga välja Vänderikust.*
Vändral neiud vinsakad,

Toril neiud torsakad.
Toodi meil üks tukunuia,
ahju ette aurupotti.
¹⁰ Toodi kui tuli tubaja,
pandi kui pada tulele,
lee-aga-lõukal lüpsilehma.

*Vändra vald.

H I 7, 55 (50) < Paide ja Türi khk. – O. J. Siiun (1894).

Kaugelt naine toodud + Toodi totter.

253. MA SAIN MUSTA JA RUMALA

416

1.

Oi Jumal, Jumalukene,
mis sa mind magama jätsid,
kui seda jägu jägati,
mehesiemeta segati,
⁵ naiseõnne õiendati!

Muud said mukid, kõik said kõrged –
ma sain musta ja rumala,
tõrvaskannu ja tõbise.
Nuustik seisku nurga pealla,
¹⁰ valge rätik varna pealla,

siebitükki seinä pealla,
miska arin allikesta,
kasin kammer-vaarikesta,

et saan alli arma'aksi,
¹⁵ musta munde sarnatseksi!

Kk.: 13. varbikesta.

H II 1, 266 (392) < Jõhvi khk., Puru k. < Paide khk.? < Peetri khk. – O. Kallas, M. Ostrov < Leena Randmer (1888).

Trükitud: VK VIII nr. 1658 (lt. 653: Ma sain musta ja rumala, var. 2).

2.

417

Kustakene, poisikene,
uinusid sina magama,
kui oli neiu jäuaega,
kaharpeade kaubaega.

⁵ Muud said mukid, kõik said kõrgid –
sa said musta rumala,
tõrvaskännu ja tõbise.

Nuustik seisku nurga peal,
seebitükid seinä peal,
¹⁰ käterätik käe peal,
valge rätik varna otsas,
küna külleli toassa!
Ikke arid hallikesta,
kasid kambri vaarikesta.

H II 13, 641 (16) < Paide ja Türi khk. – K. Türk (1889).

3.

418

Hellakene memmekene,
jätsid mind kauaks magama,
kui mundel naisi jägati,
naisteõnne õiendati!

⁵ Muud said mukid, kõik said kõrgid –
ma sain musta ja rumala,
tõrvaskändu ja tõbise.

Hakkan naista vihtlema –
veevann oli vahepeal,

¹⁰ viht oli serviti seesse,
valge rätte oli varna ots,
seebikang oli seinä peal.
Siis sain musta valge'eksi,
läksin mustaga kiriku –
¹⁵ must oli kõigil mukki näha,
kõigil kõrki, mukki näha,
enesel oli ilus näha.

H, Gr. Qu., 159/60 (28) < Paide khk. – A. Hanson (1892).

419

4a.

Ilusaid siin otsitakse,
kasinaid siin katsutakse,
valge peale vaadatakse.
Mina musta ja rumala,
⁵ tõrvaskändu ja tõbine,
hale kändu olen haige'ema –

mulle mustad annetakse.
Kus leian oja, seal ojutan,
leian kaevu, seal kastan,
¹⁰ et saan halli arma'aksi,
musta munde karvaseksi.

H, Gr. Qu., 144 (12) < Paide khk. – A. Hanson (1892).

420

4b.

Ilusid siin otsitakse,
kasinaid siin katsutakse,
valge peale vaadatakse.
Mina musta ja rumala,
⁵ tõrvaskändu ja tõbine,
hale kändu olen haige'ema –

mulle mustad annetakse.
Kus leian oja, seal ojutan,
leian kaevu, seal kastan,
¹⁰ et saan halli arma'aksi,
musta munde karvaseksi.

H, Gr. Qu., 184 (72) < Paide khk. – A. Hanson (1892).

421

5.

Muud said mukid, kõik said kõrgid –
ma sain musta ja rumala,
tõrvaskändu ja tigateda.
Kus pean mustaga minema,
⁵ rumalaga ruttamaie,

tõbisega tõttamaie?
Kus leian loigu, seal loputan,
et saaks naese valge'eksi,
teiste naeste sarnatseksi.

H, Gr. Qu., 190 (86) < Paide khk. – A. Hanson (1892).

Kõik muud said mukid
ja muud said makid –
ma sain musta ja rumala,
tõrvaskändu ja tõbise.

Viis on laulu nr. 292 juures.

EÜS VIII 734 (326) < Anna khk., Puiatu k. – V. Rosenstrauch < Ann Ots (1911).

Viis: EÜS VIII 503 (103) – P. Penna (1911).

254. VÕTA NAINE NEIDUDEST!

1.

423

Ärgu tehku teised mehed,
mis tegin mina rumala
oma hullule peale,
rumalalle mõtte'elle –

⁵ ostnud vana hobuse
ja olen võtnud vana naese!
Vana hobu heina õnni,
naene nälga leiva [vanni?].

Kk.: 7. onni.

H, Gr. Qu., 152 (20) < Paide khk. – A. Hanson (1892).

2.

424

Äрге tehke teised mehed,
mis on teinud meie Marti
oma hullule peale –
vahetanud vanad hobused,
⁵ võtt lese naisukese!
Lesk-oli-naine leivaraisku,
vana hobu heinahukku.
Osta hobu varsakene,
võta naine neidistesta,
¹⁰ siis oled moodista meesterahvas,
teed aga teod teiste viisi,
maksad maksud muude moodi,

elad veel isanda viisi
nii kui Riia raehärrad.
¹⁵ Sõidan aga teeda tipulista,
Riia teeda ristilesta.
Las lähen alla Riia raja,
sealt toon naise naastulese,
pisikese püstikese,
²⁰ tina-aga-rinda ristaskaela,
kis mõstab kangast kududa,
tina-aga-niisi nikutada,
vokki varem veeretada,
hõbe-aga-suga õõtsutada.

²⁵ Niied aga käivad nika-naka,
tallaslauad talle-ralle,
soalaed suhva-sahva.

H I 7, 50/1 (43) < Paide ja Türi khk. – O. J. Siun (1894).

Võta naine neidudest + Võta väike naine.

255. KODUVÄI KAEBUS

425

1.

Minu äi oli äkiline,
minu ämm oli päkiline –
mina äia alta jala,
ämma varvaste vahelta.

E, StK 37, 190 (39) < Paide khk., Kureküla – A. Palm < Jüri Preema (1926).

Hea ja halb naine

256. VÄIKE NAINETUNNEB TULETA KÄIA

426

1.

Naisenappust mul ei ole,
neiunälga ma põle näind,
kiltus-kaltsus ma põle käind,
nirus-narus ma põle olnud.

⁵ Võtsin naise nastulise,
pisikese püstilise,
härjasõra suurulise –
see mahtus minu majasse,

ulatas mu hoonetesse.

¹⁰ See tund tuleta käia,
lühterita lõõritada,
küündelata keeritada:
öö-küll-valgel lüpsis lehmad,
kuu-küll-valgel kurnas piimad,
¹⁵ päitsu härja pea valule,
küla küünalde ilule.

H, Gr. Qu., 161 (30) < Paide khk. – A. Hanson (1892)

Naisenappust mul ei ole,
 neiuälga ma põle näind,
 keltsus-kaltsus ma põle käind,
 neras-narus ma põle old.
⁵ Võtsin naise nastulese,
 pisikese püstilise,
 härjasõra suurulise –

see mahtus minu majasse,
 ulatas mu hoonetesse.
¹⁰ See tundis tuleta käia,
 lühterita lõõritada,
 küindelita keeritada:
 öö-küll-valgel lüpsis lehmad,
 kuu-küll-valgel kurnas piimad.

H III 23, 441/2 (1) < Paide khk. – O. J. Siion (1895).

257. RUMAL NAINE

1.

428

Naine teeb leivad lopergused,
 pereleivad pikergused.

ERA II 14, 279 (17) < Anna khk., Leedu as. – R. Viidebaum < Ann Voormuth, elanud ka Peetri ja Paide khk. (1929).

258. TRUUDUSETU NAINE

1.

429

Läksin koju luuluga,
 luuluga ja lauluga,
 suure lusti, rõõmuga.
 Leidsin naise sängi seesta,
⁵ sulase kõrvasta ka.
 Siis panin vitsad vindumaie,
 pajuaned (~anepajud) audumaie.
 Siis annan naisel nahka mööda,
 sulaselle selga (~turja) mööda.
¹⁰ Naine akkab mind paluma:
 “Oo minu ella peiukene,

oo minu kallis abikaasa,
 ära peksta, ma pisike,
 ära löö, ma lõhike –
¹⁵ mis must saab meestel lüüa,
 mis must saab poistel puua,
 raudakämmeldel rabada,
 vaskikämmeldel valada!”
 Naine mõistab, jälle kostab:
²⁰ “Peksta, peksta, tapa, tapa,
 seo mind sängisamma’ alle,
 pane mind parde rippumaie –

ei süda anna järele!
Minu aga pihad pihlakasta,
²⁵ sõrmed sõsterpuu lülista,
käävarred küünerpuusta.”

E, StK 37, 158/9 (5) < Paide khk., Kureküla – A. Palm < Jüri Preema (1926).

Truudusetu naine + Kangekaelne naine.

259. TENG, HOBU, NAINE

430

1.

Tiiu-tiiu, tenga leidsin,
tengaga hobuse ostsin,
hobusega naise võtsin,

naisega elu elasin,
⁵ pillidega pere pidasin,
tubakaga toitsin lapsed.

H, Gr. Qu., 195 (96) < Paide khk. – A. Hanson (1892).

431

2.

Iidut-tiidut, tinga leidsin,
tingaga hobuse ostsin,
hobusega odrad tegin,
odradega naise võtsin,

⁵ naisega elu elasin,
piibuga pere pidasin,
tubakaga toitsin lapsed.

HI 7, 59 (57) < Paide ja Türi khk. – O. J. Siiun (1894).

260. OH MA VAENE, KUS MINU NAINE?

432

1.

Oh mina vaene, kus minu naene?
Serevere mõisas.
Mis ta seal teeb?
Istub kulla tooli peal,
⁵ lapib vana kasukad
siidiga ja niidiga,

vana viltse lõngaga.
Mis ta seal sööb?
Sööb silku-leiba.
¹⁰ Mis ta seal joob?
Joob õlut-viina.

Aus d. Gegend v. Weissenstein, aufg. v. F. Russow.

EKÜ, F 232 f², 58 (301) < Paide khk. – F. Russow (~1850), ümb. kirj. H. Neus.

Oh mina vaene, kus minu naine?
 Kuusemetsas kännu otsas,
 sööb säääl kuivand koorukseid.

A 7818 (7) < Paide l. – Maria Alber, Paide linna algk. IV b kl. (1925).

Oh mina vaene, kus minu naine?
 Säreveere seppade, sikkude karjas,
 sööb puid ja lapib vanu kasukaid.

A 7841 (27) < Anna khk., Tánjala k. – Leida Reede, Paide linna algk. IV b kl. (1925).

Oh mina vaene, kus minu naine?
 Käreveere metsas kännu otsas.
 Seal tema korjab puid ja hagu,
 lapib vanu kasukaid.

Olen ise kuulnud Anna vallas Järvamaal Äivere [Eivere] mõisas.

A 9830 < Anna khk., Eivere mõis – Marie Ots (1928).

Oh mina vaene, kus minu naine?	ja õmles uusi undrukuid
Käreveere mõisas kitsekarjas.	⁵ küll siidiga ja niidiga
Ta raius puid ja sittus luid	ja vana'ga viltse lõngaga.

ERA II 14, 169 (4) < Anna khk., Eivere vk. – R. Viidebaum < Ants Veideman, snd. Türi khk., Säreveere v., Taikse k. (1929).

MÕISAORJUS

SAKS

261. SAKSA SILMAD PÕLLULE PÕLEVAD

437

1.

Laul mõisaärra siunamiseks.

Saks see sõidab mööda teeda,
silmad põllule põleksid,
nii kui ullu undi silmad,
kevadise kitse silmad.

H II 1, 654 (844) < Jõhvi khk., Puru k. < Paide khk.? < Peetri khk. – O. Kallas, M. Ostrov < Leena Randmer (1888).

Trükitud: VK VIII nr. 625 (lt. 217: Saksa silmad põllule põlevad).

262. KÄTTEMAKS SAKSTELE

438

1.

Oh imet, oh imet, mis mina näind:
nüüd on sukad sundijaksa,
vanad kingad kilteriksa,
tallukad tagaajajaks!

⁵ Ma panen saksad sahkadeksa,
vanad härrad härgadeksa,
preilid pähe pandeliksa!

H I 7, 33 (10) < Paide ja Türi khk. – O. J. Siiun (1894).

Imed + Kätemaks sakstele.

439

2.

Oleks minu olemene,
teiseks minu tegemine:

ma teeks saksad sahkadeks
ja härrad ette härgadeks,

⁵junkrud pähe juttadeks
ja proudad sisse pulkadeks
ja kubjad taha kurgedeks!

EKS 1, 130 (7) < Paide l. – A. Kruusberg < Juula Neidoff, snd. Tikker (1904).

3.

440

Oleks minu olemine,
teiseks minu tegemine,
küll mina teaksin, mis mina teeksin:
ma teeks ärrad ärgadeksi,

⁵proudad sahakurgedeksi,
preilid peale kiiludeksi,
nooredärrad talvadeksi!

E, StK 37, 173 (12) < Paide khk., Kureküla – A. Palm < Jüri Preema (1926).

4.

441

Oleks minu olemene,
teiseks minu tegemene:
ma teeks ärrad ärgadeksi,

kubjad taha kurgedeksi,
⁵kiltred sisse kiiludeksi!

ERA II 14, 289 (28) < Anna khk., Leedu as. – R. Viidebaum < Ann Voormuth, elanud ka Peetri ja Paide khk. (1929).

5.

442

Oleks minu olemene,
teiseks minu tegemine:
ma teeks tua tuule peale,
saana saare juure peale!

⁵ Ma paneks ärrad ärgadeks,
kubjad ette kündijaks
ja saksad taha sahkadeks!

ERA II 14, 183/5 (11) < Anna khk., Eivere vk. – R. Viidebaum < Ants Veideman, snd. Türi khk., Säreveere v., Taikse k. (1929).

Teeksin toa tuule peale + Kättemaks sakstele.

263. PALVE SAKSTELE

443

1.

Oh meie ärtu härrakene,
kuldakrooni prouakene,
hõbe-aga-nööbid nooredhärрад!
Tõuske ülesse tooli pääle,
⁵ astugem aknaraami pääle,
vaatkem vaese valla pääle,
kudas seda valda vaevatakse,

kihelkonda kiusatakse!
Vallal sel on vaeva palju,
¹⁰ kihelkonnal kiustu palju.
Oh teie küla kadedad,
üle aja ammu nõiad,
ärge mind pimedas pistke,
nägemata näpistage!

H I 7, 60/1 (60) < Paide ja Türi khk. – O. J. Siin (1894).

Palve sakstele + Küla kadedad.

444

2.

Oh seda är - tu her - ra - kes - ta, kul - da - kroo - ni prou - a - kes - ta.

Oh seda ärtu härrakesta,
kuldakrooni prouakesta!
Tõuske üles tooli peale,

vaatke vaese valla peale,
⁵ kuda seda valda vaevatakse,
pisemaida piinatakse!

EÜS VIII 735 (329) < Anna khk., Puiatu k. – V. Rosenstrauch < Ann Ots (1911).

Viis: EÜS VIII 504 (105) – P. Penna (1911).

264. TÄNU SAKSTELE

445

1.

Tänan ärtu härrakesta,
kuldakrooni prouakesta,
hõbepitsi preilikest
head aga mulle andemasta,
⁵ kallist mulle kandemasta!

Oleks ma uneski näinud,
tukkudes mul tulnud meelde,
ma oleks sugu suurem olnud,
tangutera targem olnud,
¹⁰ liivaraasu raske'ema.

H II 46, 938 (4) < Paide l. – A. Hanson (1894).

265. SAKSAD KAUGEL – ELU HEA

1.

446

Sõni, sõni, vennukene,
sõni sain sõnna pidada,
sõni kui saksad Saaremaal,
isandad olid Hiiumaal,
⁵ pärishärrad Pärnumaal.
Kui tulid saksad Saaremaalt,
isandad aga Hiiumaalt,
pärishärrad Pärnumaalt –
siis pandi küüdüd kündemaie,
¹⁰ laugud moada laskemaie,
tõmmud moada tõstemaie,
päitsud peada väänamaie.

Küüt mul künnab – küür aga selgas,
tõmmu tõmbab – selg aga naksub,
¹⁵ päits veab – pea vabiseb,
lauk aab sarved laia'ille.
Siis kaub härja ammumine,
meie musta möörgamine,
küla kirju kriiskamine.
²⁰ Kinni seuti söömasuud,
lukku löödi lõualuud,
pandi pakud turja peale,
adra ette astumaie.

H II 13, 636 (5) < Paide ja Türi khk. – K. Türk (1889).

Trükitud: ERIA nr. 2717 (lt. 1321: Saksad kaugel – elu hea, var. A3).

266. MÕRRAD MÕISA POOLE

1.

447

Kissi mõstab mõrrad teha,
mõstab mõrrad sisse panna?
Mina aga mõstan mõrrad teha,
mõstan mõrrad sisse panna –
⁵ ma panen mõrrad mõisa poole,

mõrra ääred härra poole,
mõrra sabad saksa [poole],
et annaks Jumal kalada
ja lugemata lutsusida!

HI 7, 51 (44) < Paide ja Türi khk. – O. J. Siion (1894).

KUBJAS JA TEISED MÕISASUNDIJAD

267. KUBJAS AHJU

448

1.

Ehk tuleks tulda taeva'asta,
laseks vihma varda'asta –
kus me endid kuivatame?
Lähme suure reie juure!

⁵ Mis me sääal ahju paneme?
Kiltril koivad, kubjal kintsud,
aidamehel arud mõlemad,
rehepapi rinnakondid.

H II 1, 269 (397) < Jõhvi khk., Puru k. < Paide khk.? < Peetri khk. – O. Kallas, M. Ostrov < Leena Randmer (1888).

Trükitud: VK VIII nr. 571 (lt. 207: Kubjas ahju).

449

2.

Kui me teolt tuleme
ja me märjad oleme,
kus me endid kuivatame?
Lähme mõisa rehe juure!

⁵ Mis me seal siis ahju aame?
Kiltre kintsud, kubja koivad,
aidame'e arud mõlemad,
härre reied kohe koa.

H II 13, 640 (12) < Paide ja Türi khk. – K. Türk (1889).

450

3.

Oh me vaesed teopoisid,
kui me endid märjaks teeme,
kus me endid kuivatame?
Et seal all rehesaunas –
⁵ seal me endid kuivatame.
Mis seal siis ahju aame?

Kubja koivad, kiltre reied,
aidamehe arud mõlemad,
rehepapi reieluud –
¹⁰ need me seal siis ahju aame,
seal ju endid kuivatame.

H, Gr. Qu., 176 (52) < Paide khk. – A. Hanson (1892).

Trükitud: ERIA nr. 2998 (lt. 1431: Kubjas ahju, var. 1).

Oh meie vaesed teopoisid,
 kui me endid märjaks teeme,
 kus me endid kuivatame?
 Et seal all rehesaunas –
⁵ seal me endid kuivatame.

Mis me seal siis ahju aame?
 Kubja koivad, kiltri reied,
 aidamehe arud mõlemad,
 rehepapi reieluud –
¹⁰ seal ju endid kuivatame.

HI 7, 72/3 (76) < Paide ja Türi khk. – O. J. Siion (1894).

Kui me teolt tuleme
 ja kui me siis ka märjaks saame,
 kus me endid kuivaks saame?
 Lähme mõisa rehe juure!
⁵ Mis me säääl siis ahju aame?
 Kubja koivad, kiltre kinsud,
 aidame arud mõlemad.
 Kubjas tuli kottu poolt
 ja kilter Kiima kõrsi poolt,
¹⁰ kepikimp oli kaendelussa,

vitsakimp oli vöö vahele.
 Siis mina hakkam mõtlemaie,
 missuke mets kõige ligemal –
 kasemets oli kauge' elle
¹⁵ ja pajumetsa pailu maada,
 lepamets kõige ligemal.
 Siis mina lippam lepikusse,
 kargan alla kaasikusse.
 Ma lõin kubja kummuli
²⁰ ja reiepapi rinnuli.

EKS 1, 130/1 (8) < Paide l. – A. Kruusberg < Juula Neidoff, snd. Tikker (1904).

Kubjas ahju + Kubjas ja teomees.

268. KUBJAS VEREIMEJA

Oo kubjas, kuradi nahka,
 musta putsi musutaja!
 Võttis minu persest pekiliha,

sel'la pealt sai tailiha,
⁵ kubemest koogirasvad.

E, StK 37, 180 (22) < Paide khk., Kureküla – A. Palm < Jüri Preema (1926).

269. KURAT KUPJAKS

454

1.

Nüüd on kurat kupjaks pandud,
vares valla päälikuksi,
kes aab teomed teiva'asse,
vaimupoisid varda'alle.

E, StK 37, 185 (31) < Paide khk., Kureküla – A. Palm < Jüri Preema (1926).

270. KUBJAS, LASE LÕUNALE!

455

1.

Meie kubjas, kullukene,
kilter, kirju linnukene,
lase lapsed lõunelle,
õeksed õhta'alle!
⁵ Lapsed lõunata paluvad,
õed õhtud ootavad.
Kuu kuumab koja eessa,
Sõel servi lõuna'essa.
Kui ei lase – ei palugi!

¹⁰ Sandiks sind ma sajatan:
hunt tulgu sinu hooste hulka,
karu sinu karja hulka,
saagu sinu sead surema,
kanad kaevu munema,
¹⁵ lammad laudile magama!
Saagu sundijad surema,
kepikandijad kaduma!

H II 13, 635 (3) < Paide ja Türi khk. – K. Türk (1889).

Trükitud: ERIA nr. 2984 (lt. 1425: Õnnetused sundijale, var. 1).

Kubjas, lase lõunale + Õnnetused sundijale + Saagu sundijad surema.

456

2.

Meie kubjas, kullakene
kilter, kirju linnukene,
lase lapsed lõune'elle,
õekesed õhta'alle!
⁵ Lapsed lõunata paluvad,
õed õhtule ootavad.

Kui ei lase – ei palugi!
Saagu, saagu, ma sajatan:
saagu sundijad surema,
¹⁰ kepikandijad kaduma,
täna üksi, homme kaksi,
tunahomme viisi-kuusi,

nädalas seitse-kaheksa!
 Nüüd on kurat kupjaks pandud,
¹⁵ keerudsilmad kilteriksa.

H II 26, 911 (2) < Pilstivere khk., Imavere krkm. < Paide l. – E. Türk (neiu), (1889).

Kubjas, lase lõunale + Saagu sundijad surema + Kurat kupjaks.

3a.

457

Meie kubjas, kullakene,
 kilter, kirju lehmakene,
 laske lapsed lõuna'elle,
 õed hellad õhtu'elle!

⁵ Lapsed lõunata paluvad,
 õed õhtusta heitlevad.
 Ema kedrades ümises.

RKM II 213, 546 (15) < Anna khk., Purdi k. – O. Kõiva < Albert Lauri (kuulnud emalt, Liisa Laurilt, s. 1866), (1965).

3b.

458

MM ♩ = 122–132

gl~d Mei-e kub-jas, kul-la-ke-ne, kil-ter, kir-ju leh-ma-ke-ne,
 las-ke lap-sed lõu-na-el-le, õ-ed hel-lad õh-tu-el-le!
 Lap-sed lõu-na-ta pa-lu-vad, õ-ed õh-tus-ta heit-le-vad.

RKM, Mgn. II 1057 f – O. Kõiva ja R. Hansen < Albert Lauri (1965). Lit. E. Tampere.

271. KUBJAS, LASE LAUPÄEVA-ÕHTULE!

459

1.

Meie kubjas, kullakene,
kilter, kiide vennikene,
vaata vahest päeva peale!
Päev oli ammu alla läinud –

⁵ lase meid lauba-õhta'elle!
Juba Kuu koja eessa,
juba Sõela seisab servi.

H III 12, 495 (12) < Paide l. – T. Michelson (1893).

272. KURAT KUBJAST KUMMARDAGU!

460

1.

Kurat kubjast kumardagu,
rehepappi ta palugu,
kui minu härjad hästi käivad,
mõlemal vaol veavad!
⁵ Oleks minul meelevalda,
[meelevalda] ja keelevalda –

ma teeks saksad sahkadeksi,
härrad ette härgadeksi,
kubjad peale kurgedeksi,
¹⁰ kiltred kõrva kiiludeksi,
junkrud peale juttadeksi!

H, Gr. Qu., 178 (57) < Paide khk. – A. Hanson (1892).

Kurat kubjast kumardagu + Kättemaks sakstele.

MÕIS – PÕRGUPAIK. PEKS MÕISAS

273. MÕISAST PÄÄS

461

1.

Ennäe, kus paistab meie paika!
See paika – Siberi paika,
kuradi kodu kumadi,

põrgu tornid tolgendavad.
⁵ Sealt aljane nähikse,
aganane aljendelle.

H II 1, 653 (842) < Jõhvi khk., Puru k. < Paide khk.? < Peetri khk. – O. Kallas, M. Ostrov < Leena Randmer (1888).

Trükitud: VK VIII nr. 525 (lt. 183: Mõisast pääs, var. 1).

Õekesed hellakesed,
 lähme ära siita maalta,
 siita õela herra alta,
 valju vana saksa alta;
⁵ lähme suveks Soomemaale,
 talveks taha Venemaale!
 Ma ep vaata vaolt tagasi,
 penikoormalt pööra peada;
 ma ep vaata enne tagasi,
¹⁰ kui saan Harju rajale,
 siis ma veel vaatan tagasi,
 siiski vaatan võõriti,
 võõriti üle õlade:
 näe, kus paistab Purdi paika,
¹⁵ Purdi paika, põrgupaika,
 see paika – Siberi paika,
 vähemate vaevapaika,
 pisemate piinapaika,
 suuremate surmapaika;
²⁰ vähemaid seal vaevatakse,

pisemaid seal piinatakse,
 suuremaid seal surmatakse.
 Seal aetakse vaimud vardasse,
 teopoisid teibasse,
²⁵ noored nurgeti noasse.
 Videvikul vingub vitsa,
 pimedikul piugub piitsa,
 hämarikul hällib mõõka
 minu piki pihta mööda,
³⁰ sirget seljaroodu mööda.
 Oleks need pihad pihlakased,
 käevarred vahterist,
 sõrmed sõstarpuu lülist,
 siis nad peaks piitsahoobid,
³⁵ võtaks vastu vemblahoobid,
 kannataks kaikahoobid,
 ennem kui halvad haugutused,
 nurjatunud noogutused,
 sõgedamad sõimunimed.
 Rahvasuust.

Perekonnaleht 1911, nr. 30, lk. 238 < Anna khk., Purdi k. (Originaalkäsikiri puudub.)

Mõisast pääs + Põrgu mõis + Oleks õlad õunapuust + Pigem peks kui sõim.

274. IKKA PEAB ORI OLEMA

Veeregu vihma varda'esta,
 tulgu tuisku taevadesta –
 ikke pean mina minema,

ikke pean, ori, olema,
⁵ ikke, vaene, vanderdama!

H III 4, 153 (9) < Anna khk., Purdi v. – K. Preisberg (1889).

Trükitud: ERIA nr. 2622 (lt. 1289: Ikka peab ori olema, var. 2).

464

2.

Tuleks aga tulda taeva'esta,
sajaks vihma varda'esta –
ikke pean mina minema,

ikke pean, kaunis mees, kaduma,
⁵ ära äista rahva'esta,
paremasta paika'esta!

H III 4, 152/3 (8) < Anna khk., Purdi v. – K. Preisberg (1889).

Ikka peab ori olema + Ori läheb ära.

465

3.

Sajaks vihma varda'asta,
tuld ja tõrva taeva'asta –
ikke pean mina minema,
ikke pean, ori, olema,
⁵ ikke pean käsud kätte täitma!

Orjal tööda otsitakse,
vaesellapsel vaadatakse,
kui ep muud ku muda vidama,
kiva-kända kingutama.

H I 7, 68 (69) < Paide ja Türi khk. – O. J. Siiun (1894).

Ikka peab ori olema + Orjale otsitakse tööd.

275. OLEKS ÕLAD ÕUNAPUUST

466

1.

Oleks minu õlad õunapuused,
käävarred vahtrapuused,
[pihad] pihlakased,

sõrmed sõstarpulised,
⁵ siis mina kannaks kaikaoobid,
võtaks vasta vitsaobid.

H III 4, 153 (10) < Anna khk., Purdi v. – K. Preisberg (1889).

276. NEIU PEKSMINE MÕISAS

1.

467

Saksa sammas, neiu lammas,
need kroonu kibedad vitsad!
Need ... neiul nahka mööda,
ripsa-rapsa reisi mööda.

Kk.: 3. värsi 2. sõna soditud, ei ole loetav.

HI 7, 61 (61) < Paide ja Türi khk. – O. J. Siiun (1894).

277. PEKSUHAAVADE VIHTLEMINE

1.

468

Ema, hella memmekene,
küta ahi kööme' elle,
hao vihta virde' elle,
ma tulen, virve, vihtelema,
⁵ ani, luida haudumaie,
pääsuke, pead pesema!

Mul on pihtas piitsahoobid,
kaela peale kaikahoobid,
haluhoobid alla hõlma.

¹⁰ Ema, hella memmekene,

ennem pean piitsahoobid,
kannatan kaikahoobid,
ennem kui halvad haugutused,
nurjatunud noogutused –
¹⁵ need lähevad läbi südame,
läbi mu ihu ilusa,
läbi mu pale punase,
läbi udu uue kuue,
läbi peene palaka.

H. Gr. Qu., 142/3 (9) < Paide khk. – A. Hanson (1892).

Peksuhaavade vihtlemine + Pigem peks kui sõim.

278. VITSAD-KEPID TEOMEHELE

1.

469

Viidi vitsu, kanti keppa,
kelle muile kui minule,
minu, vaeseme, varuksi,
minu, kehva, kesta tarvis!

E, StK 37, 180 (23) < Paide khk., Kureküla – A. Palm < Jüri Preema (1926).

TEOTÖÖ

279. TEOLKÄIMISEST KÜÜR SELJAS

470

1.

Sest on minu jalad jämedad
ja minu selgas suuri küüru –
teoteed aga käiessagi,
korrakotti kandessagi.

⁵ Mis on põli põrgussa,

see on meie mõisassa –
iga pääv seal peksetakse,
iga reede riieldakse,
iga lauba lahitakse.

H II 13, 646 (28) < Paide ja Türi khk. – K. Türk (1889).

Teolkäimisest küür seljas + Põrgu mõis.

280. ÖISED ORJAD

471

1.

Oo me vaesed teoorjad,
kinnikeidetud sulased,
kinnipandud palgalised!

Peame teisi orjamaie,
⁵ iseendid vaevamaie,
päeval märjad, öösel orjad.

E, StK 37, 175 (16) < Paide khk., Kureküla – A. Palm < Jüri Preema (1926).

281. PEREMEES KIIDAB TEOPÕLVE

472

1.

Peremees kiitis teomehepõlve,
perenaine vaimupõlve.

Tule aga tunnikse teole –
kas pannaks padjus magama,

⁵ kivikambri kõndimaie!
Teol aga teivast näidatakse,
saks paneb kaigast kaela peale.

H, Gr. Qu., 172 (43) < Paide khk. – A. Hanson (1892).

Peremees kiitis teopõlve,
perenaene vaimupõlve.

Oh tule tunnikse teole,
päevaks kaheks katsumaie –
⁵ kas pannaks padjus magama,
linadesse liperdama!

Mõisas tükki mõedetakse
ja kaigast kaela heidetakse.

Kubjas aga mõedab kiuste tükka,
¹⁰ mina aga kiuste kündemaie,
et ma rikuks ruuna rinda,
mära kaela katkestaks –
täkk ei tee mul täita tööda,
mära ei künna märga maada,
¹⁵ ruun ei künna rukkikõrta.

H, Gr. Qu., 181 (64) < Paide khk. – A. Hanson (1892).

Peremees kiidab teopõlve + Teomees künnab kiuste.

Peremees kiidab teopõlve,
perenaine vaimupõlve.

Mina aga mõistan, jälle kosten:

“Tule mul tunniksi teole,
⁵ päevaks kaheks katse’elle!”
“Mis seal teol tehtaneksi?”

“Teol tükka mõedetakse.
Kubjas mõedab kiuste tükid,
mina aga kiuste kündemaie.

¹⁰ Katki kündsin ruuna rinnad,

katkestasin kõrvi kaela.
Ei sünni ärral tõlla ette,
proual täie troska ette.

Oot-oot-oot-oot, ella venna!
¹⁵ Las ma söödan ruuna paksuks,
jämedaksi kõrvi kaela,
siis sünnib ärral tõlla ette,
proual täie troska ette,
teopoisil palgi ette.”

E, StK 37, 175/6 (18) < Paide khk., Kureküla – A. Palm < Jüri Preema (1926).

Peremees kiidab teopõlve + Teomees künnab kiuste.

Peremees kiidab teopõlve,
perenaine vaimupõlve.

Mina aga mõistan, vastu kosten:

“Tule mul tunniksi teole,
⁵ päevaks kaheks katse’elle!”
“Mis seal teol tehtaneksi?”

“Teol aga tükke mõedetakse.
Kubjas mõedab kiuste tükid.
Mõetis mulle suure tüki,
¹⁰ suure tüki laia maada,
laia maada, märga maada.
Mina aga kiuste kündemaie,

katki künsin ruuna rinnad,
katki aasin kõrvi kaela.
¹⁵ Ei sünni härral tõlla ette,
proual täie troska ette,
tua-ga-foisil palgi ette.
Ot-ot-ot-ot, hella venna,

las söödan paksuks ruuna rinna,
²⁰ jämedaksi kõrvi kaela,
siis sünnib härral tõlla ette,
toa-ga-foisil palgi ette,
proual täie troska ette.”

E, StK 40, 43/4 (72) < Paide khk., Kureküla – R. Viidebaum < Jüri Preema (1927).

Peremees kiidab teopõlve + Teomees künnab kiuste.

282. TEOLISTE MAGAMISASE

476

1.

Kui me teolt tuleme
ja me märjad oleme,
kus me endid kuivatame?
Lähme Rae lauda peale!
⁵ Seal on ase ammu valmis,
linad laiale lautud,
padjad pehmeks peksetud.

Seal oli põhku põlvini,
sasi saapasääreni,
¹⁰ kerpa kingakannani,
täiu pastlatärkeni.
Kerbud kõnnsid – kõrred suus,
täi läks nurka – noos oli selgas.

H II 26, 918 (23) < Pilstvere khk., Imavere krkm. < Paide l. – E. Türk (neiu), (1889).

Trükitud: ERIA nr. 2921 (lt. 1405: Teoliste magamisase, var. 1).

283. PRUUT TEOL

477

1.

Minu pruut käis pärjaga
Mündi mõisa välja peal
odratükki otsimas,
kaaratükki katsumas,

⁵ rukkitükki leikamas.
Sest oli mul hale meel,
et minu pruut käis pärjaga!

H, Gr. Qu., 183 (69) < Paide khk. – A. Hanson (1892).

284. TILLUKE TEOMEES

1.

478

Kui olin mina nooruke,
põlvepikkune poisike,
pääva kündsin mõedumaad,
öösse peksin mõisarehed.
⁵ Vat-juuli, vat-juuli!
Kus mina seisin, seinad märjad,
kus mina nutsin, nurgad märjad.
Vat-juuli, vat-juuli!

Sõnna tekkis tiigikene,
¹⁰ kasvis kalajärvekene.
Vat-juuli, vat-juuli!
Sealt sai küla karjal juua,
valla vaestel valgustada,
vat-juuli, vat-juuli,
¹⁵ valla vaeseid valgustada.

ERA II 14, 48/9 < Anna khk., Eivere vk. < Peetri khk. – R. Viidebaum < Leena Kaasa (1929).

Tilluke teomees + Nutust järv.

VASTUOLUD KÜLAS

RIKAS JA VAENE

285. VÕTA ÄRA RIKASTE RISUST!

479

1.

Oh Jumal, Jumalukene,
võta ära vaesedlapsed,
korista need kõlvatumad
muunde rikaste risusta,

⁵ peretütarde tülista,
perenaiste naeratavast!
Peretütar loodud laiska –
ori vaene eitand laiska.

H II 1, 652 (838) < Jõhvi khk., Puru k. < Paide khk.? < Peetri khk. – O. Kallas, M. Ostrov < Leena Randmer (1888).

Trükitud: VK VIII nr. 643 (lt. 225: Võta ära rikaste risust!).

286. EI SÜNNI SUURTE SEKKA

480

1.

Jutustaksin, ma'p ei julge,
kõneleksin, ma ei kõlva,
ei mina sünni suurte sekka,

mahu rikaste majasse –
⁵ mul pole suuri saapa'aida,
kõrgi kõrvarõnga'aida.

HI 7, 31 (3) < Paide ja Türi khk. – O. J. Siion (1894).

287. EI JÕUA SUGU SÕÖTA

481

1.

Sest mind, sest mind, ellad vennad,
sest mind sugu suksutasid,
isa vennad irvitasid,
et ma'i jõudnud sugu sõöta,
⁵ sugu sõöta, sugu joota,

sugu suuresti pidada,
õe-aga-lapsi istutada,
vennalapsi laua otsa.
Oot-oot-oot-oo, ella venna,
¹⁰ las teen kaerad katukselle,

tänavasse õlleodrad,
siis mina jõuan sugu sööta,
sugu sööta, sugu joota,

sugu suuresti pidada,
¹⁵ õe-aga-lapsi istutada,
vennalapsi laua otsa!

E, StK 37, 176/7 (19) < Paide khk., Kureküla – A. Palm < Jüri Preema (1926).

PERERAHVAS JA PALGALISED

288. KES KELLEGI ORI

1.

482

Hobune oli teomehe orja,
teomees peremehe orja,
peremees oli mõisa orja,

mõis oli kuninga orja,
⁵ kuningas Jumala orja,
Jumal kõige ilma orja.

H, Gr. Qu., 187 (79) < Paide khk. – A. Hanson (1892).

Trükitud: ERIA nr. 2613 (lt. 1286: Kes kellegi ori, var. 1).

289. MILLAL ORJA KIIDETAKSE?

1.

483

Pisut neida päivisida,
aru neida aigasida,
kui seda orja kiidetakse,
oma lasta laidetakse:
⁵ jurikuu ja jaanikuu –
siis on orja kiidu aeg.
Peremees, peremehike,

perenaine, naisukene,
otsi uusi orjasida,
¹⁰ katsu uusi karjatsida!
Otsas on minu aastad,
nähtud on minu nädalad,
täide tehtud täied päevad.

H II 1, 272 (401) < Jõhvi khk., Puru k. < Paide khk.? < Peetri khk. – O. Kallas, M. Ostrov < Leena Randmer (1888).

Trükitud: VK VIII nr. 469 (lt. 170: Millal orja kiidetakse?).

Millal orja kiidetakse + Ori läheb ära.

290. ORJA PALK

484

1.

Peremees, peremehike,
perenaene, naesuke,
maks kätte orja palka,
orja palka, härja palka!

⁵ Kui ei maksa siine maale,
küll siis pakud taeva'as!
Küll käid küünarpuu käessa,
kangapaaki kaendelus,
pakud palka orjalegi:

¹⁰ "Võta palka, ori vaene!"

Ori kuulab, kohe kostab:

"Ma ei taha taevas,
kui ep makst Mariamaal,
kus sa mu higi imesid,

¹⁵ kus sa mu vere valasid,
kui mu küined külmetasid,
varvakuined valutasid,
sõrmeküined külmetasid!"

H, Gr. Qu., 197 (100) < Paide khk. – A. Hanson (1892).

485

2.

Peremees, peremehike,
perenaene, naisukene,
maks kätte orja palka!
Kui ei maksa siia maale,
⁵ külab siis tasud taeva'asse,
maksad Maria eessa!
Käid seal küünarpuu käessa,
marsid margapuu õlala,
kangapaaki kaendelussa:

¹⁰ "Ori vaene, võta palka!"

Mina kuulen, kosten vasta:

"Ei ma taha siin su palka,
kui ei maksnud sinna maale,
kus sa sõid mu sõrmeluida,

¹⁵ katkestasid kaelaluida
oma suure ämberiga,
vana suure tooberiga!"

Kk.: 9. kandelussa.

H III 12, 491/2 (8) < Paide l. – T. Michelson (1893).

486

3.

Peremees, peremehike,
perenaene, naisuke,
maks kätte orja palka!

⁵ Kui ei maksa siine maale,
küll siis pakud taeva'as!

Küll käid küünarpuu käessa,
kangapaaki kandelussa,
pakud palka orjalegi:

"Võta palka, ori vaene!"

¹⁰ Ori kuulab, kohe kostab:

“Ma ei taha taeva’as,
kui ep maksa maale,
kus sa mu hinge imesid,

kus sa mu vere valasid,
¹⁵ kus minu küüned külmitasid,
varvaküüned valutasid!”

HI 7, 73/4 (78) < Paide ja Türi khk. – O. J. Siiun (1894).

4.

487

Peremees, peremehike,
perenaine, naesuke,
maksa kätte orja palka,
orja palka, orja vaeva!
⁵ Kui ei maksa siine maale,
küll siis tasud taeva’asse!
Sääl käid küünarpuu käessa,
kangapaaki kaendelussa,

pakud palka orjalegi:
¹⁰ “Võta palka, orjakene!”
Ori vasta kosteleksi:
“Ei mina taha siine maale,
kui ei annud seale maale,
kus minu küüned külmetasid,
¹⁵ varvad valu tegivad!”

EKS 1, 143 < Paide l. – A. Kruusberg < Juula Neidoff, snd. Tikker (1904).

291. TUKUVAD TUBASED NAISED

1.

488

Tüdinenud Türgi härjad,
väsiwad Vene punased
merevetta juuessagi,
rannarooaga süüessagi.

⁵ Tukupad tubased neiud,
magavad Marid mõlemad,
eide endised miniad –

ei siis tuku orjalapsi
ega vaigu vaesilapsi,
¹⁰ kes on töösta tüdinenud,
väljast tulnud ja väsinud.
Pisut sai ori magada,
vähe unda uinutada,
siiski seinte najale,
¹⁵ aluspalgi palve’elle.

H, Gr. Qu., 154 (22) < Paide khk. – A. Hanson (1892).

Tukupad tubased naised + Pisut saab ori magada.

292. PISUT SAAB ORI MAGADA

489

1.

Sajaks vihma, saaks magada,
tuleks hoogu, tukastaksin!

Pisut saab ori magada,
vähe aga unda uinutada,
⁵ siiski seinade najale,
kirvesvarnade varale,
aluspalgi palvelle.

Saja vihma Harjumaale,
vii vihma Vigala poole,
¹⁰ ära saja meie maale!

Harjumaal olid mehed mustad,
mehed mustad, naesed mustad,
poisid tuletukikesed,
lapsed söeotsukesed.

¹⁵ Meie maal olid mehed valged,
mehed valged, naesed valged,
poisid kullakarvalised,
lapsed nurmenukukesed,
tüdrukud tuliilusad.

H, Gr. Qu., 194 (94) < Paide khk. – A. Hanson (1892).

Sajaks vihma, saaks magada + Pisut saab ori magada + Vihm vöörale maale.

293. ORJALE OTSITAKSE TÖÖD

490

1.

Orjal tööd aga otsitakse,
vaesellapsel voadatakse:
kui ep muud – muda vedama,
kaevust kiva kandema,

⁵ kiva-kända korjama.

Tuleks tulla taeva'asta,
sajaks vihma varda'asta –
ikka pean mina minema,
ikka pean ori olema!

¹⁰ Oodati ori koduje,
siis kõik noadid nopitakse,
ohakad küll otsitakse,
hobupiima lüpsetakse,
naerisnappu keedetakse.

¹⁵ Ori sõi hobuse viisi,
väänab sisse värsi viisi,
keerab karjakrantsi viisi.

H II 13, 643/4 (22) < Paide ja Türi khk. – K. Türk (1889).

Orjale otsitakse tööd + Ikka peab ori olema + Orja toit – umbrohi.

294. ANNA ORJALE HÄSTI SÜÜA!

1.

491

Peremees, peremehike,
perenaene, naisukene,
anna hästi orjal süüa,
ori annab härjal süüa,
⁵ härg viib põhu põllulagi,
põld saab põhjani vägeva,

ait saab arjani ivalda!
Mitu aita õue alla?
Kolm oli aita õue alla:
¹⁰ üks mul niisutab nisuda,
teine laksutab rahada,
kolmas roovib rukki'eida.

H III 12, 491 (7) < Paide l. – T. Michelson (1893).

295. ORJALE KINGALEENT

1.

492

Perenaine, põrguline:
keetis kingad, parkis paelad,
andis otsad orja süia,
ninad neidiste närüda.
⁵ Viskas kõie koera kaela,

teise otsa orja kaela,
ajas õue aukuma
ja väravasse vahtima.
Koer akkas urisema,
¹⁰ ori akkas nurisema.

H III 4, 151/2 (6) < Anna khk., Purdi v. – K. Preisberg (1889).

Orjale kingaleent + Ori õue haukuma.

296. LIIGSÖÖJA

1.

493

Ori:

Ättüma pereisale,
ättüma pereemale,
kes süia mulle annud
ja juua kätte kannud!
⁵ Süia ta'aks südameke,

juua ta'aks kuiva kurku!
Joon õlut, kõristan kannu,
siis viskan vitsad vitsikusse,
kannulauad kaasikusse.

Perenaine:

¹⁰ Nää, kus tuleb suuri sööja,
suuri sööja, suuri jooja –

see sööb härja söömassagi,
joob aga vaadi joomassagi!

Ori:

Mis sest härjast süia sai –
¹⁵ luu oli all ja nahk oli peal,
tanguke tailihada.

Mis sest vaadist juua sai –
vaht oli peal ja pärm oli all,
tilguke hüva õluta.

H I 7, 33 (9) < Paide ja Türi khk. – O. J. Siin (1894).

Tänu söögi eest + Õllest saar + Liigsööja.

297. HOLLANDI SULANE

494

1.

Olin mina orjas, käisin karjas,
viskasin Viru siussa,
lihverlandi lammastessa.

Ollandeer tegi uue kuue,
⁵ lihverland laia kasuka –

kuub oli koerakarvadest,
kasukas kalanahasta;
lippidesta, lappidesta,
vana lambanahkadesta,
¹⁰ kirju kitse koivadesta.

H II 1, 283 (418) < Jõhvi khk., Puru k. < Paide khk.? < Peetri khk. – O. Kallas, M. Ostrov < Leena Randmer (1888).

Trükitud: VK VIII nr. 656 (lt. 233: Hollandi sulane, var. 1).

495

2.

Olin orjas, käisin karjas,
olin hoolendri sulaseks,
liiderlandi lammaoisiks.

Hoolender tegi uue kuue,

⁵ liiderland laia kasuka
lippidest ja lappidest
ja koeranaha koivadest.

H, Gr. Qu., 190 (85) < Paide khk. – A. Hanson (1892).

Olin hoolas, käisin karjas,
olin hollandi sulane,
leeverlandi lammapoissi.

Olland tegi mulle uue kuue,

⁵ leeverland laia kasuka
lippidesta, lappidesta,
lammanaha koivadesta.

HI 7, 64 (66) < Paide ja Türi khk. – O. J. Siiun (1894).

Olin aga uilas, käisin karjas,
olin ollandi sulane,
leeverlandi lammuline.

Ollant mul tegi uue kuue,

⁵ leeverlant laia kasuka

alli kassi nahkadest
ja kirju kitse koivadest,
sianaha siiludest
ja vana päitsu pianahast.

ERA II 14, 277 (14) < Anna khk., Leedu as. – R. Viidebaum < Ann Voormuth, elanud ka Peetri ja Paide khk. (1929).

298. TÖÖTEGU TÄNAMATULE

Tegin tööd, ei tänatud,
nägin vaeva, vannuti,
kõik mu sõnad sõimati,
labujalad laimati.

⁵ Tegin ma tigeda tööda,
harin aga hullu hoone' eida,

pühin pöörase tubada,
kasin aga karsi kammereida.

Ei tige mõista tänada,

¹⁰ hull aga mõistis uhke olla.

Isa mind hüüdis ilbeseksksi,
ema enneagusekski.

H, Gr. Qu., 193 (92) < Paide khk. – A. Hanson (1892).

Töötegu tänamatule + Hiline.

299. KAVAL SULANE KÜNDMAS

499

1.

Peremees oli mulle kurja,
peremees oli mulle valju,
mina olin ia ärgadelle,
paras olin sahakurgedelle:
⁵ ästi ärjad ikendasin,

tasa ruunad rakendasin,
madalast mina kündsin maada,
andsin aega rohul kasva,
ohakal aega asuda,
¹⁰ põllupeenratel põdeda.

E, StK 37, 172/3 (11) < Paide khk., Kureküla – A. Palm < Jüri Preema (1926).

300. ORI ÕUE HAUKUMA

500

1.

Perenaine aga pöörakaela,
pand aga köie koera kaela,
teise otsa orja kaela,
aas mind õue aukuma,
⁵ väravasse vahtima.
Perenaine põrgus,

kangas laia kainlas,
küünarpuu pikk peosse:
“Ori vaene, võta riiet!”
¹⁰ “Kui ei maksa siin maa peal,
ei taha taevas enam!”

HI 7, 41 (27) < Paide ja Türi khk. – O. J. Siinun (1894).

Ori õue haukuma + Orja palk.

301. VÕÕRAS VÕÕRITI EES

501

1.

Karjane kaotas veised,
aas aga minda otsimaie.
Mina aga otsin homikuni,
nutan noore lõuneni.
⁵ Kudas pean koju minema –
võeras võigiti ees,
nuga oli nurmeti käes,
süda oli sõrvati sees,

pidi minu pea aga piiramaie,
¹⁰ kaela katki raiuma.
Hakkasin armu paluma:
“Kulla pereidekene,
kulla peretaadikene,
jäta mind ikka järele!
¹⁵ Mina aga teenin sulle aasta,
selle aasta, teise aasta

ilma vööta, vammuseta,
ilma sukasääriseta,
kübarata, kinda'ata.”

H, Gr. Qu., 161/2 (31) < Paide khk. – A. Hanson (1892)

Karjane kaotab karja + Võõras võõriti ees + Teenin palgata.

2.

502

Kudas pean koju minema –
süda serviti sees,
võeras võõriti ees,
hakkas uksesta urama,
⁵ takkaseinast taplemaie,

lee-aga-lõukalt lõksumaie,
parred vastu praksumaie.
Ära noomi noorte meeste kuuldes!
Sunni mu suu sulaksi,
¹⁰ keelepärad pehme'eksi!

HI 7, 57 (53) < Paide ja Türi khk. – O. J. Siiun (1894).

Võõras võõriti ees + Ära noomi teiste kuuldes.

302. ORI LÄHEB ÄRA

1.

503

Peremees, peremehike,
perenaine, naisuke,
nüüd otsas minu aasta,
nähtud on minu nädalid,

⁵ täis on tehtud tähtpäevad.
Otsi uusi orjusida,
katsu uusi kartsaseida,
leia uusi leivalesi!

H, Gr. Qu., 172 (42) < Paide khk. – A. Hanson (1892).

2.

504

Peremees, peremehike,
perenaine, naisukene,
nüüd on otsas minu aasta,
nähtud on minu nädalid,

⁵ täis on tehtud kõik ju päävad.
Otsi uusi orjasi,
katsu uusi sulasida,
leia uusi leivalisi!

HI 7, 69/70 (71) < Paide ja Türi khk. – O. J. Siiun (1894).

303. PÄEVAPALK PISIKE

505

1.

Oh-oh-oh orjus suur,
päevapalk oli väga vähe:
kopik kolme päeva kohta.

Sealt sai kõrsivõlg veel maksetud
⁵ ja naised-lapsed toidetud.

ERA II 122, 335 (53) < Paide l. < Paide khk., Mäo v., Seinapalu k. – H. Neumann < Anna Neumann (1936).

506

2.

Oi-oi-oi-oi orjus suur,
päevapalk on pisike:
kopkas kolme päeva kohta,
rubla terve aasta kohta.

Vanasti öeldi, viisi ei olnud.

RKM II 213, 555 (6) < Anna khk., Ojaküla, Uuesauna t. – O. Kõiva < Aliide Tammistu (1965).

507

3a.

Oi-oi-oi-oi orjus kibe,
päevapalk oli väga väike:
kopik kolme päeva peale,
seegi roju roostetand.

Ema (Liisa Lauri, sünd. 1866 Anna khk., Otiku k.) laulis seda kedesades.

RKM II 213, 546 (14) < Anna khk., Purdi k. – O. Kõiva < Albert Lauri (1965).

508

3b.

MM $\text{♩} \sim 116$

g¹=H Oi - oi - oi - oi or - jus ki - be, or - jus ki - be or - jus ki - be,

or - jus ki - be, päe - va - pal - ka vä - ga vä - he:

ko - pik kol - me päe - va pea - le, see - gi ro - ju roos - te - tand,

ko - pik kol - me päe - va pea - le, see - gi ro - ju roos - te - tand.

RKM, Mgn. II 1057 e – O. Kõiva ja R. Hansen < Albert Lauri (1965). Lit. E. Tampere.

3c.

509

MM ♩ ~124

mf Oi - oi - oi - oi or - jus ki - be, or - jus ki - be or - jus ki - be,

or - jus ki - be, päe - va - pal - ka vä - ga vä - he:

mp ko - pik kol - me päe - va pea - le, see - gi ro - ju roos - te - tand,

ko - pik kol - me päe - va pea - le, see - gi ro - ju roos - te - tand.

RKM, Mgn. II 1057 g – O. Kõiva ja R. Hansen < Albert Lauri (1965). Lit. E. Tampere.

Sõjaväes (I maailmasõja ajal) üks mees pirises:

Oi-oi-oi-oi orjus raske,
päevapalk on pisike:
kopik kolme päeva peale,
nael leiba nädala peale.

Saime ikka naela päeva peale. Olime tagalas Võnnu ligidal. Liinile viidi leiba, aga meile anti vähe, siis see mees ütles (ei laulnud). Oli Võru kandi mees.

RKM II 213, 516 (15) < Kose khk. < Anna khk. – O. Kõiva < Tõnis Paimets (1965).

VAESLAPSELAULUD

KELLE JUURDE MA ISATU, KELLE JUURDE MA EMATU?

304. EMA HAUAL

1.

511

Meie kaksi vaestalasta
lähme jaanipää kiriku,
murerätikud püüsse,
mureroosid rätikusse.

⁵ Lähme eide aua peale:
“Tõuse üles, eidekene,
tõuse üles, taadikene,
tõuse mu pead sugema,
¹⁰ annivakka valmistama,
kerstukaanta kergitama!”

“Ei või tõusta, tütar noori,
ega või tõusta, poega noori –
muru on kasvand mulla peale,
¹⁵ arueina aua peale,
kullerkuppu silmi peale.”

“Ma toon Mustlast mustad ärjad,
künnan muru mulla pealta,
²⁰ arueina aua pealta,
kullerkupu kulmu pealta,
jaanikanni jalge pealta.”

H III 12, 445/6 (2) < Anna khk. – K. Preisberg (1891).

Kaks vaeslast + Ema haul.

2.

512

Meie kaksi vaestalasta
lähme jaanipäev kiriku.
Lähme eide huaa peale,
lähme taadi huaa peale:

⁵ “Tõuse üles, hella eite,
tõuse üles, hella taati,
tõuse mu pead sugema,
annivakka valmistama,
kirstukaanta kinnitama!”

¹⁰ “Ei või tõusta, tütar noori,
ei või tõusta, ei ärata –
muru oli kasvand mulla peale,
aruheinad huaa peale,

sinililled silma peale,
¹⁵ kullerkupud kulmu peale,
jaanikannid jalgadesta,
vaarmarjad varvaste peale –
ei või tõusta, tütar noori,
ei või tõusta, ei ärata.

²⁰ Jumal su pead sugegu,
annivakka valmistagu!”

“Tõuse ikka, hella eite –
muru mina söödan mullikalla,
aruheinad härgadella,
²⁵ sinililled lehmadella!”

H, Gr. Qu., 166/7 (37 A) < Paide khk. – A. Hanson (1892).

Kaks vaeslast + Ema haul.

Oh me kaksi vaestalista
 lähme jaanipäev kiriku!
 Ma lähen eide haua peale,
 sa lähed taadi haua peale:
⁵ “Tõuse üles, hella taati,
 tõuse üles, hella eite,
 tõuse mu pead sugema,
 annivakka valmistama,
 kerstukaanta kinnitama!”
¹⁰ Eit aga mõistis ja taat aga kostis:
 “Muru oli kasvand mulla peale,

aruhein aga haua peale,
 kullerkupud kulmu peale,
 sinililled silmi peale,
¹⁵ jaanikannid jalge peale.”
 “Tõuse ikka, taadike,
 tõuse ikka, eidekene!
 Muru mina söödan mullikatel,
 aruheina härgadelle,
²⁰ kullerkupud kukkedelle,
 sinililled sigadelle,
 jaanikanni vasikatel.”

H, Gr. Qu., 167/8 (37 B) < Paide khk. – A. Hanson (1892).

Kaks vaeslast + Ema haul.

Meie kaksi vaestalista –
 sa isata, ma emata!
 Millal me kiriku läheme?
 Jaanipäev läheme kiriku.
⁵ Ma lähen eide haua peale,
 sa lähed taadi haua peale:
 “Tõuse üles, eidekene,
 tõuse üles, taadikene,
 tõuse mu pead sugema,
¹⁰ annivakka valmistama,
 kerstukaanta kinnitama!”
 “Ei või tõusta, tütar noori –
 muru mul kasvand mulla peale,

aruheinad haua peale,
¹⁵ sinililled silma peale,
 kullerkupud kulma peale,
 jaanikannid jalge peale.”
 “Tõuse ja tõuta ikka!
 Muru ma söödan mullikaile,
²⁰ aruheinad härgadele,
 sinililled lehmadele,
 jaanikannid kanadele,
 tõuse ja tõuta ikka!”
 “Jumal su pea sugegu,
²⁵ annivakka valmistagu,
 kirstukaane kinnitagu!”

H III 12, 486/8 (2) < Paide l. – T. Michelson (1893).

Kaks vaeslast + Ema haul.

Oh me kaksi vaestalista
 lähme jaanipäe kiriku!
 Lähme eide haua peale,
 lähme taadi haua peale:
⁵“Tõuse üles, tarka taati,
 tõuse üles, tarka eite,
 tõuse mu pead sugema,
 annivakka valmistama,

kerstukaanta kinnitama!”
¹⁰ “Ei või tõusta, ei parata –
 muru on kasvand mulla peale,
 aruheina haua peale,
 sinililled silme peale,
 kullerkupud kulme peale,
¹⁵ varsakabjad jalge peale.”

H III 18, 43/4 (11) < Paide I. – O. J. Siiun (1894).

Kaks vaeslast + Ema haul.

Meie kaksi vaestalista
 lähme jaanipäe kiriku.
 Sa lääd isa aua peale,
 ma lään ema aua peale,
⁵ teine teise aua peale.
 Teine nutab, teine noorsub,
 teine pühib teise silmad:
 “Tõuse üles, mu emake,
 tõuse üles, mu isake,
¹⁰ tõuse mu pead sugema,

annivakka valmistama,
 kerstukaanta kinnitama!”
 “Ei või tõusta, tütar noori –
 muru on kasvand mulla peale,
¹⁵ aruheina aua peale,
 kullerkupud kulmu peale,
 sinililled silmi peale.
 Jumal su pead sugegu,
 annivakka valmistagu,
²⁰ kerstukaanta kinnitagu!”

H II 54, 183/4 (77) < Paide ja Türi khk. – O. J. Siiun (1895).

Trükitud: ERIA nr. 3370 (lt. 1601: Ema haul, red. A1).

Kaks vaeslast + Ema haul.

Oo me kaksi vaestalista –
 sa isata, ma emata,
 lääme jaanipää kiriku!
 Teine teise pead silitab,

⁵ õbeõunad rätikulle,
 kardarätikud käessa.
 Sa lääd isa aua peale,
 ma lään ema aua peale:

“Tõuse üles, mu isake,
¹⁰ tõuse üles, mu emake,
tõuse mu pead sugema,
annivakka valmistama,
kerstukaanta kinnitama!”
“Ei või tõusta, ei parata,
¹⁵ et Jumal su pead sugegu,
annivakka valmistagu,
kerstukaanta kinnitagu –
muru on kasvand mulla peale,
arueina aua peale,

²⁰ sinililled silmi peale,
kullerkupud kulmu peale.”
“Oot-oot-oot-oot, noored mehed,
toogem külast küüdnud ärjad,
kündkem muru mu[lla] pealta,
²⁵ sinililled silmi pealta,
kullerkupud kulmu pealta!
Andke muru mullikatel,
arueinad ärgadelle,
sinililled sigadelle,
³⁰ kullerkupud kanadele!”

E, StK 37, 170/1 (9) < Paide khk., Kureküla – A. Palm < Jüri Preema (1926).

Kaks vaeslast + Ema haul.

518

8.

“Tõuse üles, eidekene,
tõuse üles, taadikene,*
tõuse mu pead sugema,
annivakka valmistama,
⁵ kerstukaanta kinnitama!”

“Ei või tõusta, tütar noori –
muru kasvand mulla peale,
aruein aua peale,**
sinililled silma peale,
¹⁰ kullerkupud kulmu peale.”

*Kordamisel jättis välja.

**Kordamisel lisatud.

ERA II 14, 225/7 (14) < Anna khk. ja v., Eivere k. – R. Viidebaum < Anu Luik (1929).

519

9.

Milla me lähme kiriku?
Jaanibä lähme kiriku.
Mina ema aua peale,
sina isa aua peale:
⁵ “Tõuse üles, emakene,
tõuse mu peada sugema,
annivakka valmistama,

kerstukaanta kinnitama!”
“Ei või tõusta, tütar noori,
¹⁰ ei või tõusta, ei parata –
muru on kasvand mulla peale,
arueinad aua peale.”
“Muru ma söödan mullikatel,
arueinad ärgadelle.”

ERA II 14, 285 (23) < Anna khk. ja v., Leedu as. – R. Viidebaum < Ann Voormuth, elanud ka Peetri ja Paide khk. (1929).

305. KELLE JUURDE MA ISATU?

1.

520

Õhtu tuleb, ilja jõuab,
madalasse veereb pääva.
Kõik kullad lähvad koduje,
kõik ellad lähvad emale.
⁵ Kelle juure ma isatu,
kelle juure ma ematu?
Kivi juure, kännu juure,

puu juure, pädaka juure,
lepa põue ma poeksin,
¹⁰ aava arma kaendelusse,
kase kulla külle ääre.
Leppa on minu isake,
aavapuu minu emake,
kask on kallis kasvataja.

Kk.: 3.–4. keik – 12. isane – 13. emane.

Aus d. Gegend v. Weissenstein, aufg. v. F. Russow. Vgl. Ehstn. Volksl. S. 147 f.
EKÜ, F 232 f², 67/8 (325) < Paide khk. – F. Russow (~1850), ümb. kirj. H. Neus.

306. KURVA KODU

1.

521

Jõua, kiike, jõua, kiike,
jõua, kiike, senna maale,
kus on kurvade koduje,
ellade eluaseme,
⁵ vaestelaste vihmavarju!
Kus oli tuul tua teinud,

vesi palgid veeretanud,
sadu tua sammeldanud,
udu ukсед ette löönud –
¹⁰ seal on kurvade koduje,
ellade eluaseme,
vaestelaste vihmavarju.

H II 1, 652 (839) < Jõhvi khk., Puru k. < Paide khk.? < Peetri khk. – O. Kallas, M. Ostrov < Leena Randmer (1888).

Trükitud: VK VIII nr. 752 (lt. 271: Kurva kodu, var. 1).

307. LÄHEN MÖÖDA ISAKODUST

522

1.

Mööda lään isa toasta,
mööda lään ema toasta,
kaudu venna kammerista:
sead on isa toassa,

⁵ sead on venna kammeris.
Metsasõnnid teeivad tööda,
metsakollid kandivad hoolta.

H, Gr. Qu., 157 (26) < Paide khk. – A. Hanson (1892).

Trükitud: ERIA nr. 3763 (lt. 1802: Lähen mööda isa kodust, var. 2).

308. VIHATUD VAESLAPS

523

1.

Kõik vehavad vaestlasta:
puud vehavad, maad vehavad,
vehavad veherpuu lehed.
Üks ütleb: löö, see isata,

⁵ teine ütleb: löö, see emata –
sel põle, kullal, kuulijaida,
ellal, eestiseisijaida.

H III 4, 149 (1) < Anna khk., Purdi v. – K. Preisberg (1889).

Vihatud vaeslaps + Äрге lööge vaeslast.

309. VAESLAPS KUI KATUSETA HOONE

524

1.

Nõnda olen mina isata,
nõnda olen mina emata
kui see hoone katuseta,
heinaküün ilma laeta,

⁵ ait oli ilma harjamata:
kõik tuisud peale tulevad,
kõik saod peale sajavad,
vihmaood senna voolavad.

Kk.: 6.–7. keik.

H II 13, 643 (19) < Paide ja Türi khk. – K. Türk (1889).

310. HALEDASTI LAULAB HALB

1.

525

Vaksa kasvab vaenelapsi,
vaksa kasvab, kaks kahaneb,
vagasesti vaenelapsi.

Haledasti laalab halva,
⁵ koledasti kukub kurva,
vagasesti vaenelapsi.

Olen halva, seisan kurva,
olen halva Anne poega.

Mina musta muude seasta,
¹⁰ tõmmu teisesta õesta,
venna palgest paadima.

Sest mind sugu suksutavad,
isa vennad irvitavad,
et ei jõua sugu sööta,

¹⁵ sugu sööta, sugu joota,
sugu suuresti pidada,
vendu ei jõua lauda laduda,
vennalapsi laua otsa.

Et oot-oot, sugu, noo-noo, sugu,
²⁰ ma taan sugu haugutada!

Las teen õue õnneodrad,
katusel teen kasukaerad,
väljale nisud vägevad –
siis jõuan sugu sööta,
²⁵ sugu sööta, sugu joota,
sugu suuresti pidada,
vennalapsi laua otsa.

HI 7, 29/30 (1) < Paide ja Türi khk. – O. J. Siin (1894).

Haledasti laulab halb + Ei jõua sugu sööta.

311. VIHM, ÜLE VAESLAPSEST!

1.

526

Saja, saja, vihmakene,
ära saja meie peale,
saja saksalaste peale –
meil põle kodu kuivatajad,
⁵ uue kuue uhtujada,
ninarätiku nidujada;

saksal kodu kuivatajad,
uue kuue uhtujada,
valge särgi vaalijada,
¹⁰ peene särgi pesijada,
ninarätiku nidujad.

H, Gr. Qu., 156 (24) < Paide khk. – A. Hanson (1892).

Saja, saja, vihmakene,
 saja, vihma, kasta saksa,
 saja, vihma, saksa peale,
 ära saja minu peale –
⁵ mul põle kodu kuivatajad,
 peene särgi pesijada,
 ei lihtsusärgi lihtijad,

ei krooksusärgi krookijad;
 saksal kodu kuivatajad,
¹⁰ peene särgi pesijad (~pesijaid)
 ja lihtsusärgi lihtijad (~lihtijaid),
 krooksusärgi krookijaida.
 (Laulmise järgi.)

ERA II 14, 209/11 (3) < Anna khk. ja v., Eivere k. – R. Viidebaum < Anu Luik (1929).

312. VAESLAPSEL POLE KIIGERIIDEID

Hoi mina üks isata poega,
 hoi mina üks emata poega,
 vanemateta vaenelapsi!
 Läksin küla kiige alla,
⁵ kubja tütar kiige all –
 see aga seisis seelikulle

ja tema käib aga käiselle.
 Hoi mina üks übrikuta,
 käin aga üks käise'eta,
¹⁰ ootan kuube kroonitavat,
 hüva rüüdi õmmeldavat.

H II 13, 645/6 (27) < Paide ja Türi khk. – K. Türk (1889).

OMA EMA JA VÕÕRASEMA

313. OMA EMA JA VÕÕRASEMA OOTAVAD KOJU

Võeras eite, võigas eite –
 kuuleb mind koju tulema,
 väl'la otsassa olema,
 taga laanes laulevada:
⁵ “Kuule, kus kukub kurja lindu,

tiksutab tige tihane,
 laalab laane ussikene!”
 Võtab nua laua pealta –
 kardab leiba leikavada;
¹⁰ võtab kulbi katelista –

kardab lienta katsuvada.

Oma eit oli eidekene,
oma taat on taadikene –
kuuleb mind koju tulema,
¹⁵ väl'la otsas ju olema,
taga laanes laulevada:
“Kuule, kus kukub kulla lindu,
tiksub ale tihane,
laalab laanelinnukene!”

²⁰ Suu laulab, süda muretseb,
paled aga laskvad laine'eida,
kulmud kulla tilke'eida,
jõgi jookseb vüö vahelta –
sealt saab küla karjal juua,
²⁵ Äivere ärgadelle,
Puivere pullidelle,
Sõerevere sõnnidelle.

H II 1, 269 (398) < Jõhvi khk., Puru k. < Paide khk.? < Peetri khk. – O. Kallas, M. Ostrov < Leena Randmer (1888).

Trükitud: VK VIII nr. 710 (lt. 258: Oma ema ja võõrasema ootavad koju, var. 5).

Oma ema ja võõrasema ootavad koju + Suu laulab, süda muretseb + Pisarate veeremine.

2.

530

Võeras eit oli eidekene,
võeras taat oli taadikene –
kuulis mu kodu tulevad,
välja otsase olevad,
⁵ taga-aga-laanes laulevada:
“Kuule, kus kukub kurva lindu
ja veel laalab alva lapsi –
tal põle suul sulgjad,
keelel kinnikeitjad,
¹⁰ tal põle isa, tal põle ema,
tal põle õiged õpetajad.”
Kõrsipink ja kaardilaud –
see mu isa, see mu ema,
see mu õige õpetaja.
¹⁵ Ära on surnud isa vaeva,
ära on surnud ema vaeva.
Ma jäin üksi hüüdemaie,
kanapoegil karjumaie,
linaseeme siuksumaie;
²⁰ jäin kui jänes murule,
harakas jäin aiateiva,

tompak toa arja peale.
Oma eit oli eidekene,
oma taat oli taadikene –
²⁵ kuulis mu kodu tulevad,
välja otsase olevad,
taga-aga-laanes laulevada:
“Kuule, kus kukub kuldasuuda
ja veel laalab armas lapsi –
³⁰ tal on suul sulgjad,
keelel kinnikeitjad,
tal on isa, tal on ema,
tal on õige õpetaja.”
Kõrsipink ja kaardilaud –
³⁵ see põle mulle isaksi,
see põle mulle emaksi,
see põle õige õpetaja.
Isa mul põle vaevas surnud,
ema mul põle vaevas surnud.
⁴⁰ Ma'i jäänd üksi hüüdemaie,
kanapoegil karjumaie,
ei linaseemil siuksumaie,

ei kui jänes murule,
ei kui harakas arja peale,
⁴⁵ tompak toa arja peale.

HI 7, 52/4 (47–48) < Paide ja Türi khk. – O. J. Siiun (1894).

Oma ema ja võõrasema ootavad koju + Kõrts õpetajaks + Vara vaeslapsiks.

314. OMA EMA JA VÕÕRASEMA MANITSUS

531

1.

Oma eit mul (~on) eidekene,
oma taat on taadikene* –
ei sunni sulase kuuldes,
noomi noorte meeste kuuldes.
⁵ Kutsub taha kamberisse,
seal tema sundis (~sunnib)
suuda mööda,
käskis käevarta mööda.
Võtsin leiba, ei vähenend,

katsun kakku, ei kahane.
¹⁰ Võeras eit mul eidekene,
võeras taat on taadikene –
võtan leiba, see väheneb,
katsun kakku, see kahaneb.
Küll sunnib sulase kuuldes,
¹⁵ noomib noorte meeste kuuldes.
(Laulmise järgi.)

*Kordamisel jättis välja.

ERA II 14, 203/5 (1) < Anna khk. ja v., Eivere k. – R. Viidebaum < Anu Luik (1929).

Oma ema ja võõrasema manitsus + Võtsin võid – ei vähenend.

PERETÜTAR JA VAESLAPS

315. PERETÜTAR LAISK TÖÖLE, NOBE TANTSIMA

532

1.

Peretütär, laiska litsi,
magab kui mära maasse,
seisab kui siuku seina ääres –
ikka ta silmad sitased,

⁵ kõrvaääred kolletand.
Kuulis ta pühad tulema,
siis hakkas kulda küürimaie,
hõbedaida hallastama,

siis läks köögerdes kiriku.

¹⁰ Kui tema kuulis vardahääle,
vardahääle, vaevahääle –
siis tema lattuje laokse
ja tema põhkusi poeksi.
Aga kui kuulis pillihääle,
¹⁵ pillihääle, tantsuhääle –
siis tema välja välgatelle
teiste hulka tantsimaie.
Oli siis teine vaenelaps,
ikka ta silmad siledad,

²⁰ kõrvaääred kõkenduvad.

Kui tema kuulis pillihääle,
pillihääle, tantsuhääle –
siis tema põhkuje poeksi,
siis tema lattuje laekse.
²⁵ Aga kui kuulis vardahääle,
vardahääle, vaevahääle –
siis tema väljaje välgatelle.
Rehe tema peksis rõömuga,
laeted löi lauluga.

EKS 1, 127/8 (5) < Paide l. – A. Kruusberg < Juula Neidoff, snd. Tikker (1904).

Peretütär laisk tööle, nobe tantsima + Peretütär inetu, vaeslaps ilus + Peretütär ja vaeslaps pühadel + Rõõmus rehepeksja.

316. PERETÜTAR INETU, VAESLAPS ILUS

1.

533

Peretütär, pöörakaela,
istub leelõukale,
söüb sealeha siilakaid
ja võileiva viilakaid –
⁵ ise silmist sinine,
palest kollakarva.

Mina aga vaene orjalaps,
võtan putke põõsa'esta,
joon aga vetta allikasta –
¹⁰ siiski silmist ma siledam,
palest pailu punasem.

H III 4, 151 (5) < Anna khk., Purdi v. – K. Preisberg (1889).

2.

534

Peretütär, laiska litsi,
istub leelõukale,
söüb saia sealihaga,
võid võtab oma käega –

⁵ siiski silmist sinine,
palenukid plakilised.
Oh seda vaesta orjalasta,
aru sõi ananast leiba!

H II 13, 646 (29) < Paide ja Türi khk. – K. Türk (1889).

535

3.

Oh ma vaene orjukene,
lesenaese lapsukene!
Söön aga putka põõsa'asta,
lakun vetta lainetesta –
⁵ ikkep ma ihust ilusa,
ikkep ma silmist sileda,
ikkep mu pale punada.

Peretütar, neitsikene,
ise ilma litsikene,
¹⁰ istub lee lõuka'ella,
söüb saia, sealihada,
võiab või viilakaida –
ikkep ta silmist sinine,
palest pasakarvaline.

H, Gr. Qu., 176 (53) < Paide khk. – A. Hanson (1892).

536

4.

Pere-aga-tütar, neiukene,
pere-aga-tütar loodud laiska,
pere-aga-tütar saadud laiska,
istub leelõuka'ale,
⁵ võiab või viilakaida.

Oh mina vaene vabadme'e tütar!
Söön aga putka põesa'asta,
lakun vetta lainetesta –
siiski mu silmad siledad,
¹⁰ kõrvaääred kõkendavad.

HI 7, 55 (51) < Paide ja Türi khk. – O. J. Siiun (1894).

537

5.

Oh mina vaene orjukene,
lesenaise lapsukene!
Söön aga putka põesa'asta,
lakun vetta lainetesta –
⁵ ikkep ma ihust ilusa,
ikkep mu pale punada.

Peretütar, neitsikene,
isi ilma litsikene,
söüb saia, sealihada,
¹⁰ võiab või viilakaida –
ikkep ta silmist sinine,
palest pasakarvaline.

Kk.: 9. saja sea lihada.

HI 7, 73 (77) < Paide ja Türi khk. – O. J. Siiun (1894).

Peretütär, piimarotti,
isa-ema aidarotti,
isa takka sõi sialihada,
ema aidast kanamunada –
⁵ siiski ta ihu inetu,
siiski ta nägu näutu,
siiski ta mokad krõmulesed.

Mina vaene orjalapse,
ikka pean teol minema!
¹⁰ Petipiim mul lähkerille (~lähkerisse) –
siiski mu ihu ilusa,
siiski mu nägu nägise,
siiski mu mokad moodileled.

E, StK 37, 157/8 (4) < Paide khk., Kureküla – A. Palm < Jüri Preema (1926).

LOODUS JA KÜLA ARGIPÄEV

AASTAAJAD, LINNUD, LOOMAD JA KÜLA ELUOLU

317. LINNUD TOOVAD ILMAD

539

1.

Pääsuke toob päävasooja,
ööbik toob öösooja,
kägu kõige suisooja,
lõoke toob lõunesooja.

H I 7, 36 (17) < Paide ja Türi khk. – O. J. Siion (1894).

Trükitud: ERIA nr. 520 (lt. 215: Linnud toovad ilmad, var. 2).

318. KUST TÕUSEB PÄEV

540

1.

Kuu tõuseb Kuura jõelt,
pää tõuseb Pärnu allikalta,
mina oma voodilta,
kass oma hiiri augulta.

H I 7, 31 (5) < Paide ja Türi khk. – O. J. Siion (1894).

319. KÄGU KUKUB KARJASELE

541

1.

Kuku, kuku, käokene,
helgi, hella linnukene!

Ega kägu mulle kuku –
kägu kukub karjastelle,

⁵ helgib heinaniitijalle,

plaksub puuraiujalle.

Mina metsas kui mõhike,

kuuse tippus kui tihane,

kase latvas laululind,

¹⁰ haava latvas lehtulindu.

H, Gr. Qu., 177/8 (56) < Paide khk. – A. Hanson (1892).

Kuku, kuku, käoke,
 elgi, ella linnuke!
 Ega kägu mulle kuku –

kägu kukub karjatsele,
⁵ elgib einaniitijale,
 lõksub loovõttijale.

H I 7, 32 (8) < Paide ja Türi khk. – O. J. Siiun (1894).

320. KEVAD PÖLLUL

1.

543

Mis me kullad kurvastame,
 õed aga halvaste elame:
 juba leib meil lehte puussa,
 lehte puussa, rohtu maassa,
⁵ odraoras haljendab,
 kaeraoras katab maad.
 Olgu odrad, kasku kaerad,
 neid me veame viina ette,

kanname kõrtsi Kärtu kätte.
¹⁰ Kärt oli kärmas kedrama,
 voolas vokki tallama –
 tallas katki tallaslaua,
 väänas voki vändaraua.
 Kedras ööd ja kedras päävad,
¹⁵ ei saand sääsel särki selga,
 parmule ei palakast alla.

H II 13, 635 (1) < Paide ja Türi khk. – K. Türk (1889).

Kevad põllul + Ei saa särki sääselegi.

2.

544

Õekene ellakene,
 mis me kallid kurvastame:
 juba meil lehib lehta puussa,
 lehta puusse, rohtu maasse,
⁵ odraoras haljendab,
 kaeraoras katab maad,
 läätsed sääreni sinavad,
 oad kauni kasvatavad.
 Oakauna, hea kauna,
¹⁰ läätsikauna, lääge kauna.

Lääts oli liter-latergune,
 uba pisut pikergune,
 ernes üsna ümmargune.
 Mina hoian eide utte
¹⁵ ja ka kaitsen toadi karja.
 Eit tegi mulle uue kuue,
 punasemad paelukesed.
 Oi tuli hunti karja hulka –
 viis metsa minnes lamba,
²⁰ kiskus ämma kirju talle.

H II 26, 912/3 (9) < Pilistvere khk., Imavere krkm. < Paide l. – E. Türk (neiu), (1889).

Kevad põllul + Mina hoian eide utte.

545

3.

Mis me kurvad kurvastame,
õed halvasti elame:
juba meil lehib lehte puusse,
lehte puusse, rohtu moasse,
⁵ odraoras haljendi,
kaeraoras katab moada,

läätsid sääreli sinavad,
oad küll kauni kasvatavad,
erned lesti lepitavad.
¹⁰ Oakauna, hea kauna,
hernekauna, ussi kauna,
läätsikauna, lääge kauna.

H II 38, 863/4 (9) < Paide I. – A. Hanson (1893).

321. SENI

546

1.

Sõnni heinamaa ilusa,
kui oli heina niitematta;
sõnni kaare kaunikene,
kui oli loogu võttematta;
⁵ sõnni olid saud saledad,
kunni kuhjad loomata;

sõnni olid kuhjad kuulusad,
kui oli kuhi metsassa.
Kuhjad paistsid Kuuramaale,
¹⁰ saod suured Saksamaale,
nabrad Narvaje näikse,
parmad paistsid Paide linna.

H III 12, 496 (14) < Paide I. – T. Michelson (1893).

322. TEAKSID TEISED, KUI KÜLM

547

1.

Vilu, vilu, külma, külma,
külma minda külmateli,
vilu minda vingeteli.
Mõistaks meie mõisa rahvas,
⁵ küll nad tulda järel tooksid,
vana kasukad veaksid

minu sõrmede soojaksa,
jalavarvaste varjuksa.
Et las ütlen ümber jälle!
¹⁰ Ellakesed vennakesed,
kus oli kurku pannud kuue,
kus kõri kallanud kasuka?

H II 1, 272 (402) < Jõhvi khk., Puru k. < Paide khk.? < Peetri khk. – O. Kallas, M. Ostrov < Leena Randmer (1888).

Trükitud: VK VIII nr. 237 (lt. 80: Teaksid teised, kui külm).

Teaksid teised, kui külm + Kuhu kurk kuue pannud.

323. KURG PAHANDAB

1.

548

Tühi võtku tütarlapsed,
kadugu nad kasvemasta,
kessi nopib marjad maasta,
marjad maasta, pohlad puusta,

⁵ jõhvikad jõe ninasta –
jätab kured kõndimaie,
varvasjalad vantsimaie,
lestaajalad liikumaie!

Kk.: 7. vantimaie.

H, Gr. Qu., 154 (23) < Paide khk. – A. Hanson (1892).

324. LOOMAD JA LINNUD TÖÖL

1.

549

Kissi kündis vagu väljal?
Vares kündis vagu väljal.
Kissi läks järel seemendama?
Siga läks järel seemendama.
⁵ Kissi läks jälle lõikamaie?
Jänes läks jälle lõikamaie,
koovit läks kokku koguma,

naarits nabra tegema,
ööbik ümber riisuma,
¹⁰ sitikas sisse vidama,
põrnikas pandi parsile,
harakas hangu andemaie.
“Varblane, neitsikene,
too tulist vihud tubaje!”

H II 38, 857 (1) < Paide l. – A. Hanson (1893).

325. HOMMIKUL VEES, ÕHTUL KATLAS

1.

550

Oh sina vähi vägeva
ja sina kala kabala:
homiku ojud meresse,
lõuna laksud lainettesse,

⁵ õhtu keed sina katelisse,
praed aga härra panni peal
ja vanahärra vanni sees.

H I 7, 54 (49) < Paide ja Türi khk. – O. J. Siiun (1894).

Trükitud: ERIA nr. 654 (lt. 283: Hommikul vees, õhtul katlas, var. 2).

326. KITS JA HUNT

551

1.

Kitsekene, neitsikene,
kitsetall oli taimekene.
Kits sõi lehta lepikusta,
aruheina haavikusta,
⁵ kuldapäida kuusikusta.
Hunt aga ootas orusse:
“Tule siia, kitsekene!
Ma toon sulle punase põlle,
ma toon kalli kaelarätte,
¹⁰ ma toon uued ummiskingad!”

Rebane hüüdis risusta:
“Kitsekene, neitsikene,
ää ole hullu uskumaie,
hunt kuri valetamaie –
¹⁵ veri punane põlle,
kopsud-maksad kaelakonda,
nahk sinu kallis kaelarätte,
sõrad uued ummiskingad,
sooled siidirihmukesed!”

H, Gr. Qu., 165/6 (36) < Paide khk. – A. Hanson (1892).

552

2.

Kitsekene, neitsikene,
kitsetall oli taimekene.
Kits sõi lehta lepikusta,
aruheina haavikusta,
⁵ kuldapäida kuusikusta.
Hunt aga ootas orusse:
“Tule siia, kitsekene!
Ma toon sulle punapõlle,
ma toon kalli kaelaehte,
¹⁰ ma toon uued ummiskingad!”

Rebane hüüdis risusta:
“Kitsekene, neitsikene,
ära ole hullu uskumaie,
huu kuri valetamaie –
¹⁵ veri punane põlle,
kopsud-maksad kaelakonda,
nahk sinu kallis kaelaehte,
sõrad uued ummiskingad,
sooled siidirihmukesed!”

HI 7, 70/1 (73) < Paide ja Türi khk. – O. J. Siiun (1894).

327. KITS JA KRAPP

553

1.

Mul oli rikas ristiisa,
kinkis mulle kitse[kese],
kitse kaela krapikese.

Unt sõi kitse, krapp jäi mulle.
⁵ Ma panin krapri Kaie kaela.
Kai oli kange tantsimaie,

üppas katki õbeelmed,
kargas katki rahakannad.

Siis viisin Viirassepa* kätte:

¹⁰ “Viirasseppa, ella venna,

võta mu pauad paranda,
õbeelmed õiendada,
rahakannad kannustada!”

*Tavaliselt: Viru sepa; laulmisel (üleskirjutamisel?) on moodustunud: Viirusepa > Viirassepa.

HI 7, 34/5 (13) < Paide ja Türi khk. – O. J. Siiun (1894).

Kits ja krapp + Ehted katki + Neiu läheb sepile.

2.

554

Mul oli rikas ristiema,
kinkis mulle krapikese.
Ma panin krapu kitse kaela.
Unt viis kitse, krapp jäi mulle.

⁵ Ma panin krapu koera kaela.
Koer oli kange aukuma,
krapp oli vali paukuma.

ERA II 14, 259 (1) < Anna khk. ja v., Eivere k. – R. Viidebaum < perenaine Liisbet (1929).

3.

555

Mul oli rikas ristieite,
kinkis mulle krapikese.
Ma panin krapu koera kaela.
Koer läks õue aukumaie,
⁵ väravasse vaatamaie.
Unt sõi koera, krapp jäi mulle.
Ma panin krapu kassi kaela.

Irid tulid istukille,
rotid tulid roomakille,
¹⁰ viisid kassi ahju alla.
Ahi akkas aukuma
ja põrand akkas paukuma,
parred põrisema

või kuda see oli ...

Ikka krapp jäi mulle järele.

ERA II 14, 243 (29) < Anna khk. ja v., Eivere k. – R. Viidebaum < Anu Luik (1929).

328. SIKUKENE

556

1.

(Herra:)

“Tere, tere, sikukene!”

(Mats:)

“Jumaleme, härrakene!”

(Herra:)

“Kus sina lähed, Jukukene?”

(Mats:)

“Veskile, veskile, härrakene.”

(Herra:)

⁵ “Mis sina sööd, sikukene?”

(Mats:)

“Nisuleiba, härrakene.”

(Herra:)

“Kus sina magad, sikukene?”

(Mats:)

“Voodi all, voodi all, herrakene.

ja talupoisid tansivad

Lehme parem Paide laadale –

ja Paide saksad naeravad!”

¹⁰ seal laadapillid hüiavad

(Herra:)

“Mats, sa rehevarblane

mis on meie kahe teada –

ja mõisa adrapoisike!

ei see mahuks mõisaaita

¹⁵ Oleks see kõik teiste teada,

ega sul põleks Paides paika!”

H III 18, 46/7 (15) < Paide l. – O. J. Siiun (1894).

Sikukene + ul.

Kus sa lähed, kus sa lähed, sikukene?
 Veskile, veskile, ärrakene.
 Mis sa jahvad, mis sa jahvad, sikukene?
 Nisu-rukkid, nisu-rukkid, ärrakene.
⁵ Mis sa sööd, mis sa sööd, sikukene?
 Nisupüüli, nisupüüli, ärrakene.
 Mis sa jood, mis sa jood, sikukene?
 Õlut-viina, õlut-viina, ärrakene.
 Kus sa magad, kus sa magad, sikukene?
¹⁰ Neitsi juures, neitsi juures, ärrakene.
 Kas see neitsi, kas see neitsi peksab sinda?
 Ja ta peksab, ja ta peksab, ärrakene.
 Kuidas karjud, kuidas karjud, sikukene?
 Piigebäo, piigebäo, ärrakene.

ERA II 14, 175/7 (7) < Anna khk. ja v., Eivere vk. – R. Viidebaum < Ants Veideman, snd. Türi khk., Särevere v., Taikse k. (1929).

329. HOBU JOOKSEB OHJA TÕTTU

1.

558

Hobu jooksis ohja tõttu,
 kargas kaeravaka tõttu,
 noore mehe [?] tõttu,
 peenikese piitsa tõttu.

E 57575 (18) < Paide l., vm. – A. Palm < Kai Trepp (1926).

330. HOBUSE SUITS

1.

559

Iriernest tõusis suits, mina aga teadsin, mis on suitsu: suitseb suure me'e hobune,	aurab kossa halli täkku ⁵ vastu mäge minnessagi, neiu asju aadessagi.
---	--

H III 18, 44/5 (13) < Paide l. – O. J. Siun (1894).

331. HIRNUB SELGAISTUJAJD

560

1.

Peremees oli pulmas, pulmas ja pulmas;
perenaine oli varul, varul ja varul;
siga üppab aedas, aedas ja aedas,
kolm kahvlid selgas, selgas ja selgas;
⁵ ärg kriiskab seinas, seinas ja seinas;
ike vahib varnas, varnas ja varnas;
obu irnub tallis, tallis ja tallis,
tahab sõitma minna, minna ja minna.

“Mis sina irnud, iire alli,
¹⁰ või mis karjud, kroonu kõrvi?
Kas sa irnud einusida
või sina karjud kaerusida?”
“Ei mina irnu einusida
ega ma karju kaerusida –
¹⁵ irnun mullasta eada,
karjun mullasta kahjuda!”

H II 1, 655 (848) < Jõhvi khk., Puru k. < Paide khk.? < Peetri khk. – O. Kallas, M. Ostrov < Leena Randmer (1888).

Trükitud: VK VIII nr. 326 (lt. 108: Hirnub selgaistujaid, var. 1).

Peremees pulmas (rl/ul) + Hirnub selgaistujaid.

332. TEOHOBUSE SÖÖK

561

1.

Hiiu-hiiu, ilmad külmad,
[ilmad külmad,] heinad mustad –
ei söönud sõjahobune,
ei purgend pulmaruunake.

⁵ Las tuleb koju teo-tõlpi –
sööb heinad, muigutab mokad,
ootab uuta kasvevade,
aru ärta hallendavat.

H, Gr. Qu., 180/1 (63) < Paide khk. – A. Hanson (1892).

562

2.

Ilmad külmad, einad mustad –
ei söönud sõjaobune,
pupsind pulmaruunukene.
Las tuleb koju teo-tõlp –

⁵ see sööb need einad, rõksutab kaerad.

Eks minu must võind muidu jooksta,
paat võind paasa ringutada ...

ERA II 14, 185 (12) < Anna khk. ja v., Eivere vk. – R. Viidebaum < Ants Veideman, snd. Türi khk., Särevere v., Taikse k. (1929).

Teohobuse söök + Must võinuks muidu joosta.

333. TEOHOBUSE KIITUS

1.

563

Isand aga kiitis kimmelida,
härra häida traavelida –
ma kiidan kivihoosta,
vaka vaevasta märada:

⁵ künnab tükid ja kannab varsad
ja paneb tüterid mehele
ja poegadele võtab naesed.

EKS 1, 144 < Paide khk. – A. Kruusberg < Juula Neidoff, snd. Tikker (1904).

334. TULE ÕUE ALLA!

1.

564

Ammus memme halli lehma,
inises eide punane.

Tule meie õue alla –
seal on sõnnid sõitemas,

⁵ koehärjad kuulamas,
värvised ju vaatamas.

Mullikad on moosekandid,
kellad kaelas kuulusemad.

H, Gr. Qu., 188 (82) < Paide khk. – A. Hanson (1892).

Trükitud: ERIA nr. 721 (lt. 321: Tule õue alla).

Tule õue alla + ul.

335. PISIKE PUNANE PÕRSAS

1.

565

Pisikene punane põrsas,
kuldalacka kuldikene
ütles suurele seale,
valetas aga valge' elle:

⁵ "Tusti maad ja toida pead,
ää mine võera viljavälja –

võõras tuleb, võllas seljas,
teine tuleb, teivas seljas,
kolmas tuleb, koer järele!"

¹⁰ Läksid siga kinni võtma –
siga oli liiasti lisunud
ja oli paksuks paisunud.

H, Gr. Qu., 192 (90) < Paide khk. – A. Hanson (1892).

PERED JA PAIGAD, METS, MAA JA MERI

336. KELLE PERED?

566

1.

Kellel ehib lepametsa?

Koolmeistril lepametsa.

Kelle aavad aljendavad?

Iie aavad aljendavad.

⁵ Kelle need puud punavad?

Kristjani puud punavad.

Kelle õue on murune?

Tossi õue on murune.

Kelle need vaskised väravad?

¹⁰ Sepal vaskised väravad.

Kellel augub alli krantsi?

Kullamäel* augub alli krantsi.

*Talu Puru külas.

H II 1, 653 (841) < Jõhvi khk., Puru k. < Paide khk.? < Peetri khk. – O. Kallas, M. Ostrov < Leena Randmer (1888).

Trükitud: ERIA nr. 3717 (lt. 1783: Külalaul, var. 1) ja VK VIII nr. 739 (lt. 265: Kelle pered?, var. 1).

337. LÄÄTSED LIIGUVAD LINNA POOLE

567

1.

Valtu vaesed, Roela rikkad –
keed nad söövad, tangud müivad,
läätsid lähvad linna poole,
oad uilates järele.

H II 54, 184 (78) < Paide ja Türi khk. – O. J. Siun (1895).

338. KOLM KÜLLA KÜLAS

568

1.

Kolm oli küllada külasse:

üks oli hooste külla,

teine oli küla karja külla,

[kolmas noorte neitsikeste].

⁵ Kust tuli hooste külla,

sealt tuli kellade kärina;*

kust küla karja külla,
sealt tuli krappide kärina;
kust tuli noorte neitsikeste,
¹⁰ sealt tuli sõlgede särina.

H II 38, 863 (8) < Paide I. – A. Hanson (1893).

* Laulutüübi teistes variantides: kellade kõlina.

339. KIRNA MAADE KIITUS

1.

569

Muud aga kiitsid muida maida,
mina aga kiitsin Kirna maida,
Kirna häida heinamaida,

Kirna laia laanemetsa,
⁵ kena kase-kasvandikku
ja ka haljast haavametsa.

H, Gr. Qu., 194 (95) < Paide khk. – A. Hanson (1892).

340. MIS VIGA VIRUS ELADA

1.

570

Mis viga Virus elada,
Viru kuuskede vilusse,
Arju tammede tagaksi?
Vee puudu, vilja külla,
⁵ sead söömata lihavad,
kanad kuketa munevad,
aned isata auvad,
naised paksud paarimatta!
Mehed seal mütsita müravad,
¹⁰ naised tansivad tanuta,
poisid pooli saapa'ad!
Meil olid pulmad pühapäaval,
pidud pika see nädala,
mauguvaagnad ahju otsas,
¹⁵ käkikoormad keriksedel!
Peretütar ilmarikas

viidi Virule mehele,
ammetmehe isandale,
nõelasilma kuningale!
²⁰ Sik-sik-sik, mek-mek-mek,
rätt-rätt-rätt-sepp-sepp-sepp,
rätisepp, kalevi varas,
vatmani vaenelane,
ära viis neidu meilt nägusa,
²⁵ ära piiga peenikese.
Sik-sik-sik, mek-mek-mek,
ära mekerdas marjuka.
Külapoisid, kulla vennad,
miks te piiga ei pidanud,
³⁰ kergemeelist ei kinnitanud?
Kas meitel peigudest puudussa?
Sik-sik-sik, mek-mek-mek,

sikusaba sõitjale
andsite armsama tüdruku!
³⁵ Pillid üüdsid ühel ealel,
viulid kõik ühel keelel:

Sik-sik-sik, mek-mek-mek,
rätisepp, kalevi varas,
mek-mek, meie piiga varas!

H. Neus, Ehnstnische Volkslieder III. Tallinn 1852, lk. 339/41 (95g) < Paide khk. – F. Russow (–1850).

Mis viga Virus elada + Peretütre pulmad (rl/ul).

341. KÜLA KUI LINN

571

1.

Meie küla kui see linna,
Tallinnast vähe tagasi –
ei pole merda õue alla,
kalajärve kaevuteela.
⁵ Kalad meil koju ujuvad,
turvad tuppa tulevad,
aod aga ahju paiste'elle,

särjed sängi ääre alla,
lutsud lee lõuka alla.
¹⁰ Haugid suured, laugud otsas,
purikatel kirjud külled,
särjed suured, seljad laiad,
lutsud suured, lõuad laial.

H II 13, 644 (24) < Paide ja Türi khk. – K. Türk (1889).

Küla kui linn + Kalad koju ujuvad.

342. IMED VÕÕRAS KÜLAS

572

1.

Oh imeta, oh imeta,
mis nägin mina imeta
Kuksema küla vahele,
Varivere vainu'elle,
⁵ Olustvere hoonettesse:

koerad kündsid, härjad auksid,
lammas läks laudile munele,
kana tõi kaks tallekesta,
hobu tõi härrikpea vasika,
¹⁰ lehm tõi laugu täkukese.

H II 38, 858/9 (4) < Paide l. – A. Hanson (1893).

2.

573

Oi imeta, oi imeta,
mis nägin mina imeta:
koerad kündsid, härjad auksid,
lammas läks laudile munele,

⁵ kana tõi kaksi tallekesta,
hobu tõi härrik vasika,
lehm tõi laugu täkukese.

H III 18, 41/2 (7) < Paide l. – O. J. Siinun (1894).

3.

574

Särevere vallas vainu'elle
nägin pailu imetööda:
koerad kündsid, ärjad auksid,
tüdrikud tegid regesi,
⁵ vanad naised vankerid,

lammas läks lakka munele,
kana tõi kaksi tallekesta,
obu tõi äriku vasika,
lehm tõi laugu täkukese.

ERA II 14, 271 (8) < Anna khk. ja v., Leedu as. – R. Viidebaum < Ann Voormuth, elanud ka Peetri ja Paide khk. (1929).

4a.

575

Teotaadi laul

∴ Naised need raiused rataspuida,
tüdrukud tegivad regesida, ∴
∴ mina aga kõndisin kõrtsiteeda, ∴

∴ hunta see hirmutas hobusida, ∴
⁵ ∴ karu see kargutas karjatsida, ∴
∴ mina aga koinisin korralista. ∴

Vanalt Nõmmelt Puiatu-Arust Anna khk.

RKM II 52, 334 (15) < Anna khk., Nurme k. – Otilie Niinemägi (kogujalt), (1956).

4b.

576

Naised need raiused rataspuida,*
tüdrukud tegivad regesida,
mina aga koinisin korralista,

karu see kargutas karjatsida,
5 hunta see hirmutas hobusida,
mina aga kõndisin kõrtsiteeda.

*Esimesel korral esitas iga värssi korrates, hiljem ei korranud.

Kuuldud Robert Niinemäelt (sünd. 1890), kes selle omakorda lapsena õppinud vanalt Purdi teotaadilt (sünd. umb. 1810).

RKM II 213, 583 (4) – O. Kõiva < Otilie Niinemägi (8. VI 1965).

577

4c.

Teotaadi laul

Andantino

Nai-sed need rai-u-sid ra-tas-pui-da, tüd-ru-kud te-gi-vad re-ge-si-da,
mi-na a-ga kõn-di-sin kõrt-si-tee-da, mi-na a-ga kõn-di-sin kõrt-si-tee-da.

RKM II 213, 307 – T. Roonurm < Otilie Niinemägi (23. VI 1965).

578

4d.

Nai-sed need rai-u-sid ra-tas-pui-da, tüd-ru-kud te-gi-vad re-ge-si-da.

RKM II 196, 532 (105) – A. Põldmäe < Otilie Niinemägi (1. VII 1965).

MM♩ = 122–154

g^l-g Nai-sed need rai- u - sid ra- tas-pui- da, nai-sed need rai- u - sid ra- tas- pui- da,
 tüd- ru- kud te - gi- vad re - ge - si - da, tüd- ru- kud te - gi- vad re - ge - si - da,
 mi - na a - ga kiu - sa - sin kor - ra - lis - ta, mi - na a - ga kiu - sa - sin kor - ra - lis - ta,
 hun - ta see hir - mu - tas ho - bu - si - da, hun - ta see hir - mu - tas ho - bu - si - da,
 ka - ru see kar - gu - tas kar - jat - si - da, ka - ru see kar - gu - tas kar - jat - si - da,
 mi - na a - ga kõn - di - sin kõrt - si - tee - da, mi - na a - ga kõn - di - sin kõrt - si - tee - da.

RKM, Mgn. II 1058 b – O. Kõiva ja R. Hansen < Otilie Niinemägi (1965). Lit. E. Tampere.

343. KASED KASVAMA

1.

580

Meil on mehi, meil on metsa,
 meil on poissa, meil on puida,
 meil on puuraiujada!
 Ma[ha] raiun männametsa,

⁵ kokku korjan kuusemetsa,
 jätan kased kasvemaie,
 kaseoksad oigamaie,
 kaselehed leinamaie –

oksad oigavad isada,
¹⁰ lehed leinavad emada,
urvad aga nutvad vaesilapsi.

H, Gr. Qu., 191 (87) < Paide khk. – A. Hanson (1892).

581

2.

Oh me vaesed, või me vaesed,
oh me vaesed vallavaimud,
teoorjad õnnetumad,
korralised kolmandemad,
⁵ heinalööjad, puuvidajad,
kõige metsa kõigutajad!
Raiun maha märjad männad,

märjad männad, kuivad kuused,
jätan kased kasvamaie,
¹⁰ kaselehed leinamaie –
oksad oigavad isada,
lehed leinavad emada,
ladvad laululindusida.

H II 38, 857/8 (2) < Paide l. – A. Hanson (1893).

582

3.

Maha mina raiun männemetsa,
jätan kased kasvamaie,
kaseoksad oigamaie,
kaselehed leinamaie –

⁵ lehed leinavad isada,
oksad oigavad emada,
laastud laiad lapsesida.

E, StK 37, 192 (42) < Paide khk., Kureküla – A. Palm < Jüri Preema (1926).

344. TARBEPUUDE RAIUMINE

583

1.

Õiska, õiska, noorimehi,
õiska üle kolme metsa!
Üks oli metsa kuusemetsa,
teine oli metsa männimetsa,
⁵ kolmas metsa kasemetsa.
Seal kasvasid need kased kõverad,
sealt ma raiun rataspuidu,

koputan kodarapuidu,
isal härja ikkepuidu,
¹⁰ vennal ruuna rangipuidu,
õele kurikapuidu.
Miks te, õed, siin ei õiska,
sagedast ka mul ei luiska?
Laulge nii, et lagi laksu,

¹⁵ lagi laksub, põrand plaksu!
Viskan viisad, kas sest kahju,
musta kuue kuuma ahju.
Õed, te kuulete
ja vennad, pange tähele,
²⁰ kui hirmus lugu põrgus,

kui rikas põleb põrgu sees,
vaene varjulta vaatab;
kui rikas sõidab ripakil
ja rahaline rapakil,
²⁵ vaene varjulta vaatab.

H I 7, 45 (35) < Paide ja Türi khk. – O. J. Siiun (1894).

Tarbepuude raiumine + Rõõmus nekrut (ul) + Rikas põleb põrgus (rl/ul).

345. EI MÕISTNUD ISTUTADA

1.

584

Aiu-taiu tahtsin taime,
tahtsin taime istutada.
Istutan kõvale maale,

panen paemurdudesse,
⁵ kus ep pääst võsu ajama,
pead ei peale kasvatama.

H II 46, 940 (9) < Paide l. – A. Hanson (1894).

346. IMELIK MAJA

1.

585

Ma tegin toa tuule peale,
sauna saare ääre peale.
Sealt käisid mööda Mündi saksad,
iga reede Riia saksad,
⁵ iga esmaspäe isandad,
mõtelesid, mõistatasid –
mõtlesid Lihula linna,
mõtlesid Rahala ranna,
mõtlesid Kõiseri kiriku.
¹⁰ Mina aga kuulen, kostan vastu:

“Olete hullud või rumalad –
oleks ta Lihula linna,
siis oleks lihast liister tehtud;
oleks ta Rahala ranna,
¹⁵ siis oleks rahast rauad tehtud;
oleks ta Kõiseri kiriku,
siis oleks köitest keerutatud.
See on sandi saanakene,
vaese mehe varjupaika.”

H III 18, 37/8 (1) < Paide l. – O. J. Siiun (1894).

586

2.

Et minu vend oli veikukene,
veikse sõrme suurukene,
tema tegi toa tuule peale,
sanna saare ääre peale,
⁵ lillakatest lipu peale,

pohlalehtest poole torni.
Kuda need härjad temal hästi käivad,
mõlemad vagu veavad –
kännab aga küitu, selga nõkub,
¹⁰ veab valge, pea vabiseb.

H III 18, 39/40 (4) < Paide l. – O. J. Siiun (1894).

Imelik maja + Head härjad.

347. TEEKSIN TOA TUULE PEALE!

587

1.

Oleks minu olemine,
teiseks minu tegemine,
ma teeks toa tuule peale,
aida ilma ääre peale!

A 10239 (20) < Paide l. – Armilde Reinson, J. M. Paide Ühisgümn. I b kl. (1928).

588

2.

Oleks minu olemine,
teiseks minu tegemine,
ma teeks sauna saare peale,
otsa ilma ääre peale!

ERA II 14, 31 (2) < Anna khk. ja v., Eivere vk. < Peetri khk. – R. Viidebaum < Anna Piilbaum (1929).

589

3.

Oleks minu olemine,
teiseks minu tegemine,
ma teeks tua tuule peale,
maja marjavarre peale!

ERA II 14, 76 (14) < Anna khk. ja v., Pikaküla m. < Paide l. – R. Viidebaum < Marie Punapart, snd. Viiger (1929).

348. SILLAD SOILE

1.

590

Oleks minu olemine,
teiseks minu tegemine,
küll ma teaksin, mis mina teeksin:
ma teeks sillad soode peale,

⁵ trummid maaradade peale,
kus see ärg ei kasta sõrga,
ärg ei sõrga, naine jalga,
obu kulda kabjasida.

E, StK 37, 174 (14) < Paide khk., Kureküla – A. Palm < Jüri Preema (1926).

349. MEREL POLE HOONEID

1.

591

Hans, sa olid kaval mees,
tegid mulle puiest laeva,
puiest laeva, luiest laeva.

Ma lähen laevalae peale,
⁵ pika masti otsa peale,

lähen ilma vaatama –
kas seal oleks hoone'eida?
Ei seal olnud hoone'eida.
Meri musta ja sügava,
¹⁰ taevas laia, maa lageda.

Kk.: 10. lai ja ma.

H, Gr. Qu., 188 (81) < Paide khk. – A. Hanson (1892).

Trükitud: ERIA nr. 2071 (lt. 1007: Meri on must).

TÖÖKUS, LAISKUS, HOOL JA MURE

350. LAISK OOTAB ÕHTUT

592

1.

Viere, viere, päevakene,
kulu, kulla tunnikene –
laiska ootab õhta'ada,
vedel päeva vierevada!

⁵ Usin ootab ominguda,
teista päeva tõusevada,
kolmat koitu kieravada,
neljat jo nimetavada.

H II 1, 267 (394) < Jõhvi khk., Puru k. < Paide khk.? < Peetri khk. – O. Kallas, M. Ostrov < Leena Randmer (1888).

Trükitud: VK VIII nr. 455 (lt. 164: Laisk ootab õhtut).

351. TÕUSKE ÜLES!

593

1.

Tõuske üles, nooredrahvas,
ärgake, pereminiad!
Tõuse kulla kaendulesta,
hõbeõlmade vahelta!

⁵ Tõuse, litsi, lüpsa lehma,
tõuse, attu, saada karja –
muude mullikad murule!

H III 18, 44 (12) < Paide l. – O. J. Siion (1894).

Tõuske üles + Hea mees pilliga, kuri piitsaga.

352. MURE EI LASE MAGADA

594

1.

Magada mina tahaksin –
ei lase mure magada.
Mure kütab külle alla,
sütitab südame alla,
⁵ pakitab palaka alla,
vaevab valge vaiba alla.

Kust see mure mulle tulnud,
oole lapsele ladunud?
Mullu jõin murekarika,
¹⁰ tänavu sõin leinaleiva –
sest on mure mulle tulnud,
oole lapsele ladunud.

Mis maksab minu mureni,
kao oole kandemine,
¹⁵ kui ep mu isa muretse,

kui ep mu ema muretse,
kaks mul venda kannä oolta?

Kk.: 14. käo.

Aus d. Gegend v. Weissenstein, aufg. v. F. Russow. V. 14 Für Kao ist ohne Zweifel Käo zu lesen [?].
Vgl. Ehnstn. Volksl. S. 168.

EKÜ, F 232 f², 60 (306) < Paide khk. – F. Russow (~1850), ümb. kirj. H. Neus.

Mure ei lase magada + Jõin murekarika + Mis maksab muretsemine.

ARGIMURED, ARGIAKELDUSED

353. MIS ON MILLE JÄTK

1.

595

Tuli oli tubaka jätku,
vesi oli pikka piima jätku,
aganas oli leiva jätku,
kaevukook oli kal'la jätku.

E, StK 40, 113 (157) < Paide khk., Kureküla – R. Viidebaum < Jüri Preema (1927).

354. POLE PASTLAID

1.

596

Iidut-tiidut teole minna,
mul pole pastlaid jalga panna!
Pastlad sain, aga paelu pole,
asi on nüüd üsna kole.

A 7841 (9) < Anna khk., Tánjala k. – Leida Reede, Paide linna algk. IV b kl. (1925).

355. MÜÜGE MÜTSINAHKA!

597

1.

Tuiu-tuiu hunta pailu,
toa taga tonta pailu!

Müüge, müüge mütsinahka,
sealt saab saapasääre nahka,

⁵ ummiskinga äärenahka,
priipoi si piitsanahka,
tallipoi si tallanahka!

Kk.: 1. tuD´ta.

ERA II 14, 39 (1) < Anna khk. ja v., Eivere vk. < Mäo v. – R. Viidebaum < Krõõt Lepman (1929).

Hunte palju + Müüge mütsinahka.

356. REMMELGANE RÜÜ

598

1.

Oiu-toiu tomingane,
minu rüid on remmelgane,
kasukas kalanahasta,

särk on särjesoomustesta,
⁵ püksid pärjenahasta.

H III 18, 39 (3) < Paide l. – O. J. Siiun (1894).

357. MEIE MARIL OLİ MITU SÄRKİ

599

1.

Meie Marikene, kerikingakene,
[kerikingakene,] kebujalakene!

Meie Maril oli mitu särki,

viis paari oli viltsukki,
⁵ kuus paari oli kuldkäikseid,
kaks paari oli kintspüksa.

ERA II 14, 73 (7) < Anna khk. ja v., Pikaküla m. < Paide l. – R. Viidebaum < Marie Punapart, snd. Viiger (1929).

358. HOBUSE MÜÜJA

1.

600

Venelane, vennikene,
tule osta mult hobune,
loe mu laugulta rahada,
paku mu paadista palju hinda!

Kk.: 3. rahala.

HI 7, 31 (4) < Paide ja Türi khk. – O. J. Siiun (1894).

359. TAHTSIN TAEVA TALGUTELE

1.

601

Tahtsin, tahtsin, hellad vennad,
tahtsin mina taeva'asse,
suure isa pulmadelle,
Loojal loogu võttemaie,
⁵Määra alla heinamaale.
Ei saand taeva talguselle,
suure isa pulmidelle,

Loojal loogu võttemaie,
Määra alla heinamaale –
¹⁰lage soo ja lagund regi,
nuttur laps ja joonud naine,
sest ei saanud taeva talguselle
ega suure isa pulmidelle
ega Määra alla heinamaale.

HI 7, 43/4 (32) < Paide ja Türi khk. – O. J. Siiun (1894).

Tahtsin minna talgutele + Loojale loole.

360. NÄDALAPÄEVAD

1.

602

Esmaspä einu toodi,
teisibä lakka aeti,
kolmabä koera poodi,
nel'labä nahka võeti,

⁵reede leiba seati,
lauba ahju pandi,
pühabä – jah, täna pühabä!

ERA II 14, 273 (10) < Anna khk. ja v., Leedu as. – R. Viidebaum < Ann Voormuth, elanud ka Peetri ja Paide khk. (1929).

KÜLALISED

361. KÜLALISTE SÖÖK

603

1.

Ära mina tapan härrakese,
ära härra prouakese.

Tuli mulle tuti võeraks.
Mis ma talle süüa andsin?

⁵ Oinaossi ja kukekäkki,
mammuleent ja luigeliha –
see on minu vaese vara.

Kk.: 5. kukke kässi.

H, Gr. Qu., 179/80 (60) < Paide khk. – A. Hanson (1892).

ÕLU JA VIIN, JOOMINE JA JORUTAMINE

362. HUMAL

604

1.

Umalas hüüab ojasse,
käbi kärgib põõsa'assa,
rohusirtu rukki'essa:
“Tule siia, noori meesi,
⁵ vii mind kotile koduje,
sea mind sekile regeje,
pane mind parsile kuivama!
Sealt mina veeren virde'eksi,
poen aga õllepoolikusse,
¹⁰ lään aga õlletähkerisse,
aan aga õlleankurisse.
Tee minust hüva õluta,
mis võtab meeled meeste peasta,
pooled meeled poiste peasta,

¹⁵ tanud targa naeste peasta –
mehed aga müravad mütsata,
naesed tantsivad tanuta,
tüdrukud ilma võöta,
poisid poole pöidadega!”

²⁰ Káli joob káli käesta,
äiad-ämmad ämberista.
Hoi mina rüüpan lüpsikusta,
toru mööda toidan peada!

Kas joon kapast või joon kannust
²⁵ või joon kirjusta kiusta –
kibi teeb silmad kirju'eksi,
kann teeb kaela kange'eksi.

H II 13, 645 (26) < Paide ja Türi khk. – K. Türk (1889).

Humal + Õlu viib meeled peast + Kust keegi joob + Kibu teeb silmad kirjuks.

Humalas hüüab määle,
 käbi kärgib kalda' assa:
 "Tulge, noored, noppimaie,
 sinipõlled, põimimaie!
⁵ Viige mind kotil koduje,
 pange mind parsil kuivamaie!
 Sealt mina veeren virdes,
 poen aga õllepoolikus,

vikin vitsade vahele!
¹⁰ Võtan meeled meeste peasta,
 pooled meeled poiste peasta,
 tanud aga targa naiste peasta –
 naesed tantsivad tanuta,
 tüdrukud ilma vööta,
¹⁵ poisid poole põlvilagi!"

Kk.: 2. kärbib.

H, Gr. Qu., 179 (59) < Paide khk. – A. Hanson (1892).

Humal + Õlu viib meeled peast.

363. ÕLU KOLMEST KOKKU PANDUD

Olgu terve, õllesepad,
 kis on kolmed kokku pannud:
 esiteks vesi vedela,
 teiseks see magi magusa,
⁵ kolmandeks vihad umalad!
 See võtab meele meeste peasta,

poole meele poiste peasta,
 tanu targa naiste peasta –
 mehed jäävad mütsita mürama,
¹⁰ naised tanuta tantsima,
 poisid poolisaapa'asta,
 tüdrukud ilma vööta.

Aus d. Gegend v. Weissenstein, aufg. v. F. Russow. Vgl. 143 [EKÜ, F 232 f¹, 63].

EKÜ, F 232 f², 58 (302) < Paide khk. – F. Russow (~1850), ümb. kirj. H. Neus.

Õlu kolmest kokku pandud + Õlu viib meeled peast.

364. ÕLU VIIB MEELED PEAST

Õlut hullu, toar tark[a],
 viina, viha märjuke,
 võttis meele meeste peast,

tanu targa naeste peast –
⁵ mehed mütsita mürasid,
 naesed tantsisid tanuta.

H II 46, 940 (8) < Paide l. – A. Hanson (1894).

365. MITMED ÕLLED

608

1.

Õlut juuakse toassa,
teine käärib kamberissa,
kolmas magab matusessa,
neljas lingub linnastesse,

⁵ viies viiakse vetteje,
kuues kõigub kõrre otsas,
seitsmenda seeme maassa.

H III 12, 496 (13) < Paide l. – T. Michelson (1893).

366. TEEME ÕLLELE ILU!

609

1.

Mis sest õllest muidu joome,
kui'p tee õllele iluda,
kannule kasuda!

Viskan vitsad vitsikusse,
⁵ kannulauad kaasikusse.

H I 7, 63 (64) < Paide ja Türi khk. – O. J. Siiun (1894).

Teeme õllele ilu + Õllest saar.

367. ÕLU KÕNNIB KÕHTU MÖÖDA

610

1.

Õlle laul

Õllekene ilusakene,
kaljakene kaunikene,
näost oled sina nägusakene,
maost oled sina magusakene,
⁵ kõnnid minu kõhtu mööda,
marsid minu magu mööda,
sirgud seljaroogu mööda!

Olge terved, õlle-pruulid,
kes teind hea õllekese –
¹⁰ sagedast käind salveteeda,
kasinast käind kaevuteeda!

Mina aga mekin meelta mööda,
katsun kannuäärta mööda.

Humal hüüab ju ojassa,
¹⁵ käbi kõrgib põõsa'assa:
“Tule, tule, noori meesi,
nopi minda koti sisse,
vii mind välja virde tarvis,
pane mind parre ääre peale,
²⁰ kanna kööki katelissa,
siis mina tõusen tõrre peale,
paisun pika renni peale!

Siis mina võtan meeste meeled,
pooled meeled poiste peasta,
²⁵ oimud naiste otsa eesta –
mehed mütsata müravad,
naised tanuta tantsivad,
poisid pooli põlvili!”

Õlut oli hull ja taar oli tarka,
³⁰ kali oli kangesti kavala.
Oo sina uhke odravesi,
oo sina viha viljavesi,
et sina mind küll maha murrad,
siiski ma sind sisse võtan!

E 64366/8 (1) < Paide l. – M. Pralits (1929).

Õlu kõnnib kõhtu mööda + Õllesepa kiitus + Humal + Õlu viib meeled peast + Õlu murrab maha.

368. VIIN MURRAB MAHA

1.

611

Viinakene, vennikene,
punakaela punsikene,
kui mina sinda sisse võtsin,
siis sina minda maha lüksid!

⁵ Et õllekene, õimukene,
kal'akene, kaimukene!

Viina jõid Viru isandad,
saia sõivad Salla naised,
mett jõid metsa neitsikesed,
¹⁰ kal'la kasupoiste naised –
sedap joond mina mehikene,
härjapõlve poisikene.

H I 7, 57/8 (54) < Paide ja Türi khk. – O. J. Siin (1894).

Viin murrab maha + Viina jõid Viru isandad.

369. PILL EI TOIDA

1.

612

Pillikene, rõemukene,
kannel kallis, mängukene!

Ei pilli toida pereta,
kannel ei kaasata elata –
⁵ pilli kõnnib kõrtsiteeda,

otsib õlleoone'eida,
katsub viinakammerida!
Lähme lauldes läbi metsa,
kelle ääl siis ästi kostab –
¹⁰ sellel peigmees mütsi ostab.

H II 1, 273 (404) < Jõhvi khk., Puru k. < Paide khk.? < Peetri khk. – O. Kallas, M. Ostrov < Leena Randmer (1888).

Trükitud: VK VIII nr. 1250 (lt. 456: Pill ei toida).

Pill ei toida + Lauldes läbi metsa.

370. VILTU

613

1.

Hiiu tee viltu,
kõrsinaine kõver, viltu,
valas aga viltu viinamõdedud,
uurakille õlletööbid!

⁵ Kõrsieite, kõrsitaati,
hoia oma ilus tütar,

kaitse oma kallis tütar –
kõrsi kohal käib palju mehi,
ära lase ära viia!

¹⁰ Kõrsi kohal käib palju rahvast –
sepasellid, kangrupoisid,
liiatagi linnamehed.

H, Gr. Qu., 191/2 (89) < Paide khk. – A. Hanson (1892).

Viltu + Kõrtsinaine tütar.

614

2.

Idut-tiidut, tee oli viltu,
Kõrtsi Kai see kõndis viltu,
pajupõõsas paistis viltu,
kuusepuu oli kukkund viltu.

Lapsena Purdi kandis kuulnud. Viisi ei mäleta.

RKM II 213, 548 (19) < Anna khk., Purdi k. – O. Kõiva < Albert Lauri (1965).

371. SIKU SARVED

615

1.

Otsa eit ja taat olid kanged laulma. Neil olnd palju laule. Hoind kord kaelakuti kinni, noored inimesed ümberringi, ja laulnud kraavi ääre peal kuni Rall jutlust pidand:

Üksipidi kõverad härja sarved
ja kaksipidi kõverad siku sarved.

Olid viina peale kihla vedand, et laulavad senikaua, kuni pastor jutlust peab.

RKM II 213, 531 (9) < Anna khk., Sõmeru k. – O. Kõiva < Hilda Veedan (1965).

TÜLITSEMINE, VARGUS

372. PURELGE, KOERAD!

1.

616

Purelge, purelge, koerad,
ärge, koerad, kokku minge!
Mina aga viskan virsavetta,
tõstan tõrreloputesta!

Kk.: 3. virsa vette.

H II 1, 654 (845) < Jõhvi kkh., Puru k. < Paide kkh.? < Peetri kkh. – O. Kallas, M. Ostrov < Leena Randmer (1888).

Trükitud: VK VIII nr. 771 (lt. 283: Purelge, koerad!).

373. ARMUKESE ÕPETAMINE

1.

617

Naine juhatab armukest, kes ukse ees seisab, ilma et oma mees sest aru saaks.

Ää tule tuppa, tuulekene, tuas on tuategijad, sees on seina sillerdajad, palgi paigale panijad!	keera, tuuli, kerstu poole! Võta võti räästa'asta, võivitsik viilu päälta, saiakott on salve pääl,
⁵ Aja, tuuli, aida poole,	¹⁰ koogikott on kerstu pääl.

H II 1, 651 (836) < Jõhvi kkh., Puru k. < Paide kkh.? < Peetri kkh. – O. Kallas, M. Ostrov < Leena Randmer (1888).

Trükitud: ERIA nr. 2397 (lt. 1180: Varga ja armukese õpetamine, B2) ja VK VIII nr. 794 (lt. 295: Varga õpetamine, var. 2).

NIMESÕIMUD

374. JUHAN-JUSSI TAPPIS KASSI

618

1.

Juhan-Jussi tappis kassi,
tegi Kaiele kasuka,
Annele aluspalaka,
Marile magatsiteki,

⁵ Liisule libedad kingad.
Siis läks läbi meie õue –
sõi meie sea söögi,
lakkus meie lapse perse.

H II 1, 654 (846) < Jõhvi khk., Puru k. < Paide khk.? < Peetri khk. – O. Kallas, M. Ostrov < Leena Randmer (1888).

Trükitud: VK VIII nr. 798 (lt. 296: Juhan-Jussi tappis kassi, var. 1).

Juhan-Jussi tappis kassi + Sõi sea söögi.

619

2.

Juhan-Jussi tappis kassi,
tegi Kaiele kasuka.

A 7818 (3) < Paide l. – Maria Alber, Paide linna algk. IV b kl. (1925).

620

3.

Kärevere Jüssi tappis kassi,
viskas talle taeva alla,
ise lippas linna poole,
naised-lapsed Narva poole.

A 7819 (10) < Paide l. – Hilja Aur, Paide linna algk. IV b kl. (1925).

621

4.

Juhan-Jussi tappis kassi
kahe kambri ukse vahel.

A 7820 (11) < Paide l. – Miralda Biene, Paide linna algk. IV b kl. (1925).

5.

622

Juhan-Jüssi tappis kassi
kahe kambri ukse vahel.

A 7821 (6) < Paide l. – Benita Eisberg, Paide linna algk. IV b kl. (1925).

6.

623

Juhan-Jussi tappis kassi,
tegi vanaeidele kasuka.

A 7825 (9) < Paide l. – Amalie Kalamann, Paide linna algk. IV b kl. (1925).

7.

624

Kärevere Jussi tappis kassi,
tegi kassinahast Kaiele kasuka.

A 7841 (20) < Anna khk., Tännjala k. – Leida Reede, Paide linna algk. IV b kl. (1925).

8.

625

Kärevere Jussi tappis kassi,
tegi Kaiele kasuka.

A 7848 (9) < Anna khk., Saarnakõrve – Leida Tuurvelt, Paide linna algk. IV b kl. (1925).

9.

626

Juhan-Jussi tappis kassi
kahe kambri ukse vahel.

A 10233 (5) < Paide khk., Mäo v., Palu k. – Ilse Jaanholdt, J. M. Paide Ühisgümn. I b kl. (1928).

627

10.

Juhan-Jussi tappis kassi
kahe kambri ukse vahel,
nahast tegi naisele kasuka.

A 10240 (9) < Paide l. – Helmi Rosvelt, J. M. Paide Ühisgüm. I b kl. (1928).

628

11.

Juhan-Jussi tappis kassi
kahe kambri ukse vahel.

A 10244 (3) < Paide l. – Meeta Tepp, J. M. Paide Ühisgüm. I b kl. (1928).

629

12.

Kärevere Jussi tappis kassi,
tegi Kaiele kasuka.

A 15081 (13) < Paide l. – Paul Lepp, Paide Keskk. I kl. (1935).

630

13.

Kärevere Jussi tappis kassi
ja laulis kontrabassi.

A 15112 (9) < Paide l. – Uno Kriitmaa, Paide Keskk. III kl. (1935).

631

14.

Kärevere Jussi tappis kassi,
tegi Kaiele kasuka,
enesele leinasärgi.

A 15120 (15) < Paide khk., Mündi as., Kuusiku t. – Adele Muskat, Paide Keskk. III kl. (1935).

15.

632

Kärevere Jussi tappis kassi,
tegi Kaiele kasuka.

A 15138 (12) < Paide l. – Anelle Tamm, Paide Keskk. III kl. (1935).

16.

633

Kärevere Jussi tappis kassi,
pani hiirepojad passi.

A 15138 (13) < Paide l. – Anelle Tamm, Paide Keskk. III kl. (1935).

17.

634

Kärevere Jussi tappis kassi,
viskas kassi taeva poole,
ise tema litsus linna poole,
naised-lapsed Narva poole.

A 15801 (3) < Paide l. – Ilmar Isop, Paide linna algk. IV b kl. (1936).

18.

635

Naabri Juss see tappis kassi,
pistis pussi kassi tussi.

A 15819 (7) < Paide l. – Johannes Tagapere, Paide linna algk. IV b kl. (1936).

19.

636

Kärevere Jussi tappis kassi,
viskas kassi taeva poole,
ise lidus linna poole,
naised-lapsed Narva poole.

A 15827 (4) < Paide l. – Linda Gaasa, Paide linna algk. V kl. (1936).

637

20.

Kärevere Jussi tappis kassi,
viskas pussi kassi tussi.

A 15829 (13) < Paide l. < Paide khk., Mäo v., Seinapalu k., Takkassaare t. – Endel Indermitte, Paide linna algk. V kl. (1936).

638

21.

Kärevere Jussi tappis kassi,
tegi Kaiele kasuka.

A 15832 (8) < Paide l. – Paul Jaksi, Paide linna algk. V kl. (1936).

639

22.

Kärevere Jussi tappis kassi,
tegi Käiele kasuka.

A 15834 (6) < Paide l. – Erich Järv, Paide linna algk. V kl. (1936).

640

23.

Kärevere Jussi tappis kassi,
viskas kassi taeva poole,
ise jooksis linna poole,
naised-lapsed Narva poole.

A 15839 (10) < Paide l. – Juta Kasekänd, Paide linna algk. V kl. (1936).

641

24.

Kärevere Jussi tappis kassi,
tegi Kaiele kasuka,
eest oli kitsas, takka lai,
kust ta selle näru sai!

A 15849 (4) < Paide l. – Voldemar Siska, Paide linna algk. V kl. (1936).

Kärevere Jussi tappis kassi,
tegi Juhanile kasuka.

A 15853 (6) < Paide l. – Oskar Vimberg, Paide linna algk. V kl. (1936).

375. HANS-KANS, KANAVARAS

1.

643

Hans-Kans, kanavaras,
ennemuistne anevaras,
viis aned linna,
sai sada saia,

⁵ jägas külanaestele,
oma naine nuttis nurkas
viie väeti lapsega.

H III 23, 442/3 (3) < Paide khk. – O. J. Siion (1895).

376. ANTS-TÕNTS, TÕRVAKONTS

1.

644

Minu ema tegi igast asjast laulu. Küll oli hea pea! Naabrimees Ants viis lehma linna –

Ants-Tõnts, tõrvakonts,
viis lehma linna,
sai sada saia,

andis külanaistele
⁵ ja oma naine jäi kodu nutma.

Viisi ei olnud. Ema ütles niisama, kui Ants linnas käis.

RKM II 213, 557/8 (13) < Anna khk., Ojaküla, Uuesauna t. – O. Kõiva < Aliide Tammistu (1965).

LAULUD LASTELE JA HÄLLILAULUD

HÄLLILAULUD

377. ÄIUTUS

645

1.

Äiu-äiu, tudu, tudu,
meie laps jääb magama!

A 7820 (21) < Paide l. – Miralda Biene, Paide linna algk. IV b kl. (1925).

378. SUISU SUUREMAKS!

646

1.

Suisu-suisu, lapsekene,
suisu-suisu suuremaks,
piimapiisa priskuseksi,
koorekannu kõrguseksi!

H II 1, 267 (395) < Jõhvi khk., Puru k. < Paide khk.? < Peetri khk. – O. Kallas, M. Ostrov < Leena Randmer (1888).

Trükitud: ERIA nr. 6646 (lt. 3133: Suisu suuremaks, var. 1) ja VK VIII nr. 1775 (lt. 705: Suisu suuremaks!).

647

2.

Suisu-suisu suuremaks,
paisu pisut pikemaksi,
õlekõrre kõrguseksi,
oavarre raskuseksi!

ERA II 14, 231 (20) < Anna khk. ja v., Eivere k. – R. Viidebaum < Anu Luik (1929).

379. KIIGU, KITSETALL!

1.

648

Laula, laula, lammatalle,
kiigu, kiigu, kitsetalle!
Lammatall saab laulijalle,
kitsetall saab kiikujalle.

ERA II 14, 287 (25) < Anna khk. ja v., Leedu as. – R. Viidebaum < Ann Voormuth, elanud ka Peetri ja Paide khk. (1929).

380. LASE KIIK KÄIA!

1a.

649

Äia-tuia,
lase kiigu käia
kaugele metsa,
suure kännu otsa!

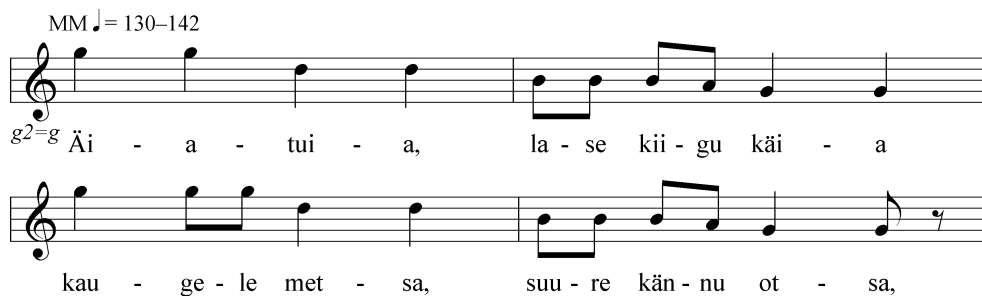
Emalaulis seda veel lastelastelegi.

RKM II 213, 547 (17) < Anna khk., Purdi k. – O. Kõiva < Albert Lauri (1965).

1b.

650

MM $\text{♩} = 130-142$

*g*²=*g* Äi - a - tui - a, la - se kii - gu käi - a
kau - ge - le met - sa, suu - re kän - nu ot - sa,

äi - a - tui - a, la - se kii - gu käi - sa
rit.
 kau - ge - le met - sa, suu - re kän - nu ot - sa!

Äia-tuia,
 lase kiigu käia
 kaugele metsa,
 suure kännu otsa!

RKM, Mgn. II 1057 d – O. Kõiva ja R. Hansen < Albert Lauri (1965). Lit. E. Tampere.

651

2a.

Äia-tuia,
 lase kiigu käia
 vasta kapi nuia,
 sealt saame süia –

⁵ pikast pudelist piima,
 laiast lauast leiba,
 viie tipsi tanni,
 äia ja tuia!

Kui õdesid-vendi kiigutasin, siis laulsin. Ema käest õpitud. Ema laulis nendesamade sõnadega.

RKM II 213, 384 (16) < Anna khk., Taga-Võõbu k., Matsimäe t. – O. Kõiva < Katarina Kreti (1965).

652

2b.

Hällilaul

Ä - äi - a(h), tu - ui - a(h), la - se kii - gu käi - a
 vas - tu ka - pi nu - ui - a, sealt saa - me süü - a!

RKM II 196, 506 (35) – A. Põldmäe < Katarina Kreti (1965).

2c.

653

MM♩ ~ 88

gl=dl Ä - i - a - tu - i - a, la - se kii - gu käi - a
 vas - tu ka - pi nu - i - a, se - alt saa - me süi - a,
 pi - kast pu - de - list pii - ma, lai - ast lau - ast le - i - ba,
 vii - e tip - su ta - n - ni, ä - i - a ja tui - a!

RKM, Mgn. II 1060 c – O. Kõiva ja R. Hansen < Katarina Kreti (1965). Lit. E. Tampere.

3a.

654

Emalaulis õelastele Vao vallas:

Äia-ämma,
 lase kiigu käia
 üle mere metsa,
 kuiva kännu otsa!

RKM II 213, 563 (3) < Anna khk., Nurme k. < Koeru khk., Vao k. – O. Kõiva < Hilda Saar (26. VI 1965).

655

3b.

Hällilaul

Allegro

Äi - a - äm - ma, la - se kii - gu käi - a
 ü - le me - re met - sa, kui - va kån - nu ot - sa!

RKM II 213, 332 – T. Roonurm < Hilda Saar (1. VII 1965).

381. UNI, TULE!

656

1.

Uni, tule uksest sisse,
 kuku lapse kulmu peale,
 lase lapse lao peale!

ERA II 14, 277 (15) < Anna khk. ja v., Leedu as. – R. Viidebaum < Ann Voormuth, elanud ka Peetri ja Paide khk. (1929).

657

2.

Uni, tule uksest sisse,
 kuku lapse kulmu peale,
 lase lapse lau peale!

ERA II 14, 36 (11) < Anna khk. ja v., Eivere vk. – R. Viidebaum < Anna Piilbaum (1929).

658

3.

Uni, tule uksest sisse,
 kuku lapse kulmu peale!

ERA II 14, 229 (17) < Anna khk. ja v., Eivere k. – R. Viidebaum < Anu Luik (1929).

Uni, tule uksest sisse,
tule lapse silma sisse,
lange lapse lau peale!

ERA II 14, 78 (20) < Anna khk. ja v., Pikaküla m. < Paide l. – R. Viidebaum < Marie Punapart, snd. Viiger (1929).

Unelaul

Uni tuleb uksest sisse, käi kiigu ääre peale, sihi lapse silma sisse,	kuku lapse kulmu peale, ⁵ lase lapse lau peale! Jäe laps magama!
---	---

ERA II 122, 336/7 (55) < Paide khk., Mäo v., Seinapalu k. – H. Neumann < Maria Laube (1936).

Uni, tule uksest sisse,
astu meie aknast sisse,
lase lapse lau peale,
kuku lapse kulmu peale!

Emalaulis. Lihtne leelu.

RKM II 213, 508 (6) < Kose khk., Paunküla < Anna khk., Puiatu-Aru k. – O. Kõiva < Tõnis Paimets (1965).

Äiulii-äiulii! Uni, tule uigates, läbi laane luigates! Uni, tule uksest sisse,	⁵ lange lapse kulmu peale, kuku lapse kulmu peale, ea laps jääb magama!
---	--

Vahelt laulan ja vahelt räägin muidu. (Esiteas pool-lauldes tütrepoega süles kiigutades.)

RKM II 213, 578 (1) < Anna khk., Puiatu-Aru k. – O. Kõiva < Elisabet Pärloja (1965).

Uni tuleb huigates + Uni, tule.

663

8.

Uni, uni, uksest sisse,
kuku lapse kulmu peale,
astu lapse silma peale,
meie laps jääb magama!
Vanaemalt.

RKM II 213, 343 (3) < Anna khk., Ees-Võõbu k., Kala t. – O. Kõiva < Alma Tiigi (1965).

382. MEMM LÄKS METSAST MARJU TOOMA

664

1a.

Kiku-liku, raudamutti,
raudamutti, käärid kotti!

Jukule ja Junnule,
⁵ Mikule ja Mannile.

Memm läks metsast mammu tooma

ERA II 23, 93 (1) < Paide l. < Paide khk., Mäo v., Seinapalu k. – H. Neumann < Anna Neumann (1930).

665

1b.

Vana laste kiigulaul

Kiku-liku, raudamutti,
raudamutti, käärid kotti!

Jukule ja Junnule,
⁵ Mikule ja Mannile.

Memm läks metsast mammu tooma

ERA II 122, 278 (3) – H. Neumann < Anna Neumann (1936).

383. MAGA, MAGA, MAALU-KAALU!

1.

666

Unelaul

Maga, maga, Maalu-Kaalu!
Ma olen kerbud kinni pannud,
lutikad ära lugenud,

sääsed panin kammitsasse,
⁵ laps võib vaikselt magada.

ERA II 122, 365/6 (61) < Paide khk., Mäo v., Seinapalu k. – H. Neumann < Anna Neumann (1936).

384. TULE KOJU, ISAKENE!

1a.

667

Ema alati laulis kiigu ääres, kui isa väljas oli:

Tule aga, isa, tuule pealta,
lase laia välja pealta,
keerita kiriku pealta!*

Too mul saiad sarvilised,
⁵ mesikoogid meelelised,

sepikud seda paremad!
Jätaks saiad soode peale,
mesileivad lepikusse,
kui aga isa koju tuleks!

*Teistkordsel esitamisel (lauldes) muutis T. P. pisut algusvärsse:

Tule, tule tuule pealta,
lase laia välja pealta,
keerita, keerita kiriku pealta!

RKM II 213, 508/9 (7) < Kose khk., Paunküla < Anna khk., Puiatu-Aru k. – O. Kõiva < Tõnis Paimets (1965).

1b.

668

MM $\text{♩} = 162-172$

f Tu - le, tu - le tuu - le peal - ta, la - se lai - a väl - ja peal - ta,

kee - ri - ta ki - ri - ku peal - ta! Too mul sai - ad sar - vi - li - sed,
 me - si - koo - gid mee - le - li - sed, se - pi - kud se - da pa - re - mad!
 Tu - le a - ga tu - le, i - sa, ko - ju! Jä - taks sai - ad soo - de pea - le,
 me - si - lei - vad le - pi - kus - se, kui a - ga i - sa ko - ju tu - leks!

Teisel korral:

MM♩ = 162–172

el=e Tu - le, tu - le tuu - le peal - ta, la - se lai - a väl - ja peal - ta,
 kee - ri - ta ki - ri - ku peal - ta! Too mul sai - ad sar - vi - li - sed,
 me - si - koo - gid mee - le - li - sed, ka - kud ka - he - koo - re - li - sed!

RKM, Mgn. II 1056 a – O. Kõiva ja R. Hansen < Tõnis Paimets (1965). Lit. E. Tampere.

MÄNGITAMISLAULUD

385. SÕIT-SÕIT LINNA!

1.

669

Kop-kop-kop Riiga,
Riia väravast välja,
too lapsel saia!

Olen ise kuulnud.

A 9830 < Anna khk., Eivere m. – Marie Ots (1928).

2.

670

Kop-kop-kop linna!
Mis sinna minna?
Õele toob õuna,

vennale toob viina,
⁵ emale toob mesikakku,
isale tubakajunni.

Kuuldud Porkunis Marta Haugaselt.

ERA II 298, 119 (32) < Paide l. – R. Viidalepp < Helene Neumann (1930).

3.

671

Lapselaul

Ptruu, sõida Riiga,
taas Tallinna,
too lapsele saia!
Saiad-saiad sarvilised,

⁵ kakud kahekoorelised,
mesileivad meelelised,
hapud leivad augulised,
sepikud seda paremad!

ERA II 122, 367 (64) < Paide khk., Mäo v., Seinapalu k. – H. Neumann < Anna Neumann (1936).

672

4.

Kop-kop-kop Riiga!
Mis sinna minna?
Lapsel' saia tooma.

Hobu toob ossi,
⁵ kabi toob kakku,
look toob lapsele linnasaia.

A 15855 (18) < Paide l. – Heinrich Brenner, Paide linna algk. VI kl. (1936).

673

5a.

Kõputuslaul lapsele

Ptruu, sõida Riiga
ja Riia väravast välja!
Too lapsel saia,
meie Meelil* saia!

⁵ Saiad suured sarvilised,
mesileivad meelelised,
hapud leivad augulised,
kakud kahekoorelised!

Võetakse laps põlvele ja kõputatakse rütmis, nagu sõidaks hobusega.

Laulis seda Kõõba [Anna khk., Puiatu k.] vana perenaine Anna Lunden minu pojale 49 aastat tagasi. Poeg oli siis 6-kuune.

*O. Niinemäe lapselaps, laulu üleskirjutamisajal oli pooleaastane.

RKM II 98, 27 (1) < Anna khk., Nurme k., Pritsu t. – Otilie Niinemägi (kogujalt), (1960).

674

5b.

Ptruu, sõida Riiga
ja Riia väravast välja!
Too lapsel saia,
meie Katrekesel* saia!

hapud leivad augulised,
kakud kahekoorelised!
Ptruu, sõida Riiga
¹⁰ ja Riia väravast välja!
Too Katrel saia,
meie Katrekesel saia!

⁵ Saiad suured sarvilised,
mesileivad meelelised,

Laste üpituslaul. Isa põlve peal üpitas, kui töölt tuli.

*O. Niinemäe lapselaps, laulu üleskirjutamisajal oli poolteiseaastane.

RKM II 213, 581/2 (1) – O. Kõiva < Otilie Niinemägi (1965).

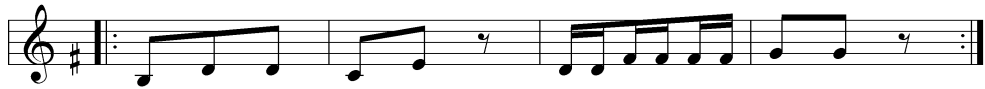
MM ♩ = 128-144

gl=b Ptruu sõi - da Rii - ga ja Rii - a vä - ra - vast väl' - la,

ptruu sõi - da Rii - ga ja Rii - a vä - ra - vast väl' - la!

Too Kat - rel sai - a, mei - e Kat - re - ke - sel sai - a!

Sai - ad suu - red sar - vi - li - sed, me - si - lei - vad mee - le - li - sed,

ha - pud lei - vad au - gu - li - sed, ka - kud ka - he - koo - re - li - sed.

Ptruu sõi - da Rii - ga ja Rii - a vä - ra - vast väl' - la!

Teisel korral:

MM ♩ ~ 144

gl-h Ptruu sõi - da Rii - ga ja Rii - a vä - ra - vast väl' - la!

Too Kat - rel sai - a, mei - e Kat - re - ke - sel sai - a!

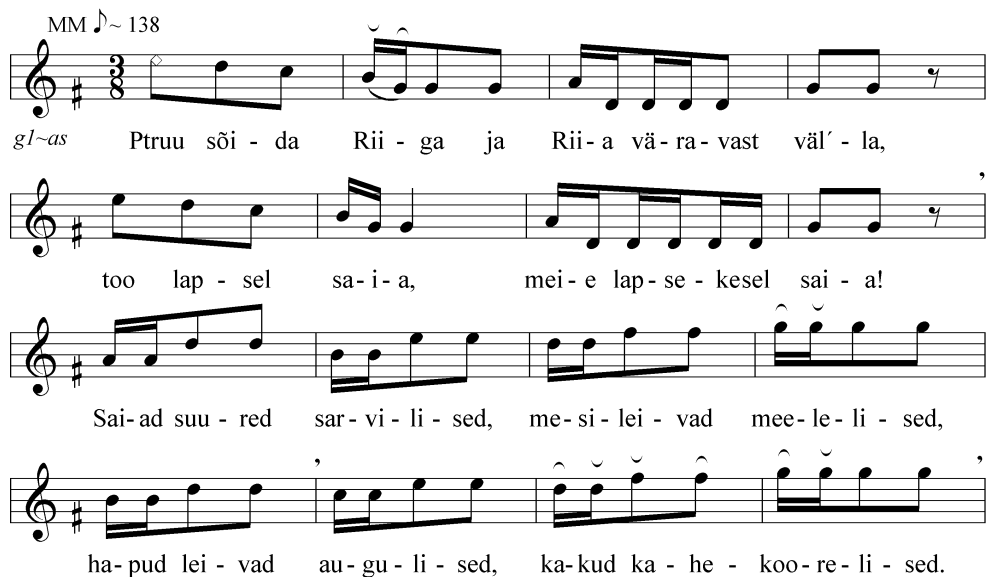

Sai-ad suu - red sar-vi - li - sed, me-si - lei - vad mee - le - li - sed,
 ha-pud lei - vad au - gu - li - sed, ka-kud ka - he - koo - re - li - sed.
 Ptruu sõi - da Rii - ga ja Rii - a vä - ra - vast väl' - la,
 ptruu sõi - da Rii - ga ja Rii - a vä - ra - vast väl' - la!

RKM, Mgn. II 1015 a – O. Kõiva < Otilie Niinemägi (2. V 1965). Lit. E. Tampere.

676

5d.

MM ♩ ~ 138
gl-as Ptruu sõi - da Rii - ga ja Rii - a vä - ra - vast väl' - la,
 too lap - sel sa - i - a, mei - e lap - se - kesel sai - a!
 Sai-ad suu - red sar-vi - li - sed, me-si - lei - vad mee - le - li - sed,
 ha-pud lei - vad au - gu - li - sed, ka-kud ka - he - koo - re - li - sed.

Ptruu sõi - da Rii - ga ja Rii - a vä - ra - vast väl' - la!

Teisel korral:

MM ♩ ~ 138

gl-asl Ptruu sõi - da Rii - ga ja Rii - a vä - ra - vast väl' - la,

ptruu sõi - da Rii - ga ja Rii - a vä - ra - vast väl' - la!

Too lap - sel sai - a, mei - e lap - se - ke - sel sai - a!

Sai - ad suu - red sar - vi - li - sed, me - si - lei - vad mee - le - li - sed,

ha - pud lei - vad au - gu - li - sed, ka - kud ka - he - koo - re - li - sed.

Ptruu sõi - da Rii - ga ja Rii - a vä - ra - vast väl' - la,

ptruu sõi - da Rii - ga ja Rii - a vä - ra - vast väl' - la!

RKM, Mgn. II 1058 a – O. Kõiva ja R. Hansen < Otilie Niinemägi (1. VII 1965). Lit. E. Tampere.

Avaldatud: Eesti rahvalaule ja pillilugusid I. Teaduslik antoloogia. Koostanud ja kommenteerinud H. Tampere, E. Tampere, O. Kõiva. Tartu, 1970, lk. 11–12 (lt. 1: Sõit Riiga), Pl. IIA. Teine, täiendatud tr.: Eesti rahvamuusika antoloogia. Tartu, 2003, lk. 111, CD 1, nr. 32.

Sõit-sõit linna!
Mis sinna minna?
Sealt saia tooma.

Seda olen oma lastele laulnud.

RKM II 213, 509 (8) < Kose khk., Paunküla < Anna khk., Puiatu-Aru k. – O. Kõiva < Tõnis Paimets (1965).

386. SÕIT-SÕIT SÕTSELE!

678

1.

Sõit-sõit sõtsele,
üle aia onule!

A 15863 (20) < Paide l. – Leida Pallok, Paide linna algk. VI kl. (1936).

387. SÕIT-SÕIT SUUREKÜLA POOLE!

679

1a.

Isa põlvel sõit

Sõit-sõit-sõit Suureküla poole,
kaks naist läksid Kanaküla poole!
Meil naurid ja teil naurid
ja igas peres olid keendkapsad.

Kuulnud äialt Mart Niinemäelt, snd. 1853. a., pärit Viljandimaalt, Kabala vallast.

RKM II 98, 28 (2) < Anna khk., Nurme k., Pritsu t. – Otilie Niinemägi (kogujalt), (1960).

Sõit-sõit-sõit Suureküla poole,
kaks naist läksid Kanaküla poole!
Meil naurid ja teil naurid
ja igas külas olid keetkapsad.*

Laste üpituslaul. Isad laulsid lastele.

*Teistkordsel laulmisel: ... ja igas peres olid keetkapsad.

RKM II 213, 582 (3) – O. Kõiva < Otilie Niinemägi (1965).

Uit-suit-suit Suureküla poole, ja igas külas olid keedekapsad.
kaks naist läksid Kanaküla poole! ⁵ Uh-tсах-tсах, uh-tсах-tсах!
Meil naurid ja teil naurid

Isalt Robert Niinemäelt, laulnud ka oma noorematele õdedele-vendadele ja tütrele põl-
vel sõidutades.

RKM II 213, 576 (3) < Anna khk., Nurme k., Pritsu t. – O. Kõiva < Aare Niinemägi (8. VI 1965).

Laste hüpitamise laul

Allegro vivo

... kaks naist läk-sid Ka-na-kü-la poo-le!

Siin nau - rid ja seal nau - rid ja ka-hes kü-las o - lid kee-de-kap - sad.

RKM II 213, 306/7 – T. Roonurm < Aare Niinemägi (23. VI 1965).

Uts - uts - uts Suu - re - kü - la poo - le, kaks naist läk - sid Ka - na - kü - la poo - le!

Meil nau - rid ja teil nau - rid ja i - gas ma - jas o - lid kee - de - kap - sad.

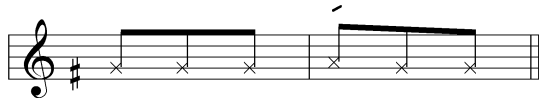
RKM II 196, 533 (108) – A. Põldmäe < Aare Niinemägi (1. VII 1965).

gl=c Utt - sutt - sutt Suu - re - kü - la poo - le, kaks naist läk - sid Ka - na - kü - la poo - le!

Meil nau - rid ja teil nau - rid ja i - gas kü - las o - lid kee - de - kap - sad.

Utt - tsah - tsah, utt - tsah - tsah!

RKM, Mgn. II 1058 g1 – O. Kõiva ja R. Hansen < Aare Niinemägi (1965). Lit. E. Tampere.

gl=c Utt - sutt - sutt Suu - re - kü - la poo - le, kaks naist läk - sid Ka - na - kü - la poo - le!

Meil nau - rid ja teil nau - rid ja i - gas kü - las o - lid kee - de - kap - sad.

Uht - tsah - tsah, utt - sutt - sutt!

RKM, Mgn. II 1058 g2 – O. Kõiva ja R. Hansen < Aare Niinemägi (1965). Lit. E. Tampere.

3.

686

MM ♩ ~ 174

gl=e Sõit-sõit-sõit Suu - re - kü - la poo - le, kaks naist läk - sid Ka - na - kü - la poo - le!

Meil nau - rid ja teil nau - rid ja i - gas kü - las o - lid keet - kap - sad.

See on laste põlvel sõidutamise laul. Seda lauldi minu lapsepõlvekodus Annas, kui ma väike olin. Aga ma olen seda ka ise laulnud oma lastele ja lastelastele. Kõigepealt kuulsin oma isalt ja oma vennalt [Aare Niinemäelt]. Isa vanemad olid pärit Viljandimaalt.

RKM, Mgn. II 4427 (1) < Tartu l. < Anna khk., Nurme k., Pritsu t. – Otilie Kõiva (lindistajalt), (1990).

388. SÕIT-SÕIT SÕMERUSSE!

1a.

687

Nurme küla taatide kõputuslaul lastele põlvel:

Kõp-kõp-kõp kabelisse,
sõidame nüüd Sõmerusse!

Sõmeru küla on naaberküla Nurmele, Anna kabeliks kutsutakse Anna kirikut, et ta on ümbritsetud koguduse kalmistust.

Laulis Otto Lunden, Kööba [Anna khk., Puiatu k.] vanaperemees, sünd. 1858. a. (Nimi Lunden on Rootsi päritoluga.)

RKM II 98, 28 (3) < Anna khk., Nurme k., Pritsu t. – Otilie Niinemägi (kogujalt), (1960).

688

1b.

Kõp-kõp-kõp kabelisse,*
sõidame nüüd Sõmerusse!***

Nurmsi küla kõputuslaul.

*Kabel öeldakse kiriku kohta. Anna kirik asub Nurme (end. Nurmsi) külast umb. 3 km. eemal.

**Sõmeru on Nurme naaberküla.

RKM II 213, 582 (2) – O. Kõiva < Otilie Niinemägi (1965).

689

2.

Isa vahel jõrises:

Sõit-sõit-sõit Sõmerusse,
pita-pata Paide linna!

RKM II 213, 509 (9) < Kose khk., Paunküla < Anna khk., Puiatu-Aru k. – O. Kõiva < Tõnis Paimets (1965).

389. KIPPADI-KAPPADI!

690

1.

Tiivali-taavali, kippadi-kappadi,
Sinisoo ääre halja sööma!
Isalt.

RKM II 213, 343 (2) < Anna khk., Ees-Võõbu k., Kala t. – O. Kõiva < Alma Tiigi (1965).

390. TULE MEILE!

1.

691

Et uht-uht-uht, tule sina meile,
meie eit tuleb omme teile!
Meie eit toob sooja saia,

pika pudeliga piima.
⁵ Koti küllest kuub selgas,
takuriidest tanu peas.

H II 54, 184 (79) < Paide ja Türi khk. – O. J. Siiun (1895).

391. KOER LÄHEB KARJA

1.

692

Jalgu kokku lüües lauldakse:

Kuts läks karja: kompa-kampa.
Tuli kodu: vita-vata!

Kaks viimast sõna saavad üsna ruttu ööldud.

H II 13, 650 (2) < Paide ja Türi khk. – K. Türk (1889).

2.

693

Koer läeb karja: vinta-vänta, vinta-vänta.
Tuleb koju: kips-kõps, kips-kõps!

A 7819 (8) < Paide l. – Hilja Aur, Paide linna algk. IV b kl. (1925).

3.

694

Kuts läeb karja: linta-lonta.
Tuleb koju: tipa-tapa!

A 7820 (9) < Paide l. – Miralda Biene, Paide linna algk. IV b kl. (1925).

695

4.

Koer läeb karja: vinta-vänta.
Tuleb koju: tipa-tapa!

A 7824 (6) < Paide khk., Kriilevälja k. – Liidja Jaksi, Paide linna algk. IV b kl. (1925).

696

5.

Koer läks karja: vinta-vänta.
Tuli koju: tipa-tapa!

A 7825 (8) < Paide l. – Amalie Kalamann, Paide linna algk. IV b kl. (1925).

697

6.

Koer läks karja: kimpa-kompa,
saba tal sorus, pea tal norus.
Tuleb koju: tipa-tapa tirdi,
vinta-vänta virdi!

A 7841 (18) < Anna khk., Tänjala k. – Leida Reede, Paide linna algk. IV b kl. (1925).

698

7.

Koer läks karja: kompa-kampa.
Tuli kodu hapupiimapudi sööma:
tipa-tapa, tipa-tapa!

A 7848 (8) < Anna khk., Saarnakõrve – Leida Tuurvelt, Paide linna algk. IV b kl. (1925).

699

8.

Kuts läheb karja: linta-lonta, linta-lonta.
Tuleb koju piimapudi sööma:
tipp-tapp, tipp-tapp!

A 9830 < Anna khk., Eivere m. – Marie Ots (1928).

9.

700

Koer läheb karja: kimpa-kompa,
pea norus, saba sorus.
Tuleb koju: vutt-vutt-vutt!

A 10243 (8) < Paide l. – Olga Tanel, J. M. Paide Ühisgüm. I b kl. (1928).

10.

701

Koer läks karja: kompa-kampa,
saba sorus, pää tal norus.
Karjast koju: timpa-tampa tirdi,
vinta-vänta virdi!

A 15087 (6) < Anna khk., Ojaküla – Hirlanda Sagar (snd. Tallinnas), Paide Keskk. I kl. (1935).

11.

702

Koer läks karja: kompa-kampa.
Tuli karjast tagasi: vut-vut-vut!

A 15090 (10) < Paide l. – Isak Spungin, Paide Keskk. I kl. (1935).

12.

703

Koer, mine karja!
Koer läeb karja: kompa-kopa.
Koer, tule koju apupiimapudi sööma!
Koer tuleb: tip-tip-tip!

A 15094 (8) < Paide l. – Irmgard Uus, Paide Keskk. I kl. (1935).

13.

704

Koer läks karja: kompa-kompa.
Tuli tagasi: vut-vut-vut!

A 15106 (9) < Paide l. – Raissa Jaksi, Paide Keskk. III kl. (1935).

705

14.

Koer läks karja: vinta-vänta,
saba sorus, pea tal norus.
Tuli koju: tipa-tapa, tipa-tapa, tipp!
Piimakauss ju ootas seal.

A 15120 (14) < Paide khk., Mündi as., Kuusiku t. – Adele Muskat, Paide Keskk. III kl. (1935).

706

15.

Koer läks karja: kompa-kampa,
saba sorus, pää tal norus.
Karjast koju tuli: vinta-vänta virdi,
timpa-tamba tirdi!

A 15831 (9) < Paide l. – Eevi Jakobson, Paide linna algk. V kl. (1936).

707

16.

Koer läks karja: linta-lonta.
Tuli aga tagasi: tipa-tapa, tipa-tapa!

A 15854 (6) < Paide l. – Astra Aabla, Paide linna algk. VI kl. (1936).

708

17.

Koer läks karja: vinta-vänta.
Tuli koju: tipa-tapa, tipa-tapa, tip-tip-tip!

A 15855 (6) < Paide l. – Heinrich Brenner, Paide linna algk. VI kl. (1936).

709

18.

Koer läheb karja: vinta-vänta, vinta-vänta.
Tuleb koju: timpa-tämpa, timpa-tämpa tirdi!

A 15856 (9) < Paide khk., Viraksaare – Leida Diesfeldt, Paide linna algk. VI kl. (1936).

19.

710

Koer läks karja: kimpa-kompa.
Tuli koju: vinta-vänta virdi!

A 15857 (10) < Paide l. – Elmar Evert, Paide linna algk. VI kl. (1936).

20.

711

Koer läks karja: linta-lonta.
Tuli koju: tipa-tapa!

A 15863 (12) < Paide l. – Leida Pallok, Paide linna algk. VI kl. (1936).

21.

712

Koer läks karja: vinta-vänta.
Tuli koju: tipa-tapa, tipa-tapa tirrdi!

A 15967 (6) < Paide l. – Paul Ruuben, Paide linna algk. VI kl. (1936).

22.

713

Koer läks karja: kompa-kampa.
Karjast koju: vinta-vänta virdi,
kompa-kampa kordi!

A 15868 (10) < Paide l. – Arma Samblik, Paide linna algk. VI kl. (1936).

23.

714

Koer läks karja: vinta-vänta, vinta-vänta.
Tuli koju: tip-tap, tip-tap!

A 15872 (7) < Paide l. – Maimo Vissak, Paide linna algk. VI kl. (1936).

715

24.

Lapse jalgade mäng

Kuts läks karja: vinta-vänta, lonta-lonta,
vinta-vänta, lonta-lonta.
Tuleb koju: tipa-tapa, tipa-tapa,
tipa-tapa, tipa-tapa tipp!

Emä võtab lapse sülle, mõlemid jalgu, teine teises käes hoides tõstab lapse jalakesi üles ja alla. Kuts läheb karja laisalt – jalgade liigutused on väga aeglasel; tuleb koju rõõmsalt, kiiresti – lapse jalgadega tehakse kiireid liigutusi.

Kuuldud Annas Otto Lundenilt (snd. 1858).

RKM II 98, 28/9 (4) < Anna khk., Nurme k., Pritsu t. – Otilie Niinemägi (kogujalt), (1960).

716

25.

Koer läks karja: vinta-vänta.
Tuli tagasi: tipa-tapa!

RKM II 196, 372 (9) < Peetri khk., Vodja k. < Paide khk., Mäo v. – L. Briedis < Miina Kärber (1965).

717

26.

Pisikesele lapsele, kes natuke jonnib, tehakse mängu. Tal võetakse jalgadest kinni ja öeldakse:

Kuts läks karja: kimpa-kompa.
(Jalgu liigutatakse aeglaselt.)
Karjast koju: vinta-vänta, vinta-vänta!
(Jalgu liigutatakse kiiresti.)

RKM II 306, 54 (76) < Paide l. – Saima Paeoja (kogujalt), (1973).

392. TEE KAKKU!

1.

718

Veikse lapse käekesi kokku lüües lauldakse järgmist laulukest ja kui lugu otsas, siis peab keegi pakutud kaku vastu võtma:

Tee kakku, kasta saia,
pane palju võida peale,
silita sealihaga,

veereta kanamunaga,
⁵ pista ahju, võta välja!
(Keegi) säh, kakku!

H II 13, 650 (1) < Paide ja Türi khk. – K. Türk (1889).

2.

719

Tee kakku, kasta saia,
võia võid pääle,
viska ahju, tõmba välja!
Aga hea!

A 7819 (23) < Paide l. – Hilja Aur, Paide linna algk. IV b kl. (1925).

3.

720

Tee kakku, tee kakku,
kasta saia,
pane pailu võida pääle,

veere, veere!
⁵ Viska ahju vopsti, pista suhu supsti!
Nämm-nämm-nämm!

A 7821 (10) < Paide l. – Benita Eisberg, Paide linna algk. IV b kl. (1925).

4.

721

Tee kakku, kasta saia,
pane sealiha ka,
siis saab kena kakukene,
sile saiakene!

⁵ Veere, veere, kuku laps,
säh kakku, söö ära:
nämm-nämm!

A 7841 (33) < Anna khk., Tánjala k. – Leida Reede, Paide linna algk. IV b kl. (1925).

722

5.

Tee kakku, kasta saia,
pealt kanamunaga,
seest sealihaga!
Veere, veere supsti ahju!

A 7848 (16) < Anna khk., Saarnakõrve – Leida Tuurvelt, Paide linna algk. IV b kl. (1925).

723

6.

Tee saia, kasta kakku,
silitse sealihada,
kalitse kanamunada,

viska ahju, võta välja,
⁵ määri palju võida peale!

A 9830 < Anna khk., Eivere m. – Marie Ots (1928).

724

7.

Tee pätsi, kasta kakku,
pane ahju, võta välja,
pista suhu supsti!

A 15074 (18) < Paide l. – Helgi Aur, Paide Keskk. I kl. (1935).

725

8.

Tee pätsi, kasta kakku,
silita sealihaga,
pealt kanamunaga,

viska ahju supsti!
⁵ Võta välja, söö ära!

A 15120 (23) < Paide khk., Mündi as., Kuusiku t. – Adele Muskat, Paide Keskk. III kl. (1935).

726

9.

Tee kakku, kasta saia
sooja hanemunaga,
viska ahju põntsti!
Võta välja, nosi nüüd!

A 15855 (12) < Paide l. – Heinrich Brenner, Paide linna algk. VI kl. (1936).

Tee kakku, kasta saia,
sili sealihaga,
pane palju võida peale!
Veere, veere, kuku!

A 15872 (24) < Paide l. – Maimo Vissak, Paide linna algk. VI kl. (1936).

Lapse mäng kätega

Veere, veere kakku,
võia võid peale!
Söö ära: nämm-nämm-nämm!

Lapse peosid hõõrutakse kokku, nagu veeretaks ta kakku ja hõõruks võid peale. Lõpuks pannakse lapse peod nagu kaku söömiseks suu juurde.

Kuuldud Annas Otto Lundenilt (snd. 1858).

RKM II 98, 29 (5) < Anna khk., Nurme k. – Otilie Niinemägi (kogujalt), (1960).

Lastele räägiti:

Tee kakku, kasta saia,
silita sealihaga,
kasta kanamunaga,
veere, veere kokku!

RKM II 196, 572/3 (10) < Peetri khk., Vodja k. < Paide khk., Mäo v. – L. Briedis < Miina Kärber (1965).

Selle mängu puhul patsitakse kokku väikese lapse käsi ja tehakse vastavaid liigutusi seoses järgmiste sõnadega:

Patsi, patsi kakku,
veere, veere kakku,
sili sealihaga,
kasta kanamunaga,

⁵ viska, kops, ahju,
võta välja kähku!
Söö ära: nämm-nämm!

Sõna “söö” juures tõmmatakse lapse enda kätega tal üle näo ja suu.

RKM II 306, 54 (75) < Paide l. – Saima Paeoja (kogujalt), (1973).

393. TII-TII, TIHANE!

731

1.

Tii-tii, tihane,
vaa-vaa, varblane,
hüppa üle oa-aia,

karga üle kapsa-aia,
⁵ üle metsa, vurr!

A 7818 (11) < Paide l. – Maria Alber, Paide linna algk. IV kl. (1925).

732

2.

Liiri-lõõri, lõokene,
piiri-pääri, pääsukene,
hüppa üle ua-aia,

karga üle kapsa-aia,
⁵ üle metsa, vurr!

A 7819 (12) < Paide l. – Hilja Aur, Paide linna algk. IV b kl. (1925).

733

3.

Tii-tii, tihane,
vaa-vaa, varblane,
liiri-lõõri, lõoke,

piiri-pääri, pääsuke,
⁵ hüppa üle ua-aia,
karga üle kapsa-aia!

A 7820 (18) < Paide l. – Miralda Biene, Paide linna algk. IV b kl. (1925).

4.

734

Liiri-lõõri, lõokene,
piiri-pääri, pääsukene,
hüppa üle oa-aia,

karga üle kapsa-aia,
⁵ üle metsa, vurr!

A 10240 (14) < Paide l. – Helmi Rosvelt, J. M. Paide Ühisgüm. I b kl. (1928).

5.

735

Tii-tii, tihane,
vaa-vaa, varblane,
lenda üle kapsa-aia,

lenda üle oa-aia,
⁵ üle metsa, vurr!

A 15075 (12) < Paide l. – Aksel Bergman, Paide Keskk. I kl. (1935).

6.

736

Tii-tii, tihane,
vaa-vaa, varblane!
Lendas üle oa-aia,

kargas üle kapsa-aia,
⁵ üle metsa, vurr!

A 15076 (14) < Paide l. – Virve Herbst, Paide Keskk. I kl. (1935).

7.

737

Tii-tii, tihane,
vaa-vaa, varblane,
lenda üle kapsa-aia,

lenda üle oa-aia,
⁵ üle metsa, vurr!

A 15081 (16) < Paide l. – Paul Lepp, Paide Keskk. I kl. (1935).

738

8.

Tii-tii, tihane,
vaa-vaa, varblane,
lenda üle oa-aia,

karga üle kapsa-aia,
⁵ üle metsa, vurr!

A 15083 (10) < Paide l. – Heldur Margus, Paide Keskk. I kl. (1935).

739

9.

Tii-tii, tihane,
vaa-vaa, varblane,
lenda üle oa-aja,

lenda üle kapsa-aja,
⁵ üle metsa, vurr!

A 15087 (10) < Anna khk., Ojaküla, Kungla t. – Hirlanda Sagar, Paide Keskk. I kl. (1935).

740

10.

Tii-tii, tihane,
vaa-vaa, varblane,
lenda üle kapsa-aia,
üle metsa, vurr!

A 15120 (24) < Paide khk., Mündi as., Kuusiku t. – Adele Muskat, Paide Keskk. III kl. (1935).

741

11.

Tii-tii, tihane,
vaa-vaa, varblane!
Lendas üle kapsa-aia,
üle metsa, vurr!

A 15122 (12) < Paide l. – Karin Nee, Paide Keskk. III kl. (1935).

12.

742

Tii-tii, tihane,
vaa-vaa, varblane,
piiri-pääri, pääsuke,
liiri-lõõri, lõoke,

⁵ hüppa üle oa-aia,
karga üle kapsa-aia,
üle metsa, vurrrr!

A 15130 (14) < Paide l. – Helve Roosileht, Paide Keskk. III kl. (1935).

13.

743

Tii-tii, tihane,
vaa-vaa, varblane,
karga üle oa-aia,

lenda üle kapsa-aia,
⁵ üle metsa, vurr!

A 15138 (19) < Paide l. – Anelle Tamm, Paide Keskk. III kl. (1935).

14.

744

Liiri-lõõri, lõoke,
piiri-pääri, pääsukene,
tii-tii, tihane,

vaa-vaa, varblane,
⁵ lenda üle kapsa-aia,
üle metsa, vurr!

A 15825 (5) < Paide l. – Voldemar Einmann, Paide linna algk. V kl. (1936).

15.

745

Liiri-lõõri, lõoke,
piiri-pääri, pääsuke,
lenda üle oa-aja,
üle metsa, vurdi!

A 15831 (11) < Paide l. – Eevi Jakobson, Paide linna algk. V kl. (1936).

746

16.

Tii-tii, tihane,
vaa-vaa, varblane,
lenda üle oa-aia,
karga üle kapsa-aia, vurrdi!

A 15847 (7) < Paide l. – Linda Norman, Paide linna algk. V kl. (1936).

747

17.

Tii-tii, tihane, kargas üle kapsa-aia,
vaa-vaa, varblane! ⁵ üle metsa, vurr!
Hüppas üle õueaia,

A 15850 (3) < Paide l. – Valentine Sudak, Paide linna algk. V kl. (1936).

748

18.

Tii-tii, tihane, kargas üle kapsa-aia,
vaa-vaa, varblane! ⁵ metsa poole, vurr!
Lendas üle oa-aia,

A 15851 (12) < Paide l. – Voldemar Sudak, Paide linna algk. V kl. (1936).

749

19.

Tii-tii, tihane, karga üle kapsa-aia,
vaa-vaa, varblane, ⁵ üle metsa, vurr!
hüppa üle oa-aia,

A 15854 (8) < Paide l. – Astra Aabla, Paide linna algk. VI kl. (1936).

20.

750

Tii-tii, tihane,
vaa-vaa, varblane,
hüppa üle oa-aia,

karga üle kapsa-aia,
⁵ üle metsa, vurr!r!

A 15855 (13) < Paide l. – Heinrich Brenner, Paide linna algk. VI kl. (1936).

21.

751

Tii-tii, tihane,
vaa-vaa, varblane,
lenda üle meie maja,

karga üle kapsa-aia,
⁵ üle metsa, vurr!

A 15856 (22) < Paide khk., Viraksaare – Leida Diesfeldt, Paide linna algk. VI kl. (1936).

22.

752

Tii-tii, tihane,
vaa-vaa, varblane,
lenda üle oa-aia,

karga üle kapsa-aia,
⁵ üle metsa, vurr!

A 15863 (21) < Paide l. – Leida Pallok, Paide linna algk. VI kl. (1936).

23.

753

Tii-tii, tihane,
vaa-vaa, varblane,
lenda üle oa-aia,
karga üle kapsa-aia, vurr!

A 15871 (9) < Paide l. < Paide khk., Mäo as. – Laine Treufeldt, Paide linna algk. VI kl. (1936).

754

24.

Tii-tii, tihane,
vaa-vaa, varblane,
hüppa üle oa-aia,

karga üle kapsa-aia,
⁵ üle metsa, vurr!

A 15872 (13) < Paide l. – Maimo Vissak, Paide linna algk. VI kl. (1936).

394. PIU-PIU, PÜKSID JALGA!

755

1.

Meie isa ikka kõputas lapsi:

Ämm, piu-piu, püksid jalga,
kalits kõrva ja mammud sisse!

RKM II 213, 343 (1) < Anna khk., Ees-Võõbu k., Kala t. – O. Kõiva < Alma Tiigi (1965).

756

2.

Pisike poiss, sa valge pea,
kalits sul vöö! ja mammud sees.

A 15866 (15) < Paide l. – Elvine Rosenberg, Paide linna algk. VI kl. (1936).

LASTELAULUD

Ahellaulud

395. MERI ÕUE ALL

1.

757

Mis siin meie õue [alla]?

Meri meie õue alla.

Mis seal mere keske'ell[a]?

Kaev seal mere keske'ell[a].

⁵ Mis seal kaevu kalda peal?

Sammass kaevu kalda peal.

Mis seal samma otsassagi?

Sõel seal samma otsassagi.

Mis seal sõela serva peal?

¹⁰ Kägu sõela serva peal.

Mis seal käo käte peal?

Laps oli käo käte peal.

Mis seal lapse rinna peal?

Sõlg seal lapse rinna peal.

¹⁵ Mis seal sõle serva peal?

Sõrmus sõle serva peal,

seegi sõjameeste sõrmus.

Kust see siia maale saanud?

Poepoiste põlveluista,

²⁰ saksa tanu [?] sääreluista.

Kk.: 7. otsas sagis – 8. otsas saagis.

H, Gr. Qu., 196 (99) < Paide khk. – A. Hanson (1892).

2.

758

Mis siin meie õue alla?

Meri meie õue alla.

Mis seal mere keskelle?

Kaev seal mere keskelle.

⁵ Mis seal kaevu kalda peal?

Sammass kaevu kalda peal.

Mis seal samma otsas?

Sõel seal samma otsas.

Mis seal sõela serva peal?

¹⁰ Kägu sõela serva peal.

Mis seal käo käte peal?

Laps oli käo käte peal.

Mis seal lapse rinna peal?

Sõlg seal lapse rinna peal.

¹⁵ Mis seal sõle serva peal?

[Sõrmus sõle serva peal,]

seegi sõjameeste sõrmus.

Kust see siia maale saanud?

Poepoiste põlveluista,

saksa tanu [?] sääreluista.

HI 7, 71/2 (74) < Paide ja Türi khk. – O. J. Siin (1894).

759

3.

Mis on meie õue alla?
Meri meie õue alla.
Mis seal mere keske'ella?
Kaev seal mere keske'ella.

⁵ Mis seal kaevu samma otsas?
Sõel seal kaevu samma otsas.
Mis seal sõela põhja peale?
Sõrmus sõela põhja peale.

ERA II 14, 76 (13) < Anna khk. ja v., Pikaküla m. < Paide l. – R. Viidebaum < Marie Punapart, snd. Viiger (1929).

396. HIIR METSA

760

1.

Kus sa käisid, iirekene?
Metsas puid raiumas.
Kui see puu su pähe kukub?
Eks ma joose juure alla.
⁵ Kui see nälg sind näpistab?
Eks ma ammusta aavakoort.
Kui see koor su kurku akkab?
Eks ma lõika noaga.
Kui see veri välja tuleb?
¹⁰ Eks ma pese veega.

Kui see vesi märjaks teeb?
Eks ma paista tulega.
Kui see tuli põletab?
Eks ma võia võiga.
¹⁵ Kust sa seda võid saad?
Vanamoori püti seest,
uue püti uurde seest.
Kust see vanamoor ta võtab?
Musta mullika nisast.

Kuulnud lapsena vanaemalt Krõõt Paimetsalt.

RKM II 213, 573 (2) < Anna khk., Sõmeru k., Matsi t. – O. Kõiva < Palme Kagovere (1965).

Dbl: RKM II 213, 417 (2) – O. K. ärakiri Palme Kagovere mustandkäsikirjast, mida ta suulisel esitamisel kasutas mäluatoena.

397. LIIRI-LÕÕRI, LÕOKE!

761

1.

Lõõri-lõõri, lõukene,
kus su kulla pesa on?
Metsas kuiva kuuse otsas.

Kus see kulla kuiva kuuske?
⁵ Vanameesi raius maha.
Kus see kulla vanameesi?

Puhkab põllupeenral.
 Kus see kulla põllupeenar?
 Kirjud ärjad künsid üles.
¹⁰ Kus need kulla kirjud ärjad?
 Karu murdis kirjud ärjad.
 Kus see kulla karu on?
 Metsas pikkas pilliroogus.
 Kus see kulla pilliroogu?
¹⁵ Vikati vilistas maha,
 kõvasi kõlistas maha.

Kus see kulla vikati?
 Panin õue rõhu peale.
 Kus see kulla rõhu on?
²⁰ Kana lendas rõhu maha.
 Kus see kulla kana on?
 Kull viis kana üle mere,
 üle mere meeste kätte,
 üle saare sakste kätte,
²⁵ pisikeste poiste kätte.

H III 12, 446/8 (3) < Anna khk. – K. Preisberg (1891).

2.

762

Liiri-lõõri, lõokene,
 piiri-pääri, pääsukene,
 kus su kulla pesakene?
 Metsas kuiva kuuse otsas.
⁵ Kus see kulla kuiva kuuske?
 Vanamees maha vilistand.
 Kus see kulla vanameeke?
 Vanamees on ära surnud.
 Kus ta kulla hauake?
¹⁰ Väljal põllupeenra alla.
 Kus see kulla põllupeenar?
 Küidud härjad üles künnud.
 Kus need kulla küidud härjad?
 Karu murdnud küidud härjad.
¹⁵ Kus see kulla karuke?
 Karu on pugend pilliroogu.
 Kus see kulla pilliroogu?

Vikati maha vilistand.
 Kus see kulla vikatike?
²⁰ Kõvasi ära kulutand.
 Kus see kulla kõvasike?
 Kana on sibliind sõnnikusse.
 Kus see kulla kanake?
 Kull on murdnud kana ära
²⁵ ette välja hernesses,
 kesked välja kena nisud,
 taha välja tatterisse.
 Kus see kulla kullike?
 Kütt on lasknud kulli maha.
³⁰ Kus see kulla kütike?
 Jumal kütti suretand.
 Kus see kulla Jumal?
 Jumal praegu taeva'assa.

H II 54, 163/5 (29) < Paide ja Türi khk. – O. J. Siiun (1895).

763

Piiri-pääri, pääsukene,
kus su kallis pesa on?
Metsas kuivand kuuse otsas.
Kus kuusk sai?
⁵ Vanamees raius maha.
Kus vanamees sai?
Vanamees suri ära.
Kus ta maha maeti?
Pika põllupeendra peale.

A 7825 < Paide l. – Amalie Kalamann, Paide linna algk. IV b kl. (1925).

764

Liiri-lõõri, lõoke,
piiri-pääri, pääsuke,
kus sinu kulla pesake?
Vana kuivan kuuse otsas.
⁵ Kus see kuusk sai?
Vanamees raius selle kuuse.
Kus see vanamees sai?
Vanamees suri ära.
Kus teda maeti?
¹⁰ Pika põllupeenrasse.
Mis sinna pääle kasvas?
Penipütsik, lõigehein.
Kes selle niitis?
Vikat selle ära niitis.
¹⁵ Kus see vikat sai?

A 7841 (22) < Anna khk., Tängjala k. – Leida Reede, Paide linna algk. IV b kl. (1925).

765

Liiri-lõõri, lõuke,
piiri-pääri, pääsuke,
kus su kuldne pesake?

3.

¹⁰ Kus peenar sai?
Kirjud härjad künsid ülesse.
Kus kirjud härjad said?
Kirjud härjad läksid linna.
Kus linn sai?
¹⁵ Linn põles ära.
Kus linna tuhk sai?
Tuul viis tuha taeva.

4.

Vikat kargas kändu.
Kus see känd sai?
Känd kargas merde.
Kus see meri sai?
²⁰ Must härg jõi selle mere.
Kus see härg sai?
Härg läks lauta.
Kus see laut sai?
Laut põles ära.
²⁵ Kus need tukid said?
Kana siblis selle tuki.
Kus see kana sai?
Kull viis selle kana
musta pilve ääre alla.

5.

Metsa kuiva kuuse otsas.
⁵ Kus see kuiv kuusk sai?
Vanames raius kuuse maha.

Kus see vanames ise sai?

Maeti põllupeendra alla.

Kus see põllupeenar sai?

¹⁰ Ärjad teda ülesse kündnud.

Kus need ärjad ise said?

Unt oli ärjad ära söönud.

Kus see unt oli ise saand?

Unt oli läinud ullu metsa.

ERA II 14, 34/5 (8) < Anna khk. ja v., Eivere vk. < Peetri khk. – R. Viidebaum < Anna Piilbaum (1929).

6.

766

Lõõri-lõõri, lõokene,
piari-piari, piasukene,

kus on minu kulda preesikene?

Prees on märja männi otsas.

⁵ Ku-us se-e märg (~mä-ärg) mänd?

Kerves raius märja männi.

Ku-us se-e kerves sai?

Tuli põletas kerve ära.

Kus see tuli sai?

¹⁰ Vesi kustutas tule ära.

Kus see vesi sai?

Must ärg jõi vee ära.

Kus see must ärg?

Karu murdis musta ärja.

¹⁵ Kus see karu sai?

Püss laskis karu maha.

Kus see püss sai?

Püss on metsas pilliroogus.

Kus see pilliroog sai?

²⁰ Vikat vilistas pilliroogu.

Kus see vikati sai?

Kõvasi kulutas vikati.

Kus see kõvasi sai?

Kõvasi sitasõnnikus.

²⁵ Kus see sitasõnnik?

Kana siblis sitasõnniku.

Kus see kana sai?

Kull viis kana ära.

Kus see kull sai?

³⁰ Kull läks ise üle mere metsa.

(Osalt laulmise järgi.)

ERA II 14, 211/3 (4) < Anna khk. ja v., Eivere k. – R. Viidebaum < Anu Luik (1929).

7.

767

Liiri-lõõri, lõokene,

piiri-pääri, pääsukene,

üttele, kus su kulla pesa?

Metsas kuiva kuuse otsas.

⁵ Kus see kuiv kuusk sai?

Vanames raius kuuse maha.

Kus see vanames ise sai?

Vanamees suri ise ära.

Kus see vanames maeti?

¹⁰ Pika põllupeenra sisse.

Kus see pika põllupeenar sai?

Küidud ärjad kündsid üles.

Kus need küidud ärjad said?

Karu neid ära murdis, sõi.

¹⁵ Kus see karu ise sai?
Karu läks pikka pilliroogu.
Kus see pilliroog sai?
Vikat teda maha niitis.
Kus see vikat sai?
²⁰ Luisk teda kulutas.
Kus see luisk sai?

Kadus saana sõnnikusse.
Kus see saana sõnnik sai?
Valge kana siblis laial'.
²⁵ Kus see valge kana sai?
Kull teda ära sõi.
Kus see kull ise sai?
Kütt teda maha laskis.

ERA II 14, 171/5 (6) < Anna khk. ja v., Eivere vk. – R. Viidebaum < Ants Veideman, snd. Türi khk., Särevere v., Taikse k. (1929).

768

8.

Ott-Ott-Ott-Ott, Otike,
kus mu kaelakotike?
:,: Kott on metsas kännu otsas. :,:
Kus see känd ise sai?
⁵ Vanamees raius selle kännu.
Kus see vanamees ise jäi?
Vanamees suri ära.
Kus ta maha maeti?
Pika põllupeenarisse.
¹⁰ Kus need peenrad ise said?

Küüdüd härjad kündsid üles.
Kus need härjad ise jäid?
Karu murdis ära.
Kus see karu ise sai?
¹⁵ Karu lippas linna.
Kus see linn ise jäi?
Linn põles ära.
Karu kadus, linn põles,
tuul ajas tuha laiali.

ERA II 31, 241/2 (2) < Paide khk., Mäo v., Seinapalu k. – H. Neumann < Maria Laube (1930).

769

9.

Piiri-pääri, pääsuke,
kus su kulla pesake?
Kullamäel kuuse otsas.
Kus see kuusk sai?
⁵ Vanamees ta maha raius.
Kus see vanamees sai?
Puhkab põllupeenra all.
Kus see põllupeenar sai?
Küüdüd ärjad kündsid üles.
¹⁰ Kus need küüdüd ärjad said?

Karu neid ära sõi.
Kus see karu sai?
Läks pilliroogu.
Kus see pilliroog sai?
¹⁵ Vikat tema maha niitis.
Kus see vikat sai?
Luisk tema kulutas.
Kus see luisk sai?
Kadus sauna sõnnikusse.
²⁰ Kus see sauna sõnnik sai?

Kirju kana kraapis laiali.
Kus see kirju kana sai?
Kull tema ära sõi.
Kus see kull sai?
²⁵ Ärra tema maha laskis.
Kus see ärra sai?
Läks linna.

Kus see linn sai?
Tuli tema põletas.
³⁰ Kus see tuli sai?
Vesi tema kustutas.
Kus see vesi sai?
Joosis silla alla jõkke.

Loeti nii, et laps vastas. Vahel lugesid lapsed ka üksi. Vanaemalt Krõõt Paimetsalt.

RKM II 213, 571/2 (1) < Anna khk., Sõmeru k., Matsi t. – O. Kõiva < Palme Kagovere (1965).

Dbl.: RKM II 213, 415/6 (1) – O. K. ärakiri Palme Kagovere mustandkäsikirjast, mida ta suulisel esitamisel kasutas mäluotena.

398. MINA LEIDSIN ÕLEKÕRRE

1.

770

Mina leidsin õlekõrre,
õlekõrre viisin lehmale,
lehm andis mulle piima;
mina piima pagarile,
⁵ pagar andis mulle saia;

mina saia kingsepale,
kingsepp andis mulle saapad;
mina saapad pruudile,
pruut andis mulle musu.

A 7819 (27) < Paide l. – Hilja Aur, Paide linna algk. IV b kl. (1925).

2.

771

Mina leidsin õlekõrre,
õlekõrre andsin lehmale,
lehm andis mulle piima;
piima viisin pagarile,
⁵ pagar andis mulle saia;

saia viisin kingsepale,
kingsepp andis mulle saapad;
saapad viisin pruudile,
pruut andis mulle musu.

A 7820 (23) < Paide l. – Miralda Biene, Paide linna algk. IV b kl. (1925).

772

3.

Mina leidsin õlekõrre,
õlekõrre viisin lehmale,
lehm andis mulle piima;
piima viisin pagarile,
⁵ pagar andis mulle saia;

saia viisin kingsepale,
kingsepp andis mulle saapad;
saapad viisin pruudile,
pruut andis mulle musu.

A 7821 (12) < Paide l. – Benita Eisberg, Paide linna algk. IV b kl. (1925).

773

4.

Mina leidsin õlekõrre,
õlekõrre viisin lehmale,
lehm andis mulle piima;
piima viisin pagaralle,
⁵ pagar andis mulle saia;

saia viisin kingsepalle,
kingsepp andis mulle saapad;
saapad viisin pruudile,
pruut andis mulle musu.

A 7825 (19) < Paide l. – Amalie Kalamann, Paide linna algk. IV b kl. (1925).

774

5.

Mina leidsin õlekõrre,
andsin selle lehmale,
lehm andis mulle piima;
piima viisin pagarile,
⁵ pagar andis mulle saia;

saia viisin kingsepale,
kingsepp andis mulle saapad;
saapad viisin pruudile,
pruut andis mulle musu.

A 7828 (12) < Paide l. – Eveliine Kritt, Paide linna algk. IV b kl. (1925).

775

6.

Mina leidsin õlekõrre,
viisin lehma ette,
lehm andis piima;

piima viisin pagarile,
⁵ pagar andis saia;
saia viisin kingsepale,

kingsepp andis saapad;
saapad viisin pruudile,
pruut andis musu.

A 7840 (6) < Paide khk., Kirila k. – Elviine Pent, Paide linna algk. IV b kl. (1925).

7.

776

Mina leidsin õlekõrre,
andsin selle lehmale,
lehm andis mulle piima;
piima viisin pagarile,
⁵ pagar andis mulle saia;

saia viisin kingsepale,
kingsepp andis mulle saapad;
saapad viisin pruudile,
pruut andis musu.

A 7842 (12) < Paide l. – Armilde Reinson, Paide linna algk. IV b kl. (1925).

8.

777

Mina leidsin õlekõrre,
õlekõrre andsin lehmale,
lehm andis mulle piima;
piima viisin pagarile,
⁵ pagar andis mulle saia;
saia viisin kingsepale,
kingsepp andis mulle saapad;

saapad viisin kuningale,
kuningas andis mulle krooni;
¹⁰ krooni viisin keisrile,
keiser andis mulle kirja;
kirja viisin pruudile,
pruut andis mulle musi.

A 7843 (10) < Paide l. – Ella Sibilin, Paide linna algk. IV b kl. (1925).

9.

778

Mina leidsin õlekõrre,
õlekõrre viisin pagarile,
pagar andis mulle saia;
saia viisin kingsepale,

⁵ kingsepp andis mulle saapad;
saapad viisin pruudile,
pruut andis mulle musu.

A 7849 (8) < Paide khk., Karjaküla – Helmi Helene Uhek, Paide linna algk. IV b kl. (1925).

779

10.

Mina leidsin õlekõrre,
õlekõrre viisin lehmale,
lehm andis mulle piima;
piima viisin pagarile,
⁵ pagar andis mulle saia;

saia viisin kingsepale,
kingsepp andis mulle saapad;
saapad viisin pruudile,
pruut andis mulle musu.

A 10237 (3) < Paide l. – Linda Neks, J. M. Paide Ühisgümn. I b kl. (1928).

780

11.

Mina leidsin õlekõrre,
õlekõrre andsin lehmale,
lehm andis mulle piima;
piima viisin pagarile,
⁵ pagar andis mulle saia;

saia viisin kingsepale,
kingsepp andis mulle saapad;
saapad viisin pruudile,
pruut andis mulle musu.

A 10239 (12) < Paide l. – Armilde Reinson, J. M. Paide Ühisgümn. I b kl. (1928).

781

12.

Mina leidsin õlekõrre,
õlekõrre viisin lehmale,
lehm andis mulle piima;
piima viisin pagarile,
⁵ pagar andis mulle saia;
saia viisin kingsepale,
kingsepp andis mulle kingad;

kingad viisin pruudile,
pruut andis mulle musu;
¹⁰ musu viisin kuningale,
kuningas andis mulle trooni;
trooni viisin isale,
isa andis mulle vitsad;
vitsad jätsin omale.

A 15800 (5) < Paide l. – Laine Indreko, Paide linna algk. IV b kl. (1936).

785

3.

Kurr-karr, kus sa lähed?
Nirr-nurr, nurka lähen.
 Mirr-marr, mis sääl teed?
Hirr-harr, hiirt söön.

A 7841 (19) < Anna khk., Tánjala k. – Leida Reede, Paide linna algk. IV b kl. (1925).

786

4.

Kurr-kärr, kuhu lähed?
Nurr-närr, nurme lähen.
 Mirr-märr, mis sinna?
Hiiri otsma.

A 15081 (12) < Paide l. – Paul Lepp, Paide Keskk. I kl. (1935).

401. HIIRE PULMAD

787

1.

Oiu-roiu, rotil pulmad, hiiri tütar sai mehele nirgi noorema pojale!	vares vaskse valjastega, tihane tinareega.
Seal olid uhked pulmalised:	¹⁰ Jänes oli vilgas peiupoissi,
⁵ kerp oli kirju kleidiga	rebane roategija,
ja täi oli valge vammusega,	hunt oli pulma oldermann
kukk oli kuldse kannustega,	ja karu oli kallis saanitäkk.

EKS 1, 143/4 < Paide l. – A. Kruusberg < Juula Neidoff, snd. Tikker (1904).

788

2.

Rebasel olid uhked pulmad:
kukk oli kullakannustega,
vares oli vaskivammustega,
tihane oli tinareega.

E, StK 40, 113 (159) < Paide khk., Kureküla – R. Viidebaum < Jüri Preema (1927).

Roidu-roidu, roti pulmad,
iiri tütar sai mehele
nirgi noorema pojale!
Küll olid uhked pulmalesed:

⁵ sead olid siidisärgilesed,
vares oli vaskikübaras,
tihane tinareega.

ERA II 14, 34 (7) < Anna khk. ja v., Eivere vk. < Peetri khk. – R. Viidebaum < Anna Piilbaum (1929).

Roiu-roiu, roti pulmad,
iiri Anna sai mehele!
Sel olid uhked pulmalesed:
kull oli kuldakannustega,
⁵ tihane tinareega,

vares vaskisaabastega,
emis õbeelmestega.
Kull oli kuri kiskumaie,
kiskus lõukse lõuad lõhki,
¹⁰ pääsukese pärjapaelad.

ERA II 14, 275/7 (13) < Anna khk. ja v., Leedu as. – R. Viidebaum < Ann Voormuth, elanud ka Peetri ja Paide khk. (1929).

Hiire pulmad + Kull kutsumata.

Roo-roo-roo-roo, roti pulmad,
iiri tütar sai mehele
noore nirgiema pojale!
Küll olid uhked pulmapojad (~pulmalised):
⁵ kukk oli uhke, kroon oli peas,
kana oli kareda põllega,

unt oli uue kuuega,
karu kahe trummiga;
rebane tuli reega,
¹⁰ vares vaskisaapaga,
tihane tinareega,*
araka abe oli aetud.

*Kordamisel lisatud.

ERA II 14, 239 (26) < Anna khk. ja v., Eivere k. – R. Viidebaum < Anu Luik (1929).

792

Roiu-roiu, roti pulmad,
iiri Anna sai mehele
nirgi noore Kustasele!
Seal olid uhked pulmalesed:
⁵ unt oli oma pilliga,

6.

karu kahe trummiga,
jänes viie viuliga,
siga siidisaabastega,
tedre teise riietega,
¹⁰ kukk oli kullakannustega.

ERA II 14, 76/7 (15) < Anna khk. ja v., Pikaküla m. < Paide l. – R. Viidebaum < Marie Punapart, snd. Viiger (1929).

402. TILLUKE LINNUKE

793

Pisike linnuke tee pääl,
tutukene pää pääl,
ise tema laulab: “Vii mind,
vii mind, vii mind Viljandi,

1.

⁵ säält toon saiad sarvilised,
koogid mitmekandilised,
õunad õige suured ka,
suuremad kui kaalikad!”

A 10234 (18) < Paide l. – Ilse Kant, J. M. Paide Ühisgümn. I b kl. (1928).

Tilluke linnuke + Sõit-sõit linna.

403. LIND TÕLDA

794

Liiri-lõõri, lõoke,
piiri-pääri, pääsuke,
ära seisa tee ääres –
suured saksad sõidavad,

1.

⁵ võtavad su tõlda,
viivad ära võõramaale,
kaugel ära Saksamaale!

A 7841 (23) < Anna khk., Tänjala k. – Leida Reede, Paide linna algk. IV b kl. (1925).

404. VIIDIK, VIIDIK, VII MIND METSA!

1.

795

Viidik, viidik, vii mind metsa,
kanna kukil kuuse otsa,
kuuse otsa, kase otsa,
kuuse otsa, kase otsa!

ERA II 14, 40 (4) < Anna khk. ja v., Eivere vk. < Mäo v. – R. Viidebaum < Krõõt Lepman (1929).

405. KIKAS ÜTLES KANALE

1.

796

Kikas ütles kanale:
“Kus me lähme magama?
Tee on pikk ja pime öö,
kõlgus kaugel, tuisand tee.”

⁵“Lähme rikka aida alla,
sebitseme sada tera,
teeme kurna õlut.”

A 7841 (16) < Anna khk., Tánjala k. – Leida Reede, Paide linna algk. IV b kl. (1925).

Kikas ütles kanale + Kukk ja kana siblimas.

2.

797

Kikas ütles kanale:
“Mine lakka munele!”
Kana see ütles kukele:

“Sa pole mind veel kannustand.
⁵ Kannusta ja tutista,
siis lähen lakka munele!”

A 15120 (9) < Paide khk., Mäo v., Mündi as., Kuusiku t. – Adele Muskat, Paide Keskk. III kl. (1935).

406. KUKK JA KANA SIBLIMAS

1.

798

Kukk see ütles kanale:
“Lähme võidu siblima,

tene teise aida alla!”
Kukk see leidis odraiva,

⁵ kana kaks kaeratera.

Kukk see ütles kanale:

“Viime Vetla veskile,

teeme teo õluta.

Kutsume kokku kurvad linnud,

¹⁰ ajame kokku alvad linnud,

kulli me ei kutsugi.”

Kull oli kuri kiskumaie:

kiskus keevitse kübara peast ära,

musta linnu tuti ära,

¹⁵ halli linnu arja peasta ära.

A 7820 (8) < Paide l. – Miralda Biene, Paide linna algk. IV b kl. (1925).

Kukk ja kana siblimas + Lindude õlu + Kull kutsumata.

407. HÄRJAPILLI LUGU

799

1.

Huuli sõrmega tõmmates lapsed lugesid:

Ämm-piu ärjajõru,
Metsküla mehed tulevad,
ninad pikad, kõrvad laiad,
abemed kui ahjuluuad.

ERA II 298, 119 (33) < Paide l. – R. Viidalepp < Helene Neumann (1930).

408. ONU TULEB, OINAS ÕLAL

800

1.

Onu tuleb, oinas õlal,
tädi tuleb, täi seljas.
Vanaemalt.

RKM II 213, 344 (4) < Anna khk., Ees-Võõbu k., Kala t. – O. Kõiva < Alma Tiigi (1965).

409. LENDA, LEPATRIINU!

1.

801

Pai lepatriinu, näita, kuspool on jõgi!
Kui ei näita, tapan ära!
Üks, kaks, kolm – kui ei näita, tapan ära!

A 7818 (4) < Paide l. – Maria Alber, Paide linna algk. IV b kl. (1925).

2.

802

Lell-lell-lell-lell, lepatriinu,
näita, kuspool jõgi on!
Kui sa ei näita,
löön kahe kivi peal puruks!

A 7819 (11) < Paide l. – Hilja Aur, Paide linna algk. IV b kl. (1925).

3.

803

Lepatriinu, lenda sinna,
näita, kus on mets!
Kui ei näita, viskan ahju!

A 7820 (12) < Paide l. – Miralda Biene, Paide linna algk. IV b kl. (1925).

4.

804

Pai lepatriinu, näita,
kuspool ema, kuspool isa!
Kui ei näita, tapan ära!

A 7821 (7) < Paide l. – Benita Eisberg, Paide linna algk. IV b kl. (1925).

805

5.

Lepatriinu, lepatriinu,
näita, kuspool sõda on!
Kui ei näita, viskan vette!

A 7824 (7) < Paide khk., Kriilevälja k. – Liidja Jaksi, Paide linna algk. IV b kl. (1925).

806

6.

Pai lepatriinu, näita, kuspool jõgi on!
Kui ei näita, viskan lakka,
annan notiga takka!

A 7825 (10) < Paide l. – Amalie Kalamann, Paide linna algk. IV b kl. (1925).

807

7.

Lenda, lenda, lepatriinu,
näita, kuspool sõda on!
Kui sa ei näita, tapan ära!

A 7832 (4) < Paide l. – Meta Laats, Paide linna algk. IV b kl. (1925).

808

8.

Lenda, lenda, lepatriinu,
näita, kuspool sõda on!
Kui sa ei näita, tapan ära,
kui sa näitad, annan sulle võileiba!

A 7843 (6) < Paide l. – Ella Sibilin, Paide linna algk. IV b kl. (1925).

809

9.

Lenda, lenda, lepatriinu,
lenda oma kodu poole!

A 7845 (9) < Paide khk., Mäo v., Kirila k., Mäniksare t. – Elsa Sõnajalg, Paide linna algk. IV b kl. (1925).

10.

810

Lepatriinu, näita, kus on peimes!
Kui ei näita, tapan maha!

A 7848 (10) < Anna khk., Saarnakõrve – Leida Tuurvelt, Paide linna algk. IV b kl. (1925).

11.

811

Lepatriinu, lenda ära,
kui ei lenda, tapan ära!

A 15120 (16) < Paide khk., Mündi as., Kuusiku t. – Adele Muskat, Paide Keskk. III kl. (1935).

12.

812

Lepatriinu, lenda ära,
näita, kus su kodu on!

A 15825 (6) < Paide l. – Voldemar Einmann, Paide linna algk. V kl. (1936).

13.

813

Lepatriinu, lenda ära,
kui ei lenda, tapan ära!

A 15835 (5) < Paide l. – Elmar Jürgenson, Paide linna algk. V kl. (1936).

14.

814

Lepatriinu, lenda ära,
näita, kus su kodu on!

A 15845 (7) < Paide l. – Endel Luik, Paide linna algk. V kl. (1936).

815

15.

Lepatriinu, lepatriinu, lenda ära,
näita, kuspool sõda!

A 15855 (7) < Paide l. – Heinrich Brenner, Paide linna algk. VI kl. (1936).

816

16.

Lepatriinu, lepatriinu,
näita, kus mu kodu on!

A 15857 (11) < Paide l. – Elmar Evart, Paide linna algk. VI kl. (1936).

817

17.

Lepatriinu, lepatriinu, lenda ära,
kui ei lenda, tapan ära!

A 15858 (4) < Paide l. – Harald Jürgenson, Paide linna algk. VI kl. (1936).

818

18.

Lepatriinu, lepatriinu,
näita, kuspool on sõda!

A 15862 (9) < Paide l. < Paide khk., Mäo v., Palu k., Kase t. – Endel Melesk, Paide linna algk. VI kl. (1936).

819

19.

Lepatriinu, lenda ära,
kui ei lenda, tapan maha!

A 15863 (13) < Paide l. – Leida Pallok, Paide linna algk. VI kl. (1936).

20.

820

Lepatriinu, lenda ära,
kui ei lenda, tapan maha!

A 15865 (9) < Paide l. – Helmi Rootsman, Paide linna algk. VI kl. (1936).

21.

821

Lepatriinu, lenda ära,
kui ei lenda, tapan sinu!

A 15866 (10) < Paide l. – Elvine Rosenberg, Paide linna algk. VI kl. (1936).

22.

822

Lenda, lenda, lepatriinu,
näita, kuspool kodu on!
Kui ei lenda, hukkan ära!

A 15867 (8) < Paide l. – Paul Ruuben, Paide linna algk. VI kl. (1936).

23.

823

Lepatriinu, lenda ära,
näita, kus on kodu!

A 15869 (14) < Paide l. – Oskar Siion, Paide linna algk. VI kl. (1936).

24.

824

Lepatriinu, lenda ära,
kui ei lenda, tapan ära!

A 15872 (8) < Paide l. – Maimo Vissak, Paide linna algk. VI kl. (1936).

Kui lepatriinule peale lugeda:

“Lepatriinu, lepatriinu,
näita, kus mu peidmees on!“,

siis lepatriinu lendab sinnapoole.

Lepatriinult küsida: “Kuspool sõda on?“, siis lendab sinnapoole.

RKM II 68, 373 (1) < Anna khk., Nurme k., Vennu t. – A. Kagovere < Linda Tiigi (1957).

410. ÜKS EI OLE ÜHTEGI

826

1.

Üks ei ole ühtigi,
kaks silma kassil,
kolm jalga vokil,

neli nisa lehmal,
⁵ kel viis, sel viletsusi,
seitse tähte taeva Sõelas.

A 10230 (29) < Paide l. – Agnes Adamson, J. M. Paide Ühisgümn. I b kl. (1928).

827

2.

Üks ei ole ühtegi,
kaks silma kassil peas,
kolm jalga vokil all,
neli nisa lehmal,

⁵ viis sõrme mehe pihus,
kuus kodarat vankrirattas,
seitse tähte taeva Sõelas.

A 15081 (20) < Paide l. – Paul Lepp, Paide Keskk. I kl. (1935).

828

3.

Üks ei ole ühtegi,
kaks silma kassil peas,
kolm jalga vokil all,
neli nisa lehmal,

⁵ viis sõrme mehe pihus,
kuus kodarat vankrirattas,
seitse tähte taeva Sõelas.

A 15075 (15) < Paide l. – Aksel Bergman, Paide Keskk. I kl. (1935).

Üks ei ole ühtegi,
kaks silma kassil peas,
kolm jalga vokil all,
neli nisa lehmäl all,

⁵ viis sõrme mehel peos,
kuus naela hobuserauas,
seitse tähte taeva Sõelas.

A 15853 (5) < Paide l. – Oskar Vimberg, Paide linna algk. V kl. (1936).

411. ÜHEST EI HOOLI, KAHTE EI KARDA

1.

830

Üks ei ole ühtigi,
kahte ma ei karda,
kolm ei mahu kallale!

A 10230 (30) < Paide l. – Agnes Adamson, J. M. Paide Ühisgümnn. I b kl. (1928).

412. ESIMENE HERNELÕKK

1.

831

Esimene ernelõkk,
teine tammõtõhk,
kolmas kolbitsejalg,
neljas nelipu[?]nisa,

⁵ viies Viksi Villem,
kuues kupu till,
seitsmes sikusarv,
kaheksas kaerakõrss.

A 10230 (28) < Paide l. – Agnes Adamson, J. M. Paide Ühisgümnn. I b kl. (1928).

2.

832

Esimene erneläks,
teine tammepäks,
kolmas kulbikaha,
neljas nirgi nisa,
⁵ viies Viksu Villem,

kuues kupu till,
seitsmes sikusarv,
kaheksas kaerakõrss,
üheksas Ülbi Ants,
¹⁰ kümnes Kүүüru Jüri.

A 15800 (2) < Paide l. – Laine Indreko, Paide linna algk. IV b kl. (1936).

413. KELL ÜKS

833

1.

Kell üks – muna küps,
kell kaks – karnaps,
kell kolm – kokal poeg,
kell neli – neitsil tütar,
⁵ kell viis – viida aega,

kell kuus – keeda sööki,
kell seitse – seisa paigal,
kell kaheksa – kata lauda,
kell üheksa – hüüa sööma,
¹⁰ kell kümme – küll saab!

A 7819 (6) < Paide l. – Hilja Aur, Paide linna algk. IV b kl. (1925).

834

2.

Kell üks – muna küps,
kell kaks – karalaks,
kell kolm – kolgal tütar,
kell neli – neitsil poeg,
⁵ kell viis – viinad joodud,
kell kuus – kuula järel,

kell seitse – seisa paigal,
kell kaheksa – kata lauda,
kell üheksa – hüüa sööma,
¹⁰ kell kümme – küll saab,
kell üksteist – ütle ära,
kell kaksteist – kakle kära!

A 7820 (7) < Paide l. – Miralda Biene, Paide linna algk. IV b kl. (1925).

835

3.

Kell üks – muna küps,
kell kaks – karnaps,
kell kolm – kokal poeg,
kell neli – neitsid söövad,

⁵ kell viis – viida aega,
kell kuus – kutsu lauda,
kell seitse – sääsk sängis!

A 7821 (4) < Paide l. – Benita Eisberg, Paide linna algk. IV b kl. (1925).

836

4.

Kell üks – muna küps,
kell kaks – karnaks,
kell kolm – kokal poeg,

kell neli – neitsil tütar,
⁵ kell viis – viidi risti,
kell kuus – toodi koju,

kell seitse – kata lauda,
kell kaheksa – mindi sööma,
kell üheksa – küllalt sai!

A 7824 (5) < Paide khk., Kriilevälja k. – Liidja Jaksi, Paide linna algk. IV b kl. (1925).

5.

837

Kell üks – muna küps,
kell kaks – karnaps,
kell kolm – kokal poeg,
kell neli – neitsil tütar,
⁵ kell viis – viidi risti,

kell kuus – toodi koju,
kell seitse – saada lauda,
kell kaheksa – kata lauda,
kell üheksa – hüüa lauda,
¹⁰ kell kümme – küll saad!

A 7825 (7) < Paide l. – Amalie Kalamann, Paide linna algk. IV b kl. (1925).

6.

838

Kell üks – muna küps,
kell kaks – karinaps,
kell kolm – kokal poeg,
kell neli – neitsil tütar,
⁵ kell viis – viinad joodud,

kell kuus – kosjad käidud,
kell seitse – seisa paigal,
kell kaheksa – kata laud,
kell üheksa – hüüa sööma,
¹⁰ kell kümme – küll saab!

A 7828 (4) < Paide l. – Eveliine Kritt, Paide linna algk. IV b kl. (1925).

7.

839

Kell üks – muna küps,
kell kaks – karjalaps,
kell kolm – kokal poeg,
kell neli – neitsil tütar,
⁵ kell viis – viinad joodud,

kell kuus – kosjas käidud,
kell seitse – säe süngi,
kell kaheksa – kata lauda,
kell üheksa – ütle mulle,
¹⁰ kell kümme – küllalt said!

A 7832 (3) < Paide l. – Meta Laats, Paide linna algk. IV b kl. (1925).

840

8.

Kell üks – muna küps,
kell kaks – karjalaps,
kell kolm – see toll,
kell neli – neitsikene,

⁵ kell viis – vii siid,
kell kuus – piip suus,
kell seitse – sääsk sängis!

A 7840 (3) < Paide khk., Kirila k. – Elviine Pent, Paide linna algk. IV b kl. (1925).

841

9.

Kell üks – muna küps,
kell kaks – karjalaps,
kell kolm – kokal poeg,
kell neli – neitsil tütar,
⁵ kell viis – viidi risti,

kell kuus – kutsu kokku,
kell seitse – sega pudru,
kell kaheksa – kata laud,
kell üheksa – ütle mulle,
¹⁰ kell kümme – küllalt saab!

A 7841 (13) < Anna khk., Tänjala k. – Leida Reede, Paide linna algk. IV b kl. (1925).

842

10.

Kell üks – muna küps,
kell kaks – karjalaps,
kell kolm – kokal poeg,
kell neli – neitsil tütar,
⁵ kell viis – viinad joodud,

kell kuus – kosjas käidud,
kell seitse – seisa paigal,
kell kaheksa – laud kaetud,
kell üheksa – hüüa sööma,
¹⁰ kell kümme – küllalt sai!

A 7842 (4) < Paide l. – Armilde Reinson, Paide linna algk. IV b kl. (1925).

843

11.

Kell üks – muna küps,
kell kaks – karjalaps,
kell kolm – teetolm,
kell neli – vana veli,
⁵ kell viis – viinad joodud,

kell seitse – säe sängi,
kell kaheksa – kata lauda,
kell üheksa – hüüa üles,
¹⁰ kell kümme – küllalt said!

A 7843 (5) < Paide l. – Ella Sibilin, Paide linna algk. IV b kl. (1925).

Kell üks – muna küps,
 kell kaks – karjalaps,
 kell kolm – teetolm,
 kell neli – vana veli,
⁵ kell viis – mis siis,

kell kuus – piip suus,
 kell seitse – säe süngi,
 kell kaheksa – kata lauda,
 kell üheksa – ütle mulle,
¹⁰ kell kümme – küllalt sai!

A 7845 (5) < Paide khk., Mäo v., Kirila k., Mäniksare t. – Elsa Sõnajalg, Paide linna algk. IV b kl. (1925).

Kell üks – muna küps,
 kell kaks – karnaps,
 kell kolm – kokal poeg,
 kell neli – neitsil tütar,
⁵ kell viis – viidi risti,

kell kuus – kutsu sööma,
 kell seitse – seleta ära,
 kell kaheksa – kata laud,
 kell üheksa – hüppa ülesse,
¹⁰ kell kümme – kiriku otsa!

A 7848 (4) < Anna khk., Saarnakõrve – Leida Tuurvelt, Paide linna algk. IV b kl. (1925).

Kell üks – muna küps,
 kell kaks – karnaps,
 kell kolm – kokal poeg,
 kell neli – neitsil tütar,
⁵ kell viis – viida aega,

kell kuus – kue sukka,
 kell seitse – seisa paigal,
 kell kaheksa – kata lauda,
 kell üheksa – hüüa sööma,
¹⁰ kell kümme – küllalt saab!

Olen ise kuulnud.

A 9830 < Anna khk., Eivere m. – Marie Ots (1928).

847

Kell üks – muna küps,
kell kaks – karjalaps,
kell kolm – teetolm,
kell neli – vana veli,
⁵ kell viis – mis siis,

15.

kell kuus – piip suus,
kell seitse – sea süngi,
kell kaheksa – kata lauda,
kell üheksa – ütle mulle,
¹⁰ kell kümme – küllalt sai!

A 10222 (1) < Paide khk., Mäo v., Palu k. – Albert Kriim, J. M. Paide Ühisgüm. I a kl. (1928).

848

Kell üks – muna küps,
kell kaks – karjalaps,
kell kolm – teetolm,
kell neli – vana veli,
⁵ kell viis – mis siis,

16.

kell kuus – piip suus,
kell seitse – säe süngi,
kell kaheksa – kata lauda,
kell üheksa – ütle mulle,
¹⁰ kell kümme – küllalt sai!

A 10226 (8) < Paide khk., Mäo v., Nurmsi k. – Endel Pertmann, J. M. Paide Ühisgüm. I a kl. (1928).

849

Kell üks – muna küps,
kell kaks – karnaps,
kell kolm – kokal poeg,
kell neli – neitsil tütar,
⁵ kell viis – viidi risti,

17.

kell kuus – toodi tagasi,
kell seitse – kata lauda,
kell kaheksa – kutsu sööma,
kell üheksa – ...
¹⁰ kell kümme – aitab küll!

A 10230 (31) < Paide l. – Agnes Adamson, J. M. Paide Ühisgüm. I b kl. (1928).

850

Kell üks – muna küps,
kell kaks – karnaps,
kell kolm – kokal poeg,
kell neli – neitsil tütar,
⁵ kell viis – viidi risti,

18.

kell kuus – kutsu mind,
kell seitse – sega pudru,
kell kaheksa – kata lauda,
kell üheksa – ütle mulle,
¹⁰ kell kümme – küllalt saab!

A 10233 (17) < Paide khk., Mäo v., Palu k. – Ilse Jaanholdt, J. M. Paide Ühisgüm. I b kl. (1928).

Kell üks – muna küps,
kell kaks – karnaps,
kell kolm – kokal poeg,

kell neli – neitsil tütar,
⁵ kell viis – viisud jalas!

Kk.: 5. jalad.

A 10234 (10) < Paide l. – Ilse Kant, J. M. Paide Ühisgümn. I b kl. (1928).

Kell üks – muna küps,
kell kaks – karjalaps,
kell kolm – kokal poeg,
kell neli – neitsil laps,
⁵ kell viis – mis siis,

kell kuus – piip suus,
kell seitse – sää süngi,
kell kaheksa – kata lauda,
kell üheksa – ütle mulle,
¹⁰ kell kümme – küllalt saab!

A 10239 (5) < Paide l. – Armilde Reinson, J. M. Paide Ühisgümn. I b kl. (1928).

Kell üks – muna küps,
kell kaks – karnaps,
kell kolm – teetolm,
kell neli – vana veli,
⁵ kell viis – mis siis,

kell kuus – piip suus,
kell seitse – säe süngi,
kell kaheksa – kata lauda,
kell üheksa – ütle mulle,
¹⁰ kell kümme – küllalt said!

A 10240 (7) < Paide l. – Helmi Rosvelt, J. M. Paide Ühisgümn. I b kl. (1928).

Kell üks – muna küps,
kell kaks – Kadriil laps,
kell kolm – karnaps,
kell neli – neitsil tütar,
⁵ kell viis – viida aega,

kell kuus – kokal poeg,
kell seitse – sega leiba,
kell kaheksa – kata lauda,
kell üheksa – hüüa sööma,
¹⁰ kell kümme – küllap saab,

kell üksteist – hüppa tõlda,
kell kaksteist – sõida välja!

A 10242 (10) < Paide khk., Mäo v., Kirila k. – Elsa Sõnajalg, J. M. Paide Ühisgüm. I b kl. (1928).

855

23.

Kell üks – muna küps,
kell kaks – karnaps,
kell kolm – kokal poeg,
kell neli – neitsil tütar,
⁵ kell viis – mis siis,

kell kuus – piip suus,
kell seitse – heida magama,
kell kaheksa – kata laud,
kell üheksa – ütle mulle,
¹⁰ kell kümme – küllalt sai!

10243 (11) < Paide l. – Olga Tanel, J. M. Paide Ühisgüm. I b kl. (1928).

856

24.

Kell üks – muna küps,
kell kaks – karnaps,
kell kolm – kokal poeg,
kell neli – neitsil tütar,
⁵ kell viis – viidi risti,

kell kuus – kaeti lauda,
kell seitse – söödi ära,
kell kaheksa – kuulutus käimist [?],
kell üheksa – ütle mulle,
¹⁰ kell kümme – küllalt sai!

A 10244 (5) < Paide l. – Meeta Tepp, J. M. Paide Ühisgüm. I b kl. (1928).

857

25.

Kell üks – muna küps,
kell kaks – karnaps,
kell kolm – kokal poeg,
kell neli – neitsil tütar,
⁵ kell viis – viidi risti,

kell kuus – kutsuti sööma,
kell seitse – segati pudru,
kell kaheksa – kaeti lauda,
kell üheksa – üiti sööma,
¹⁰ kell kümme – küll saab!

ERA II 14, 271/3 (9) < Anna khk. ja v., Leedu as. – R. Viidebaum < Ann Voormuth, elanud ka Peetri ja Paide khk. (1929).

26.

858

Kell üks – muna küps,
kell kaks – karjalaps,
kell kolm – kokal poeg,

kell neli – neitsil tütar,
⁵ kell viis – vii viiul (~mis siis),
kell kuus – piip suus!

A 15074 (9) < Paide l. – Helgi Aur, Paide Keskk. I kl. (1935).

27.

859

Kell üks – muna küps,
kell kaks – karnaps,
kell kolm – teetolm,
kell neli – vana veli,
⁵ kell viis – mis siis,
kell kuus – piip suus,

kell seitse – sea süngi,
kell kaheksa – kata lauda,
kell üheksa – ütle mulle,
¹⁰ kell kümme – küllap saab,
kell üksteist – heida maha,
kell kaksteist – poe kapi taha!

A 15075 (6) < Paide l. – Aksel Bergman, Paide Keskk. I kl. (1935).

28.

860

Kell üks – muna küps,
kell kaks – karnaps,
kell kolm – teetolm,
kell neli – vana veli,
⁵ kell viis – mis siis,
kell kuus – piip suus,

kell seitse – sea süngi,
kell kaheksa – kata laud,
kell üheksa – ütle mulle,
¹⁰ kell kümme – küllap saab,
kell üksteist – heida maha,
kell kaksteist – poe kapi taha!

A 15081 (9) < Paide l. – Paul Lepp, Paide Keskk. I kl. (1935).

29.

861

Kell üks – muna küps,
kell kaks – karnaps,
kell kolm – teetolm!

A 15086 (3) < Paide l. – Karl Metsaots, Paide Keskk. I kl. (1935).

862

Kell üks – muna küps,
kell kaks – karnaps,
kell kolm – teetolm,
kell neli – vana veli,
⁵ kell viis – mis siis,

30.

kell kuus – piip suus,
kell seitse – sea süngi,
kell kaheksa – kata lauda,
kell üheksa – ütle mulle,
¹⁰ kell kümme – küllalt sai!

A 15090 (6) < Paide l. – Isak Spungin, Paide Keskk. I kl. (1935).

863

Kell üks – muna küps,
kell kaks – karnaps,
kell kolm – teetolm,
kell neli – kokal poeg,
⁵ kell viis – neitsil tütar,
kell kuus – poo risti,

31.

kell seitse – seab süngi,
kell kaheksa – Viul viisad,
kell üheksa – kujub sukka,
¹⁰ kell kümme – katab laua,
kell üksteist – hüüab sööma,
kell kaksteist – küllalt saab!

A 15099 (5) < Paide l. – Elli Grünstam, Paide Keskk. III kl. (1935).

864

Kell üks – muna küps,
kell kaks – karanaps,
kell kolm – kokal laps.

32.

A 15102 (6) < Paide khk., Kirila k. – Alfred Idol, Paide Keskk. III kl. (1935).

865

Kell üks – muna küps,
kell kaks – karnaps,
kell kolm – kokal poeg,
kell neli – neitsil tütar,

33.

⁵ kell viis – Viul viisad,
kell kuus – kuhu lähed,
kell seitse – seisa paigal,
kell kaheksa – kahel kahju!

A 15105 (4) < Paide l. – Ella Jaksi, Paide Keskk. III kl. (1935).

34.

866

Kell üks – muna küps,
kell kaks – karnaps,
kell kolm – kokal poeg,
kell neli – neitsil tütar,
⁵ kell viis – Viil viisad,
kell kuus – kuhu lähed,

kell seitse – seisa paigal,
kell kaheksa – kahel kahju,
kell üheksa – ütle mis,
¹⁰ kell kümme – küsi kus,
kell üksteist – ükskord uinud,
kell kaksteist – karga püsti!

A 15106 (7) < Paide l. – Raissa Jaksi, Paide Keskk. III kl. (1935).

35.

867

Kell üks – muna küps,
kell kaks – karnaps,
kell kolm – kokal poeg,
kell neli – neitsil tütar,

⁵ kell viis – kokal poeg,
kell kuus – viige risti,
kell seitse – tooge koju!

A 15112 (4) < Paide l. – Uno Kriitmaa, Paide Keskk. III kl. (1935).

36.

868

Kell üks – muna küps,
kell kaks – karnaps,
kell kolm – teetolm,
kell neli – vana veli,
⁵ kell kuus – piip suus,

kell viis – mis siis,
kell seitse – säe süngi,
kell kaheksa – kata lauda,
kell kümme – küllalt said,
¹⁰ kell üheksa – ütle mulle!

A 15118 (5) < Anna khk. ja v., Eivere k., Maantee t. < Paide khk., Mäo v., Palu k. – Elmar Melesk, Paide Keskk. III kl. (1935).

37.

869

Kell üks – muna küps,
kell kaks – karnaps,
kell kolm – teetolm,
kell neli – vana veli,

⁵ kell viis – mis siis,
kell kuus – piip suus,
kell seitse – säe süngi,
kell kaheksa – kata lauda,

kell üheksa – ütle mulle,
¹⁰ kell kümme – küllalt sai!

A 15120 (7) < Paide khk., Mäo v., Mündi as., Kuusiku t. – Adele Muskat, Paide Keskk. III kl. (1935).

870

38.

Kell üks – muna küps,
kell kaks – karnaps,
kell kolm – teetolm,
kell neli – neitsil tütar,
⁵ kell viis – mis siis,
kell kuus – kata laud,

kell seitse – seisa paigal,
kell kaheksa – kahel kahju,
kell üheksa – hüüa sööma,
¹⁰ kell kümme – küllalt saab,
kell üksteist – peagi uinud,
kell kaksteist – karga!

A 15122 (6) < Paide l. – Karin Nee, Paide Keskk. III kl. (1935).

871

39.

Kell üks – muna küps,
kell kaks – karnanaps,
kell kolm – kokal poeg,
kell neli – vana veli,
⁵ kell viis – Viitul viisad,
kell kuus – kuhu läks,

kell seitse – seisa paigal,
kell kaheksa – kahel kahju,
kell üheksa – ütle mis,
¹⁰ kell kümme – küsi kus,
kell üksteist ...
kell kaksteist – karga püsti!

A 15124 (6) < Paide l. – Salme Preiberg, Paide Keskk. III kl. (1935).

872

40.

Kell üks – muna küps,
kell kaks – karnaps,
kell kolm – teetolm,
kell neli – vana veli,
⁵ kell viis – mis siis,
kell kuus – kuhu lähed,

kell seitse – seisa paigal,
kell kaheksa – kahel kahju,
kell üheksa – ütle mulle,
¹⁰ kell kümme – küllalt saab,
kell üksteist – hüppa,
kell kaksteist – karga!

A 15130 (4) < Paide l. – Helve Roosileht, Paide Keskk. III kl. (1935).

41.

873

Kell üks – muna küps,
kell kaks – karnaps (~karjalaps),
kell kolm – teetolm (~kokal poeg),
kell neli – vana veli (~neitsil tütar),
⁵ kell viis – mis siis (~viil viisak),

kell kuus – piip suus,
kell seitse – säe süngi,
kell kaheksa – kata lauda,
kell üheksa – ütle mulle,
¹⁰ kell kümme – küllalt sai!

A 15138 (7) < Paide l. – Anelle Tamm, Paide Keskk. III kl. (1935).

42.

874

Kell üks – muna küps,
kell kaks – karjalaps,
kell kolm – teetolm,
kell neli – vana veli,
⁵ kell viis – mis siis,

kell kuus – piip suus,
kell seitse – säe süngi,
kell kaheksa – kata laud,
kell üheksa – ütle mulle,
¹⁰ kell kümme – küllalt sai!

A 15825 (3) < Paide l. – Voldemar Einmann, Paide linna algk. V kl. (1936).

43.

875

Kell üks – muna küps,
kell kaks – karnaps,
kell kolm – teetolm,
kell neli – neitsil tütar,
⁵ kell viis – viin joodud,

kell kuus – piip suus,
kell seitse – seinakell hüüab,
kell kaheksa – kata laud,
kell üheksa – ütle mulle,
¹⁰ kell kümme – küll ma tulen!

A 15826 (2) < Paide khk., Prääma m. – Arnold Einmann, Paide linna algk. V kl. (1936).

44.

876

Kell üks – muna küps,
kell kaks – karnaps,
kell kolm – teetolm,
kell neli – vana veli,

⁵ kell viis – mis siis,
kell kuus – piip suus,
kell seitse – heida süngi,
kell kaheksa – kata laud,

kell üheksa – hüüa sööma,
¹⁰ kell kümme – küllalt saab!

A 15827 (3) < Paide l. – Linda Gaasa, Paide linna algk. V kl. (1936).

877

45.

Kell üks – muna küps,
kell kaks – karjalaps,
kell kolm – teetolm,
kell neli – vana veli,
⁵ kell viis – mis siis,

kell kuus – piip suus,
kell seitse – sää särki,
kell kaheksa – kata lauda,
kell üheksa – ütle mulle,
¹⁰ kell kümme – küllalt said!

A 15829 (3) < Paide l. < Paide khk., Mäo v., Seinapalu k., Takkassaare t. – Endel Indermitte, Paide linna algk. V kl. (1936).

878

46.

Kell üks – muna küps,
kell kaks – karnaps,
kell kolm – teetolm,
kell neli – vana veli,
⁵ kell viis – mis siis,

kell kuus – piip suus,
kell seitse – seisa paigal,
kell kaheksa – kata lauda,
kell üheksa – tule sööma,
¹⁰ kell kümme – küll sai!

A 15830 (7) < Paide l. – Ants Jakobson, Paide linna algk. V kl. (1936).

879

47.

Kell üks – muna küps,
kell kaks – karjalaps,
kell kolm – teetolm,
kell neli – vana veli,
⁵ kell viis – mis siis,

kell kuus – piip suus,
kell seitse – säe süngi,
kell kaheksa – kata lauda,
kell üheksa – ütle mulle,
¹⁰ kell kümme – küll sai!

A 15831 (7) < Paide l. – Eevi Jakobson, Paide linna algk. V kl. (1936).

48.

880

Kell üks – muna küps,
kell kaks – karnaps,
kell kolm – teetolm,
kell neli – vana veli,
⁵ kell viis – mis siis,

kell kuus – piip suus,
kell seitse – seisa paigal,
kell kaheksa – kata lauda,
kell üheksa – ütle mulle,
¹⁰ kell kümme – küllalt said!

A 15848 (5) < Paide l. – Hans Roosevelt, Paide linna algk. V kl. (1936).

49.

881

Kell üks – muna küps,
kell kaks – karnaps,
kell kolm – kokal poeg,
kell neli – neitsil tütar,
⁵ kell viis – viin joodud,

kell kuus – kuri tehtud,
kell seitse – seinakell hüüab,
kell kaheksa – kata laud,
kell üheksa – hüüa sööma,
¹⁰ kell kümme – küll ma tulen!

A 15849 (2) < Paide l. – Voldemar Siska, Paide linna algk. V kl. (1936).

50.

882

Kell üks – muna küps,
kell kaks – karjalaps,
kell kolm – kokal poeg,
kell neli – neitsil tütar,
⁵ kell viis – mis siis,
kell kuus – kus sa lähed,

kell seitse – seisata,
kell kaheksa – kata laud,
kell üheksa – ütle mulle,
¹⁰ kell kümme – vaata ette,
kell üksteist – istu lauda,
kell kaksteist – heida voodi!

A 15854 (4) < Paide l. – Astra Aabla, Paide linna algk. VI kl. (1936).

51.

883

Kell üks – muna küps,
kell kaks – karnaps,
kell kolm – teetolm,
kell neli – vana veli,

⁵ kell viis – mis siis,
kell kuus – piip suus,
kell seitse – seisa paigal,
kell kaheksa – kata laud,

kell üheksa – hüüa sööma,
¹⁰ kell kümme – küll saab!

A 15855 (5) < Paide l. – Heinrich Brenner, Paide linna algk. VI kl. (1936).

884

52.

Kell üks – muna küps,
kell kaks – karjalaps,
kell kolm – teetolm,
kell neli – vana veli,
⁵ kell viis – mis siis,

kell kuus – piip suus,
kell seitse – säe süngi,
kell kaheksa – kata lauda,
kell üheksa – üttele mulle,
¹⁰ kell kümme – küllalt sai!

A 15856 (6) < Paide khk., Viraksaare – Leida Diesfeldt, Paide linna algk. VI kl. (1936).

885

53.

Kell üks – muna küps,
kell kaks – karnaps,
kell kolm – kokal poeg,
kell neli – neitsil tütar,
⁵ kell viis – viidi risti,

kell kuus – piip suus,
kell seitse – seisa paigal,
kell kaheksa – kata lauda,
kell üheksa – üttele mulle,
¹⁰ kell kümme – küllalt sai!

A 15862 (5) < Paide l. < Paide khk., Mäo v., Palu k., Kase t. – Endel Melesk, Paide linna algk. VI kl. (1936).

886

54.

Kell üks – muna küps,
kell kaks – karnaps,
kell kolm – teetolm,
kell neli – vana veli,
⁵ kell viis – mis siis,

kell kuus – piip suus,
kell seitse – sea süngi,
kell kaheksa – kata lauda,
kell üheksa – ütlen sulle,
¹⁰ kell kümme – küllalt sai!

A 15863 (9) < Paide l. – Leida Pallok, Paide linna algk. VI kl. (1936).

Kell üks – muna küps,
 kell kaks – karjalaps,
 kell kolm – kokal poeg,
 kell neli – neitsil tütar,
⁵ kell viis – mis siis,
 kell kuus – kuku maha,

kell seitse – seina peal,
 kell kaheksa – kata lauda,
 kell üheksa – ütle mis,
¹⁰ kell kümme – küsi kus,
 kell üksteist – hüüa mind,
 kell kaksteist – karga püsti!

A 15865 (6) < Paide l. – Helmi Rootsman, Paide linna algk. VI kl. (1936).

Kell üks – muna küps,
 kell kaks – karjalaps,
 kell kolm – kokal poeg,
 kell neli – neitsil tütar,
⁵ kell viis – mis siis,
 kell kuus – suits suus,

kell seitse – seina peal,
 kell kaheksa – kata lauda,
 kell üheksa – ütle mulle,
¹⁰ kell kümme – küsi kus,
 kell üksteist – hüüa mind,
 kell kaksteist – karga püsti!

A 15866 (8) < Paide l. – Elvine Rosenberg, Paide linna algk. VI kl. (1936).

Kell üks – muna küps,
 kell kaks – karnaps,
 kell kolm – kokal poeg,
 kell neli – neitsil tütar,
⁵ kell viis – viiuli viisad,

kell kuus – kuhu lähed,
 kell seitse – seisa paigal,
 kell kaheksa – kata lauda,
 kell üheksa – ütle mulle,
¹⁰ kell kümme – mis sul häda!

A 15868 (8) < Paide l. – Arma Samblik, Paide linna algk. VI kl. (1936).

890

Kell üks – karjalaps,
kell kaks – muna küps,
kell kolm – teetolm,
kell neli – vana veli,

58.

⁵ kell viis – mis siis,
kell kuus – suhurutükk suus,
kell seitse – kohenda süngi,
kell kaheksa – karga voodi!

A 15869 (7) < Paide l. – Oskar Siion, Paide linna algk. VI kl. (1936).

891

Kell üks – muna küps,
kell kaks – karjalaps,
kell kolm – teetolm,
kell neli – vana veli,

59.

⁵ kell viis – mis siis,
kell kuus – piip suus,
kell seitse – säe süngi,
kell kaheksa – küllalt juba!

A 15870 (8) < Paide l. – Koit Silberman, Paide linna algk. VI kl. (1936).

892

Kell üks – muna küps,
kell kaks – karnaps,
kell kolm – kokal poeg,

60.

kell neli – neitsil tütar,
⁵ kell viis – mis siis!

A 15871 (4) < Paide l. < Paide khk., Mäo as. – Laine Treufeldt, Paide linna algk. VI kl. (1936).

893

Kell üks – muna küps,
kell kaks – karnaps,
kell kolm – kokal poeg,
kell neli – neitsil tütar,
⁵ kell viis – viiul viisal,
kell kuus – kuhu lähed,

61.

kell seitse – seisa paigal,
kell kaheksa – kata lauda,
kell üheksa – ütle mis,
¹⁰ kell kümme – küsi kus,
kell üksteist – küllalt sai,
kell kaksteist – karga püsti!

A 15872 (21) < Paide l. – Maimo Vissak, Paide linna algk. VI kl. (1936).

Kell üks – muna küps,
kell kaks – karnaps ...
(Pikemalt ei mäleta.)

Lihavõttepühade ajal munade keetmise juures väiksemad lugesid seda. Meil oli palju lapsi, keedeti sada muna.

EFA II 33, 186 (2) < Anna khk., Nurme k., Pritsu t. – O. Kõiva < Aurora Niinemägi (1999).

LOODUSHÄÄLENDID

PÄÄSUKE

414. MIDLI-MADLI

895

1.

Midli-madli!
Kudusin kangast,
tegin pojal riided,

poeg läks metsa,
⁵ tõmbas kännu otsas riided katki –
tsirr!

A 7825 (14) < Paide l. – Amalie Kalamann, Paide linna algk. IV b kl. (1925).

896

2.

Midri-madri, kudri-kadri!
Kudus kangast, tegi riidet,
läks aga metsa kännu otsa,
tõmbas lõhki – kärr-kärtsti!

A 7819 (15) < Paide l. – Hilja Aur, Paide linna algk. IV b kl. (1925).

897

3.

Midli-madli, kudli-kadli!
Kudusin kangast, tegin riidet,
mees läks metsa kännu otsa,
tõmbas lõhki – sirt-sirrr!

A 10239 (22) < Paide l. – Armilde Reinson, J. M. Paide Ühiskümn. I b kl. (1928).

898

4.

Midli-madli, kudli-kadli!
Kudusin kangast, tegin riidet,

läksin metsa,
tõmbasin lõhki – kirts-kirdi!

A 10240 (6) < Paide l. – Helmi Rosvelt, J. M. Paide Ühisgümn. I b kl. (1928).

5.

899

Midli-madli, kudli-kadli!
Kudus kangast,
läks metsa kännu otsa,
tõmbas lõhki – sit-sirrr!

A 15120 (19) < Paide khk., Mündi v., Kuusiku t. – Adele Muskat, Paide Keskk. III kl. (1935).

6.

900

Midli-madli, kudli-kadli!
Kudus kangast, läks siis metsa,
istus metsa kännu otsa,
tõmbas lõhki – tsi-tsirr!

A 15124 (10) < Paide l. – Salme Preiberg, Paide Keskk. III kl. (1935).

7.

901

Kudli-kadli, midli-madli!
Kudus kangast, tegi riiet,
andis pojale püksid,

poeg läks metsa kännu otsa,
⁵ tõmbas püksid lõhki – sirrr!
(Mündis.)

A 15802 (4) < Paide l. – Ilmar Jürgen, Paide linna algk. IV b kl. (1936).

8.

902

Midli-madli, kudli-kadli!
Kudusin kangast,
tegin isale püksid,

isa läks metsa,
⁵ tõmbas püksid lõhki – sirt-sirrr!

A 15822 (5) < Paide l. – Paide khk., Mäo v. – Asta Loreida Treufeldt, Paide linna algk. IV b kl. (1936).

903

9.

Midli-madli, kudli-kadli!
Kudus kangast, tegi riiet,
tõmbas lõhki – sirt-sirr!

A 15823 (8) < Paide l. – Elmar Vendel, Paide linna algk. IV b kl. (1936).

904

10.

Midli-madli, kudli-kadli!
Kudus kangast, tegi püksid,
läks metsa, tõmbas püksid lõhki –
sirts-sirts-sirrr!

A 15827 (5) < Paide l. – Linda Gaasa, Paide linna algk. V kl. (1936).

905

11.

Midli-madli, kudli-kadli!
Kudus kangast,
läks metsa kännu otsa,
tõmbas lõhki – sirt-sirrrrr!

A 15829 (15) < Paide l. < Paide khk., Mäo v., Seinapalu k., Takkassaare t. – Endel Indermitte, Paide linna algk. V kl. (1936).

906

12.

Midli-madli, kudli-kadli!
Tegi riiet, kudus kangast,
läks siis metsa kännu otsa,
tõmbas lõhki – sirts-sirr!

A 15831 (13) < Paide l. – Eevi Jakobson, Paide linna algk. V kl. (1936).

13.

907

Midli-madli, kudli-kadli!
Kudus kangast, tegi riiet,
läks siis metsa kännu otsa,
tõmbas lõhki – sirr!

A 15838 (11) < Paide l. – Erna Kasekänd, Paide linna algk. V kl. (1936).

14.

908

Midli-madli, kudli-kadli!
Kudus kangast, tegi riiet,
läks siis metsa kännu otsa,
tõmbas lõhki – sirts-sirrdi!

A 15839 (8) < Paide l. – Juta Kasekänd, Paide linna algk. V kl. (1936).

15.

909

Midli-madli, kudli-kadli!
Kudus kangast, läks metsa,
tõmbas lõhki – sirt-sirr-sirr!

A 15851 (8) < Paide l. – Voldemar Sudak, Paide linna algk. V kl. (1936).

16.

910

Midli-madli, kudli-kadli!
Kudusin kangast, tegin riiet,
läksin metsa kännu otsa,
tõmbasin lõhki – tsirrr!

A 15855 (10) < Paide l. – Heinrich Brenner, Paide linna algk. VI kl. (1936).

911

17.

Midli-madli, kudli-kadli!
Kudusin kangast, tegin pojale uued püksid,
poeg läks metsa,
tõmbas püksid lõhki – sirrr!

A 15857 (12) < Paide l. – Elmar Evart, Paide linna algk. VI kl. (1936).

912

18.

Midli-madli, kudli-kadli!
Kudusin kangast,
tegin äiale kapukad,

äi läks metsa kännu otsa,
⁵ tõmbas kapukad lõhki – sirrrrr!

A 15862 (12) < Paide l. – Paide khk., Mäo v., Palu k., Kase t. – Endel Melesk, Paide linna algk. VI kl. (1936).

913

19.

Midli-madli, kudli-kadli!
Kudusin kangast,
tegin Jussile uue kuue,

Juss läks metsa,
⁵ tõmbas kuue lõhki – sirts-sirr!

A 15863 (16) < Paide l. – Leida Pallok, Paide linna algk. VI kl. (1936).

914

20.

Midli-madli, kudli-kadli!
Tõmbas püksid lõhki – sirts-sirr-sirr!

A 15869 (13) < Paide l. – Oskar Siion, Paide linna algk. VI kl. (1936).

915

21.

Midli-madli, kudli-kadli,
sirt-sirt-sirr!

A 15870 (11) < Paide l. – Koit Silberman, Paide linna algk. VI kl. (1936).

Midli-madli!
 Kudus kangast,
 läks siis metsa kännu otsa,
 tõmmas lõhki – sirt-sirt-sirr!

A 15872 (11) < Paide l. – Maimo Vissak, Paide linna algk. VI kl. (1936).

415. SUUREMALE SUUREM TÜKK

1.

917

Suuremale suurem tükk,
 pisemale pisem tükk!
 Kes sellega mitte rahu ei ole,
 pea otsast maha – kääksti!

H III 4, 159 (2-2) < Anna khk., Purdi v. – K. Preisberg (1889).

416. PESIN PÜKSID

1.

918

Pesin püksid,
 panin aia pääle kuivama.
 Tuli varas, varastas ära.

Ajasin taga, sain kätte,
⁵ murdsin kaela kõverasse – kääksti!

A 10240 (12) < Paide l. – Helmi Rosvelt, J. M. Paide Ühisgümn. I b kl. (1928).

2.

919

Midli-madli, kudli-kadli!
 Pesin püksid, pesin püksid,
 panin aiiale kuivama.
 Vares tuli, varastas ära.

⁵ Mina varest taga ajama,
 sain varese kätte,
 keerasin kaela kahekorra – kääksti!

A 15830 (4) < Paide l. – Ants Jakobson, Paide linna algk. V kl. (1936).

920

3.

Midli-madli, kudli-kadli!
Pesin püksid, pesin püksid,
panin aiale kuivama.

Vares tuli, varastas ära.
⁵ Ajasin taga, sain kätte,
murdsin kaela kõverasse – kääksti!

A 15848 (3) < Paide l. – Hans Roosvelt, Paide linna algk. V kl. (1936).

417. MEES LÄKS METSA

921

1.

Mees läks metsa,
mees läks metsa,
ajas adra katki – kärkääks!

Olen ise kuulnud.

A 9830 < Anna khk., Eivere m. – Marie Ots (1928).

418. NIPIN VILLAD, NÄPIN VILLAD

922

1.

Nipin villad, näpin villad,
teen ämmale kindad,
teen äiale kapukad.
Äi viskab ahju – kärddi!
Pääsukese laul.

E, StK 40, 113 (158) < Paide khk., Kureküla – R. Viidebaum < Jüri Preema (1927).

419. TEGIN KAPUKAD

923

1.

Tegin omale uued kapukad,
läksin metsa kännu otsa,
takka lõhki – särr!

H III 4, 159 (2-1) < Anna khk., Purdi v. – K. Preisberg (1889).

420. EIDEL KAPUKAD, TAADIL KAPUKAD

1.

924

Pääsukene laulis:

Eidel kapukad, taadil kapukad,
viskas ahju – tsärr!

Vanaemalt. Niimoodi kiiresti ütles seda.

RKM II 213, 355 (36) < Anna khk., Ees-Võõbu k., Kala t. – O. Kõiva < Alma Tiigi (1965).

ÖÖBIK

421. TOO PIITS!

1.

925

Ööpiku laul

Küit, Küit, Lauk, Lauk!
Kus piits, kus piits!
Tüdruk tiule, tüdruk tiule!

Siin on veel õige pikk joru vahel olnd.

H III 4, 159 (1) < Anna khk., Purdi v. – K. Preisberg (1889).

2.

926

Laisk tüdruk, laisk tüdruk,
too piits, too piits!
Öö pikk, öö pikk!

A 10239 (10) < Paide l. – Armilde Reinson, J. M. Paide Ühisgümn. I b kl. (1928).

927

3.

Ööbik pidi laulma:

Too piits, too piits,
tüdruk laisk!
Plaks, plaks!
Vanaemalt.

RKM II 213, 356 (37) < Anna khk., Ees-Võõbu k., Kala t. – O. Kõiva < Alma Tiigi (1965).

PEOLEO

422. KAS TIIT TEOL?

928

1.

Peo-leo, kas Tiit on teol?
Teol, teol.
Mis tal kaasas?

Päts piima, päts leiba,
⁵ kausiga kilet ka.

A 7819 (19) < Paide l. – Hilja Aur, Paide linna algk. IV b kl. (1925).

929

2.

Peo-leo, kas Tiit on teol?
Teol.
Mis tal kaasas?

Päts piima, lass leiba,
⁵ kausiga kilet ka.

A 7841 (29) < Anna khk., Tänjala k. – Leida Reede, Paide linna algk. IV b kl. (1925).

930

3.

Peo-leo, kas Tiit teol?
Teol, teol.

Mis tal kaasas?
Päts piima ja lass leiba.

A 10239 (18) < Paide l. – Armilde Reinson, J. M. Paide Ühisgümn. I b kl. (1928).

4.

931

Kas Tiit teol?
Teol, teol.
Mis tal kaasas?
Päts leiba, kauss kilet.

A 10240 (10) < Paide l. – Helmi Rosvelt, J. M. Paide Ühisgümn. I b kl. (1928).

5.

932

Peo-leo, kas Tiit on teol?
Teol, teol.
Mis kaasas?
Päts piima, lass leiba.

A 15118 (9a) < Anna khk. ja v., Eivere k., Maantee t. < Paide khk., Mäo v., Palu k. – Elmar Melesk, Paide Keskk. III kl. (1935).

6.

933

Peo-leo, kas Tiit on teol?
Teol, teol.
Mis tal kaasas?

Päts leiba, lassiga piima,
⁵ kausiga kilet ka.

A 15120 (18) < Paide khk., Mündi as., Kuusiku t. – Adele Muskat, Paide Keskk. III kl. (1935).

7.

934

Peo-leo, kas Tiit on teol?
Teol, teol.
Mis kaasas?

Päts leiba, lähker piima,
⁵ kausiga kilet ka.

A 15130 (14) < Paide l. – Helve Roosileht, Paide Keskk. III kl. (1935).

935

8.

Peo-leo, kas Tiit on teol?
Teol, teol.
Mis tal kaasas?

Pätt piima, lätt liina,
⁵ kausiga kilet ka.

A 15838 (12) < Paide l. – Erna Kasekänd, Paide linna algk. V kl. (1936).

936

9.

Peo-leo, kas Tiit on teol?
Teol, teol.
Mis tal kaasas?

Päts leiba, läts piima,
⁵ kausiga kilet ka.

A 15839 (9) < Paide l. – Juta Kasekänd, Paide linna algk. V kl. (1936).

937

10.

Peo-leo, kas Tiit on teol?
Teol, teol.
Mis tal kaasas?
Lass rokka ja päts leiba.

A 15854 (11) < Paide l. – Astra Aabla, Paide linna algk. VI kl. (1936).

938

11.

Peo-leo, kas Tiit on teol?
Teol, teol.
Mis tal kaasas?

Päts piima, lass leiba,
⁵ kausiga kilet ka.

A 15856 (11) < Paide khk., Viraksaare – Leida Diesfeldt, Paide linna algk. VI kl. (1936).

12.

939

Peo-leo, kas Tiit on teol?

Teol, teol.

Mis Tiidul kaasas?

Päts leiba, lass rokka,

⁵ toobiga piima ka.

A 15857 (15) < Paide l. – Elmar Evert, Paide linna algk. VI kl. (1936).

13.

940

Peo-leo, kas Tiit on teol?

Mis kaasas?

Päts leiba, lähkriiga piima ka.

A 15862 (13) < Paide l. < Paide khk., Mäo v., Palu k., Kase t. – Endel Melesk, Paide linna algk. VI kl. (1936).

14.

941

Peo-leo, kas Tiit teol?

Teol, teol.

Mis tal kaasas?

Päts leiba, läss piima.

A 15863 (17) < Paide l. – Leida Pallok, Paide linna algk. VI kl. (1936).

15.

942

Peo-leo, kas Tiit on teol?

Teol, teol.

Mis tal kaasas?

Päts leiba, läss piima

⁵ ja kausiga kilet ka.

A 15867 (10) < Paide l. – Paul Ruuben, Paide linna algk. VI kl. (1936).

Peo-leo, kas Tiit on teol?

Teol, teol.

Mis kaas?

Läss piima, päts leiba.

A 15872 (22) < Paide l. – Maimo Vissak, Paide linna algk. VI kl. (1936).

KÄGU

423. KÄO LAUL

Käu laul, kes enne vanelaps old ja keda võerasema ära tapp.* (Änam pole ma sellest loost teada saand.)

Õde mu kondid koristas,
sidus siidirätikusse,
viis aga metsa kännu otsa.

Seal mind loodi käueksi,
⁵ kupatati kukkujaksi.

*Vt. ATU 720: Vaeslaps käoks ja FFC 97, lk. 57: Käo laul.

H III 4, 153/4 (11) < Anna khk., Purdi v. – K. Preisberg (1889).

NÕIDUSSÕNAD

ARSTIMISSÕNAD

424. KOLM ROOSI

1. 945

Elitingi (roosi) sõnad

Issand Jeesus Peetrus istus Jeruusalemma linna mäe peal, kolm roosi käes:

üks must, teine valge, kolmas punane –
mustaga tõukab, punasega lükkab,
valgega võtab koguni ära.

H, Gr. Qu., 210/1 (4) < Paide khk. – A. Hanson (1892).

2. 946

Elitingi vastu

Jeesus läks üle Punase mere,
kolm roosi käes –
ühiega vaotas, teisega taotas:

“Kolmas, sina punane roosike,
⁵ pead valu ära võtma!”

H II 38, 872 (2) < Paide l. – A. Hanson (1893).

425. MINA ÜKS KORD, SINA ÜHEKSA KORDA

1. 947

Pistisõnad

Mina pistan sind ühe korra,
sina pistad mind üheksa korda!

Fragment. (Vrd. VK III lt. 459: Sina üks kord, mina kaks korda ja VK IX lt. 538:
Pistus pistab ühe korra.)

H, Gr. Qu., 211 (5) < Paide khk. – A. Hanson (1892).

426. PEALT KÄTE, ALT JUURTE

948

1.

Voolmesõnad

Pealt käte, alt juurte,
keskelt punane!

Tuleb kolm kord lugeda.

H, Gr. Qu., 210 (2) < Paide khk. – A. Hanson (1892).

427. ALT LIHA, LUUDE

949

1.

Maalusesõnad

Alt liha, luude,
soonte, kontide
on paistetuse karva [?] kadunud!

H, Gr. Qu., 211 (6) < Paide khk. – A. Hanson (1892).

428. MAA-EMANDAD, ANDKE TERVIS KÄTTE!

950

1.

Maa-alused (haigus). Maast ingab, maast tuleb see külge. Võta õberaha, kaabi kulli poolt kül'lest sinna, kus sügeleb, ja raudrohu mäntaga vaota, see kaotab ära. Selle juures peab ütleva:

Maa-alused maa-emandad,
andke minu tervis kätte!

ERA II 14, 71/2 (4) < Anna khk. ja v., Pikaküla m. < Paide l. – R. Viidebaum < Marie Punapart, snd. Viiger (1929).

429. USS, SARAPUU-KARVA

1.

951

Kui uss nõelanud on, siis tuleb lugeda ussisõnad.

Uss oli tüki toone karva,	uss oli valge vahu karva.
uss oli vee virsa karva,	Mässi ennast mättasse,
uss oli halli aja karva,	keri ennast künkasse,
uss oli soo somba karva,	¹⁰ läbi aja läikijalle,
⁵ uss oli moa moaka karva,	kivi otsas keerlejalle!
sakerjas sarapuu karva,	

H, Gr. Qu., 210 (1) < Paide khk. – A. Hanson (1892).

430. ARMSAKS VIHTLEMISE SÕNAD

1.

952

Arstimise sõnad

Kuda tibu, nõnda tervis,
kuda haigus, nõnda arst.
Hundi sabaga vihelda,
karu sabaga salvida!

Kuluvorm “Armsaks vihtlemise sõnadest”. (Vrd. VK VI lt. 1117 ja ERIA lt. 3218.)

H II 38, 872 (1) < Paide l. – A. Hanson (1893).

2.

953

Kuda tibu, nõnda tervis,
kuda aigus, nõnda arst.
Hundi sabaga vihelda,
karu sabaga salvida!

H III 23, 442 (2) < Paide khk. – O. J. Siun (1895).

431. AITÜMA VIHATEGIJALE!

954

1.

Aitüma vihategijale,
aitüma veetoojale,
aitüma ahjukütjale!
Sopu, sopu, saunaleili!

ERA II 14, 193 (31) < Anna khk. ja v., Eivere vk. – R. Viidebaum < Ants Veidemann, snd. Türi khk., Säreveere v., Taikse k. (1929).

432. VARESELE VALU!

955

1.

Varesele valu,
harakale haigus,
mustalinnule muu tõbi!

Valu tulgu, teine mingu,
⁵ ärgu vaksa vahet olgu!
Meie haigus terve!

A 7819 (25) < Paide l. – Hilja Aur, Paide linna algk. IV b kl. (1925).

956

2.

Varesele valu,
mustalinnu muu tõbi,
siga haiguse omal saagu!

A 7820 (20) < Paide l. – Miralda Biene, Paide linna algk. IV b kl. (1925).

957

3.

Varesele valu,
harakale haigust,
lapse sõrm saab varsi terveks!

A 7828 (9) < Paide l. – Eveliine Kritt, Paide linna algk. IV b kl. (1925).

4. 958

Kiirmus-kaarmus,
harakale haigus,
varesele valu,

mustalinnule muu tõbi!
⁵ Haigus härgadega tulgu,
hoostega mingi!

A 7841 (35) < Anna khk., Tänjala k. – Leida Reede, Paide linna algk. IV b kl. (1925).

5. 959

Varesele valu,
harakale haigust!

A 7842 (8) < Paide l. – Armilde Reinson, Paide linna algk. IV b kl. (1925).

6. 960

Varesele valu,
harakale haigust,
lapse sõrm saab terveks!

A 7845 (18) < Paide khk., Mäo v., Kirila k., Mäniksare t. – Elsa Sõnajalg, Paide linna algk. IV b kl. (1925).

7. 961

Varesele valu,
harakalle haigust,
mustalelinnule muud haigust,
meie lapse sõrm terveks!

A 7848 (18) < Anna khk., Saarnakõrve – Leida Tuurvelt, Paide linna algk. IV b kl. (1925).

8. 962

Varesele valu,
harakale haigust,
mustalinnule muud tõbe!

A 10222 (2) < Paide khk., Mäo v., Palu k. – Albert Kriim, J. M. Paide Ühisgümnn. I a kl. (1928).

963

9.

Lapsele öeldud: “Tule, ma lausun sulle!” Kui laps suand haiget, lausunud nii:

Arakale aigus,	⁵ ärgu vaksa vahet olgu,
varesele valu,	põrssa perse pind!
mustalinnule muu tõbi!	Minu tütre käsi terveks!
Tõbi tulgu, teine mingi,	

ERA II 14, 245/7 (31) < Anna khk. ja v., Eivere k. – R. Viidebaum < Anu Luik (1929).

964

10.

Arakale aigust,	mustalinnule muu tõbi –
varesele valu,	⁵ uksest õue ja väravast väl'la,
kiitsakale kibedus,	saksa suhu ja sandi persse!

ERA II 14, 28 (15) < Anna khk. ja v., Eivere vk. – R. Viidebaum < Madli Milosei (1929).

965

11.

Varesele valu,
harakale haigus,
mustalinnule muu viga,
tema saab terveks!

A 15072 (7) < Paide l. – Endel Adamson, Paide Keskk. I kl. (1935).

966

12.

Harakale haigust,
varesele valu,
mustalinnule muud tõbe!

A 15073 (10) < Paide l. – Linda Aljas, Paide Keskk. I kl. (1935).

13.

967

Varesele valu,
harakale haigust,
mustalinnule muuda valu!

A 15074 (20) < Paide l. – Helgi Aur, Paide Keskk. I kl. (1935).

14.

968

Varesele valu,
harakale haigust,
mustalinnule muud valu,
meie laps terveks!

A 15075 (14) < Paide l. – Aksel Bergman, Paide Keskk. I kl. (1935).

15.

969

Varesele valu,
harakale haigust,
mustalinnule muud tõbe!

A 15076 (16) < Paide l. – Virve Herbst, Paide Keskk. I kl. (1935).

16.

970

Varesele valu,
harakale haigust,
mustalinnule muud valu,
meie laps terveks!

A 15081 (18) < Paide l. – Paul Lepp, Paide Keskk. I kl. (1935).

971

17.

Varesele valu,
harakale haigust,
mustalelennule muu mure!

A 15107 (7) < Paide l. – Aino Jürgenson, Paide Keskk. III kl. (1935).

972

18.

Varesele valu,
harakale haigust,
mustalennule muu tõbi!

A 15112 (11) < Paide l. – Uno Kriitmaa, Paide Keskk. III kl. (1935).

973

19.

Varesele valu,
harakale haigust,
mustalennule muud tõbe!

A 15120 (26) < Paide khk., Mündi as., Kuusiku t. – Adele Muskat, Paide Keskk. III kl. (1935).

974

20.

Varesele valu,
harakale haigust,
mustalennule muud tõbe!

Tõbi tulgu, teine mingi,
⁵ ärgu vaksa vahet olgu!
Meie lapse jalg saagu terveks!

A 15130 (16) < Paide l. – Helve Roosileht, Paide Keskk. III kl. (1935).

975

21.

Varesele valu,
harakale haigus,
mustalelennule muu mure!

A 15138 (20) < Paide l. – Anelle Tamm, Paide Keskk. III kl. (1935).

22.

976

Varesele valu,
harakale haigust,
mustalelinnule muuda tõbe,
meie lapse pea saagu terveks!
(Paides.)

A 15802 (3) < Paide l. – Ilmar Jürgen, Paide linna algk. IV b kl. (1936).

23.

977

Varesele valu,
harakale häda,
mustalinnule muud viga!

A 15825 (10) < Paide l. – Voldemar Einmann, Paide linna algk. V kl. (1936).

24.

978

Varesele valu,
harakale häda,
mustalinnule muu tõbi!

A 15829 (16) < Paide l. < Paide khk., Mäo v., Seinapalu k., Takkassaare t. – Endel Indermitte, Paide linna algk. V kl. (1936).

25.

979

Varesele valu,
harakale haigust,
mustalinnule muud tõbe!

A 15833 (5) < Paide l. – Ants Juhvelt, Paide linna algk. V kl. (1936).

980

26.

Varesele valu,
harakale haigusi,
mustalinnule muu tõbi,
meie laps terve!
(Kodu.)

A 15834 (9) < Paide l. – Erich Järv, Paide linna algk. V kl. (1936).

981

27.

Varesele valu,
arakale aigust,
mustalinnule muuda häda!
Nüüd oled varsti terve!

A 15838 (14) < Paide l. – Erna Kasekänd, Paide linna algk. V kl. (1936).

982

28.

Harakale haigust,
varesele valu,
mustalinnule muuda valu,
meie Linda saab varsti terveks!

A 15847 (8) < Paide l. – Linda Norman, Paide linna algk. V kl. (1936).

983

29.

Varesele valu,
harakale haigust,
mustalinnule muud häda,
meie laps saab terveks!

A 15850 (2) < Paide l. – Valentine Sudak, Paide linna algk. V kl. (1936).

30.

984

Varesele valu,
harakale haigust,
mustalinnule muud häda,
minu laps saab terveks!

A 15851 (14) < Paide l. – Voldemar Sudak, Paide linna algk. V kl. (1936).

31.

985

Varesele valu,
harakale haigust,
mustalinnule muud valu!

A 15853 (7) < Paide l. – Oskar Vimberg, Paide linna algk. V kl. (1936).

32.

986

Varesele valu,
harakale haigust,
mustalinnule muu valu!

A 15854 (9) < Paide l. – Astra Aabla, Paide linna algk. VI kl. (1936).

33.

987

Varesele valu,
harakale haigus,
mustalinnule muu tõbi
ja meie poisu saab jälle terveks!

A 15855 (15) < Paide l. – Heinrich Brenner, Paide linna algk. VI kl. (1936).

988

34.

Varesele valu,
harakale haigust,
mustalinnule muu tõi!

A 15856 (15) < Paide khk., Viraksaare – Leida Diesfeldt, Paide linna algk. VI kl. (1936).

989

35.

Varesele valu,
harakale haigus,
hää laps saagu terveks!

A 15857 (16) < Paide l. – Elmar Evart, Paide linna algk. VI kl. (1936).

990

36.

Varesele valu,
harakale haigust,
mustalinnule muu tõi!

A 15863 (22) < Paide l. – Leida Pallok, Paide linna algk. VI kl. (1936).

991

37.

Varesele valu,
harakale haigust,
meie tots saab terveks!
(Paides.)

A 15868 (16) < Paide l. – Arma Samblik, Paide linna algk. VI kl. (1936).

Varesele valu,
 harakale haigust,
 mustalinnule muu tõbi,
 meie laps saab jälle terveks!

A 15869 (15) < Paide l. – Oskar Siion, Paide linna algk. VI kl. (1936).

Varesele valu,
 arakale haigust,
 mustalinnule muud tõbe,
 meie laps saab terveks!

A 15872 (14) < Paide l. – Maimo Vissak, Paide linna algk. VI kl. (1936).

Sõrme peale puhuti ja öeldi:

Valu vareselle,
 haigus harakalle,
 mustalinnule muu tõbi!

Siis pidi sõrm terveks saama. Vanaema ikka puhus nii. Ema ei rääkind midagi, ütles ainult, et “ah, küll saab terveks!”. Kui muidu jalg või käsi valutab ja kuskilt katki ei olnud, ütles ema, et “ah, ta kasvab!”.

RKM II 213, 356/7 (40) < Anna khk., Ees-Võõbu k., Kala t. – O. Kõiva < Alma Tiigi (1965).

995

41.

Loeti lapsele, kui sõrm haige oli või maha kukkus:

Varesele valu,
harakale haigust,
mustalinnul muud viga,
meie lapse sõrm saab terveks!

RKM II 196, 373 (11) < Peetri khk., Vodja k. < Paide khk., Mäo v. – L. Briedis < Miina Kärber (1965).

433. ANNA RAUDHAMMAS!

996

1.

Kui ammas tuli suust ära, siis võeti see ammas ja visati kerisele:

Kilk, säh luuammas,
anna mulle raudammas!

ERA II 14, 66/7 (3) < Anna khk. ja v., Puiatu k. – R. Viidebaum < Mari Kagovere (1929).

997

2.

Lapse ammas visati kerisele, ööldi:

Kilk, säh luuammas,
anna mulle raudammas!

Mõni ütles: kuldammas.

ERA II 14, 451 < Anna khk. ja v., Leedu as. – R. Viidebaum < Ann Voormuth, elanud ka Peetri ja Paide khk. (1929).

Ammas visati keriksele:

Kilk, säh luuammas,
anna mulle raudammas!

ERA II 14, 451 < Anna khk. ja v., Eivere k. – R. Viidebaum < Anu Luik (1929).

Ammas visati kerisele:

Kilk, säh luuammas,
anna mulle raudammas!

ERA II 14, 31 (1) < Anna khk. ja v., Eivere vk. < Peetri khk. – R. Viidebaum < Anna Piilbaum (1929).

Ammas kerisele:

Kilk, säh vana ammas,
anna mulle uus ammas!

ERA II 14, 193 (33) < Anna khk. ja v., Eivere vk. – R. Viidebaum < Ants Veideman (1929).

Ammas visati kerisele:

Kilk, säh luuammas,
anna mulle raudammas,
tükk terast otsa!

ERA II 14, 70 (1) < Anna khk. ja v., Pikakiüla m. < Paide l. – R. Viidebaum < Marie Punapart, snd. Viiger (1929).

1002

7.

See [hammas] visatakse kerisele:

Kilk, kilk, anna mulle raudammas,
ma annan sulle luuamba!

ERA II 14, 451 < Anna khk. ja v., Eivere vk. – R. Viidebaum < Madli Milosei (1929).

1003

8.

Ammas visatakse Vanapagana kätte ehk kilgile ehk ükskõik:

Kilk, säh luuammas,
anna mulle raudammas!

ERA II 14, 81 (1) < Anna khk., Purdi mõisast – R. Viidebaum (1929).

1004

9.

Lapse ammas visati kerisele:

Kilk, säh luuammas,
anna mulle raudammas!

ERA II 14, 449 < Paide khk. – R. Viidebaum < Adam Breiberg (1929).

1005

10.

Ammas visati kerisele, muud kedagi:

Kilk, säh vana ammas,
anna mulle uus ammas!

ERA II 14, 449 < Paide khk., Mäo v., Tarbja k., Tõnise t. – R. Viidebaum < rändavalt töömehelt (1929).

Kui ammas suust ära tuli, siis vanaema käskis kerisele visata ja ütelda:

Kilk, säh luuhammas,
anna mulle raudhammas!

Siis pidid kõvad hambad tulema.

RKM II 213, 347 (13) < Anna khk., Ees-Võõbu k., Kala t. – O. Kõiva < Alma Tiigi (1965).

MAAGILISED SÕNUMISED JA SAJATAMISED

434. TULE TUTTAV

1.

1007

Tuku, tuku, noku, noku,
ära sa tulesse kuku!
Ega tuli mind põleta –
mina tule ... (sõna teadmata);

⁵ega vesi mind uputa –
mina vee vennanaene;
ega surm mind sureta –
mina surma sugulane.

H II 38, 858 (3) < Paide l. – A. Hanson (1893).

435. SINA LAMMAS, MINA KARU!

1.

1008

Tere, tere, lammas! Mina karu,
mina kuri kui kurine kuri karu.
Mis seisad sinine vesi mu ees?

Seisa sirge kui küünal mu ees!
⁵Rott jalga alla!

Sõnad sakste viha ärahoidmiseks; öeldakse tuppa sisenemisel kolm korda vaikselt omaette, “tere” kohal vasaku kannaga vastu põrandat põrutades.

Aus d. Gegend v. Weissenstein, aufg. v. F. Russow. Nach ihm e. Spruch, d. Zorn d. Herrschaft zu bannen, beim Eintritt ins Zimmer sagt man jede d. fünf Zeilen dreimal still für sich hin, indem man beim terre mit d. linken Ferse gegen d. Boden stösst.

EKÜ, F 232 f², 71 (328) < Paide khk. – F. Russow (~1850), ümb. kirj. H. Neus.

436. ÄRA PUUTU MINU KARJA!

1009

1.

Karjasõnad

Metsa ittu, metsa attu,
kui sa kuuled karjahääle,
siis sa kõnni kauge'el,

ää tule lasta hirmutama,
⁵ karjalasta karjutama!

H II 38, 873 (4) < Paide l. – A. Hanson (1893).

Trükitud: ERIA nr. 6939 (lt. 3244: Hundisõnad, var. 2).

437. HUNT, VII MINIA LAMMAS!

1010

1.

Saagu, saagu, ma sajatan:
tule aga, hunti, karja ulka,
vii metsa minia lammas,
kisu ämma kriimu kitse,

⁵ talu ämma lauku talle!
Mini ei annud midagi,
käli ei annud kedagi,
ämm ei teinud täita villa.

H I 7, 42 (30) < Paide ja Türi khk. – O. J. Siiun (1894).

438. ÄRA SALVA SALAJA!

1011

1.

Ussisõnad

Saarapuu-kirju aa-alune,
madu musta, maa-alune,
ära sa salaja suska,
nägemata näpista!

H II 38, 873 (3) < Paide l. – A. Hanson (1893).

439. ÜHED PASTLAD, ÜHEKSAD PAELAD!

1.

1012

Kui uued pastlad esimest korda jalga pandi, siis vanaema õpetas, et mine istme peale ja hüppa sealt maha ja ütle ise:

Ühed pastlad, üheksad paelad!

Siis on pastlad kõvad.

RKM II 213, 347 (4) < Anna khk., Ees-Võõbu k., Kala t. – O. Kõiva < Alma Tiigi (1965).

FRAGMENTID

1.

1013

Laulu riismeke:

Kes seal kopsib kuusikussa,
paugutab seal pajussa?
Kurat kopsib kuusikussa,
pagan paugutab pajussa.

Tõenäoliselt fragment lt-st “Saksad põrgu!” (vt. VK VI lt. 241, VK VIII lt. 219) – kurat teeb tõlda, et saksu põrgusse sõidutada. Samu sissejuhatavaid värsse on aga vahel kasutatud ka teistes seostes, näit. kupja või vanapoiste kohta.

H II 54, 151 (4) < Paide ja Türi – O. J. Siiun (1895).

2.

1014

Metsa alli, metsa ulli,
metsa kuldne kuningas,
metsa heldene emanda!

Stereotüüpne algusvormel hundisõnades, vahel ka karusõnades või jahisõnades.

H II 54, 175 (62) < Paide ja Türi khk. – O. J. Siiun (1895).

1015

3.

Minu vend läks vehkimaie,
ummisking läks uhtumaie,
vikerking läks veeremaie.

Fragment lt-st “Vend tuleb tantsima” (vrd. ERIA lt. 525) või “Vennamängust” (vrd. VK VI lt. 1037).

E, StK 37, 190 (40) < Paide khk., Kureküla – A. Palm < Jüri Preema (1926).

1016

4.

Vihu, vihu, vihake,
saki, saunaleilike!

Stereotüüpsed algusvärsid vihtlemissoonades.

ERA II 14, 35 (9) < Anna khk. ja v., Eivere vk. < Peetri khk. – R. Viidebaum < Anna Piilbaum (1929).

1017

5.

Sain mina vaenemees valama
ja pikapüksimees punuma.
Sudisin suurta nurme mööda,

valasin vaheaida mööda,
⁵ kuude küla kopelt mööda.

Stereotüüpne värsirühm põgenemise kujutamiseks teomehelauludes, enamasti lt-s “Mõisa aidast varastamas”.

ERA II 14, 46 (1) < Anna khk. ja v., Eivere vk. < Peetri khk. – R. Viidebaum < Anna Piilbaum (1929).

MM, ♩ ~ 164

cl=c O - lin mi - na or - jas u - te kar - jas, taa - di mus - ta tal - le kar - jas,

o - lin mi - na or - jas u - te kar - jas, taa - di mus - ta tal - le kar - jas.

RKM, Mgn. II 1056 c < Kose khk., Paunküla < Anna khk., Puiatu-Aru k. – O. Kõiva ja R. Hansen < Tõnis Paimets (1965). Lit. E. Tampere.

REGISTRID

LIIGILIS-TÜPOLOOGILINE REGISTER

Laulutüübi numbrile ja nimetusele käesolevas köites järgneb sulgudes variantide arv. Taandrega on antud kontamineerunud laulutüübid, samuti väiksemad liitosad; sulgudes on märgitud variandi number (~numbrid), kus vastav liide esineb.

LÜROEPIILISED LAULUD

Müütilised laulud

1. Loomine (1 var.)
Mere pühkimine (1)	Meri õue all (3)
2. Tähe mõrsja (1 var.)
Eit teeb kaku karjasele (1)
Mõisa aidast varastamas (1)
Kuu mängib kudrustega (1)	5. Kotkas kaare alt (2 var.)
Loojale loole (1)
Neli neidu (1, 2)
3. Venna otsija (1 var.)	6. Harja otsimine (2 var.)
Veere vaese vaeva tõttu! (1, 2)
Päev soeb sulaste päid (1, 2)
4. Suur tamm (3 var.)
Imelik maja (2)	Laisk ootab õhtut (1)
Õhtu toob õled tuppa (1)

Laulud kosjadest ja perekonnaelust

7. Saani tegemine (1 var.)
Tee mulle saan! (1)	12. Müüdüd neiu (3 var.)
Öösel käimas (1)
Eit teeb kaku karjasele (3)
8. Neiu põlgavad (3 var.)
Tore neiu (1)	13. Lunastatav neiu ~ Lunastatav noormees (2 var.)
Sõjas mõök ja hobu kallid (2)
9. Neiu meelitavad poisse lakka (rl/ul), (2 var.)
Kosilane laisas talus (1 a–b)	14. Tütarde tapja (5 var.)
Tütred hauad (1)
10. Kosjahobu söötmine (2 var.)
Kosjasõit (2)	15. Mehetapja (2 var.)
11. Kaevul kosija (1 var.)
Postivedaja (1)	16. Haige noorik (4 var.)
Võta mulle naine! (1)

- Naise surm (2 a–b)
17. Kodus käimas (1 var.)
18. Vennal võõrsil (3 var.)

- Millal saan omile? (1 a–b)
Liigsööja (2)

Küla argielu lood

19. Valla sepp (1 var.)
 Luust laev (1)
20. Ehted varastatud (2 var.)
21. Ehted katki (1 var.)
 Neiu läheb sepile (1)
 Sepal mustad lapsed (1)
22. Suur sikk (1 var.)
23. Kass kaevus (2 var.)
 Peretütar ei viitsi vett tuua (1)
 Hiir parastab (1, 2)
 Seatapmine (2)
24. Hunditapja (1 var.)

Küla ja mõis

25. Kubjas ja teomees (1 var.)
 Teomehe põli mõisas (1)
 Teomehe söök (1)
- Joo, kurk! (1)
26. Hobune varastatud (2 var.)
 Tilluke teomees (1 a–b)

Sõda ja nekrut

27. Venna sõjalugu (8 var.)
 Meri õue all (3, 4)
28. Sõjas mõök ja hobu kallis (1 var.)
29. Viimne vihtlemine (1 var.)
 Vahisoldati kaebus (1)
 Lahkumise valu (1)
30. Nekruti põgenemine (5 var.)
- Liisuvõtmine (2, 3)
31. Vahisoldati kaebus (4 var.)
 Täid kaladeks (1 a–b, 2 a–b)
 Raske püss (2 b)
32. Püssi põmin kostab koju (1 var.)
33. Rõõmus nekrut (ul), (3 var.)

LÜÜRIKA

Töö, tavandite ja muu tegevusega seotud laulud

Töölaulud

Viljalõikus ja rehepeks

34. Kausalõigatud põld (2 var.)
35. Halb sirp (1 var.)
 Väsinud lõikaja (1)
36. Põld paneb lõikaja põdema (1 var.)
 Põld pikk, ma pisike (1)
37. Pole lauljat hulgas (1 var.)
38. Etterutanud lõikajale (1 var.)
- Mis otsas ootab (1)
39. Ei anta süüa (1 var.)
40. Mis otsas ootab (1 var.)
41. Sirise, sirbikene! (1 var.)
42. Rõõmus rehepeksja (2 var.)
 Ma lähen rehele, rebane (1 a–b)

Heinategu

43. Vikat niidab, ma vilistan (1 var.)

Karjane ja kari

44. Eit teeb kaku karjasele (1 var.)
 Siblin-sablin (1)
45. Karjasepõli (2 var.)
 Kurva kodu (1)
 Karjased ja lamburid (2)
46. Karjase pühapäev (1 var.)
47. Laisk karjane (1 var.)
 Oh ma vaene Karja-Tõnu (ul), (1)
48. Huilake, hoostelised! (1 var.)

Kodused tööd

49. Sõõru, lehmakene! (1 var.)
50. Kokku, koorekene! (2 var.)
51. Käsikivi (2 var.)
- Oleks õlad õunapuust (1, 2)
Pigem peks kui sõim (2)
52. Keeda putru! (1 var.)

Teekäigulaulud

53. Orjade tee (1 var.)
54. Hakkame, mehed, minema! (2 var.)
 Kodu kaugel (1, 2)
55. Neiud öösel käimas (5 var.)
 Ehted varastatud (1)
 Upume ojasse (1, 3, 4, 5)
- Kodu kaugel (2, 3)
Kus kuused kullendavad (2)
Kased kasvama (2)
56. Lähme lillakile! (1 var.)
 Laulujärg tulevasteks pühadeks (1)
57. Riia rikkumine (1 var.)

Kalendritähtpäevade laulud

58. Mardilaul (9 var.)
Mardi sajatused (4)
Sisse viskan seemnevilja (8 a–b)
59. Kadri laul (8 var.)
Kadri sajatused (4)
60. Jõudke, jõulud! (3 var.)
61. Jõnkadi-jõnkadi, jõulud tulevad! (1 var.)
62. Linad liulaskjale! (2 var.)
63. Jaanipäev vara tulnud (1 var.)
Kevad põllul (1)

Kiigelaulud

64. Kiige toomine (2 var.)
Kas on kiik venna tehtud? (1)
Kitsas kiik (1)
Laske kiigelt maha! (1)
Kiige katsumine (2)
Kutse kiigele (2)
65. Kiige katsumine (2 var.)
Kitsas kiik (1 a–b)
Kiigel kartlik (1 a–b)
66. Kiik halval kohal (1 var.)
Pole mune kiigele tuua (1)
Imemaa (1)
Kiigel kullad ei kulu (1)
67. Kutse kiigele (1 var.)
- Kiige katsumine (1)
Vend teeb uue kiige (1)
Kingitused kiigutajale (1)
68. Kingitused kiigutajale (1 var.)
Kolm merd (1)
69. Tasu kiigutamise järgi (1 var.)
70. Kiik tahab kindaid (2 var.)
71. Ilus neiu kiigel (4 var.)
Tule julgesti! (2)
72. Kiigu kaugele! (1 var.)
Imemaa (1)
73. Kiigel kullad ei kulu (1 var.)
Kiige katsumine (1)

Mängulaulud

74. Nõelamäng (1 var.)
75. Seamäng (1 var.)
76. Hanemäng (1 var.)
77. Kullimäng (1 var.)
78. Lambamäng (2 var.)
Eit teeb kaku karjasele (2)
79. Hobusemäng (1 var.)
80. Kuningamäng (2 var.)
- Kupja peksja (2)
81. Leinamäng (1 var.)
82. Sillamäng (1 var.)
83. Sõrmemähkimise mäng (1 var.)
84. Kündmisemäng (1 var.)
Hea ja kuri mees tulevad koju (1)
85. Kõverikumäng (1 var.)
Tulekustutamise mäng (1)

Pulmalaulud

Saaja saabumine mõrsjakoju

86. Avage ukсед! (2 var.)
Meil on hulgas uksesepä (1, 2)
87. Kust teadsid tulla? (3 var.)
Eks kosinud kuningapoeg! (1)

- Kust teadsin tulla (2, 3)
88. Urkad ukse all (1 var.)
Langude teretamine (1)

Mõrsja otsimine

91. Neidu pole kodus (1 var.)
92. Sirgu jäljed (1 var.)
93. Neiu tahab taganeda (2 var.)
Neiu alles noor (2)
94. Tulge teisel aastal! (1 var.)

Söögilaulud

97. Tänu söögi eest (1 var.)

Õpetuslaulud

99. Jäta koju kolmed kombed! (1 var.)
100. Nooriku virkuseõpetus (7 var.)
Pestud anumad (1, 3 a–e)
Kuidas nõuad äia-ämma meele (1)

Mõrsja lahkumine vanematekodunt

102. Ei läinud metsast mehele (1 var.)
103. Ehi, neiu, saaks minema! (3 var.)
Tore sõit! (1)
Hakka hästi eide kaela! (1)
Lahkumise valu (1)
Kallis kasvupõli (1)
Nüüd saab nutta nurgaski (1)
Viiakse vee varale (2)
Hirhub selgaistujaid (3)

Saabumine peiukoju

107. Kas on mini meelepärane? (1 var.)

89. Halva ilmaga teel (1 var.)
90. Kas on õrsi toas? (1 var.)

- Pane see tütar minule! (1)
95. Kui ei saa siit naist, toon Saksamaalt
(1 var.)
Kuju tõin kositu (1)
96. Kaubad tehtud kambris (1 var.)

98. Ärge põue pistke! (2 var.)

- Hool ja mure (2)
Mis on minial patta panna (2)
101. Ära noomi teiste nähes! (1 var.)

104. Mõrsja lahkumine (3 var.)
Kodu nutab mõrsjat (2 a–b)
105. Lahkumise valu (3 var.)
Pisarate veeremine (1, 2, 3)
Kas kõlbab koduväiks? (2)
Kalajõgi (3)
Hommikul vees, õhtul katlas (3)
106. Kodu nutab mõrsjat (1 var.)
Tütar viib ilu õue pealt (1)

- Kuidas nõuad äia-ämma meele (1)

Vastastikused pilkamised, kiitmised ja laitmised (vastandlaulud)

108. Sisse siidised tulevad (1 var.)
109. Trummal tuuakse tuppa (1 var.)
110. Viidi vilgas neiu (1 var.)

- Toodi totter (1)
Kosilane laisas talus (1)
111. Toodi totter (1 var.)

112. Peiul paremad riided (1 var.)
113. Kes käskis kenasti käia! (2 var.)
 Nooriku vaev (1 a–b)
 Lapsega mõisateol (1 a–b)

- Teomehe söök (1 a–b)
Pisarate veeremine (1 a–b)
114. Kaasa asemel karu kasvatatud (1 var.)
Hästi hakkas ämma kaela (1)

Tanutamine

115. Päästa mõrsja sõbast! (1 var.)
116. Linnuke linale (1 var.)
 Võta naise hooled! (1)

- Lina toob liia hoole (1)
Ehi ema ehetsesse! (1)

Tantsitamine

117. Tantsitage tasa! (2 var.)

Veimede jagamine

118. Kas äi saab särge? (1 var.)
119. Kas äi annab härja? (1 var.)

120. Palju paljakaid (1 var.)
121. Ei kiitnud kiike, vaid kirstu (1 var.)

Lapulised

122. Kas on puudu pulmalisi? (1 var.)
 Võta äke hääleks! (1)

123. Lapulisele halvad annid (1 var.)

Üldine lüürika

Laul ja laulik

124. Laula, kuni elad! (2 var.)
 Laulik kardab laitjaid (2)
 Kellele kurdan? (2)
125. Küla jääb kuulama (1 var.)
126. Oleks mu hääl endine! (1 var.)
 Laulan mere maaks (1)
 Hääl ära viidud (1)
 Ärge sööge mu häälekest! (1)
 Hea hääl (1)
 Metsa murd (1)
127. Lauldud hobu ja sadul (2 var.)
 Vares ootab hobuse surma (2)
128. Lauliku soost (4 var.)
 Lauldud hobu ja sadul (1, 2, 3)

129. Laulud kodus õpitud (3 var.)
 Küla jääb kuulama (1, 2, 3)
130. Pulmades laulikuks saanud (1 var.)
131. Laulud lutsu suust (3 var.)
 Küla jääb kuulama (2, 3)
 Kalajõgi (2)
132. Peaksin piisa viina saama! (1 var.)
 Küla jääb kuulama (1)
 Laulud lutsu suust (1)
 Veetele viibinud (1)
133. Ilutegija (1 var.)
134. Lauldes läbi metsa (1 var.)
135. Suude sulg (1 var.)
136. Lapse laulmine (1 var.)

137. Miks neiud ei laula? (1 var.)
 138. Laulik kardab vanemaid (2 var.)
 Kardab laulu laitmist (1)
 Sõna võtjad (2)
 139. Laulik kardab hääle viijaid (3 var.)
 Neiud agarad kündma ja äestama
 (1 a–b)
- Laulik kardab vanemaid (2)
 Virus ei viitsita pesta (2)
 140. Laulik kardab laitjaid (1 var.)
 141. Lugu, nagu loodud (3 var.)
 Lugu jooksis luuda mööda (1, 2, 3)
 142. Ei mõista laulda (1 var.)
 143. Loo seadja süüdi (1 var.)

Võistulaulud

144. Kes tahab laulda meie vastu? (2 var.)
 145. Võta äke hääleks! (2 var.)
 Mida suust kukub (1)
 146. Mida suust kukub (4 var.)
 Metsa murd (1 a–b)
 147. Mis sa, sitikas, sirised! (1 var.)
 148. Koer, ära haugu! (2 var.)
 Võta äke hääleks! (1)
149. Vana laulik (2 var.)
 Võta äke hääleks! (2)
 150. Laulad sea sõnu (2 var.)
 Laidan laisale (1)
 Alles sind hauti (2)
 151. Laulan palgatagi (1 var.)
 Laulikule palka (1)

Kodu ja lapsepõlv

Memme vaev

152. Memme vaev (2 var.)
 Kuidas sa mind kasvasid! (2)
 Kasvas üks ja kangekaelne (2)
153. Ema viis põlles põllu peale (1 var.)
 154. Kolm kätkit (4 var.)
 Kuidas sa mind kasvasid!(1)

Kasvatus asjata

155. Kasvas üks ja kangekaelne (2 var.)
 Kuidas sa mind kasvasid! (1)
 Oleks õlad õunapuust (1)
 Pigem peks kui sõim (1)
 156. Kasvas laps ja kasvas vits (1 var.)
 157. Palju poegi (1 var.)
158. Kaua karjas käinud (1 var.)
 159. Tugi sai sellel, kes ei tundnud (1 var.)
 Kuidas sa mind kasvasid! (1)
 Ema viis põlles põllu peale (1)
 160. Isa hoidis hiiemetsa (1 var.)

Vastuolud perekonnas

161. Hea ja kuri kodu (1 var.)
 Sõnakera (1)
 Kellele kurdan? (1)
 162. Mina halb laps (1 var.)
 Vara vaeslapseks (1)
- Loomad leinavad söötjat (1)
 163. Hiline (1 var.)
 164. Halval ajal sündinud (1 var.)
 165. Tütar ei saa tööst palka (2 var.)

Noorrahva elu

Neiud

166. Kallis kasvupõli (1 var.)
 Poiste silmad jooksid vett (1)
 Uhkelt poistest mööda (1)
167. Ühe leiva linnukesed (1 var.)
168. Neiu kasvab mõisapoiste õnne peale
(1 var.)
169. Tüdrukud viivad meeled peast (1 var.)
170. Poiste silmad jooksid vett (1 var.)
171. Poiss tuleb neidude tulele (2 var.)
 Eit teeb kaku karjasele (1 a–b)
172. Neiud lähevad ehtima (1 var.)
 Kangakuduja (1)
173. Neiud herneid noppimas (1 var.)
174. Neiuälg (3 var.)
175. Neiuhulk laiali (2 var.)

Noormehed

179. Tore sõit (3 var.)
 Oleks see mees minul! (1, 3)
180. Meie ja teie poisid (1 var.)
181. Oma ja võõra küla poisid (1 var.)
182. Lükkas teise mehe merre (1 var.)
183. Ütlesid saavat üheksa naist (1 var.)
 Ei arvatud meheks (1)
184. Mina ükski rõõmus mees! (rl/ul),
(1 var.)
 Tõuseb teine põli (1)
185. Neidude vahel soe (1 var.)
 Teeksin toa tuule peale! (1)
 Pidin Pillele minema (1)
186. Ei enne laulatust (1 var.)
187. Tüdrukud poevad poiste põue (1 var.)

- Miks müüsid tütre! (1)
Tore sõit (2)

Murelik neiu

176. Kellele kurdan? (2 var.)
 Laulik kardab laitjaid (1)
 Käsikivi (1)
 Oleks ölad õunapuust (1)
 Suveks Soomemaale (2)
 Neiu linn (2)
 Neiuälg (2)
 Tore sõit (2)
177. Kolm rätti (1 var.)

Vanatüdruk

178. Vanatüdruk istub leelõukal (1 var.)

188. Poistenälg (4 var.)
 Peetud neiud (1 a–b)
189. Neiud nutsid, kuni purjed paistsid (1 var.)
Poiste lorilaulud rikutud tüdrukutest
190. Tütar rikutud (1 var.)
191. Karu Kaie kiskunud (3 var.)
192. Varastas kuivamast (1 var.)
193. Neitsiau ära viidud (1 var.)

Poissmehed

194. Võtaks naise, kardab lapse sündimist
(1 var.)
195. Säng ja mängitaja (1 var.)
196. Naise tegemine (4 var.)
197. Vilets poissmehepõli (rl/ul), (1 var.)

Armastus ja kosjad

Igatsus armsama järele ja kaasavalik

198. Õunapuu (2 var.)
199. Neiu läheb, kellele loodud (1 var.)
200. Kus armast nägin? (1 var.)
201. Kaasa kaugel (3 var.)
 Ei pelga poisse (3)
 Pead ei anta poiste piirda (3)
202. Magaksin poisi süles (1 var.)
203. Pane see tütar minule! (1 var.)
204. Ratassäng (1 var.)
 Tee mulle saan! (1)
 Saani tegemine (1)
205. Öösi üksi (4 var.)
 Parem vana kasuka all kui kurja
 kaenlas (4)

Tule mulle

206. Peks ehete asemel (1 var.)
207. Panen hõlbule tööle (4 var.)
 Peks ehete asemel (2)
 Külvan kaerad katusele (3 a–b)
 Neiu läheb, kellele loodud (3 a)
208. Kaev kaugel – küllap härjad vee veavad!
(1 var.)
 Teen õue uued aidad (1)
209. Ilus neiu, tule mulle! (rl/ul), (2 var.)
 Ait nooriku magada (1, 2)

Keda võtta, keda jätta

210. Ma pole tati tarvitada (1 var.)
211. Vahelt vaeslaps (3 var.)
212. Kes saab vaese – saab naise (1 var.)
213. Tunnen tuima (1 var.)
214. Neiu ei lähe karjasele (1 var.)
 Halva ilmaga teel (1)
215. Kaasa ei pane kasvama (5 var.)
 Peks ehete asemel (2 a–b)
216. Vara tõttu vanale (1 var.)
217. Ennem sõled sõnni kaela! (1 var.)

Kosjad

218. Kosjade ootel (1 var.)
 Linna läks mu linnukene (1)
219. Kosilane ei tule – kardab raha raisata
(1 var.)
220. Mees ei võta, ei jäta (1 var.)
221. Tule mult luba küsima! (4 var.)
 Kupja kolm tüdart (1)
 Lauldud hobu ja sadul (2)
222. Ei üht naist (2 var.)
 Ühte pakutakse, teist tahaks (2)
 Pidin Pillele minema (2)
223. Valla valekeeled segavad kosimist
(1 var.)
 Kuidas kosisin (1)
224. Kolm kosjahobust (1 var.)
225. Hoitud hobusega kosja (1 var.)
 Kosilane laisas talus (1)
226. Kosilane laisas talus (2 var.)
 Kosilase pilge (2)
227. Kupja kolm tüdart (1 var.)
 Ühte pakutakse, teist tahaks (1)
228. Ühte pakutakse, teist tahaks (1 var.)
229. Kas kõlbab koduväiks? (1 var.)
230. Kosilane otsib kadunud kana (rl/ul),
(1 var.)
 Kust teadsid tulla? (1)

231. Õissa, kellad kuulda! (1 var.)

Teomeeste laps (1)

232. Kas võtad kosjad vastu? (rl/ul), (1 var.)

Abielu ja peresuhted

Abielunaine

Igatsus isakodu järele

233. Ehitud neiu isakodus (1 var.)

Lahkumise valu (1)

Kodu kaugel (1)

234. Millal saan omile? (2 var.)

Kõrtsijoodik (1)

235. Neiu kaugele kaubeldud (1 var.)

Muistne raha (1)

236. Meri viib sõna (2 var.)

Mere pühkimine (1 a–b)

Kes tahab laulda meie vastu? (1 a–b)

Elu mehekodus

237. Kurjale kositud (1 var.)

Ait nooriku magada (1)

238. Mütsipõli – murepõli (1 var.)

Ise tantsin – taha vaatan (1)

239. Minia meelevald (1 var.)

240. Ämm ei anna seepi (1 var.)

241. Mehevanemad surnud (1 var.)

242. Vaene lastevang (1 var.)

243. Nurganaine (1 var.)

Hea ja halb mees

244. Hea mees pilliga, kuri piitsaga (1 var.)

245. Peig lubas pillil pidada (1 var.)

Peks ehete asemel (1)

Vaip võinuks vakas vanuda (1)

246. Vaip võinuks vakas vanuda (1 var.)

247. Mees tööst must (1 var.)

Must aitab (1)

Lesknaine

248. Kaasa ja armud (1 var.)

249. Kõik tuuled peale tulevad (1 var.)

Õosi ükski (1)

Abielumees

Poissmehepõlve tagaigatsemine

250. Kodus ei raatsitud poega lütia (1 var.)

Ema ja naise hoolet (1)

Urkad ukse all (1)

Luhunud naisevõtt

251. Must võinuks muidu joosta (3 var.)

Linna litsi naiseks saanud (2 a–b)

Halva naise pesemine (2 a–b)

252. Kaugelt naine toodud (1 var.)

Toodi totter (1)

253. Ma sain musta ja rumala (7 var.)

254. Võta naine neidudest! (2 var.)

Võta väike naine! (2)

255. Koduväi kaebus (1 var.)

Hea ja halb naine

256. Väike naine tunneb tuletä käia (2 var.)

257. Rumal naine (1 var.)

258. Truudusetu naine (1 var.)

Kangekaelne naine (1)

259. Teng, hobu, naine (2 var.)

260. Oh ma vaene, kus mu naine? (5 var.)

Mõisaorjus

Saks

261. Saksa silmad põllule põlevad (1 var.)
262. Kättemaks sakstele (5 var.)
Teeksin toa tuule peale! (5)
263. Palve sakstele (2 var.)
- Küla kadedad (1)
264. Tänu sakstele (1 var.)
265. Saksad kaugel – elu hea (1 var.)
266. Mõrrad mõisa poole (1 var.)

Kubjas ja teised mõisasundijad

267. Kubjas ahju (5 var.)
Kubjas ja teomees (5)
268. Kubjas vereimeja (1 var.)
269. Kurat kupjaks (1 var.)
270. Kubjas, lase lõunale! (4 var.)
Õnnetused sundijale (1)
- Saagu sundijad surema! (1, 2)
Kurat kupjaks (2)
271. Kubjas, lase laupäevaõhtule! (1 var.)
272. Kurat kubjast kummardagu! (1 var.)
Kättemaks sakstele (1)

Mõis – põrgupaik. Peks mõisas

273. Mõisast pääs (2 var.)
Põrgu mõis (2)
Oleks õlad õunapuust (2)
Pigem peks kui sõim (2)
274. Ikka peab ori olema (3 var.)
Ori läheb ära (2)
- Orjale otsitakse tööd (3)
275. Oleks õlad õunapuust (1 var.)
276. Neiu peksmine mõisas (1 var.)
277. Peksuhaavade vihtlemine (1 var.)
Pigem peks kui sõim (1)
278. Vitsad-kepid teomehele (1 var.)

Teotöö

279. Teol käimisest küür seljas (1 var.)
Põrgu mõis (1)
280. Öised orjad (1 var.)
281. Peremees kiidab teopõlve (4 var.)
Teomees künnab kiuste (2, 3 a–b)
282. Teoliste magamisase (1 var.)
283. Pruut teol (1 var.)
284. Tilluke teomees (1 var.)
Nutust järv (1)

Vastuolud külas

Rikas ja vaene

285. Võta ära rikaste risust! (1 var.)
286. Ei sünni suurte sekka (1 var.)
287. Ei jõua sugu sööta (1 var.)

Pererahvas ja palgalised

288. Kes kellegi ori (1 var.)
289. Millal orja kiidetakse? (1 var.)
 Ori läheb ära (1)
290. Orja palk (4 var.)
291. Tukevad tubased naised (1 var.)
 Pisut saab ori magada (1)
292. Pisut saab ori magada (1 var.)
 Sajaks vihma, saaks magada! (1)
 Vihm võõrale maale! (1)
293. Orjale otsitakse tööd (1 var.)
 Ikka peab ori olema (1)
 Orja toit – umbrohi (1)
294. Anna orjale hästi süüa! (1 var.)
295. Orjale kingaleent (1 var.)
 Ori õue haukuma (1)
296. Liigsööja (1 var.)
 Tänu söögi eest (1)
 Õllest saar (1)
297. Hollandi sulane (4 var.)
298. Töötegu tänamatule (1 var.)
 Hiline (1)
299. Kaval sulane kündmas (1 var.)
300. Ori õue haukuma (1 var.)
 Orja palk (1)
301. Võõras võõriti ees (2 var.)
 Karjane kaotab karja (1)
 Teenin palgata (1)
 Ära noomi teiste nähes! (2)
302. Ori läheb ära (2 var.)
303. Päevapalk pisike (6 var.)

Vaeslapselaulud

Kelle juurde ma isatu, kelle juurde ma ematu?

304. Ema haul (9 var.)
 Kaks vaeslast (1, 2, 3, 4, 5, 6, 7)
305. Kelle juurde ma isatu? (1 var.)
306. Kurva kodu (1 var.)
307. Lähen mööda isakodust (1 var.)
308. Vihatud vaeslaps (1 var.)
- Ärge lööge vaeslast! (1 var.)
309. Vaeslaps kui katusetu hoone (1 var.)
310. Haledasti laulab halb (1 var.)
 Ei jõua sugu sööta (1)
311. Vihm, üle vaeslapsest! (2 var.)
312. Vaeslapsel pole kiigeriideid (1 var.)

Oma ema ja võõrasema

313. Oma ema ja võõrasema ootavad koju (2 var.)
 Suu laulab, süda mureseb (1)
 Pisarate veeremine (1)
- Kõrts õpetajaks (2)
Vara vaeslapseks (2)
314. Oma ema ja võõrasema manitsus (1 var.)
 Võtsin võid – ei vähenend (1)

Peretütar ja vaeslaps

315. Peretütar laisk tööle, nobe tantsima (1 var.)
 Peretütar inetu, vaeslaps ilus (1)
- Peretütar ja vaeslaps pühadel (1)
Rõõmus rehepeksja (1)
316. Peretütar inetu, vaeslaps ilus (6 var.)

Loodus ja küla argipäev

Aastaajad, linnud, loomad ja küla eluolu

317. Linnud toovad ilmad (1 var.)
318. Kust tõuseb päev (1 var.)
319. Kägu kukub karjasele (2 var.)
320. Kevad põllul (3 var.)
 Ei saa särki sääselegi (1)
 Mina hoian eide utte (2)
321. Seni (1 var.)
322. Teaksid teised, kui külm (1 var.)
 Kuhu kurk kuue pannud? (1)
323. Kurg pahandab (1 var.)
324. Loomad ja linnud tööl (1 var.)
325. Hommikul vees, õhtul katlas (1 var.)
326. Kits ja hunt (2 var.)
327. Kits ja krapp (3 var.)
 Ehted katki (1)
 Neiu läheb sepile (1)
328. Sikukene (2 var.)
329. Hobu jookseb ohja tõttu (1 var.)
330. Hobuse suits (1 var.)
331. Hirnub selgaistujaid (1 var.)
 Peremees pulmas (rl/ul), (1)
332. Teohobuse söök (2 var.)
 Must võinuks muidu joosta (2)
333. Teohobuse kiitus (1 var.)
334. Tule õue alla! (1 var.)
335. Pisike punane pörsas (1 var.)

Pered ja paigad, mets, maa ja meri

336. Kelle pered? (1 var.)
337. Läätsed liiguvad linna poole (1 var.)
338. Kolm külla külas (1 var.)
339. Kirna maade kiitus (1 var.)
340. Mis viga Virus elada (1 var.)
 Peretütre pulmad (rl/ul), (1)
341. Küla kui linn (1 var.)
 Kalad ujuvad koju (1)
342. Imed võõras külas (8 var.)
343. Kased kasvama (3 var.)
344. Tarbepuude raiumine (1 var.)
 Rõõmus nekrut (ul), (1)
 Rikas põleb põrgus (rl/ul), (1)
345. Ei mõistnud istutada (1 var.)
346. Imelik maja (2 var.)
 Head härjad (2)
347. Teeksin toa tuule peale (3 var.)
348. Sillad soile (1 var.)
349. Merel pole hooneid (1 var.)

Töökus, laiskus, hool ja mure

350. Laisk ootab õhtut (1 var.)
351. Tõuske üles! (1 var.)
 Hea mees pilliga, kuri piitsaga (1)
352. Mure ei lase magada (1 var.)
 Jõin murekarika (1)
 Mis maksab muretsemine (1)

Argimured, argiaskeldused

353. Mis on mille jätk (1 var.)
354. Pole pastlaid (1 var.)
355. Müüge mütsinahka! (1 var.)
 Hunte palju (1)
356. R Emmelgane rüü (1 var.)
357. Meie Maril oli mitu särki (1 var.)
358. Hobuse müüja (1 var.)
359. Tahtsin taeva talgutele (1 var.)
360. Nädalapäevad (1 var.)

Külalised

361. Külaliste söök (1 var.)

Õlu ja viin, joomine ja jorutamine

362. Humal (2 var.)

Õlu viib meeled peast (1, 2)

Kust keegi joob (1)

Kibu teeb silmad kirjuks (1)

363. Õlu kolmest kokku pandud (1 var.)

Õlu viib meeled peast (1)

364. Õlu viib meeled peast (1)

365. Mitmed õlled (1 var.)

366. Teeme õllele ilu! (1 var.)

Õllest saar (1)

367. Õlu kõnnib kõhtu mööda (1 var.)

Õllesepa kiitus (1)

Humal (1)

Õlu viib meeled peast (1)

Õlu murrab maha (1)

368. Viin murrab maha (1 var.)

Viina jõid Viru isandad (1)

369. Pill ei toida (1 var.)

370. Viltu (2 var.)

Kõrtsinaise tütar (1)

371. Siku sarved (1 var.)

Tülitsemine, vargus

372. Purelge, koerad! (1 var.)

373. Armukese õpetamine (1 var.)

Nimesõimud

374. Juhan-Jussi tappis kassi (25 var.)

Sõi sea söögi (1)

375. Hans-Kans, kanavaras (1 var.)

376. Ants-Tõnts, tõrvakonts (1 var.)

Laulud lastele ja lastelaulud

Hällilaulud

377. Äiutus (1 var.)

378. Suisu suuremaks! (2 var.)

379. Kiigu, kitsetall! (1 var.)

380. Lase kiik käia! (7 var.)

381. Uni, tule! (8 var.)

Uni tuleb huigates (7)

382. Memm läks metsast marju tooma (2 var.)

383. Maga, maga, Maalu-Kaalu! (1 var.)

384. Tule koju, isakene! (2 var.)

Mängitamislaulud

385. Sõit-sõit linna! (9 var.)

386. Sõit-sõit sõtsele! (1 var.)

387. Sõit-sõit Suureküla poole! (8 var.)

388. Sõit-sõit Sõmerusse! (3 var.)

389. Kippadi-kappadi! (1 var.)

390. Tule meile! (1 var.)

391. Koer läheb karja (26 var.)

392. Tee kakku! (13 var.)

393. Tii-tii, tihane! (24 var.)

394. Piu-piu, püksid jalga! (2 var.)

Lastelaulud

Ahellaulud

395. Meri õue all (3 var.)
396. Hiir metsa (1 var.)
397. Liiri-lõõri, lõoke! (9 var.)
398. Mina leidsin õlekõrre (12 var.)
399. Aidauks läks lukku (1 var.)

Muud lastelaulud

400. Kurr-karr, kus sa lähed? (4 var.)
401. Hiire pulmad (6 var.)
Kull kutsumata (4)
402. Tilluke linnuke (1 var.)
Sõit-sõit linna! (1)
403. Lind tõlda (1 var.)

404. Viidik, viidik, vii mind metsa! (1 var.)
405. Kikas ütles kanale (2 var.)
Kukk ja kana siblimas (1)
406. Kukk ja kana siblimas (1 var.)
Lindude õlu (1)
Kull kutsumata (1)
407. Härjapilli lugu (1 var.)
408. Onu tuleb, oinas õlal (1 var.)
409. Lenda, lepatriinu! (25 var.)
410. Üks ei ole ühtegi (4 var.)
411. Ühest ei hooli, kahte ei karda (1 var.)
412. Esimene hernelõkk (2 var.)
413. Kell üks (62 var.)

Loodushäälendid

Pääsuke

414. Midli-madli (22 var.)
415. Suuremale suurem tükk (1 var.)
416. Pesin püksid (3 var.)
417. Mees läks metsa (1 var.)

418. Nipin villad, näpin villad (1 var.)
419. Tegin kapukad (1 var.)
420. Eidel kapukad, taadil kapukad (1 var.)

Ööbik

421. Too piits! (3 var.)

Peoleo

422. Kas Tiit teol? (16 var.)

Kägu

423. Käo laul (1 var.)

Nõidussõnad

Arstimissõnad

424. Kolm roosi (2 var.)
425. Mina üks kord, sina üheksa korda
(1 var.)

426. Pealt käte, alt juurte (1 var.)
427. Alt liha, luude (1 var.)
428. Maa-emandad, andke tervis kätte! (1 var.)

429. Uss, sarapuu-karva (1 var.)
430. Armsaks vihtlemise sõnad (2 var.)
431. Aitüma vihategijale! (1 var.)

432. Varesele valu! (41 var.)
433. Anna raudhammas! (11 var.)

Maagilised sõnumised ja sajatamised

434. Tule tuttav (1 var.)
435. Sina lammas, mina karu! (1 var.)
436. Ära puutu minu karja! (1 var.)

437. Hunt, vii minia lammas! (1 var.)
438. Ära salva salaja! (1 var.)
439. Ühed pastlad, üheksad paelad! (1 var.)

Fragmendid

ALFABEETILINE REGISTER

Laulutüübi nimetusele järgneb selle järjekorranumber käesolevas köites. Taandreal on kontamineerunud laulutüüpide ja väiksemate liitosade nimetused, sulgudes on laulutüübi ja variandi number (~numbrid), kus vastav liide esineb.

- Aidauks läks lukku 399
 Ait nooriku magada (209: 1–2,
 237: 1)
Aitüma vihategijale 431
 Alles sind hauti (150: 2)
Alt liha, luude 427
Anna orjale hästi süüa! 294
Anna raudhammas! 433
Ants-Tõnts, tõrvakonts 376
Armsaks vihtlemise sõnad 430
Armukese õpetamine 373
Avage ukсед 86
 Ehi ema ehetsesse! (116: 1)
Ehi, neiu, saaks minema! 103
Ehitud neiu isakodus 233
Ehted katki 21
 Ehted katki (327: 1)
Ehted varastatud 20
 Ehted varastatud (55: 1)
Ei anta süüa 39
 Ei arvatud meheks (183: 1)
Eidel kapukad, taadil kapukad 420
Ei enne laulatust 186
Ei jõua sugu sööta 287
 Ei jõua sugu sööta (310: 1)
Ei kiitnud kiike, vaid kirstu 121
Ei läinud metsast mehele 102
Ei mõista laulda 142
Ei mõistnud istutada 345
 Ei pelga poisse (201: 3)
 Ei saa särki sääselegi (320: 1)
Ei sünni suurte sekka 286
Ei üht naist 222
Eit teeb kaku karjasele 44
 Eit teeb kaku karjasele (2: 1, 12: 3,
 78: 2, 171: 1 a–b)
 Eks kosinud kuningapoeg (87: 1)
Ema haul 304
 Ema ja naise hoolet (250: 1)
Ema viis põlles põllu peale 153
 Ema viis põlles põllu peale (159: 1)
Ennem sõled sõnni kaela 217
Esimene hernelõkk 412
Etterutanud lõikajale 38
Haige noorik 16
 Hakka hästi eide kaela! (103: 1)
Hakkame, mehed, minema! 54
Halb sirp 35
Haledasti laulab halb 310
Halva ilmaga teel 89
 Halva ilmaga teel (214: 1)
Halval ajal sündinud 164
 Halva naise pesemine (251: 2 a–b)
Hanemäng 76
Hans-Kans, kanavaras 375
Harja otsimine 6
 Head härjad (346: 2)
 Hea hääl (126: 1)
Hea ja kuri kodu 161
 Hea ja kuri mees tulevad koju (84: 1)
Hea mees pilliga, kuri piitsaga 244

Hea mees pilliga, kuri piitsaga
(351: 1)
Hiire pulmad 401
Hiir metsa 396
Hiir parastab (23: 1–2)
Hiline 163
Hiline (298: 1)
Hirhub selgaistujaid 331
Hirhub selgaistujaid (103: 3)
Hobu jookseb ohja tõttu 329
Hobune varastatud 26
Hobusemäng 79
Hobuse müüja 358
Hobuse suits 330
Hoitud hobusega kosja 225
Hollandi sulane 297
Hommikul vees, õhtul katlas 325
Hommikul vees, õhtul katlas
(105: 3)
Hool ja mure (100: 2)
Huilake, hoostelised! 48
Humal 362
Humal (367: 1)
Hunditapja 24
Hunte palju (355: 1)
Hunt, vii minia lammas! 437
Härjapilli lugu 407
Hästi hakkab ämma kaela (114: 1)
Hääl ära viidud (126: 1)
Ikka peab ori olema 274
Ikka peab ori olema (293: 1)
Ilus neiu kiigel 71
Ilus neiu, tule mulle! (rl/ul) 209
Ilutegija 133
Imed võõras külas 342
Imelik maja 346
Imelik maja (4: 2)
Imemaa (66: 1, 72: 1)
Isa hoidis hiiemetsa 160
Ise tantsin, taha vaatan (238: 1)
Jaanipäev vara tulnud 63

Joo, kurk! (25: 1)
Juhan-Jussi tappis kassi 374
Jõin murekarika (352: 1)
Jõnkadi-jõnkadi, jõulud tulevad! 61
Jõudke, jõulud! 60
Jäta koju kolmed kombes! 99
Kaasa asemel karu kasvatanud 114
Kaasa ei pane kasvama 215
Kaasa ja armud 248
Kaasa kaugel 201
Kadrilaul 59
Kadri sajatused (59: 4)
Kaev kaugel – küllap härjad vee veavad 208
Kaevul kosija 11
Kaks vaeslast (304: 1–7)
Kalad ujuvad koju (341: 1)
Kalajõgi (105: 3, 131: 2)
Kallis kasvupõli 166
Kallis kasvupõli (103: 1)
Kangakuduja (172: 1)
Kangekaelne naine (258: 1)
Kardab laulu laitmist (138: 1)
Karjane kaotab karja (301: 1)
Karjased ja lamburid (45: 2)
Karjasepõli 45
Karjase pühapäev 46
Karu Kaie kiskunud 191
Kased kasvama 343
Kased kasvama (55: 2)
Kas kõlbab koduväiks? 229
Kas kõlbab koduväiks? (105: 2)
Kas on kiik venna tehtud? (64: 1)
Kas on mini meelepärane? 107
Kas on puudu pulmalisi? 122
Kas on õrsi toas? 90
Kass kaevus 23
Kas Tiit teol? 422
Kasvas laps ja kasvas vits 156
Kasvas üks ja kangekaelne 155
Kasvas üks ja kangekaelne (152: 2)
Kas võtad kosjad vastu? (rl/ul) 232

Kas äi annab härja? 119
 Kas äi saab särgi? 118
 Kaua karjas käinud 158
 Kausalõigatud põld 34
 Kaubad tehtud kambris 96
 Kaugelt naine toodud 252
 Kaval sulane kündmas 299
 Keeda putru! 52
 Kelle juurde ma isatu? 305
 Kellele kurdan? 176
 Kellele kurdan? (124: 2, 161: 1)
 Kelle pered? 336
 Kell üks 413
 Kes kellegi ori 288
 Kes käskis kenasti käia! 113
 Kes saab vaese – saab naise 212
 Kes tahab laulda meie vastu? 144
 Kes tahab laulda meie vastu?
 (236: 1 a–b)
 Kevad põllul 320
 Kevad põllul (63: 1)
 Kibu teeb silmad kirjuks (362: 1)
 Kiige katsumine 65
 Kiige katsumine (64: 2, 67: 1,
 73: 1)
 Kiigel kartlik (65: 1 a–b)
 Kiige toomine 64
 Kiigu kaugele! 72
 Kiigu, kitsetall! 379
 Kiik halval kohal 66
 Kiik tahab kindaid 70
 Kikas ütles kanale 405
 Kingitused kiigutajale 68
 Kingitused kiigutajale (67: 1)
 Kippadi-kappadi! 389
 Kirna maade kiitus 340
 Kitsas kiik (64: 1, 65: 1 a–b)
 Kits ja hunt 326
 Kits ja krapp 327
 Kodu kaugel (54: 1–2, 55: 2–3,
 233: 1)
 Kodu nutab mõrsjat 106
 Kodu nutab mõrsjat (104: 2 a–b)
 Kodus ei raatsitud poega lüüa 250
 Kodus käimas 17
 Koduväi kaebus 255
 Koer läheb karja 391
 Koer, ära haugu! 148
 Kuju tõin kositu (95: 1)
 Kokku, koorekene! 50
 Kolm kosjahobust 224
 Kolm kätkit 154
 Kolm külla külas 338
 Kolm merd (68: 1)
 Kolm roosi 424
 Kolm rätti 179
 Kosilane ei tule – kardab raha raisata 219
 Kosilane laisas talus 226
 Kosilane laisas talus (9: 1 a–b,
 110: 1, 225: 1)
 Kosilane otsib kadunud kana (rl/ul) 230
 Kosilase pilge (226: 2)
 Kosjade ootel 218
 Kosjahobu söötmine 10
 Kosjasõit (10: 2)
 Kotkas kaare alt 5
 Kubjas ahju 267
 Kubjas ja teomees 25
 Kubjas ja teomees (267: 5)
 Kubjas, lase laupäevaõhtule! 271
 Kubjas, lase lõunale! 270
 Kubjas vereimeja 268
 Kuhu kurk kuue pannud? (322: 1)
 Kuidas kosisin (223: 1)
 Kuidas nõuad äia-ämma meele
 (100: 1, 107: 1)
 Kuidas sa mind kasvatasid! (152: 2,
 154: 1, 155: 1, 159: 1)
 Kui ei saa siit naist, toon Saksamaalt 95
 Kukk ja kana siblimas 406
 Kukk ja kana siblimas (405: 1)
 Kullimäng 77

- Kull kutsumata (401: 4, 406: 1)
 Kuningamäng 80
 Kupja kolm tütart 227
 Kupja kolm tütart (221: 1)
 Kupja peksja (80: 2)
 Kurat kubjast kummardagu! 272
 Kurat kupjaks 269
 Kurat kupjaks (270: 2)
 Kurg pahandab 323
 Kurjale kositud 237
 Kurr-karr, kus sa lähed? 400
 Kurva kodu 306
 Kurva kodu (45: 1)
 Kus armast nägin? 200
 Kus kuused kullendavad (55: 2)
 Kust keegi joob (362: 1)
 Kust teadsid tulla? 87
 Kust teadsid tulla? (230: 1)
 Kust teadsin tulla (87: 2–3)
 Kust tõuseb päev 318
 Kutse kiigele 67
 Kutse kiigele (64: 2)
 Kuu mängib kudrustega (2: 1)
 Kõik tuuled peale tulevad 249
 Kõrtsijoodik (234: 1)
 Kõrtsinaise tütar (370: 1)
 Kõrts õpetajaks (313: 2)
 Köverikumäng 85
 Kägu kukub karjasele 319
 Käo laul 423
 Käsikivi 51
 Käsikivi (176: 1)
 Kättemaks sakstele 262
 Kättemaks sakstele (272: 1)
 Küla jääb kuulama 125
 Küla jääb kuulama (129: 1–3,
 131: 2–3, 132: 1)
 Küla kadedad (263: 1)
 Küla kui linn 341
 Külaliste söök 361
 Külvan kaerad katusele (207: 3 a–b)
- Kündmisemäng 84
 Lahkumise valu 105
 Lahkumise valu (29: 1, 103: 1,
 233: 1)
 Laidan laisale (150: 1)
 Laisk karjane 47
 Laisk ootab õhtut 350
 Laisk ootab õhtut (6: 1)
 Lambamäng 78
 Langude teretamine (88: 1)
 Lapsega mõisateol (113: 1 a–b)
 Lapse laulmine 136
 Lapulisele halvad annid 123
 Lase kiik käia! 380
 Laske kiigelt maha! (64: 1)
 Laulad sea sõnu 150
 Laula, kuni elad! 124
 Laulan mere maaks (126: 1)
 Laulan palgatagi 151
 Lauldes läbi metsa 134
 Lauldes läbi metsa (369: 1)
 Lauldud hobu ja sadul 127
 Lauldud hobu ja sadul (128: 1–3,
 221: 2)
 Laulik kardab hääle viijaid 139
 Laulid kardab laitjaid 140
 Laulik kardab laitjaid (124: 2,
 176: 1)
 Laulik kardab vanemaid 138
 Laulik kardab vanemaid (139: 2)
 Laulikule palka (151: 1)
 Lauliku soost 128
 Laulud kodus õpitud 129
 Laulud lutsu suust 131
 Laulud lutsu suust (132: 1)
 Laulujärg tulevasteks pühadeks
 (56: 1)
 Leinamäng 81
 Lenda, lepatriinu! 409
 Liigsööja 296
 Liiri-lõõri, lõoke! 397

- Liisuvõtmine (30: 2–3)
 Linad liulaskjale! 62
 Lina toob liia hoole (116: 1)
 Lind tõlda 403
 Lindude õlu (406: 1)
 Linna litsi naiseks saanud
 (251: 2 a–b)
 Linna läks mu linnukene (218: 1)
 Linnud toovad ilmad 317
 Linnuke linale 116
 Loojale loole (5: 1, 359: 1)
 Loomad ja linnud tööil 324
 Loomad leinavad söötjat (162: 1)
 Loomine 1
 Loo seadja süüdi 143
 Lugu jooksis luuda mööda
 (141: 1–3)
 Lugu, nagu loodud 141
 Lunastatav neiu ~ Lunastatav noormees 13
 Luust laev (19: 1)
 Lähen mööda isakodust 307
 Lähme lillakile 56
 Läätsed liiguvad linna poole 337
 Lükkas teise mehe merre 182
 Maa-emandad, andke tervis kätte! 428
 Magaksin poisi süles 202
 Maga, maga, Maalu-Kaalu! 383
 Ma lähen rehele, rebane (42: 1 a–b)
 Ma pole tati tarvitada 210
 Mardilaul 58
 Mardi sajatused (58: 4)
 Ma sain musta ja rumala 253
 Mees ei võta, ei jäta 220
 Mees läks metsa 417
 Mees tööst must 247
 Mehetapja 15
 Mehevanemad surnud 241
 Meie ja teie poisid 180
 Meie Maril oli mitu särki 357
 Meil on hulgas uksesepä (86: 1–2)
 Memme vaev 152
- Memm läks metsast marju tooma 382
 Merel pole hooneid 349
 Mere pühkimine (1: 1, 236: 1 a–b)
 Meri viib sõna 236
 Meri õue all 395
 Meri õue all (4: 3, 27: 3–4)
 Metsa murd (126: 1, 146: 1 a–b)
 Mida suust kukub 146
 Mida suust kukub (145: 1)
 Midli-madli 414
 Miks müüsid tütre! (175: 1)
 Miks neiid ei laula? 137
 Millal orja kiidetakse? 289
 Millal saan omile? 234
 Millal saan omile? (18: 1 a–b)
 Mina halb laps 162
 Mina hoian eide utte (320: 2)
 Mina leidsin õlekõrre 398
 Mina üksi rõõmus mees! (rl/ul) 184
 Mina üks kord, sina üheksa korda 425
 Minia meelevald 239
 Mis maksab muretsemine (352: 1)
 Mis on mille jätk 353
 Mis on minial patta panna (100: 2)
 Mis otsas ootab 40
 Mis otsas ootab (38: 1)
 Mis sa, sitikas, sirised! 147
 Mis viga Virus elada 340
 Mitmed õlled 365
 Munistne raha (235: 1)
 Mure ei lase magada 352
 Must aitab (247: 1)
 Must võinuks muidu joosta 251
 Must võinuks muidu joosta (332: 2)
 Mõisa aidast varastamas (2: 1)
 Mõisast pääs 273
 Mõrrad mõisa poole 266
 Mõrsja lahkumine 104
 Mütsipõli – murepõli 238
 Müüdüd neiu 12
 Müüge mütsinahka! 355

- Naise surm (16: 2 a–b)
 Naise tegemine 196
 Neidude vahel soe 185
 Neidu pole kodus 91
 Neitsiau ära viidud 193
 Neiu alles noor (93: 2)
 Neiud agarad kündma ja äestama
 (139: 1 a–b)
 Neiud herneid noppimas 173
 Neiud lähevad ehtima 172
 Neiud meelitavad poisse lakka (rl/ul) 9
 Neiud nutsid, kuni purjed paistsid 189
 Neiud põlgavad 8
 Neiud öösel käimas 55
 Neiu ei lähe karjasele 214
 Neiuhulk laiali 175
 Neiu kasvab mõisapoiste õnne peale 168
 Neiu kaugele kaubeldud 235
 Neiu linn (176: 2)
 Neiu läheb, kellele loodud 199
 Neiu läheb, kellele loodud
 (207: 3 a)
 Neiu läheb sepile (21: 1, 327: 1)
 Neiu nälg 174
 Neiu nälg (176: 2)
 Neiu peksmine mõisas 276
 Neiu tahab taganeda 93
 Nekruti põgenemine 30
 Neli neidu (5: 1–2)
 Nipin villad, näpin villad 418
 Nooriku vaev (113: 1 a–b)
 Nooriku virkuseõpetus 100
 Nurganaine 243
 Nutust järv (284: 1)
 Nõelamäng 74
 Nädalapäevad 360
 Nüüd saab nutta nurgaski (103: 1)
 Oh ma vaene Karja-Tõnu (ul),
 (47: 1)
 Oh ma vaene, kus mu naine? 260
 Oleks mu hääl endine! 126
 Oleks see mees minul! (179: 1, 3)
 Oleks ölad õunapuust 275
 Oleks ölad õunapuust (51: 1–2,
 155: 1, 176: 1, 273: 2)
 Oma ema ja võõrasema ootavad koju 313
 Oma ema ja võõrasema manitsus 314
 Oma ja võõra küla poisid 181
 Onu tuleb, oinas õlal 408
 Ori läheb ära 302
 Ori läheb ära (274: 2, 289: 1)
 Ori õue haukuma 300
 Ori õue haukuma (295: 1)
 Orjade tee 53
 Orjale kingaleent 295
 Orjale otsitakse tööd 293
 Orjale otsitakse tööd (274: 3)
 Orja palk 290
 Orja palk (300: 1)
 Orja toit – umbrohi (293: 1)
 Palju paljakaid 120
 Palju poegi 157
 Palve sakstele 263
 Panen hõlbule tööle 207
 Pane see tütar minule! 203
 Pane see tütar minule! (94: 1)
 Parem vana kasuka all kui kurja
 kaenlas (205: 4)
 Pead ei anta poiste piirda (201: 3)
 Peaksin piisa viina saama! 132
 Pealt käte, alt juurte 426
 Peetud neiud (188: 1 a–b)
 Peig lubas pillil pidada 245
 Peiul paremad riided 112
 Peks ehete asemel 206
 Peks ehete asemel (207: 2,
 215: 2 a–b, 245: 1)
 Peksuhaavade vihtlemine 277
 Peremees kiidab teopõlve 281
 Peremees pulmas (rl/ul), (331: 1)
 Peretütar ei viitsi vett tuua (23: 1)
 Peretütar inetu, vaeslaps ilus 316

- Peretütar inetu, vaeslaps ilus
(315: 1)
Peretütar ja vaeslaps pühadel
(315: 1)
Peretütar laisk tööle, nobe tantsima 315
Peretütrel pulmad (rl/ul), (340: 1)
Pesin püksid 416
Pestud anumad (100: 1, 3 a–e)
Pidin Pillele minema (185: 1,
222: 2)
Pigem peks kui sõim (51: 2, 155: 1,
273: 2, 277: 1)
Pill ei toida 369
Pisarate veeremine (105: 1–3,
113: 1 a–b, 313: 1)
Pisike punane põrsas 335
Pisut saab ori magada 292
Pisut saab ori magada (291: 1)
Piu-piu, püksid jalga! 394
Poiss tuleb neidude tulele 171
Poistenälg 188
Poiste silmad jooksid vett 170
Poiste silmad jooksid vett (166: 1)
Pole lauljat hulgas 37
Pole mune kiigele tuua (66: 1)
Pole pastlaid 354
Postivedaja (11: 1)
Pruut teol 283
Pulmades laulikuks saanud 130
Purelge, koerad! 372
Põld paneb lõikaja põdema 36
Põld pikk, ma pisike (36: 1)
Põrgu mõis (273: 2, 279: 1)
Päevapalk pisike 303
Päev soeb sulaste päid (6: 1–2)
Päästa mõrsja sõbast! 115
Püssi põmin kostab koju 32
Raske püss (31: 2 b)
Ratassäng 204
Rommelgane rüü 356
Riia rikkumine 57
Rikas põleb põrgus (rl/ul), (344: 1)
Rumal naine 257
Rõõmus nekrut (ul) 33
Rõõmus nekrut (ul), (344: 1)
Rõõmus rehepeksja 42
Rõõmus rehepeksja (315: 1)
Saagu sundijad surema (270: 1–2)
Saani tegemine 7
Saani tegemine (204: 1)
Sajaks vihma, saaks magada! (292: 1)
Saksad kaugel – elu hea 265
Saksa silmad põllule põlevad 261
Seamäng 75
Seatapmine (23: 2)
Seni 321
Sepal mustad lapsed (21: 1)
Siblin-sablin (44: 1)
Sikukene 328
Siku sarved 371
Sillad soile 348
Sillamäng 82
Sina lammas, mina karu! 435
Sirise, sirbikene! 41
Sisse siidised tulevad 108
Sisse viskan seemnevilja
(58: 8 a–b)
Suisu suuremaks! 378
Suude sulg 135
Suu laulab, süda muretseb (313: 1)
Suuremale suurem tükk 415
Suur sikk 22
Suur tamm 4
Suveks Soomemaale (176: 2)
Sõi sea söögi (374: 1)
Sõit-sõit linna! 385
Sõit-sõit linna! (402: 1)
Sõit-sõit Suureküla poole! 387
Sõit-sõit Sõmerusse! 388
Sõit-sõit sõtsele! 386
Sõjas mõök ja hobu kallis 28
Sõjas mõök ja hobu kallis (13: 2)

Sõnakera (161: 1)
 Sõna võtjad (138: 2)
 Sõrmemähkimise mäng 83
 Sõõru, lehmakene! 49
 Säng ja mängitaja 195
 Tahtsin taeva talgutele 359
 Tahtsin minna talgutele (359: 1)
 Tantsitage tasa! 117
 Tarbepuude raiumine 344
 Tasu kiigutamise järgi 69
 Teaksid teised, kui külm 322
 Tee kakku! 392
 Teeksin toa tuule peale! 347
 Teeksin toa tuule peale! (185: 1,
 262: 5)
 Teeme õllele ilu! 366
 Tee mulle saan! (7: 1, 204: 1)
 Teenin palgata (301: 1)
 Teen õue uued aidad (208: 1)
 Tegin kapukad 419
 Teng, hobu, naine 259
 Teohobuse kiitus 333
 Teohobuse söök 332
 Teoliste magamisase 282
 Teolkäimisest küür seljas 279
 Teomees künnab kiuste
 (281: 2, 3 a–b)
 Teomeeste laps (232: 1)
 Teomehe põli mõisas (25: 1)
 Teomehe söök (25: 1, 113: 1 a–b)
 Tii-tii, tihane! 393
 Tilluke linnuke 402
 Tilluke teomees 284
 Tilluke teomees (26: 1 a–b)
 Toodi totter 111
 Toodi totter (110: 1, 252: 1)
 Too piits! 421
 Tore neiu (8: 1)
 Tore sõit 179
 Tore sõit (103: 1, 175: 2, 176: 2)
 Trummal tuakse tupp 109
 Truudusetu naine 258
 Tugi sai sellel, kes ei tundnud 159
 Tukuvad tubased naised 291
 Tule julgesti! (71: 2)
 Tule koju, isakene! 384
 Tulekustutamise mäng (85: 1)
 Tule meile! 390
 Tule mult luba küsima! 221
 Tule tuttav 434
 Tule õue alla! 334
 Tulge teisel aastal! 94
 Tunnen tuima 213
 Tõuseb teine põli (184: 1)
 Tõuske üles! 351
 Tähe mõrjsja 2
 Täid kaladeks (31: 1 a–b, 2 a–b)
 Tänu sakstele 264
 Tänu söögi eest 97
 Tänu söögi eest (296: 1)
 Töötegu tänamatule 298
 Tüdrukud poevad poiste põue 187
 Tüdrukud viivad meeled peast 169
 Tütarde tapja 14
 Tütar ei saa tööst palka 165
 Tütar rikutud 190
 Tütar viib ilu õue pealt (106: 1)
 Tütrel haul (14: 1)
 Uhkelt poistest mööda (166: 1)
 Uni, tule! 381
 Uni tuleb huigates (381: 7)
 Upume ojasse (55: 1, 3–5)
 Urkad ukse all 88
 Urkad ukse all (250: 1)
 Uss, sarapuu-karva 429
 Vaene lastevang 242
 Vaeslapsel pole kiigeriideid 312
 Vaeslaps kui katuseta hoone 309
 Vahelt vaeslaps 211
 Vahisoldati kaebus 31
 Vaip võinuks vakas vanuda 246
 Vaip võinuks vakas vanuda (245: 1)

Valla sepp 19
Valla valekeeled segavad kosimist 223
Vana laulik 149
Vanatüdruk istub leelõukal 178
Varastas kuivamast 192
Vara tõttu vanale 216
 Vara vaeslapsesks (162: 1, 313: 2)
Varesele valu! 432
 Vares ootab hobuse surma (127: 2)
 Veere vaese vaeva tõttu! (6: 1–2)
 Veeteele viibinud (132: 1)
 Vend teeb uue kiige (67: 1)
Vennal võõrsil 18
Venna otsija 3
Venna sõjalugu 27
Vihatud vaeslaps 308
 Vihm võõrale maale! (292: 1)
Vihm, üle vaeslapses! 311
 Viiakse vee varale (103: 2)
Viidik, viidik, vii mind metsa! 404
Viidi vilgas neiu 110
Viimne vihtlemine 29
 Viina jõid Viru isandad (368: 1)
Viin murrab maha 368
Vikat niidab, ma vilistan 43
Vilets poissmehepõli (rl/ul) 197
Viltu 370
 Virus ei viitsita pesta (139: 2)
Vitsad-kepid teomehele 278
Võtaks naise, kardab lapse sündimist 194
 Võta mulle naine! (16: 1)
Võta naine neidudest! 254
 Võta naise hooled! (116: 1)
 Võta väike naine! (254: 2)
Võta äke hääleks! 145
 Võta äke hääleks! (122: 1, 148: 1,
 149: 2)
Võta ära rikaste risust! 285
 Võtsin võid – ei vähenend (314: 1)
Võõras võõriti ees 301
Väike naine tunneb tuleta käia 256
Väsinud lõikaja (35: 1)
Õhtu toob õed tuppa (6: 1)
Õissa, kellad kuulda! 231
 Õllesepa kiitus (367: 1)
 Õllest saar (296: 1, 366: 1)
Õlu kolmest kokku pandud 363
Õlu kõnnib kõhtu mööda 367
 Õlu murrab maha (367: 1)
Õlu viib meeled peast 364
 Õlu viib meeled peast (362: 1–2,
 363: 1, 367: 1)
 Õnnetused sundijale (270: 1)
Õunapuu 198
Ämm ei anna seepi 240
Ära noomi teiste nähes! 101
 Ära noomi teiste nähes! (301: 2)
Ära puutu minu karja! 436
Ära salva salaja! 438
 Ärge lööge vaeslast! (308: 1)
Ärge põue pistke! 98
 Ärge sööge mu häälekest! (126: 1)
Õised orjad 280
 Õösel käimas (12: 1)
Õösi üks 205
 Õösi üks (249: 1)
Ühed pastlad, üheksad paelad! 439
Ühe leiva linnukesed 167
Ühest ei hooli, kahte ei karda 411
Ühte pakutakse, teist tahaks 228
 Ühte pakutakse, teist tahaks (222: 2,
 227: 1)
Üks ei ole ühtegi 410
Ütlesid saavat üheksa naist 183

TÜÜBINIMEDE VÕRDLEV REGISTER

Tüübinimed on esitatud kogumikku läbiva numeratsiooni järjestuses. Tüübinumbri ja -nimele järgnevad viited samade laulutüüpide numbritele ja nimedele varasemates regilaulude teaduslikes väljaannetes: “Vana Kannel” I–IX (VK),¹ “Eesti rahvalaulud Dr. Jakob Hurda ja teiste kogudest” I–II (ERI), H. Tampere “Eesti rahvalaule viisidega” I–V (ERIV), Ü. Tedre toimetatud “Eesti rahvalaulud. Antoloogia” I–IV (ERIA) ja A. Visseli “Eesti karjaselaulud” I–IV (EKL). EKL tüübinimede viitamisel on piiratud köite numbriga (~köidete numbrite) märkimisega. (Kogu EKL väljaandeseeria tüübistiku täpsed viited leiduvad alfabeetilises koondregistris EKL neljanda köite lõpus.)

1. Loomine: VK III 315, VK IV 310, VK VI 1, VK VIII 1, VK IX 1, ERI I 2, ERIV IV 1, ERIA 1.
2. Tähe mõrsja: VK VII 246, ERIV IV 3–5; Tähemõrsja – VK VI 2, VK VIII 2, VK IX 2, ERIA 5; Salme laulud – VK II 310; Salme neiu – ERI II 16; Taevased kosilased – VK III 117, VK IV 131.
3. Venna otsija: VK VIII 3, VK IX 4, ERIA 8; Läksin vendä otsimaie – VK II 301; Muud uhked omade peäle – VK II 302; Uppunud vend – VK III 292, VK IV 302, VK VI 36, VK VII 259, ERI I 8, ERIV IV 107; Veevõetud venda leinamas – ERIA 1886.
4. Suur tamm: VK III 304, VK IV 328, VK V 357, VK VI 5, VK VII*, VK VIII 5, VK IX 6, ERIV IV 8–10, ERIA 12; Tamme istutamine – VK II 296.
5. Kotkas kaare alt: VK III 59, VK VI 26, ERIA 2109.
6. Harja otsimine: VK III 42, VK IV 303, VK VI 59, VK VII 292, VK VIII 4, VK IX 3, ERI I 9, ERIV IV 2, ERIA 2; Veerä, veerä, päiväkene – VK I 85; Veere, veere, päeväkene – VK II 167.
7. Saani tegemine: VK III 306, VK IV 330, VK V 375, VK VII*, VK VIII 12, VK IX 89, ERIV IV 50–51, ERIA 849; Jaan läeb Jaaniku tulele – VK II 202.
8. Neiud põlgavad: VK IV 180, VK VIII 17; Neiud põlgavad, pole ehteid – ERIA 1979; Läksin külä laada peäle – VK II 226.
9. Neiud meelitavad poisse lakka: VK VIII 18; Kutsuvad poisse lakka – VK VI 551; Kutsuvad poisid lakka – VK IX*, ERIA 2086. Vrd. Kaubi Tiina – VK V 397.

¹ Tärn (*) VK köitenumbri juures tähendab, et võrreldav tüübinimetust tähistab selles VK-s liitosa, millel oma tüübinumber puudub.

10. Kosjahobu söötmine: VK III 139, VK IV 190, VK V 374, VK VII*, VK VIII 21, VK IX 380, ERIV IV 52–53, ERIA 2341; Kosjahobuse söötmine – VK VI 762; Mõni mies mõnesugune – VK II 316.
11. Kaevul kosija: VK III 144, VK IV 191, VK V 380, VK VI 18, VK VII 6, VK VIII 20, VK IX 17, ERIV IV 54–55, ERIA 23; EKL IV; Kozjasõit – VK II 53.
12. Müüdüd neu: VK III 116, VK IV 141, VK V 361, VK VI 38, VK VII 257, VK VIII 23, VK IX 18, ERI I 12, ERIV IV 35, ERIA 24; Neu müük – VK II 45.
13. Lunastatav neu ~ Lunastatav noormees: VK III 111, VK IV 127, VK V 381, VK VI 21, VK VIII 24, VK IX 19, ERIV IV 37–38, ERIA 20; Armuta omaksed – VK I 103; Anne läeb meiltä sõdaje – VK II 292.
14. Tütarde tapja: VK III 152, VK IV 218, VK V 394, VK VI 37, VK VII 258, VK VIII 27, VK IX 21, ERIV IV 67–69, ERIA 25; Ema, poeg ja minija – VK II 56.
15. Mehetapja: VK III 175, VK IV 216, VK VIII 28, ERIV IV 72; Mehe tapja – VK VI 39, VK IX 22, ERIA 28; Mehe hukkaja – VK I 111, VK II 308.
16. Haige noorik: VK VI 30, VK VII 266; Tõbine naine – VK III 167, VK IV 226, VK V 389, ERIV IV 61; Põlvist pödema – VK VIII 29, VK IX 24, ERIA 2986.
17. Kodus käimas: VK VIII 32; Külas käik – VK I 49; Läksin ma omele käimä – VK II 96; Kodu käimas – VK IV 221; Noorik isakodus – VK VI 1001, ERIV IV 42–44; Noorik kodu käimas – ERIA 3117 A.
18. Vennal võõrsil: VK VI 31, VK VIII 33, VK IX 25; Kodu käimas – VK III 11; Noorik kodu käimas – ERIA 3117 B, C.
19. Valla sepp: Viru sepp – VK III 363, VK IV 363, VK VI 120, VK VIII 46, VK IX 11; Jätä maha sepä amet – VK II 300; Vend sepaks – ERIA 953.
20. Ehted varastatud: VK III 25, VK VI 27, VK VII*, VK VIII 43; Helmeste kahju – VK I 106; Ehted kadunud – VK III 24, VK IX 13, ERIV IV 91, ERIA 42 A.
21. Ehted katki: VK VII*, VK VIII 42, ERIV IV 89–90, ERIA 43; Anna olli hakki, kannelkakki – VK II 295.
22. Suur sikk.
23. Kass kaevus: VK IV 317, VK V 359, VK VI 50, VK VIII 47, VK IX 56, ERIV IV 15, ERIA 296.
24. Hunditapja. Vrd. Hundi- ja karutapja – VK VI 55.
25. Kubjas ja teomees: VK IV 388, VK V 412, VK VII 271, VK VIII 51, VK IX 27, ERIV IV 122–126, ERIA 1413; Käizin tilluke teole – VK II 150; Oh mu kubjas kullakene! – VK II 151; Ollin tilluke teole – VK II 152; Pühäbä pühä pidäzin – VK II 156; Kupja peksja – VK VI 64.
26. Hobune varastatud: VK III 27, VK IV 333, VK V 406, VK VI 41, VK VII*, VK VIII 44, ERIV IV 100–101, ERIA 39; Hobuze kahju – VK I 105.
27. Venna sõjalugu: VK III 420, VK IV 418, VK V 411, VK VI 57, VK VII 293, VK VIII 55, VK IX 30, ERIV IV 112–113, ERIA 1677; Vennä sõa lugu – VK I 102; Venna sõja lugu – VK II 291.

28. Sõjas mõök ja hobu kallis: VK VII 294, VK IX 30, ERIA 1680; Kui mind ära annetasse – VK II 290.
29. Viimne vihtlemine: ERIA 1714.
30. Nekruti põgenemine: VK III 419, VK VIII 63, ERIV IV 120; Nekrut põgenemas – ERIA 1726.
31. Vahisoldati kaebus. Vt. ka Soldatipõli – VK VI 1018, VI VII*, VK VIII* ja Soldati hooled – VK VIII 65, VK IX 40, ERIA 1742.
32. Püssi põmin kostab koju: VK VIII*.
33. Rõõmus nekrut: VK IX 44, ERIA 1755; Nekruti jumalagajätmine – VK VIII 67.
34. Kausalõigatud põld: VK VI 93, ERIA 787.
35. Halb sirp: VK IV 340, VK VI 98, ERIV ID 7–8, 40, ERIA 764.
36. Põld paneb lõikaja põdema: ERIA 781.
37. Pole lauljat hulgas: ERIV ID 23; Väljal pole lauljat – VK VI 106; Pole lauljat – ERIA 93.
38. Etterutanud lõikajale: VK VIII 125, VK IX 70, ERIA 753; Taha jäänud taimekesed – ERIA 755. Vrd. VK III 399 – Uurijale.
39. Ei anta süüa: ERIA 776.
40. Mis otsas ootab: VK VIII*; Mis meid otsas ootab – ERIA 774; Lõikuseõlu – VK III 343, VK IV 360, ERIV ID 14–18, 41; Ee otsas on õlu – VK VI 90; Mis meid ees ootab – VK IX 76.
41. Sirise, sirbikene!: VK V 3, VK VII 158, ERIV ID 24–26, 48; Sirise, sirbike! – VK VI 107, VK VIII 128; Sirbiviskamine – VK III 345; Sirbiviskamise laul – VK IX 75, ERIA 801.
42. Rõõmus rehepeksja: VK VI 111, VK IX*, ERIV V 107, ERIA 826.
43. Vikat niidab, ma vilistan: ERIA 707 ja 1032.
44. Eit teeb kaku karjasele.
45. Karjasepõli: VK III 407, VK IV 346, VK VI 70, ERIV IA 35, ERIA 636, EKL II–IV.
46. Karjase pühapäev: VK III 408, VK VIII 112, ERIV IA 34, ERIA 637, EKL I, IV; Karjase kaebdus – VK II 145.
47. Laisk karjane: VK III 327, ERIV IA 26, ERIA 644, EKL I–IV.
48. Huilake, hoostelised! Vrd. Karjased kadunud – ERIA 664.
49. Sõõru, lehmakene!: VK V 8, VK VII 159, ERIV I, I 1–6; Sõõru, sõõru, lehmakene – VK II 178; Lehmälüpsmine – VK III 335, VK IV 341; Lüpsilaul I–IV – VK VI 75–78; Anna piima! – VK IX 79. Vt. ka ERIA 863–870; Sõõru, sõrgajalga! – VK IX 80; Sõõru sõirapiima! – VK IX 81, ERIA 870.
50. Kokku, koorekene!: VK V 9, VK VI 79, VK VII 160, VK VIII 133, VK IX 82, ERIV I, I 7–8, ERIA 871.
51. Käsikivi: VK VIII*; Käsikivil – VK VI*; Eks võinud meres mürada – ERIA 875.
52. Keeda putru!: VK VIII 711; Keeda putru, Kulli naine! – VK VI 144; Pudrukeetmine – ERIA 885.

53. Orjade tee: VK IX 122, ERIA 1046; Orjade rada – VK VI 205, VK VIII 167; Tööle minnes – VK I 79.
54. Hakkame, mehed, minema!: VK V 137, VK VIII 159, VK IX 101, ERIA 1036; Hakkame kojo minemä! – VK II 334 B.
55. Neiud öösel käimas: VK VIII 152; Neiud öösi käimas – VK III 110, VK IV 126, VK VI 521; Öösel käimas – VK IX 98, ERIA 1042; Upume ojasse – ERIA 1043.
56. Lähme lillakile! Vrd. Kulla põlemine – VK III 60, VK VI 10, VK VII*, VK VIII*, ERIV IV 6–7, ERIA 1050; Lähme kuldkirikusse! – VK VI 523, ERIA 1060; Lähme Loojale loole – ERIA 1049.
57. Riia rikkumine: VK III 32, VK IV 78, VK VI 519, VK VIII 154, ERIV IV 76, ERIA 1061; Lähme Riiga rikkumaie – VK II 28.
58. Mardilaul: VK III 45, VK IV 54, VK V 28, VK VI 640, VK VII 174, VK VIII 433, VK IX 256, ERIV II, I A 1–14; Mardid – VK II 204; Mardisandi laul – ERIA 368.
59. Kadri laul: VK III 46, VK IV 55, VK V 29, VK VI 641, VK VII 176, VK VIII 434, VK IX 257, ERIV II, I A 15–20; Kadrid – VK II 205; Kadrisandi laul – ERIA 361.
60. Jõudke, jõulud!: VK VI 642, VK VIII 435, VK IX 260, ERIA 368.
61. Jõnkadi-jõnkadi, jõulud tulevad!: Jonkadi-konkadi, jõulud tulevad! – VK IX 259.
62. Linad liulaskjale!: VK V 31, VK VII 178, VK VIII 436, VK IX 260, ERIV II, I A 24–25, ERIA 372; Lähme liugu laskemaie – VK II 200; Liulaskmise laul – VK III 48, VK IV 356; Linad liulaskijale – VK VI 643.
63. Jaanipäev vara tulnud: VK VIII 440; Vara tulnud jaan – ERIA 389.
64. Kiige toomine: VK VIII 422, VK IX 250, ERIA 439; Kallis kiik – ERIV II, I B 8, 17.
65. Kiige katsumine: VK III 51, VK IV 58, VK VI 621, VK VII*, VK VIII 423, VK IX 251, ERIV II, I B 13–14, ERIA 412.
66. Kiik halval kohal: VK IV 66, VK VI 626, VK VII*, VK VIII 424; Kiik heas ja halvas kohas – ERIA 448; Kiik sobimatul kohal – ERIA 449.
67. Kutse kiigele: VK IV 56, VK V 35, VK VIII 421, ERIV II, I B 12; Tulge kiikma, külänaezed! – VK II 206; Kiigele kutsumine – VK VI 617; Tulge kiigele, tooge mune! – ERIA 403; Kiigele kutse – VK VII 227, VK IX 249, ERIA 402.
68. Kingitused kiigutajale: VK IV 63, VK VIII*, ERIV II, I B 22–23; Kingitused kiigese pale ja kiigutajale – ERIA 429.
69. Tasu kiigutamise järgi: ERIA 431.
70. Kiik tahab kindaid: VK III 52, ERIV II, I B 20–21; Kiik kiunub kindaid – VK VI 628, VK VIII 425, VK IX 252.
71. Ilus neiü kiigel: VK III 56, VK IV 60, VK VI 633, VK VII*, VK VIII 427, VK IX 253, ERIV II, I B 25, ERIA 417.
72. Kiigu kaugele!: ERIA 421.
73. Kiigel kullad ei kulu: VK VIII 426; Kümme tüdrukut külässä – VK II 207; Kulla kulumine – ERIV II, I B 26; Kardavad kulla kulumist – VK VI 618; Ei kullad kulu kiigel – ERIA 428.

74. Nõelamäng: VK III 442, VK IV 437, VK VI 1020, VK VIII 441, ERIV III, IA 17, ERIA 464.
75. Seamäng. Vrd. Seatapmismäng – VK III 437; Seamäng – ERIA 473.
76. Hanemäng: VK III 433, VK VIII 445, ERIV III, IA 39, ERIA 484.
77. Kullimäng: VK III 435, VK IV 440, VK VI 1022, ERIV III, IA 8, ERIA 468; Kulli mäng – VK II 210.
78. Lambamäng: VK III 439, VK IV 439, VK VI 1023, VK VIII 444, VK IX 261, ERIV III, IA 9–11, ERIA 469; Lambakarjane – VK II 173.
79. Hobusemäng: VK III 436, VK V 140, VK VI 1025, VK VII 181, VK IX 263, ERIV III, IA 12–16, ERIA 471.
80. Kuningamäng: VK VI 1027, ERIV III, IA 23, ERIA 476.
81. Leinamäng: VK III 444, VK V 143, VK VI 1028, VK VII 182, ERIV III, IA 27, ERIA 477; Nuku mäng – VK II 211.
82. Sillamäng: Taevaminemise mäng – VK VI 1045; Väravamäng – VK VIII*, ERIA 483 B.
83. Sõrmemähkimise mäng: VK VI 1034, VK VIII 448; Paarimäng – ERIV III, IA 42, ERIA 496.
84. Kündmismäng: VK VIII 450; Peiu künnab – VK VI 82; Kündjamäng – ERIA 506.
85. Kõverikumäng: ERIA 494.
86. Avage uksed!: VK III 193, VK V 55, ERIV II, II B 17; Avage uks! – ERIA 2409; Meil on hulgas uksesepä – VK VI 799, VK VIII 554, VK IX 392, ERIA 2411. Vrd. Siidised tulevad – VK VI 804, VK VIII 550.
87. Kust teadsid tulla?: VK III 197, VK VIII 544, VK IX 383, ERIV II, II B 19, ERIA 2392; Kust teadsid siia tulla? – VK VI 782.
88. Urkad ukse all: Allikad ukse ees – VK V 56; Ehk on allikad toas? – VK VI 793; Kas tohib tuppa tulla, red. A: Allikad toas, red. B: Urkad ukse all – ERIA 2415.
89. Halva ilmaga teel: VK IV 230, VK V 48; Miks kaua viibisime – ERIA 2397 A; Sain teele – hakkas sadama – VK VIII 548.
90. Kas on õrsi toas?: VK VI 794, VK VIII 557; Kas on õrred toas? – VK V 49; Kas oleme oodatud – ERIA 2420 A.
91. Neidu pole kodus: VK VII 31, VK VIII 564, ERIA 2450; Neiut pole kodu – VK III 195, VK IV 245; Neiut pole kodus – VK VI 801.
92. Sirgu jäljed: VK III 192, VK VII*; Sirgujäljed – VK V 54, VK VI 798, VK VIII 565, VK IX 396, ERIA 2446.
93. Neiu tahab taganeda: VK VI 802, ERIA 2455.
94. Tulge teisel aastal!: VK V 58, VK VII*; Oh te hullud Oti poizid! – VK II 225; Tulge tuleval aastal – ERIA 2211.
95. Kui ei saa siit naist, toon Saksamaalt.
96. Kaubad tehtud kambris: Kaubad tehtud isa kambris – ERIA 2456.
97. Tänu söögi eest: VK IV 239, VK VI 834, VK VII 149, ERIA 617 ja 2585; Olge terve, langu memme! – VK II 63.

98. Ärge põue pistke!: VK IV 235, VK V 106, VK VI 833, VK VII 145, VK VIII 572, ERIA 2577; Sööge, langud, jooge, langud – VK II 62.
99. Jäta koju kolmed kombed!: VK VIII 587, VK IX*, ERIA 2686; Jäta koju kolmed viisid! – VK VI 861. Vt. ka Too siidisõrmed! – VK VIII 588; Jäta koju kotisõrmed – VK VII*; Tulgu siidisõrmine – ERIA 2682.
100. Nooriku virkuseõpetus: VK III 247, VK IV 284, VK V 73, VK VIII 589, ERIV II, VK IX 401, II B 62–63; Nooriku virkuse õpetus – VK VII 101, ERIA 2687; Noorik olgu virk! – VK VI 858; Õpetus pruudile – VK II 68.
101. Ära noomi teiste nähes! Vrd. Ära peksa pere nähes – VK IV 261, ERIA 2711 B; Ema ei sunni sulaste nähes – ERIA 1845.
102. Ei läinud metsast mehele: ERIA 2321.
103. Ehi, neiu, saaks minema!: VK V 89, VK VI 840, VK VIII 596, VK IX 408, ERIA 2630; Ehi ruttu, neitsikene! – VK II 67; Ehi ruttu, jõua ruttu! – VK II 311; Hobused valmis sõiduks – ERIV II, II B 34.
104. Mõrsja lahkumine: VK VIII 600, ERIA 2654 A.
105. Lahkumise valu: VK V 139, VK VII*, ERIA 2653; Lahkumisvalu – VK VI 845.
106. Kodu nutab mõrsjat: VK III 234, VK IV 257, VK V 94, VK VI 855, VK VII 43, ERIV II, II B 38–39; Kodu nutab tütart – VK VIII 606; Ära viieme teie virve – VK II 72; Kodu jääb tütart nutma – VK IX 413, ERIA 2676.
107. Kas on mini meelepärane?: VK VII 64, ERIA 2731; Kas on minia meelt mööda? – ERIV II, II B 56–57.
108. Sisse siidised tulevad: Minia tuuakse tuppa – ERIV II, II B 53; Mini tuuakse tuppa – ERIA 2738 B; Tuuakse sisse – ERIA 2743.
109. Trummal tuuakse tuppa: Trummal tubaje – VK VI 885; Minia tuuakse tuppa – VK VIII 615; Mini tuuakse tuppa – ERIA 2738 A.
110. Viidi vilgas neiu. Vrd. Tuuakse töötegija – ERIA 2728 B.
111. Toodi totter: ERIA 2535; Mõrsja halvustamine – VK III 257, VK IV 276; Tuppa toodi tussupütt – VK VIII 616; Tuuakse sisse – ERIA 2743; Tuppa toodi tossukott – VK IX 420.
112. Peiul paremad riided.
113. Kes käskis kenasti käia!: VK III 200, VK IV 260, VK VI 813, ERIA 2523; Kes käskis meil käia! – VK IX*.
114. Kaasa asemel karu kasvatanud: ERIA 2501; Karu kasvatatud – VK IX 477.
115. Päästa mõrsja sõbast!: VK VIII 621, ERIA 2773; Peästä mo sõzar sõbasta – VK II 76; Päästa mu õde ujust! – VK VI 888.
116. Linnuke linale: ERIA 2777.
117. Tantsitage tasa!: VK V 68, VK VIII 620, VK IX 422; Ehk on titte tiiva all – VK VI 838; Mõrsja tantsitamine – ERIA 2603 B.
118. Kas äi saab särgi?: VK VIII 631, ERIA 2818 A.
119. Kas äi annab härja?: VK V 101, VK VII*, VK VIII 632, ERIA 2819; Kas äi kingib härja – VK VI 900.

120. Palju paljakaaid: VK VI 905, VK VIII 634, VK IX 436, ERIV II, II B 31, ERIA 2856.
121. Ei kiitnud kiike, vaid kirstu: VK VIII 638, ERIA 2864.
122. Kas on puudu pulmalisi?: VK VIII 644; Ei vajata lapulisi – VK VI 927; Kas on puudu pulmalistest – ERIA 2932 B; Miks laulab lapuline? – VK VIII 645, VK IX 440, ERIA 2933.
123. Lapulisele halvad annid: ERIA 2934.
124. Laula, kuni elad!: VK IX 232, ERIA 49; Paras laulu aeg – VK II 1; Laula! – VK V 172, ERIV V 1; Laula, suukene! – VK VI 563, VK VIII 391.
125. Küla jääb kuulama: VK VII 213, VK VIII 385, VK IX 228, ERIA 66, EKL I, IV; Kui mina hakkam laulemaie – VK II 12. Vt. ka Laulud tööõpitud – VK VI 567.
126. Oleks mu hääl endine!: VK VI 587; Endine hääl – VK III 83, VK IV 97, VK VIII 407; Oles mu helü alale – VK I 115; Oles mo heli ennitses – VK II 9; Hea hääl – ERIA 83 C.
127. Laulud hobu ja sadul: VK VI 566, VK VII 210, VK VIII 399; Hobu ja sadul – VK III 77, VK V 181, ERIV V 20; Laulust hobu – VK IX*, ERIA 74.
128. Lauliku soost: VK III 71, VK IV 83, VK V 174, VK VI 571, VK VIII 384, VK IX*, ERIA 110; Mina'p laala? Miks ep laala? – VK II 17.
129. Laulud kodus õpitud. Vrd. Laulud tööõpitud – VK III 74, VK IV 94, VK V 175, VK VI 567, VK VII 217, VK VIII 386, VK IX 229, ERIV V 5–6, EKL IV; Kust sie laps nied laulud võtnud? – VK II 3; Lauliku vabandus – VK II 10 B; Kes mind kuuleb laalevada – VK II 14 A; Kust laulud saadud – ERIA 59 A.
130. Pulmades laulikuks saanud: VK III 73, VK VIII 388; Laulud pulmas õpitud – VK IX 230, VI 568; Laulud pulmades õpitud – ERIV V 7; Kust laulud saadud – ERIA 59 B.
131. Laulud lutsu suust: ERIV I, F 6; Kust lood võetud? – VK VIII 387; Kust laulud saadud – VK IX*, ERIA 59 C; Lauliku vabandus – VK II 10 A. Vrd. Lood luige suust – VK VII 218; Kust lood võetud? – VK VI 570.
132. Peaksin piisa viina saama!: VK V 188, VK VI 600; Laulikule juua – ERIA 114.
133. Ilutegija: VK V 178, VK VIII 390, VK VI*; Pulma ilu – VK II 57; Ilu kannan kaasas – VK IX*, ERIA 52.
134. Lauldes läbi metsa: VK VI 586, VK IX*, ERIA 89.
135. Suude sulg: VK III 81, VK IV 93, VK V 192, VK VI 575, VK VIII 395, VK IX 238, ERIV V 23, ERIA 103; Küla ütleb: Kuku, kuku! – VK II 4; Küläp mä laalas, laedetasse – VK II 8.
136. Lapse laulmine: VK IV 82, VK V 173; Lapsel kerge keeleke – VK VIII 726, VK IX 494, ERIA 3145.
137. Miks neiid ei laula?: VK VI 612, VK VII 137, VK VIII 402; Miks ei laula – ERIA 91.
138. Laulik kardab vanemaid: Laulik kardab vanemate laitust – VK VI 577; Arg laulik – VK III 85, VK IV 100, VK V 190, VK VIII 381, VK IX 226, ERIV V 26, ERIA 116 A; Laulazigi, ei ma tohi – VK I 13; Ei tohi tõesti laulda – VK II 7.
139. Laulik kardab hääle viijaid: VK VI 578; Arg laulik – VK VIII 381, VK IX 226, ERIA 116 C; Sõna võtjad – VK III 86.

140. Laulik kardab laitjaid. Vrd. Kardab laulu laitmist – VK IV 101, VK V 191, VK VII 222; Arg laulik – VK VIII 381, ERIA 116 B; Küläp mä laalas, laedetasse – VK II 8.
141. Lugu, nagu loodud. Vrd. Lugu, nagu lauldud – ERIA 63.
142. Ei mõista laulda: VK VIII 413, ERIA 102; Laulad sea sõnu – VK VI 925.
143. Loo seadja süüdi. Vrd. Ei ole süüdi – VK III 208, VK VI*; Süü on pingiseadjal – VK IX 442.
144. Kes tahab laulda meie vastu?: VK VI 598; Laulan üle merede – VK III 76, VK V 183; Võidulaulmine – VK IX 243, ERIA 99 A ja B.
145. Võta äke hääleks!: VK VI 910, VK VII 138, VK VIII 412; Mis sa laalad, lampilõuga? – VK II 220; Halb laulik – VK III 260; Mis sa, hääletu, ägised! – VK V 115; Võidulaulmine – ERIA 99 C; Lauliku sõim – ERIA 122 (var. 18).
146. Mida suust kukub: VK V 113, VK VI 912, VK VII*, VK VIII 417, ERIA 2892; Mis sina laulat, lahki-lõuga? – VK I 96; Hää ja halb laulik – VK III 261; Lauliku sõim – ERIA 122 (var. 19 ja 20).
147. Mis sa, sitikas, sirised!: VK V 114, VK VI 913, VK VII*, VK VIII 416, VK IX 246, ERIV V 28; Lauliku sõim – VK III 262, ERIA 122 (var. 4); Laulikute sõimlemine – VK IV 291; Porikärbes – ERIA 2893.
148. Koer, ära haugu!: VK VIII*; Haugu väljal sigu! – VK VI 917, ERIA 2960. Vt. ka Koerte keelamine – VK III 259; Ära haugu! – ERIA 2901.
149. Vana laulik: VK VII 224, ERIA 125; Mis sa laulad, lagipea paljas! – VK VI 920.
150. Laulad sea sõnu: VK VI 925; Ei mõista laulda – VK VIII 413, ERIA 102.
151. Laulan palgatagi. Vrd. Laulan õlletagi – VK V 186.
152. Memme vaev: VK III 4, VK IV 2, VK V 276, VK VI 434, VK VII 53, VK VIII 314, VK IX 281, ERIV V 36, ERIA 1815; Tütre tänu emale – VK II 38.
153. Ema viis põlles põllu peale: VK V 277, VK VI 437, VK VII 54, VK VIII 316, ERIA 1822.
154. Kolm kätkit: VK IV 3, VK VI 429, VK VII*, ERIA 1809. Vt. ka Emäl kolme tütarlasta – VK II 93.
155. Kasvas üks ja kangekaelne: VK VIII 328, VK IX 290, ERIA 1201; Vemmeldatavaks saanud – VK VI 439; Kasvatus asjatu – ERIV V 43.
156. Kasvas laps ja kasvas vits: VK VI 440.
157. Palju poegi: ERIA 1874.
158. Kaua karjas käinud: VK III 28, VK IV 168, VK VI*, ERIA 683, EKL III.
159. Tugi sai sellel, kes ei tundnud: VK VI*, VK VIII 327, ERIA 1200; Kasvatus asjatu – ERIV V 42. Vrd. Tugi sellele, kes ei tundnud – VK VII 65.
160. Isa hoidis hiiemetsa: ERIA 1878. Vt. ka Pojast ei saanud pärijat – VK IX 37, ERIA 1697.
161. Hea ja kuri kodu: Hää ja kuri kodu – VK III 409; Sinu ja minu kodu – ERIA 1800.
162. Mina halb laps: ERIA 1801; Halvad rõivad – VK VIII 324; Kangalõpust särk – VK IX 156. Vt. ka Tütar palub ehteid – VK VI 451.

163. Hiline: VK III 18, VK V 278, VK VII 290, VK VIII 323, ERIV V 44; Hiljuke – VK VI 444, VK IX 287, ERIA 1197. Vt. ka Oh ma vaene põltud lapsi! – VK II 123.
164. Halval ajal sündinud: VK III 390, VK VI 309, VK VIII*, ERIA 1193.
165. Tütar ei saa tööst palka: VK VI 469, VK VII 56, VK VIII*, ERIV V 47, ERIA 1902; Tütterida, vaezida – VK I 28; Mis sain izä tuasta – VK II 37; Tütre palk – VK III 21, VK IV 17.
166. Kallis kasvupõli: VK VII 48, VK VIII 311, VK IX 283, ERIA 1811; Oh sedä ennista eluda – VK II 134; Oh seda endist elu – VK VI 990; Endine elu – VK III 212; Endine elu isakodus – ERIV V 33.
167. Ühe leiva linnukesed.
168. Neiu kasvab mõisapoiste õnne peale. Vrd. Minust saab poiste pruut – ERIA 2181.
169. Tüdrukud viivad meeled peast. Vrd. Õlu viib meeled peast (lt. 364).
170. Poiste silmad jooksid vett: ERIA 2183; Tänu ehete eest – VK VI 453. Vrd. Härra toob helmed ilusad – ERIA 1332 ja Minust saab poiste pruut – ERIA 2181.
171. Poiss tuleb neidude tulele: VK IV 117, VK VII 233. Vt. ka Poiss läheb mõisa kaebama – VK VIII* ja Karske neiu – VK V 219, ERIA 2043.
172. Neiud lähevad ehtima. Vt. ka Neiud lähevad ära – VK IV 34, VK V 244, ERIV V 62, 63 ja Neiuälg – VK III 104, VK IV 177, VK VI 652, VK IX 338, ERIA 2225. Vrd. Poiste silmad jooksid vett (lt. 170).
173. Neiud herneid noppimas.
174. Neiuälg: VK III 104, VK IV 177, VK VI 652, VK VII 112, VK VIII 334, VK IX 338, ERIA 2225; Neiud lähevad ära – VK V 244, ERIV V 62, 63; Kui naerate, tunnete neiuäлга – ERIA 1965.
175. Neiu hulk laiali: VK IV 138, VK VI 677, VK VIII 483, VK IX*, ERIA 2258; Kus on jäänud meie hulka? – VK II 41. Vrd. Neiu hulk ei lõpe – VK IX 339.
176. Kellele kurdan?: VK III 413, VK VI 167, ERIV V 113, ERIA 1208.
177. Kolm rätti: VK IV 133, ERIA 926, 2116.
178. Vanatüdruk istub leelõukal: ERIA 2094.
179. Tore sõit: VK III*, VK IV 42, VK V 377, VK VI 482, VK VII*, VK IX 107, ERIV II, IA 30, ERIV II, II B 12, ERIV V 52, ERIA 1071; Neiu vend – VK II 51; Tore peigmees – VK II 52; Kozjasõit – VK II 53. Vt. ka Oleks see mees minul! – VK III 137, VK IV 188, VK V*, VK VII 5; Oleks see mees minu! – VK VI 676, VK VIII 485, ERIA 2249.
180. Meie ja teie poisid: VK IV 39, VK V 229, ERIV II, II B 61; Kahesugused nooredmehed – VK I 93; Meie mehed ja teie mehed – VK II 240; Võtavad võlgu – ei varasta – ERIA 1939. Vrd. Oma ja võõra küla poisid (lt. 181).
181. Oma ja võõra küla poisid: ERIV V 53; Meie ja teie poisid – VK III 136, VK VI 359, VK VIII 362, VK IX 315, ERIA 1759. Vrd. Meie ja teie poisid (lt. 180).
182. Lükkas teise mehe merre: Lükkan teise mehe merre – VK VIII 150; Lükkan teise mehe meresse – ERIA 977.
183. Ütlesid saavat üheksa naist.
184. Mina ükski rõõmus mees!: Tuba tühi, rahvas kurb – VK V 95, ERIA 2679.

185. Neidude vahel soe: VK VI 484, ERIA 1982.
186. Ei enne laulatust: VK III 476, VK VI 491, VK VIII 352; Saab juurde, seisab vagusi – ERIA 2082.
187. Tüdrukud poevad poiste põue. Vrd. Juba kätkid toas – VK IX 310, ERIA 2087.
188. Poistenälg: Ärge põlake poisse! – VK VI 701, ERIA 2294. Vrd. Neiunälg (lt. 174).
189. Neiud nutsid, kuni purjed paistsid: ERIA 1735; Neiud nutsid, kuni mastid paistsid – VK VIII*.
190. Tütar rikutud: VK VIII 775.
191. Karu Kaie kiskunud: VK VIII 776, VK IX 550; Kriimud reied – VK VI 478.
192. Varastas kuivamast: VK VIII 789.
193. Neitsiau ära viidud: VK VIII 779.
194. Võtaks naise, kardab lapse sündimist: VK VI 506; Võtaks naise, kardab last – VK VIII 376, VK IX 334, ERIA 2002; Kardab nooriku nuttu – VK III 184; Kardab noore nuttu – ERIV V 91.
195. Säng ja mängitaja.
196. Naise tegemine: VK VIII 379, ERIA 2003; Teiste naised ja minu naine – VK VI 941.
197. Vilets poissmehepõli.
198. Õunapuu: ERIV II, I B 31; Kolm õuna – VK II 318, VK VIII 479, ERIA 214.
199. Neiu läheb, kellele loodud: VK VI 681, VK VII 51, VK VIII*; Meeldivale mehele – VK III 244, VK IV 163, ERIV V 71; Neiu läheb, kuhu loodud – ERIA 2265.
200. Kus armast nägin?
201. Kaasa kaugel: VK III 108, VK IV 125, VK V 243, VK VI 648, VK VII 235, VK VIII 481, VK IX*, ERIV V 68, ERIA 2220; Minu kaaza kauge'ella – VK II 98. Vt. ka Mis mull abi laulemast – VK I 114; Üks mina hoolin, kaks mina kardan – VK II 133; Kus on minu omane – ERIA 2235.
202. Magaksin poisi süles: VK VIII 487, VK IX 340, ERIA 2241.
203. Pane see tütar minule!: VK VI 724, VK VIII 493, ERIA 2139; Pane tütar mehele! – VK V 253.
204. Ratassäng: VK V 260, VK VII 92, VK VIII*, ERIA 2125. Vt. ka Tie mulle saksa saanikene! – VK II 203 ja Vanamehe noor naine – VK VI 985.
205. Öösi üksi: VK III 182, VK IV 182, VK V 259, VK VI 649, VK VII 237, ERIV V 101, 102; Öösel üksi: VK VIII 496, VK IX 342, ERIA 2120; Ole-ei mull hõlmulist – VK I 143.
206. Peks ehete asemel: VK VI 746, VK VIII 501, VK IX*; Peks lubatud ehete asemel – VK VII 119; Peks põlle asemel – VK V 268; Petis peiu – ERIA 2330 B.
207. Panen hõlbule tööle: VK IV 193, VK V 64, VK VI 749, VK VIII 503; Tule mulle! – VK III 143, VK IX 343, ERIA 2331 A.
208. Kaev kaugel – küllap härjad vee veavad!: Kaev kaugel – VK VIII*.
209. Ilus neiu, tule mulle!: ERIA 2334.
210. Ma pole tati tarvitada: VK VIII 511, VK IX*, ERIA 2206.

211. Vahelt vaeslaps: VK III 146, VK IV 203, VK V 372, VK VI 732, VK VII 94, ERIV IV 56; Vahelt vaene – VK VIII 515, VK IX 354, ERIA 2169.
212. Kes saab vaese – saab naise.
213. Tunnen tuima: VK V 86, VK VII 122, ERIV V 95; Tunnen tuima neiu – VK IV 206, VK VI 735, VK VIII 519, VK IX 350, ERIA 2161; Õe nõu – VK I 33.
214. Neiu ei lähe karjasele: VK VI 693, VK VIII 526; Ei lähe karjasele – ERIA 2289.
215. Kaasa ei pane kasvama: VK III 217, VK IV 143, VK VII 107, VK VIII 522, VK IX 458, ERIV V 75; Ära mine meeletu mehele – VK II 114; Ära mine noorelt mehele! – VK VI 709, ERIA 2305.
216. Vara tõttu vanale: VK VII 131, VK VIII 689; Varanduse pärast vanale – VK IV 154; Vanale pärandust ootama – ERIA 2273.
217. Ennem sõled sõnni kaela!: Peetud neid – ERIA 2076 C.
218. Kosjade ootel: Homme kosja! – VK VI 764.
219. Kosilane ei tule – kardab raha raisata.
220. Mees ei võta, ei jäta.
221. Tule mult luba küsima!: VK VIII 535, ERIA 2339.
222. Ei üht naist: VK V 233, ERIV V 89; Ühes sööme-joome – VK VI 479, ERIA 1941; Ühes sööme, ühes joome – VK IX 322.
223. Valla valekeeled segavad kosimist: Kuidas ma sind kosisin – VK VI 773.
224. Kolm kosjahobust.
225. Hoitud hobusega kosja. Vrd. Kosjahobu söötmine – lt. 10.
226. Kosilane laisas talus: VK III 148, VK IV 210, VK V 384, VK VI 772, VK VIII 536, VK IX 377, ERIA 2352, EKL IV.
227. Kupja kolm tütart: VK VI 256, VK VIII 538; Kolm kupja tütart – ERIA 2349.
228. Ühte pakutakse, teist tahaks: Neiusid pakutakse – VK IV 211. Vt. ka Kupja kolm tütart (lt. 227).
229. Kas kõlbab koduväiks?
230. Kosilane otsib kadunud kana.
231. Õissa, kellad kuulda!
232. Kas võtad kosjad vastu?: VK VI 769.
233. Ehitud neiu isakodus. Vt. ka Kallis kasvupõli (lt. 166).
234. Millal saan omile?: VK III 10, VK VI 999, VK VIII 670; Kunas läen mina omele? – VK II 95; Millal lähen mina isale? – VK IX 464, ERIA 3115.
235. Neiu kaugele kaubeldud: VK VI 961.
236. Meri viib sõna. Vrd. Sõnakera – ERIA 2701 ja 3113.
237. Kurjale kositud: VK III 223, VK IV 144, VK VII 120, ERIV II, II B 43; Õnnetu naene – VK II 102; Tulle oleks visanud viinatoobi – ERIA 3049. Vrd. Oleks teadnud, et saab kurja – ERIA 2974.
238. Mütsipõli – murepõli: ERIA 3001; Põllepõli – VK III 271, VK V 76, VK VII*, VK IX 457, ERIV II, II B 71; Pagan võtku põllepõlve – ERIA 3003.

239. Minia meelevald: VK III 178, VK IV 220, VK V 77, VK VI 954, VK VIII 668, VK IX 459, ERIA 3009.
240. Ämm ei anna seepi: VK VI 29, VK IX 460, ERIA 3018.
241. Mehevanemad surnud.
242. Vaene lastevang: VK VIII 693, ERIA 3127.
243. Nurganaine: VK III 168, VK IV 227, VK V 390, VK VI 1003, VK VIII 690, VK IX 484, ERIV II, II A 2–6; Tuhu laul – VK I 129, Tuhulaul – ERIA 3120.
244. Hea mees pilliga, kuri piitsaga: VK V 266, VK VII 260; Hea mees pilliga! – VK VIII 680; Hää ja kuri mees – VK III 231, VK IV 145; Hea ja kuri mees – ERIV V 78; Hea pilliga, kuri piitsaga – ERIA 344. Vt. ka Hea ja kuri mees tulevad koju – VK VIII 681; Hea ja kurja mehe kojutulemine – VK IX 471.
245. Peig lubas pillil pidada. Vt. ka Hea mees pilliga, kuri piitsaga (lt. 244).
246. Vaip võinuks vakas vanuda: VK VI*, VK VIII*, ERIA 3051.
247. Mees tööst must.
248. Kaasa ja armud.
249. Kõik tuuled peale tulevad: VK VIII 279, VK IX 209, ERIA 1579.
250. Kodus ei raatsitud poega lüüa. Vrd. Kodus ei raatsitud lüüa – VK VIII 662; Kodus ei täinud keegi lüüa – ERIA 1846; Sai kurja mehe – VK VI 994; Kodus ei löödud – VK IX 456, ERIA 3107.
251. Must võinuks muidu joosta: VK VIII 582, ERIA 2537; Peetud neiud – VK VI 549, VK IX 309: 1, ERIA 2076 B.
252. Kaugelt naine toodud: ERIA 2951.
253. Ma sain musta ja rumala: VK II 111, VK VII 111, VK VIII 653; Must naine – VK III 171, VK IV 212, VK V 387, VK VI 940, VK IX 446, ERIV IV 58–59, ERIA 2963; Viibüzi'e, vaabuzi'e – VK I 51. Vt. ka Must mees – VK IX 479.
254. Võta naine neidudest!: VK IX 357, ERIA 2163; Ära võta lesknaist! – VK IV 208; Ära võta leske! – VK VI 743, ERIA 2162.
255. Koduväi kaebus. Vrd. pl. Kuula äia-ämma sõna! – VK VII 104; Kuula äia-ämma! – ERIA 2708.
256. Väike naine tunneb tuleta käia. Vt. ka Naine hommikul varane – VK VIII 650; Kes tunneb tuleta käia – ERIA 2151; Vaeslaps tunneb tuleta käia – VK VI 353, ERIA 1647; Võta väike naine! – VK VI 740, VK VII*, VK VIII 513, VK IX 351, ERIA 2164 C; Ära võta suurt naist! – VK IV 207.
257. Rumal naine: VK V 270, VK VII 268, VK VIII 658; Juhm naine – VK VI 945; Laisk ei oska leiba teha – VK IX 114, ERIA 2966.
258. Truudusetu naine: ERIA 2985.
259. Teng, hobu, naine: VK VIII 655, VK IX*, ERIA 2949; lidut, tiidut tinga leitsin – VK II 274.
260. Oh ma vaene, kus mu naine?: Oh mina vaene, kus minu naine? – VK IX 522. Vrd. Oh ma vaene, kus mu mees! – ERIA 3037.

261. Saksa silmad põllule põlevad: VK VIII 217; Saks tuleb põllule – VK VI 237, Silmad põllule põlevad – ERIA 1328.
262. Kättemaks sakstele: VK III 374, VK IV 393, VK V 298, VK VII 273, VK VIII 215, VK IX 149, ERIV V 160–161, ERIA 1335; Härrad iksid ikke'essa – VK II 157; Härrad härgadeks – VK VI 243. Vt. ka Saksad tööd tegema – VK VI 242.
263. Palve sakstele: VK III 371, VK IV 390, VK VI 238, VK VII 274, VK VIII 211, VK IX 147, ERIV V 153, ERIA 1333; Oi mino hüvvä herrakeist – VK I 83.
264. Tänu sakstele. Vrd. Talgulistele tänu – VK VIII 130, VK IX 78; Talgute tänu – ERIA 817B; Olge terved, meie härrad! – ERIA 818; Õnne õued täis – ERIA 819.
265. Saksad kaugel – elu hea: VK VI 244, VK VIII 212, VK IX 148, ERIA 1321.
266. Mõrrad mõisa poole: VK VI 262, VK VIII 148, VK IX 91, ERIA 987.
267. Kubjas ahju: VK VIII 207, ERIV V 159, ERIA 1431.
268. Kubjas vereimeja: VK VI 252; Vereimeja – VK VIII 205, ERIA 1461.
269. Kurat kupjaks: ERIA 1408; Kuri kubjas – VK VI 250.
270. Kubjas, lase lõunale!: VK VI 253, VK VIII 197, VK IX 143, ERIA 1414; Lõõri, lõõri, päeväkene! – VK II 166.
271. Kubjas, lase laupäeva-õhtule! Vt. ka Kubjas, lase lõunale! (lt. 270).
272. Kurat kubjast kumardagu!: VK VIII 203, VK IX 144, ERIA 1436.
273. Mõisast pääs: VK III 373, VK IV 392, VK VI 239, VK VIII 183; Kui ma pääzen mõiza'asta – VK II 159; Mõisast pääsemine – ERIA 1312.
274. Ikka peab ori olema: VK VI 216, VK VII*, VK VIII 168, ERIA 1289; Ikka peab ori ojuma – VK II 147.
275. Oleks ölad õunapuust: VK VIII*, ERIA 1473 ja 1723.
276. Neiu peksmine mõisas.
277. Peksuhaavade vihtlemine: VK VI 260, VK VIII 189, VK IX*, ERIV V 156, ERIA 1474.
278. Vitsad-kepid teomehele.
279. Teolkäimisest küür seljas: Jalad kõverad teol käimisest – ERIA 1370.
280. Öised orjad: VK VI 210, ERIV V 142; Ööl kui päeval tööl – ERIA 1401; Ööd tuleme – ööd läheme – VK VIII 177, VK IX 132, ERIA 1400.
281. Peremees kiidab teopõlve: VK VIII 174, VK IX 130, ERIV V 141, ERIA 1375.
282. Teoliste magamisase: ERIA 1405; Rikka mehe lakas kuivatamas – VK VIII 224.
283. Pruut teol: ERIA 1361; Teopoi si pruut – VK VI 229.
284. Tilluke teomes: VK VI 220, ERIA 1357; Tilluke teopoiss – VK VIII 182, VK IX 137.
285. Võta ära rikaste risust!: VK VIII 225, ERIA 1256. Vrd. Asjatult loodud – VK VII 288, ERIA 1189 B; Asjata loodud – VK VI 312.
286. Ei sünni suurte sekka: VK III 388, VK IV 28, VK V 280, VK VI 308, VK VII*, VK VIII 227, VK IX*, ERIV V 123, ERIA 1252; Ei ma sünni suurde sekkä – VK II 125.
287. Ei jõua sugu sööta: VK VII 141, VK IX 153, ERIA 1896; Ei suuda sugu sööta – VK VI 468. Vt. ka lt. Kuidas jõuame sugu sööta – VK VII 142.

288. Kes kellegi ori: ERIA 1286.
289. Millal orja kiidetakse?: VK V 300, VK VIII 170, VK IX 128, ERIA 1506.
290. Orja palk: VK V 304, VK VIII 230, VK IX 124, ERIV V 137–138, ERIA 1531. Vt. ka lt. Ori taevas – ERI I 7.
291. Tukuvad tubased naised: Orja uni – VK III 406; Ori ei saa magada – ERIA 1297.
292. Pisut saab ori magada: VK VI 217; Ori saab pisut magada – VK VIII 169; Mina tiijä orja elo – VK I 84; Orja hool – VK IX 123, ERIA 1293 C.
293. Orjale otsitakse tööd: VK VI 272, VK VIII 171, ERIA 1291.
294. Anna orjale hästi süüa!: VK VIII*; Anna hästi orjale süüa! – VK VI 279, VK IX*, ERIA 1507.
295. Orjale kingaleent: VK VI 284; Keedeti kingaleent – VK VIII 237, VK IX 168, ERIA 1518.
296. Liigsööja: VK III 396, VK IV 52, VK VI 288, VK VII*, VK VIII 234, VK IX 166, ERIA 1524, EKL III.
297. Hollandi sulane: VK III 379, VK V 305, VK VI 47, VK VII 278, VK VIII 233, VK IX 29, ERIA 1532, EKL II, IV; Ollin orjas, käizn karjas – VK II 162.
298. Töötegu tänamatule: VK VIII*, VK IX 110, ERIA 1369; Töötegu timukale – VK IV 381; Töötegu võõrale – VK VI 323.
299. Kaval sulane kündmas: VK V 307, VK VII 275, ERIV V 135–136; Perenaine pettis minda – VK II 164; Perenaine tüssab toiduga, sulane künniga – VK VI 268; Sulase kättemaks – VK VIII 235, ERIA 1534.
300. Ori õue haukuma: VK VIII 232, ERIA 1576; Õue haukuma – ERIV V 133.
301. Võõras võõriti ees: VK IX 181, ERIA 1805.
302. Ori läheb ära: VK VI 275, VK VIII 231, ERIV V 140; Ori lahkub – VK III 381, VK VII 276, VK IX*, ERIA 1538.
303. Päevapalk pisike: VK VI 301, ERIA 1377; Teomehe palk – VK III 378, VK V 287, ERIV V 145.
304. Ema haul: VK III 16, VK IV 10, VK V 313, VK VI 339, VK VII 282, VK VIII 246, VK IX 174, ERIV IV 19–22, ERIA 1601; Tütar ema haua pääl – VK I 68; Meie kaks vaesta lasta – VK II 137.
305. Kelle juurde ma isatu?: VK VI 340; Puude kasvandik – VK III 412, VK VIII 250, VK IX 178, ERIA 1610.
306. Kurva kodu: VK VI 315, VK VII 283, VK VIII 271, VK IX 206, ERIA 1209, EKL IV; Tuule tuba – VK III 416, VK V 92, ERIV V 114.
307. Lähen mööda isakodust: Lähen mööda isa kodust – ERIA 1802.
308. Vihatud vaeslaps: VK III 401, VK VII*, ERIA 1615.
309. Vaeslaps kui katusetu hoone. Vrd. Kõik tuuled peale tulevad (lt. 249).
310. Haledasti laulab halb: VK VI 345, ERIA 1614.
311. Vihm, üle vaeslapsest!: VK VIII 78, ERIA 158, EKL I–IV; Mis küll puhkva' suure' tuule' – VK I 132; Satta vihma, kasta muida! – VK II 169; Vihm ja vaeslaps – VK III 285, VK IV 300; Ei ole kullal kuivatajat – VK VI 177; Vihm ja karjane – ERIV IA 37. Vt. ka Vihm, kaitse karjalast! – VK VI 178.

312. Vaeslapsel pole kiigeriideid: Pole ehteid kiigele minna – VK VI 56, VK VIII 41, ERIA 408.
313. Oma ema ja võõrasema ootavad koju: VK IV 409, VK V 312, VK VII 285, VK VIII 258, VK IX 183, ERIA 1635, EKL I–III; Teutüdruku kaebdus – VK I 87; Oma memm ja võõras memm – VK II 138; Oma ja võõrasema ootavad koju – ERIV V 131.
314. Oma ema ja võõrasema manitsus: VK VI 349, ERIA 1638. Vrd. Ema ei sunni sulaste nähes – VK VIII 309, ERIA 1845.
315. Peretütar laisk tööle, nobe tantsima: Laisk tööle – nobe tantsima – VK VIII*, ERIA 521, 1652.
316. Peretütar inetu, vaeslaps ilus: VK VIII 259, VK IX 185, ERIA 1643; Peretütar ja orjalaps – VK II 30; Vaeslaps ilus ka halval toidul – VK VI 351; Peretüttere ja vaeslapse söök – VK VII 287; Peretütar ja vaeslaps – ERIV V 128–129.
317. Linnud toovad ilmad: ERIA 215.
318. Kust tõuseb päev: ERIA 139.
319. Kägu kukub karjasele: VK III 316, VK VIII 87, VK IX 50, ERIV V 177; Kuku, kuku, käokene! – VK II 176; Kägu kukub töötajale – VK VI 105; Kägu kukub – ERIA 218.
320. Kevad põllul: VK III 337, VK IX*, ERIV V 173, ERIA 184; Juba rukis loonud pead – VK VI 183.
321. Seni. Vrd. Heinamaa ilu ja neiu noorus – VK VI 534, VK IX 292.
322. Teaksid teised, kui külm: VK VIII 80; Käed külmetavad – VK III 288, VK IV 295; Külm – VK VI 176; Teaks teised, kui külm – ERIA 177.
323. Kurg pahandab: VK VI 189; Kurg ja vares – ERIA 236.
324. Loomad ja linnud töö: VK VIII 92; Loomad töö – ERIV V 179, ERIA 269; Linnud töö – VK VI 157, ERIA 243.
325. Hommikul vees, õhtul katlas: ERIA 283. Vrd. Lõunal lõõrib, õhtul katlas – VK VI 194, VK VIII 89; Lõunal lepikus, õhtul katlas – ERIA 234.
326. Kits ja hunt: VK V 327, VK VII*, VK VIII 97; Hunt ja kits – VK VI 1089, VK IX 55, ERIA 266.
327. Kits ja krapp: VK VIII 98; Olli mull rikas risti-iza – VK II 270; Krapp – VK V 274; Kitse krapp – VK VI 1082, ERIA 325; Kitsekrapp naise kaela – VK IX 451.
328. Sikukene: Sokukene – VK IV 421; Kus sa käisid, sokukene? – VK VI 1080, ERIA 3164.
329. Hobu jookseb ohja tõttu: VK VII*, VK IX 105, ERIA 309.
330. Hobuse suits: ERIA 312.
331. Hirnub selgaistujaid: VK VIII 108, VK IX*, ERIA 303.
332. Teohobuse söök: VK V 295, VK VIII 109, ERIV V 109, ERIA 307.
333. Teohobuse kiitus: VK VI 230, VK VIII 110; Ma kiidan oma hobosta – VK II 329; Kiidan teohobust – ERIA 308.
334. Tule õue alla!: ERIA 321.
335. Pisike punane põrsas: VK VI 195, VK VIII 104, ERIA 329; Pisike põrsas – ERIV V 184–185.

336. Kelle pered?: VK VIII 265; Külalaul – ERIA 1783.
337. Läätsed liiguvad linna poole: ERIA 1268.
338. Kolm külla külas: Küllad külas – ERIA 1776.
339. Kirna maade kiitus.
340. Mis viga Virus elada: VK IX*, ERIA 1772.
341. Küla kui linn: VK VII 10, ERIA 1768.
342. Imed võõras külas: VK VII 135, VK VIII 305, VK IX 223; Pöörane küla – VK I 191; Oi imetä, või imetä! – VK II 225; Imed – VK III 318, VK IV 320, VK V 329, ERIV V 186–187, ERIA 1065; Pahupidi – VK VI 424.
343. Kased kasvama: VK VIII 86, ERIV V 172, ERIA 189; Läksin pikkä kuuzikmetsä – VK II 186; Puuderaiumine – VK III 303.
344. Tarbepuude raiumine: VK VIII*, ERIA 838; Puuderaiumine – VK III 303, VK IV 327; Puuraiumine – VK VI 119.
345. Ei mõistnud istutada: VK VII 49, ERIA 3024.
346. Imelik maja: VK III 305, VK IV 33, VK V 402, VK VI 314, VK VII 7, VK VIII 304, VK IX 221, ERIV IV 84–86; Saunamehe nali – VK I 90; Vaeze saunakene – VK II 259. Vrd. Neiu linn – ERIA 1056 ja EKL II.
347. Teeksin toa tuule peale!: Teen toa tuule peale – VK VIII 272; Tuba tuule peale – VK IX 219.
348. Sillad soile: VK III 307, VK IV 279, VK VI 118; Sillad teedele – ERIA 854.
349. Merel pole hooneid: Meri on must – ERIA 1007.
350. Laisk ootab õhtut: VK VIII 164, VK IX 118, ERIA 1099. Vrd. Ootan hommikut – VK IX 109.
351. Tõuske üles!: VK VIII 161, VK IX 427, ERIA 1118. Vrd. Pulmaliste äratamine – VK III 280, VK VIII 629, ERIV II, II 1384; Noorpaari äratamine – VK VI 896; Nooriku äratamine – ERIA 2802.
352. Mure ei lase magada: VK VI 164. Vt. ka Hool ja mure – ERIA 1212.
353. Mis on mille jätk: VK VI 326.
354. Pole pastlaid: VK V 169; Pastlaid ei olnud – VK VI 377.
355. Müüge mütsinahka!
356. Rummelgane rüü: VK VI 455, ERIA 933; Imelik rüü – VK VIII 303, VK IX 224.
357. Meie Maril oli mitu särki.
358. Hobuse müüja.
359. Tahtsin taeva talgutele. Vrd. Tahtsin minna talgutele – ERIA 802.
360. Nädalapäevad: ERIA 3183. Vrd. Teomehe nädalapäevad – VK V 290 ja Teomehe nädal – VK VI 221, VK IX 129, ERIA 1381.
361. Külaliste söök: VK III 190, VK VI 379, ERIV V 164; Külaliste roog – VK IX 272, ERIA 635; Mull tuli Virust võerasida – VK II 271.
362. Humal: VK III 311, VK IV 326, VK V 339, VK VI 389, VK VII 152, VK VIII 462; Humal huikus, käbi kärkis – VK II 197; Humal hõikas – ERIA 552.
363. Õlu kolmest kokku pandud: ERIA 550.

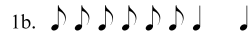
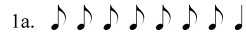
364. Õlu viib meeled peast: VK VI 387, VK VII*, VK VIII 463, VK IX 272, ERIA 560; Õlu – VK V 341. Vt. ka Vaks on õllel vahtu peäle – VK II 198.
365. Mitmed õlled: VK V 343, VK VII*, ERIV V 166; Õlut jooime, teist teeme – VK VI 394, ERIA 554.
366. Teeme õllele ilu: VK VI 393, KV IX 271, ERIA 555.
367. Õlu kõnnib kõhtu mööda: Viin kõnnib kõhtu mööda – VK VI 386, VK VII*, ERIA 564; Viin käib mööda keha – VK V 349, VK VIII 466, VK IX 274.
368. Viin murrab maha: ERIA 567.
369. Pill ei toida: VK VIII 456, ERIA 511; Pill ei toida peret – VK III 122, ERIV V 169.
370. Viltu: VK VIII 468, ERIV V 168; Viinast viltu – VK VI 388; Viinamõõt viltu – VK IX 273, ERIA 584.
371. Siku sarved: ERIV V 189.
372. Purelge, koerad!: VK VIII 283.
373. Armukese õpetamine: VK III 174; Varga õpetamine – VK VI 327, VK VIII 295; Varga ja armukese õpetamine – ERIA 1180.
374. Juhan-Jussi tappis kassi: VK VIII 296; Juhan Jussi – VK VI 414; Näiteid nimesõimust – ERIA 1158 (var. 6).
375. Hans-Kans, kanavaras: Hans, aus mees – VK VI 417.
376. Ants-Tõnts, tõrvakonts.
377. Äiutus: VK V 144, VK VII 184, ERIV III, II A 1–6, ERIA 3148; Äiu-äiu! – VK VIII 695.
378. Suisu suuremaks!: VK VIII 705, ERIA 3133.
379. Kiigu, kitsetall!: VK VI 1057, VK VII 188, VK VIII 698, VK IX 488, ERIA 3147.
380. Lase kiik käia!: VK V 147, VK VI 1061, VK VIII 696, VK IX 487, ERIV III, II A 11–13, ERIA 3140.
381. Uni, tule!: VK VI 1054, VK VII 185; Tule, uni! – VK VIII 699, VK IX 489, ERIA 3130 B; Uni tuleb uksest – VK III 2; Uni, tule silma peale! – ERIV III, II A 16–18.
382. Memm läks metsast marju tooma: ERIA 3138.
383. Maga, maga, Maalu-Kaalu! Vrd. Magamaheitmine – VK III 279; Magama! – VK VI 426; Magama, rahvas! – VK VI*, ERIA 1115.
384. Tule koju, isakene!: ERIV III, II A 20; Tule koju, too saia! – VK VII 190, VK VIII 707; Too lapsele saia! – VK VI 1051.
385. Sõit-sõit linna!: VK VII 196, VK VIII 713; Sõit, sõit linna! – VK VI 1066, VK IX 498; Sõit linna – VK V 154, ERIV III, II B 2–4; Sõit-sõit! – ERIA 3150.
386. Sõit-sõit sõtsele!: VK VIII 712; Sõit, sõit sõtsele! – VK VI 1065; VK IX 497; Sõit sõtsele – ERIV III, II B 5; Sõit-sõit! – ERIA 3150. Vt. ka Sõit-sõit sõbrale! – VK VII 197.
387. Sõit-sõit Suureküla poole!
388. Sõit-sõit Sõmerusse!
389. Kippadi-kappadi!
390. Tule meile!: VK VII 200, VK VIII 708, VK IX 499, ERIV III, II B 7, ERIA 3160.

391. Koer läheb karja: VK VI 1067, VK IX 503, ERIV III, II B 8–9; Koer lääb karja – ERIA 3153.
392. Tee kakku!: VK VII 199, VK VIII 718, VK IX 501; Tee pätsi! – VK VI 1070, ERIA 3151; Kakutegemine – ERIV III, II B 12–13.
393. Tii-tii, tihane!: VK V 158, VK VIII 717, VK IX 500; Tii, tii, tihane! – VK VI 1063, ERIA 3149; Tihane – ERIV III, II B 10.
394. Piu-piu, püksid jalga!: Püksid jalga! – VK VIII 714, ERIV III, II B 1; Äiu-püiu, püksid jalas – ERIA 3143.
395. Meri õue all: VK III 429, VK IV 428, VK VIII 720; Mis seal meie õue alla – VK II 338; Luust sõrmus – VK VI 1004, VK VII 244, ERIA 2110.
396. Hiir metsa: VK V 164, VK VI 1079, VK VIII 721; Tere, tere, hiirekene! – VK II 278; Hiir sõidab metsa – ERIV III, II C 6; Kus sa lähed, hiirekene? – VK IX 508, ERIA 3163.
397. Liiri-lõõri, lõokene!: VK VI 1078, VK VII 206, VK VIII 722, VK IX 506, ERIA 3166, EKL IV; Piiri, piiri, pääzuke! – VK II 192; Liiri-lõõri – VK III 428, VK IV 423, VK V 161, ERIV III, II C 7–9.
398. Mina leidsin õlekõrre: VK IX 509, ERIA 3168; Läksin lindu püüdma – VK VI 1076.
399. Aidauks läks lukku.
400. Kurr-karr, kus sa lähed?: VK VIII 725; Kurr-karr, kuhu lähed? – VK VI 1069; Nurr-narr nurka – VK VIII 724; Kassi laul – VK IX 514; Kassilaul – ERIA 3154.
401. Hiire pulmad: VK V 323, VK VI 1086, VK VII*, VK VIII 728, VK IX 512, ERIV V 181–182; Oi roi, oi roi, rotil pulmad – VK II 268; Hiire pulm – ERIA 271.
402. Tilluke linnuke: ERIV III, II A 21; Linnuke mäe peal – ERIA 228.
403. Lind tõlda: ERIA 1020. Vrd. Tilluke linnuke (lt. 402).
404. Viidik, viidik, vii mind metsa!
405. Kikas ütles kanale: VK VI 1088; Kukk ütles kanale – VK VIII 94, ERIA 286.
406. Kukk ja kana siblimas: VK VIII 93, VK IX 53, ERIA 285; Kukekene, kanakene! – VK II 193; Kukk ja kana – VK VI 187.
407. Härjapilli lugu: ERIA 3158.
408. Onu tuleb, oinas õlal: Lell tuleb, leib seljas – VK VI 1052, VK VIII 731; Lell tuleb, leib kaenlas – VK IX 515.
409. Lenda, lepatriinu!: VK VI 1101, VK VII 157; Lepatriinu – ERIV III, II C 1.
410. Üks ei ole ühtegi: ERIA 3191; Mis on üks? – VK VI 1091, VK VIII 735.
411. Ühest ei hooli, kahte ei karda: ERIA 1924.
412. Esimene hernelõkk.
413. Kell üks: VK VI 1092, ERIA 3190.
414. Midli-madli: VK VI 1109, VK VIII 739, VK IX 517.
415. Suuremale suurem tükk: VK VIII 744.
416. Pesin püksid: VK VI 1108, VK VIII 742, VK IX 520.
417. Mees läks metsa.
418. Nipin villad, näpin villad: Siblin-sablin – VK VIII 743 (var. 4).

419. Tegin kapukad. Vrd. Midli-madli (lt. 414).
420. Eidel kapukad, taadil kapukad.
421. Too piits!: VK VIII 747; Tüdruk, too piits! – VK VI 1110.
422. Kas Tiit teol?: VK VI 1111, VK VIII 746, VK IX 524.
423. Käo laul. Vt. FFC 97, lk. 57. Vrd. Sidus kondid siidirätti – VK IX 519 (pääsuke).
424. Kolm roosi: VK VI 1113. Vt. ka Villad haavule – VK III 455: 1; Jeesus kiriku teel – VK IX 535: 3.
425. Mina üks kord, sina üheksa korda. Vrd. VK III 459: Sina üks kord, mina kaks korda – VK III 459; Pistus pistab ühe korra – VK IX 538.
426. Pealt käte, alt juurte.
427. Alt liha, luude.
428. Maa-emandad, andke tervis kätte! Vt. ka Sõnad maast hakanud haiguse vastu – ERIA 3272.
429. Uss, sarapuu-karva: ERIA 3256; Uss, sarapuukarva – VK IX 528; Maakarva madu – VK III 463; Madu, maa-alune – VK VIII 761, VK IX 527; Uss, maa-alune – ERIA 3257.
430. Armsaks vihtlemise sõnad: VK IX 543, ERIA 3218; Armsaks vihtlemine – VK VI 1117.
431. Aitüma vihategijale!: Aitüma saunategijale! – VK VII 168; Tänu sauna eest – VK IX 545, ERIA 947.
432. Varesele valu!: VK IV 430, VK V 23, VK VI 1115, VK VII 164, VK VIII 768, VK IX 541, ERIV III, II B 14, ERIA 3156; Kõhuvalu-sõnad – ERIA 3266.
433. Anna raudhammas!: VK VII 173, VK VIII 770; Anna mulle raudhammas! – VK IX 540.
434. Tule tuttav: VK III 460, VK VI 1118; Sõnad tuleõnnetuse vastu – ERIA 3285 B.
435. Sina lammas, mina karu! Vt. ka Sina lammas, mina hunt – VK III 467. Vrd. Sina siga, mina lammas – VK VIII 750; Saksa viha sõnad – VK IX 531, ERIA 3212.
436. Ära puutu minu karja!: VK VI 1122; Susi sohu! – VK IX 530; Hundisõnad – ERIA 3244. Vrd. Lase mu kari kaugel käia! – VK VI 1123, VK VIII 758, ERIA 3234.
437. Hunt, vii minia lammas! Vrd. Lambamäng – VK III 439, VK VI 1023, VK IX 261, ERIV III, IA 9–11, ERIA 469.
438. Ära salva salaja!: VK VI 1120 (ussisõnad). Vrd. Ära salaja salva! – VK III 464 (saksasõnad); Ära salva, mine sohu! – ERIA 3243 (hundisõnad).
439. Ühed pastlad, üheksad paelad!

VIISIRÜHMAD

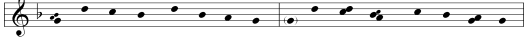

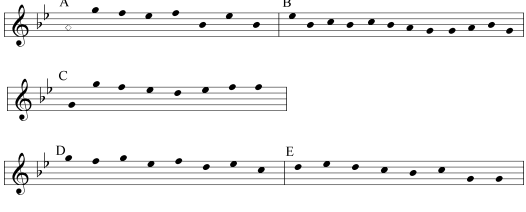
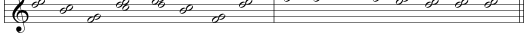
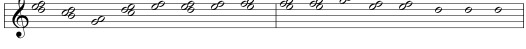

Rütmitüübid

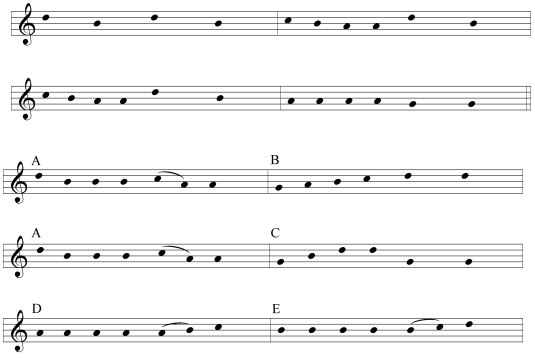

Viisirühmade tabel¹

Viisi- rühm	Rütm	Vorm	Viis	Laulu number
1.	1	AB		292
	1	AB		377
	1	AB		444
	1d	AB		577, 578, 579

¹ Tabelist ja viisidest vt. "Viiside ülevaade" lk. 96–101.

2.	2	AB		650
3.	1	AB		74
4.	1	AB		183
	1, 1b	ABAB ₁ CD* AA CD ₁		185, 186 ¹ , 186 ² , 187 ¹ , 187 ²
	1, 1b	AABB CC		458
	1, 1a	ABC DEDE		508, 509
5.	1, 1c	AB		145
	1, 1c	AB +C		668 ¹ , 668 ²
6.	1	AB +R(=CD)		50
	1	ABC B ¹		1018

* 187² variandis on siin D asemel C.

7.	2	<p>ABBC</p> <p>ABAC DEAC</p>		<p>655</p> <p>652, 653</p>
8.	3	<p>A</p> <p>AADD</p> <p>AADD CC</p> <p>C</p> <p>AE</p> <p>BE</p> <p>BD</p>		<p>686</p> <p>675¹, 675²</p> <p>676¹</p> <p>676²</p> <p>684, 685</p> <p>682</p> <p>683</p>

LAULIKUTE REGISTER¹

- Aabla, Astra, 14 a. (1936): 707, 749, 882, 937, 986.
Adams, Leena, üle 70 a. (1929): 93, 129, 256, 326.
Adamson, Agnes, 15 a. (1928): 826, 830, 831, 849.
Adamson, Endel, 12 a. (1935): 965.
Alber, Maria, snd. 27. III 1911. a.: 433, 619, 731, 801.
Aljas, Linda, 13 a. (1935): 966.
Aur, Helgi, 11 a. (1935): 724, 858, 967.
Aur, Hilja, snd. 24. V 1915. a.: 128, 620, 693, 719, 732, 770, 783, 802, 833, 896, 928, 955.
Bergman, Aksel, 11 a. (1935): 735, 828, 859, 968.
Biene, Miralda, snd. 16. II 1914. a.: 621, 645, 694, 733, 771, 784, 798, 803, 834, 956.
Breiberg, Adam: 1004.
Brenner, Heinrich, 13 a. (1936): 672, 708, 726, 750, 815, 883, 910, 987.
Diesfeldt, Leida, 15 a. (1936): 709, 751, 884, 938, 988.
Einmann, Arnold, snd. 7. VII 1922. a.: 875.
Einmann, Voldemar, snd. 20. X 1922. a.: 744, 812, 874, 977.
Eisberg, Benita, 12 a. (1925): 622, 720, 772, 804, 835.
Evert, Elmar, 13 a. (1936): 710, 816, 911, 939, 989.
Gaasa, Linda, snd. 24. VI 1922. a.: 636, 876, 904.
Grünstam, Elli, 14 a. (1935): 863.
Herbst, Virve, 12 a. (1935): 736, 969.
Idol, Alfred, 15 a. (1935): 864.
Indermitte, Endel, snd. 20. I 1923. a.: 637, 877, 905, 978.
Indreko, Laine, 12 a. (1936): 781, 832.
Isop, Ilmar, 12 a. (1936): 634.
Jaanholdt, Ilse, 14 a. (1928): 626, 850.
Jakobson, Ants, snd. 18. X 1921. a.: 878, 919.
Jakobson, Eevi, snd. 21. XII 1923. a.: 706, 745, 879, 906.
Jaksi, Ella, 14 a. (1935): 865.
Jaksi, Liidja, 13 a. (1925): 695, 805, 836.

¹ Laulikute registrisse on lisatud ka õpilased, kes prof. Walter Andersoni lastefolkloori kogumise aktsiooni ajal omaenda repertuaari kirja panid. Tekstide üleskirjutajatena on õpilased ka kogujate registris.

Tärn (*) laulu järjekorranumbri järel näitab, et üles on kirjutatud ka laulu viis.

Jaksi, Paul, snd. 31. XII 1921. a.: 638.
 Jaksi, Raissa, 14 a. (1935): 704, 866.
 Juhvelt, Ants, snd. 29. IV 1923. a.: 979.
 Järv, Erich, snd. 10. III 1922. a.: 639, 980.
 Jürgen, Ilmar, 11 a. (1936): 901, 976.
 Jürgenson, Aino, 13 a. (1935): 971.
 Jürgenson, Elmar, snd. 3. V 1923. a.: 813.
 Jürgenson, Harald, 15 a. (1936): 817.
 Kaasa, Leena, 82 a. (1929): 478.
 Kagovere, Mari, 79 a. (1929): 996.
 Kagovere, Palme, 52 a. (1965): 760, 769.
 Kalamann, Amalie, 12 a. (1925): 623, 696, 763, 773, 806, 837, 895.
 Kant, Ilse, snd. 21. XI 1914. a.: 793, 851.
 Kasekänd, Erna, snd. 1. XII 1923. a.: 907, 935, 981.
 Kasekänd, Juta, snd. 25. III 1922. a.: 640, 908, 936.
 Kreti, Katarina, snd. 1913. a.: 651, 652*, 653*.
 Kriim, Albert, 14 a. (1928): 847, 962.
 Kriitmaa, Uno: 630, 867, 972.
 Kritt, Eveliine, snd. 14. IX 1915. a.: 774, 838, 957.
 Kõiva, Ottilie-Olga (Olli; snd. Niinemägi), snd. 6. II 1932. a.: 686*.
 Kärber, Miina, 89 a. (1965): 716, 729, 995.
 Laats, Meta, snd. 17. IV 1913. a.: 807, 839.
 Laube, Maria, snd. 1865. a.: 14, 139, 357, 660, 768.
 Lauri, Albert (Alfred), (30. VI 1904–8. XII 1970): 115, 116, 184, 185*, 186*, 187*, 457, 458*, 507, 508*, 509*, 614, 649, 650*, 782.
 Lauri, Kaarel, snd. 1865. a.: 183*.
 Lepman, Krõõt, 82 a. (1929): 597, 795.
 Lepp, Paul, 12 a. (1935): 629, 737, 786, 827, 860, 970.
 Perenaine Liisbet: 238, 554.
 Luik, Anu (“Luige eit”), (1853–1934): 6, 35, 94, 130, 141, 148, 149, 151, 152, 154, 157, 232, 260, 265, 275, 311, 518, 527, 531, 555, 647, 658, 766, 791, 963, 998.
 Luik, Endel, 12 a. (1936): 814.
 Margus, Heldur, 12 a. (1935): 738.
 Melesk, Elmar, 14 a. (1935): 868, 932.
 Melesk, Endel, 13 a. (1936): 818, 885, 912, 940.
 Metsaots, Karl, 14 a. (1935): 861.
 Milosei, Madli, 50 a. (1929): 121, 964, 1002.
 Muskat, Adele, 13 a. (1935): 631, 705, 725, 740, 797, 811, 869, 899, 933, 973.
 Nee, Karin, 14 a. (1935): 741, 870.
 Neidoff, Juula (snd. Tikker), snd. 27. I 1840. a.: 2, 8, 15, 16, 19, 28, 29, 72, 73, 136, 194, 195, 198, 231, 267, 304, 316, 317, 318, 319, 338, 353, 354, 366, 367, 391, 439, 452, 487, 532, 563, 787.

Neks, Linda, 14 a. (1928): 779.

Neumann, Anna, snd. 1862. a.: 14, 82, 89, 240, 505, 664, 665, 666, 671.

Neumann, Helene, snd. 1907. a.: 670, 799.

Niinemägi, Aare (24. VI 1911 – 20. II 1986): 681, 682*, 683*, 684*, 685*.

Niinemägi, Aurora (16. X 1915 – 9. I 2003): 127, 894.

Niinemägi, Ottilie (Olli; snd. Lehtmets), (12. I 1890 – 26. IX 1980): 204, 575, 576, 577*, 578*, 579*, 673, 674, 675*, 676*, 679, 680, 687, 688, 715, 728.

Norman, Linda, snd. 23. XII 1923. a.: 746, 982.

Ots, Ann, 80 a. (1911): 74*, 264*, 292*, 377*, 422*, 444*.

Ots, Marie, snd. 1901. a.: 435, 669, 699, 723, 846, 921.

Paeoja, Saima, 37 a. (1973): 717, 730.

Paimets, Tõnis, 80 a. (1965): 49, 50*, 144, 145*, 510, 661, 667, 668*, 677, 689, 1018*.

Pallok, Leida, 15 a. (1936): 126, 678, 711, 752, 819, 886, 913, 941, 990.

Pent, Elviine, snd. 15. VI 1913. a.: 775, 840.

Pertmann, Endel, 14 a. (1928): 848.

Piilbaum, Anna, üle 70 a. (1929): 109, 588, 657, 765, 789, 999, 1016, 1017.

Preema, Jüri, 80 a. (1926), (1927. a. 79 a.?): 5, 13, 33, 34, 39, 56, 57, 58, 59, 65, 68, 69, 70, 100, 118, 140, 178, 227, 228, 236, 271, 273, 274, 309, 320, 321, 325, 327, 328, 348, 371, 383, 385, 394, 412, 413, 414, 425, 429, 440, 453, 454, 469, 471, 474, 475, 481, 499, 517, 538, 582, 590, 595, 788, 922, 1015.

Preiberg, Salme, 13 a. (1935): 871, 900.

Punapart, Marie, 69 a. (1929): 75, 97, 120, 153, 166, 589, 599, 659, 759, 792, 950, 1001.

Pärloja, Elisabet, 72 a. (1965): 114, 662.

Randmer, Leena (18. XII 1850 – 14. VII 1906): 3, 12, 79, 131, 133, 147, 160, 169, 193, 199, 209, 211, 213, 214, 215, 216, 229, 237, 241, 242, 251, 255, 261, 281, 303, 323, 336, 340, 343, 344, 350, 351, 358, 359, 363, 364, 375, 410, 416, 437, 448, 461, 479, 483, 494, 521, 529, 547, 560, 566, 592, 612, 616, 617, 618, 646.

Reede, Leida, snd. 3. XII 1912. a.: 434, 596, 624, 697, 721, 764, 785, 794, 796, 841, 929, 958.

Reinson, Armilde, snd. 17. IV 1914. a.: 150, 158, 587, 776, 780, 842, 852, 897, 926, 930, 959.

Roosileht, Helve, 13 a. (1935): 742, 872, 934, 974.

Roosvelt, Hans, snd. 23. II 1922. a.: 880, 920.

Rootsman, Helmi, 14 a. (1936): 820, 887.

Rosenberg, Elvine, 14 a. (1936): 756, 821, 888.

Rosvelt, Helmi, 16 a. (1928): 627, 734, 853, 898, 918, 931.

Ruuben, Paul, 13 a. (1936): 712, 822, 942.

Rändav töömees: 1005.

Saar, Hilda, snd. 1893. a.: 654, 655*.

Sagar, Hirlanda, 12 a. (1935): 701, 739.

Samblik, Arma, 13 a. (1936): 713, 889, 991.

Sibilin, Ella, snd. 30 VII 1911. a.: 777, 808, 843.
Siion, Oskar, 14 a. (1936): 823, 890, 914, 992.
Silberman, Koit, 13 a. (1936): 891, 915.
Siska, Voldemar, snd. 12. XI 1920. a.: 641, 881.
Spungin, Isak, 12 a. (1935): 702, 862.
Sudak, Valentine, snd. 6. VI 1922. a.: 747, 983.
Sudak, Voldemar, snd. 10. II 1924. a.: 748, 909, 984.
Sõnajalg, Elsa, 12 a. (1925): 809, 844, 854, 960.
Tagapere, Johannes, 11 a. (1936): 635.
Tamm, Anelle, 14 a. (1935): 632, 633, 743, 873, 975.
Tammistu, Aliide, snd. 1902. a.: 506, 644.
Tanel, Olga, snd. 10. VIII 1914. a.: 700, 855.
Tepp, Meeta, 15 a. (1928): 628, 856.
Tiigi, Alma, snd. 1901. a.: 92, 124, 291, 663, 690, 755, 800, 924, 927, 994, 1006, 1012.
Tiigi, Linda (Vennu Linda): 825.
Tropp, Kai, 72 a. (1926): 156, 558.
Treufeldt, Asta Loreida, 11 a. (1936): 902.
Treufeldt, Laine, 12 a. (1936): 753, 892.
Tuurvelt, Leida, 13 a. (1925): 125, 625, 698, 722, 810, 845, 961.
Uhek, Helmi Helene, snd. 1. I 1913. a.: 778.
Uus, Irmgard, 13 a. (1935): 703.
Veedan, Hilda, snd. 1890. a.: 615.
Veideman, Ants, u. 70 a. (1929): 356, 436, 442, 557, 562, 767, 954, 1000.
Vendel, Elmar, 13 a. (1936): 903.
Vimberg, Oskar, snd. 10. VIII 1924. a.: 642, 829, 985.
Vissak, Maimo, 14 a. (1936): 714, 727, 754, 824, 893, 916, 943, 993.
Voormuth, Ann, 73 a. (1929): 78, 90, 119, 137, 159, 165, 168, 179, 201, 220, 235, 334,
378, 382, 389, 390, 428, 441, 497, 519, 574, 602, 648, 656, 790, 857, 997.

KOGUJATE REGISTER¹

- Aabla, Astra: 707, 749, 882, 937, 986.
Adamson, Agnes: 826, 830, 831, 849.
Adamson, Endel: 965.
Alber, Maria: 433, 619, 731, 801.
Aljas, Linda: 966.
Aur, Helgi: 724, 858, 967.
Aur, Hilja: 128, 620, 693, 719, 732, 770, 783, 802, 833, 896, 928, 955.
Bergman, Aksel: 735, 828, 859, 968.
Biene, Miralda: 621, 645, 694, 733, 771, 784, 798, 803, 834, 956.
Brenner, Heinrich: 672, 708, 726, 750, 815, 883, 910, 987.
Briedis, Lilia: 716, 729, 995.
Diesefeldt, Leida: 709, 751, 884, 938, 988.
Einmann, Arnold: 875.
Einmann, Voldemar: 744, 812, 874, 977.
Eisberg, Benita: 622, 720, 772, 804, 835.
Evert, Elmar: 710, 816, 911, 939, 989.
Gaasa, Linda: 636, 876, 904.
Grünstam, Elli: 863.
Hansen, Richard: 50*, 145*, 186*, 187*, 458*, 508*, 509*, 579*, 650*, 653*, 668*, 676*, 684*, 685*, 1018*.
Hanson, Aleksander: 4, 7, 9, 17, 21, 22, 26, 31, 32, 42, 44, 45, 46, 52, 53, 54, 63, 71, 87, 88, 91, 98, 99, 102, 103, 107, 161, 162, 167, 177, 192, 196, 217, 224, 225, 230, 246, 250, 252, 253, 259, 266, 268, 272, 276, 277, 278, 282, 284, 285, 287, 289, 290, 299, 302, 307, 308, 310, 313, 322, 342, 345, 347, 365, 370, 374, 379, 381, 387, 395, 398, 402, 405, 408, 418, 419, 420, 421, 423, 426, 430, 445, 450, 460, 468, 472, 473, 477, 482, 484, 488, 489, 495, 498, 501, 503, 512, 513, 522, 526, 535, 541, 545, 548, 549, 551, 561, 564, 565, 568, 569, 572, 580, 581, 584, 591, 603, 605, 607, 613, 757, 945, 946, 947, 948, 949, 951, 952, 1007, 1009, 1011.
Herbst, Virve: 736, 969.
Idol, Alfred: 864.
Indermitte, Endel: 637, 877, 905, 978.

¹ Kogujate biograafilised andmed leiduvad ülevaates “Regilaulude kogumisest Paide ja Anna kihelkonnas”; omaenda repertuaari üleskirjutajate eludaatumid või vanus on märgitud laulikute registris.

Tärn (*) laulu järjekorranumbri järel näitab, et üles on kirjutatud ka laulu viis.

Indreko, Laine: 781, 832.
 Isop, Ilmar: 634.
 Jaanholdt, Ilse: 626, 850.
 Jakobson, Ants: 878, 919.
 Jakobson, Eevi: 706, 745, 879, 906.
 Jaksi, Ella: 865.
 Jaksi, Liidja: 695, 805, 836.
 Jaksi, Paul: 638.
 Jaksi, Raissa: 704, 866.
 Juhvelt, Ants: 979.
 Jäetma, J.: 112.
 Järv, Erich: 639, 980.
 Jürgen, Ilmar: 901, 976.
 Jürgenson, Aino: 971.
 Jürgenson, Elmar: 813.
 Jürgenson, Harald: 817.
 Kagovere, Asta: 825.
 Kalamann, Amalia: 623, 696, 763, 773, 806, 837, 895.
 Kallas, Oskar ja Ostrov, Mihkel: 3, 12, 79, 131, 133, 147, 160, 169, 193, 199, 209, 211,
 213, 214, 215, 216, 229, 237, 241, 242, 251, 255, 261, 281, 303, 323, 336, 340,
 343, 344, 350, 351, 358, 359, 363, 364, 375, 410, 416, 437, 448, 461, 479, 483,
 494, 521, 529, 547, 560, 566, 592, 612, 616, 617, 618, 646.
 Kant, Ilse: 793, 851.
 Kasekänd, Erna: 907, 935, 981.
 Kasekänd, Juta: 640, 908, 936.
 Kriim, Albert: 847, 962.
 Kriitmaa, Uno: 630, 867, 972.
 Kritt, Eveliine: 774, 838, 957.
 Kruusberg (Kruuspere), Aleksander: 2, 8, 15, 16, 19, 28, 29, 72, 73, 136, 194, 195, 198,
 231, 267, 304, 316, 317, 318, 319, 338, 353, 354, 366, 367, 391, 439, 452, 487,
 532, 563, 787.
 Kõiva, Otilie-Olga (Olli; snd. Niinemägi): 49, 50*, 92, 114, 115, 124, 127, 144, 145*,
 184, 186*, 187*, 291, 457, 458*, 506, 507, 508*, 509*, 510, 576, 579*, 614, 615,
 644, 649, 650*, 651, 653*, 654, 661, 662, 663, 667, 668*, 674, 675*, 676*, 677,
 680, 681, 684*, 685*, 686*, 688, 689, 690, 755, 760, 769, 782, 800, 894, 924,
 927, 994, 1006, 1012, 1018*.
 Laats, Meta: 807, 839.
 Lauri, Albert (Alfred): 116.
 Lauri, Kaarel: 183*.
 Lepp, Paul: 629, 737, 786, 827, 860, 970.
 Luik, Endel: 814.
 Margus, Heldur: 738.

Melesk, Elmar: 868, 932.
 Melesk, Endel: 818, 885, 912, 940.
 Metsaots, Karl: 861.
 Michelson, E.: 113.
 Michelson, T.: 18, 43, 80, 155, 174, 188, 191, 233, 283, 296, 297, 305, 401, 459, 485,
 491, 514, 546, 608.
 Muskat, Adele: 631, 705, 725, 740, 797, 811, 869, 899, 933, 973.
 Nee, Karin: 741, 870.
 Neks, Linda: 779.
 Neumann, Helene: 14, 82, 89, 139, 240, 357, 505, 660, 664, 665, 666, 671, 768.
 Niinemägi, Otilie (Olli; snd. Lehtmets): 204, 575, 673, 679, 687, 715, 728.
 Norman, Linda: 746, 982.
 Ostrov, Mihkel – vt. Kallas, Oskar ja Ostrov, Mihkel.
 Ots, Marie: 435, 669, 699, 723, 846, 921.
 Paeoja, Saima: 717, 730.
 Paide Ühisgümn. õpilased: 110, 111, 122, 123.
 Pallok, Leida: 126, 678, 711, 752, 819, 886, 913, 941, 990.
 Palm, August: 5, 13, 33, 39, 57, 65, 68, 100, 118, 140, 156, 178, 227, 228, 236, 273, 309,
 320, 325, 327, 328, 348, 371, 383, 385, 394, 412, 413, 425, 429, 440, 453, 454,
 469, 471, 474, 481, 499, 517, 538, 558, 582, 590, 1015.
 Penna, Peeter: 74*, 264*, 292*, 377*, 422*, 444*.
 Pent, Elviine: 775, 840.
 Pertmann, Endel: 848.
 Pralits, M.: 369, 610.
 Preisberg, Konrad Engelbrecht: 20, 219, 221, 223, 463, 464, 466, 492, 511, 523, 533,
 761, 917, 923, 925, 944.
 Preisberg, Salme: 871, 900.
 Pöldmäe, Alo: 578*, 652*, 683*.
 Reede, Leida: 434, 596, 624, 697, 721, 764, 785, 794, 796, 841, 929, 958.
 Reinson, Armilde: 150, 158, 587, 776, 780, 842, 852, 897, 926, 930, 959.
 Roonurm, Tiit: 185*, 577*, 655*, 682*.
 Roosileht, Helve: 742, 872, 934, 974.
 Roosvelt, Hans: 880, 920.
 Rootsman, Helmi: 820, 887.
 Rosenberg, Elvine: 756, 821, 888.
 Rosenstrauch, Voldemar: 74*, 264*, 292*, 377*, 422*, 444*.
 Rosvelt, Helmi: 627, 734, 853, 898, 918, 931.
 Russow, Friedrich Nikolaus: 1, 11, 23, 25, 30, 36, 51, 132, 142, 170, 171, 172, 173, 175,
 176, 190, 210, 222, 269, 331, 332, 372, 404, 409, 432, 520, 570, 594, 606, 1008.
 Ruuben, Paul: 712, 822, 942.
 Sagar, Hirlanda: 701, 739.
 Samblik, Arma: 713, 889, 991.

Sark, Linda: 349.
Sibilin, Ella: 777, 808, 843.
Siion, Oskar: 823, 890, 914, 992.
Siun, O. J: 10, 24, 27, 47, 55, 60, 64, 76, 77, 81, 85, 86, 104, 105, 108, 117, 138, 146,
163, 197, 200, 202, 208, 218, 226, 234, 239, 243, 247, 254, 262, 263, 279, 280,
286, 288, 300, 306, 312, 314, 315, 324, 329, 330, 333, 335, 339, 355, 376, 380,
384, 386, 388, 393, 400, 407, 411, 415, 424, 427, 431, 438, 443, 447, 451, 465,
467, 480, 486, 493, 496, 500, 502, 504, 515, 516, 525, 530, 536, 537, 539, 540,
542, 550, 552, 553, 556, 559, 567, 573, 583, 585, 586, 593, 598, 600, 601, 609,
611, 643, 691, 758, 762, 953, 1010, 1013, 1014.
Silberman, Koit: 891, 915.
Siska, Voldemar: 641, 881.
Spungin, Isak: 702, 862.
Sudak, Valentine: 747, 983.
Sudak, Voldemar: 748, 909, 984.
Sõnajalg, Elsa: 809, 844, 854, 960.
Tagapere, Johannes: 635.
Tamm, Anelle: 632, 633, 743, 873, 975.
Tanel, Olga: 700, 855.
Tepp, Meeta: 628, 856.
Tobro, August: 164, 180, 182, 212, 368, 392, 406.
Treufeldt, Asta Loreida: 902.
Treufeldt, Laine: 753, 892.
Tuurvelt, Leida: 125, 625, 698, 722, 810, 845, 961.
Türk, E. (neiu): 38, 62, 67, 84, 96, 101, 106, 135, 181, 207, 245, 249, 258, 295, 298, 337,
341, 361, 373, 397, 399, 456, 476, 544.
Türk, Kaarel (Karl): 37, 40, 41, 48, 61, 66, 83, 95, 134, 143, 189, 203, 205, 206, 244, 248,
257, 270, 293, 294, 301, 346, 352, 360, 362, 396, 403, 417, 446, 449, 455, 470,
490, 524, 528, 534, 543, 571, 604, 692, 718.
Uhek, Helmi Helene: 778.
Uus, Irmgard: 703.
Vendel, Elmar: 903.
Viidebaum (Viidalepp), Richard: 6, 34, 35, 56, 58, 59, 69, 70, 75, 78, 90, 93, 94, 97, 109,
119, 120, 121, 129, 130, 137, 141, 148, 149, 151, 152, 153, 154, 157, 159, 165,
166, 168, 179, 201, 220, 232, 235, 238, 256, 260, 265, 271, 274, 275, 311, 321,
326, 334, 356, 378, 382, 389, 390, 414, 428, 438, 441, 442, 475, 478, 497, 518,
519, 527, 531, 554, 555, 557, 562, 574, 588, 589, 595, 597, 599, 602, 647, 648,
656, 657, 658, 659, 670, 759, 765, 766, 767, 788, 789, 790, 791, 792, 795, 799,
857, 922, 950, 954, 963, 964, 996, 997, 998, 999, 1000, 1001, 1002, 1003, 1004,
1005, 1016, 1017.
Vimberg, Oskar: 642, 829, 985.
Vissak, Maimo: 714, 727, 754, 824, 893, 916, 943, 993.

SÕNASELETUSED

- abivaim – naisteoline, abiteotegija mõisas
adrakonn – *hlv.* talupoeg, põllumees
ahjuark – ahjuhark, kaheharulise otsaga puu ahju segamiseks, põlevate tukkide kohendamiseks
ahjulaud – laud ahjupõranda pühkimiseks enne leibade ahjupanekut
aisatäis – *met.* hobune
aki ~ akijalg – hakkjalg, põllul koonusekujuliselt püsti kuivama asetatud ja peavihuga kaetud viljavihkude hunnik
all ~ allikene – hall ~ hallikene, *met.* (hall) hobune
aluslaud – kiigelaud, kus istutakse või seistakse
amb: ammu – vibupüss
ammuline – hambuline, teat. muster
ani – hani, *met.* neiu
annivakk – veimevakk, mõrsja kinkide (veimede, andide) vakk
arjatakud – harjatakud, linade harjamisel saadud takud
armuandja – *met.* ema, ka abikaasa
armukene – *met.* peigmees
Aru kõrts – kõrts Türi khk-s Türi v-s (?)
att: ata – hatt, emane koer, *met.* hoor, liiderlik naine
aukübar – *met.* tanu
avi – havi (haug)
eit – ema
eliding – eliting, roos (nahahaigus)
ernelõkk ~ erneläks – hernekaun
esi – viljalõikaja ees olev töötamisriba, töörinne
hallkuub – *met.* mees
hall-lind – hallvares (*Corvus corone*); hallhani (*Anser anser*)
haud ~ aod – haugid e. havid
helgas ~ (h)elgis – hele, helkjas, särav, sädelev
helkima – heledasti kõlama, kajama
helses – kunstlik (klaas-, hõbe- vm.) pärl; mitmuses ka helmekee tähenduses (h)elmeskael – *met.* neiu
(h)elmine – helmestest, helmestega kaunistatud
(H)iilissaar ~ Ulassaar – paik Türi khk-s Väätsa v-s (?), vrd. Tuulissaar ~ Tuulassaar
hiis – salu, metsatukk; püha mets, ohverduspaik

(h)ilbes – hiline, aeglane
 hingeraud – *met.* mõök (relv, millega võetakse hinge, surmataakse)
 hingesepp – uksehingede tegija
 holland ~ olland ~ ollant ~ ollandeer ~ hoolender – hollandlane, hollender, karjarentnik,
 meier, või- ja juustumeister mõisas
 (h)oolekroon – *met.* abielunaise tanu
 hoostelised – hobusekarjatajad õitsil
 huu – hundi eufemistlik nimetus
 huulispill – ullispill, viripill, vallatu, kerglane inimene
 (h)õbe(h)elm – *met.* neiu v. naine
 hõbehõlm – *met.* mees
 häilima – vt. äilima
 härgis – härgade karjas
 härrik ~ härrikpea ~ ärik – härik, härgvasikas; värss, noor härg
 (h)ärtsi – vt. ärtu
 hüürima – hõõrima, keerlevalt, õõtsuvalt liikuma
 iba – iva, viljatera
 iherdama – halisema
 iiriall – hiirhall; *met.* hiirekarva hobune
 ike – härgade etterakendamisel juttade abil pähe seotav veopuu
 ikendama – härgi ikkesse rakendama
 ilbakas – hilbakas, räbalates, hilpudes inimene; edvistav, kergemeelne naine
 ilvene – *met.* neiu
 ilu – ka: rõõm, lust, lõbu
 imu (minia) – himustatud, soovitud (minia)
 isamees – kosjaisa, vanem meesterahvas, kes koos peigmehega kosjas käib ja pruudi
 vanematega kokku lepib pruudi kaasavara asjus; pulmas peigmehe ja peigmehepoolsete
 (saajarahva) esindaja
 jaanikann – pääsusilm
 junkur – mõisavalitseja, mõisaametnik; mõisa noorhärja
 jutad ~ juted – ikkerihmad, rihmad ikke kinnitamiseks härja sarvede külge
 jäätmaa – söötis, harimata seisev maa
 kaanikene – kaunikene
 kabal – kaval
 kaelakord ~ kaelakõrd – kaelas kantavad ehted
 kaelakroon – kaelas kantav ehteraha
 kaelaraud – *met.* mõök
 kaevuteede kõndija – *met.* tütar, neiu
 kahkuma – tahedaks tõmbuma, kuivama
 kahmakas – töökas, kraps
 kahmukas – (kange?) vaadiõlu kõrtsides

kaldan(i) – kaldun, (mees)nõid (vrd. vn. *колдун*)
 kalits – tasku
 kalitse – *sõnamäng* (paralleelsõna *silitse*)
 kammits: kammitsa – hobuse, harvemini mõne muu looma esijalgade ümber seotav köidik
 liikumisvabaduse piiramiseks, nt. karjatamisel
 Kanaküla – küla Viljandi–Kilingi-Nõmme mnt. ääres (kuulus lahustükina Vana-Kariste
 vallale end. Halliste khk-s)
 kangapaak – kangarull
 kantsik ~ kansik ~ kuntsik – lühike nahkribadest punutud piits
 kapukas – villane pikk sokk või põlvsukk
 kard: karra – metallist ehteniidike või nendest niitidest pael
 kard(a)manisk – karraga kaunistatud manisk
 kard(a)põll – karraga kaunistatud põll; *met.* neiu
 kardpärg ~ karrat-pärg – neiu peapärg, kaunistatud karraga; *met.* neiu
 karavat – voodi (vrd. vn. *кровать*)
 kargutama – taga ajama, jooksuma, kihutama; amelema; kargama (*hlv.*, mehe kohta)
 kassikäpeline ~ kassikäpuline – kassikäpakirjaline, kassi käpajälgi meenutav muster,
 kinda-, suka- või vöökiri
 Kaunissaare – end. mõis ja küla Harjumaal Harju-Jaani khk-s
 kebujalg – kergejalgne, püsimatu
 keelepeks(i)ja – *met.* laulik
 keeling – killing, muistne hõbemünt
 keerusilm ~ keerudsilmad – *met.* kilter
 keevits – kiivitaja (*Vanellus vanellus*)
 kepikandja – *met.* kubjas
 keriking – kroogitud (paelteta) pastel
 keriksele – kerisele
 kerst – veimekirst
 kibi: kiu – kibu; väike kapp, õllekibu
 kibikallas – kivikallas
 kidrib – *sõnamäng* (paralleelsõna *kudrib*)
 kihlad – kihlus, abilukokkulepe, selle eelleping; ka pandid, peiu kingitused ja käsiraha
 mõrsjale
 Kiima kõrts – kõrts Pilstvere khk-s Imavere v-s.
 kiitsakas – harakas
 kile – kaerakile, kaerakiisel (toit)
 kilter – töö ülevaataja mõisas, kupja abiline, alamkubjas, kelle ülesandeks oli peamiselt
 käsitsi (ilma hobuseta) tehtava töö juhtimine ja jälgimine
 kimmel – kollakashall v. hallikaspruun hobune
 kingad – pastlad
 kipper – väikese laeva juht

kirikherra – kirikuõpetaja
 kirjutama – ka: tikkima; kirjama, mustrit peale tegema; kirjuks tegema
 Kirna – mõis ja küla Türi khk-s Järvamaal
 kivihobune – tööhobune, veohobune
 koar – heinakaar vikatiga niitmisel
 kodarapuu – puu, millest saab teha rattakodaraid
 koinima – sugutama, suguakti sooritama
 kolbits – kolgits, lõuguti (tööriist linavarte murdmiseks)
 kolju – saani kõrgem, kinnine eesosa; ree v. saani kori, seljatugi; sadula kõrgem osa
 kolle: kolde – reheahju suu esine kividega piiratud süvend, kuhu tõmmatakse söed ja tuhk,
 vanasti keedukoht, lee
 (kaevu)koogu kõigutaja – *met.* neu
 kool: koola – ila, eriti loomadel ja haigetel inimestel
 koonal – vokil (v. kedervarrel) ketramiseks kokkukeeratud taku- v. linapundar
 korrakott – korrateolise leivakott
 korraline – korrateoline; *mitm.* teotüdrukud, kes kordamööda või korraati mõisas tööl käisid
 kortsud – seeliku voldid, kurrud
 krants – pärg, vanik
 krapp – puust karjakell
 kriim – vöödiline, jutiline, triibuline; määrdunud
 krooge – peen, mahapressimata volt
 krookima ~ kruokima – voltima, kurrutama
 krookusärk – kroogitud, nn. krookvarrukatega särk
 kroonima – siin: (kuube) valmis tegema, lõpetama (?)
 kubjas – mõisa ametimees, kes harilikult juhtis ja jälgis hobuste-härgadega tehtavat mõisatööd
 kudrib – *sõnamäng* (paralleelsõna *vidrib*)
 kudrus – väike värviline klaashelmes
 kudrused – kudrustest kaelakee
 kudruskael – *met.* neu (kannab kudruseid)
 Kuksema – mõis ja küla Järva-Jaani khk-s Järvamaal
 kuldkõrb – *met.* (kõrb) hobune
 kuldküüs – *met.* (kaunistussälkudega) look
 kuldpea – rohttaim (?)
 kupp: kupu – kupulaskmisvahend
 kuppulaskma – kupurauaga tehtud haavakestest kupusarvega verd välja imema
 kuralane – kuramaalane, Kuramaa elanik
 kured – vt. sahakured
 kurikas – lame käepidemega puunui, kasutati vanasti harilikult pesu tagumiseks pesemisel
 või rullimisel
 Kurisoo – mõis ja küla Järva-Madise khk-s Järvamaal
 Kurjavere – Vodja küla vanem nimetus, Peetri khk., Järvamaa

kurn: kurna – augulise põhjaga nõu vm. vahend vedeliku kurnamiseks; tegu õlut
 kuub – ka: pikem hõlmadega (tumedavärviline) meeste ja naiste pealisriie; seelik
 (maha) kuulutama – abielluda soovijate nimesid kirikus avalikult teatavaks tegema
 Kuuramaa (~ Kuura) – Kuramaa, Kurzeme, ajaloolis-geograafiline piirkond Läti lääneosas
 kõlgas: kõlka – vilja peksmisel ja tuulamisel eralduv õlepuru, jämedam agan
 kõlgus – aganik, kõlgastik, põhu, õlgede, kõlgaste panipaik (ruum rehetoa ja välisseina vahel,
 ukseavaga rehe alla)
 kõluiba – kõluiva, kõluteru, väljatuulatavat kehv või tühi tera
 kõrb: kõrvi – punakaspruun; *met.* hobune
 kõrend – pikk ritv, õrs; latt rehetoas riiete kuivatamiseks
 kõrk – uhke, ilus, tore
 kõvasi – luisk
 kõverraud – *met.* sirp
 käiksed ~ käised – pluusitaoline särgi peal kantav pihakate kahara kirjatud alaosaga ja pikkade
 varrukatega; ulatus enam-vähem vööni
 käli – naiseõde; mehe vennanaine
 käliksed ~ kääliksed – vt. käli
 Kärevere – mõis Türi khk-s Järvemaal
 käsikivi ~ kivi – kahest auguga kivikettast koosnev tööriist teravilja käsitsi jahvatamiseks
 kätki – jalushäll
 Kõi küla – Kõisi küla (?) Peetri khk-s Järvemaal
 Kõiseri kirik – *sõnamäng* (paralleelvärsis: *kõitest keerutatud*)
 kübarpea – *met.* (noor)mees
 küdi: küü – mehevend
 küinarpuu ~ küünerpuu – küünarpuu, endisaegne ühe küünra pikkune mõõdupuu
 küined ~ küüned (*ains.* küüs) – puunõu vitsade, ka looga ja aiste ühendus- või kaunistussälgud
 küüt ~ küüt – jutt, joon, triip; jutuline, küüduline; loom, kelle selga mööda jookseb valge jutt
 külakord – omaaegne vallavaeste ülalpidamisviis, kus talud neile kindlaksmääratud järjekorras
 peavarju ja toitu andsid
 künnapuine – türnpuust
 küünar: küünra – küünarvarre pikkusest tuletatud endisaegne pikkusühik (umbes pool (0,533)
 meetrit)
 laamima ~ laanima – vilja lõikama, ära koristama
 laastumaa – metsast ja võsast laastatud (väike) legendik, laastik
 laeted ~ laetid – lademed, vartamiseks või pintamiseks rehalasse laotatud viljakihid
 lahtima, lahitakse – tapma (loomu)
 laiaristiline – *met.* neiu
 laikaabu – *met.* noormees, peigmees; ka kirikuõpetaja v. papp
 lakk: laki – kübar, müts
 lambrilaps – karjalaps, lambakarjane
 lamburine – lambur, lambakarjus

langud – abielu kaudu suguluses olevad inimesed; kõnetlusvormel pulmas
 lapilene ~ lapiline – lapuline, kontvõõras, kutsumata pulmaküaline
 lass: lassi – väike ümar puunõu, lähker, millega võeti tööle kaasa jooki (kanti nõõriga seljas)
 latter – kergete vaheseintega eraldatud osa tallis
 latterik – väike latter
 lauk – valge laik looma otsaesisel; *met.* lauguga hobune vm. loom
 lausuja – rahvaarst, sõnadega arstija, sõnuja
 lee – püsiv tulease; ahjuesisel olev lahtine keedukolle
 leelõugas – istekivi või -müür rehetoa ahjukolde eesäärel v. kõrval
 leemelänn(i) – leemeanum
 leeverland ~ leeverlant ~ lihverland ~ liiderland – madalmaalane(lane), hollandlane (vrd. sks.
Niederlande, Niederländer)
 leheline – lehelis, tuhavesi, millega leotati ja pesti pesu
 leht(i)laud – *met.* kurikas
 leinalapp – *met.* abielunaise peakate, tanu
 lepakarvalene – punakat värvi
 lestaşjalg – *met.* hani v. part
 lihtima – siluma, tasandama
 lihtsusärk – lühikeste kroogeteta, nn. lihtsuuvarrukatega särk
 liisk: liisu – nekrutiks mineja määramine loosiga
 lina – linik, pruudi ja abielunaise peakate; *met.* abielupõli
 linalakk – lina värvi valge lakaga; valgete juustega; *met.* valge lakaga hobune; valgete juustega
 inimene
 linaligu: linalleo ~ linalio – linalleoauk, kuhu põllult korjatud linapeod mõneks nädalaks likku
 viidi
 linapea – *met.* neiu v. naine
 linasärk – *met.* neiu v. naine
 linik – pikk valge pearätik; *met.* abielupõli
 linnuke(ne) – *met.* neiu, mõrsja, naine, ka (peig)mees
 linnukiri – teat. muster
 litter: litri – õhuke ümar metall-leheke rõivaste kaunistamiseks
 loog – mahaniidetud kuivav v. kuiv hein
 loogeline – looklev, käänuline; teat. muster, kinda- või vöökiri
 loogu võtma – kuiva loogu üles võtma, kokku panema
 looma – alustama, varrastega kudumisel esimesi silmi tegema
 luikama, luigata – karjasarve puhuma; (karjapasuna, sarve moodi); valjusti hüüdma, heledasti
 huikama
 lõppeots – kanga lõpuots
 lõugas: lõuka – istekivi või -müür (koldemüüri jätk) rehetoa ahjusuu ees; *met.* lee
 lähker: lähkri – trummikujuline kahe põhjaga puunõu joogi kaasavõtmiseks
 lõõmalaud – *met.* kurikas

maa-alused ~ maalused – nahahaigus
 maa-emandad – maavaimud
 maage: maake – maakevesi, sooraud
 maalutama – last rinda andes imetamisega rahustama
 madar – rohttaim (*Galium*), kasutatakse punase värvi saamiseks
 magi – virre
 makerjas – lühike, jäme vorst
 makid – *sõnamäng* (paralleelsõna *mukid*)
 manisk: maniski – kraealus, rinnaesine
 margapuu – puust või metallist käsikaal, päsmer
 mari – *met.* neiu
 matar – malakas, kaigas
 matus – linnaste idandamine põrandal katte all
 mauk: maugu – jäme vorst
 meeleline – meelepärane
 metitud – immutatud
 metsa att(i) – *met.* hunt (hundi eufemistlik kõnetlussünonüüm loitsus)
 metsa(h)all(i) – *met.* hunt (hundi eufemistlik kõnetlussünonüüm loitsus)
 metsa heldene emand(a) – *met.* hunt (hundi eufemistlik kõnetlussünonüüm loitsus)
 metsa itt(u) – *met.* hunt (hundi eufemistlik kõnetlussünonüüm loitsus)
 metsa ull(i) – *met.* hunt (hundi eufemistlik kõnetlussünonüüm loitsus)
 metsa kuldne kuningas – *met.* hunt (hundi eufemistlik kõnetlussünonüüm loitsus)
 moakakarva – maakevärvi
 mukk: muki – kena, nägus, ehitud
 murepidaja – *met.* abikaasa v. vanemad
 muretespärj – *met.* tanu, abielunaise müts
 muskadeer – musketär
 must – *met.* (must) hobune
 Mustla – küla Anna khk-s Järvamaal
 mustlind – ronk (*Corvus corax*); musträhn (*Dryocopus martius*)
 mu(u)nutama – ahjusuul tulelõket tegema, et leivad ka eespool küpseksid
 mõek – mõök, ka vöö mõök, kujult mõõka meenutav puust tööriist vöö kudumiseks, mõõgaga
 korjati lõimelõngu ja löödi kude kinni
 mõhike – meigas, kaelustuvi (*Columba palumbus*)
 mõoksi – mõduks
 mõud – mõdud
 mõõdumaa ~ mõedumaa – tööks mõõdetud maatükk, teomehe päevane künni (või muu töö)
 norm mõisas
 mänd: männa – ka: oksatüügastega männipuust kepikete võitegemiseks v. pudru segamiseks
 Määra – Maarja, Maria
 Mündi – mõis Paide khk-s Järvamaal

mütsipõli: mütsipõlve – *met.* abielunaise põli
 naast: naastu – ilukilbike, plaadike; metallist ehislitter rõivaste, vööde, valjaste ehtimiseks
 na(a)stulene ~ nastuline – naastuline, naastudega ilustatud, kilbiline
 naber: nabra – suur viljahakk, viljakuhi
 nadu: nao – meheõde
 nael – vana mõõtühik (0,41 kg)
 nahk(a)sarv – kupusarv, kupulaskmisvahend
 narmasjalg – *hlv., met.* nadu
 nauris – naeris
 niduma: neon – siduma, põimima
 niied – nõörsilmused, millest kangaspuudel lõimed läbi jooksevad
 noat: noadi – naat, rohttaim (*Aegopodium*)
 noorik – äsjaabiellunud, alles lasteta naine
 nurganaine – lapsevoodis olev naine, sünnitaja või äsja sünnitanu
 nutuvõtja – rahvaarst, sõnadega arstija
 nuust – kokkukeeratud linakimp
 närvetama – närtsima, nõrgaks, jõuetuks jääma
 nõrkuma: nõrgub – painduma, nõtkuma
 nõtkuma – ka: nobedasti edasi-tagasi liikuma
 oim: oimu – meelegekoht; taip, arusaamine
 Oisu – mõis ja küla Türi khk-s Järvamaal
 oldermann – juhataja, vanem; pulmategelane, isamees
 osa – liha
 os's: os'si – *lastek.* liha
 paat: paadi – kollakashall, helepruun; *met.* (kollakashall või helepruun) hobune
 paater – kaelaraha; rahadest kaelakee
 paber – ka: puuvillane riie
 paharohi – *met.* tubakas
 pahmas: pahma – peksmiseks mahalaotatud suvivilja lade
 painard – ree või saani põhja all kodaraid ühendav painutatud ristpuu
 pajus – võsas
 palakas – voodilina
 paljakas – alasti, paljas; närudes; *met.* vaene; kerjus
 pandid – kosimisel peiu poolt mõrsjale toodud kingitused, mis jäid mõrsjale, kui peig
 loobus, aga juhul, kui mõrsja loobus, tuli pandid tagasi saata; pantideks olid ena-
 masti siidrätik, kleidi- v. pluusiriie, kingad, sõrmus, teat. rahasumma
 parapansik – trummar, trummilööja (vrd. vn. *барабанищик*)
 pard: parra – habe
 pardes ~ partes – parte küljes
 pardikiri – teat. riidemuster
 parmas – viljavihkude hunnik; lõigatud vilja sületäis

parred – rehetoa taladel asetsevad latid
 parsil – parte peal
 pass – õletuust; juuksepat
 pastla tärked – sisselõiked pastla servas nõõri läbitõmbamiseks
 pauad – suured hõbedased pärlid; rinnaehted, ehterahad
 pauakael – *met.* neiu
 pauataht(i)ja – *met.* abieluealine tütarlaps
 pead otsima – juustest täisid otsima
 pealispuu – ka: kiige osa
 peiupoiss – pulmategelane, isemehe abi (peigmehe lähim vallaline meessugulane)
 penipütsik – koeraputk
 perdiluaud – kangasoa (*piird ~ pird*) laed, soakaaned kangaspuudel, soaraam
 piirama – ka: juukseid kärpima (nekrutil, noorikul); juukseid tasaseks lõikama
 piird: piira – kangasuga koelõngade kinnilõõmiseks
 Pikaristi – küla ja postijaamakoht Viru-Nigula vallas Tallinn–Narva mnt. ääres
 pilgas ~ pilgus ~ pilgis – pilkane (pime), kottpime
 pillerpuust(a) – *sõnamäng* (paralleelsõna *luigeluist(a)*)
 pinu – (puude) virn, riit
 pist: pisti – torkav valu, pistjas
 poogelane – poogeline, pookadega, äärispaelaga kaunistatud; *met.* naisterahvas
 pook: pooga – punane v. kirju villasest lõngast kõladega kootud äärispael seeliku v. sõba
 serval; tress, ehispael
 priipoiss – priipas' s, kõrvalerakendus; priipassihobune (vrd. vn. *припряжка*)
 Puivere – küla Koeru khk-s Järvamaal
 pulgismaa – raiemaa, raieplats
 (põllu)pulmad – *met.* talgud
 punel(e) käima – punase värvi saamiseks värvitaimi (madaraid) otsima
 Purdi – mõis Anna khk-s Järvamaal
 purgema – purema, hammustama
 purikas – haug
 puritsemokad – *hlv.* puristamismokad
 purjepoiss – *met.* laevamees
 põimima – sirbiga vilja lõikama; korjama
 (põllu)peenar – põldudevaheline kündmata maariba
 põuad – vt. pauad
 pädakas – mänd
 päits – valgepäine veis
 päkiline – *sõnamäng* (paralleelsõna *äkiline*)
 pärg – Põhja- ja Kesk-Eesti neidude peaehe: laastudest v. papist võru, kaetud värvilise
 siidriidiga, kaunistatud litrite ja karraga, kuklas rippusid siidlindid
 pärg, pärjake – *met.* neiu

pärjapõli – *met.* neiu põli
 päts: pätsu – karu, ka täkk
 pääsuke – *met.* neiu
 pärje, pärjeke – noor naisterahvas, neiu; noble, kärmes, püüdlük
 püstiline – *sõnamäng* (paralleelsõna *nastuline*)
 raamat – ka: (ametlik) kiri (vrd. vn. *грамота*)
 (rae)raamatu vedaja – postivedaja, kirjakandja
 Rae – küla Vändra vallas Pärnu–Paide mnt. ääres Järvamaa piiri lähedal
 Rahala rand – *sõnamäng* (paralleelvärsis *Lihula linn*)
 rahad – kaelarahad (ehtena)
 rahakannad – kaelarahade metallist kannad, sangad, millest käis pael läbi, et raha kaela
 riputada
 rahe: rahke – ikkerihm, rakkerihm; room (rangidel)
 rangipuu – kaarjas puu hobuserangide tegemiseks
 rataspuu – rattapuu, puu vankrirataste tegemiseks
 raud(a)kämml – raudkämml, *met.* (abielu)mees
 Reepalu – Reopalu küla Paide läänepiiril
 rehepapp ~ reiepapp – rehekütja ja rehepeksu järele valvaja mõisas
 rei: reie – rehi, rehetuba ja rehealune: ruum vilja kuivatamiseks ja peksmiseks; *met.*
 pekstav vili
 reiela – rehealune, rehielamu otsas paiknev ruum viljapeksuks
 ribe: ribeda – väle, riikas, tige
 ristaskael – *met.* neiu
 Roela – end. vald Viru-Jaagupi khk-s Virumaal
 rokk – hapurokk, kergelt hapendatud jahujook, valmistati enamasti hapupiimast ja vedelast
 odra- v. rukkijahukõrdist
 roos – eliting (nahahaigus)
 roosk – piits, vits
 rõht: rõhu – rõhttara
 rõhud – naiste vöö küljes ripuvad vasest ketid
 Rõnga ~ Rünga – Rõngu
 rüü – valgest linasest riidest suvine ülerõivas, lõikelt sarnaneb pikk-kuuega
 saar – ka: soosaar, metsaga kaetud kungas, metsatukk; põllulapp
 sagar – vanaaegne puust uksehing, konks
 sahk – harkader
 sahakured – harkadra käsipuud, aisad
 saja ~ sae – saaja(d), pulmad; peiupoolsed pulmalised; pulmarong
 sajavanem – saajavanem, peiupoolsete pulmaliste juht
 saks – mõisnik
 Salla – vald Simuna khk-s Virumaal
 sammas ~ saksa sammas – peksusammas
 sammeldama – sammaldama, samblaga palgivaheid täis toppima

sanderid – sandarmid, sandarmeeria (poliitilise politsei) politseinikud
saod ~ saud – (heina)saod, väiksed kuiva heina hunnikud
sapard – kasvult kängu jäänud inimene; soperdaja (*sõimus.*)
sari: sarja – ka: suur sõel vilja tuulamiseks
sasi – pahmatud v. masinaga pekstud viljakõrred, põhk, pahn
seilalisti – selili
sekk: seki – kott
sepp – ka: meister, valmistaja
Serevere – Särevere mõis Türi khk-s Järvemaal
siarepael – säärepael
sigurine: sigurise – seakarjus
siid: sii ~ siidi – ka: siidpael, siidlint, siidrätik
sild – ka: soosild, hagudest ja roigastest tee üle soo
silitse – *frekv.* sili, silita
(seina) sillerdaja – *eufooril. sõnamäng:* (seina) tegija, seadja, siluja
sinimantel – *met.* kirikuõpetaja
sinipõll – *met.* neiu v. naine
Sinisoo – Siniallika soo (?) Kõrvemaal
sinisäär – *met.* neiu
sinitaim – *met.* neiu
sirk: sirgu – lind
siuk – siug, laisalt lamav olend
sombaaug – sopaaug, poriaug
somp: somba – sopp, pori, virts
suga: soa – peahari, kamm; kangasuga koelõngade kinnilöömiseks, piird
soalaed – soakaaned kangaspuudel, raam, millesse kinnitatakse suga
sugar – malakas, vemmäl, vits, peerulõmmust raiutud peenem halg
sugu – suguvõsa
sulg – *met.* neiu, noorik
susi: soe – hunt
Suur(e)küla – küla Tõrva–Viljandi mnt. ääres, end. Helme khk-s
sõba: sõva – piklik villane suurrätt
Sõel – tähtkuju (Plejaadid)
sõerasilm – sõrgsilm, laik looma silmade kohal (eriti hobusel), *met.* lauguga hobune;
kõõrdsilm; pime klaasise läikega silm
Sõerevere (sõnnid) – *sõnamäng* (paralleelvärsis *Puivere pullid*); Särevere (?)
sõer: sõeru – sõõrd, maharaiutud võsastik, ale; kodulähedane (taraga piiratud) heinamaa
sõeruline – vöödiline; teat. muster
sõitelema – külmast valutama
Sõmeru – küla Anna khk-s Järvemaal
sõts: sõtsi – õde, sõsar

sõtse – isa õde
 sõuaja – kiigutaja
 särjeke – *met.* neiu v. naine
 särjesapp – lehtkuld
 sääris – sukasääre sarnane jalakate pahklust kuni põlveni; labata sukk; villasest riidest
 säaremähis
 sõn(n)i – seni
 taalder – taaler, hõbemünt
 taalderkael – *met.* neiu, naisterahvas (taalrid ehterahadena kaelas)
 taguait – tagumine ait
 takud – lühemad, kehvemad linakiud
 tallaslauad – kangaspuude tallalauad
 Tallilinn – Tallinn
 tallipoiss – mõisatööline, hobuste eest hoolitseja
 tallukas – sokk, jalarätt, kalts
 talvad – kiilud
 tammelõhk ~ tammepäks – tammetõru
 tannbergid – taanlased
 tanu – abielunaise peakate (valgest linasest või puuvillasest riidest, tikitud ja paeltega
 kaunistatud)
 tanupõli – *met.* abielunaise põli
 tapper – väike kirves
 tapp: tapu – humal
 taputilk – humalapung, humalaidu; *met.* noor neiu, õde
 tedrekiri – teat. muster
 tegu: teo – ka: talurahva töökohustus mõisniku vastu
 teng ~ ting – münt, endisaegne rahaühik
 teomed – teomehed, mõisas teotööl käivad mehed
 teopoisid – teotööl käivad noormehed
 teotõlp – *hlv.* teohobune
 tervak – tõrvak, tõrvarikas puu; *met.* laev
 tinarind – *met.* neiu v. naine
 tiule – (mõisa)teole
 toar – taar, hapu kali
 tohvimüts – pottmüts, ümarapõhjaline mustriise siidriidega kaetud pappalusel vati või takuga
 polsterdatud naistemüts Põhja-Eestis
 Tombe – Toompea
 tomingas – toomingas; *met.* (toomingane) vits
 tompak – tombak, leevike
 Tontisaar – Tondisaar, talukoht Torimõisa külas Türi khk-s Järvamaal
 toone karva – tume, must (uss)

torsakas – pahur
 tots – tütarlaps
 tress – (kulla- või hõbekarva) poort, äärispael, lint
 troska – sõiduvanker
 trumm – ka: teetruup
 trummal – trummar, trummilööja; *met.* halvustav nimetus minia kohta
 tuba – rehetuba
 tuhkur – tuhakarva; *met.* (tuhakarva) hobune
 tuike – *met.* peigmees
 turb: turva – kala (*Leuciscus cephalus*)
 Tuulissaar ~ Tuulassaar – paik Türi khk-s Väätsa v-s (?), vrd. Tuulissilla e. Vissuvere järv Türi khk-s
 tõrvaskand: tõrvaskannu – tõrvaskänd, vaigurikas känd; *met.* sõimunimi (must, kasimata)
 Tännasilma – Tännasilma küla Türi khk-s Järvamaal
 tärge: tärke – sälk, sisselõige
 Tärmandu mägi – Tarvanpää linnamägi Virumaal
 tõlp – tõmp, nudi, lühike
 tükk: tüki – mõisas teolistele tööks väljamõõdetud maatükk
 tünderik – väike puutünn
 udukäiksed – peenest riidest käised; ka hommikul kantavad käised
 uiluma – vaevaliselt, pikkamisi liikuma, käima
 Ulassaar – vt. (H)iilissaar
 uluall – varjul
 ulualune – hoone lai räästaalune
 um(m)iskingad – pealt kinnised, tugeva talla ja kontsaga naistekingad
 undruk – seelik
 urmane: urmatse – verine
 utt: ute – emane lammas
 uurija – etterutanud viljalõikaja
 vaalima – vaalikaika abil pesu rullima
 vaar – vanamees
 vabatmees – vabadik, maata või vähese maaga talupoeg; pops
 vader – ristivanem
 vahetused – pandid, kihlad
 vaim – naine (vrd. sm. *vaimo*); naisteoline mõistõöl
 vaimupoiss – teopoiss, teotõöl käiv noormees
 vaimupõli – teopõli
 vaimutee – teotee, mõisa teoliste (otse)tee külast mõisani
 vain – vaen: *met.* sõda
 vainukakk – sõjaleib
 vakk – veimevakk, vakk veimede jagamiseks

vaks: vaksa – pikkusmõõt (väljasirutatud pöidla ja esimese või keskmise sõrme vahe)
 vaksima – vahatama
 valama – ka: jooksuma, lippama
 valgepea – *met.* naine, abikaasa
 valjad – hobuse juhtimisvahend, peenest nahkrihmast päitsed koos suuraudadega
 Valtu – küla Rapla khk-s Harjumaal
 vammus – pikk-kuub, villasest riidest pikem üleriie
 Varivere – küla Järva-Jaani khk-s Järvamaal
 varnik – noor mets, võsastik, padrik
 vart: varda – looduslikult kõverast v. painutatud puust viljapeksukaigas (koodi eellane)
 varvasjalg – *met.* kurg
 vask(i)kämnel – vaskkämnel, *met.* (abielu)mees
 vatman – kodukootud täisvillane riie
 Vau – Vao mõis ja küla Koeru khk-s Järvamaal
 veering – münt, muistne rahaühik
 veeris – veerispael, ääris
 veerispuu – äärispuu, äärepuu
 veevidaja – veevedaja, *met.* tütar, neiu
 vehavad – vihkavad
 veherpuu – viherpuu, türnpuu
 vehmer – ais, veopuu; vanker
 veimed – mõrja kingid peigmehe sugulastele ja pulmalistele
 vemmalde-alune – vemmeldatav, alatihti peksuga nuheldav
 verevalaja – *met.* mõök; ka kubjas
 Vetla – küla Kose khk-s Harjumaal
 vibu: veo – hällirity; ka vibuhäll, painduva ridva otsas rippuv häll
 vidrib (villasid) – ketrab kiiruga, *sõnamäng* (paralleelsõna *kudrib*)
 viharohi – *met.* tubakas
 viidik – tee hargnemiskoht; põsastik, võpsik; viidikas (väike kala)
 viinad – kosjaviinad; *met.* kosjad, kihlused
 viir: viira ~ viiru – viirg, rida
 viiral – reas, siin: pulmarongis
 viiruk – kirikus suitsutamisel kasutatav lõhnaaine
 viisad – viisud, puukoore ribadest punutud jalatsid
 viiul – ka: niks, pulk lõnga kerimiseks
 vikerking – *met.* vend
 viks – virk, tubli
 vilt – vanutatud villane riie; vaip
 vinsakas – vintske, kidur
 virre: virde – käärimata või käärima hakkav õlu
 virutama – kurikaga tagudes pesu pesema

virve – virb, noor oksake, võsu; *met.* neiu
vitsik: vitsiku – väike puunõu, pütt, lõnnik; võsastik
voolas – kärmas
voolmed – ägedad sisemised valud; sooned, soonevalu
Vänderikust – Vändra vallast (*sõnamäng*)
vänd(e)rik – kõver, jändrik
värss – härjavärss, noor härg; künnihärg
värvima – ka: värbama
västrik – linavästrik (*Motacilla alba*)
õrs: õrre – rity; rehetoas olevatele õrtele pandi kuivama puid, ka riideid
äi: äia – ka: kiik
äilima – särama, läikima, helkima; ka hõljuma
Äiv(e)re – Eivere mõis ja küla Anna khk-s Järvamaal
ärtu ~ (h)ärtsi – pai, armas, kallid (*meelitusnimi*)
ääl – häll, ka kiik
Õetla – Öötla mõis ja küla Peetri khk-s Järvamaal
üba(ne) – kiirevooluline, tormav, kärestikuline (jõgi)
übrük – ümbrik, seelik; vaipseelik

LÜHENDID

KÄSIKIRJALISED ALLIKAD

Eesti Kirjandusmuuseum (EKM)

Eesti Rahvaluule Arhiiv (ERA)

- EKÜ – Eestimaa Kirjandusliku Ühingu rahvaluulekogu (19. saj. algus – 1890)
- EKS – Eesti Kirjanduse Seltsi rahvaluulekogu (1872–1924)
- H – Jakob Hurda rahvaluulekogu (1860–1906)
- E – Matthias Johann Eiseni rahvaluulekogu (1880–1934 ja mõned varasemad tekstid)
- EÜS – Eesti Üliõpilaste Seltsi rahvaluulekogu (1875–1917)
- E, StK – M. J. Eiseni stipendiaatide rahvaluulekogu (1921–1927)
- A – Walter Andersoni lastelaulude kogu (1921–1939)
- ERA – Eesti Rahvaluule Arhiivi rahvaluulekogu (peamiselt 1927–1944)
- RKM – Eesti TA Fr. R. Kreutzwaldi nim. (Riikliku) Kirjandusmuuseumi (nüüd Eesti Kirjandusmuuseumi) rahvaluule osakonna rahvaluulekogu (peamiselt 1945–1996)
- EFA – Eesti folklooriarhiivi rahvaluulekogu (Eesti Rahvaluule Arhiivi kogu peamiselt alates 1996. a-st)

Eesti Kultuurilooline Arhiiv (EKLA)

- fond 47 – C. R. Jakobson
- fond 43 – J. Hurt

Eesti Ajalooarhiiv (EAA)

- fond 41 – Eestimaa kubermangu Statistikakomitee
- fond 321 – Trükiasjade inspektor Tartus (Tartu üksiktsensor)
- fond 1226 – EELK Jõhvi kogudus
- fond 1235 – EELK Järva-Peetri kogudus
- fond 3159 – EELK Paide kogudus

AUDIOKOGUD

Eesti Kirjandusmuuseum (EKM)

Eesti Rahvaluule Arhiiv (ERA)

- RKM, Mgn. – Eesti (NSV) TA Fr. R. Kreutzwaldi nim. (Riikliku) Kirjandusmuuseumi (nüüd Eesti Kirjandusmuuseum) rahvaluule osakonna helilintide kogu (1953–1993)

FOTOD

Eesti Kirjandusmuuseum (EKM)

Eesti Rahvaluule Arhiiv (ERA)

ERA, DF – Eesti Rahvaluule Arhiivi digifotod
ERA, Foto – Eesti Rahvaluule Arhiivi mustvalged fotod
ERA, VF – Eesti Rahvaluule Arhiivi värvifotod
KKI – Keele ja Kirjanduse Instituudi rahvaluulekogu

Eesti Kultuurilooline Arhiiv (EKLA)

EKLA, A
EKLA, B
EKLA, D

Eesti Rahva Muuseum (ERM)

ERM Fk – Eesti Rahva Muuseumi Fotokogu

Järvamaa Muuseum

PM F – Paide Muuseumi fotokogu

VÄLJAANDED

ATU = Hans-Jörg Uther, *The Types of International Folktale. A Classification and Bibliography. Based on the System of Antti Aarne and Stith Thompson. Part I–III.* FF Communications 284, 285, 286. Helsinki: Suomalainen Tiedeakatemia, 2004.

EBL = Eesti biograafiline leksikon. Akadeemilise Ajaloo-Seltsi Toimetused II. *Academicae Societatis Historicae Scripta II. Estonia.* Toim. A. R. Cederberg (peatoim.), H. Koppel, J. Köpp, A. Saareste, P. Treiberg, F. Tuglas, R. Kleis. Tartu: Loodus, 1926–1929.

EEA = L. Jaanits, S. Laul, V. Lõugas, E. Tõnisson, *Eesti esiajalugu.* Eesti NSV Teaduste Akadeemia Ajaloo Instituut. Tallinn: Eesti Raamat, 1982.

Ehstn. Volksl. = *Ehstnische Volkslieder. Urschrift und Uebersetzung von H. Neus. Erste Abtheilung.* Herausgegeben von der ehstländischen literarischen Gesellschaft. Reval: Bei Kluge und Ströhm, 1850; *Ehstnische Volkslieder. Urschrift und Uebersetzung von H. Neus. Zweite Abtheilung.* Herausgegeben von der ehstländischen literarischen Gesellschaft. Reval: Bei Kluge und Ströhm, 1851; *Ehstnische Volkslieder. Urschrift und Uebersetzung von H. Neus. Dritte Abtheilung.* Herausgegeben von der ehstländischen literarischen Gesellschaft. Reval: In Commission bei Kluge und Ströhm, 1852.

EKL I = Anu Vissel, *Eesti karjaselaulud I. Setu karjaselaulud.* Tallinn: Eesti NSV Teaduste Akadeemia Keele ja Kirjanduse Instituut, 1982.

EKL II = Anu Vissel, *Eesti karjaselaulud II. Võrumaa ja Tartumaa karjaselaulud.* Eesti NSV Teaduste Akadeemia Keele ja Kirjanduse Instituut, 1988.

- EKL III = Anu Viissel, Eesti karjaselaulud III. Mulgimaa karjaselaulud. Eesti Teaduste Akadeemia Keele ja Kirjanduse Instituut, 1990.
- EKL IV = Anu Viissel, Eesti karjaselaulud IV. Põhja- ja Lääne-Eesti karjaselaulud. Eesti Teaduste Akadeemia Keele ja Kirjanduse Instituut, 1992.
- ERI I = Eesti rahvalaulud Dr. Jakob Hurda ja teiste kogudest I. Tartu: Eesti Kirjanduse Selts, 1926.
- ERI II = Eesti rahvalaulud Dr. Jakob Hurda ja teiste kogudest II. Tartu: Eesti Kirjanduse Selts, 1932.
- ERIA = Eesti rahvalaulud. Antoloogia I. Toim. Ülo Tedre. Eesti NSV Teaduste Akadeemia Keele ja Kirjanduse Instituut. Tallinn: Eesti Raamat, 1969;
- Eesti rahvalaulud. Antoloogia II. Toim. Ülo Tedre. Eesti NSV Teaduste Akadeemia Keele ja Kirjanduse Instituut. Tallinn: Eesti Raamat, 1970;
- Eesti rahvalaulud. Antoloogia III. Toim. Ülo Tedre. Eesti NSV Teaduste Akadeemia Keele ja Kirjanduse Instituut. Tallinn: Eesti Raamat, 1971;
- Eesti rahvalaulud. Antoloogia IV. Toim. Ülo Tedre. Eesti NSV Teaduste Akadeemia Keele ja Kirjanduse Instituut. Tallinn: Eesti Raamat, 1974.
- ERIV I = Herbert Tampere, Eesti rahvalaule viisidega I. Eesti NSV Teaduste Akadeemia Fr. R. Kreutzwaldi nimeline Kirjandusmuuseum. Tallinn: Eesti Riiklik Kirjastus, 1956.
- ERIV II = Herbert Tampere, Eesti rahvalaule viisidega II. Eesti NSV Teaduste Akadeemia Fr. R. Kreutzwaldi nimeline Kirjandusmuuseum. Tallinn: Eesti Riiklik Kirjastus, 1960.
- ERIV III = Herbert Tampere, Eesti rahvalaule viisidega III. Eesti NSV Teaduste Akadeemia Fr. R. Kreutzwaldi nimeline Kirjandusmuuseum. Tallinn: Eesti Riiklik Kirjastus, 1958.
- ERIV IV = Herbert Tampere, Eesti rahvalaule viisidega IV. Eesti NSV Teaduste Akadeemia Fr. R. Kreutzwaldi nimeline Kirjandusmuuseum. Tallinn: Eesti Raamat, 1964.
- ERIV V = Herbert Tampere, Eesti rahvalaule viisidega V. Eesti NSV Teaduste Akadeemia Fr. R. Kreutzwaldi nimeline Kirjandusmuuseum. Tallinn: Valgus, 1965.
- EV I = Eesti vanasõnad I. Proverbia Estonica I. Monumenta Estoniae Antiquae III. Koost. A. Hussar, A. Krikmann, E. Normann, V. Pino, I. Sarv, R. Saukas. Toim. A. Krikmann, I. Sarv. Eesti NSV TA Keele ja Kirjanduse Instituut. Eesti NSV TAFr. R. Kreutzwaldi nimeline Kirjandusmuuseum. Tallinn: Eesti Raamat, 1980.
- EV IV = Eesti vanasõnad IV. Proverbia Estonica IV. Monumenta Estoniae Antiquae III. Koost. L. Briedis, A. Hussar, A. Krikmann, V. Pino, E. Rivis, I. Sarv, R. Saukas. Toim. A. Krikmann, I. Sarv. Tallinn: Eesti Raamat, 1988.
- FFC 97 = Eduard Laugaste, Die estnische Vogelstimmendeutungen. FF Communications 97. Helsinki: Suomalainen Tiedeakatemia, 1931.
- HCL = Henriku Liivimaa kroonika. Heinrici Chronicon Livoniae. Toim. Enn Tarvel. Tallinn: Eesti Raamat, 1982
- VK I = Vana Kannel. Alte Harfe. Täieline kogu vanu Eesti rahvalauluzid välja annud Dr. Jakob Hurt. Esimene kogu. Erste Sammlung. Tartus: Trükitud C. Mattieseni kuluga, 1886.
- VK II = Vana Kannel. Alte Harfe. Täieline kogu vanu Eesti rahvalauluzid välja annud Dr. Jakob Hurt. Tõine kogu. Zweite Sammlung. Tartus: Trükitud C. Mattieseni kuluga, 1886.

- VK III = Vana Kannel III. Kuusalu vanad rahvalaulud I. *Estonum Carmina Popularia III. Monumenta Estoniae Antiquae*. Toim. Herbert Tampere. Eesti Rahvaluule Arhiiv. Tallinn: K. O.-Ü. Kultuurkoondis, 1938.
- VK IV = Vana Kannel IV. Karksi vanad rahvalaulud I. *Estonum Carmina Popularia IV. Monumenta Estoniae Antiquae*. Toim. Herbert Tampere. ENSV Riiklik Kirjandusmuuseum. Folkloristlik osakond. Tartu: RK Teaduslik Kirjandus, 1941.
- VK V = H. Tampere, E. Tampere, Vana Kannel V. Mustjala regilaulud. *Estonum Carmina Popularia V. Monumenta Estoniae Antiquae I. Eesti NSV Teaduste Akadeemia Fr. R. Kreutzwaldi nimeline Kirjandusmuuseum*. Tallinn: Eesti Raamat, 1985.
- VK VI = E. Laugaste, Vana Kannel VI: 1. Haljala regilaulud. *Estonum Carmina Popularia VI: 1. Monumenta Estoniae Antiquae I. Tartu Riiklik Ülikool*. Tallinn: Eesti Raamat, 1989; Vana Kannel VI: 2. Haljala regilaulud. *Estonum Carmina Popularia VI: 2. Monumenta Estoniae Antiquae I. Tartu Riiklik Ülikool*. Tallinn: Eesti Raamat, 1989.
- VK VII = Otilie Kõiva, Ingrid Rüütel, Vana Kannel VII: 1. Kihnu regilaulud. *Estonum Carmina Popularia VII: 1. Monumenta Estoniae Antiquae I. Tartu: Eesti Kirjandusmuuseum. Eesti Rahvaluule Arhiiv; Eesti Keele Instituut. Folkloristika osakond, 1997*; Vana Kannel VII: 2. Kihnu regilaulud. *Estonum Carmina Popularia VII: 2. Monumenta Estoniae Antiquae I. Tartu: Eesti Kirjandusmuuseum. Eesti Rahvaluule Arhiiv. Etnomusikoloogia osakond, 2003*.
- VK VIII = Vana Kannel VIII. Jõhvi ja Iisaku regilaulud. *Estonum Carmina Popularia VIII. Monumenta Estoniae Antiquae I. Koost. Hilja Kokamägi, Ülo Tedre, Edna Tuvi. Toim. Ülo Tedre. Tartu: Eesti Keele Instituut. Folkloristika osakond; Eesti Kirjandusmuuseum. Eesti Rahvaluule Arhiiv, 1999*.
- VK IX = Vana Kannel IX. Lüganuse regilaulud. *Carmina Popularia IX. Monumenta Estoniae Antiquae I. Koost. Ruth Mirov, Edna Tuvi. Tartu: Eesti Kirjandusmuuseum. Folkloristika osakond. Etnomusikoloogia osakond, 2009*.

ASUTUSED JA ORGANISATSIOONID

EKM – Eesti Kirjandusmuuseum

EKLA – Eesti Kultuurilooline Arhiiv

EKS – Eesti Kirjanduse Selts

EKÜ – Eestimaa Kirjanduslik Ühing

ERA – Eesti Rahvaluule Arhiiv

EÜS – Eesti Üliõpilaste Selts

J. M. Paide Ühisgümn. – Järva Maakonna Paide Ühisgümnaasium

KKI – (Eesti NSV TA) Keele ja Kirjanduse Instituut (nüüd Eesti Keele Instituut)

MUID LÜHENDEID

algk. – algkool
as. – asula, asundus
dbl. – dublett
e. Kr. – enne Kristuse süüdi
end. – endine
erts. – eestirootsi
eufooril. – eufooriline
frekv. – frekventatiivne, korduvat tegevust väljendav
hlv. – halvustav
Jä – Järvamaa
k. – küla
k. a. – kaasa arvatud
kasks. – keskalamsaksa
keskk. – keskkool
khk. – kihelkond
kk. – käsikirjas
kl. – klass
krkm. – kirikumõis
l. – linn
lastek. – lastekeelne
lit. – litereerinud
lt. – laulutüüp
m. – mõis
met. – metafoorne
mitm. – mitmus
p. Kr. – pärast Kristuse süüdi
red. – redaktsioon
resp. – või vastavalt
rl – regilaul
rl/ul – siirdevormiline rahvalaul
sm. – soome
t. – talu
teat. – teatud
ul – uuem (rahva)laul
v. – vald
var. – variant
Vi – Virumaa
vk. – vanadekodu
vm. – vallamaja
vn. – vene
ühisgümn. – ühisgümnaasium
ümb. kirj. – ümber kirjutatud

SUMMARY

Vana Kannel ('Old Harp ~ Psaltery') is a series of scholarly publications of ancient Estonian folk songs in the *regivärss* meter, or runo songs (in Estonian *regilaul*, pl. *regilaulud*). The volumes are being compiled according to the topographic-typological principle and present songs by parishes. The series was initiated in the last quarter of the 19th century by Jakob Hurt who published songs from the parishes of Põlva and Kolga-Jaani. The general Latin title for the scholarly series of publications in Estonian folklore, *Monumenta Estoniae Antiquae*, which derives from Jakob Hurt's publication *Setukeste laulud I–III* ('The Songs of the Setu'; 1904–1907), was appended later.

Parishes as territorial and administrative units were predominantly formed in remote antiquity, before the emergence of ecclesiastical parishes in the 13th century, and reflect certain peculiarities of the material and spiritual culture of the prehistoric tribes. Territorial parishes were abolished in Estonia in 1925; nonetheless, in Estonian national academic disciplines, it is still customary to view parishes as also having a territorial meaning.

The emergence of the Estonian *regivärss* or *runo verse* form, which is common to other Baltic-Finnic peoples, such as the Finns, Karelians, Izhorians, and the Votes, presumably dates back to the first millennium B.C.E. In contrast to newer, end-rhymed stanzaic folk songs, *regilaul* is characterized by initial rhyme (alliteration and assonance), parallelism (the grouping of verses on the basis of parallelism) and the octosyllabic (four foot) trochaic verse (quantitative meter based upon the relations of length between the syllables). In the course of the many centuries, *regilaulud* have acquired an extraordinarily rich poetic figurative language with its metaphoric imagery and unique structural devices including numerous tropes of repetition (repetition of words, syllables, verses and motifs).

So far, nine volumes of *Vana Kannel* (VK) have been published: VK I, 1875–1886 (songs from Põlva parish); VK II, 1884–1886 (Kolga-Jaani); VK III, 1938 (Kuusalu); VK IV, 1941 (Karksi); VK V, 1985 (Mustjala); VK VI: 1 and VK VI: 2, 1989 (Haljala); VK VII: 1, 1997, and VK VII: 2, 2003 (Kihnu); VK VIII, 1999 (Jõhvi and Iisaku); VK IX, 2009 (Lüganuse).

The present volume X of *Vana Kannel* presents *regilaulud* from two small parishes in Järva county in northern Estonia – Paide and Anna¹. These parishes became separate entities only in the first half of the 17th century. Historically, the principal territories of Paide and

¹ Apart from the entire body of *regilaulud* that have been recorded from the parishes of Paide and Anna, the collection also includes some songs from the parishes of Peetri and Türi (due to an occasionally indefinite attribution of localities in the old manuscripts); the entire song repository of the latter two large parishes will also be published in separate volumes.

Anna were part of the ancient Järva-Peetri parish and drew from the rich and varied *regivärss* song tradition of that age-old agricultural region of northern Estonia. Harvest songs and swing songs are very typical of this song region. Among lyro-epic songs, we can find archaic mythical songs, such as “The Creation” and “The Star’s Bride” as well as family ballads, e.g. “The Slayer of Her Husband” and “The Slayer of the Daughters”. There are likewise quite a few seemingly ageless *regilaulud* about the singer and the song as well as emotionally penetrating and figuratively rich songs about orphans and the deprived. As for the relatively more recent song types, we can typically find a great number of serf songs, for the network of manors was fairly tight in this agriculturally fertile area.

The songs published in this collection were recorded from the mid-19th century through the 1960s. If in the middle of the 19th century, there were some types of *regilaulud* that were still in active use, towards the beginning of the 20th century, there were only a very few old people who could remember some single songs in the *regivärss* meter. Among the recorded songs, we can find shortened forms and partially fragmentary texts characteristic of the period of the decay of the *regilaul* tradition. This collection presents 1,018 song variants (including children’s songs with some *regilaul* elements, nature vocalisms, spells and some songs with transitional forms and fragments). There are 439 numbered song types for which 16 also have the melody. There are 159 song types which have been contaminated by the main type of compound songs and which lack a separate type number. Songs have been first divided into chapters of lyro-epic and lyric songs according to their main type; lyric songs have been further subdivided by taking into consideration their theme as well as their function (songs related to work, rituals and other activities stand separate from the so-called non-ritualistic or general lyric poetry).

The introductory part of the collection includes overviews of the history, dialect traits, songs and singers of Anna and Paide parishes as well as the song collecting history and *regilaul* melodies of these parishes. At the end of the volume there are several indexes (typological indexes, lists of the collectors of folk songs and singers) as well as explanations of the archaisms and dialect words found in the *regilaulud*.

In what follows an attempt has been made to give an overview of the collection’s song types and their contents in English.

SUMMARIES OF THE SONG TEXTS

LYRO-EPIC SONGS

Mythic songs

1. **The Creation.** A holy bird searched everywhere, high and low, for a place it could make a nest. It saw three bushes: a blue one, a red one and a golden yellow one. It chose the latter. The bird wove a nest, laid eggs and hatched them. The bird appointed one chick to be the Moon in the sky, the other to be the Sun and the third to be a rock in the fallow.

2. **The Bride of the Star.** I found a hen on the way to the pasture. I brought it home to my father and mother. They put the hen in the chest in the barn. The hen turned into a young maid, Salme. She sat on the edge of the bin, doling out grain for the poor of the county and the beggars of the parish. Three suitors came to woo Salme: the Moon, the Sun and the Star. She accepted the Star. [This is a contaminated variant. Three songs have been merged: “The Mother Bakes a Loaf for the Herder”, “Stealing from the Manor’s Storehouse” and “The Moon Plays with the Beads”.]

3. **The Brother’s Seeker.** A young girl [the narrator] had three good brothers. She sent one to the pasture (to tend the cattle), the other to where the berries grow (to pick berries) and the third to the fish river (to fish). The first brother came back from the pasture, the second came back from the berry picking, but the third one never returned. The maid sets out in search of the brother. She sits atop a mouse-grey (horse) and takes along a golden bay (horse). She meets the Moon and asks if the Moon has seen her brother rowing on the sea. [There is no reply from the Moon, the text is fragmentary.] In the end she meets the Star. In reply to the maid’s question the Star says that he has seen her brother rowing on the sea. The maid rewards the messenger with her horses – her little brother is dearer to her than the horses.

4. **The Big Oak.** A young man finds an oak in the forest and brings it back to his father’s house so that it would grow in his front yard and please the eye, but the oak will not grow. It will not grow in the brother’s or sister’s yard either. Only in the bride’s yard does the oak begin to grow and please her eye, reaching the sky. The young man cuts the oak down. From its stem, he makes the church of Türi and from the treetop, the town of Paide. He uses the leftover wood-shavings to build a sauna for his brother that all the passers-by will admire [“The Big Oak” + “A Peculiar House”]. In the second version, the song’s maid finds the oak in the middle of the sea under her yard. She plants the oak first in her mother’s yard, then her father’s, brother’s and sister’s yards, but it will only start growing in her own yard. The oak grows high into the sky, its branches reaching the cloud and its leaves paying homage to the Moon. The young maid has three brothers each of whom has an axe. The brothers set out to fell the oak. A barrel is made out of the stem, the roots are used for making a drinking vessel and the treetop becomes a ship mast [“The Sea by Our Yard” + “The Big Oak”].

5. The Eagle under the Cut Hay. The singer finds an eagle under the cut hay. There is an axe under its wing and under the axe's eye, a wood shaving. A barn is made out of the shaving. A bed is brought into the barn and some straw is laid on the bed as well as a sheet and a pillow. Four (~six) maids lie on the bed. One is weaving a thread string, the second is tying the silk string, the third is knitting a belt of gold and the fourth one is beginning a sinuous (a mitten with a sinuous pattern), ["The Eagle under the Cut Hay" + "Four Maids"].

6. Searching for the Brush. The Sun is too busy to set – it brushes the servants' and the herders' hair. The hair brush falls into sea. The singer asks Andres, the son of a poor man, to fetch the brush. Andres refuses and the singer him/herself will go and search for the brush in the waves.

The first version is contaminated. The songs "A Slothful Man Waits for the Night" and "The Night Brings Straw into the House" merge with the end part.

Songs about courtship and family life

7. The Making of a Sleigh. Jaan makes a beautiful sleigh. When it is ready, he shows it to his father. What follows is a dialogue between the father and the son – Jaan asks the father if there is something missing from the sleigh. The father replies that five components are missing: shafts of apple wood, a saddle of ash, a maple breastcollar, a shaft bow of white elm and a grey (horse) between the shafts. Jaan in turn says that the father has five apple trees out of which shafts can be made; in the parish there are maples growing that can be used for the breastcollar; white-elms that can be used for the shaft bow grow in the village and at the edge of the village there are ash trees from which a saddle can be made. In the father's stable there is a grey horse that can be harnessed and in the village there is a maid who can ride in the sleigh.

8. The Girls Show Contempt. A young man climbs up the hayloft to have a look at the girls there, but they do not accept him. They begin to scold him for not having a silk shirt, a decorated shirt front and German shoes (store bought dress-up clothes). The young lad returns home, crying and complains about it to his parents. The parents comfort him and promise to go the town of Paide and buy some fancy clothes in a store there. In one variant the father recommends that the son wed a wife from one of the villages on the way to Narva or Tartu.

9. Girls Are Luring Boys to the Hay Loft. Pretty girls loiter around the tavern flattering boys. The boys take the girls to the loft where the bed has already been made.

10. The Feeding of the Matchmaking Horse. A young man watches a girl grow up and secretly starts feeding his (matchmaking) horse particularly well. When the matchmaking stallion becomes strong, the young man arrives at the door of the future in-laws. The horse is led into the yard and offered hay and oats; the suitor is asked in and offered food. The

young man says that he has not come for food and drink, but to have a look at the girl [“The Feeding of the Matchmaking Horse” + “The Matchmaking Ride” (a fragment)].

11. Suitor at the Well. A young man (the suitor) rides to the well where a handsome and diligent girl is drawing water and asks for water for his horse. The young man assures the girl that he is not a crafty suitor but a poor road-farer and a post distributor. [The girl’s response is missing.]

12. A Sold Girl. The girl is out tending the animals or is somewhere else away from home. Her brother comes to her and tells his sister that she has been sold to a suitor behind her back: the father has been promised a war horse; the brother, a pair of mighty plough oxen and the mother, some milking cows. The girl curses her folks: the father shall die in a war, the brother’s oxen shall tire in the field and the mother’s cow shall milk blood, water and drops of tar!

13. A Girl to Be Ransomed. Ann went to bring water from the sea and was taken on board a warship. Ann starts to cry and begs the ship’s crew to wait until she has found someone to ransom her. She turns to her father first, then her mother and lastly her brother, but they will not ransom her. The father is not willing to relinquish the granary for his daughter; the mother does not want to give up her precious apron and the brother, his good horse, as these things would be of use for a long time, while Ann would stay around only for a day or two (i.e. soon, when she gets married, Ann would be leaving home anyway). In the end, Ann asks a young man in the village to ransom her with his good saddle horses. The young man replies that he would rather let go of his horses than his dear Ann, as the horses will last a day or two, but Ann, she will be for the whole of his life.

In the other version, it is a young man who asks to be ransomed. His family members do not want to relinquish anything for his sake either. At last the young lad turns to his sweetheart in town so that she would ransom him with her gold rings, but the sweetheart refuses. Thereupon the young man says that in war, a woman is not dear, but the sword and the horse that would save the man from the war [a contamination with the song type “In War the Sword and the Horse Are Dear”].

14. The Slayer of the Daughters. The son returns home from courting and complains to his mother that the woman will not accept him since the mother has too many daughters. The son insists that his mother should take the daughters to the water (sea, ~spring, ~pond), and then the woman would marry him and accept her. The mother does as the son wishes and the son obtains a wife, and the mother, the desired daughter-in-law. But she turns out to be lazy and ignorant – she cannot weave cloth, and does not care to bring water or prepare a meal. The mother sets out to solicit her daughters for help, but they gloat in reply, saying that may the desired daughter-in-law of gold help her now; they are better off sleeping in the sea.

15. The Slayer of Her Husband. Maie is dressed up and is walking along the road (in another song version she is dancing to the hill of Tärmandu). Jürje (~Jüri) rides by. Maie

goes along with Jürje to his house. She feeds the man and gives him drink, but lays knives in the bed. In the morning, the mother-in-law discovers the murder. Maie escapes, asking for help and shelter from the trees in the forest. The alder, aspen, birch and spruce, however, tell her that they cannot offer her refuge. The despairing Maie cries and thinks of death by fire – may the gifts she made for the wedding guests be taken to the village green and may a fire be made from the blue yarn and red ribbons. At last, Maie asks the ox for help. The ox promises to take Maie on his back through the water, to the sea shore, but also tells her that she will be found even there, by the fishermen with their nets.

16. The Sick Newlywed Bride. The man complains that his wife whom he has recently married is lying in sickbed now, crying, and has him look for a doctor. So the man sets off in search of a doctor. On the way he meets some old hags who ask him where he is going. The man tells them of his trouble and the old hags teach him what to do: he should go home, soak some malt and make beer for his wife, and then she will get better.

In the two other versions of the song, the man recounts how his bride was nicely making hay at first: cutting the grass and putting it up to dry, but then she started to have problems with her knees and complained of a pain in the feet. The man set out in search of doctors; however, neither the doctors of Pärnu nor those of Paide were able to help her – the woman died.

17. On a Visit Home. A young married woman [the singer] visits her parents' home after a couple of years. She is no longer the beautiful and rosy-cheeked girl that she was when she left for her husband's house. Her mother and father come to greet her, wondering why she looks so poorly, and whether it is because of the food or worries, or whether she has been sick. The daughter replies that her skin has sallowed from grief and that she has grown feeble because she was married into the mean family of the husband, far from home.

18. Visiting Brother. A young married woman [the singer] visits her brother who lives in the parents' house. The brother bids his wife to bring food for his sister. The brother's wife says that she has nothing to offer other than water from the well and cold turnips from the cellar. The offended sister recalls how she helped to build the house that the brother and his wife now live in. In the end, the sister says that if she had been created as a beast of prey, she would kill her sister-in-law.

Stories of quotidian village life

19. The Blacksmith of the Parish. Mart, one of three brothers, is a parish blacksmith. He hammers out bridles for the parishioners, makes axes for the inhabitants of the entire district and knives for the maids. The parish praises the bridles he has made; the district, his axes and the maids, his knives.

20. Jewelry Stolen. A maid goes to the river to wash her face and places her beads, gold necklace and brooch on a hay stack. A thief (~a pike, ~a swallow) steals the decorations. The

maid returns home, crying. Her parents inquire the reason for her tears and the maid tells them what happened (her story is repeated using the same words as in the beginning of the song). The parents comfort the maid, saying that they will buy her new jewelry when the tradesman comes to town.

21. Jewelry Broken. Hans has built a swing on the outskirts of the village and invites maids to come and sing on the swing. The girls' decorations, however, get broken. Ann goes to a blacksmith of Harju and asks him to repair her silver necklace with pendant coins. The blacksmith agrees to mend the decorations if the maid marries his son. The maid says, however, that the children of a blacksmith are smeared with coal and the blacksmith himself is always blackened [a contamination with the songs "The Maid Marries a Blacksmith" and "The Children of a Blacksmith Are Blackened"].

22. A Big He-Goat. A big he-goat is slaughtered. All the villagers get their share of it – some receive a portion of its neck, some its blood, and some its stomach; the granary-keeper of the manor ends up with its teeth, the overseer gets its lungs and the head goes to the chief of Pärnu.

23. A Cat in the Well. A cat fell into the well. From three families in the village I brought ropes and began to haul the cat up. Two ropes snapped but with the third one which had been immersed in tar I managed to get the cat out of the well. I feel sorry for the new well and even sorer for the water in the well. [The song ends with the song motif "A Mouth Feels Malicious Pleasure".]

24. The Killer of the Wolf. A wolf carried a lamb away from the fold. I set out in search of the wolf. I was looking for it the whole night until the midday next day. Only then I was able to catch it. I skinned it and made a coat for my wife out of its hide.

The village and the manor

25. The Overseer and the Manor Laborer. The overseer's assistant did me an injustice – he measured out a large piece of wet, heavy land for me to plough. [Usually the overseer measured out the land that was to be ploughed]. I ploughed before daybreak and by the time the sun had risen I had done half the portion. I was waiting for some food to be brought, but they brought me burnt crusts of bread. I became enraged, smashed the ploughshares against the sauna wall and headed towards the inn. [The song has been contaminated with other songs of serf laborers (persons who performed statute labor at the manor).]

26. A Horse Stolen. At night I threshed the grain and during the day I ploughed my measure of land (measure of land – the daily work quota of a manor farm hand). I let the horse loose and lay down to rest. A thief came out from the brush and carried away my work gelding. I went home crying. My father came out and comforted me, saying that there were three geldings at home: one grey, one bay and one light red. I put the grey one between the

shafts, and had the bay gelding run alongside. I rode over the Rūnga (Rõnga) bridge. The bridge trembled and crashed. O poor me, poor little chap! I broke the bridge – a direct route of manor serfs from the village to the manor. Wherever I sat down, I cried [a contamination with the song type “A Tiny Manor Serf”].

War and the raw recruit

27. The Brother’s War Story. A message of war arrives by letter (~a cuckoo, a crow). The youngest brother must also go to war. The sister tells her brother that he should not ride in the front or in the back, but ride in the midst of the war since the front ones are decimated and the rear ones are killed, but those in the middle come home. When the brother returns from the war, neither his mother nor his father or brother recognize him. Only the sister will recognize her brother by his clothes and gloves. She asks the brother what war is about and if a woman is dear in war. The brother replies that a woman is not dear in war, but one’s bright sword and horse are dear in war. [This motif also occurs as a separate song.] In war, the heads of men are as plentiful as there are tufts in the bog and blood runs as streams in the woods.

In a couple of versions recorded from male singers, the soldier is recognized only by his bride.

28. In War the Sword and the Horse Are Dear. In war a woman is not dear and a wife is not cherished. In war the bright sword and horse are dear; they will save men from war and battle.

29. The Last Beating with a Whisk. Beat me with a whisk, dear mother; beat me with a whisk, dear father – I will be taken into the army to serve as a soldier. Then I will stand on the edge of a rampart – at times being cold, at times feeling hunger [a contamination with the song “The Complaint of the Guard-Soldier”].

30. The Escape of the Raw Recruit. I am not afraid of being recruited – I will flee from the masters, from the doctor’s office in Toompea, and from the Russian guards! The masters will gasp, the doctors will grumble and the Russian guards, curse.

31. The Complaint of the Guard-Soldier. O poor me, a guard soldier! I am sitting on the edge of the rampart – at times being cold, at times feeling hunger! I am picking lice from my jacket. [The song is contaminated with “Lice Turn into Fishes”].

32. The Rumbling of the Gun Carried Home. I am off to recruit the Russian army, I am off to fire guns in France and give terror to England. The rumbling of the guns is carried home. My father and mother wonder – who is there firing those guns and brandishing those swords.

33. A Merry Recruit. Do not shame me with your tears, maids! A man is made for work, and for standing up against the enemy. I am going to town to draw lots – if I get a straw, off

to the war I will go (recruitment of soldiers by lot). Then I will educate myself in the manner of the masters. I will toss my bark shoes and black jacket into the hot fire, and will put on a soldier's gray uniform, boots and an iron hat. Then I will say farewell to you with a merry heart.

LYRIC

Songs connected to work, rituals and other activities

Work songs

Harvesting and threshing

34. A Field Long Harvested. Be done already, dear field! We started harvesting a long time ago, every day we have been coming to the field.

35. A Bad Sickle. The harvesting is slow, as the sickle has been made by an inferior blacksmith.

36. The Field Makes the Harvester Sick. The grain field is long, the maids are young. The harvesters get tired and are sick.

37. No Singers in the Lot. There are many harvesters working in the field, but no singers among them.

38. To an Overzealous Harvester. Today the overzealous harvesters are surely quick and strong, but tomorrow they will be tired out and sleepy. [The song "What Awaits Us in the End" merge with the end part of the song.]

39. Not Given Any Food. A great deal of work has been done – much crop has been cut from the large fields and packed, but no food has been brought. The harvester is angered and threatens to leave the cut stalks on the field, give the grain to the mice and put rubbish into the piles of sheaves.

40. What Awaits Us in the End. Be done already, dear field! At the end of it, loaves of barley bread are awaiting us.

41. Swish on, My Sickle! Swish on, my sickle! The one whose sickle overtakes all others will get a (marriage) cap from the bridegroom. [Sung by the girls while throwing their sickles after rye had been cut.]

42. A Merry Thresher. I am off to the threshing barn and am bringing a threshing flail and a rake. I will gladly thresh; I will beat the heaps of grain with a song and tread upon the sheaves with a dance.

Haymaking

43. The Scythe Is Mowing, I Whistle. The scythe is mowing, I whistle; the rake is raking, I sing; the sickle is cutting, I warble.

Herder and the herd

44. The Mother Bakes a Loaf for the Herder. The summer is coming and the lark is singing. The old woman (mother) is baking a loaf; I am off to tend the herd. I will chase the herd to Kaunissaare, I will make a fire on Tuulessaare. [The nature vocalism “Siblin-sablin” (the song of a swallow) and a rhymed dance song join the end part of the song.]

45. The Herder’s Lot. A herder lives a wretched life – water underneath him, water above him, water in between the toes. [One version has been contaminated with the song “The Home of the Sorrowful”, and the other version merges with “Herders and Shepherds”.]

46. A Herder’s Sunday. Others go the church on Sunday; I, poor one, am off to tend the herd. Others hear the church bells ringing; I hear the bell of a blaze cow.

47. A Lazy Herder. The herder answers the question as for what has kept him from going out for so long: he has been nursing baby mice and raising kittens and puppies. [The song has been contaminated with the end rhymed song “O Poor Me, Herder-Tõnu!”]

48. The Hooting Horse Herders of the Night. Hoot, horse herders into the thick brush of willow, into the aspen woods and into the spruce forest where no cries of a rooster or children are heard.

Domestic chores

49. Store up Milk for Me, Dear Cow! Store up milk for me, dear cow and give me a lot of it – my big family wants milk and butter.

50. Churn up, My Cream! Churn up, my cream, and onto a piece of bread in my child’s hand and for the good luck of the herder-child!

51. The Quern. My dear stone, my dear sister (~my dear one), you could have been skipping in the sea, carousing under the coast before you came to our land to torment us, poor creatures! Our shoulders are thin and our arms are small. If we had shoulders made of apple wood, we would have the strength to turn the quernstone!

52. Boil the Porridge! Boil the porridge, Puur’s wife; put in salt, Siim’s wife; dust in flour, Jaak’s wife!

Songs of the road

53. The Road of the Slaves. We walk along a road where slaves have walked before us, where oxen have trod, where orphans have set out in early hours and the daughters-in-law of the house, late in day.

54. Come, Men, Let Us Get Going! Come, men, let us get going; let us light our pipes, make fire in the village's ovens and get hundred saunas smoking! [The song "Home is Far Away" merges with the end part of the song.]

55. Maids out at Night. Where are we off to so late at night when darkness is about to fall? Our home is far away – five fields, seven soggy swamps and eight seas with fishes separate us. [This song is contaminated with other songs of the road: "Home Is Far Away", "We Are Drowning in the Stream", and etc.]

56. Let Us Go and Pick Bramble Berries! Let's go, maids and pick some stone brambles on Saturday, and then some cowberries later on! What will we find there on the ground? Six gilded belts, a hundred German shirts of silk.

57. The Ruining of Riga. Here is a row of maids, bring another one here, summon the third one! We are going to ruin Riga, slaughter Tallinn, burn Põltsamaa!

Calendar holiday songs

58. The Martinmas Song. The Martinmas mummers would sing on the eve of St. Martin's Day behind a house door: "Let the Marti come in! The Marti have come from a faraway land, the fingers and toes of Mart are aching with cold!"

When the Martinmas mummers were let in, the so-called Father Mart threw some grains on the floor and sang: "I am throwing in grain for seed, grain for bread, good barley, beautiful oats, even better rye!"

The Matrinmas mummers were offered fried peas, barley bread, and etc. If they were not given anything, they would utter curses upon the household: the grain shall not grow, the girls shall remain old maids, and etc.

59. St. Catherine's Day Song. [Behind the door:] Let the Kadri come in! Kadri's nails are getting cold, the toes on the feet are dull with pain. The Kadri have come from a faraway land, beyond the bogs and swamps. The Kadri have a horse of birch, a sled of willow, a little whip of mountain ash.

[Indoors:] Good day, mistress of the house; good day, master of the house! Light a fire in the room! Bring some meat, fish or such for the Kadri from your cellar; bring out some wool, a bundle of flax! [When leaving the house:] Thank you for your generous offerings! Let your sheds be full of sheep, roofs full of chickens, straws full of swine! [If they had been offered nothing:] May the pigs perish, and the chickens lay eggs into the well!

60. Come Christmas, Come! Come, dear Christmas, so that children can eat wheat bread and serve meat with their own hands!

61. Christmas Is Coming! Christmas is coming, the key to the sausage locker is lost!

62. Flax to the One Sliding Down! [It was sung on Shrove Tuesday:] Slide down, slide down, the flax will have a long fiber! The one who is sliding down the hill shall have flax, let the one who pushes have the hurds, and for the front-man, fluff!

63. St. John's Day Has Come Early. Whence this Jaan (St. John's Day) has come here? We could have finished the hay, put the rye in the barns, piled up the barley and the oats!

Swing songs

64. Bringing the Swing. Where does this swing come from? Has it been delivered from Turkey, come here from Germany, or did it roll here all the way from Russia? The swing has been brought here from the village of Kõi; the pole, from Võnnu manor (~Võhmuta); the supports, from the blue coppice. When carrying the swing, the men's knees were stinging; the oxen's horns were breaking; the feet of the little boys were throbbing; the palms of the girls were in pain. [In the first version, "Did the Brother Make the Swing?", "A Narrow Swing" and "Let Me Off the Swing!" follow this song forming a sequel of swing songs; in the second version, this song is followed by "Trying out the Swing" and "An Invitation to the Swing".]

65. Trying out the Swing. Push the swing, little brother! Can it bear our weight? If the swing cannot bear us, away with it! [Merged with "A Narrow Swing" and "Fearful on the Swing".]

66. A Swing on a Bad Spot. Oh, you crazy swing makers! You have built the swing on the village ploughland, on the clearing made for the village children, on the logging ground of the village boys. The village feels sorry about the ploughland; the children, about the clearing, and the boys about the logging ground. [Merged with "No Eggs to Bring to the Swing", "Wonderland", "Jewelry Will Not Wear Out on the Swing".]

67. An Invitation to the Swing. Come to the swing, village women; bring the chickens, bring some eggs! – The chickens stayed behind laying eggs, the rooster next to them, crowing. [Merged with "Trying Out the Swing", "The Brother Will Make a New Swing" and "Presents to the One Who Will Push the Swing".]

68. Presents to the One Who Will Push the Swing. What will I promise my brother who pushes the swing? – A horse as high as a stack and as tall as a fence. The singer also makes respective promises of seas of beer, a sea of mead and a sea of vodka that can be seen from afar [a contamination with the song "Three Seas"].

69. Reward According to the Work Done. Push the swing nicely, boys! If you push the swing too high, if you make us suffer out of anger, then you will lose your reward. [A fragment.]

70. The Swing Asks for Some Mittens. Why are you squeaking so, our swing? The swing asks for some mittens; its bottom boards want presents. Let my brother wed a wife; let the other brother wed another wife; and my third brother make a marriage offer. Then the swing will have mittens, and its bottom boards, some presents.

71. A Pretty Maid on the Swing. Push the swing high, you who are pushing the swing, so that I could be seen from great distance, so that my red wreath (~cheeks), the ring on my finger and my necklace of coins could be seen, so that I could be seen in the bridegroom's house!

72. Swing Far! Swing far, my swing, and reach the land where roosters feed on gold, where geese are drinking silver, and etc. [contaminated with the song "Wonderland"].

73. Jewelry Will Not Wear out on the Swing. Come to the swing, village girls! Why this withering at home! Are you afraid lest your jewelry should wear out on the swing? Your jewelry wears out in town.

Game songs

74. A Needle Game. [A fragment of a game song, the description of the game is missing.]

75. A Pig Game. The singers form a tight circle so that the "pig" will not be able to break out of it. The "pig" stands on its four feet in the "pigsty" [the circle] and tries to push itself out. "Hi, pig, do not go into a stranger's vegetable garden: the stranger will come holding a cudgel and beat you up!"

76. A Goose Game. Where have you been to, white goose? – I was bathing my chicks. – Did you see my little ones? [A fragment of a game song; the description of the game is missing.]

77. A Hawk Game. The "hawk game" was played during holidays, usually on the feast-days following Christmas Day and Easter Sunday. The players were said to be standing in a row.

What kind of claws does our hawk have? – Just like the scythe of Viru ... [The notation is fragmentary. The performer did not remember the lyrics of the game song, nor the exact procedure of the game.]

78. A Sheep Game. The "sheep" are sitting on the floor while the shepherd walks around them, singing: "I am building a fence, I am honing a fence-pale; neither the wolf nor the bear will enter through it." Then the wolf comes to the shepherd and says: "Your mother bids you

come home and have some milk and porridge.” The shepherd goes home, but sings before leaving: “Come join us, dear wolf; come, be among us, dear bear!” [The description of the end part of the song and the game is not complete. Cf. the song text 437: “Wolf, Carry Away a Sheep of My Daughter-in-Law!”.]

79. A Horse Game. The participants stand in a circle with their arms on each other’s shoulders. The “horse” is a man, who stands in the middle of the circle; another participant who is looking for it stands outside of it. The latter inquires: “Have you seen my horse?” and calls for it: “Horse, my horse!” whereupon the horse makes an attempt to jump over the interlocked arms. The game ends when the horse manages to break out of the circle. [The person who offered this description did not know the song of this game.]

80. A King Game. Hey, king, dear king, why didn’t you stop by last year when the rivers drank beer and the streams swallowed vodka? Now you are coming, in the summer, during a poor season. – Now I am plucking at the clothes and tearing at the decorations around your neck. [A game of pawn redeeming. The game’s description is missing.]

81. A Mourning Game. The participants form a circle around the “doll”. Following along with the song, the doll drops or rises: drop down, doll, drop down; lower, lower your head – your mother is already dying, a grave is being dug for her. Father, sister, brother and the betrothed follow. When the latter’s turn comes, the doll drops down to her knees. Then the rising takes place. Rise, rise, doll; raise, raise your head – your mother is already alive and etc.

82. A Bridge Game. We would like to go to town with this big party. The bridge is broken. What do we mend it with? With pure gold. [The description is missing.]

83. A Game of Binding up the Finger. Whose house was the birch growing at? The birch was growing in the yard of [the name of the farm]. Who went out to cut down the birch? [The name of the person] went out to cut down the birch; he cut the tree and cut into his finger. Who went out to bind up the finger? [The name of the person] went out to bind up the finger. [The description is missing.]

84. A Ploughing Game. Who was ploughing in the village? [The name of the person] was ploughing in the village. Who brought him food? [The name of the person] brought him food. – Go home, [the name of the person]! I haven’t fixed the ploughshares yet. Beat the pillows soft, I’ll come home from the field, tired. Quietly, I lift the edge of the blanket – I fear that the gold will drop. [Contaminated with the song “A Good and an Evil Man Come Home”; the description is missing.]

85. A Hook Game. Where shall I put the hook? Put it down at the back of the room, in the hops garden. There it will sit nicely. [Contaminated with the “Fire Extinguishing Game”. A round dance. A more exact description is missing.]

Wedding songs

The arrival of the bridegroom's guests in the house of the bride

86. Open the Doors! Open the doors wide – the silky ones are coming in! If you do not open, then we will break down the doors. There are doorsmiths among us [a contamination with the song “There Are Doorsmiths among Us”].

87. How Did You Know to Come? Where did you get your eyes from, hedgehog (~pig); how did you know to come among us, a great kin and a prosperous people? The groom's people reply in the first version: When you were a king's daughter, why wasn't there a prince wooing you! In the second and third versions: I heard the clinking of the cups (a device for blood-letting in cupping treatment), and came to the smell of blood.

88. Cracks under the Door. I cannot enter the house, I cannot come under your roof – you've got secret cracks and streams running under your doors. It will only spoil my beautiful clothes.

89. On the Road in Wretched Weather. It was a foggy morning; the fog destroyed my new jacket, and the dew ruined my precious coat. [A fragment.]

90. Do You Have Any Roosts in the House? Do you have any roosts in the (threshing) room for drying clothes? My brother's felt is wet, my sister's kerchief is soaked.

Search for the bride

91. The Girl Is Not Home. Tell, strange folk, what are you chasing her for? The girl already left yesterday in the twilight dimness – having brushed her hair in Paide, having doled out her offerings (the bride's presents for the wedding guests) in Harju and having put on the bridal cap in Tallinn, and then held the wedding party in St. Petersburg.

92. The Footprints of a Bird. A bird's footprints have been left here, these are as if our girl's footprints. Here it has stopped, here it has tied its shoe.

93. The Girl Wants to Retreat. Oh, dear bridegroom, dear boy! The girl wants to retreat, she wants to return the engagement gifts and put the marriage tokens on the table. [The second version is contaminated with the song “The Girl Is Still Young”.]

94. Come back Another Year! The girl is still too small. Come back some other time; then she will be ready and her bridal chest! [Contaminated with the song “Marry this Daughter to Me!”.]

95. If I Cannot Find a Wife from Here, I will Bring Her from Germany. If I cannot find a wife in this country, a girl in these four villages, a spouse in these two parishes, I will send ships to Germany. From there, I will bring a little wife, dressed up.

96. Contract Made in the Parlor. Dear in-laws, it is no use to resist or hold her back now – they themselves have made a contract. The contract was not made in the pasture, but they agreed on it in the parlor, in the spacious apartment of the master, on the large table of the mistress of the house.

Dining songs

97. Giving Thanks for the Food. Give thanks to the master who has prepared the meal for us; thanks to the mistress of the house who has laid the table for us; thanks for the daughter of the house who has served the meal; thanks for the son of the house who has made us the beer!

98. Do Not Stash away Anything! Have some food and have some drink, my in-laws, but do not stash anything away! I look for things diligently – I will search the folds of your jacket; I will probe the pockets of your fur coat.

Songs of instruction

99. Leave Three Habits at Home! Leave three habits at home: crying, napping and sleeping in the drying barn! Bring to the groom three fingers: of silk, of thread and of the canvas yarn!

100. An Instruction in Diligence for the Young Bride. Versions 1, 3 a–e: Be quick in the morning and out early, before the sunrise! Sweep the floors, tidy the tables, clean under the windows! Scrub the ladles, goblets and jugs! Place the washed dishes on the stacks and on the edge of the well! Whoever arrives in the village in the early hours of the morning will think that the moon is shining and the sun is rising – the handles of your ladles will be shining; the bottoms of your kegs will be glowing.

Version 2: Check the cattle houses in the morning! If you find a calf by the cow, a blaze lamb by the sheep, or a young goat with scratches (stripes), take them into the house in your apron and lay them on the floor! Then your mother-in-law, your sister-in-law and your brother-in-law will be kind to you. [Version 1 has been contaminated with the songs “The Washed Dishes” and “How to Please Your Mother and Father-in-Law”; version 2, with “Care and Worry” and “What Nourishment the Daughter-in-Law Can Offer”; version 3 a–e, with the song “The Washed Dishes”.]

101. Do Not Scold Me before Company! Do not scold me, your wife, when you catch me doing something wrong; do not censure me on the open field! Take me to the place where young wives are scolded, where the daughters are taught to weave cloth!

The bride’s leaving her parent’s house

102. You Did Not Wed One From the Woods. Dear Anne, dear virgin, you did not wed one from the woods, you did not find a husband from a tree. Now you can join the bridal

procession: you have been taken away in a long pageant, and brought to the bridegroom's farm to the sounds of bagpipes.

103. Dress up, Maid, Get Going! Dress yourself up quickly, maid, so that the wedding procession can start! [Version 1 merges with "A Fine Ride", "Give Your Mother a Tight Hug!", "The Pain of Leaving", "Dear Childhood", "Now Tears May Also Be Shed in the Corner"; version 2 merges with: "Brought to Water"; version 3 merges with: "Neighs at the Riders".]

104. The Bride's Leaving. I must leave good people, from better places I must go. I am leaving behind this place; the scraps I leave for hares to hustle away, the pastures for bears to trundle on. [Version 2 merges with "Home Is Crying for the Bride".]

105. The Pain of Leaving. When it is time for me to leave, sadness will come over me, tears will roll from my eyes; from my eyes, down my cheeks; from my cheeks, down my bosom, and etc. ["The Rolling of Tears" is a staple incorporated in all the versions. Version 2 has been contaminated with the song "Will He Be Fit for the Son-in-Law"; version 3 incorporates "The Fish River" and "In the Morning in Water, at Night in the Pot".]

106. Home Is Crying for the Bride. The corners of the house were left crying for me, the seats of the house were left missing me – the corners cried for the young girl, the seats, for the beautiful one; the cows wept for the milkmaid; the oxen, a good supplier of food. [The beginning of the song merges with "The Daughter Removes Beauty from the House".]

Arrival in the groom's house

107. Does the Daughter-in-Law Please You? Come out, father, come out, mother; come out and see if you are happy with your daughter-in-law – is she quick to launder clothes and weave cloth? [Contaminated with the song "How to Please Your Mother and Father-in-Law".]

Mutual jibes, praises and criticism

108. The Silky Ones Are Coming In. Watch out, the first wall; step back the second one; make room, old oven – the silky ones are coming in!

109. The Drummer Is Brought Into the House. [The groom's party:] Move, dear hearth; move, dear stove – the drummer is brought into the house!

110. A Busy Girl Was Taken from Us. [The bride's party:] A busy girl was taken from us to provide for other people. She went to become the first assistant for the mother-in-law, and the blower of fire for the father-in-law. [The reply of the groom's party follows.]

111. This Ass of Dung-Water Was Taken from You. [The groom's party:] This ass of dung-water was taken from you; this farting ass was brought to us.

112. The Bridegroom Is Dressed Better. [The groom’s party:] I am not thanking the mother of the bride – she has not dressed the bride [properly]; the bride’s blouse is not fine; her jacket is not as black as coals; her fur-coat is not as white as snow. But I am thanking the mother of the groom, who has dressed the bridegroom [well] – the shirt of the groom is fine; his jacket is as black as coals; his fur-coat, as white as snow. [The end part incorporates “Who Bid You Walk about Finely!”.]

113. Who Bid You Walk about Finely! Who bid you walk about finely (in fine clothes), give kisses over the fence – now you are walking about with a cuckoo (baby) in your arms, a singing thrush in your scarf! [Merged with “The Young Bride’s Well”, “With the Baby Working for the Manor”, “The Food of the Manor Laborer” and “The Rolling of Tears”.]

114. A Bear Raised in Place of a Wife. I am really castigating my father-in-law and mother-in-law for having raised me a bear; a wild animal they have lured here. [In the beginning of the song, there is a sarcastic rephrasing of “Give Your Mother a Tight Hug!”]

Putting on the marriage cap

115. Save the Bride from Her Shawl! Best man, groomsman, chief of the groom’s attendants, save the bride from her shawl (the linen scarf covering the bride), save the poor one from her prison clothes – my sister’s shoulders are in pain!

116. A Little Bird on the Cloth. A little bird (metaphorically, a girl, bride) wants on the cloth (~a linen scarf, a married woman’s headwear), a little lamb wants on the cap (to have a cap on her head). [Merged with “Take a Woman’s Cares!”, “Cloth Brings Excess Care” and “Dress the Mother up in Jewels!”.]

Taking the bride for a dance

117. Take the Bride for a Dance Gently! Take the bride for a dance gently – perhaps there are babies under the wing! (The bride may be pregnant.)

Handing out the bride’s gifts for the wedding guests

118. Will the Father-in-Law Get a Shirt? We will see if the bridal chest includes shirts for the father-in-law and mother-in-law, and gifts for other relatives of the bridegroom? [The reply of the bride’s party:] This chest contains shirts for the father-in-law, and etc.

119. Will the Father-in-Law Give an Ox? We will see if the father-in-law gives an ox, the mother-in-law, a cow and etc.

120. Many Bare People. You should have let us know a long while ago that you have many bare (naked, in rags) people. I would have gathered together all the hurds of the poorest kind.

121. She Did Not Honor the Swing, but her Bridal Chest. This one (bride) has not honored the swing frame, but has honored the frame of the bridal chest (i.e. she did not go to the swing, but was preparing her bridal chest). This girl has traveled far to gather plants for dye colors.

Gatecrashers

122. Not Enough Wedding Guests? [The groom's party:] Don't you have enough wedding guests as it is? Why are there gatecrashers chanting among you? What are you bawling here, stranger, with a mouth of seven corners!

[The bride's party:] What are you groaning about, voiceless one? Take a harrow for a voice!

123. Bad Gifts to the Gatecrashers. I have been given bad gifts – I was not quite among the invited wedding guests.

The general lyric

Song and singer

124. Sing as Long as You Live! Sing, dear mouth! There will be time to be quiet when covered with black earth.

125. The Village Stops to Listen. When I start singing, the (whole) village (~parish) stops to listen; the district (~five districts) stops to see me.

126. Had My Voice Been as It Was! Had my voice been as it was, I would sing seas into mead, and etc. [The song cycle sung on the swing. Incorporates: "I Will Sing the Sea into Land", "Voice Carried Away", "Do Not Eat My Dear Voice!", "Good Voice", "The Razing of Trees".]

127. Singing up a Horse and a Saddle. I will sing cow-sheds into the yard, and stables into the yard, a stall inside the stable, a brazen stallion inside the stall, a saddle on the stallion, a dapper boy onto the saddle, a hat for the boy, a golden string for the hat, a weaver for the string, a golden sword for the weaver.

128. A Long Line of Singers. I sing, why wouldn't I – I am of singers extraction and family: my father is singer, my mother is a singer, my both sisters are singers, my sister-in-law is also a singer.

129. Songs Learnt at Home. When I start singing, everyone comes to listen; they say that this singer has gone to school in Harju, and has received his tunes from Viru. But I tell them that I learnt these songs at home, at the edge of my hearth.

130. I Became a Singer at Weddings. My father and mother went to many weddings and carried me along with them – thus I became a singer.

131. Songs from the Burbot's Mouth. When I start singing people think that this singer has gone to school in Harju, and has received his tunes from Viru. But I tell them that I took these pieces from a burbot's mouth, and the songs from a bream's nose.

132. I Should Get a Drop of Vodka! I should get a drop of vodka, then I would sing more generously, and I would say the words more clearly!

133. Maker of Joy. The room is mute; people are feeble; I alone am the maker of joy and the entertainer of women.

134. Singing through the Woods. We are going through the woods, singing – the one whose voice sounds well here will be bought a (wedding) cap by the bridegroom. [A fragment.]

135. The Mouths' Quill. The village says to me: cuckoo, cuckoo; the village children, sing, sing! How should I cuckoo or sing – “the mouths' quill” I left at home; I left the song sheet on the table. Young men, tender brothers, ride home on the horse and bring these back to me – then I will sing in bird language.

136. Singing of a Child. Sing, sing, little child; a child has a beautiful voice; [a child has] a tongue of a many-colored rooster, and the mind of a black hen!

137. Why Are Girls Not Singing? What is wrong with our girls that they are not singing? They must be crippled or sick. Bridegrooms of the girls, bring them medicine from Sweden. Incense from Russia, then our girls will sing!

138. The Singer Is Afraid of the Parents. I would sing some more, but I fear that my parents will hear me at home and will not be satisfied with me. Words are attended to, flapped into the book and tossed in front of one before the morning's food and washing.

139. The Singer Fears Carriers-away of the Voice. In truth, I must not sing, I must not flaunt my voice – perhaps there are listeners in the village; they carry my voice away to Viru, to Harju, [they carry it] for women to discuss.

140. The Singer Fears Censurers. I would sing – but then would still be censured; I would be silent, but then I would be cursed at; I would simply stand – but that would be dull.

141. The Story Such As It Has Been Made. The story is such as it has been made; the words are such as they have been received.

142. Unable to Sing. Why should I be singing if I cannot do it? I sing stories of a pig, and dreams of a hog. [Self-ironic improvisation [?]] based on the competition song “You Are Singing Words of a Pig.]

143. The Setter of the Song to Blame. Neither I nor my song is to blame – the blame lies with the setter of the song – he has set the piece on the side, he has toppled the ends over. [A local [?]] reworking based on a humorous wedding song.]

Competition songs

144. Who Would Like to Sing against Us? Who would like to sing against us or against our women? I would sing, why wouldn't I – I sing against the children, against the boys, against the women of Narva, over the girls of Türi, against the green Sweden, over the forest, over the seas!

145. Take a Harrow for Your Voice! What are you, voiceless one, groaning, [what are you] breastless one, hawking? Take a harrow for your voice, an old sleigh for your breasts, then you may come and sing against me!

146. What Drops from Your Mouth. What are you singing for, you flat-chin! Excrement drops from your mouth; drool from under your teeth. But from my mouth gold is dropping; silver is dropping from under my teeth.

147. What Are You Buzzing for, Dor Bug! What are you buzzing for, dor bug; [what are you] droning for, drone-fly! You have not been gifted with singing lips; you have been gifted with slop lips.

148. Do Not Bark, Dog! Shoo, save me from the dog's tearings! Go and bark at the pigs in the open!

149. An Old Singer. What are you singing for with your scalp bare; some hairs by your ears you do have, but even those are hardly yours.

150. You Are Singing Words of a Pig. Why are you singing if you cannot do this! You are singing words of a pig, and dreams of a hog.

151. I Will Sing without Pay. Why are you singing if you cannot do this; you sing after the singer: "Give a Sheep to the Singer, and etc.". I will sing without a sheep ... [An improvisational(?) reworking of "Pay for the Singers".]

Home and childhood

Mother's Care

152. Mother's Care. When will I repay my mother's care! Many sleepless nights you had; you were looking for a doctor for your child.

153. My Mother Took Me to the Field in Her Apron. When will I repay my mother's care! My mother took me to the field in her apron, laid me between the grain sheaves so that I was sheltered from wind and rain.

154. Three Cradles. When will I repay my mother's care! You rocked me in three cradles: one was down in the meadow, the other was out in the field, the third one hung at home from the rods (thin boards placed on the ceiling beams of the threshing room). What was

down in the meadow was for a bird to swing; what was out in the field was for the wind to reel; what was hanging from the rods was for the mother to rock (~for the smoke to sway).

Futile upbringing

155. Grew up One and Stubborn. When you were raising me, dear mother, feeding me, playing with me and rocking me, you were hoping that two would be raised. But I grew up one and stubborn; I came to be punished by flogging.

156. A Child Grew and A Rod Grew. I am rocking you; I am raising you, but a stranger raises hands – there are cudgels growing in the forests for beating you.

157. Many Sons. There are many sons in the family. The parents have trouble raising them. The father must chase across the fields to find his sons.

158. An Overstayd Herder. I turned out bad because I tended the herd for too long. From a wolf, I got my mad mind, and from a bear, my hardened heart. [The song has merged with a newer, end-rhymed song.]

159. Support For One Who Never Knew Me. When you were raising me, dear mother, you were hoping that I would become a support for you, but the support grew for a stranger.

160. Father Tended Tree Groves. The father tended woods, hoping for sons who would become his successors and daughters who would do the work, but the son was taken from the father and the daughter from the mother.

Strife in the family

161. A Good and an Evil Home. You are going, dear maid, home to gold (you have a home of gold). You will be given bread and butter and goose meat. I am going home to evil; my home is sad and dreadful, I will be given dreadful words.

162. Ended up a Bad Child. I am my mother's bad child; my mother made me a bad shirt from an end-piece of fabric.

163. A Late One. Father abusively called me a late one (over-carried baby), mother abusively called me premature. [A fragment – the complimentary end part of the song is missing.]

164. Born in Bad Times. I am a swarthy one, darker than the other sister because I was born in bad times when there was no water to wash me.

165. The Daughter Is Not Paid for Work. I worked for my parents as hard as I could,

but I was given no barn or cattle. I received only a straw lint, and even this I had to grab in secret.

The life of young people

Maids

166. Dear Childhood. Oh, the days gone by; oh, my dear childhood! I grew like a fish in the sea, like a reed on the river bank, like a liverleaf in the alder wood.

167. Little Birds of the Same Bread. Oh, we sisters, little birds of the same bread (food) – we eat the same, we drink the same, we sleep the same.

168. A Maid Grows for the Luck of the Manor Boys. You will see, lads, I am growing for the luck of the manor boys!

169. Girls Leaving Them without Their Senses. Oh, this dear birch wood where beautiful blossoms were blooming, the pretty and gentle daughters of the mother and the father! These girls left men without their senses, and boys without half their wits. [A local reworking based on the songs praising one's own village and the beer song "Beer Muddles the Head".]

170. The Eyes of the Boys Are Watering. A girl is using a bat to do laundry by the river. Young men are admiring the girl's pretty jacket and garland.

171. A Lad Approaches the Girls' Fire. A lad approaches the fire by which a girl sits. The girl has a rock in the glove, and an iron bar under her arm; she strikes the lad on his head. The lad takes the matter to the manor's court. The girl is acquitted; the lad is going to be flogged.

172. Girls Are Leaving to Decorate Themselves. Let us go, young maids, to the city of Riga together! Let us go and decorate ourselves – we will put on blue strips of silk, red ribbons, [and] woolen coats (skirts)!

173. Girls Picking Peas. In the evening, girls are picking pea pods off the vines. The bridegroom is watching them from a distance, from the aspen coppice; he asks a girl who she is picking the peas for and who she is going to give the shells. The girl replies that she is gathering the peas for her father and mother, the shells for cows and vines for oxen. The groom says that she should put the shells into bread and store the vines for the (wedding) brew.

174. Hunger for Girls. Do not laugh at the girls or slander them, lads – you will surely be hungry for girls and in need of brides! You will be going from village to village, from

family to family, in search of a girl; you will beseech the parents of the house that they give you their daughter from the cradle.

175. A Flock of Girls Dispersed. Our flock of girls has run out. What has become of them – have they been carried away by a gust of rain, have they been killed off by winter chill or snatched away by hail? – It is the horses of the boys of Viru and Harju and the geldings of Sweden who have carried them away over the bridge of Finland and over the bridge of Saare.

A worried girl

176. To Whom Shall I Lament My Woes? I lament my sorrows to a rock by the church road, but the rock will not understand the language of a girl.

177. Three Scarves. Dear mother, spin me long threads from which I will weave three scarves with different patterns. Perhaps I will marry a poor landless peasant, then I can give one scarf for bread, the other I will trade for salt and the third one I will keep for myself and wear around my neck.

An old maid

178. An Old Maid Sits on the Hearth Rock. An old maid sits on the hearth rock (a rock for sitting on or a low wall running along the front or side edge of the hearth in the threshing room), with a pipe stuck in her mouth and a firebrand in her hand. [A fragment.]

Young men

179. A Fine Ride. A young man rides through village(s); the horse who is adorned with silver beads is shining; the limestone street is cracking; there are golden ‘claws’ on the shaft bow (‘claws’ – decorative incisions). Girls are following him with their eyes over the streets, admiring him. [Version 1 and 3 merge with “Had I this Man!”]

180. Our Lads and Your Lads. My brothers and my cousins are good men – they did not get into debt, did not steal, did not do any harm to anyone, and the manor lord did not sent them to the flogging pole. The brothers of other people are like frogs – they got into debt and stole; the manor lord sent them to the flogging pole.

181. The Lads of Our Village and the Lads of the Other Village. Oh, those dreadful lads of Albu (~Eivere) – the horse under them is moldy; they have a hat on, but the scalp shines through it; a piece of rope is tied around their waist. But the lads of Kurisoo – the horse under them is like a hot oven, the man riding on it is like the sun, his hat is like a church bell; the belt, like a rainbow!

182. One Man Pushes Another Man into the Sea. The manor serf, a strong and brutal man, pushed another man into the sea, dipped the fur-coat of the other man into water, but kept his own new jacket dry.

183. You Said You Were Going to Get Nine Wives. Dear Hans, dear boy, you said you were going to get nine wives – but you are not going to get a single good wife; you will get a mole from a tuft of earth.

184. I Alone a Merry Man. Why are you feeling sad, dear people, and standing quiet? Is there another age rising for you, is a time of boredom settling in?

185. Warmth from the Girls. Firing the oven will not give you that warmth which you will receive in the arms of girls.

186. Not before the Wedding. The girl is screaming and squealing when the boy drags her to the hayloft, but once up there she desires to start making love instantly. The boy repels her, saying that a clergyman should first marry them.

187. Girls Cuddling up to the Boys. Pretty girls, you are quick to cuddle up to the boys – soon enough you will be walking around with cuckoos in your arms, and song thrushes in your scarves (carrying babies)!

188. Hunger for Boys. Girls do not sneer at boys! Soon you will come yourself, carrying a sheet and pillows under your arm, to invite a boy to sleep with you (versions 1 a–b). There will be time when you will be going from village to village and from family to family searching for a boy, asking the parents of the house that they give you their son from the cradle (versions 2 a–b).

189. Girls Were Crying for as Long as the Sails Could Be Seen. Girls were crying for their bridegrooms for as long as the sails of the ship could be seen that carried the young men away to become soldiers.

Bawdy songs of boys about corrupt girls

190. Daughter Corrupted. The father and the mother cried that their daughter is said to be corrupt; the witch of Tallinn has been at her, this mad one came from the road of Rakvere.

191. The Bear Tore Kaie. The legs of the girls have scratches – Kaie has been torn by a bear; Anne has been bitten by a wolf; Maie has been stung by a snake.

192. Stolen When Left out to Dry. I hung my “thing” on a birch to dry. A hawk came and stole it. A village boy was left crying.

193. A Maiden’s Honor Carried Away. I went to the woods to gather some nuts, and fell asleep under a bush. The wind dispersed the branches. A stranger came, took it once, took it again and then the third time carried it all away. A village boy no longer has the habit of wandering at night.

Bachelors

194. Would Marry But Afraid of a Child's Being Born. I would wed a wife, but fear that the young woman will be crying; I am afraid of the cradle being brought into the house and it being hung from the rods; it will sting the eyes of the father-in-law, mother-in-law and others.

195. Bed and the Maker of Play. I did not have a bed and I did not have a maker of play on the bed. Let me get a bed, then I will have the maker of play on the bed.

196. Making of a Wife. Everyone had a wife; I did not. The wives of others had breasts; mine had none. I took two cabbage heads from the garden, these I used to make breasts for my wife. The wives of everyone had thighs; mine had none. I took the thighs of an old gelding, these I used to make thighs for my wife. [Fragmentary versions.]

197. Wretched Bachelorhood. Bachelorhood, a wretched time – a bachelor is doomed to wander about at night and fall down from a hayloft.

Love and wooing

Longing for a sweetheart and choosing the mate

198. Apple Tree. An apple stands on the hill. Each of its branches has three blossoms: one is honeyed, the second one is waxy, and the third one is adorned with gold. The first branch is my own, the second one is my bridegroom's; the third one I use to find out if the lad has an appetite for liquor and beer (version 1). The apple tree stands on the seashore. There are six blossoms on its branch, and seven apples on the blossom. From the sunset side, the apples look pretty; from the sun's side, they look red; from the side of the sunrise, they look yellow. The wind blew the apples into the sea. Mai was quick to gather the apples; Hans was quick to look for them (version 2).

199. The Maid Will Marry the One She Is Made For. I will marry someone I am made for! Even if his buildings topple over, and his room stands on props, what does it matter as long as I get someone I fancy! Perhaps I would create for myself much guilt, but he will still be stroking my head.

200. Where Did I See My Beloved? Where did I see my beloved? He rode across the market of Rootsi on his dapple-grey colt and a small dun horse. [A fragment.]

201. Faraway Mate. I do not need to fear when singing or frolicking – my mate is far away, over the seas; my bridegroom is catching fish for his sweetheart in Lake Peipsi. May the wind send him my best regards; may the clouds send him a long life and the sky, some wisdom!

202. I Would Like to Sleep on a Guy's Lap. I would like to sleep on Mart's lap, in Kaarl's jackets, and etc.

203. Marry This Daughter to Me! Dear mother, marry this daughter to me, the one who is rocking in the cradle! If you don't give her to me, I will not beg you – let her stay home and wither! May a spruce grow on her brow, a birch on her neck, and etc. [A singular version. The initial motif is more widely known from the song type “Hunger for Girls”.]

204. A Bed on Wheels. Dear Jaan, make me a bed with wheels under it: in the summer, I will roll my sweetheart into the shade; in the winter, close to the warm oven! [Contaminated with the song “The Making of the Sleigh”.]

205. Alone at Night. When the night falls, everyone is going to lay down with their mates; I alone am headed for an empty bed to grope an old fur coat.

Marry me

206. A Beating instead of Jewelry. Stop wailing about marrying me! I will bring you a cross from Riga; coin jewelry from Kuressaare; a long apron from the store. – You will punch me into the chest with your fist and this is your cross of Riga; you will twist my neck and this is your neck-coins from Kuressaare; you will beat my knees red and this is your long apron from the store!

207. Give You Easy Work. Marry me, dear maid, I will give you easy work: in the summer you will knit stockings (~kiss); during the day, you will louse your hair for a whole year; you will be making bed! [Merges with “A Beating instead of Jewelry”, “I Will Sow the Oats on the Roof”, “The Maid Will Marry the One She Is Made For”.]

208. The Well Is Far Away – Our Oxen Will No Doubt Haul the Water! In marrying me there is no need to fear that our water is five versts away from the house – oxen will surely haul the water! [Merges with “I Will Make New Barns in the Yard”.]

209. Pretty Maid, Marry Me! Pretty maid, will you promise to marry me? I am not rich in money; but I will have no shortage of food. I will make (~made) a barn from geese meat; the roof on it, from chicken meat (~chicken eggs); I will put a bed of silk in it. [A partially end-rhymed song, merged with “Barn For the Sleep of a Young Wife”.]

Whom to accept and whom to refuse

210. I Am Not to Be Used by A Snotty One. Here I am being wooed by snotty people. I am not for a snotty one – you will spill snot on your wife, and drool on me, a pretty one!

211. The Orphan Between. I saw four rows of maids: in the front, back and the middle rows there were dressed up maids, orphans were in between. I do not want the dressed up maids, I want the orphan in between – she has worked and toiled hard (version 1). Brother, when you go to woo a girl, do not look for a pretty one, but take an orphan from in between, one who can weave cloth (versions 2 a–b).

212. The One Who Marries a Poor Girl is Getting a Wife. Who marries a poor girl is getting a wife. She is quick in the field, nice on the church road and at home in the house.

213. Know the Dull One. Dear brother, when you go to marry a wife, take your sister with you under your coat. She will know a dull and lazy one.

214. The Girl Will Not Marry a Herder. I will rather marry a thief than a herder! A herder will lose his herd, [and] will send me to look for the herd in the early hours. Rain and mist will ruin my new clothes.

215. A Husband Will Not Make You Grow. Dear maid, do not marry young! A husband will not make you grow – a husband will ask for cloths, will require a new coat, will want four shirts in a week, and etc. If he does not get them, he will beat you.

216. Marry an Old Man for Money. I will marry an old man for his money – an old man has more wealth, his wallet is heavier.

217. Sooner Hang Brooches on a Bull! I would sooner hang brooches on a bull than put them around the necks of corrupt girls.

Wooing

218. Expecting a Marriage Proposal. One moves back and forth, talks, vodka cups are being filled; one says that the marriage proposal is likely to be made soon and goes into town to buy wooing presents. [Merges with the song text “My Little Bird Went to Town”.]

219. The Suitor Will Not Come – He Is Afraid to Spend Money. The eyes of the bridegroom were as if blind, he dares not to drive his horse into the yard – he is afraid to spend money. The girl has jewelry – the mother bought these for her daughter long before her death.

220. The Man Will Not Have Me, or Leave Me. I would marry, but the man will not have me; I would stay home, but am still not left alone.

221. Come Ask Permission from Me! Dear brother, when you go and woo a woman, come and ask permission from me! I will give you a new coat from the barn, a nice hat from the cellar and a grey (~blazed) stallion from the crib of the stall.

222. Not One and the Same Wife. Dear brothers, it is true that we eat and drink together, but we are not going to take one and the same wife – each will get his own.

223. The Slanderous Tongues of the Parish Interfere with Wooing. I wooed a girl from Harju. I was on the one side of the aspen wood and she on the other, not a single tree leaf moved, but the gossip of the parish confused the senses.

224. Three Wooing Horses. I have three wooing horses: one black, one grey and one bay; on these I will ride to the house of the bride.

225. Going Wooing with a Well Kept Horse. I had a little black horse with a light mane. I fed and watered this horse and kept it for myself. I will ride it when I go wooing.

226. A Suitor in a Lazy Farm. Before I entered the house I peeped in through the smoke hole—the daughter was napping, fire shavings were burning. I was offered turnip broth to eat. The mouth ate but the heart was beating sorely for the habits of the family: fleas were walking around, with straws in their mouths (~were dancing on the floor), lice headed for the corner carrying bundles on their backs (~with sponges on the backs).

227. The Overseer’s Three Daughters. Let us go wooing to Koigi, the overseer of Koigi has three daughters: Ann was naked on the oven, Kai’s naked thighs were flashing on the rods (boards placed on the ceiling beams of the threshing room), Liisu sat on the hearth rock (a rock by the cooking hearth for sitting). I was proffered Ann and Kai, but I fawned over Liisu [contaminated with the song “One Is Offered, but Another Is Desired”].

228. One Is Offered, but Another Is Desired. I gimbal and gambol; I am offered Ann and Kai, but I hankered after Mari, fawned over Liisu and trotted next to Krōöt.

229. Will He Be Fit for the Son-in-Law? I entered the room and was offered a chair to sit on. They queried and tried to sound out whether I would be fit for their son-in-law. The horse under me was like a hot oven, the man sitting on it, like the sun; the hat on him, like a church-bell.

230. The Suitor Searches for a Lost Hen. One hen went missing at home, if I search for it, I will find my own. [A fragmentary record, partially end-rhymed and contaminated with the wedding song “How Did You Know to Come?”.]

231. Whoopee, the Bells Can Be Heard! Whoopee, the (sleigh) bells are heard! I heard the wooing sounds, the jingle of the sleigh-bells and the cracking of the bridegroom’s whip.

232. Will You Accept a Marriage Offer? Dear maid, will you accept my marriage offer when I come to woo you? If you accept it honorably, I will give you wooing presents; if you chase me away in shame, I will sing a song of spite. [Partially end-rhymed. The end part incorporates “The Child of the Serf Laborers”.]

Marriage and family relationships

Married woman

Missing her father’s home

233. A Dressed-up Girl in Her Father’s Home. The girl misses her parents’ home, recalling her childhood when she wore pretty clothes and had a broad girl’s garland on her head and beads around her neck.

234. When Can I Go Back to My Old Home? A young woman who got married far from her home misses her family and her childhood home. In the fall, however, rivers are deep; in the spring, water flows everywhere so that the horse would drown in the waves. The young wife daydreams that if she had fins like a fish, she would swim home; if she had wings like a bird, she would fly home.

235. Traded Far for Money. The girl complains that she has been traded far from home for money.

236. The Sea Will Carry the Word. The young wife (~girl) wishes that a broom could be made for her with which she could sweep the dust and shavings into the sea, then sea water will carry messages to her father and mother, to her sisters and brothers.

Life in the husband's home

237. Wooed by a Mean Man. The girl complains that she could never have dreamt of being wooed by a mean man, and given to a furious [fellow]. If she had known it, she would have made a barn of a goose quill and a parlor of a chicken egg a long time ago [merged with the song "Barn For the Sleep of a Young Wife"].

238. The Bonnet Age – the Age of Grief. The bonnet age (or the cap age or the apron age – metaphorically, the state of being a married woman) is an age of grief – a married woman has much worry and trouble; the garland age (metaphorically, a young girl's unmarried state) is golden – a girl may go and dance wherever she pleases.

239. A Daughter-in-Law's Power. A daughter-in-law is allowed very little. There is almost nothing that she may freely take – only the fire that is in an unlocked room and the water in the well that needs no key.

240. The Mother-in-Law Will Not Give Soap. A girl was taken to become a daughter-in-law and was made to wash out a pot. Her clothes got smudged with soot. The young wife flares up and throws her sooty clothes into the woods. [A fragmentary recording.]

241. The Husband's Parents Are Dead. The young bride does not need to be afraid of anyone – her father and mother in law sleep in the ground of the earth.

242. Poor Children's Prisoner. The daughter-in-law is like a poor prisoner of children – she cannot go out before she has put her children into their cribs and her father and mother in law into their beds. Then she puts beer on the door hinges so that the door would not squeak and she could slip herself out of the house.

243. A Woman in Childbed. A woman in childbed is weak and pale; she looks towards the oven for help. [A fragment.]

A good and a bad husband

244. A Good Man with Music; A Mean Man with a Whip. When a good man returns from the inn, he walks in like a dove and puts his wife to bed with music; in the morning he wakes her up with kind words. When the wife goes out to milk the cows, the good man is afraid lest the wife should get cold and brings her a fur coat. A mean man returns from the inn like a devil; he puts his wife to bed with a whip and wakes her up in the morning with a whip and abuses.

245. The Bridegroom Promised to Support Her with Music. The girl complains that when the bridegroom was chasing her and on his knees begging her to marry him, he promised that he would support her with music and educate her with a psalter. Once he married her, however, he began supporting her with a whip and educating her with a scourge.

246. The Rug Should Have Been Left to Rot in the Chest. The woman regrets that her beautiful blankets and very fine woven sheets are used by a vile man – they should have been left to rot in the chest. The vile man could have slept in the straw.

247. The Husband Is Dirty from Work. The woman praises her husband who is dirty from work. She promises to wash her husband nice and clean and send him to join the others.

A widow

248. My Spouse and Love. My spouse left this world as a young man; he got himself a coffin between the white boards as a handsome one. My spouse was taken out the door, my love went out the window; my spouse was put into the grave; my love was thrown below. [An improvisation or a local reworking? The starting point is the song type “Mother and Loves”; in the introduction the verses from the song “Sing for as Long as You Live!” have also been used.]

249. Overcome by All Winds. A widow is like a house with no roof – overcome by everyone and rained on.

A married man

Missing bachelorhood

250. The Son Was Spared the Rod at Home. For as long as he was an unmarried man, the son was treated gently. No-one dared to beat him at home – a shaft of hay was the mother’s rod, a pledget of hurds was the father’s rod, a stalk of reed was the brother’s whip.

Wedded a wrong woman

251. The Black Could Have Just Run Around. The man regrets his failed marriage – he has ended up with an ugly and fat wife (version 1), or brought home a capricious whore

from town (versions 2 a–b). His horse could have just run around or hauled rocks, and not gone wooing.

252. The Wife Brought from Afar. My nephew brought himself a wife from Oisu and my cousin brought himself a wife from Tännassilma [Türi parish]; I, fool, brought myself a wife from the parish of Vändra on the borders of Tori where the women are wretched and ill-tempered. [Merges at the end with the wedding song “A Foolish One Was Brought”.]

253. Ended up with an Unkempt and Stupid Wife. The man complains that he fell asleep (was left sleeping) at the moment when girls were distributed. All others received quick and pretty wives, but he was left with an unkempt, stupid and sick wife. Now he must keep washing and scrubbing his wife so that she would become like all other wives. [Songs mostly deal with an unkempt wife; in some versions, also with an unkempt husband.]

254. Take a Wife from among the Young Women! A married man warns that men should not commit this foolish error of taking an old woman or buying an old horse, which is what he did (version 1); one is also advised against a widow (version 2). An old woman (~widow) is a waste of bread; an old horse is a waste of hay. One should take a wife from among young women; a horse should be bought when it is a foal, then a man will live well and correctly.

255. The Complaint of the Son-in-Law. The son-in-law (who lives in the house of his in-laws) complains that his father-in-law and his mother-in-law were very short-tempered; he had to keep himself very humble and crawl out as if, from under the foot of the father-in-law and from under the toes of the mother-in-law. [An improvisation (?) building on the instructive wedding song “Obey Your Father-in-Law and Your Mother-in-Law!”.]

A good and a bad wife

256. A Little Wife Knows How to Walk without a Light. The man praises his tiny wife who knew how to walk in the dark and do her chores without a light: she milked their cows in the glow of the night and strained milk in the rays of the moon.

257. A Stupid Wife. A stupid wife makes the bread loaves lopsided. [A fragment.]

258. An Unfaithful Wife. A husband comes home in a happy mood and finds his wife in bed with their farm-hand. The husband starts thrashing his wife and the man with a rod. At first the wife begs her husband to stop beating her as she is small and short, but then she says to him defiantly that he can keep beating her if he likes it – her heart will not give in! [A contamination with the song “An Obstinate Wife”.]

259. A Coin, a Horse, a Wife. I found a coin; I bought a horse with the coin; with the horse I managed to take a wife; I lived a life with the wife; I fed the children with tobacco.

260. O, Poor Me, Where Is My Wife? The man is worried; he does not know where his wife is. The wife is in the manor of Säreve (Käreve) (~sitting on a tree stump in the woods), mending old fur coats (~herding goats).

Serf labor at the manor

Manor folks

261. The Landlord's Eyes Are Burning towards the Field. The Lord of the Manor rides along the road, but his burning eyes devour the field like the eyes of a mad wolf. [The singer titles the song: "A Song to Castigate the Manor Lord".]

262. Revenge on the Manor Folks. If it were up to the singer, s/he would turn the finer folks of the manor into ploughshares, the manor lords would be harnessed to them as oxen, the overseers (~manor ladies) would be made into plough handles, and the assistants of the overseers (~young ladies of the manor) would be used as wedges.

263. A Request to the Manor Folks. Good Lord (of the Manor) and the Lady with a golden crown, stand up on a stool, step up on the windowsill, and look how the parish is being pained, how the smallest ones are being tortured!

264. Gratitude to the Manor Folks. I thank the good lord of the manor, the lady with a golden crown and the young lady in silver laces for giving me goodies, for bringing me precious food! [A song of gratitude sung during communal work at the manor.]

265. Manor Folks Far Away – Life Is Good. As long as the manor folks were traveling, manor laborers and draught animals had a good life. When the manor folks returned, oxen were harnessed again to plough the earth, and eating mouths were tied up.

266. Fish Weirs Towards the Manor. The singer boasts that he knows how to make fish weirs and put them into water – he puts them towards the manor and the tails of the weirs towards the landlord so that he would catch many fish.

The overseer and other taskmasters of the manor

267. Overseer into the Oven. When we, poor manor serfs, get wet, where can we dry ourselves? Let us go to the manor's threshing room! There we will throw into the oven the overseer's shanks, the thighs of his assistant, the leg bones (~chest bones) of the threshing room's watchdog.

268. The Bloodsucker Overseer. A manor serf curses the overseer – he eats the meat and fat off the bones of a manor serf.

269. Devil for the Overseer. They have appointed the devil as an overseer – he impales the manor workers, he pierces the young serfs.

270. Overseer, Suffer Us to Have a Lunch! Manor serfs beg the overseer to let them go and have lunch. If the overseer will not let them go and eat at the right time, the manor laborers promise that they will curse the overseer and other taskmasters. [Merged with "Bad Luck to the Taskmasters", "Let the Taskmasters Perish!"].]

271. Overseer, Let Us off for Saturday Night! Manor serfs insist that the overseer should let them go and enjoy the Saturday night – the sun has set a long time ago and stars have appeared in the sky.

272. Let the Devil Bow to the Overseer! The manor serf says that if his oxen plough well, he will not have to bow to the overseer; let the devil bow to him! If it were in his power, the manor laborer would make the manor folks into ploughshares, overseers into plough handles and landlords into the oxen to pull the plough [a contamination with the song “Revenge on the Manor Folks”].

Manor – living hell. Beating at the manor

273. Escape from the Manor. Let us flee from the evil landlord! The laboring slave escaping the Manor of Purdi does not look back before he has reached the border of Harjumaa; then he casts a crooked look back over his shoulder and lo, on the spot where the Manor of Purdi once was, there stands a place of hell where people are tortured and tormented [version 2 merges with several slave songs].

274. Still Must Remain a Slave. Should it rain like thunder, should it rain fire and brimstone from the sky, a manor slave still must go and do his work.

275. Shoulders of Apple Tree Wood. If my shoulders were of apple tree wood, if my arms were of maple and waists of mountain ash, then I could bear the blows of a cane and the blows of a whip.

276. The Beating of a Girl at the Manor. A girl is being beaten tied to the manor’s beating post. [A fragment.]

277. The Whisking of Beating Scars. A girl who has returned from work at the manor asks her mother to make a fire in the oven and soak some whisks in the wort so that she can whisk herself good – her waist is covered with blows of a whip; her neck is coated with blows of a cane.

278. Rods and Sticks to a Manor Serf. A manor serf sees the hauling of rods and sticks and is certain that these are being prepared for him, a wretched manor serf.

Forced serf labor

279. A Hump from Doing Serf Labor. A manor serf complains that he has a big hump on his back and thick feet from his labors at the manor and from carrying around his serf bag.

280. Night Slaves. Poor manor serfs must slave away even at night.

281. The Master Praises Serfdom. The master of the farm extols the days of a manor serf; the farm laborer retorts that if the master did the work of a serf laborer for an hour, he

would see if one is being lulled to sleep on pillows at the manor – serf labor at the manor is beating and hard work.

282. The Bed of the Manor Serfs. Wet serf laborers who return from work at the manor decide to go and lay down in the attic of a cattle-shed at Rae farm. Beds have been made there a long while ago, but there are fleas and lice in the straw.

283. Bride of a Serf Laborer. The manor serf feels sad that his bride should do the manor's serf labor with a garland on her head.

284. A Tiny Manor Serf. The manor serf was to do forced serf labor when he was a little knee-high boy – at night he was threshing grain, during the day he ploughed his ratio of land. From the tears of the tiny manor serf, a lake emerged.

Discords in the village

Rich and poor

285. Take Me Away from the Cast-offs of the Rich! In despair an orphan wishes that God should take her away from the ridicule of rich daughters and mistresses of the house.

286. Not Born among the Great. A poor girl feels that she is not born among the great and the rich – she has neither boots nor earrings.

287. Unable to Feed the Kin. My relatives laughed and sneered at me and said that I am unable to host my kin. They should wait and see till I sow the grain and the beer barley ripens, then I can feed and water my relatives.

Masters and mistresses of the house and hired laborers

288. Who Was Whose Slave. The horse was a slave of a serf laborer. The serf laborer was a slave of a master. The master was a slave of the Manor. The Manor was a slave of the King. The king was a slave to God. God was the slave of the whole universe.

289. When Is a Slave Praised? The days when a slave is praised are few and far in between – only in the months of April and June. [On St. George's Day (23.04) servants and hired laborers began their service; St. John's Day (24.06) was a holiday for hired laborers.]

290. The Wages of a Slave. A hired farm worker (servant~maid, i.e. slave of the farm) insists that the master and mistress should pay him his wages and imagines how the unrighteous master and mistress are willing to pay the wages only in Heaven, before the Virgin Mary, but then the slave will refuse the money.

291. Women Working Indoors Are Dozing Off. Indoor women (women who do indoor work) are dozing and sleeping; a poor orphan girl who comes home from outside work cannot doze or have a rest.

292. A Slave Can Sleep Little. A slave can sleep a tiny bit, and even then while standing and leaning against a wall.

293. A Slave Is Given Work to Do. Slaves are always given work to do; if there is no other work, they will be made to haul mud or pick rocks and stumps.

294. Feed Your Slave Well! Master and mistress, feed your slave well; the slave will feed the ox, the ox will fructify the field, the field will bring a good crop.

295. A Shoe Broth for the Slave. The mistress, that fiend, boiled up shoes (*pastlad* – traditional heelless soft shoes made of leather) for her slave, and only served him the tips.

296. A Hefty Eater. The mistress says that the servant is a glutton – he will eat an ox in a single sitting and drink a barrel of beer at a time. The servant retorts that there is not much to eat of the ox – it is only bones hereunder and skin on top and only a smidgen of lean meat in between; one cannot have one’s fill of beer from that barrel of beer either – there is foam sitting on top and yeast at the bottom, and only a droplet of good beer in between.

297. A Servant to the Hollander. I was a servant and shepherd of a Hollander (dairy-master, cattle renter). The Hollander made me a new jacket and a fur coat; the jacket was made of dog pelt, the coat was made of batten and laths, and of the shanks of a sheepskin (~motley goat, ~dog hide).

298. Laboring for the Ungrateful. The singer complains that s/he has been forced to work for a nasty man who does not know how to express gratitude and can only swear and yell.

299. A Crafty Servant Sowing. The master and the mistress are mean towards the servant. To revenge them, the servant ploughs badly, so that weeds would grow in the field.

300. A Slave to Bark in the Yard. A malicious mistress puts a rope around the neck of her dog; she puts the other end of the rope around her slave’s neck and makes the slave go out and bark along with the dog.

301. Faced Squarely with a Stranger. The servant (~orphan) would rather not go home – her evil mistress (~stepmother) will be facing her there, threatening her with a knife (~will start fighting).

302. The Slave Will Leave. The servant tells the master and the mistress that his year of service has ended and they should start looking for some new slaves.

303. Tiny Daily Pay. Slavery is hard, but the daily pay is very small: one kopeek for three days. With this, I was able to pay my debt at the inn and feed the family.

Orphan songs

Who should I go to, motherless, fatherless?

304. On the Mother's Grave. Two orphans are headed to the grave of their parents on St. John's Day. The orphan asks her mother (~mother and father) to come and help her prepare the bridal chest. The mother (~mother and father) replies that she cannot rise from the grave as the earth has been overgrown with grass and her eyes have been covered with blue liverleaves. The orphan promises that she will feed the grass and flowers to the animals (~to plough the grass away). The mother says that may God help the orphan to prepare her bridal chest.

305. Who Do I Go to, Fatherless? The night is falling. The sun is setting low. Everyone is going home to their mothers and fathers. Who should I go to, fatherless and motherless? I am going to a rock and trees – an alder is my dear father, an aspen is my dear mother, a birch is my precious mentor.

306. The Home of the Sorrowful. The home of a sorrowful one, the refuge of an orphan, is there where the wind has made a parlor, where water has rolled the logs, where the fog has nailed up the doors.

307. I Pass by My Father's Home. The singer passes by her father's home. It is forsaken – boars are living in the rooms, forest bulls are doing the chores, and forest bogles are taking care of it.

308. A Reviled Orphan. Everyone hates an orphan, hates a tree, and hates the earth. One says: strike her (or him), she is fatherless; another says: strike her, she is motherless. The orphan has no-one to hear and protect her.

309. An Orphan Is like a House with No Roof. The orphan compares herself to a roofless building – beaten by every kind of blizzards and pelted by rains.

310. A Wretched One Sings Sadly. An orphan sings sadly – she feels that she is inferior to other people.

311. Rain, Pass by an Orphan! Orphans beg the rain not to fall upon them since they have no-one to dry them at home or wash their fine shirts; let the rain pour down upon the children of the manor lord – they have people to dry them at home and wash their fine shirts.

312. An Orphan Has No Clothes for the Swing. The orphan complains that she has no clothes for the swing like the daughter of the overseer; the orphan waits for someone who would sew fine clothes for her as well.

Mother and stepmother

313. Mother and Stepmother Waiting for One to Come Home. When a stepmother hears her orphan child come home singing, she will say that she hears an evil bird cuckooing. She will remove the knife from the table – she dreads her stepchild cutting the bread; she removes the ladle from the pot – she dreads her stepchild tasting the broth. When a mother hears her daughter come home, she will say that a golden bird is cuckooing and a forest bird is singing.

314. The Scolding of a Mother and a Stepmother. My mother never scolded me in front of other people, but gently admonished me in the back room; my stepmother, however, heedlessly berates me in front of the servant and the young men.

The daughter of the house and the orphan

315. The Daughter of the House Is Lazy to Work, but Quick to Dance. The daughter of the house is too lazy to work; during the threshing of the grain she hides herself in the straw. But when she hears sounds of music, she hurries out to dance among others. The orphan takes refuge in the straw when the dance begins, but when she hears the sounds of grain threshing, she hurries out to work. [Contaminated with several orphan songs.]

316. The Daughter of the House Is Plain, the Orphan Pretty. The daughter of the house eats pork and bread and butter, but still her cheeks are sallow and there are blue rings around her eyes; the orphan eats stems off the bushes and drinks water from the spring, but still she is pretty and has rosy cheeks.

Nature and the quotidian life of the village

Seasons, birds, animals and village life and activities

317. Birds Bring the Weather. A swallow brings the warmth of the day; a nightingale brings the warmth of the night; a cuckoo brings the warmth of the whole summer; and a lark brings the warmth of the south.

318. Where Does the Day Rise From. The sun rises from the spring of Pärnu; I rise from my bed; a cat rises from a mouse's hole.

319. A Cuckoo Cuckoos for the Herder. A cuckoo cuckoos for the herder and other laborers.

320. Spring in the Field. Let us no longer feel sad: trees are already in leaf and grass covers the earth; the young grain is green, and the pods of beans and peas are growing.

321. Until. Until the hay has been cut, the meadow is beautiful; until stacks are made, the piles of hay are slender; until they are hauled away, the haystacks are famous – they can be seen from faraway cities and lands.

322. If Only Others Knew How Cold. If only others knew how cold I am, they would carry fire for me and bring me old fur coats to warm myself up in.

323. The Stork Is Displeased. The stork is displeased that the girls pick all the berries and leave the storks to wander around in vain.

324. Animals and Birds at Work. A crow ploughs in the field, a pig sows grain, a hare cuts it, a curlew collects the crop, a weasel stacks the grain, and etc.

325. In the Morning, in Water; at Night in the Pot. In the morning, the fish is swimming in the sea; at noon it is floating on the waves; at night, it is boiling in the pot.

326. A Goat and a Wolf. A little goat is eating grass in the wood. A wolf calls out for the goat and promises to bring it a red apron, a precious neck decoration and new shoes. The fox warns the little goat that it should not trust the treacherous wolf – the goat's own blood is the red apron, its skin is the precious neck decoration, its hooves are the new shoes.

327. A Goat and a Wooden Bell. I had a wealthy godfather (~godmother), she gave me a little goat as a present and put a little wooden bell around its neck. A wolf ate the goat, I was left with the wooden bell. I put the bell around my dog's neck – the wolf ate the dog; I put the bell around my cat's neck – rats and mice carried the cat under the oven; the oven began to bark, the floor began to pop. Version 1: I put the bell around Kaie's neck.

328. A Little Billy Goat. The dialogue between the landlord and the little billy goat: Where are you going to, little billy goat? – To the mill, dear landlord. What will you be grinding there? – Wheat and rye. What will you be eating there? Wheat bread. Where will you be sleeping? – Under the bed (~with a maiden).

329. The Horse Runs Because of the Rein. The horse runs because of the reins, it leaps because of a bushel of oats and a narrow whip.

330. Smoke of the Horse. The singer notices smoke rising up and says that s/he knows what this smoke is – it is steam coming from the wooing stallion as it makes its way up the hill.

331. Neighs at the Riders. The horse does not neigh at hay or oats, it neighs at the riders, it wants to be ridden.

332. The Feed of a Work Horse. Hay that has been blackened by the frost is rejected by the war horse and the wedding horse; a tired work horse will eat that hay.

333. Praise of the Work Horse. Manor lords praise good trotters; the serf laborer praises a strained horse: it will plough the manor's plough plots, give birth to foals, marry off the daughters, and find wives for the sons.

334. Come to the Yard! There is much to see and listen to in the farm yard: the grey cow is mooing, the red one is lowing, bulls are wandering around, the gelded oxen are watching

and listening; heifers with bells are like musicians. [Most likely, an improvisational reworking. Final verses draw from the popular song “The Shepherd Is the King” which has a literary origin.]

335. A Little Red Piglet. A little red piglet teaches the big pig that it should root in the dirt and not go to another man’s grain field – other people will come out with cudgels, with a dog behind them.

Families and places; forest, land and sea

336. Whose Families? In the question and answer format, one provides a characterization of a village’s farm families and the surroundings of the houses they live in. For instance: Whose place is adorned by an alder wood? – The schoolmaster has an alder wood. Whose yard is green? – Toss’s yard is green. Who has a grey mongrel barking? – Kullamäe has a grey mongrel barking.

337. Lentils Go Townward. The rich of Roela themselves eat the husks; the lentils, beans and groats they sell in town.

338. Three Plenties in the Village. There are three plenties in the village: plenty of horses, plenty of cattle and plenty of young girls. Where the horses came from, a jingle of bells came; where the village cattle came from, a raucous of wooden bells came, where the young girls came from, a sizzle of brooches came.

339. The Praise of Kirna lands. The singer praises the lands of Kirna, its good hayfields, forests and coppices.

340. Not Bad Living in Viru. It is good to live in Viru (county) – there is not too much water, there is much grain, pigs are fat without eating, hens are laying eggs without roosters. [Merged with newer song with a transitional form, “The Wedding of the Daughter of the House”.]

341. Village like a City. The singer praises her/his village – it is surpassed by Tallinn only by the fact that there is no sea near its side.

342. Miracles in a Strange Village. The singer has witnessed many miracles in a strange village: dogs were ploughing, oxen were barking, sheep went up the hayloft to lay eggs, girls were making sleds, old women were making wagons.

343. Birches to Grow. A wood cutter cuts down spruces and pines, but leaves birches intact – the birch branches bemoan the father, the leaves lament after the mother, the catkin cries for the orphans.

344. Cutting of Timber. There were crooked birches growing in the birch wood; this wood provides us with timber for cartwheels, spokes for the wheels, and etc.

345. Could Not Plant. I wanted to plant a plant. I planted it in a hard soil of limestone where it did not grow.

346. A Peculiar House. I built a room on the wind, and a sauna on the edge of an island. Manor lords and masters walked by it and thought it to be the town of Lihula or the church of Kõiseri – but it was a refuge of a poor man.

347. I Would Build a Room on the Wind! If it were up to me, I would build a room on the wind, and a barn on the edge of the world.

348. Bridges on the Swamps. If it were up to me, I would make bridges over the swamps so that a woman would not get her feet wet; an ox, his cloven hoof; and a horse, its golden hooves.

349. There Are No Buildings on the Sea. I look from atop the ship mast whether I can see any buildings. No, there are no buildings on the sea – the sea is deep and black.

Industry, laziness, care and worry

350. A Slothful Man Waits for the Night. A slothful man waits for the night and the sunset; a diligent man waits for the morning and the sunrise.

351. Get Up! Get up, young people; wake up, daughters-in-law; rise from the embrace of your wives and husbands!

352. Worry Keeps Me Awake. I would like to sleep, but worry keeps me awake. Worry flares up from under the heart, gnaws at me from under the blanket. [Merged with the worry songs “I Drank a Chalice of Worry” and “There Is No Use Worrying”.]

Quotidian worries, quotidian bustle

353. What Is the Continuation of What. Fire is the continuation of tobacco, water is the continuation of milk, chaff is the continuation of bread, water from the well is the continuation of *kali* (*kali* – the Estonian kvass, a fermented drink typically made from rye bread, water, yeast, and sugar or honey).

354. Do Not Have Shoes. I need to go out and work, but have no shoes (*pastlad* – traditional heelless soft shoes made of leather) to put on. True enough, I got the shoes, but have no laces.

355. Sell Us Hide for Caps! The singer lists other useful items that can be made of hide used for making caps.

356. A Long Jacket of Great Willow. According to the singer, his long jacket is made of great willow, his coat is made of fish skin, his shirt is made of roach scales.

357. Our Mari Has Many Shirts. The singer lists Mari’s several articles of clothing.

358. The Horse Seller. A horse seller offers his horse to a Russian and wants to sell it at a good price.

359. I Wanted to Go to Heaven to Make Hay. A man intends to go to heaven to help out with haymaking, but he cannot since his sled is broken, his wife is drunk and child is a crier.

360. Days of the Week. The singer recounts what kind of work was done on particular days of the week: on Monday, hay was brought, on Tuesday hay was lifted to the hayloft, and etc.

Guests

361. Food for Guests. A stranger stopped by. I gave him the meat of a ram to eat, and cakes of rooster meat, berry soup and swan meat.

Beer, liquor, drinking and droning

362. Hops. A hop calls out from the vine, it invites young people to come and gather the cones and bids them to dry these on the rods at home. From there, the hop sneaks into beer and turns the beer so strong that those who drink it will lose their senses – men will be frolicking around hatless, women will be dancing capless.

363. Beer Put together of Three. Beer makers have put together beer of three things: water, sweet wort and biting hops.

364. Beer Makes One Lose One's Senses. Beer makes one lose one's senses – men will be frolicking around hatless, women will be dancing capless.

365. Several Beers. One beer is drunk, another beer is fermenting, the third one is sprouting under a cover, and etc. The seed of the seventh is in the ground.

366. Let's Bring Merriment to the Beer! Why are we just sitting and drinking, let's bring merriment to the beer!

367. Beer Is Roaming Around the Stomach. Beer is nice and sweet, and is roaming around in the stomach. [Merges with several other beer songs.]

368. Liquor Wipes One Out. Liquor (bottle of vodka) looks fine from the outside, but once it is taken in, then it will knock a man down.

369. Music Will Not Feed. Music will not feed a family – music (a musician) treads the tavern road.

370. Askew. The road ran askew the tavern mistress stood askew, she poured out skewed vodka shots.

371. The Horns of a Billy Goat. The horns of an ox are curved one way, the horns of a billy goat are curved two ways, the horns of a ... and etc. [Song without an end.]

Quarreling, theft

372. Snarl on, Dogs! Snarl on, dogs, but do not jump at each other! I will throw some dung water at you!

373. Instructing the Lover. A married woman instructs her lover who is knocking on the door while her husband is at home, singing thus: Do not enter the house, the room-maker in the room! Go towards the barn, take a key from under the eave! The bread bag is in the granary, and etc. [An internationally known joke song/lullaby.]

Name abuses

374. Juhan-Jussi Was Killing A Pussycat. The teasing of Juss.

375. Hans-Kans, the Thief of Hens. The teasing of Hans.

376. Ants-Tõnts, a Butt of Pitch. The teasing of Ants.

Songs for children and children's songs

Lullabies

377. A Lullaby. Hush, hush (*äiu-äiu* – a phrase used to lull a baby to sleep), sleep, [my baby,] sleep!

378. Bit by Bit Bigger! Bit by bit (*suisu-suisu* – a phrase used to lull a baby to sleep) bigger, little child, grow as fat as a milk drop and as tall as the cream jug (~as tall as a straw, as heavy as a beanstalk)!

379. Swing, Goat Kid! Sing, sing, little lamb; swing, swing, goat kid! The lamb will go to the singer; the kid, to the swinger.

380. Let the Cradle Rock! Rock-a-baby (*äia-tuia* – a phrase used to lull a baby to sleep), let the cradle rock far into the forest, onto the big stump (~let the cradle rock against the food closet, we can get milk and bread from there)!

381. Come, Sleep! Come in through the door, sleep; fall on the baby's brow; drop on the eye of the child!

382. Mother Went to the Woods to Pick Berries. Mother went the woods to pick berries for Juku and Junnu, for Mikk and Mann.

383. Sleep, Sleep, Maalu-Kaalu! Sleep, sleep, Maalu-Kaalu, I have locked away the fleas, gnats and bedbugs – the child may sleep in peace.

384. Come Home, Dear Father! A mother's song sung by the cradle when the father was out: Come, father, from the winds, bring us crescent breads, and little honey cakes

delicious! We would leave the breads out on the swamps, the honey cakes in the alder woods, if only the father came home!

Infant amusement songs

385. Go-Go to Town! Whoa, go to Riga and out of the gate of Riga, bring pastry to the child! Pastries are big and crescent shaped, honey cakes are delicious, sour breads have holes in them. (Sung while holding a child on the knee and knocking it to the rhythm of the ride.)

386. Go-Go to the Auntie! Go-go to the Auntie's place, over the fence to the Uncle's place!

387. Go-Go Towards Suureküla! Go-go-go towards Suur(e)küla, two women went towards Kanaküla! We've got turnips and you've got turnips, there were cooked cabbages in every village. (Sung by the father while he rocked a child on his knee.)

388. Go-Go to Sõmeru! Chip-chip-chip to the chapel (the church of Anna and its graveyard), we are going now to Sõmeru (Sõmeru – a village in Anna parish), (~go, go, go to Sõmeru, *pita-pata* to the town of Paide)!

389. Clippety-Clop! Clippety-clop, off to the side of Sinisoo to eat some green grass!

390. Come to Our Place! Come to our place, our mother is going to your place tomorrow; she will bring warm wheat bread, and milk in a long bottle.

391. The Dog Goes out to Tend the Herd. The dog goes out to tend the herd, trotting slowly: *vinta-vänta, lonta-lonta*; the dog comes home running quickly and happily: *tipa-tapa, tipa-tapa-tapp!* (When playing with a child, its feet are moved in a way that imitates the movement of the dog's feet in the respective sections of the song.)

392. Make a Cake! Make a cake, roll the bread, brush it with a chicken egg, stuff it with pork, put it into the oven, take it out, spread plenty of butter on it! Eat it up: yum-yum! (When playing with a child, its hands are moved imitating the making of a cake in the song.)

393. Tee, Tee, Titmouse! Tee, tee, titmouse! Fly over the bean garden, jump over the cabbage garden, and over the forest – whirr! (One imitates the bird's take-off holding a child's hands.)

394. Pheew, Pheew, Put the Pants On! Pheew, pheew, put the pants on, put a pouch on the belt and berries into it! (Sung while bouncing a child on a knee.)

Children's songs

Chain songs

395. The Sea By Our Yard. What is there by our yard? – The sea is there. What is in the middle of the sea? – A well is there. What is on the edge of the well? – A pillar... What is on

the pillar? – A sieve... What is on the edge of the sieve? – A cuckoo... What is in the hands of the cuckoo? – A child... What is on the chest of the child – A brooch... What is on the edge of the brooch? – A ring... This is a warrior's ring, it is made of bones.

396. The Mouse Goes to the Woods. Where have you been to, little mouse? – I was cutting trees in the woods. [Usually, the initial verses in this song type go like this: Where are you going, little mouse? – To cut trees in the woods.] What if a tree falls on your head? – Then I will run under a root. What if you get hungry? – Then I will bite some aspen bark. What if you choke on the bark? – Then I will cut it with a knife. What if the blood comes out? – Then I will wash it off with water, and etc.

397. Liiri-lõõri, lark! *Liiri-lõõri*, lark, where is your little golden nest? – In a dry spruce in the woods. – How did the spruce get dry? – An old man cut it down. – What happened to the old man? – The old man died. – Where was this old man buried? – He was buried in a long furrow in the field. – Where is this furrow? – Many colored oxen ploughed it up, and etc.

398. I Found A Piece of Straw. I found a piece of straw; I took the straw to the cow; the cow gave me milk; I took the milk to a baker; the baker gave me wheat bread; I took the wheat bread to a shoemaker; the shoemaker gave me boots; I took the boots to my bride; my bride gave me a kiss.

399. The Barn Door Got Locked. The barn door got locked; the key is on the hook; the hook is in the wood, the wood is in the hands of a forest bogle.

Other children's songs

400. Purr, Purr, Where Are You Going? Purr, purr, where are you going? – I am going to the corner (~pasture). What are you doing there? – I am eating a mouse (~will find a mouse). [One imitates the purring of a cat.]

401. The Mouse's Wedding. The mouse's daughter married the younger son of a weasel. There were some illustrious guests at the wedding: a rooster with golden spurs, a titmouse with a tin sled, a crow with copper boots, a sow with silver beads, a wolf with a new jacket, a bear with two drums and a hare with five fiddles.

402. A Tiny Bird. A tiny bird with a tuft of feathers on its head is on the road and sings: "Take me to Viljandi, I will bring crescent buns from there!" [Contaminated with the song "Go-Go to Town!"]

403. A Bird Taken to the Carriage. Little bird, do not stand by the road – fancy folks will be driving by and they will take you into their carriage and carry you away to a strange country!

404. Bleak, Bleak, Take Me to the Woods! Bleak, bleak, take me to the woods, carry me on your back to the top of a spruce tree and a birch!

405. The Rooster Said to the Hen. The rooster said to the hen: “Where can we go lay down – the chaff room is far, the road is snowed in.” (The hen said to the rooster:) “Let’s go and scratch around a rich man’s barn.” (~The rooster said to the hen: “Go and lay some eggs in the hayloft! The hen said to the rooster: “You haven’t given me a push yet!”.)

406. A Rooster and a Hen Scrabbling. A rooster and a hen engaged in a scrabbling match. The rooster found a grain of barley, the hen found two kernels of oats. They decide to take the grains to the mill and make beer.

407. The Story of the Ox Harp. Children recited this while drawing out their lips with their fingers (in imitation of an ox’s sound): Metsküla men are coming, their noses are long, their ears are broad, their beards are like oven brushes.

408. Uncle Is Coming, a Ram on His Shoulder. (A play of alliterative words, based on the relatives who are going to stop by.)

409. Fly, Ladybird! Fly, ladybird, show me where your home lies (~father, ~mother, ~bridegroom, ~war, ~river, ~forest)! (This was recited while a ladybird was on one’s hand.)

410. One There Is None. One there is none, two there are the eyes on a cat, three there are the legs on a spinning wheel, four there are the nipples on an udder, five there are the fingers on a man’s hand, six there are the spikes in a cartwheel (~six nails in a horse shoe), seven there are the stars in the Pleiades. [When counting the numbers from one to seven, one has tried to find words that would alliterate with the respective numerical and also be factually correct.]

411. One I Do Not Care About, Two I Do Not Fear. One is none, two I do not fear, three are too crowded to attack. [A boastful enumeration.]

412. First There Is a Pea Pod. First there is a pea pod, second there is an oak acorn ... tenth there is the humpback Jüri. [When counting ordinals to eight or ten, one picks (content-wise irrelevant) words or (nick)names that alliterate with the respective numerical.]

413. One O’Clock. One o’clock – the egg is ready; two o’clock – whirr!; three o’clock – the cook has a son (~dust of a road) ... ten o’clock – enough of it. [A listing of hours from one to twelve (mostly, from one o’clock to ten), where each numerical is matched with an alliterative (and usually unrelated) word or phrase.]

Nature vocalisms

Onomatopoeia is accompanied by a description of the activity of anthropomorphized birds or some incident (in rapid speech).

Swallow

414. Midli-Madli. *Midli-madli, kudli-kadli!* I was weaving cloth, I was making fabric (~new pants for my son), I (~he) went to a tree stump in the woods and tore it up – *sirts-sirr!* [(Reference to the forked tail of a swallow.)]

415. A Bigger Piece for the Bigger One. A bigger piece for the bigger one, a smaller piece for the smaller one. The one who is not happy with this will lose his head – *kääksti!*

416. I Washed My Pants. I washed my pants and put them up to dry on the fence. A thief (~crow) came and stole them. I chased the thief, captured him and twisted his neck off – *kääksti!*

417. A Man Went to the Forest. A man went to the forest and broke the ploughshare – *karkääks!*

418. Plicking, Plucking Wool. I plick the wool, I pluck the wool; I will make mittens for my mother-in-law, and socks for my father-in-law. The father-in-law will toss them into the oven – *kärdi!*

419. I Made Woolen Stockings. I made myself new woolen stockings, I went to a tree stump in the woods, and tore them – *särr!*

420. The Mother Has Woolen Stockings, the Father Has Woolen Stockings. The mother has woolen stockings, the father has woolen stockings, he tossed them into the oven – *tsörr!*

Nightingale

421. Bring the Whip! *Küüt* (a plough ox with a white stripe), *Lauk* (a plough ox with a blaze)! Where is the whip! Send the girl out to work (~lazy girl, bring the whip)!

Oriole

422. Is Tiit Out Working? Oriole, is Tiit out working? – Yes, he is. – What does he have with him? – A loaf of bread (~loaf of milk), a jug of milk (~jug of bread), and a bowl of fermented oatmeal gruel.

Cuckoo

423. Cuckoo's Song. The sister gathered my bones; she tied them in a silk scarf and took them to a tree stump in the forest – there I was made into a cuckoo. [The lyrics derive from the tale “An Orphan Turned into a Cuckoo” (ATU 720).]

Spells

Healing Spells

424. Three Roses. Jesus sat on the mountain of the city of Jerusalem (~crossed the Red Sea) with three roses in his hand: one was black, the other one was white and the third one was red – one he uses for pressing, the other for pushing, and with the third, red (~white) one he removes the pain completely. [A spell against erysipelas, the Estonian word for it being ‘roos’, i.e. ‘rose’]

425. I, Once; You, Nine Times. I jab at you once, you jab at me nine times. [A spell against jabs of pain. A fragment.]

426. Above the Hands, under the Hair. Above the hands, under the hair, red in the middle! [A spell against colic which was recited three times.]

427. Under the Flesh and Bones. From under the flesh, from under the bones, from under the veins and joints, the illness has disappeared! [A spell against the *maalused* or *maa-alused*, various forms of skin disease (like pimples, abscesses and erythema) which were believed to be inflicted by subterranean spirits.]

428. Earth Mistresses, Restore My Health! Subterranean earth mistresses (*maa-alused maa-emandad*), restore my health! [A spell against the *maa-alused*, or *maalused*.]

429. Snake, the Shade of a Hazelnut Tree. Snake, the color of a hazelnut tree, many colored snake, wrap yourself up in a tuft of earth, coil yourself up in a hillock! [A spell against a snake-bite.]

430. A Spell for Whisking a Girl Desirable. As the chick, so the health; as the sickness, so the doctor. To be whisked with a wolf’s tail, to be salved with a bear’s tail!

431. My Thanks to the Whisk Maker! My thanks to the whisk maker, my thanks to the water bearer, my thanks to the oven firer!

432. To the Crow, the Pain! To the crow, the pain; to the magpie, the malady; to the raven all other harm; our child regain its health! [This spell was recited by gently blowing on the part of the body that the child had hurt.]

433. Give Me a Tooth of Iron! Cricket, here, take a tooth of bone, give me a tooth of iron! [When a child’s baby tooth came out, this spell was recited so that a strong tooth would grow in its stead.]

Magic charms and imprecations

434. Fire’s Friend. Fire will not burn me – I am fire’s friend; water will not drown me – I am water’s sister-in-law; death will not kill me – I am death’s relative. [A charm against accidents by fire.]

435. You Are a Sheep, I Am a Bear! Hello, sheep! I am a bear, I am as mean as a mean bear. Stand straight as a candle before me! Rats under the feet! [A charm to escape the anger of the manor folks. It was recited while stomping on the floor with one's heel.]

436. Do Not Touch My Flock. Forest dog, when you hear the sounds of my flock, do not walk near it, do not come to frighten the shepherd! [A wolf charm.]

437. Wolf, Carry away a Sheep of My Daughter-in-Law! Let it happen, I imprecate: come, wolf, among my sheep, take my daughter-in-law's sheep to the forest – she gave me nothing! [An imprecation.]

438. Do Not Sting in Secret. Hazelnut colored crawler under the fences, black snake, underground, do not sting in secret! [A snake charm.]

439. One Pair of Shoes, Nine Pairs of Laces! [This was recited when a new pair of shoes (*pastlad* – traditional heelless soft shoes made of leather) was first put on in order for the *pastlad* to be sturdy and last long.]

Translated by Katrin Hakkinen

LISAD

Lisa 1. Koopia Friedrich Nikolaus Russowi poolt üles kirjutatud ja Alexander Heinrich Neusi väljaandes “Ehstnische Volkslieder” I–III (1850–1852) avaldatud Paide kihelkonna lauludest:

I, lk. 39–41 (7); 52–55 (12); 81–82 (24c);

II, lk. 149–150 (43c); 229–230 (69), 245–246 (74a);

III, lk. 339–341 (95b).

Lisa 2. Koopia Richard Viidebaumi (Viidalepa) 1929. a. välitööpäevikust ja kaardist esitajate elukohtadega. ERA II 14, 11/4.

7. Der Schutzvogel.

Daß die heidnischen Echten Vögel verehrten, folgt nicht bloß aus dem verwandten Glauben der alten Finnen, sondern wird auch von Adam von Bremen (bei Perz, Mon. germ. hist. IV, 17) ausdrücklich versichert. Indes ist dieses auch so ziemlich alles, was sich zur Erklärung des hier erwähnten heiligen Vogels beibringen läßt; selbst die Uebersetzung von pürjelind durch Schutzvogel beruht nur auf Muthmaßung. Auch die Bedeutung der Luchseskirche ist unbekannt. Zwar heißt es in einem andern Liede, welches die Sklaverei bejammert und mir in zwei Fassungen vorliegt:

Parrem pölw on pörguaska,	Holdres Sein ist in der Hölle,
Ennam ello (h)ilweksesfa,	Finder lebt sich's im Luchslande,
Kui siin meie moisaasfa;	Als sich's lebt auf unserm Herrnhof;

und A. Knüpffer hat später über ilweksesfa „helwetisla“, d. i. „in der Hölle“ übergeschrieben; allein dies ist vielleicht nur Muthmaßung, mindestens findet sich auch in einer finnischen Rune (Vönnrot, Rantelatar, I, 145) das Luchsland, Ilwesmaa, erwähnt. In einer andern Fassung unsers Liedes fliegt der Vogel ülle ilmatse kirriko, über die Weltkirche. Die Einleitung des aufgenommenen Liedes deutet aber wahrscheinlich auf irgend ein Fest zurück, welches einst am Meerufer gefeiert ward. Vgl. die Vorerinnerung zu Nr. 3.

In einer andern Fassung unsers Liedes (aus Wierland) wird das erste junge Vöglein der Brut als Sonne an den Himmel, das andere als eine Fahne auf eine Stadt, das dritte auf eine Kirche gesetzt; in einer dritten nicht ganz verständlichen Fassung (aus der Wief) wird das erste Vöglein zum Vorstand des Tages, das andere zum Stein des Feldes, das dritte zum Zeichen der Berechnung, das vierte, wie es scheint, zur Tanne zur Verehrung, das fünfte zu einem

Stern am Himmel gemacht. Ueberdies fließt unser Lied in einer andern Fassung auch mit dem unter Nr. 8 mitgetheilten zusammen, bezieht hier am Schluß die Stunden bestimmt auf den Mond, die Zeiten auf die Sonne, und die Bierbereitung auf den Stein (was auf Opfer zielt?).

Die Vorstellung von der Entstehung der Gestirne aus einem Schöpfungsgeheiß ist also hier auch im Ebstinischen angedeutet. (Vgl. die Vorerinnerung zu Nr. 1).

Källa tüdrukud, öekled, Dorfes Dirnen, liebe Schwestern,
 Källa poisid, poled wennad, Dorfes Knaben, feste Brüder,
 Källa naised, nored naised, Dorfes Frauen, feine Frauen,
 Pange selga ued kued, Nehmt um euch die neuen Kleider,
 Kätte krogitud käikfed! Um die Arme Faltenärmel!

Lähme merde pühkimaie, Laßt zum Meer uns gehn zu kehren,
 Merre äarta äigamaie! Meers Gestade rein zu stäuben!
 Pühhime pühked merreesfe, Laßt uns kehren in's Meer den Kehricht,
 Äigame laastud laineesfe! In die Wellen die Späne stäuben!
 Lähme omme watemalaie, Gehn wir morgen um zu sehen,
 Kis fiin pörand pühkieida; Wer hier umgewandt den Kehricht;

Pühha pärje linnokenne, Pärje's Bögelchen, das heil'ge,
 Otfind ta pesfa asfeta, Ob's gesucht des Nestes Stätte
 Regudesfa, ragudesfa, In dem Strauchwerk, in dem Hochwald,

Merre kümmeje kiwwisfe, Auf des Meeres zehen Streinen,
 Ranna pakfo pae murdu, In des Ufers Fliesenbruche,
 Ülle ilma laia moa, Längs der weltweiten Erde,
 Ülle Ilwesfe-kirriko. Oben auf der Luchseskirche.

Tulli wasta kolmi pöfalt: Ja, es traf auf drei Gebüsch:
 Üks olli pöfas finnine, War ein blau Gebüsch das eine,
 Teine pupöfas punnaane, War ein roth Gebüsch das andre,
 Kolmas kulla karwalenne. Glänzte das dritte goldner Farbe.

Põlgas ta põla finnise, Und das blaue Gebüsch verwarf's,
Põlgas ta põla punnase, Und das rothe Gebüsch verwarf's,
Wöttis kulla armaakli. ²⁵Lieb gewann es das goldene.

Akkas ta pesla kogguma; Hub es an sein Nest zu bauen;
Koggus ku, koggus kakli, Baut den Mond und baut den
andern;

Peale pari päwafida. Auch darüber ein'ge Tage.
Akkas ta munne munnema; Hub es Eier an zu legen;
Munnes ku, munnes kakli, ³⁰Legt den Mond und legt den
andern,

Peale pari päwafida. Auch darüber ein'ge Tage.
Akkas poegi audemaie; Hub's die Jungen an zu brüten;
Auus ku, auus kakli, Brütet den Mond und brütet
den andern,

Peale pari päwafida. Auch darüber ein'ge Tage.
Said poiad werri fullile, ³⁵Als die Brut im Blutgefieder,
Akkas poegi pillutama; Hub es an sie auszuthelen;
Pillutas ku, pillutas kakli, Theilt den Mond und theilt den
andern,

Peale pari päwafida; Auch darüber ein'ge Tage;
Ühhe panni kuuks taewaasfe, Stellt' an den Himmel als
Mond das eine;

Teife päwaks peale ilma, ⁴⁰Ob der Welt das andr' als Sonne,
Kolmas fõdile kiwwikse. Auf die Au als Stein das dritte.

Sedda teab taewa tadi- Mag's der Herr im Himmel
kenne, wissen,

Sedda arwab armas rahwas, Sich's die lieben Leute denken,
Kus need tunnid tuntanekli, Wie die Stunden wären kennbar,

Aiad kallid arwatakse, ⁴⁵Edele Zeiten auszurechnen,
Mõud mustad mõdetakse, Schwarzer Meth wär' auszu-
messen,

Kui põlle fõdila kiwwida, Wenn der Stein nicht auf der
Au wär',

Egga kuuda taewaasfe, Und nicht hoch der Mond am
Himmel,

Egga päwa peale ilma. Noch ob aller Welt die Sonne.

12. Die Gattenmörderin.

Der tatsächliche Inhalt dieser Erzählung wird der sein, daß die Gattenmörderin, in Furcht entflohen, von Gewissensangst gemartert, ihren Tod in einem See findet. Ob aber die Belebung und Besetzung der Bäume, die von ihr um Schutz vergebens angefleht werden, und in einer zweiten Fassung unsers Liedes sogar ihre Zweige drohend zu der Flehenden herabbeugen und ausstrecken, ob diese Belebung mit alten Glaubensvorstellungen zusammen hange, scheint zweifelhaft. Zwar ist gewiß, daß die Eichten vormals, ja zum Theil auch jetzt heilige Bäume kannten und verehrten; allein die Belebung der Bäume hier könnte vielleicht nur die Gewissensangst der Mörderin dichterisch vergegenständlicht darstellen sollen. Ohne Zweifel aber ist das am Schluß erwähnte schwarze Kind (eines solchen schwarzen Wasserrindes finde ich auch sonst in den Liedern Erwähnung gethan) entweder der Geist des Sees, des Gewässers selbst, so wie in einer andern christnischen Sage ein See in der Gestalt eines grauen Kindes aus seiner frühern Heimath auswandert (vgl. das Inland 1847, Nr. 43 Sp. 1024), oder es ist mindestens der Diener des Wassergeistes. Zuweilen erscheint auch in deutschen Sagen der Flußgeist als Kind, s. Müllenhoff a. a. D. XLVIII.

Jürje löitis teda möda,	Jürgen fuhr entlang die Straße,
Maie köndis mada möda.	Maiewallt' entlang des Weges.
Kudda paistis Maie pärga?	Maie'ns Kranz, wie köstlich glänzt' er?
Na kui päwa meie peala.	So wie sieht auf uns die Sonne.
Kudda Maie röhtu-wöla?	Wie war Mai' im Ketten- gürtel?

Na kui ku taewaas.	So wie sieht der Mond vom Himmel.
Akkas Jürjed sötemaie, Sötemaie, jotemaie; Akkas ta aslet teggema: Teggi wodit weddeje,	Sie hub Jürgen an zu speisen, Ihn zu speisen, ihn zu tränken; Sie hub an das Bett zu betten: 10 Legt' auf's Wasser leis das Lager,
Laotas pallakadpörmandalla.	Breitet' auf den Boden Linnen.
Kuijähhidkauaks maggama, Äm läks üllesüdemaie: „Töuse ülles, Maiekenne, Töuse ülles, mo minnija, Töuse karja latemaie. Muunde karri kaasteella,	Als zu lang sie schlafend lagen, Eilt die Mutter, um zu wecken: „Auf, steh auf, o liebe Maie, 15 Auf, steh auf, o meine Schnur, Auf, die Herde hin zu führen. Schon im Thau der Andern Herde,
Meie karri karja aedas.“	Steht in Stadeln unsre Herde.“
Mai läks karja latemaie; Ommakled üüdlid eemalt: Oh Maie, minno ommane, Miks sinno nugga werrine?	Maie ging die Herde führen; 20 Fragten ferneher die Freunde: O Maie, uns Gefremndte du, Warum ist voll Bluts dein Messer?
Urmakled uddo käikled, Linnik leppa-karwalenne?	Nächtig roth der Rebelärmel, Hochgefärbt dein Haubentüchlein?
Maie moistis, kostis wasto: Mullo taplin musta kukke, Tunna Rootli warweluste,	25 Maie merkt' es, gab zur Antwort: Hart traf einen Hahn ich fürne, Einen schwed'schen Sperling einstmals,
Selt minno nugga werrine,	Darum ist voll Bluts mein Messer,
Urmakled uddo käikled, Linnik leppa-karwalenne.	30 Nächtig roth der Rebelärmel, Hochgefärbt mein Haubentüchlein.
„Ehk sa taplid, Maiekenne, Ehk sa taplid Jürje nore, Ukkalid kala unnise?	„Sage, trafeßt du, o Maie, Traffst du jäh den jungen Jürgen, Schlugst den eingeschlafnen Gatten?

Jose, Maie, kui wöid peas- Mat', entrinne, magst du Ret-
ta! " tung!"

Mai läks leppa palweelle: ³⁵ Maie ging zu flehn der Erle:
Oh leppa, awwita minda! Eile mir zu Hülf', o Erle!
Leppa wasta löigatille: Ihr entgegen ächzt die Erle:
„Kudda wöin minna awwita? „Wie mag ich dir Hülf' bringen?
Minno mahha-raiutakle, Nieder werd' ich noch geschlagen,
Tarwis-puida tahhetakle. ⁴⁰Werd' ein wohlgetrocknet Nutz-
holz.

Jose, Maie, kui wöid peas- Mat', entrinne, magst du Ret-
ta! " tung!"

Mai läks awa palweella: Maie ging zu flehn der Espe:
Oh awa, awwita minda! Eile mir zu Hülf', o Espe!
Awa wasta öigatija: Ihr entgegen stöhnt die Espe:
„Kudda wöin minna aw- ⁴⁵ „Wie mag ich dir Rettung brin-
wita? gen?

Kudda mo lehte läddiseb, Gleich wie meine Blätter heben,
Nenda so werri werriseb. Also bebt dein Blut und banget.

Jose, Maie, kui wöid peas- Mat', entrinne, magst du Ret-
ta! " tung!"

Mai läks kasie palweella: Maie ging zu flehn der Birke:
Oh kaske, awwita minda! ⁵⁰ Eile mir zu Hülf', o Birke!
Kaske oklad, oitke minda! Berget mich, ihr Birkenzweige!
Kaske wasta karjatella: Ihr entgegen brüllt die Birke:
„Kudda wöin minna awwita? „Wie mag ich dir Hülf' bringen?
Kül ahjud köötakle, Unheizt man der Ofen viele,
Minnult wihta widanekli. ⁵⁵ Bricht von mir die Badequäste.
Sinno sita leitanekli. Hier entdeckt wirst du werden.

Jose, Maie, kui wöid peas- Mat', entrinne, magst du Ret-
ta! " tung!"

Mai läks kufe palweelle: Maie ging zu flehn der Tanne:
Oh kufe, awwita minda! Eile mir zu Hülf', o Tanne!
Kufe koske, katta minda! ⁶⁰ Decke du mich, dicke Rinde!
Kunske kulis, kostis was- Hört's die Tanne, hat zur Ant-
ta: wort:
„Kuida wöin minna awwita? „Wie mag ich dir Hülf' bringen?

Minno mahha raiotakfe, Toa palka tarwitakfe.	Nieder werd' ich noch geschlagen, Zimmerbalken braucht man nö- thig.
Sinno sita leitanecki. Jose, Maie, kui wöid peas- ta!“	⁶⁵ Hier entdeckt wirst du werden. Mat', entrinne, magst du Ret- tung!“
Maie nuttis, kostis wasta: Wige minno wermed wai- niulle, Tehke se tulli üllesfe Sinnifesta löngadesta, Punnafesta paelutesta!	Maie weinte, gab zur Antwort: Tragt meine Gaben auf den Mager, Facht dorten das Feuer an ⁷⁰ Mit den Garnen, mit den blauen, Mit den Bändern, mit den bunten!
Mai läks ärga palweelle: Oh ärga, awwita minda! Ärga kulis, kostis wasta:	Maie ging zu flehn dem Jarren: Eile mir zu Hülf', o Jarre! Hört's der Jarre, hat zur Ant- wort:
„Tulle minno turja peale, Istu ikke nukki peale; Ma wiin find läbbi weddeja, Kannan merre kaldaasfe. Senna tullewad noda-meh- hed, Tullewad nored noda-meh- hed, Wannad wörku-wöttiati: Siis find fealta leitanecki!“	⁷⁵ „Steig auf meinen Nacken nieder, Nück zurecht auf meinem Rücken; Weg dich führ' ich weit in's Wasser, Trage fort dich unter's Ufer. Dahin nahu der Neze Män- ner, ⁸⁰ Nahu der Neze junge Män- ner, Alle Garnenauswerter: Werden die dich dort entdecken!“

C.

Kui lähhen kike kikemaie,	Wann ich zur Schaukel gehe schaukeln,
Kige lauda lalemaie, Olleks mo äle ennelini,	Auf dem Sitz der Schaukel singen, Stimmte wie ehmal's meine Stimme,
Wanna äle waskefini: Ma lalaks merred möokfi,	Meine ehrte alte Stimme: Sänge die Meer' ich um zu Meth,
Merre äred ädikakfi, Merre kaldaad kallukfi, Merre liwad linnakfekfi, Merre paed paterekfi!	Meeres Küsten um zu Essig, Meeres Ufer um zu Ahle, Meeres Flößsand um zu Malze, Meeres Matten um zu Patern!
Äle widud ädikakfi, Kurgo kuiwakfi kallakfi,	Ach, die Stimm' ist Essig worden, Gar zum trocknen Fisch die Gurgel,
Rinnad Riga räbufekfi. Tulle koio, älekenne, Tulle koio kutfomatta, Sõnumi lähhetamatta! Källi käimatta järrele!	Rauh die Brust zu Riga's Räbse. Kehre heimwärts, holde Stimme, Kehre heimwärts, ungeheissen, Ohn' daß Bothen zu dir eilen Nach dir schicke die Schwägerin!
Arjo attad, liina litfid,	Harrien's Hunde, städt'sche Strunzen,
Pötlä-ma poled pagganad, Ärge söge mo süddata, Ärge joge mo jummeta,	Oberpahlen's halbe Heiden, Raget nicht an meinem Herzen, Schlürfet nicht an meiner Schönheit,
Egga mo eada älekesta! Las! mo äle ästi käia, Kurko kullasti kummada, Na kui Rootfi rogu-pilli,	Noch an meiner milden Stimme! Lasset spielen meine Stimme, Golden meine Gurgel schallen, Gleich wie Schwedens schön Flöte,
Talliina parras pasfun!	Revals rauschende Posanne!
Kus mo äle kulunekfi, Señna metfi murdunekfi,	Wo meine Stimme zu ver- stehn ist, Möchten bald die Büsche brechen,

Puud pikkad lähwad pin- Hohe Bäume bilden Klaftern,
nuse,
Allud rita jo aiasfe, Scheiter schon die Reihn im Hage,
Ilma norita mehmeta, 30 Sonder junger Männer Zuthun,
Terrewatta kerweetta. Sonder angeschärftte Aerte.

D.

Metfa-luggu.

Ellife, ellife, metfa,
Köllife, köllife, körbe,
Hüa wasta, iekenne,
Laula wasta, lanekenne,
Minno hea heäle wasta,
Ja minno kulla kurgo wasta,
Lahhedama laulo wasta!

Kuhho heäli kulunek'i,
Siina metfa murdunesle,
Isfe puud pinoje lähwad, 10
Hallud ristati aiawad,

Süllad oue fännitawad,

Kuhjad oue kukkutawad,
Ilma norita mehhita,
Terrawata kirweeta.

Waldbied.

Klinge du, klinge du, Walbung,
Schalle du, schalle du, Haide,
Halle wieder, halle, Hainlein,
Löne wieder, o du Wüßtlein,
5 Wider meine weiche Stimme,
Wider meine milde Kehle,
Wider mein Lied, das lieblichste!

Wo die Stimme zu verstehn ist,
Möchten bald die Büsche brechen,
10 Selbst die Bäume bilden Klaftern,
Kreuzweis schließen sich die
Scheiter,

Schreiten vor zum Hof die
Schober,

Häufen sich im Hof die Lachter,
Sonder junger Männer Zuthun,
15 Sonder angeschärftte Aerte.

Isfa palweed parremad! ¹⁵Fester ist des Vaters Flehen!
Emma widi teda möda, Weg trug man des Wegs die
Mutter,
Armud läkfid aededa möda, Floh da längs des Hags die
Liebe,
Sönnad sojad soda möda. Flohen warme Wort' am Moor
hin.
Emma auda kaewetasle, Gräbet man das Grab der
Mutter,
Armud aua kaldaalla; ²⁰Ruht am Grabesrand die Liebe;
Emma auda lastanekse, Senket man in's Grab die Mut-
ter,
Armud alla langengewad! Sinkt mit ihr hinab die Liebe!

Et olled isfeke mäddanud, Ob du selber auch verweist bist,
Ei olle lönnad mäddanud! Nein, dein Wort ist nicht ver-
weset!

Et olled, armas, allitanud, ²⁵Ob du auch verblichen, Liebe,
Ei olle armud allitanud! Deine Lieb' ist nicht verblichen!
Et olled, kullas, kolletanud, Ob du auch vergangen, Holbe,
Ei olle kullad kolletanud! Deine Huld ist nicht vergangen!
Lauad mändifed mäddanud, Moder sind die Föhrenbretter,
Pihhastanud pened rided! ³⁰Staub sind nur die Sterbge-
wänder!

C.

Olli mul kafa tulleslafi, Als ich kam, hatt' ich den Gatten,
Ei olle kafa minneslafi, Habe gehend keinen Gatten!
Se läind norelt jo magga- Jung ist schon er gegangen schla-
ma, fen,
Illufalt läks alla ilma, Lieblich von der Welt gegangen,
Walgelt laudade wahhele, ⁵Legte blühend zwischen Bretter,
Kennalt kersto keskeelle. Schön sich in des Schreines
Mitte.

Kafa widi uklest wälja, Trug man aus zur Thür den
Gatten,

Armud läklid aknalt wäl- Floh durch's Fenster fort die
ja; Liebe;
Kafa widi teda möda, Trug man hin des Wegs den
Gatten,
Armud läklid aeda möda; 10 Floh auch längs des Hags die
Liebe;
Kafa auda panneti, That man in das Grab den
Gatten,
Armud alla eideti! Sanft mit ihm hinab die Liebe!
Ükli jäin minna järrele, Einsam bin ich nachgeblieben,
Aua äre nuttemaie! An des Grabes Rand zu wei-
nen!

69. Das Mädchen an den Schlittenbauer.

Das bestellte Schlittchen scheint ein leichter, sog. Vorkschlitten zu sein. Die Fuhrwerke der Ehßen haben zwei leichte Deichseln, zwischen welche das Pferd mittels eines Krummholzes auf russ. Weise eingeschnürt wird.

Janikenne, kanikenne,	Du mein Hänschen, du mein Pflänzchen,
Te mul lakla sanikenne!	Schaffe mir ein deutsches Schlitt- chen!
Kirjota se koljokenne,	Schmücke fein das Fußverdeck- chen,
Igga löuna eida laastu,	Jeden Mittag spleiße Späne,
Igga pääw panne painardi,	⁵ Jeden Tag setz einen Träger,
Igga kuus panne koddara!	Jeden Mond stemm eine Speich' ein!
Kui laad sani walmis sa- nud,	Wann der Schlitten fertig wor- den,
Wi sani ue lummele,	Schleif ihn auf den frischen Schnee hin,
Aa sani toa eddele,	Führ ihn grade vor die Wohnung,
Kut'lo isla watamaie:	¹⁰ Ruf den Vater zum Beschauen:
Islakenne, tadikenne,	Lieber Vater, holder Vater,
Mis sel fanil pudunekli?	Was mag diesem Schlitten fehlen?
Isla kuleb, kostab was- to:	Hört's der Vater, hat zur Antwort:

Janikenne, kanikenne, Du mein Hänschen, du mein
Pflänzchen,
Mis sel lanil pudunekfi? 15 Was mag diesem Schlitten
fehlen?
Wiis sel lanil pudunekfi! Fünferlei fehlt diesem Schlitten!
Kus on aifad ounapufed, Wo sind die Deichseln von Apfel-
holz,
Kus on sarine saddula, Wo der Sattel von Eschenholz,
Kus on rangid wahterufed, Wo ist das Kummel von Ahorn-
holz,
Kus on loka künnapuine, 20 Wo das Krummholz von Ulmen-
holz,
Kus on alli aifatäifi? Wo das Grauroß in die Deich-
seln?
Jani moistab, kostab wasto: Hänschen merkt es, hat zur Ant-
wort:
Isfakenne, tadikenne, Lieber Vater, holder Vater,
Sul on öues ounapuida: Hast im Hof stehn Apfelbäume:
Kust saab aifad ounapui- 25 Da die Deichseln von Apfel-
fed; holz;
Waldas kaswand wahteruida: Auf der Au blühn Ahornbäume:
Kust saab rangid wahteru- Da das Kummel von Ahorn-
fed; holz;
Küllas kaswnud künnapuida: Dann im Dorf blühn Ulmen-
bäume:
Kust saab loka künnapuida; Da das Krummholz von Ulmen-
holz;
Küllä fares legi fare: 30 Auf des Dorfes Eiland Eschen:
Kust saab sarine saddula; Da der Sattel von Eschenholz;
Isla tallis legi alli: In des Vaters Stall ein Grau-
roß:
Kust saab alli aifatäifi; Da das Grauroß in die Deich-
seln;
Meie küllas legi neitli: Und in unserm Dorf ein Mägd-
lein:
Kust saab lani söidetawa! 35 Das die Fenkerin des Schlit-
tens!

74. Jungfräuliche Sehnsucht.

A 3. 23 ff. drückt das Mädchen den Wunsch aus, der Geliebte möchte ihr Bräutigam werden. **C**: Mädchen werden häufig Aukute genannt.

A.

Nötkutakfe, rägitakfe: Winke giebt man, wispert
Wina krufi täidetakfe; Schenkt des Weines voll die
Nötkutakfe, rägitakfe: Winke giebt man, wispert Worte:
Kül ehk kosja tuldunekfi; Wohl ein Freier könnte kom-
men;
Nötkutakfe, rägitakfe: Winke giebt man, wispert Worte:
Ehk mul kingi katlutakfe; Schuhe könnte man mir kaufen;
Nötkutakfe, rägitakfe: Winke giebt man, wispert
Poes mul pölle löigatakfe, Schneidet ab die Schürz' im
Laden,
Kül ehk liüna minnetakfi! Oder will zur Stadt hin wan-
dern!
Liüna läks mo linnokenne,¹⁰ Hin zur Stadt entzog mein
Allewisfe armokenne, In die Vorstadt fort mein Lieb-
chen,
Turrole minno tuike, Auf den Markt hinaus mein
Läubchen,

Kallaranda kafokenne! An der Fische Strand mein
Friedel!

Tulleb kojo, wõi ep tulle, Kehrt er heimwärts, oder kehrt
nicht,
Toob laia, wõi ep to? 15 Bringt er Semmeln, oder bringt
nicht?
Ei ma oli laia pärrast, Sehne mich nicht nach den Sem-
meln,
Egga liüna leiwa pärrast. Noch auch nach der Stadt Ge-
bäcke.
Jägo faiad fode peale, Bleib' im Sumpfe doch die Sem-
mel,
Liüna leiwad liwa peale, An dem Strand der Stadt Ge-
bäcke,
Tubbakas jägo turrole, 20 Bleibe der Tabak auf dem Markt,
Wihha rohhod Wiburisa, Bitteres Gewürz in Wiburg,
Pahha rohto Paideesfel, Nebel' Würz' in Weissenstein!
Tulleks ta minno toekfi, Raht' er nur zu meiner Stütze,
Astuks ta minno abbikfi! Trät' er her zu meiner Hülfe!
Saaks ta sanil löitijakfi, 25 Würd' er nur des Schlittens
Lenker,
Koddara kollistajakfi, Der die Speichen dröhnen ließe,
Ree talla tantfijakfi! Er der Schleifenkufen Schwen-
ker!

B.

Olleks mo peigo teäda- Wüßt' ich, wo mein Bräut'-
walla, gam weilte,
Teädawalla, tuntawalla, Wo er weilte, wer er wäre,
Sirgo filma nähtawalla, Fände nur der Blick das Vöglein,
Kulla körwa kuuldawalla: Lauschte nur das Ohr dem Lieben:
Teekfin lakkad lääarta möda, 5 Fertigte nach dem Fuß ich Socken,
Kindaad käe järrele, Handschuh' ihm nach seinen Hän-
den,
Pened lärgid pihta möda, Hemden ihm nach seinen Achseln,
Wammukled liggi lihhada! Wämser weich nach seinem
Wuchse!

§.

Meil olid pulmad püha- päawal,	Hochzeit hatten wir am Sonn- tag,
Pidud pikkake nädala,	Festgelag die lange Woche:
Maugo waaknad ahjo oflas,	Würst' in Schüsseln auf dem Ofen,
Käkki koormad kerikfedel!	Juder Bluttlöb' auf dem Bluth- fang!
Peretütär ilma rikas	Weltenreich, des Hauswirths Tochter
Wiidi Wirula mehele,	Ward vermählt hinweg nach Wierland
Ammetmehe ifandale,	An den Handwerksmann, den Herren,
Nöela-filma kuningale!	An der Nadelöhre König!
Sik fik fik: mek mek mek!	Bock Bock Bock: meck meck meck!
Rät- rät- rät- sep sep sep,	¹⁰ Schnei- Schnei- Schnei-der der der,
Rättisep, kalewi waras,	Einer der Schneiderlein, ein Tuchdieb,
Watmani waenelane,	Ein dem Wadmal arggesünnter,
Ära wiis neido meilt nägufa,	Führt' uns die Jungfrau fort, die schöne,
Ära piiga peenikese.	Fort das Mägdelein, das feine.
Sik fik fik: mek mek mek,	¹⁵ Bock Bock Bock: meck meck meck,
Ära mekkerdas marjoka.	Meckert' er fort das milde Beer- chen.
Küla poifid, kulla wennad,	Dorfes Burschen, beste Brüder,
Miks te piiga ei pidanud,	Weshalb wehrtet ihr der Maid nicht,
Kerge-meelist ei kinnitanud?	Fesseltet nicht die Flatterhafte?
Kas meitel peigodeft puu- dusla?	²⁰ Fehlt es bei uns denn an Freiern wohl?
Sik fik fik: mek mek mek!	Bock Bock Bock: meck meck meck!
Sikkofaba föitijale	Ihm, dem Ritter auf dem Bocks- schwanz,
Andsite armlama tüdruko!	Lieset das liebste der Mädchen ihr!

Pillid üüdsid ühel ealel, Niesen die Dubelsäck' einstimmig,
Wiolid köik ühel keelal: ²⁵Alle Geigen ganz einhellig:
Sik sik sik: mek mek mek, Bock Bock Bock: meck meck meck,
Rättsef, kalewi waras, Ei, du Schneiderlein, du Tuchdich,
Mek mek, meie piiga waras! Meck meck, unfers Mäggleins Dieb du!

Paar rööna matkast Anna
kõheloonda.

Aeg: 27. maist kuni 11. juunini 1928.

Nende päevade ebasoodne ilmas-
tiku tõttu ei saanud see matk alla
nii põhjaliku, kui oleksin soovinud.
Kavatus oli hiljem veel korrata rin-
na tagasi võtta, kuid see ei vist om-
tu väesoleval muel enam võimalikus.

Anna kõheloond pole maa-ala joo-
lest nur - moodustub vaid Anna vallast,
kuid sääl on rohkesti metsatalusid, mis
teest kaugel (maantest), suvel rõõralt
ligipääsmatuid. Need jäid mul väimata.
Otsisin objekte niiist ja amundunist, mis am-
vas suuremati kede lähedal. Nagu pais-
tab juba kaardilt, on kõige rohkem olnud
objekte Eivere asunduses (8). Põhjus on lihtne -
sääl on vanadekodud. - Säält edasi oli
lähedal ka uus tübit eite (Anna Guit

jä Ann Voormith), kes teadsiid ka veel vanu laule. Kuid vanu rahvalaule laulda osuas ainult Ann Tuik ja kemalgi oli häälematerjali kaunis napilt. Peetõttu ei saand alati märkida laulu eitäni, mis oluks muidegi vajaline. Saanti oluks elistetavam hoidumine ümberkirjutandest, millest ma neavad aqa ei pääsend mööda.

Pääle Anna kihelkonna olen saand materjali veel Paide linnast (4 obj.) ja Peetri kihelkonnast (5 obj.).

Matu mööda Anna kihelkonnas on saoritet eranditult jalgri.

Rahva vastutuleku üle ei ole põhjust muriseda.

Tartus, juulil 1899.

R. Viidebaum,
stud. phil.

Objektide nimestik.

(NB! Nummerats. kronol. nagu kaardilgi.)

1. M. Herbst - Peetri ktk., Mäo v., Mõniste.
2. Eeva Usar -
3. Breiberg } Paide linnas.
4. Breiberg }
5. Breiberg }
- 6-9. 2 hõimust, perekon., perek. - Paide ktk., ^{Mäo v.} Tartjak.
10. Madli Miloksi
11. Anna Põlbaum
12. Krööt Lepman } Anna ktk., Anna v.
13. Leena Adams } Eivere vanadekodu
14. Jüri Kaaros } (Eivere as.)
15. Ants Veideman
16. Jüri Andrews
17. Leena Kaasa
18. Ann Luik - ^{Anna ktk.} saun Eivere k. ja Leedu as vahel.
19. Ann Vaarmuth - Anna ktk., Anna v., Leedu as.
20. Vilberg (mees) ? ? Otiuke k.
21. M. Tans " " Puudi as.

22.	J. Romeldi	}	Anna kkk, Aanan Nurmin.
23.	R. Romeldi		
24.	Juhan Kärdi		
25.	Tõnu Kõgure	"	" Sõneruk.
26.	Mari Kõgure	"	" Puzatu k.
27.	Indr. Sark	"	" Les-Võobuk.
28.	Villevelt (vanam)	"	" Mustla k.
29.	(leit - nimi p.)	"	" "
30.	M. Puna part	"	" Pinarila as.
31.	Krüümanni eit. - Peetri kkk, Emma, Annuta,		
32.	Kai Baum	"	" "
33.	A. Krüüman	"	" "
34.	M. Ohnust	"	" "

SISUKORD

Eessõna	5
Sissejuhatuseks	9
Paide ja Anna. Kihelkondade ajalooline ülevaade (Priit Lätti)	11
Regilaulude keele murdelisus. Foneetika ja morfoloogia (Helmi Neetar)	42
Regilaulude kogumisest Paide ja Anna kihelkonnas (Ottilie Kõiva)	52
Paide ja Anna kihelkonna regilauludest ja laulikutest (Ottilie Kõiva)	66
Paide ja Anna regiviisid (Janika Oras)	93

REGILAULUD

LÜROEPIILISED LAULUD

Müütilised laulud – 105

1. Loomine – 105
2. Tähe mõrsja – 106
3. Venna otsija – 106
4. Suur tamm – 107
5. Kotkas kaare alt – 109
6. Harja otsimine – 110

Laulud kosjadest ja perekonnaelust – 112

7. Saani tegemine – 112
8. Neiud põlgavad – 113
9. Neiud meelitavad poisse lakka – 114
10. Kosjahobu söötmine – 115
11. Kaevul kosija – 116
12. Müüdüd neiu – 117
13. Lunastatav neiu ~ lunastatav noormees – 118
14. Tütarde tapja – 121
15. Mehetapja – 125
16. Haige noorik – 127
17. Kodus käimas – 128

18. Vennal võõrsil – 129

Küla argielu lood – 132

19. Valla sepp – 132
20. Ehted varastatud – 132
21. Ehted katki – 133
22. Suur sikk – 134
23. Kass kaevus – 134
24. Hunditapja – 135

Küla ja mõis – 136

25. Kubjas ja teomees – 136
26. Hobune varastatud – 137

Sõda ja nekrut – 140

27. Venna sõjalugu – 140
28. Sõjas mõök ja hobu kallis – 145
29. Viimne vihtlemine – 145
30. Nekruti põgenemine – 146
31. Vahisoldati kaebus – 147
32. Püssi põmin kostab koju – 149
33. Rõõmus nekrut – 149

LÜÜRIKA

Töö, tavandite ja muu tegevusega seotud

laulud – 155

Töölaulud – 155

- Viljalõikus ja rehepeks – 155
- 34. Kausalõigatud põld – 155
- 35. Halb sirp – 156
- 36. Põld paneb lõikaja põdema – 156
- 37. Pole lauljat hulgas – 156
- 38. Etterutanud lõikajale – 157
- 39. Ei anta süüa – 157
- 40. Mis otsas ootab – 157
- 41. Sirise, sirbikene – 158
- 42. Rõõmus rehepeksja – 158

Heinategu – 159

- 43. Vikat niidab, ma vilistan – 159

Karjane ja kari – 159

- 44. Eit teeb kaku karjasele – 159
- 45. Karjasepõli – 160
- 46. Karjase pühapäev – 161
- 47. Laisk karjane – 161
- 48. Huilake, hoostelised! – 161

Kodused tööd – 162

- 49. Sõõru, lehmakene! – 162
- 50. Kokku, koorekene! – 162
- 51. Käsikivi – 163
- 52. Keeda putru! – 163

Teekäigulaulud – 164

- 53. Orjade tee – 164
- 54. Hakkame, mehed, minema! – 164
- 55. Neiud öösel käimas – 165
- 56. Lähme lillakile! – 167
- 57. Riia rikkumine – 167

Kalendritähtpäevade laulud – 168

- 58. Mardilaul – 168
- 59. Kadri laul – 171
- 60. Jõudke, jõulud! – 175
- 61. Jõnkadi-jõnkadi, jõulud tulevad! – 175
- 62. Linad liulaskjale! – 176
- 63. Jaanipäev vara tulnud – 176

Kiigelaulud – 177

- 64. Kiige toomine – 177
- 65. Kiige katsumine – 178
- 66. Kiik halval kohal – 179
- 67. Kutse kiigele – 179
- 68. Kingitused kiigutajale – 180
- 69. Tasu kiigutamise järgi – 181
- 70. Kiik tahab kindaid – 181
- 71. Ilus neiu kiigel – 182
- 72. Kiigu kaugele! – 184
- 73. Kiigel kullad ei kulu – 184

Mängulaulud – 185

- 74. Nõelamäng – 185
- 75. Seamäng – 185
- 76. Hanemäng – 185
- 77. Kullimäng – 186
- 78. Lambamäng – 186
- 79. Hobusemäng – 187
- 80. Kuningamäng – 187
- 81. Leinamäng – 188
- 82. Sillamäng – 188
- 83. Sõrmemähkimise mäng – 189
- 84. Kündmisemäng – 189
- 85. Kõverikumäng – 190

Pulmalaulud – 191

Saaja saabumine mõrsjakoju – 191

- 86. Avage ukсед! – 191
- 87. Kust teadsid tulla? – 192
- 88. Urkad ukse all – 193
- 89. Halva ilmaga teel – 193
- 90. Kas on õrsi toas? – 193

Mõrsja otsimine – 194

- 91. Neidu pole kodus – 194
- 92. Sirgu jäljed – 194
- 93. Neiu tahab taganeda – 195
- 94. Tulge teisel aastal! – 195
- 95. Kui ei saa siit naist, toon Saksamaalt – 196
- 96. Kaubad tehtud kambris – 196

Söögilaulud – 197

- 97. Tänu söögi eest – 197
- 98. Ärge põue pistke! – 197

- Õpetuslaulud – 198
- 99. Jäta koju kolmed kombes! – 198
 - 100. Nooriku virkuseõpetus – 198
 - 101. Ära noomi teiste nähes! – 204
- Mõrsja lahkumine vanematekodunt – 204
- 102. Ei läinud metsast mehele – 204
 - 103. Ehi, neiu, saaks minema! – 205
 - 104. Mõrsja lahkumine – 206
 - 105. Lahkumise valu – 207
 - 106. Kodu nutab mõrsjat – 209
- Saabumine peiuks – 209
- 107. Kas on mini meelepärane? – 209
- Vastastikused pilkamised, kiitmised ja laitmised – 210
- 108. Sisse siidised tulevad – 210
 - 109. Trummal tuukse tupp – 210
 - 110. Viidi vilgas neiu – 211
 - 111. Toodi totter – 211
 - 112. Peiul paremad riided – 212
 - 113. Kes käskis kenasti käia! – 212
 - 114. Kaasa asemel karu kasvatanud – 214
- Tanutamine – 214
- 115. Päästa mõrsja sõbast! – 214
 - 116. Linnuke linale – 214
- Tantsitamine – 215
- 117. Tantsitage tasa! – 215
- Veimede jagamine – 216
- 118. Kas äi saab särki? – 216
 - 119. Kas äi annab härja? – 217
 - 120. Palju paljakaid – 217
 - 121. Ei kiitnud kiike, vaid kirstu – 217
- Lapulised – 218
- 122. Kas on puudu pulmalisi? – 218
 - 123. Lapulisele halvad annid – 218
- Üldine lüürika** – 219
- Laul ja laulik – 219
- 124. Laula, kuni elad! – 219
 - 125. Küla jääb kuulama – 220
 - 126. Oleks mu hääl endine! – 220
 - 127. Lauldud hobu ja sadul – 221
 - 128. Lauliku soost – 221
 - 129. Laulud kodus õpitud – 223
 - 130. Pulmades laulikuks saanud – 224
 - 131. Laulud lutsu suust – 224
 - 132. Peaksin piisa viina saama! – 226
 - 133. Ilutegija – 226
 - 134. Lauldes läbi metsa – 226
 - 135. Suude sulg – 227
 - 136. Lapse laulmine – 227
 - 137. Miks neiu ei laula? – 227
 - 138. Laulik kardab vanemaid – 228
 - 139. Laulik kardab hääle viijaid – 228
 - 140. Laulik kardab laitjaid – 230
 - 141. Lugu, nagu loodud – 230
 - 142. Ei mõista laulda – 231
 - 143. Loo seadja süüdi – 231
- Võistulaulud – 232
- 144. Kes tahab laulda meie vastu? – 232
 - 145. Võta äke hääleks! – 232
 - 146. Mida suust kukub – 233
 - 147. Mis sa, sitikas, sirised! – 234
 - 148. Koer, ära haugu! – 235
 - 149. Vana laulik – 235
 - 150. Laulad sea sõnu – 236
 - 151. Laulan palgatagi – 237
- Kodu ja lapseõli – 238
- Memme vaev – 238
- 152. Memme vaev – 238
 - 153. Ema viis põlles põllu peale – 239
 - 154. Kolm kätkit – 239
- Kasvatus asjata – 240
- 155. Kasvas üks ja kangekaelne – 240
 - 156. Kasvas laps ja kasvas vits – 241
 - 157. Palju poegi – 241
 - 158. Kaua karjas käinud – 242
 - 159. Tugi sai sellel, kes ei tundnud – 242
 - 160. Isa hoidis hiiemetsa – 243
- Vastuolud perekonnas – 243
- 161. Hea ja kuri kodu – 243

162. Mina halb laps – 244
 163. Hiline – 244
 164. Halval ajal sündinud – 245
 165. Tütar ei saa tööst palka – 245
- Noorrahva elu – 246
 Neiud – 246
 166. Kallis kasvupõli – 246
 167. Ühe leiva linnukesed – 246
 168. Neiu kasvab mõisapoiste õnne peale – 247
 169. Tüdrukud viivad meeled peast – 247
 170. Poiste silmad jooksid vett – 248
 171. Poiss tuleb neidude tulele – 248
 172. Neiud lähevad ehtima – 249
 173. Neiud herneid noppimas – 249
 174. Neiunälg – 250
 175. Neiuhulk laiali – 251
Murelik neiu – 252
 176. Kellele kurdan? – 252
 177. Kolm rätti – 254
Vanatüdruk – 254
 178. Vanatüdruk istub leelõukal – 254
- Noormehed – 255
 179. Tore sõit – 255
 180. Meie ja teie poisid – 256
 181. Oma ja võõra küla poisid – 256
 182. Lükkas teise mehe merre – 257
 183. Ütlesid saavat üheksa naist – 257
 184. Mina üksi rõõmus mees! – 257
 185. Neidude vahel soe – 258
 186. Ei enne laulatust – 258
 187. Tüdrukud poevad poiste põue – 259
 188. Poistenälg – 259
 189. Neiud nutsid, kuni purjed paistsid – 261
Poiste lorilaulud rikutud tüdrukutest – 261
 190. Tütar rikutud – 261
 191. Karu Kaie kiskunud – 261
 192. Varastas kuivamast – 262
 193. Neitsiau ära viidud – 263
- Poissmehed* – 263
 194. Võtaks naise, kardab lapse sündimist – 263
 195. Säng ja mängitaja – 263
 196. Naise tegemine – 264
 197. Vilets poissmehepõli – 265
- Armastus ja kosjad – 266
 Igatsus armsama järele ja kaasavalik – 266
 198. Õunapuu – 266
 199. Neiu läheb, kellele loodud – 267
 200. Kus armast nägin? – 267
 201. Kaasa kaugel – 267
 202. Magaksin poisi süles – 269
 203. Pane see tütar minule! – 269
 204. Ratassäng – 269
 205. Öösi üksi – 270
- Tule mulle – 271
 206. Peks ehete asemel – 271
 207. Panen hõlbule tööle – 272
 208. Kaev kaugel – küllap härjad vee veavad! – 274
 209. Ilus neiu, tule mulle! – 274
 Keda võtta, keda jätta – 275
 210. Ma pole tati tarvitada – 275
 211. Vahelt vaeslaps – 276
 212. Kes saab vaese – saab naise – 277
 213. Tunnen tuima – 277
 214. Neiu ei lähe karjasele – 277
 215. Kaasa ei pane kasvama – 278
 216. Vara tõttu vanale – 280
 217. Ennem sõled sõnni kaela! – 280
- Kosjad – 280
 218. Kosjade ootel – 280
 219. Kosilane ei tule – kardab raha raisata – 281
 220. Mees ei võta, ei jäta – 281
 221. Tule mult luba küsima! – 282
 222. Ei üht naist – 283
 223. Valla valekeeled segavad kosimist – 284

224. Kolm kosjahobust – 284
 225. Hoiatud hobusega kosja – 285
 226. Kosilane laisas talus – 285
 227. Kupja kolm tütar – 286
 228. Ühte pakutakse, teist tahaks – 286
 229. Kas kõlbab koduväiks? – 287
 230. Kosilane otsib kadunud kana – 287
 231. Õissa, kellad kuulda! – 287
 232. Kas võtad kosjad vastu? – 288
- Abielu ja peresuhted – 289
 Abielunaine – 289
Igatsus isakodu järele – 289
 233. Ehitud neuu isakodus – 289
 234. Millal saan omile? – 289
 235. Neuu kaugele kaubeldud – 289
 236. Meri viib sõna – 291
Elu mehekodus – 292
 237. Kurjale kositud – 292
 238. Mütsipöli – murepöli – 292
 239. Minia meelevald – 292
 240. Ämm ei anna seepi – 293
 241. Mehevanemad surnud – 293
 242. Vaene lastevang – 293
 243. Nurganaine – 294
Hea mees ja halb mees – 294
 244. Hea mees pilliga, kuri piitsaga – 294
 245. Peig lubas pillil pidada – 295
 246. Vaip võinuks vakas vanuda – 296
 247. Mees tööst must – 296
Lesknaine – 297
 248. Kaasa ja armud – 297
 249. Kõik tuuled peale tulevad – 297
- Abielumees – 298
Poissmehepõlve tagaigatsemine – 298
 250. Kodus ei raatsitud poega lüüa – 298
Luhtunud naisevõtt – 299
 251. Must võinuks muidu joosta – 299
 252. Kaugelt naine toodud – 300
 253. Ma sain musta ja rumala – 300
 254. Võta naine neidudest! – 303
 255. Koduväi kaebus – 304
- Hea ja halb naine* – 304
 256. Väike naine tunneb tuleta käia – 304
 257. Rumal naine – 305
 258. Truudusetu naine – 305
 259. Teng, hobu, naine – 306
 260. Oh ma vaene, kus minu naine? – 306
- Mõisaorjus – 308
 Saks – 308
 261. Saksa silmad põllule põlevad – 308
 262. Kätemaks sakstele – 308
 263. Palve sakstele – 310
 264. Tänu sakstele – 310
 265. Saksad kaugel – elu hea – 311
 266. Mõrrad mõisa poole – 311
- Kubjas ja teised mõisasundijad – 312
 267. Kubjas ahju – 312
 268. Kubjas vereimeja – 313
 269. Kurat kupjaks – 314
 270. Kubjas, lase lõunale! – 314
 271. Kubjas, lase laupäeva-õhtule! – 316
 272. Kurat kubjast kummardagu! – 316
- Mõis – põrgupaik. Peks mõisas – 316
 273. Mõisast pääs – 316
 274. Ikka peab ori olema – 317
 275. Oleks õlad õunapuust – 318
 276. Neuu peksmine mõisas – 319
 277. Peksuhaavade vihtlemine – 319
 278. Vitsad-kepid teomehele – 319
- Teotöö – 320
 279. Teolkäimisest küür seljas – 320
 280. Õised orjad – 320
 281. Peremees kiidab teopõlve – 320
 282. Teoliste magamisase – 322
 283. Pruut teol – 322
 284. Tilluke teomees – 323

Vastuolud külas – 324

Rikas ja vaene – 324

- 285. Võta ära rikaste risust! – 324
- 286. Ei sünni suurte sekka – 324
- 287. Ei jõua sugu sööta – 324

Pererahvas ja palgalised – 325

- 288. Kes kellegi ori – 325
- 289. Millal orja kiidetakse? – 325
- 290. Orja palk – 326
- 291. Tukevad tubased naised – 327
- 292. Pisut saab ori magada – 328
- 293. Orjale otsitakse tööd – 328
- 294. Anna orjale hästi süüa! – 329
- 295. Orjale kingaleent – 329
- 296. Liigsööja – 329
- 297. Hollandi sulane – 330
- 298. Töötegu tänamatule – 331
- 299. Kaval sulane kündmas – 332
- 300. Ori õue haukuma – 332
- 301. Võõras võõriti ees – 332
- 302. Ori läheb ära – 333
- 303. Päevapalk pisike – 334

Vaeslapselaulud – 337

Kelle juurde ma isatu, kelle juurde
ma ematu? – 337

- 304. Ema haul – 337
- 305. Kelle juurde ma isatu? – 341
- 306. Kurva kodu – 341
- 307. Lähen mööda isakodust – 342
- 308. Vihatud vaeslaps – 342
- 309. Vaeslaps kui katusetu hoone – 342
- 310. Haledasti laulab halb – 343
- 311. Vihm, üle vaeslapses! – 343
- 312. Vaeslapsel pole kiigeriideid – 344

Oma ema ja võõrasema – 344

- 313. Oma ema ja võõrasema ootavad
koju – 344
- 314. Oma ema ja võõrasema
manitsus – 346

Peretütar ja vaeslaps – 346

- 315. Peretütar laisk tööle, nobe
tantsima – 346
- 316. Peretütar inetu, vaeslaps
ilus – 347

Loodus ja küla argipäev – 350

Aastaajad, linnud, loomad ja küla eluolu
– 350

- 317. Linnud toovad ilmad – 350
- 318. Kust tõuseb päev – 350
- 319. Kägu kukub karjasele – 350
- 320. Kevad põllul – 351
- 321. Seni – 352
- 322. Teaksid teised, kui külm – 352
- 323. Kurg pahandab – 353
- 324. Loomad ja linnud tööl – 353
- 325. Hommikul vees, õhtul
katlas – 353
- 326. Kits ja hunt – 354
- 327. Kits ja krapp – 354
- 328. Sikukene – 356
- 329. Hobu jookseb ohja tõttu – 357
- 330. Hobuse suits – 357
- 331. Hirnub selgaistujaid – 358
- 332. Teohobuse söök – 358
- 333. Teohobuse kiitus – 358
- 334. Tule õue alla! – 359
- 335. Pisike punane pörsas – 359

Pered ja paigad, mets, maa ja
meri – 360

- 336. Kelle pered? – 360
 - 337. Läätsed liiguvad linna
poole – 360
 - 338. Kolm külla külas – 360
 - 339. Kirna maade kiitus – 361
 - 340. Mis viga Virus elada – 361
 - 341. Küla kui linn – 362
 - 342. Imed võõras külas – 362
 - 343. Kased kasvama – 365
 - 344. Tarbepuude raiumine – 366
 - 345. Ei mõistnud istutada – 367
 - 346. Imelik maja – 367
 - 347. Teeksin toa tuule peale! – 368
 - 348. Sillad soile – 369
 - 349. Merel pole hooneid – 369
- Töökus, laiskus, hool ja mure – 370
- 350. Laisk ootab õhtut – 370
 - 351. Tõuske üles! – 370

352. Mure ei lase magada – 370
 Argimured, argiaskeldused – 371
 353. Mis on mille jätk – 371
 354. Pole pastlaid – 371
 355. Müüge mütsinahka! – 372
 356. Remmelgane rüü – 372
 357. Meie Maril oli mitu särki – 372
 358. Hobuse müüja – 373
 359. Tahtsin taeva talgutele – 373
 360. Nädalapäevad – 373
 Külalised – 374
 361. Külaliste söök – 374
 Õlu ja viin, joomine ja
 jorutamine – 374
 362. Humal – 374
 363. Õlu kolmest kokku
 pandud – 375
 364. Õlu viib meeled peast – 375
 365. Mitmed õlled – 376
 366. Teeme õllele ilu! – 376
 367. Õlu kõnnib kõhtu mööda – 376
 368. Viin murrab maha – 377
 369. Pill ei toida – 377
 370. Viltu – 378
 371. Siku sarved – 378
 Tülitsemine, vargus – 379
 372. Purelege, koerad! – 379
 373. Armukese õpetamine – 379
 Nimesõimud – 380
 374. Juhan-Jussi tappis kassi – 380
 375. Hans-Kans, kanavaras – 385
 376. Ants-Tõnts, tõrvakonts – 385
 Laulud lastele ja lastelaulud – 386
 Hällilaulud – 386
 377. Äiutus – 386
 378. Suisu suuremaks! – 386
 379. Kiigu, kitsetall! – 387
 380. Lase kiik käia! – 387
 381. Uni, tule! – 390
 382. Memm läks metsast marju
 tooma – 392
 383. Maga, maga, Maalu-
 Kaalu! – 393
 384. Tule koju, isakene! – 393
 Mängitamislaulud – 395
 385. Sõit-sõit linna! – 395
 386. Sõit-sõit sõtsele! – 400
 387. Sõit-sõit Suureküla
 poole! – 400
 388. Sõit-sõit Sõmerusse! – 403
 389. Kippadi-kappadi! – 404
 390. Tule meile! – 405
 391. Koer läheb karja – 405
 392. Tee kakku! – 411
 393. Tii-tii, tihane! – 414
 394. Piu-piu, püksid jalga! – 420
 Lastelaulud – 421
 Ahellaulud – 421
 395. Meri õue all – 421
 396. Hiir metsa – 422
 397. Liiri-lõõri, lõoke! – 422
 398. Mina leidsin õlekõrre – 427
 399. Aidauks läks lukku – 431
 Muud lastelaulud – 431
 400. Kurr-karr, kus sa lähed? – 431
 401. Hiire pulmad – 432
 402. Tilluke linnuke – 434
 403. Lind tõlda – 434
 404. Viidik, viidik, vii mind
 metsa! – 435
 405. Kikas ütles kanale – 435
 406. Kukk ja kana siblimas – 435
 407. Härjapilli lugu – 436
 408. Onu tuleb, oinas õlal – 436
 409. Lenda, lepatriinu! – 437
 410. Üks ei ole ühtegi – 442
 411. Ühest ei hooli, kahte ei
 karda – 443
 412. Esimene hernelõkk – 443
 413. Kell üks – 444
 Loodushäälendid – 462
 Pääsuke – 462
 414. Midli-madli – 462
 415. Suuremale suurem tükk – 467
 416. Pesin püksid – 467
 417. Mees läks metsa – 468

418. Nipin villad, näpin villad – 468	428. Maa-emandad, andke tervis kätte! – 476
419. Tegin kapukad – 468	429. Uss, sarapuu-karva – 477
420. Eidel kapukad, taadil kapukad – 469	430. Armsaks vihtlemise sõnad – 477
Ööbik – 469	431. Aitüma vihategijale! – 478
421. Too piits! – 469	432. Varsele valu! – 478
Peoleo – 470	433. Anna raudhammas! – 488
422. Kas Tiit teol? – 470	Maagilised sõnumised ja sajatamised – 491
Kägu – 474	434. Tule tuttav – 491
423. Käo laul – 474	435. Sina lammas, mina karu! – 491
Nõidussõnad – 475	436. Ära puutu minu karja! – 492
Arstimissõnad – 475	437. Hunt, vii minia lammas! – 492
424. Kolm roosi – 475	438. Ära salva salaja! – 492
425. Mina üks kord, sina üheksa korda – 475	439. Ühed pastlad, üheksad paelad! – 493
426. Pealt käte, alt juurte – 476	Fragmendid – 493
427. Alt liha, luude – 476	

REGISTRID

Liigilis-tüpoloogiline register	499
Alfabeetiline register	515
Tüübinimede võrdlev register	524
Viisirühmad	543
Laulikute register	546
Kogujate register	550
Sõnaseletused	554
Lühendid	569
Summary	574

LISAD

Lisa 1	625
Lisa 2	643

ISBN 978-9949-490-11-0

9 789949 490110